

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

“YENİ LİSAN” MAKALESİ ETRAFINDA GELİŞEN
TARTIŞMALAR (İNCELEME-METİNLER)

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

AYHAN ERBAŞ

KOCAELİ 2021

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

“YENİ LİSAN” MAKALESİ ETRAFINDA GELİŞEN
TARTIŞMALAR (İNCELEME-METİNLER)

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

AYHAN ERBAŞ

DANIŞMAN: PROF. DR. HAKAN BEHÇET SAZYEK

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No: 07072021/16

KOCAELİ 2021

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

“YENİ LİSAN” MAKALESİ ETRAFINDA GELİŞEN
TARTIŞMALAR
(İNCELEME-METİNLER)

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Tezi Hazırlayan: Ayhan ERBAŞ

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No: 07072021/16

KOCAELİ 2021

ÖNSÖZ

Genç Kalemler dergisinin ikinci cildinin ilk sayısında yayımlanan “Yeni Lisan” makalesi Türkçenin sadeleşmesi, yazı dili ile konuşma dili arasındaki farkların giderilmesi gibi konularda hem döneminde hem de sonraki yıllarda oldukça önemli etkileri olmuş bir metindir. Bu makalede ortaya konulan eleştiriler ve savunulan görüşler edebiyatımızın en geniş katılımlı edebî tartışmalarından birini meydana getirmiştir. *Genç Kalemler, Servet-i Fünun, Hak, Rübab* ve *Şehbal* gibi büyük dergi ve gazetelerde kendisine yer bulan “Yeni Lisan” döneminde ayrıca *Rumeli, Yeni Fikir, Gençlik, Şihâb, Musavver Erganun, Envâr-ı Vicdan, Elhan, Terbiye ve Oyun, İnkılâb-ı Edebî, Muhît-i Mesâi, Yeni Felsefe Mecmuası, Yirminci Asırda Zekâ, Tanin, Dicle, Türk Yurdu* gibi yayın organlarında da eleştiri metinlerine konu olmuştur.

Bu çalışmanın ana amacı tartışmanın gidişini, kronolojisini ortaya çıkarmaktır. Ancak bu kronolojik çizgiyi esas alan bir içindikiler oluşturma anlayışı çalışmayı yöntemsizliğe sürükleyebileceği için çalışmamızda bu tartışmada ortaya konan görüşleri, içerikleri açısından tasnif edip içindikiler kısmını da buna göre oluşturmayı tercih ettik.

Çalışmamızda Nisan 1911-Şubat 1913 tarihleri arasında 20 farklı yayın organında 43 farklı kalemden çıkan toplam 78 makale ve bir kitapçıkta yer alan görüşler içeriklerine göre tasnif edilmiş ve tek tek incelenmiştir. İnceleme gerçekleştirilirken 28 metin ilk defa Latin harflerine aktarılmış, bu sayede de tartışmaları kapsayan geniş bir külliyat oluşmuştur.

Çalışmamız giriş ve üç ana bölümden oluşmaktadır. Girişte öncelikle “Yeni Lisan”a kadar gerçekleşmiş dil ve edebiyat tartışmalarına kısaca değinilmiş, devamında “Yeni Lisan” tartışmalarına sayfalarında yer veren yayın organlarını tanıtıcı bilgiler verilmiş, sonunda da çalışmamıza konu metinler kronolojik bir bağlamda sıralanmış ve hangi metnin hangi metine destek olmak ya da karşı çıkmak amacıyla kaleme alındığı da özellikle vurgulanmıştır.

Çalışmanın ilk ana bölümünde “eski-yeni” bağlamında tartışmalar incelenmiş, ikinci bölümünde “Yeni Lisan”ın amaçları ve dil çalışmaları odaklı bir tasnife

başvurulmuş, son bölümde ise Türkçülük ve milliyetçilik düşüncesi odaklı görüşler ele alınmıştır.

Yazarlar tek bir isimle metin kaleme almayıp takma isimler ve “?” gibi işaretler kullandıklarından inceleme yapılırken aynı yazarın farklı isimlerle ya da işaretlerle kaleme aldığı metinler tek bir isim altında toplanmış bu sayede karışıklık oluşmasının önüne geçilmiştir. Bu işlem yapılırken ya metin içinde ya da dipnotlarda metnin orijinalinde hangi isim ya da işaretle yer aldığı da özellikle belirtilmiştir. Metinlerin orijinallerinde yer alan dipnotlar (*) işaretiyle, metne açıklık kazandırmak için tarafımızdan eklenen dipnotlar ise sayılarla gösterilmiştir.

Çalışmamıza konu metinlerin arasında daha önce farklı çalışmalarda Latin harflerine aktarılmış olanlar da bulunmaktadır. Ekler başlığı altında metinleri kronolojik bir şekilde sıralarken Latin harflerine aktarma konusunda yararlanılan yardımcı kaynaklar da dipnotlarda belirtilmiştir. Çalışmamızla birlikte ilk defa Latin harflerine aktarılan metinler dipnotlarla belirtilmiştir.

Ortaya çıkan çalışma ile Türkçenin sadeleşmesi ve gelişmesi yolunda büyük bir öneme sahip “Yeni Lisan” makalesi etrafında Mayıs 1911 - Şubat 1913 arasındaki tartışmalar bir araya getirilmiş, tartışmaların kronolojisi, gidişi ortaya konulmuş ve tüm metinler içeriklerine göre tasnif edilerek incelenmiştir. Çalışma ile “Yeni Lisan” tartışmaları külliyatına önemli bir katkı sunulmuştur.

2005’ten bu yana kıymetli bilgi, birikim ve tecrübeleriyle bana yol gösteren, meslek hayatımda örnek aldığım, yıllar sonra tekrar öğrencisi olma mutluluğunu yaşadığım değerli hocam Hakan Sazyek’e üzerimdeki tüm emekleri, bana olan tüm güveni için en kalbi saygılarımı ve şükranlarımı sunarım.

Çalışmanın ortaya çıkmasında yardımlarını esirgemeyerek *Rumeli* gazetesindeki metinlerle *Hak* gazetesindeki bazı metinlere ulaşmamı sağlayan kıymetli hocam Seda Özbek’e teşekkür ederim. Yüksek lisans eğitimim boyunca desteklerini esirgemeyen değerli hocalarım Gülçin Demir Tanrıbuyurdu, Cem Yılmaz Budan ve Pelin Aslan Ayar’a teşekkür ederim. Çalışmanın başından sonuna kadar yüreklendirici destekleriyle yanımda olan değerli meslektaşım Mustafa Yeşilbaş’a; varlıklarıyla beni mutlu eden kadim dostlar Esra Koca, Seval Şahin Atbaş, Burak Işık, Sinan Yıldırım

ve İsmail Baş'a; tüm Kasacılar ailesine ve değerli eşlerine sonsuz şükranlarımı sunarım.

Emeklerini hiçbir zaman ödeyemeyeceğim anneme, babama, kardeşlerime, geniş aileme ve tüm öğretmenlerime şükranlarımı sunarım.

Son ve en özel teşekkür ise metinlerin okunmasında ve çalışmanın nihayete ermesinde gecesini gündüzüne katarak benimle beraber mesai harcayan ve katkılarını bir cümleye sığdıramayacağım eşim Besime'ye. Onun özverisi ve katkıları olmasaydı bu çalışma sonuçlanmamış, bu satırlar da yazılmamış olacaktı.

Ayhan ERBAŞ

İstanbul, Mayıs 2021

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	İ
İÇİNDEKİLER	İV
ÖZET.....	V
ABSTRACT	VI
KISALTMALAR	VII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1.‘ESKİ – YENİ’ MESELESİ.....	44
1.1. DİLDE VE EDEBİYATTA ESKİLİK VE YENİLİK.....	44
1.2. “YENİ” SIFATI ÜZERİNE ORTAYA ÇIKAN GÖRÜŞLER.....	62
1.3. ESKİYE YÖNELİK İNTİHAL İTHAMLARI.....	66
1.4. “YENİ LİSAN”IN EDEBÎ DEĞERDEN UZAK OLDUĞU DÜŞÜNCESİ 69	

İKİNCİ BÖLÜM

2.‘YENİ LİSAN’IN AMACI, SADELEŞME DÜŞÜNCESİ VE DİL ANLAYIŞINA YÖNELİK ELEŞTİRİLER	73
2.1. YENİ LİSAN VE DİLDE SADELEŞME	73
2.2. TERKİP KONUSU VE YABANCI DİL KURALLARIYLA İLGİLİ GÖRÜŞLER	80
2.3. TASFİYECİLİK KONUSU	95
2.4. KONUŞMA VE YAZI DİLİ ARASINDAKİ FARKLARIN GİDERİLMESİ KONUSU.....	103
2.5. DİL, İMLA, ALFABE KONUSU.....	106
2.6. ‘YENİ LİSAN’IN EĞİTİM-ÖĞRETİM SÜRESİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ.....	114

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.‘YENİ LİSAN’ VE MİLLÎLİK.....	116
3.1. MİLLÎ DİL VE MİLLÎ EDEBİYAT DÜŞÜNCESİ	116
3.2. YENİ LİSAN’IN TÜRKLÜK BİLİNCİNE KATKISI	125
3.3. LİSANIN DEMOKRATLAŞMASI.....	131
SONUÇ.....	133
KAYNAKÇA	138
EKLER.....	149
“YENİ LİSAN” EKSENLİ TARTIŞMALARIN METİNLERİ.....	149
ÖZGEÇMİŞ.....	412

ÖZET

Nisan 1911’de Genç Kalemler dergisinde yayımlanan “Yeni Lisan” makalesi yayımlandığı edebî, siyasî ve toplumsal ortam da dikkate alındığında Türkçenin sadeleşme tarihinde bir dönüm noktasıdır. Makalede savunulan ve karşı çıkılan görüşler döneminde oldukça ciddi tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Bu çalışmada “Yeni Lisan” makalesinin yayımlandığı tarihten başlayarak Genç Kalemler dergisindeki son yazının etkisinin devam ettiği Şubat 1913’e kadar geçen sürede dergi ve gazetelerde bu makaleyi konu alan metinleri bir araya getirme, tartışmanın kapsamını ve kronolojik seyrini belirleme amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda başta Hakkı Tarık Us dijital arşivindeki Osmanlıca dergi ve gazeteler olmak üzere bu dönem yayın organlarını işleyen makale, tez, kitap ve bildiriler taranmış, tartışmanın kapsamını genişletebilecek yazılar incelenmiştir. Bu incelemeler sonucunda “Yeni Lisan” tartışmalarıyla ilgili ilk defa değinilen ve Latin harflerine aktarılan yazılarla birlikte tartışma külliyatı 79 metine ulaşmıştır. Tez bu metinlerin içeriklerine göre tasnif edilip incelenmesini hedefleyen üç ana bölümden oluşmaktadır. Ekler kısmında teze konu metinlerin tamamı kronolojik olarak yer almaktadır. Onlarca farklı yazarın kaleminden çıkmış yazıların bir araya getirildiği bu çalışma ile beraber “Yeni Lisan”ın Selanik’ten Trabzon’a, Manastır’dan Konya’ya, İstanbul’dan Diyarbakır’a kadar ülkenin çok farklı bölgelerinde karşılık bulduğu ve ülkenin edebî gündeminin en önemli konularının başında yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yeni Lisan, Genç Kalemler, tartışma, millî dil, millî edebiyat.

ABSTRACT

The article “Yeni Lisan”, published in the journal Genç Kalemler in April 1911, is a turning point in the history of simplification of Turkish, considering the literary, political and social environment in which it was published. The views defended and opposed in the article brought along quite serious discussions during its period. In this study, it was aimed to bring together the texts of this article in magazines and newspapers and to determine the scope and chronological course of the discussion, starting from the publication of the “Yeni Lisan” article until February 1913, when the effect of the last article in Genç Kalemler magazine continued. In line with this purpose, articles, theses, books and notifications covering the publications of this period, especially Ottoman magazines and newspapers in the digital archive of Hakkı Tark Us were scanned, and articles that could broaden the scope of the discussion were examined. As a result of these investigations, the corpus of discussion reached 79 texts, together with the articles that were mentioned for the first time about the “Yeni Lisan” debates and transferred to Latin letters. The thesis consists of three main sections aiming to classify and analyze these texts according to their content. All texts subject to the thesis are included in chronological order in the appendices. With this work, which brings together the writings written by dozens of different authors, it has been concluded that the “Yeni Lisan” finds its response in many different regions of the country from Thessaloniki to Trabzon, from Manastır to Konya, from Istanbul to Diyarbakır, and that it is one of the most important issues in the country.

Keywords: Yeni Lisan, Genç Kalemler, debate, national language, national literature.

KISALTMALAR

- a. g. e.:** Adı geçen eser
C: Cilt
GK: Genç Kalemler
GKD: Genç Kalemler Dergisi
haz.: Hazırlayan
HTU: Hakkı Tarık Us Dijital Arşivi
s.: Sayfa
S: sayı
TDK: Türk Dil Kurumu

GİRİŞ

Yeni Lisan'a Kadar Türk Edebiyatında Dil ve Edebiyat Tartışmaları

Türkçenin sadeleşmesi yolunda atılan en önemli adımlardan birisi olan “Yeni Lisan” makalesi, Genç Kalemler dergisinin ikinci cildinin ilk sayısında 8 Nisan 1327/21 Nisan 1911 tarihinde yayımlanmıştır.¹ Makale işlediği konular, eleştirdiği edebî ortam ve ortaya koymaya çalıştığı “yeni dil ve edebî hayat” nedeniyle büyük tartışmaları da beraberinde getirmiştir.

“Yeni Lisan” makalesi ve onun neden olduğu edebî tartışmalara gelene kadar Türk edebiyatında farklı dil ve edebiyat tartışmaları da meydana gelmiştir. Şinasi'nin öncülüğünde gazetecilik ve Batılı edebî türler hızla edebî ortamın merkezini teşkil etmiş, bu sayede de belli edebî yönelimleri konuşan, tartışan ve bu tartışmalarını dergi ve gazete sayfalarında devam ettiren yazar ve şairler, dil ve edebiyatta dönemin eğilimlerini de belirlemişlerdir. Dil ve edebiyat tartışmalarına katılmamakla beraber savunduğu görüşler itibarıyla Yeni Lisan hareketinin öncülü kabul edilebilecek Şemsettin Sami'den özellikle bahsetmek gerekmektedir. Sami, 1880'lerden itibaren çeşitli yayın organlarında Türkçenin sorunları konusunda görüşlerini dile getirmiştir. (Topaloğlu, 2014: 61) Özellikle Türkçede kullanılan yabancı kökenli kelimeler konusunda “mademki umum tarafından istimâl olunuyor, Türkçeleşmiş demek olup, adeta Arabî veya Farisiü'l-asl Türkçe kelimeler addolunabilir.” (Sami, 1899: 3) cümlesiyle Yeni Lisan hareketine yol gösterici olmuştur.

Türkçe Sözlükte “Birbirine karşıt düşünceleri karşılıklı savunma, bir sorun üzerine sözle veya yazılı olarak bazen de sertçe savunma”² olarak tanımlanan “tartışma” kavramı, Türk edebiyatının yenileşme sürecine paralel olarak gelişme göstermiştir. Önceleri Osmanlı Türkçesi diye bir dilin olup olmadığına yönelik düşüncelerle başlayan tartışmalar zamanla akımların ve eserlerin özelliklerine dönük görüşleri kapsayacak bir niteliğe bürünmüştür.

¹ Derginin bu sayısının tam olarak hangi tarihe ait olduğuna yönelik farklı kaynaklarda farklı bilgiler yer alırken Arda Odabaşı ve Nazım H. Polat, yapmış oldukları araştırmalarda ulaştıkları belgelerle bu karışıklığı gidermişler, derginin ikinci cildinin ilk sayısının Yusuf Ziya Öksüz'ün de belirttiği 8 Nisan 1327/21 Nisan 1911 tarihinde yayımlandığını ortaya koymuşlardır. (Öksüz, 2004: 88; Odabaşı, 2006: 74-75; Polat, 2020: 20-22) Dolayısıyla “Yeni Lisan” makalesi de bu tarihte yayımlanmıştır.

² Türkçe Sözlük, TDK, Ankara 2009, s. 1908.

Bu başlık altında sırasıyla “mes’ele-i mebhusetün-anha” tartışması (1864), Harâbât ve Tahrib-i Harabât tartışması (1874), Tâlim-i Edebiyat ile başlayan eski-yeni tartışmaları (1882), Muallim Naci-Recaizâde Mahmut Ekrem tartışması (1885), Hayal-Hakikat tartışmaları (1885), abes-muktebes tartışması (1895), Dekadanlar tartışması (1897), Klasikler tartışması (1897) başlıkları ile Yeni Lisan’a gelinceye kadar dil ve edebiyat alanında yaşanmış tartışmalara değinilecektir.

Edebiyatımızdaki ilk dil tartışması Tasvir-i Efkâr ile Ruzname-i Ceride-i Havadis gazeteleri arasında 1864 yılında yaşanan ve Şinasi’nin Arapça bilgisini ispat etmesine vesile olan **“mes’ele-i mebhusetün-anha” tartışmasıdır.**

Tasviri Efkâr gazetesinin İzmir muhabiri 26 Ağustos 1864 tarihli haberinde İzmir’in bir Rum sarraf olan mültezimine karşı duyulan rahatsızlıkları aktarır. Bu haberin gazetede yayımlanması üzerine mültezim Manok Efendi, buna verdiği cevabı İngiliz Churchillerin gazetesi Ruzname-i Ceride-i Havadis’e yollar ve hayli ağır olan bu karşılık 24 Ekim 1864’te yayımlanır. Şinasi, kendi muhabirinin bu yazıya verdiği karşılığı 1 Kasım 1864’te Tasvir-i Efkâr’da yayımlarken Ruzname-i Ceride-i Havadis’in kendisini ilgilendirmeyen bir konuyu sütunlarına taşımasını meslek ahlakına uymamak olarak kabul eder ve gazeteyi eleştirir. (Ebüzziya, 1997: 216)

Bu sırada Kartal ve Maltepe’ye işletilmeye başlanan vapurların iyi idare edilmediği konusunda bir şikâyet yazısı Ekim 1864’te Beyoğlu’nda Fransızca çıkan Courier d’Orient gazetesinde yayımlanır. Vapurları işleten Tersane İdaresi bu yazıya Ceride-i Havadis’te bir karşılık verir. Courier d’Orient, bu yazıya bir karşı yazar ancak Fransızca yayımlayarak okurlar tarafından okunmama ve anlaşılmama endişesiyle gazete sahibi Giampietry dostu Şinasi’den yardım ister. Şinasi bu yazıyı kendi sütunlarında yayımlar ve İzmir muhabirine karşı yazıyı kendi gazetesinde yayımlayan Ceride-i Havadis’e de sataşır. Ceride-i Havadis’in bu yazıya verdiği cevabı daha sonra defalarca sadrazam ve âyân reisliği de yapacak olan Sait Bey (Küçük Sait Paşa) yazar. (Ebüzziya, 1997: 216)

Sait Bey, yazısında hem Şinasi ile hem de onun dil bilgisi seviyesi ile alay eder. Şinasi’nin beklediği fırsat ayağına gelmiştir. O, vapur meselesini birden dil meselesi haline çevirir ve Sait Bey’in kullandığı “mesele-i meb’huset-ün anha”, “tercüme-i salifetüz-zikr” ve “tûl u diraz” deyimini yanlış kullanıldığını ve bu deyimlerin Osmanlı

dilinde olmadığını, yazarın taklit için kendi uydurması olduğunu belirtir. Ayrıca bu ifadelerin doğrularının da “mebhusu anh”, “dûr u diraz”, “salifü’z-zikr” olduğunu belirtir. (Parlatır ve Çetin, 2005: 102) Ceride-i Havadis, Şinasi’nin yazısına kendi görüşünü destekleyen, yanlışlarla dolu Arapça bir metin yayımlar. Şinasi, Ceride-i Havadis’in bu yazısına “Senedi batıl olur batıl olan davanın” dizesiyle karşılık verir ve bazı kelimelerin de doğrularını açıklar. (Enginün, 2014: 748)

Tartışma, İzmir muhabirinin 26 Ağustos 1864 tarihinde yazdığı yazı ile Şinasi’nin 30 Aralık 1864’te Sait Bey’e karşı yazdığı son yazıya kadar sürmüştür. Bu tartışma 14 gazete sayısında yayımlanan birer makaleden meydana gelmektedir. Edebiyatımız açısından önemli olan asıl dil tartışması ise 1 Kasım 1864 ile 27 Aralık 1864 tarihleri arasındaki toplamda yedi yazıdan ibarettir. (Kandemir, 2018: 41) Tartışmaya Veledü’l-Cevâib gazetesinin sahibi Ahmet Faris Efendi ve daha birçokları katılmış ve bir dilci olan Faris Efendi, Şinasi’yi desteklemiştir. Tartışma Şinasi’nin parlak bir zaferiyle sonuçlanmıştır. (Ebüzziya, 1997: 219) Şinasi bu tartışmada Türkçenin bağımsız bir dil olduğunu ve bu dilin kuralları olduğunu vurgulamış, yabancı dillerden gelen unsurların Türkçe kurallarına uyması gerektiği fikrini savunmuştur.

Tanzimat döneminde yaşanan bir sonraki tartışma 1874 yılındaki **Harâbât ve Tahrib-i Harabât tartışması**dır. Ziya Paşa’nın 1874’te Matbaa-i Âmire’de bastırıldığı Harâbât adlı eseri üzerine Namık Kemal’in yazdığı Tahrib-i Harabât adlı eleştirileri ekseninde gelişen tartışmadır.

Ziya Paşa’nın hazırladığı Harâbât, bir antoloji, seçkidir. Üç ciltten oluşan eserin birinci cildinde bir önsöz ve Türk, İran, Arap sahasındaki kasidelere; ikinci cildinde Türk, İran, Arap sahasındaki gazellere; üçüncü cildinde ise Türk, Arap, İran, Çağatay sahasındaki mesnevilere yer verilmiştir. (Göçgün, 2001: 25) Harabât’ın mukaddemesinde yer alan “Meşrût u ahvâl-i şâiri” adlı bölüm yeni Türk edebiyatının ilk poetik metnidir.

Ziya Paşa, Harâbât’ın mukaddemesinde “Şiir ve İnşâ” makalesinde eleştirdiği divan şairlerinden Necâtî Bey, Ahmed Paşa ve Zâtî’nin Türk dilinin temellerini attıklarını söylemesi, buna karşılık halk şairlerinin eserlerini küçümsemesi onun ağır biçimde eleştirilmesine yol açmıştır. M. Kaya Bilgegil, Ziya Paşa’nın edebî

tercihindeki bu değişimi yaşamış olduğu siyasi ve ekonomik sıkıntuların bir sonucu olarak yorumlamaktadır. (Bilgegil, 1979: 194)

Namık Kemal, Ziya Paşa'nın eseri yayımlandığı sırada *Vatan yahut Silistre* oyunu sonrasındaki olaylar nedeniyle otuz sekiz aylık kalebentlik cezasını çekmek için Magosa'dadır. Namık Kemal, birlikte giriştikleri hürriyet mücadelesinde tavır değiştirdiğini düşündüğü Ziya Paşa'yı hem bu değişiminden hem hazırladığı seçkide yeni nesilden hiçbir şaire yer vermemiş olmasından hem de bu seçkiye kendisinin çok eski ve önemsiz bir şiirini almasından hareketle hiddet dolu eleştiri metnini meydana getirmiştir. Namık Kemal, hazırladığı eleştiri yazısını önce Ziya Paşa'ya mektup olarak göndermiş ve bu mektubu biraz daha geliştirerek Tahrir-i Harâbât adını verdiği çalışmasını oluşturmuştur. (Bilgegil, 1972: 116)

Namık Kemal Tahrir-i Harabat adlı eleştirel metninde özelde Ziya Paşa'yı eleştirirken genelde divan edebiyatı ile ilgili eleştirilerini de dile getirmektedir. Bu yazıda Namık Kemal, Ziya Paşa'nın eskiyi diriltmeye çalıştığını ve bunun yanlış olduğunu vurgulamıştır. Ona göre asıl yapılması gereken edebiyatın yenileşmesine ve gelişmesine katkı sağlamaktır.

Namık Kemal, Ziya Paşa'nın Harâbât'a ikinci cilt yazması üzerine bu cildi eleştirmek için de Takîb adlı eserini 1875'te yazmıştır. Onun edebiyat tarihiyle ilgili bilgi hatalarını, düştüğü tezatları, keyfi yargularını biraz da alaylı bir tarzda eleştiren Namık Kemal, eleştiri metnini yine aynı yolla Ziya Paşa'ya ulaştırmıştır. (Akün, 2006: 374)

Ziyâ Paşa, Tahrir-i Harâbât'taki suçlamalarına yetmiş dört beyitlik bir manzume ile cevap vermişse de bu manzume yayımlanmamıştır. (Bilgegil, 1979: 196) Ziya Paşa, Namık Kemal'in eleştirilerini üzüntü ve sessizlikle karşılamıştır.

1882 yılında, *Tâlim-i Edebiyat ile başlayan eski-yeni tartışması* bu dönemin en önemli tartışmaları arasında yerini almıştır.

Tâlim-i Edebiyat, Recaiâde Mahmut Ekrem tarafından yazılan Türk edebiyatında edebiyat teorisi çalışmalarının ilk örneğidir. Önceleri el yazısı notlar halinde öğrencilere dağıtılan bu çalışmanın 1882'de baskısı yapılmıştır. (Yetiş, 1996:

92) Emile Lefranj'ın 1839'daki "edebiyat dersleri"nin etkisiyle yazılan Tâlim-i Edebiyat, dört bölümden oluşur. Birinci bölümde "Edebiyat nedir?", ikinci bölümde "Üslup nedir?" sorularına cevap arayan Recaizâde Mahmut Ekrem, üçüncü bölümde anlamla ilgili sanatları son bölümde ise sözle ilgili sanatları anlatmıştır. Bu nedenle eserin ilk iki bölümü edebiyat kuramı çalışmalarına yönelik iken son iki bölümü belagatin çalışma sahasına yöneliktir.

Recaizâde Ekrem, Tâlim-i Edebiyat'ta konuları daha iyi açıklamak için çeşitli örnekler verir. Bu örneklerin çoğu Abdülhak Hâmit gibi yeni şiirin temsilcilerindedir. Divan edebiyatından ve o anlayışı sürdürenlerin şiirlerinden yeteri kadar örnek almaması eski edebiyat yanlılarını kızdırır. Ayrıca kitapta Arapça kurallara fazla yer verilmemesi eski edebiyat yanlılarını tamamen çileden çıkarır. (Parlatır, 2005: 217)

Recaizâde Ekrem'in "istiare sanatına" verdiği örneği yanlış değerlendirdiğini ifade eden Hacı İbrahim Efendi, 29 Eylül 1882 tarihinde Tercümân-ı Hakikat'te yayımlanan "İmar ve Tashih" adlı yazısıyla tepkisini gösterir. Recaizâde Ekrem, aynı gazetede 3 Ekim 1882 tarihli "Tekrar ve Tavzih" başlıklı yazısıyla Hacı İbrahim Efendi'nin eleştirisine karşılık verir. (Parlatır, 2005: 218)

Hacı İbrahim Efendi, 4 Ekim 1882 tarihli "Mülâhazât" başlıklı yazısıyla görüşünü Arapça dil ve edebiyat örnekleriyle destekler. Bu yazıya Recaizâde Ekrem ve Menemenlizâde Tahir aynı anda karşılık verirler. Ekrem, 6 Ekim 1882 tarihli Tercümân-ı Hakikat gazetesinde çıkan "Müdâfaat" adlı yazısında Arapça ile Osmanlıcanın anlatım yollarının farklı oluşu üzerinde durur. Hacı İbrahim Efendi, "Tekrar ve Tavzih" yazısına 9 Ekim 1882'de, "Müdâfaat" yazısına da 12 Ekim 1882'de karşılık verir. 9 Ekim tarihli yazısında ağır ifadeler kullanır ve

Yaşama mü'ebbed ol ölme geber

Babam için öl benim için yaşa

gibi beyitlerin Tâlim-i Edebiyat'ta olmasına kızar ve onları "herze" olarak niteler ve "edebiyat dilimiz Arapça temele dayanırken bunu reddederek Türkçe diyen yeni hevesliler var" diyerek Recaizâde Ekrem'e çatar. (Parlatır, 2005: 219)

Araya başka yazarlar da girer ve tartışma uzar. 10 Ekim 1882'de Tercümân-ı Hakikat'te "Tebrik" adlı yazısıyla Abdurrahman Süreyya, Tâlim-i Edebiyat'ı över.

Aynı sayıda Ahmet Mithat Efendi, “Tâlim-i Edebiyat ve Mu’âhezât” başlıklı yazısıyla İbrahim Efendi’nin Arapça anlatım yollarını Türkçeye uygulama yolundaki ısrarını yersiz bulur. Tek çıkar yol olarak da dilin bir düzene sokulmasını gösterir. Ayrıca Recaizâde Ekrem’in eserinin kendinden önce yazılanlara göre değerli ve üstün olduğunu da belirtir. (Parlatır, 2005: 218)

Recaizâde Ekrem, işin şahsileştiğini anlayınca “Arz-ı Nedamet ve Beyân-ı Ma’zeret” başlığı altında 11 Ekim 1882’de başlayıp arka arkaya beş sayı boyunca tartışmayı baştan ele alır ve neden eleştirildiğini ortaya koymaya çalışır ve eski anlayışı sürdürenlere çatar. Ekrem bu yazılarla beraber kendi açısından tartışmayı bitirir. (Parlatır, 2005: 219)

Hacı İbrahim Efendi, Ekrem’e 18 Ekim 1882’de “Arz-ı Nedamet’e Cevap” başlığıyla karşılık verir. 27 Ekim 1882’de de Ahmet Mithat’a da bir cevap yazısı kaleme alır. 28 Ekim’de Ahmet Mithat, Hacı İbrahim Efendi’ye ağır cümlelerle cevap verir. 30 Ekim’de Abdülhak Hâmit de tartışmaya katılır ve Tâlim-i Edebiyat’ı över. Şemsettin Sami, 9 Kasım’da İbrahim Efendi’ye karşılık verir. (Aksoy, 2014: 190) Böylece tartışma Recaizâde Ekrem’in dışında devam eder.

Hacı İbrahim Efendi, 27 Ekim 1882 tarihli Vakıf gazetesinde yayımlanan yazısında Recaizâde Ekrem’i Arapça bilmemekle suçlar. Buna Abdülhak Hâmit bir mektupla karşılık verir. Mektup sonrasında eski-yeni tartışması Hâmit ile Hacı İbrahim Efendi ve Said Bey arasında devam eder. 28 Ekim 1882 tarihli Tercümân-ı Hakikat’te yayımlanan yazısıyla Said Bey artık eskinin sözcüsüdür. Bu yazısında hem Hâmit’e hem de Ekrem’e çatar. Ahmet Mithat, Said Bey’in yazılarını 16 Kasım 1882’de yazdığı bir mektupla keser. Tartışma da böylece son bulur. (Parlatır, 2005: 221)

Talim-i Edebiyat eksenli tartışmalar iki safhada meydana gelir. Bu safhalardan ilki doğrudan eserin kendisi, diğeri ise ona bağlı olarak Hacı İbrahim Efendi’nin Hadîkatü’l-Beyân adlı eseri etrafında şekillenmiştir. Bu tartışma katılımcı sayısının fazlalığı, “millî lisan” kavramının dile getirilmesi yönüyle önceki tartışmalardan ayrılır. (Aksoy, 2014: 189) Bu tartışma Türk dilinin Arapça dil bilgisi kurallarına göre düzenlenmesini savunanlar ile kendi kurallarına göre düzenlenmesi gerektiğini düşünenler arasında yaşanmış ve dönemine göre yeni bir düşünce olan Türkçenin

“kendi kuralları olan bir dil” olduğunu savunan Recaiâde Ekrem’in düşüncesi galip gelmiştir.

1885 yılında *Muallim Naci ile Recaiâde Mahmut Ekrem arasında yaşanan tartışmalar*, Naci’nin Tercümân-ı Hakikât gazetesinin edebî sayfasını yönettiği sırada başlayıp bu gazeteden ayrıldıktan sonra da devam eden ve iki şairin Zemzeme III Mukaddemesi ve Takdir-i Elhân ile Demdeme’deki görüşleri etrafında meydana gelmiştir.

Muallim Naci, Sakız Adası’nda tahrirat kâtipliği yaptığı sırada Tercümân-ı Hakikat’e gönderdiği şiirler ile şöhretini arttırmıştır. Bu gazeteye gönderdiği “Feryat”, “Kuzu”, “Sehâbe” gibi şekil ve vezin bakımından yeni, pastoral şiirleri Ahmet Mithat’ın dikkatini çekmiş ayrıca Recaiâde Ekrem, Tâlim-i Edebiyat eserinde sehl-i mümteni örneği olarak Naci’nin “Feryat” şiiri ile vuzuh örneği olarak “Kuzu” şiirinden örnekler vermiştir. (Tansel, 1953: 161)

İstanbul’a geldiğinde Tercümân-ı Hakikat gazetesi edebiyat sayfasının sorumlusu olan Muallim Naci, bu sayfalarda genç şairlerin şiirlerine yer vermiş ancak Abdülhak Hâmit’in “*Zincir ile bağlı bir küçük kız manzumesi*” ile,

Bahârhânedede hoş âşiyânemiz vardır

Humâ-yi aşka göre âsitânemiz vardır

beytiyle başlayan şiirini yayımlamamıştır. (Tansel, 1953: 162) Buna kızan Hâmit, Bombay’dan Recaiâde Ekrem’e gönderdiği bir mektupta bu durumdan duyduğu rahatsızlığı belirtmiştir. Aslında Ekrem-Naci çatışması da burada başlamaktadır.

Tercümân-ı Hakikât’in edebiyat sayfalarında basılan gazellerin büyük bölümü Naci’ye yazılan nazirelerdir. Bu nazire yazarlar arasında Hersekli Arif Hikmet, Üsküdarlı Nedim, Ayşe Süreya gibi isimler vardır. Hatta Namık Kemal, “Eddaî Kemal” takma adıyla Naci’ye nazire yazar. Ayrıca Şeyh Vasfî, Menemenli Tahir, Ali Ferruh gibi isimler de nazire yazarlar arasına katılır. Naci de kendi şiirlerine nazire yazar. (Tansel, 1953: 163)

Ahmet Mithat Efendi, eski tarz şiirlerin uğrak mekânı haline gelen gazeteyi kurtarmak için bir nazire örneğinin altına “Bizde şairlik sarhoşluk demektir. Elinden

kadehi alırsanız lâl olur. Ensesinden vura vura kovunuz” der. Muallim Naci’nin edebiyat sayfasındaki eleştirilerinde tarafsız olmadığını ve eski şiiri tekrar gün yüzüne çıkarmaya çalıştığını düşündüğü için Naci’ye kızar ve onu gazeteden kovar. (Tansel, 1953: 167)

Recaizâde Mahmut Ekrem, 1885’te Zemzeme III’ün mukaddemesinde şiirde güzellik meselesine temastan sonra Nef’i, Nedim, Şinasi, Ziya Paşa ve Kemal’den aldığı metinlerle devam eder. Naci’den hiçbir örnek almadığı gibi “lafzen güzel ama his açısından tesirsiz şiirler balon gibidir” diyerek onu eleştirir. Aynı mukaddemede ateş, kıvılcım, fûruzan kelimeleri ile Naci’nin Ateşpâre, Şerâre kitapları kastedilmektedir. İlginç olan Naci’nin Fûruzan isimli kitabı daha basılmadığı halde Recaizâde Mahmut Ekrem, basılacağı ilan edilen kitabı görmeden eleştirmiştir. (Tansel, 1953: 168-169) Recaizâde Ekrem’in Naci hakkındaki sözleri bununla da bitmez. Menemenli Tahir’in Naciye nazire olarak yazdığı “gark-ı nûr” redifli gazeli vardır. Recaizâde Ekrem, bu şiirin Elhan adlı kitaba basılmasını önce onaylar sonra ise üzerini çizer ve bu tarz şiirleri “lafzen büyük ama arş u ferşi birbirine katmak isteyen bâlâ her pervezâne yaveler bir rivayette balondur.” şeklinde niteler. (169)

Muallim Naci, Demdeme’yi 15 Şubat 1886 tarihli Saadet gazetesinde tefrika etmeye başlar. “Zemzeme” şırıltı demek iken “demdeme” hoş a gitmeyen gürültü, ses anlamına gelir. Naci’ye bu eseri yazdırtan sebeplerden biri Zemzeme III’ün mukaddemesinde kendisi ile ilgili aşağılayıcı ifadeler; diğeri ise Takdîr-i Elhân da kendisine nazire olan “gark-ı nûr” redifli gazel hakkında Recaizâde Ekrem’in hissî eleştirileridir. Naci bu sebeplerden hareketle Recaizâde Ekrem’e örnek şiirlerle saldırır. (Tansel, 1953: 171)

Recaizâde Ekrem’in şiirlerini “iğrenç, münasebetsiz, letâfetsiz, adı” olarak niteleyen Muallim Naci’nin saldırılarına Urfa Mutasarrıfı Celal Bey’in Recaizâde Ekrem’e hicviyesi de eklenir. Tüm bu saldırılara karşı iyiden iyiye zor duruma düşen Recaizâde Ekrem, Namık Kemal’e bir telgraf gönderir ve onun yardımını ister. (Parlatır, 2005: 226) Rodos’ta bulunan Namık Kemal’den beklediği desteği alamayınca Dâhiliye Nezareti’ne başvurur ve Matbuat Müdüriyeti tarafından Demdeme’nin yayınlanması yasaklanır. Bunun üzerine Naci, bu yarı kalmış yazı dizisini toparlayarak bir kitapçık halinde bastırır. (Tansel, 1953: 173)

İki şairin taraftarları arasındaki tartışmalar karşılıklı eleştiri ve hicviye yazılmasıyla sürer. Bu karşılıklı nazire ve hicviye yazma mücadelesinde Naci'nin etrafında Ukkâz-i Osmanî adıyla toplanan isimler genellikle Saadet ve Teavün-i Eklâm gazetelerini kullanırken Recaizâde Ekrem'in etrafında Ukkâz-i Şübbân ismi ile toplanan şair ve yazarlar Hizmet, Gülşen, Gayret, Sebât, Risale-i Hafî gibi pek çok yayın organını kullanmışlardır. (Tansel, 1953: 175)

Önceleri bir edebiyat tartışması olarak süren bu yazışmalar zamanla şahsî hakaretlere dönüşmüş olmasına rağmen kendilerine özel isim veren bir hareket izlenimi taşıyan iki grup arasında meydana gelmesi ve sonraki yıllarda Servet-i Fünun hareketine öncülük etmesi bakımından önemlidir.

1885 yılında Beşir Fuad'ın öncülüğünde yaşanan “hayal-hakikat tartışmaları” Türk edebiyatında Batı edebiyatı akımları temelli ilk tartışmadır. Edebiyatımızdaki “*hayal-hakikat*” tartışmalarına hazırlık sayılabilecek ilk adım 1883 yılında Ahmet Mithat Efendi ile Muallim Naci arasında yaşanmıştır. Ahmet Mithat, Tercümân-ı Hakikat gazetesinde yayımlanan “Nefaset-i Tabiîyye ve Sanayi-i Nefise” başlıklı yazısının “Şair Nedir?” kısmında şairlere dair çeşitli görüşlerini dile getirirken hayallerle meşgul olan şairleri inceleme dışı bırakır. Yine aynı gazetede yayımlanan “Garaîb-i Edep ve Garâbet-i Üdebâ” başlıklı yazısında Muallim Naci'nin yönettiği Saadet gazetesinde şiirleri yayımlanan Mehmet Celal, Faik Hilmi gibi şairlere karşı eleştirilerini dile getirir. Muallim Naci “Cevap Ver Diyenlere Cevabım” başlıklı hayal-hakikat konusunda net bir görüş ortaya koymaz. (Can, 2018: 45) Ahmet Mithat eleştirilerine devam eder ve bu tartışma ilerdeki hayal-hakikat tartışmasına ortam hazırlar.

26 Şubat 1802'de doğan Fransız edebiyatçı Victor Hugo, 22 Mayıs 1885'te hayatını kaybeder. Mekteb-i Harbiye'de ve diğer görevlerinde Batılı yaşayış ve düşünüş şekillerine bağlı olarak yetişen Beşir Fuad (1852-1887), 2 Temmuz 1885'te mukaddemesini yazdığı eleştirel bir biyografi örneği olan Victor Hugo'yu kaleme alır. Victor Hugo hakkında Türk okuyucusuna derli toplu, eleştirel bir biyografi örneği olarak sunulan bu metin Beşir Fuad'ın Avrupa edebî ve fikrî hareketlerini yakından takip ettiğini göstermektedir. (Okay, 2008:125)

Bir mukaddeme ile on dört bölüm ve bir hâtimededen meydana gelen eserin mukaddemesine Beşir Fuad, Victor Hugo'nun 80. yaşı dolayısıyla verilen bir ziyafeti tasvirle başlar. Ziyafete katılan herkes tarafından çağının dehası olarak kabul edilen Victor Hugo'ya yapılan bu yakıştırmaya yönelik fikirlerini açıklayan Beşir Fuad, bu iltifatların elli yıl önce Hugo'ya yapılmadığını çünkü o dönem onun yenilikçi olduğunu dolayısıyla o dönemin eskiyi savunanları tarafından eleştirildiğini anlatır. "Hugo'nun adeta bir edebiyat celladı, müfsid-i ahlak, vücudu lazimü'l-izâle, efkâr-ı muzırira ashabından biri" olduğu şeklinde sıralanabilecek bu eleştirileri Beşir Fuad, insanın yeniye tepki göstermesini nefsinin koruma içgüdüsüne bağlar. (Fuad, 2019: 36) Bu tezi kitabın sonunda bahsettiği Zola'nın uğradığı eleştirilere dayanak olması için ileri sürer. Çünkü 1880'li yıllarda yeni "Zola"dır ve eskinin tepkilerine maruz kalmaktadır. (Okay, 2008:127)

Bu eser edebiyat tarihimizde birkaç bakımdan önem taşır. Öncelikle eser bizde yazılmış ilk eleştirel biyografi örneğidir. Ayrıca eser Victor Hugo dolayısıyla romantizmi eleştiren ve natüralizmi Türk okuyucusuna tanıtan ilk eserdir. (Enginün ve Kerman'dan aktaran Okay, 2008: 133)

Beşir Fuad, yazdığı Victor Hugo eseri üzerine Muallim Naci ile mektuplaşmaya başlar. Bu mektuplaşmalarda hakikatin savunucusu olan Beşir Fuad karşısında Muallim Naci'nin hayalcilerden sıkıldığını ve şairin artık hayallerle uğraşmayı bırakıp gelecek adına düşünmesi gerektiğini belirterek özeleştiri yaptığı söylenebilir. Bu mektuplaşmalarda birbirlerine dönük eleştirilerini de dile getiren iki isim "bilim ve şiir" karşılaştırmaları yapmışlardır. 1887 yılında İntikâd adıyla yayımlanan bu mektuplarda şiirde anlam, edebiyatta yenilik, eski-yeni tartışmaları ve hayal-hakikat ölçüsü gibi konuları kapsayan fikir alışverişi hayal-hakikat tartışmalarına zemin hazırlaması bakımından önemlidir. (Can, 2018: 45)

Beşir Fuad, kendisiyle aynı nesilden olan Menemenlizâde Mehmet Tahir'den Victor Hugo adlı eseri hakkındaki görüşlerini bildirmesini ister. Menemenlizâde Mehmet Tahir, Gayret dergisinde görüşlerini bir yazıyla bildirir. Kendisinden böyle bir mütalaa istenmesine şaşırın Mehmet Tahir, Beşir Fuad'a övgülerle yazıya başlar.

"Victor Hugo ismiyle Victor Hugo'ya dair te'lif eylediğiniz kitabı mütâlaa ettim. Hakikatten pek güzel, pek tabii yazmışsınız. Denebilir ki fikirler

kalemimizin ucundan cereyan etmiş. Denebilir ki, yazdığımız kâğıt zihnimize bir âyine-i in'ikâs olmuş da içindeki fikirler kâğıdınıza nakşolunmuş.” (Fuad, 2019: 161)

Eserleri değerlendirmek için öncelikle onların amaçlarını bilmek gerektiğini belirten Mehmet Tahir, Victor Hugo'nun Sefiller romanında “Fantine” isimli bir fahişenin “insanlara gösterilecek numûne-i timsâl” olduğunu, bu sayede yazarın toplumdaki ahlakî kötülüklerin önüne geçmeye çalıştığını belirtir. (Fuad, 2019: 166) Menemenlizâde, “Bence Victor Hugo'nun kalemi nûr-ı mâha Emile Zola'nın ki ise mum ziyasına benzer.” (168) cümlesiyle tercihinin Victor Hugo olduğunu belirtir.

Menemenlizâde Tahir'in Gayret'te yayımlanan

“Şair! Ne o yazdığın eserler?

Eş'âr ile herzedir serâser- azametle Şair

sözü mutlaka yalandır.

Fennî ise yazdığın makâlat

Tahsîn olunur bu. Lîk, heyhât!

Şairlere fen adüvv-i cândır.”

üzerine Beşir Fuad, Saadet gazetesinde “Yetmiş Bin Beyitli Bir Hicviye” adlı yazıyı yazar. Romantik şairleri eleştirir. Yazısında fennî şiiri tarif eder:

“Fennî şiir söylemek demek, bahsolunacak şeye âit malûmat-ı fenniye ve ciddiye hâiz olup o bâbda der-miyân olunacak fikirlerin mânidar ve muvâfıkı hakikat olmasına itina eylemektir. Nâzım kendi zu'm-ı fâsidine kapılmayıp da meşâhiri şuarânın âsârını tedkik etmiş olaydı “şiirin fennisi olur mu? Sual-i cahilânesini îrada mahal kalmazdı.” (Gülşen, 2018: 147)

Menemenlizâde, Beşir Fuad'ın bu yazısına şaşırır ve Âsâr'da çıkan “Beşir Fuad Beyefendinin ‘Yetmiş Bin Beyitli Bir Hicviye’ Unvanlı Makalelerine Mukabele ve Sükût” başlıklı yazısıyla romantik şairleri özellikle de Namık Kemal ve Hâmit'i eleştirmesine karşılık verir. Hüseyin Rahmi, İstigrâk-ı Seherî adını taşıyan tek perdeden oluşan bir komediyi Beşir Fuad'ın tavsiyesiyle meydana getirir. Hüseyin Rahmi, Menemenlizâde'nin Güneş mecmuasında tefrika hâlindeyken yarıda kalan *Bir*

Sergüzeşt romanıyla alay eder. Bunun üzerine Menemenlizâde tartışmadan tamamen çekilir. (Gülşen, 2018: 147-148)

Mustafa Reşid, Gözyaşları adlı hikâye kitabının mukaddemesinde gözyaşını bilimsel bir şekilde ele alır. Mustafa Reşit, Recaizâde Ekrem'den ve Beşir Fuad'dan eseri hakkında bir eleştiri yazısı yazmalarını ister. Recaizâde Ekrem, yazdığı Takrizât'ta edebiyatta fenne yer verenleri ve hayalle dalga geçenleri alaycı olanları eleştirerek Menemenlizâde Tahir'e destek verir. Beşir Fuad da kendi yazdığı Takrizat'ta eleştirilere cevap verir ve şiirde Mustafa Reşid'in hakikati hayale feda etmediği için takdir eder. Aynı zamanda Recaizâde'yi de fazla santimental bularak eleştirir. (Can, 2018: 48) Bu tartışma edebiyatımızda hem realizm ve natüralizm akımlarının yerleşmesi hem de metne dayalı eleştirinin temellerini atması bakımından oldukça önemlidir.

1895 yılında yaşanan **“abes-muktebes” tartışmaları** ve sonrasında yaşananlar yeni Türk edebiyatının yönelimini belirleyen önemli tartışmalar arasında yer alır. Hasan Asâf adında gençlerden biri 7 Kasım 1895'te Malumât'ta “Burhân-ı Kudret” adıyla bir şiir yayımlar. Mehmet Tahir Efendi her şiire yaptığı gibi bu şiirin de altına bir eleştiri yazısı yazar. Şiirde geçen;

Zerre-i nûrundan iken muktebes

Mihr ü mehe etmek işâret abes³

beytindeki kafiye “abes ile muktebes takfiye edilemez” diye eleştirir. Bunun üzerine genç, 21 Kasım 1895 tarihinde dergiye bir yazı göndererek Tâhir Bey'in eleştirilerine karşı kendini savunur ve Recaizâde Ekrem'in “kafiye kulak içindir” sözünü hatırlatarak bu iki kelimenin kafiye edilebileceğini belirtir. Bu yazıyla beraber Recaizâde Ekrem tartışmaya dahil edilmiş olur. (Enginün, 2014: 813)

Malûmât başyazarı Baba Tâhir, kafiye türlerini de uzun uzun açıklar. Gençlerin önce hangi kelimenin hangi kelime ile kafiye olacağını öğrenmesinin sonra şiir yazmaya başlamasının doğru olacağını söyler. Gençlerin kafiye kulak içindir gibi “anlamsız sözlere” itibar etmesi halinde “gevhâreyi zerreye” bin kere kafiye etmekten

³ Arap harfleriyle “abes” sözcüğü “peltek s” (س) ile yazılırken “muktebes” sözcüğü “sin” (س) ile yazılır.

kurtulamayacaklarını belirten Baba Tahir, hem alaycı bir şekilde tepkisini ortaya koyar hem de Recaizâde Ekrem'e de sataşır.⁴ (Parlatır, 2005: 227)

Baba Tahir, Burhan-ı Kudret üzerinden Recaizâde'ye eleştirilerini yönelttiği sırada Recaizade Ekrem'in Şemsa⁵ adlı eserini Musavver Malumât'ta Ekrem'e danışmadan 28 Kasım 1895'te yayımlamaya başlar. Ekrem, bir süre susar ama sonra "San'at Müşkilise de Mu'âheze de Âsan Değildir" başlığıyla 9 Aralık 1895 tarihinde Maarif gazetesine bir yazı gönderir. Bu yazı 2 Ocak 1896'daki Servet-i Fünun dergisinde "Tebşîr ve Mülâhaza" adı ile de yayımlanır. Recaizâde Ekrem, bu yazıda durumu kısaca bir özetler ve Hasan Asâf'ın söylediği "kulak için kafiye" sözünü kendisinden istediği takriz sırasında söylediğini açıklar. Bunun anlamsızlık olarak nitelendirilmesinin doğru olmadığını belirtir. Devamında ise "Dikkat buyurulsun ki, şu temhidâtın yanı başında Türkün şiirindeki kafiyeleri reddederken Arap'ın ilmü'l-kavafisinden delil göstermekteki gayret-i daniş-mendâne..." gibi sözlerle Arap şiirinin kurallarına göre yapılan kafiyenin artık bırakılması görüşünü savunur. Türk şiirindeki kulağa göre kafiyenin benimsenmesi gerektiğini vurgular. (Parlatır, 2005: 227)

Baba Tahir, Ekrem'in yazısına karşılık 26 Aralık 1895'te yazdığı yazısında "kulağa göre kafiyenin üstattan çıktığını" o yazıdan anladığını belirterek

Hem yakarsın berk-i şemşîr-i sitemle âlemi

Hem yine dersin ser-i kuyumda feryâd olmasın

beytiyle Ekrem'i iğneler ve devamında "Hâsılı her nerede zenzeme getirilse demdemeyi ensesine bindirmelidir." der. (Parlatır, 2005: 228)

Baba Tâhir'in bu görüşlerine Recaizade Ekrem karşılık vermez. Menemenlizâde Tahir, 20 Şubat 1896'da Servet-i Fünûn'da çıkan "Kafiye" yazısında kulak için kafiye ilkesini savunur ve göz için kafiyenin Türk şiirine uygun olmadığını onlarda farklı telaffuz olmasına rağmen bizde neşât'taki "t" ile hayat'taki "t"nin aynı şekilde telaffuz edildiği örneği üzerinden açıklar.

⁴ Hasan Asâf, şiirinde "Her biri bin mu'cize gevharesî / Neyyir-i ulviyetinin zerresi" beytine yer verir.

⁵ Temmuz 1895'te tefrika edilmeye başlanan eser 1897 yılında Âlem Matbaası tarafından kitap olarak basılmıştır.

Recaizâde Ekrem, cevapları yetmeyince Maarif Nezareti'ne başvurur ve Malûmât'ın bazı sayılarını toplattırarak tartışmayı sona erdirir. (Enginün, 2014: 814)

Bu tartışma hem edebiyatımızdaki kafiye anlayışını değiştirmesi hem de Servet-i Fünun edebi hareketini başlatması bakımından oldukça önemlidir.

1897 yılında Servet-i Fünun edebiyatına yöneltilen eleştiriler ve devamındaki **“Dekadanlar tartışması”**, hareketin kendini kanıtlamasına fırsat tanınması açısından dikkat çekmektedir. Cenap Şehabettin'in “Terâne-i Mehtab” şiiri 9 Temmuz 1896'da Mektep dergisinde yayımlanır. Bu şiirde yer alan “saat-i semen fâm” tamlaması başta olmak üzere Servet-i Fünun sanatçılarının eserlerinde kullandıkları dili büyük bir tepkiyle karşılayan Ahmet Mithat, 22 Mart 1897 tarihindeki Sabah gazetesinde “Dekadanlar” başlıklı bir yazıyla Servet-i Fünuncuları dili geriye götürdükleri gerekçesiyle “dekadanlıkla” suçlar.

Ahmet Mithat, diyalog tarzında hazırladığı “Dekadanlar” makalesine bir dostundan ve onun niteliklerinden bahsederek başlar. Bu dostunun kavrayışının oldukça yerinde olduğunu belirten Ahmet Mithat, dostunun bir gün eline aldığı bir gazetede bir “fıkra”yı defalarca okumuş olmasına rağmen “Harhara-i meakırdan bir havf-ı erzak ile müstehif olanlar per ü bâli küşâde bir merkeb-i randebada maddiyet-i beşeriyeleri bârını ihmalden isticnâb etmelidirler.” cümlesini anlamadığını devamında da “Yahu! Ben mi okuduğumu anlayamaz oldum yoksa yazanlar mı yazdıklarını anlatamaz oldular?” şeklinde tepki gösterdiğini belirtir. (Gökçek, 2014: 28-29)

Dekadanlık tartışmasının temelinde de Ahmet Mithat'ın yazısında da belirttiği gibi bazı şair ve yazarların yazdıklarının okuyucu tarafından anlaşılması meselesi yatmaktadır. Ahmet Mithat'a göre bu cümle ne Türkçe ne Arapça ne de Farsçadır. “Makara hırıltısından pek korkanlar yelkenli gemiye binmekten içtinap eylemelidirler.” şeklinde Türkçe ifadesi varken böyle ifade şekillerine başvurmanın ne anlamı var diye soran Ahmet Mithat, söz konusu “fıkra”yı kastederek “Türkçe okuyup Fransızca düşünmeli!” der. Dostu ise; “Bu ne rezalet? Biz lisanı sadeleştiririm derken bunlar bir kat daha berbat ettiler. Bu ne lisan? Bu ne tabir? Veysî'ye, Nergisî'ye rahmet okutuyorlar.” sözleriyle tepkisini ortaya koyar. (Gökçek, 2014: 29)

Ahmet Mithat, muhayyel dostunu şu cümlelerle destekler:

“Birkaç seneden beri Paris’te beş on genç türediler, kendilerine Dekadan namını verdiler... edebiyatta bir Beyza-yı sahîha ile isbat-ı ehliyet edemeyeceklerini gördüklerinden o yoldaki edebiyatı mahvedebilmek zu’mana düştüler. Ey buna nasıl muvafık olmalı? Onu köhne bir meta’adederek bit pazarına göndermek ile, değil mi?...İşte Paris’in bu Dekadanları İstanbul’da dahi üdeba-yı cedideyi peyda etmeye sebep olmuştur.” (Gökçek, 2014: 31)

cümleleriyle Edebiyat-ı Cedidecileri kastettiğini açıklar.

Süleyman Nesip, Ahmet Mithat’ın bu yazısına Bursa gazetesinde “Dekadanlar” adıyla karşılık vermiş bu yazı Ahmet Mithat tarafından Tercümân-ı Hakikat’in 23 Nisan 1897 ile 25 Nisan 1897 tarihli 5740-5742 numaralı sayılarında yayımlamıştır. Süleyman Nesip bu yazısında özet olarak Ahmet Mithat’ın da son yazılarında anlaşılmasız olduğunu anlatır ve Servet-i Fünuncuları kastederek gençlere fırsat tanımak ve onların yollarını açmak gerektiğini ve onlara haksızlık edildiğini belirtir. (Gökçek, 2014: 33)

Ahmet Mithat, Süleyman Nesip’in yazısına 25 Nisan 1897 tarihli Tercümân-ı Hakikat gazetesinde “Dekadanlar Makale-i Mahsusasına Cevap” adıyla karşılık verir. Ona göre halkın anlamadığı eseri yazmanın manası yoktur. Kurdukları cümlelerden dolayı dekadanların yazdıkları büsbütün anlaşılmasızdır, der. Bu yazısında alaycı üslubunu devam ettiren Ahmet Mithat; Cenap Şehabettin, Tevfik Fikret, Halit Ziya, H. Nazım, Hüseyin Sîret gibi isimlerin eserlerinden örnekler alır ve bu isimleri kendisinin de beğendiğini belirtir. (Gökçek, 2014: 35)

Mehmet Celal, Resimli Gazete’de 15 Nisan 1897 ve 22 Nisan 1897 tarihlerinde “Tepedenlizade Kâmil Beyefendi’ye” başlığını taşıyan iki yazı ile tartışmaya katılır. “Beş altı senedir bazı genç şairlerin edebiyatı çığırından çıkardıklarını” vurgulayan Mehmet Celal, edebiyatçıların bu duruma seyirci kaldıklarını ileri sürer. Tepedenlizade Kâmil ise 6 Mayıs 1897 tarihli aynı gazetede yayımlanan “Mehmet Celal Bey’e Cevap” başlıklı yazısında Mehmet Celal’i destekler, anlaşılabilirlik ve yazı dili ile konuşma dili arasındaki farktan şikâyet eder. (Gökçek, 2014: 40-43)

Bu sırada Tevfik Fikret, 25 Mayıs 1897 tarihinde “Timsâl-i Cehâlet” isimli şiiriyle Ahmet Mithat’ı hedefe alır. Ahmet Mithat ise bu şiiri üstüne alınmamış ve buna bir karşılık yazmamıştır. (Gökçek, 2014: 44)

Cenap Şehabettin, 8 Temmuz 1897 tarihli Servet-i Fünun’da çıkan “Yeni Tabirat” adlı yazısında yeni kelime ve tamlamalara karşı çıkanları “şatosunun enkazından, mevcut malzemeyi hiç değiştirmeksizin yeni bir şato yapılmasını isteyen bir kişiye” benzetir. 29 Temmuz 1897 tarihli “Yeni Elfâz” isimli yazısında ise kendilerinin kullandığı kelime ve terkiplerin Osmanlı lügat kitaplarında olduğunu belirtir. (Gökçek, 2014: 48-49)

Ahmet Mithat, “Klasikler Meselesi” dolayısıyla yazdığı “Temhidat 2” adlı 20 Eylül 1897 tarihli yazısında konuyu dekadanlara getirir. “Dekadanlar anladıklarını yazmazlar, yazdıklarını anlamazlar. Hatta onlarca ne anlamak ne de anlatmak matluptur.” der. Yine “klasikler tartışmasında” Hüseyin Sabri’ye 14 Ekim 1897 tarihinde “Klasikler ve Hüseyin Sabri” başlıklı yazısıyla verdiği cevapta “dekadanların Türkçeyi tahrip ettiklerini” belirtir. (Gökçek, 2014: 54)

Cenap Şehabettin, Ahmet Mithat’a Servet-i Fünun’da 14 Ekim 1897 tarihinde yayımlanan “Dekadizm Nedir?” yazısıyla cevap verir. Cenap özet olarak ilk dekadan Baudelaire’dir, Verlaine ve Rimbaud, Baudelaire’e dayanan yeni bir şiir oluşturmuşlardır. Takipçileri çoğalınca onlara dekadanlar deniliyor. Bu da haksızlıktır. Çünkü önceki bir şairin üslubunu taklit etmek bir geriye gidiş değildir. Öncekileri taklit etmeden söze başlanamaz. Ancak yaratıcı sanatçılar kendi duygu ve düşüncelerinin yansıtabilecekleri bir dil bulduklarında yeni izlenimi uyandırırılar. Kısacası kendi mizaç ve anlayışlarına göre eskiden de yararlanarak orijinal eser yarattıklarını belirterek yazısını tamamlar. (Gökçek, 2014: 57)

Tartışmaya Ahmet Hikmet de katılır ve Cenap Şehabettin’i destekleyerek divan şiirinin dekadan sayılması gerektiğini vurgular. “Eslâfta Dekadanlık ve Şeyh Galip” başlıklı yazısı 22 Eylül 1898’de Servet-i Fünun’da yayımlanır. Bu yazısında edebiyatta yeniliğin yeni bir tarz ile verilmesi gerektiğini Nâbî’den aldığı “Kendin icad edegör âsârı / Çekemem basmakalıp güftârı” beytiyle örneklendirir. Ahmet Hikmet, batıdan alındığı için beğenilmeyen nice hayalin divan şiirinde Nedim, Şeyh Galip gibi şairlerce zaten işlendiğini de belirtir ve Hüsn ü Aşk’tan aldığı benzetme ve hayalleri sıralar. Bu

örneklerden sonra da Şeyh Galip için “dekadanların piri” denmesi gerektiğini söyler. Buradan hareketle “dekadan” denmesi yerine bu şairlere “Galibiyûn” denmesi gerektiğini açıklar. (Gökçek, 2014: 99-101) Tartışma Hüseyin Cahit, Halil Edip, Süleyman Nesip, Ahmet Rasim tarafından geliştirilir.

Mart 1897’de başlayan “Dekadanlar tartışması” 1898 yılı sonlarına doğru artık başlangıçtaki hararetini kaybetmişken, Ahmet Mithat Efendi gibi Tanzimat’ın ilk kuşağına mensup ve bir üstat olarak kabul edilen Şemsettin Sami, Sabah gazetesinde 28 Kasım 1898 tarihinde çıkan “Şiir ve Edebiyattaki Teceddüd-i Ahirimiz” başlıklı yazısı ile konuyu yeniden alevlendirmiştir. Onun Türk edebiyatında son yıllarda meydana gelen yenilikleri açıkça destekleyen bu yazısı, söz konusu yenilikleri gerçekleştiren ve bu yüzden de eleştirilere maruz kalan Servet-i Fünuncuları oldukça rahatlatmıştır. Bu desteği karşılıksız bırakmayan Hüseyin Cahit Yalçın, 1 Aralık 1898 tarihinde Tarık gazetesinde çıkan “Terakkîyât-ı Edebiyatımız” başlıklı yazısında Şemsettin Sami’nin yazısını “dekadanlık tartışması” için bir dönüm noktası sayar ve “bu tartışmalar, herkesçe hakem kabul edilen birinin görüşlerini açıklaması gereği doğmuştur ve Şemsettin Sami bunu yapmıştır.” der. (Gökçek, 2014: 105-110)

Şemsettin Sami ve Hüseyin Cahit Yalçın’ın yazılarından sonra Ahmet Mithat Efendi de 3 Aralık 1898 (21 Teşrinisani 1314) tarihli Tarık gazetesinde çıkan “Teslîm-i Hakîkat” başlıklı yazısını kaleme almıştır. Yazısına Şemsettin Sami ve Hüseyin Cahit Yalçın’ın yazıları üzerine bu yazıyı kaleme aldığını açıklayarak başlayan Ahmet Mithat, “Ama bugün dekadanlık sürüden ayrılan koçlar gibi yine sürüye avdet ediyormuş. Dest-i uhuvveti müsâraat cümlemiz için vazifedir. Muânele etmeyelim. Hakkı teslim edelim. Hak teâli eder. Kimse aleyhinde teâli edemez.” cümleleriyle “dekadanlık” suçlamasına muhatap edebiyatçıların yazılarını daha anlaşılır kaleme aldıkları yönündeki kanaati üzerine artık “hakikatin teslim” edilmesi gerektiğini vurgular. Kendince tartışmayı bitirir. (Gökçek, 2014: 112)

Ahmet Mithat’ın bu yazısına ilk karşılığı Tefik Fikret, 5 Aralık 1898 tarihli “Hafta-i Edebî 3” adlı yazısıyla verir. Yazısında alaycı bir üslup kullanan Fikret, Ahmet Mithat’ın kendi başlattığı tartışmayı başkasının bitirmesine tahammül edemediği için sonlandırdığını belirtir. (Parlatır, 2000: 219)

Hüseyin Cahit, 14 Aralık 1898 tarihli Tarîk gazetesindeki “Biraz Daha Hakikat” isimli yazısıyla Ahmet Mithat’a daha ciddi bir karşılık verir. Ahmet Mithat’a katılmadığı noktaları tek tek açıklar ve bu açıklamalarının neticesinde “dekadanlık” suçlamasının tamamen yersiz olduğunu bir daha belirtir. Bu makale aynı zamanda “Servet-i Fünun Edebiyatı” adlandırılmasının da ilk kez kullanılması açısından da önemlidir. (Gökçek, 2014: 117)

“Dekadanlar” tartışması Servet-i Fünun hareketinin dışarıdan gelen eleştirilere karşı kendilerini savunmak zorunda kaldıkları sürecin bitişi olur. Servet-i Fünun sanatçıları bu tartışmada hem Ahmet Mithat gibi büyük bir isimle karşı karşıya gelme cesaretini göstermişler hem de devrin eski yeni birçok isminden destek görmüşlerdir. Bu tartışmanın sonucunda topluluk üyeleri kendi iç hesaplaşmalarına yönelecek bu da hareketin kısa sürede dağılmasına neden olacaktır.

Klasikler tartışması Ahmet Mithat Efendi’nin “Müsâbaka-i Kalemîyye İkrâm-ı Aklâm” isimli 5 Eylül 1897 tarihinde Tercümân-ı Hakikat gazetesinde yayımlanan makalesiyle başlar. Tartışma üç ay kadar sürmüştür.

Lastik Sait olarak da bilinen Sait Bey, Galatât-ı Tercüme adını verdiği 1890-1899 yılları arasında on yedi defterden oluşan eserinde Arapça, Farsça, Türkçe ve Fransızcadaki atasözlerinden seçmeler yapılarak toplanmasını teklif etmiştir. (Enginün, 2014: 812) Ahmet Mithat Efendi, Sait Bey’in teklifinin Osmanlı yazarlarını ikrama çağıran olumlu bir teklif olduğunu, ancak “ikrâm-ı aklâm kabilinden olarak muhtaç olduğumuz daha birçok şeyler” bulunduğunu ve onların da unutulmaması gerektiğini hatırlatır. Ahmet Mithat, yıllarca önce Avrupa’nın edebî eserlerinden “klâsik” niteliğine sahip olanlarının çevirisini tavsiye ettiğini de ekler. Ahmet Mithat’ın makalesinde özetle,

- 1- Klâsikler, aradan geçen bunca zamana rağmen, hâlâ değerlidir.
- 2- Bizim henüz klâsik bir dönemimiz olmamıştır.
- 3- Bunun için, söz gelişi şimdilik Faust’lar, Le Cıd’ler, ve Romeo and Juliet’ler değerinde eserler meydana getirmemiz mümkün değildir.
- 4- Öyleyse, hiç olmazsa bunların çevirileri yapılmalıdır.

5- Bunların benzerlerinin yazılamaması bir yana, çevirilerinden de habersiz olmanın hiçbir gerekçesi olamaz görüşleri sıralanmaktadır. (Kaplan, 1998: 11)

Ahmet Mithat'ın bu yazısına ilk olarak Ahmet Cevdet, sonra ise Cenap Şahabettin, Necip Asım, İsmail Avni, Hüseyin Daniş, Ahmet Rasim gibi isimlerden karşılık gelmiştir. (Kaplan, 1998: 12)

Bu tartışma belli bir noktaya kadar, sanki klâsik kelimesi üzerinde tam bir anlaşma varmış da tartışma bu çerçevede yapılmış gibi devam etmiştir. İlk defa Hüseyin Dâniş, 18 Eylül 1897'de İkdâm'daki "İkrâm-ı Aklâm" adlı yazısında

"evvelâ- klâsik eserler nelerdir? Klâsisizm nedir? Şu bilinmelidir. Şimdiye kadar yazılan makâlât-ı i'tirâziyyenin hiçbirinde vâcibü'ttefehhüm olan şu noktalar tebeyyün ve îzâb edilmedi. Ba'zı kelimeler vardır ki ma'nâsının elâstikiyeti, tatbîkât-ı mütetâbi'asının kesret ü tenevvü'ü cihetiyle tedkîkât-ı dûr-â-dûra mülâhazât-j kalemîyyeye sebebiyet vermiştir. Klâsik kelimesi bunlardan biridir" (Kaplan, 1998: 13)

diyerek, öncelikle kavram üzerinde anlaşılmasının gereğine işaret etmiştir. Hüseyin Daniş'in bu uyarısına gelinceye kadar, klâsik kavramıyla ilgili düşünceler, onun bazı genel niteliklerinin belirtilmesinden ibaret kalmıştır.

Tartışmayı başlattığı halde klâsik kelimesi üzerinde yeterince durmayan Ahmet Mithat, bunun gereğini tartışma epeyce ilerledikten sonra anlayarak Tercümân-ı Hakikat gazetesinin 19 Eylül 1897 tarihli sayısında "Klâsikler Mes'elesi-Temhîdât 1" adlı yazısıyla klâsik kelimesinin gramatikal yapısı ve anlamını, Hüseyin Daniş'te gördüğümüz bir yaklaşımla fakat çerçeveyi oldukça açarak açıklamaya, ona Arapçadan karşılıklar aramaya girişir. (Kaplan, 1998: 15)

"Temhîdât"ın ikincisinde 20 Eylül 1897'de klâsik kelimesinin sınırlarını ve kapsamını belirlemeye çalışan Ahmet Mithat, verdiği örneklerle yer yer konudan uzaklaşır hatta biraz da gülünçleşir. Kendisi de bunun farkına vararak, klâsik kelimesini "artık ne bizim portakal misâlindeki ikinci a'lâ portakala ne de keşkü'l-fukarâ ve lohusa şerbeti gibi et'ime ve eşribe-i nefîseye kadar ta'mîm etmeyip" demek gereğini duyar. (Kaplan, 1998: 17)

Ahmet Mithat, “Temhîdât 3”te 21 Eylül 1897’de klâsik eserlere klasiklik niteliğini veren öğeler üzerinde durur. Bunların belirlenmesinde, büyük ölçüde batılı yazarların düşüncelerinden faydalanır. 24 Eylül 1897’de “Temhîdât 4”te bir eserin güzel olup olmadığının tespitinde başlangıcın, insanın kendisi olduğunu söyler. Bir eserin güzel sayılabilmesi için gerekli şartların neler olabileceği konusundaki düşüncelerim, daha geniş olarak “Temhîdât”ın beşincisinde 27 Eylül 1897’de ortaya koyar. Ahmet Mithat, “Temhîdât”ın altıncısında klâsik kavramının, yazar ve eserle olan ilişkilerini 28 Eylül 1897’de ele alır. (Kaplan, 1998: 17-31)

Cenap Şahabettin, 1 Ekim 1897 tarihli Tercümân-ı Hakikat gazetesindeki “Hüsn-i Mutlak ve Zevk-i Selîm” başlıklı yazısında özetle “güzel sanatlarda güzellik insanın yaratılışına ve zevkine uygunluk gösterir. Mutlak bir güzellik olmaz. Mutlak güzelliği kabul etmek her yerde her zaman her yaratılışa uygun bir güzelliğin olduğunu kabul etmek demektir.” şeklindeki düşüncelerini dile getirir. Bu düşüncelerden hareketle Cenap Şahabettin, klasiklerin dönemi kapandı demektedir. (Kaplan, 1998: 32)

Klasiklerin çevirisi konusunda Ahmet Cevdet ve Necip Asım Ahmet Mithat’ı desteklerler. Sait Bey’in üslubu konuyu şahsileştirir. Ahmet Mithat, çevirinin yetenekli kişilerce yapılması gerektiğini ancak her dilin özelliklerinin farklı olduğunu ve bunun da başka dile aynen naklini imkânsız kıldığını vurgular. Ahmet Mithat; “İkrâm-ı Aklâm” yazısında bundan söz etmiş ve şimdilik batı klâsikleri değerinde eserler meydana getiremeyeceğimizden, onların benzerini yazmak yerine, çevirilerini yapmanın daha uygun bir yol olacağını belirtmiştir. (Kaplan, 1998: 54)

Cenap Şahabettin, 1 Ekim 1897 tarihli Tercümân-ı Hakikat gazetesindeki “Hüsn-i Mutlak ve Zevk-i Selîm” başlıklı klâsiklerle ilgili yazısında şu gerekçelerle klâsiklerin taklit edilmemelerini savunur:

1-Klâsikler iklim, kavim, gelenekler ve zaman bakımından bizim yabancımız olan eserlerdir.

2-Her zamanın edebiyatı, kendi döneminin tercümanıdır. Dolayısıyla düşünce, üslûp ve zevk, zamanın etkilerinden kurtulamaz. Buna bağlı olarak güzellik anlayışı da değişir.

3-Aynı düşünce ve zevki paylaşmak için, farklı zaman ve çevrelerde olmamak gerekir. Kaldı ki aynı iklim ve çevrelerde yaşayan insanlar arasında bile tam bir düşünce ve zevk ortaklığından söz edilemez.

4-Bütün bu sebeplerden dolayı, taklide yönelmenin gerekçeleri yoktur.
(Kaplan, 1998: 44)

Cenap Şahabettin'in 9 Eylül 1897 tarihli ilk yazısındaki görüşlerini 11 Eylül 1897'de "Klâsikler ve Şahâbeddîn Bey" adlı yazısında değerlendiren Ahmet Mithat ise, Cenap Şahabettin'in iddia ettiği gibi gerçek edebî ilerlemenin yalnızca "klâsikleri taklit ve tercüme ile mümkün olabileceği" yolunda bir şey söylemediğini belirtir. Ayrıca böyle bir düşünce taşımadığını, bugüne kadar ilerlemeye yardımcı olacak her şey araştırılıp yazıldığı halde klâsikler meselesinin yeni ele alındığını vurgular. Ahmet Mithat, öncelikle çağdaş yazarlardan yola çıkılacağını ve geriye doğru gidilerek Yunan, Lâtin ve Hint klâsiklerinden de yararlanılacağını söyler. Cenap Şahabettin'in, klâsiklerin çeviri ve incelenmelerinin yararlı olduğunu söylemesini ise kendisini destekleyen fakat Cenap Şahabettin'in kendisiyle çelişen düşünceleri olarak kabul eder. Düşüncelerini klâsiklerden yararlanmamızın lüzumunu hiç kimse inkâr edemez; öyleyse klâsiklerin taklidi de çevirisi de bu çerçevede ele alınmalıdır, şeklinde açıklar.
(Kaplan, 1998: 39)

Klasikler tartışması, Türk edebiyatında Batı edebiyatı kaynaklı "klasik" kavramının her yönüyle tanıtılmasına ve anlaşılmasına hizmet eden önemli bir tartışmadır.

Özetle, Şinasi'nin öncülüğünü yaptığı değişim sürecinde önce Türkçe diye bir dilin varlığı ve bu dilin kuralları konusunda tartışmalar yaşanmış; sonrasında ise sanat akımlarının uygulanması konusuna kadar farklı konularda edebî tartışmalar dergilerde ve gazetelerde yer almıştır. Tartışmaların hemen hepsi saygılı bir üslupla başlamış ancak devamında yerini şahsîleşen ve hakaretler barındıran bir tarza bırakmıştır. Bu tartışmalardan "mebhusetü-anha", "Demdeme-Zemzeme", "Talim-i Edebiyat ile başlayan tartışmalar" ve "abes-muktebes" tartışmaları doğrudan eski-yeni çatışması üzerine şekillenen tartışmalar olarak değerlendirilebilecekken "Harâbât-Tahrib-i Harâbât" arasındaki tartışmalar ise iki yeni arasındaki eski-yeni tartışması olarak yerini alır. "Hayal-hakikat" ve "klasikler" tartışmaları ise Batı edebiyatı akımları,

eserleri temelli tartişmalar olarak edebiyatımızda oldukça önemli bir yere sahiptir. Bir şekilde eski-yeni çatışmalarının yansımalarını farklı şekillerde gördüğümüz bu tartişmaların tamamında yeni her zaman kazanan taraf olmuştur.

Yeni Lisan Tartışmalarını İçeren Dergi ve Gazeteler

Yeni Lisan Hareketi ile ilgili ilk kapsamlı çalışmayı yapan Yusuf Ziya Öksüz, kitabında Genç Kalemler, Servet-i Fünun, Rübâb, Yirminci Asırda Zekâ ve Şehbal dergileri ile Hak gazetesinde yayımlanan toplam yirmi beş metin ekseninde tartışmanın seyrini ortaya koymuştur. Öksüz'ün bahsettiği bu metinler Nisan 1911 ile Ekim 1912 arasındaki zaman diliminde yayımlanmıştır. Ancak sonraki yıllarda yapılan çalışmalar ve ulaşılan yeni makaleler, tartışmaların daha fazla yayın organını ve yazarı da içine almış olabileceğini düşündürmüştür.

Yapmış olduğumuz çalışmada 21 Nisan 1911'den 1 Şubat 1913'e kadar toplamda 20 farklı yayın organında yer alan 79 farklı yazı yer almaktadır. Dolayısıyla Türkçenin sadeleşme tarihi açısından bir dönüm noktası olan "Yeni Lisan" makalesi etrafında gelişen tartışmaların sadece Genç Kalemler, Servet-i Fünun, Hak, Rübâb, Şehbal gibi yayın organlarıyla sınırlı kalmadığı ortaya çıkmaktadır. Bu tartışmaları sayfalarına taşıyan yayın organlarını yakından tanımak tartışmanın kapsamını anlamak için yol gösterici olacaktır.

Genç Kalemler Dergisi

GK dergisinin öncülü olan Hüsün ve Şiir dergisi toplam sekiz sayı yayımlanmıştır. Derginin ilk sayısı 1 Nisan 1326/14 Nisan 1910'da son sayısı ise 21 Eylül 1326/4 Ekim 1910'da yayımlanmıştır. (Odabaşı, 2006: 56-58) H. Hüsnü ve A. Suphi tarafından çıkarılan derginin ilk üç sayısı Manastır'da Neyyir-i Hakikat Matbaası'nda, sonraki sayıları ise Mithat Paşa Mekteb-i Sanayi Matbaası'nda çıkmıştır. Derginin ilk üç sayısında sorumlu müdür İsmail Hakkı iken dördüncü sayıdan itibaren Selanik'teki Rumeli Matbaası'nda yönetilmiş ve Abdullah Feyzi sorumlu müdür olarak görev yapmıştır. Derginin yazar kadrosunda GK dergisinden de tanıdığımız Ali Canip, Mustafa Nermi, Kâzım Namî, Ömer Seyfettin yer alırken ayrıca İsmail Suphi, Âkil Koyuncu, Aka Gündüz gibi isimlerin de yazıları yer almaktadır.

Ali Canip, Hüsün ve Şiir dergisinin ismini beğenmediğini ve Âkil Koyuncu ile görüşmesi ve onun önerisi neticesinde Genç Kalemler olarak değişmesini sağlar. (Sevgi ve Özcan, 2005: 676) Bu değişikliğin ardından GK dergisinin ilk sayısının

tarihi tam olarak belli değildir. Ancak Hüsün ve Şiir'in son sayısının 4 Ekim 1910 olması, GK'nin 2-10 numaralı ikinci nüshasının 13 Aralık 1910 tarihinde çıkmış olması gibi nedenlerle birinci nüshanın, sayının Ekim veya Kasım 1910 olduğu söylenebilir. (Odabaşı, 2006: 63)

Ali Canip, "... Genç Kalemler adını koyuyoruz. Fakat gene dava gazetesi değil. Bu da beş altı nüsha devam ediyor." (Sevgi ve Özcan, 2005: 676) diye ifade ettiği bu ilk dönemde dergi Hüsün ve Şiir'den çok da farklıdır. Bunu derginin sayıları için kullandığı numaralandırmadan da görmek mümkün. Genç Kalemler adıyla yayımlanan ilk sayısı "1-9" şeklinde diğer sayılar ise sırasıyla "2-10", "3-11", "4-12", "5-13", "6-14" şeklinde devam etmektedir. Bu numaralandırma sistemi derginin Hüsün ve Şiir'in devamı olduğunu ortaya koymaktadır.

Derginin Ali Canip'in kastettiği "dava dergisi" olması ikinci cildinden itibaren gerçekleşecektir. "?" imzalı "Yeni Lisan" makalesinin yayımlandığı bu sayı Türk dili ve edebiyatı açısından büyük öneme sahiptir. Derginin bu sayısı Arda Odabaşı ve Nazım H. Polat'ın ortaya koydukları gibi -Yusuf Ziya Öksüz'ün de belirttiği üzere- 8 Nisan 1327/21 Nisan 1911 tarihinde yayımlanmıştır. (Öksüz, 2004: 88; Odabaşı, 2006: 74-75; Polat, 2020: 20-22)

GK dergisi birinci ciltte 6, ikinci ciltte 12, üçüncü ciltte 11 ve dördüncü ciltte 4 sayı olmak üzere toplamda 33 sayı yayımlanmıştır. Derginin son sayısı 2 Teşrinievvel 1328/15 Ekim 1912'de çıkmıştır.

Çalışmamıza konu olan yazılardan 22 tanesi GK dergisinde yer almıştır. Bu yazılar 1-12. sayıları kapsayan ikinci ciltte dokuz, 13-23. sayıları kapsayan üçüncü ciltte on, 24-27. sayıları kapsayan dördüncü ciltte ise üç yazı şeklinde sıralanabilir.

Hak Gazetesi

Çalışmamıza konu olan yazılardan 17 tanesi Hak gazetesinde yayımlanmıştır. Hak gazetesi, 1 Mart 1328/14 Mart 1912 tarihinden 26 Temmuz 1328/8 Ağustos 1912 tarihine kadar toplamda 147 sayı yayımlanmış dört sayfadan oluşmuş, günlük gazetedir. Gazetenin imtiyaz sahibi Mahmud Cemil, mesul müdürleri ise Mahmud Cemil ve Hamdi'dir. (Mortepe, 2019: 29) Gazetenin yazar kadrosunda Abdullah

Cevdet, Abdülhak Hâmit, Cenap Şahabettin, Mehmet Rauf, Celal Sahir, Süleyman Nazif, Kâzım Nami, Hamdullah Suphi, Baha Tevfik gibi oldukça tanındık isimler yer almaktadır.

Hak gazetesi 20 Nisan 1328/3 Mayıs 1912 tarihinden itibaren “Haftalık İlave” adı altında edebî ilaveler de yayımlamıştır. Bu ilaveler 13 Temmuz 1328/26 Temmuz 1912 tarihine kadar toplam 13 sayı yayımlanmıştır.

Servet-i Fünun Dergisi

Servet-i Fünun dergisi 27 Mart 1891’den 1944 yılına kadar toplamda 2461 sayı yayımlanmıştır. Ahmet İhsan tarafından çıkarılan dergi 7 Şubat 1896 tarihli 256. sayısıyla beraber Tevfik Fikret’in yönetimine geçmiş ve fiilî olarak 16 Ekim 1901’e kadar süren Servet-i Fünun edebî hareketini başlatmıştır. 24 Şubat 1910 tarihli 977. sayısında da Müfit Ratip tarafından yazılan “Fecr-i Ati Encümeni Edebîsi Beyannamesi” ile Fecr-i Ati edebiyatına kapılarını açmıştır. 1914 yılından itibaren üç yıl süreyle günlük gazete olarak yayın hayatına devam eden Servet-i Fünun, 25 Mayıs 1944’deki 2461. sayısıyla da basın hayatına veda etmiştir.⁶

Yazar kadrosunda Tevfik Fikret, Halit Ziya, Cenap Şahabettin, Mehmet Rauf, Hüseyin Cahit, Fuad Köprülü gibi önemli isimleri barındıran dergide yer alan 6 yazı çalışmamıza konu olmuştur. Bu yazılar derginin 5 Mayıs 1327/ 16 Mayıs 1911-24 Mayıs 1328/6 Haziran 1912 tarihleri arasındaki 1041, 1082, 1087, 1091,1095, 1096. sayılarında yayımlanmıştır.

Rumeli Gazetesi

Sahibi Abdülkerim, sorumlu müdürü Ali Nihat, yazı işleri müdürü Yunus Nadi Abalıoğlu (1879- 1945) olan gazete cuma günleri hariç her gün yayınlanacağı bilgisini verir. Selanik’te yayın hayatını sürdüren gazetenin yazarları arasında Ahmet Hikmet, M. Kohen, A. Rıfat, M. Zihni, M. Suad, M. Şevket yer almaktadır.

⁶ <http://www.servetifunundergisi.com/servet-i-funun-dergisi-kisa-tarihi/> (Son Erişim Tarihi: 17.05.2021)

Genç Kalemler ve Yeni Lisan çizgisinde yayın anlayışıyla hareket eden gazete, Ömer Seyfettin'in "Yeni Lisan" makalesi başta olmak üzere Genç Kalemler'de yer alan pek çok makaleyi sayfalarında aynıyla yayımlamıştır.

Gazetenin 427, 436, 445, 457, 469 ve 503. sayılarında yer alan toplam altı makale çalışmamızda ele alınmıştır.

Şihâb Dergisi

Şihâb dergisi 17 Mart 1328/30 Mart 1912 ile 22 Mart 1329/4 Nisan 1913 tarihleri arasında toplam 14 sayı yayımlanmıştır. Konya'da Maşrık-ı İrfân Matbaası'nda yayımlanan dergi "Edebî, fikrî, ictimâî, fennî, risâle-i mahiyedir." ibaresiyle yayımlanır. Derginin sayıları düzensiz tarihlerde yayımlanmıştır. 7. sayıdan itibaren ikinci cilde başlayan derginin yazı kadrosu içerisinde Rasim Ali, Mahmut Sadık, Kıtazzâde Nazım, Muzaffer Hâmit, Necdet Niyazi, Naci Fikret, İsmail Zühdi gibi isimler yer almaktadır. Basın alanında yalnız kalan Konya'da bu alanda insanları teşvik etmek amacıyla çıktığını ilk sayısında açıklayan dergi tarihsiz olan 7. sayısında "... gönderilecek eş'âr ve makalâtın 'Yeni Lisan' tarzında yazılmış olmasını talep ederiz." diyerek "Yeni Lisan"ı benimsediğini ilan eder.

Derginin 5, 7, 9 ve 10. sayılarında yayımlanan toplam 5 yazı çalışmamızda yer almaktadır.

Muhît-i Mesâi Dergisi

İlk sayısı 24 Kanunuevvel 326'da yayımlanan Muhît-i Mesâi dergisi toplam on sayı yayımlanmıştır. Selanik'te yayımlanan derginin onuncu sayısının kapağı HTU kayıtlarında yer almamaktadır. Ancak derginin dokuzuncu sayısı 19 Mayıs 327/1 Haziran 1911'de çıkmış ve isim değişikliğinden sonra yayımlanan Yeni Felsefe Mecmuası'nın ilk sayısı da 23 Ağustos 1911'de yayımlanmıştır. Hem bu bilgilerden yola çıkarak hem de derginin 15 günde bir yayınlanıyor olması nedeniyle derginin onuncu ve son sayısının 1911 haziran sonlarına doğru yayımlandığı rahatlıkla söylenebilir.

Abdullah Feyzi, A. Faik, A. Hamdi derginin sahipleri olarak görünürken derginin sorumlu müdürü de Abdullah Feyzi'dir. "İlmî, edebî, siyasî, hukukî,

mecmuadır” ibaresiyle yayınlanan derginin yazarları arasında İbrahim Necmi, Refi Nevzat, Nüzhet Haşim, Sami, Celaleddin, A. Hamdi, A. İsmet gibi isimler yer alır.

Derginin 7, 8, 9 ve 10. sayılarında yer alan ve Refi Nevzat ile Nüzhet Haşim’den birer yazı ile A. İsmet’ten iki yazı olmak üzere toplam dört yazı çalışmamızda ele alınmıştır.

Yirminci Asırda Zekâ Dergisi

Zekâ dergisi 5 Mart 1328/18 Mart 1912 ile 19 Haziran 1330/2 Temmuz 1914 tarihleri arasında 34 sayı yayımlanmıştır. Derginin sahipleri Ali Fuat ile Nefaset Matbaası sahibi P. S. Spataris ve Baha Tevfik’tir. Baha Tevfik aynı zamanda derginin başyazarıdır ve 15. sayıdan itibaren ayrıca mesul müdür olarak da görev yapar. Derginin yazar kadrosunda Ahmet Mithat, Ömer Seyfettin, Aka Gündüz, Baha Tevfik, Faik Ali, Halit Ziya, Hüseyin Kâzım, İbnürrefik Ahmet Nuri, Recaiîde Mahmut Ekrem gibi isimler yer almaktadır. (Kaya, 2008: 13-21)

Zekâ dergisinin 5 Mart 1328/18 Mart 1912’deki birinci, 11 Haziran 1328/24 Haziran 1912’deki sekizinci ve 25 Haziran 1328/8 Temmuz 1912’deki dokuzuncu sayılarında yer alan üç metin çalışmamızda yer almıştır.

Rübâb Dergisi

Rübâb dergisi 25 Kânunusani 1327/7 Şubat 1912 ile 15 Mayıs 1330/28 Mayıs 1914 tarihleri arasında toplamda 106 sayı yayımlanmıştır. Rübâb’ın imtiyaz sahibi Cemal Nadir’dir. İlk 6 sayısında “edebî müdür” Feyzullah Sacit, sonraki sayılarında ise Şahabettin Süleyman’dır. Derginin yazarları arasında Abdullah Cevdet, Rıza Tevfik, Baha Tevfik, Memduh Süleyman, Lem’i Nihad, Celal Sahir, Hamdullah Suphi gibi isimler yer almaktadır. (Polat, 2005: 19-32)

Çalışmamıza konu olan yazılardan iki tanesi Rübâb dergisinde yayımlanmıştır. Bu yazılardan ilki 19 Nisan 1328/2 Mayıs 1912, diğeri ise 1 Mayıs 1328/14 Mayıs 1912 tarihini taşımaktadır.

Şehbal Dergisi

Şehbal dergisi 1 Mart 1325/14 Mart 1909 ile 10 Temmuz 1330/23 Temmuz 1914 tarihleri arasında toplam 100 sayı yayımlanmıştır. Derginin müdürü ve sahibi Hüseyin Saadettin Arel'dir. Dergi İstanbul Agop Mattesyön Matbaası'nda basılmıştır. Baskı kalitesi olarak döneminin standartlarının üzerindedir. (Öncel, 2010: 6) Şehbal'in yazar kadrosu içinde Fatma Aliye, Kadriye Hüseyin, Ali Rıza Seyfi, Sâlime Servet Seyfi, Halide Salih, Nigâr Binti Osman, İzzet Melih ve Ayşe Bedia, Cenap Şahabettin, Raif Necdet gibi isimler yer almaktadır.

Çalışmamızda Şehbal'de 15 Haziran 1328/28 Haziran 1912 ve 15 Eylül 1328/28 Eylül 1912 tarihlerinde yayımlanan iki yazı yer almaktadır.

Gençlik Dergisi

Gençlik, 11 Mayıs 1327/24 Mayıs 1911 ile 17 Temmuz 1327/30 Temmuz 1911 tarihleri arasında sadece üç sayı yayımlanabilmiş bir dergidir. Derginin sahibi Mehmet Refet, sorumlu müdürü ise Âkil Koyuncu'dur. İzmir Köylü Matbaası'nda basılmıştır. Dergi 16'şar sayfalık üç sayıdan oluşmaktadır. Yazarları arasında Âkil Koyuncu, Ahmet Şevket, Rasim Haşmet, Mehmet Sırrı, Mehmet Şükrü gibi isimler yer almaktadır. (Odabaşı, 2007: 73-77)

Çalışmamızda yer alan Mehmet Şükrü imzalı "Yeni Lisan Yolu Nereye Çıkar?" yazısı derginin üçüncü ve son sayısında yayımlanmıştır.

Türk Yurdu Dergisi

18 Ağustos 1911 tarihinde kurulan Türk Yurdu Cemiyeti'nin yayın organı olarak 30 Kasım 1911'de ilk sayısı çıkan bir dergidir. Türk Yurdu Cemiyetinin kurucuları; Mehmet Emin, Ahmet Ağaoğlu, Doktor Akil Muhtar, Yusuf Akçura'dır.

Türk Yurdu günümüze kadar yedi devre geçirmiştir. 1911-1918 arasındaki ilk devrede Mehmet Emin, Yusuf Akçura ve Celâl Sahir tarafından yönetilen dergi 161 sayı çıkmıştır. Sonra sırasıyla 1923-1931 arası ikinci devre, 1942-1943 arası üçüncü devre, 1954-1957 arası dördüncü devre, 1959-1968 arası beşinci devre, 1970 başında

başlayan altıncı devre, 1987 ile başlayan ve günümüze kadar süren yedinci devre şeklinde yayın hayatına devam etmektedir. (Tuncer, 2012: 550-551)

Yazarları arasında Mehmet Emin, Ahmet Hikmet, Ömer Seyfettin, Ziya Gökalp, Necip Asım, Rıza Nur, Rıza Tevfik, Hüseyin Cahit gibi tanınmış isimlerin bulunduğu dergide bizim çalışmamıza konu olan tek metin Rıza Tevfik tarafından Aralık-Ocak 1911 C. 1-2, S.4'te kaleme alınan "Emin Bey ve Emin Bey Türkçesi" başlıklı makaledir.

Musavver Erganon Dergisi

15 Teşrinievvel 1327/28 Ekim 1911 ile 16 Kânunusani 1327/29 Ocak 1912 tarihleri arasında toplamda 7 sayı yayımlanmış bir dergidir. Birinci sayısında kurucu olarak Emin Hicrî ve İsmail Kemal'in adı yer alırken sonraki sayılarında A(yın) K(ef), İsmail Kemal adları yer almaktadır. Derginin tüm sayılarının da sorumlu müdürü olarak Sıtkızâde Abdülkadir Kemal gözükmektedir. Dergi ilk dört sayıda Musavver Erganon adıyla beşinci sayıdan itibaren Erganon adıyla yayın hayatına devam etmiştir.

Yönetim yeri olarak Çemberlitaş Arnavut Han gözüken dergi Babıali Caddesi'nde Matbaa-i Hukukîye'de basılmış ve on beş günde bir yayımlanmıştır. Derginin yazarları arasında Aka Gündüz, Feyzullah Sacit, Hamdullah Suphi, İbrahim Alaattin, Mithat Cemâl, Nüzhet Haşim, Şahabettin Süleyman gibi isimler yer almaktadır.

Derginin 15 Teşrinievvel 1327/28 Ekim 1911 tarihli ilk sayısında Refi Nevzat imzasıyla yayımlanan "Lisan İnkılâbı" makalesi çalışmamıza ele alınmıştır.

Yeni Felsefe Mecmuası

M. Zekeriya (Sertel) ve Benîzâde Ahmet Hamdi'nin çıkardığı felsefe dergisidir. Muhît-i Mesâi dergisinin yerine çıkmaya başlamıştır. Ağustos 1911-Nisan 1912 arası toplam 17 sayı yayımlanan dergi 15 günde bir çıkarılmıştır. Derginin yazarları arasında M. Zekeriya, Rasim Haşmet, Suphi Ethem, Kâzım Nami, Mustafa Nermi, Selahattin Asım gibi isimler yer almaktadır. Genç Kalemler dergisi ile aynı doğrultuda bir yayın politikasına sahip olan dergi " 'Yeni Hayat' Müdafidir." ibaresiyle çıkmıştır.

Yakup Kadri'nin 19 Nisan 1328/2 Mayıs 1912 tarihli Rûbab dergisinde yayımlanan "Netâyic" adlı makalesine karşılık Yeni Felsefe Mecmuası Tahrir Heyeti tarafından yazılan "Yenilik Düşmanlarına" başlıklı yazı "Yakup Kadri Bey'in Makalesi Münasebetiyle" ithafıyla yer alır. Bu yazı derginin "15 Mart Cuma" ibaresiyle yayımlanan 15. sayısının 29. sayfasında yer almaktadır. Ancak derginin bu sayısının yayınlanma tarihinde bir yanlışlık vardır. Zira bu yazı, "Netâyic" in Rûbab dergisinde yayınlanması üzerine kaleme alındığı özellikle belirtilmesine rağmen "Netâyic" ten yaklaşık bir buçuk ay önce yayımlanmış gibi gözükmektedir ki bu mümkün değildir. Derginin bu sayısının tarihinde hata olduğuna yönelik bir diğer ipucu da derginin 9-12. sayfalarında yer alan "Rehberân-ı Telkin" başlıklı yazının sonunda "1 Nisan Sene 1912" tarihinin bulunmasıdır.

Yeni Fikir Dergisi

İlk sayısı 15 Kanunuevvel 1327/28 Kasım 1911 ile Mayıs 1914 tarihleri arasında toplam 22 sayı yayınlanmıştır. İlk sekiz sayı Manastır'da sonraki sayılar ise İstanbul'da yayınlanan dergi Ethem Nejat ve A. Ferit tarafından çıkarılmıştır. Derginin yazarları arasında Ethem Nejat, A. Ferid, Behram Lütfü, Sabri Cemil, Belkıs İclal, Faik Ali, Mehmet Emin, Mehmet Zeki, Demirtaş, Yusuf Ziya, Subhi Ethem, Hüseyin Avni gibi isimler yer almaktadır. (Erkek, 2012: 198-200)

Dergide yer alıp "Yeni Lisan" tartışmalarına değinen tek yazı Şubat 328/1913 tarihli 8. sayıda Ethem Nejat imzasıyla yayımlanan "Yeni Lisan ve Tekâmülü" başlıklı yazıdır.

Dicle Gazetesi

Diyarbakır'da yayınlanan Dicle gazetesi 13 Mart 1911-1915 yılları arasında toplam 142 sayı yayınlanmıştır. Haftalık yayınlanan gazetenin her bir sayı dört sayfadan oluşmaktadır. Sahibi Attarzade Hakkı olan Dicle'nin yazar kadrosu Diyarbakır eski milletvekillerinden Velibabazade Veli Necdet (Süngütay) ile Şeref Uluğ Bey ve Agop Papasyan, Mirikatibizade Ahmed Cemil, Behzat Tevfik, Kâzım Vehbi (Oral), Ali Haydar, Mikdad Mehdi ve A. Baki Bey'den oluşmaktadır. (Bingöl, 2020: 264)

Çalışmamızda yer alan ve Ömer Seyfettin tarafından yazılan “Yeni Lisan” başlıklı makale Dicle gazetesinin 4 Ağustos 1327/17 Ağustos 1911 tarihli 23. sayısında yer almaktadır.

Tanin Gazetesi

1 Ağustos 1908-31 Ekim 1918 tarihleri arasında toplam 3550 sayı yayımlanmış bir gazetedir. Gazetenin ilk kurucuları Tefik Fikret, Hüseyin Cahit ve Hüseyin Kâzım’dır. Ancak zamanla bu üçlü arasında yaşanan sorunlar nedeniyle gazetenin tüm sorumluluğu Hüseyin Cahit’e kalmıştır. Başlangıçta Osmanlıcılık çizgisinde yayın yapan gazete zamanla Türkçülük çizgisine kaymıştır. Hüseyin Cahit’in Tanin’i 30 Ocak 1914’te İttihat ve Terakkî Fırkası’na devretmesiyle gazete firkanın resmî yayın organı halini almıştır. (Huyugüzel, 2010: 565-566)

Gazetenin yazar kadrosu içinde Babanzâde İsmail Hakkı, İsmail Müştak, Muhiddin, Falih Rıfkı, Ahmed Şerif ve Âsım’dır. Sıkça yazıları çıkan edebiyatçılar arasında Cenap Şahabettin, Halit Ziya, Halide Salih, Cemil Süleyman Aka Gündüz ve Fazıl Ahmet’in gibi isimler sayılabilir.

Tanin gazetesinde yayımlanıp çalışmamızda yer alan tek yazı Ömer Seyfettin’in kaleme aldığı “Ne Vakit Doğru Yazacağız?” başlıklı makaledir. Bu makale gazetenin 16 Temmuz 1328/29 Temmuz 1912 tarihli 1405. sayısında yer almaktadır.

Envâr-ı Vicdan

Envâr-ı Vicdan, 16 Teşrin-i evvel 1325/29 Ekim 1909’da Trabzon’da yayın hayatına başlayan haftalık edebî ve siyasî bir dergidir. İmtiyaz sahibi Ali Rıza olan gazetenin sorumlu müdürü Ali Osman, müessisi ise Zeynel Abidin’dir. Yazarları arasında Ömer Seyfettin, İbrahim Alaattin Gövsa, Mustafa Mümtaz, Abdullah İsmail, M. Ziyaeddin gibi isimler yer almaktadır. (Öksüz, 2016: 129)

Derginin 30 Ağustos 1327/12 Eylül 1911 tarihli sayısında (C.3, S.88) Nazım Nazmi tarafından kaleme alınan “... Bey’e Açık Mektup Yeni Lisan İçin” yazısı çalışmamızda ele alınmıştır.

Elhan Dergisi

Manastır'da Osmanlı Kitaphanesi sahibi Ahmet Hamdi tarafından çıkarılan derginin ilk sayısı 15 Kanunusani 1327/28 Ocak 1912'de yayımlanmıştır. Yazarları arasında Ahmet Hikmet, A. M., Aziz Hüdâî, M. Fazıl, Hüseyin Hicrî, Naim Ziya, Hüseyin Cahit, İsmail Hakkı gibi isimler yer almaktadır.

Derginin 15 Kanunusani 1327/28 Ocak 1912 tarihli birinci sayısında “?” imzasıyla yer alan “Tedkik ve Mütalaa-Yeni Lisancılar” başlıklı yazı çalışmamızda incelenmiştir.

Terbiye ve Oyun

Selim Sırrı tarafından çıkarılan derginin ilk sayısı 1 Ağustos 1327/14 Ağustos 1911 tarihinde yayımlanmıştır. 396 sayıdan oluşan 14 Ağustos 1911-14 Ağustos 1912 tarihleri arası derginin ilk yayın dönemini, on sayıdan oluşan Temmuz 1922-Nisan 1923 arası ise derginin ikinci yayın dönemini oluşturmuştur. Dolayısıyla dergi toplamda 406 sayı yayımlanmıştır. (Kılıç, 2019: 268)

“Gençlerin terbiye-i fikriyye ve bedeniyyesine hâdim, on beş günde bir neşr olunur mecmuadır.” cümlesiyle yayınlanan dergi, 11 Ekim 1910'da Mustafa Ziya tarafından yayımlanmaya başlayan ve Türk basınının ilk spor dergisi olan *Futbol* dergisinden sonra ikinci spor dergisi olması nedeniyle de öneme haizdir. (Kılıç, 2019: 268)

Başyazar Selim Sırrı ile beraber Bekir Fahri, Dr. Rıza Nur, İbrahim Alâeddin, Ahmet Robinson, Fazıl Ahmet, Ali Ulvi, A. Kâzım, Mahmut Sadık, Ekrem Şemhî, M. Şemsettin, Mehmet Emin, Rüştü Ethem ve Ali Kâmî derginin yazar kadrosunda yer almaktadır. (Kılıç, 2019: 274)

Derginin 24 Mayıs 1328/6 Haziran 1912 tarihli 21.sayısında yer alan Bekir Fahri imzalı “Hareket-i Edebiye” adlı yazı çalışmamızda incelenmiştir.

İnkılâb-ı Edebî Dergisi

İnkılâb-ı Edebî dergisi, 15 Temmuz 1328/28 Temmuz 1912 tarihinde yayın hayatına başlamıştır. HTU kayıtlarında derginin sadece bu ilk sayısı yer almaktadır.

Bu tek sayının künye bilgilerine baktığımızda Necm-i İstikbal Matbaası'nda basılan derginin “Heyet-i Tahriye” başlığı altında ismi yer alanlar şunlardır: Abdullah Cevdet, Ahmet Rasim, Celal Nuri, Ertuğrul Mebusu Hakkı Baha, Aka Gündüz, Rıza Cezmi, Emin Hâkî, İskender Fahrettin, Osman Zekai, Ömer Nasuhi.

Dergide yer alan ve Aka Gündüz'e ait “Yeni Lisan Hakkında” başlıklı yazı çalışmamızda incelenmiştir.

“Yeni Lisan” Makalesi Etrafında Gelişen Tartışmaların Kronolojisi

Ömer Seyfettin, Genç Kalemler dergisinin ikinci cildinin ilk sayısında yer alan “Yeni Lisan” makalesinde savunduğu görüşlerini 28 Ocak 1910 tarihinde Ali Canip’e yazdığı bir mektupta da açıklamış ve “Geliniz Canip Bey, edebiyatta, lisanda bir ihtilal vücuda getirelim.” cümleleriyle hareketi birlikte gerçekleştirme düşüncesini paylaşmıştır. (Çelik, 1994: 23)

Yeni Lisan; “Eski Lisan”, “Edebiyatımız”, “Millî Edebiyatımız”, “Şarka Doğru”, “Garba Doğru”, “Bugünküler”, “Hastalıklar”, “Tasfiye”, “Nasıl?”, “Millîyete Doğru”, “Tasfiye Sarfı”, İsimler ve Sıfatlar”, “İmlâ”, “Gaye”, “Ey Gençler”, “Netice” adlarını taşıyan on altı alt başlıktan oluşan uzun bir makaledir.

“Yeni Lisan” makalesine ilk olarak “Eski Lisan Nedir?” diye sorularak başlanır. Cevap olarak da Anadolu’ya göç ettikten sonra Arapça ve Farsça etkisinde kalan Türkçenin düzenini kaybettiği ve yapay bir dil gibi gözüktüğü vurgulanır. Her şeye rağmen Türkçede yer alan fiil ve kiplerin kendini koruduğu, bu durumun da dilin tekrar eski saf haline döndürülmesi konusunda umutlu olmayı sağladığı belirtilmiştir. Makalenin devamında edebiyatımızın Şarka-İran’a- doğru ve Garb’a -Fransa’ya- doğru olmak üzere iki büyük yönelim içinde olduğu üzerinde durulmuştur. (Seyfettin, 1911a: 1)

“Millî Edebiyatımız” başlıklı bölümde eski bakış açısına göre edebiyatın şiir ve hayal sanatı olarak görüldüğünü açıklayan Ömer Seyfettin, “Şark’a Doğru” başlığı altında Nedîm, Vehbî gibi isimleri sayarak İslamiyet’in etkisiyle gerçek aşkın yaşanmadığını bu nedenle hayali aşkı anlatan eserlerin verildiğini belirtir. “Garba Doğru” başlığında ise Servet-i Fünun edebiyatını güzel ancak milliyetimize, hissimize ve zevkimize karşı şiirler meydana getirdikleri için eleştirir. Ayrıca Servet-i Fünuncuların kullandıkları tamlamalar ve şiirde şekil yönünde yaptıkları nedeniyle eskilerden daha anlamsız bir “salon edebiyatı” meydana getirdiklerini vurgular. (Seyfettin, 1911a: 1-2)

Bugünküler başlığı altında Fecr-i Ati edebiyatına değinen Ömer Seyfettin “Evet ümidimiz onlardadır. Eskilerin hepsi öldü. Dünküler felce uğradılar. Artık yegâne

nasipleri ölümdür. Eski lisanı yaşatan bugün bugünkülerindir. Onların dünküleri taklit etmekten vazgeçtikleri dakika hakiki bir fecir olacak, onların sayesinde yeni bir lisanla terennüm millî bir edebiyat doğacaktır.” cümleleriyle Fecr-i Ati edebiyatından ümitli olduğunu açıklar. (Seyfettin, 1911a: 3)

Millî bir edebiyat vücuda getirmek için evvela millî bir lisan meydana getirmek gerekmektedir, diyerek lisanın önemi üzerinde duran Ömer Seyfettin, dilimizde uzun yıllardır kullanılan ve artık herkes tarafından anlaşılan Arapça ve Farsça kelimelerin atılmaması gerektiğini belirterek tasfiyecilikten uzak durduklarını açıklar. (Seyfettin, 1911a: 3)

Ömer Seyfettin, “Eskiler ve dünküler idraklerinde mahdut ve masum idiler. Sathî ve behîmî düşünürlerdir. Onların gayesi hal ve mazi idi. Sizin gayeniz istikbal, istikbal, istikbaldir. Sizden sonra gelecek olan nesil, idrakinize rağmen, muhafazakâr ve maziye muhip kaldığımızı görürse size ebedî lanetler edecektir.” cümleleriyle makalesini bitirir. (Seyfettin, 1911a: 7)

28 Nisan 1911 tarihli Muhît-i Mesâî’de A. İsmet imzalı “Bir Şübbânenin Mabadı” başlıklı makale, sohbet havasında olup “Yeni Lisan” a yöneltilen, yöneltilebilecek eleştirileri sıralamaktadır.

30 Nisan 1911 tarihli Rumeli gazetesinde A. Rıfat tarafından M. Nermi Bey’e gönderilen bir mektuptan oluşan yazı yaklaşık bir sayfadır. Yazıda M. Nermi Bey’in de içinde olduğu Selanikli gençler tarafından böyle bir hareket başlatılmış olmasından duyulan memnuniyet dile getirilmektedir.

10 Mayıs 1911 tarihli GK’de “?” imzalı ve Ali Canip-Ziya Gökalp ikilisi tarafından yazılan “Yeni Lisan” başlıklı yazı Bekir Fahri’nin kendilerine gönderdiği eleştirel mektuba cevaptır.

10 Mayıs 1911 tarihli GK dergisinde Ali Canip’in Yekta Bahir imzasıyla kaleme aldığı “Plevne Tarih-i Harbi Müellifi Mütakaîd Miralay Mahmut Talat Bey” ithafı yazı, Mahmut Talat Bey’in eleştirilerine cevap verir.

11 Mayıs 1911 tarihli Rumeli gazetesinde M. Şevket imzasıyla yer alan “Tevfik Rüştü Bey ve Yeni Lisan” başlıklı yazı, Tevfik Rüştü’nün Selanik’te “Yeni Lisan”

lehinde verdiği bir konferanstan duyulan memnuniyeti ifade etmek amacıyla yazılmıştır.

12 Mayıs 1911 Muhît-i Mesâî’de H. Nüzhet Haşim tarafından yazılan “Yeni Lisan Nereye Aittir?” makalesi “Yeni Lisan” ve onun ilkelerine karşı çıkan bir yazıdır.

18 Mayıs 1911’de Servet-i Fünun’da “Edebiyat-ı Millîye” yazısıyla Köprülü, “millî edebiyat” kavramıyla ne anlatılmak istendiğinin anlaşılmadığını söyler ve kendi anladığı noktadan bu kavrama karşı çıkar.

19 Mayıs 1911 tarihli GK’de “Millî Lisan ve Edebiyat” yazısında Ali Canip, Köprülü’ye cevap verir.

19 Mayıs 1911 tarihli GK’de Perviz imzasıyla Ömer Seyfettin, Muhyiddin Mekkî’nin eleştirilerine cevap verir.

23 Mayıs 1911 tarihli Rumeli gazetesinde Ahmet Hamdi “Yeni Lisan Bahsi” başlıklı yazıda Yeni Lisan’ın basit bir eski-yeni kavgası ya da yeniler arasındaki fikir ayrılıklarının yansıması olarak görülemeyeceğini belirterek Yeni Lisancılara desteğini açıklar.

1 Haziran 1911’de A. İsmet, Muhît-i Mesâî’deki “Taayyün Etmemiş Meslekler” yazısıyla eskiler için kullanılan “hiç” sıfatından yola çıkarak “Yeni Lisan” makalesine karşı çıkar.

6 Haziran 1911 tarihli Rumeli gazetesindeki “Ben de Varım” yazısında “Sopa” imzasını atan yazar tehditkâr ve alaycı bir tonda “Yeni Lisan”a karşı çıkanların “münasip miktarda darbeler”den nasiplerini alacaklarını söyler.

8 Haziran 1911 tarihli GK’de “?” imzasıyla yazdığı “Yeni Lisan ve Hüseyin Cahit” başlıklı yazısıyla Ömer Seyfettin, Hüseyin Cahit’in Edebiyat-ı Cedide döneminde Türkçenin gördüğü zararı dile getirdiğini ancak somut bir adım atmadığını vurgular.

8 Haziran 1911 tarihli GK’de Yekta Bahir imzasıyla kaleme aldığı “Millî Daha Doğrusu Kavmî Edebiyat Ne Demektir?” başlıklı yazısında Ali Canip, Fuat Köprülü’nün “Edebiyat-ı Milliye” yazısına cevap verir.

Haziran 1911’de Muhît-i Mesâî’de Refi Nevzat “Edebiyat-ı Millîye ve Genç Kalemler” yazısıyla Ali Canip’in “Millî Daha Doğrusu Kavmî Edebiyat Ne Demektir?” yazısına tepkisini açıklar.

20 Haziran 1911 tarihli Rumeli’de M. Kohen, “Yeni Lisan”ın sadece Türkçeyi kastedecek bir hâl almasına ve millî dil, millî edebiyat kavramlarına Osmanlı’da yaşayan farklı etnik unsurları örnek vererek karşı çıkar.

25 Haziran 1327/8 Temmuz 1912 tarihinde Yekta Bahir imzasıyla kaleme aldığı “Millî Edebiyat Meselesi” başlıklı yazısında Ali Canip, Köprülü’ye sataşır ve ondan cevap bekler. Ancak bu yazının yer aldığı Genç Kalemler dergisinin 6. sayısı 19 Haziran 1327/2 Temmuz 1911 tarihinde yayınlanmıştır. Dolayısıyla yazının tarihi ile derginin yayınlanma tarihi arasında tutarsızlık vardır.

Mayıs-Ağustos 1911 arası bir dönemde Genç Kalemler Tahrir Heyeti tarafından hazırlanıp yazarlara gönderilen (Odabaşı, 2008: 174) “Yeni Lisan ve Bir İstimzac” broşürü GK’deki makalelere yapılan eklemelerle yazarların görüşlerine başvurmak amacıyla basılmıştır.

30 Temmuz 1911 tarihli Gençlik dergisinde Mehmet Şükrü, “Yeni Lisan Yolu Nereye Çıkar?” yazısıyla GK’ye desteğini açıklar.

31 Temmuz 1911 tarihli Rumeli’de Ahmet Tevfik, “Yeni Lisan Hakkında” yazısıyla GK’ye durmadan yollarında devam etmeleri çağrısında bulur.

17 Ağustos 1911’de Ömer Seyfettin, Dicle gazetesindeki “Yeni Lisan” yazısında tartışmayı başlatan makaledeki görüşlerini kısaca tekrar eder.

12 Eylül 1911 tarihli Envâr-ı Vicdan dergisinde Nazım Nazmi, “... Bey’e Açık Mektup” başlıklı yazısında “Yeni Lisan”ı daha okumadığını ve okuduktan sonra fikrini açıklayacağını ve belki de GK dergisine abone olacağını söyler.

28 Ekim 1911’de Refi Nevzat Musavver Erganun’daki “Lisan İnkılabı” başlıklı yazısında Yeni Lisan’ın çabalarını milletin, dilin ve edebiyatın geleceği için büyük öneme sahip olduğunu belirterek “Yeni Lisan”a desteğini açıklar.

1 Aralık 1911'de GK'ye gönderdiği mektupla Hamdullah Suphi İstimzac'a cevap verir ve "Yeni Lisan"a desteğini ortaya koyar.

Aralık 1911'de Türk Yurdu'nda Rıza Tevfik "Yeni Lisan"ı "muallal" olarak değerlendirirerek karşı çıkar.

18 Aralık 1911'de Şahabettin Süleyman, 26 Ocak 1912'de Ignacz Kunos ve 14 Şubat 1912'de Raif Necdet İstimzac'a verdikleri cevapta desteklerini açıklarlar. Süleyman kendisinin yerleşik dille yazmayı bırakamayacağını belirterek başarı temennisinde bulunurken Kunos, tasfiyecilik olarak kabul edilebilecek önerilerde bulunur. Raif Necdet'te bu hareketin dili doğal seyrine kavuşturacağını ifade eder.

28 Ocak 1912'de Elhan dergisinde "?" imzalı "Tedkik ve Mütalaa Yeni Lisancılar" başlıklı yazıda GK'nin kendilerini yaşatmak için eskiyi öldürmek istedikleri söylenerek onlara karşı çıkılır.

29 Şubat 1912'de Servet-i Fünun'da çıkan "Yeni Lisan" başlıklı yazısında Mehmet Fuat, GK'nin ortaya koyduğu hareketi "esperanto, volapük" tarzı yapay bir dil oluşturma çabası olarak niteler.

18 Mart 1912'de Yirminci Asırda Zekâ dergisindeki "Lisan, İmla" başlıklı temkinli bir dille kaleme aldığı yazısında Baha Tevfik, terkip ve cem gibi konulardan vazgeçilse bile birçok kural ve özelliğin kalması gerektiğini söyler.

1 Nisan 1912'de Kâzım Nami ve "Tıp Fakültesi Öğrencileri", GK'deki yazılarla Fuat Köprülü'nün "Yeni Lisan" yazısına tepki gösterirler.

4 Nisan 1912'deki "Maraz-ı Tenkit" yazısıyla Köprülü 1 Nisan'da GK'de yer alan iki yazıyı "garip ve gülünç" olarak görür.

2 Mayıs 1912'deki Rübab'ta "Netâyic" yazısıyla Yakup Kadri, "yeni satıyorlar" diyerek alaycı bir dille "Yeni Lisan"a tepki gösterir.

Bu yazıya Yeni Felsefe Mecmuası Tahrir Heyeti "Yenilik Düşmanlarına" yazısıyla cevap verir.

2 Mayıs 1912’de Köprülü “Türklük ve Yeni Lisan” makalesiyle Yeni Lisan’ı “manasız bir hevesten, neticesiz bir teşebbüsten ibaret” görür ve Kâzım Nami’ye cevap verir.

9 Mayıs 1912’deki Hak gazetesinde Celal Sahir, “Müebbed Bir Mesele Hakkında” makalesiyle yeninin hep daha sade olmak hevesiyle yola çıktığını, bunun da doğru bir adım olduğunu söyleyerek Yeni Lisan’a desteğini ifade eder.

10 Mayıs 1912 tarihli GK’de Celal Sakıp “Tetebbu Karşısında Mehmet Fuat Bey” yazısıyla Köprülü’nün tüm ithamlarına satır satır karşılık verir ve onu intihalcilikle suçlar.

Aynı tarihli GK’de GKTH, “Pespaye Bir Hicve Ciddi Bir Cevap” diyerek Yakup Kadri’ye tepki gösterirler.

14 Mayıs 1912’de ise Şahabettin Süleyman, GKTH’nin Yakup Kadri’ye yönelik ithamlarını eleştirir.

16 Mayıs 1912 tarihli Hak gazetesinde Kâzım Nami “Yeni Lisan Etrafında” ile Köprülü’nün “Türklük ve Yeni Lisan” makalesine ve diğer karşı çıkanların ithamlarına cevap verir.

24 Mayıs 1912’deki Hak’ta ise Mehmet Rauf “Edebiyatta Yenilik” yazısıyla çok fazla değinmeden Yeni Lisancılardan çabalarını “şımarıkça yenilik göstermek” olarak niteler.

29 Mayıs 1912’de GKTH “Yeni Lisan” ve “Maraz-ı Tenkit” yazıları dolayısıyla Köprülü’ye tepkilerini açıklarlar.

29 Mayıs 1912’deki GK’de bir diğer yazı da M. Nermi’den gelir. “Yeni Lisan İstilâsı Karşısında” ile Yakup Kadri’nin “Netâyic” yazısına oldukça sert bir karşılık verir.

30 Mayıs 1912’de Fuat Köprülü “Bir Mudhike-i Edebiye” makalesinde oldukça sert bir dille GK’nin “Yeni Lisan ve Muarızlarından Bir Numune” makalesi için “mülevves” sıfatını kullanır ve onların “ne derin kin ve garaz girdaplarında yüzmekte” olduklarını kanıtladıklarını söyler.

1 Haziran 1912’de “Edebiyatta Yenilik Makalesi Hakkında” yazısı ile Celal Sahir Mehmet Rauf’u eleştirir.

1 Haziran 1912’de Filibeli Adil, “Kâzım Nami Bey’e” başlıklı yazısıyla Kâzım Nami’nin “Yeni Lisan Etrafında” yazısındaki bir bilgi hatasını düzeltir.

6 Haziran 1912’de Mehmet Rauf, “Bir Cevap-Sahir Bey’in Musahabesi Hakkında” yazısıyla Celal Sahir’e cevap verir.

6 Haziran 1912’de Bekir Fahri’nin “Hareket-i Edebiye” yazısı, 10 Mayıs 1911 tarihli GK’de yer alan ve kendisine yöneltilen eleştirilerle dolu makaleye gecikmiş bir cevap niteliğindedir.

10 Haziran 1912’de Cenap Şahabettin, “Oğluma İkinci Mektup” başlıklı makalesiyle genel olarak Yeni Lisan’ın savunduğu terkip kurallarına tepkisini ortaya koyar.

24 Haziran 1912’de Baha Tevfik, “Yeni Lisan ve Mehmet Necip Bey” yazısıyla Kâzım Nami’nin “Yeni Lisan Etrafında” yazısındaki bir bilgi hatasını düzeltir.

28 Haziran 1912’de Mehmet Şükrü, “Yeni Lisan Hakkında Bir Hasbihal” yazısında Yeni Lisancıları destekler ve işlerinin kolay olmadığını vurgular.

28 Haziran 1912’de Süleyman Nazif, “Bir Mesele-i Müebbede” makalesinde Yeni Lisan’ı eski lisanın tahrip edilmesi olarak görür.

2 Temmuz 1912’de İzzet Ulvi’nin “İstimzaca” desteklerini içeren yazısı yayımlanır.

2 Temmuz 1912’de Cenap Şahabettin, “Ne Vakit Doğru Yazacağız?” yazısında Türkçe kelimelerin yazımında gördüğü hataları sıralar.

5 Temmuz 1912’de Kâzım Nami, “Türklük İçin” yazısına eklediği “Hâmiş”te “Yeni Lisan Etrafında” yazısındaki hatasını düzeltir.

8 Temmuz 1912’de Ömer Seyfettin, “Yeni Lisan’a Dair” ile Süleyman Nazif’in “Bir Mesele-i Müebbede” makalesine cevap verir.

9 Temmuz 1912’de Cenap Şahabettin, “İnkılâb-ı Lisân” makalesiyle yabancı dillerden alınan kelimelerin kendi dillerindeki kurallara göre kullanılabileceğini söyleyerek Yeni Lisancılara cevap verir.

12 Temmuz 1912’de Ali Canip, “Cenap Şahabettin Bey’e” başlıklı yazısıyla Cenap Şahabettin’in “Ne Vakit Doğru Yazacağız?” yazısına cevap verir.

14 Temmuz 1912’de Hüseyin Daniş, “İnkılâb-ı Lisan” Cenap Şahabettin’in Hak gazetesinde çıkan “Ne Vakit Doğru Yazacağız” ve “İnkılâb-ı Lisan” başlıklı yazılarına cevap verir.

19 Temmuz 1912’de Kâzım Nami, “Türkçenin Sadeleştirilmesi” makalesinde Cenap Şahabettin’in “Ne Vakit Doğru Yazacağız” yazısına cevap verir.

22 Temmuz 1912’de Ali Canip, “Cenap Şahabettin Bey’e” yazısıyla Cenap Şahabettin’in “İnkılâb-ı Lisan” başlıklı yazısına karşılık verir.

23 Temmuz 1912’de Ömer Seyfettin, “Yeni Lisan ve Çirkin Taarruzlar” yazısında Yakup Kadri, Süleyman Nazif ve diğer karşı çıkanlara cevap verir.

23 Temmuz 1912’de Aka Gündüz, “Yeni Lisan Hakkında” yazısında GK’ye gelen tepkilerin beklendiğini, onların ise yollarından dönememeleri gerektiğini belirtir.

23 Temmuz 1912’de Şihâb’ta yayımlanan M. H. imzalı “Edebiyatta Mahuf Dakikalar” yazısında dergisini “Yeni Lisan”ı kullanmaya davet eder.

29 Temmuz 1912’de Kâzım Nami, “Lisan İnkılabı” ile Şahabettin’in “İnkılâb-ı Lisan” yazısına cevap verir.

29 Temmuz 1912’de Ömer Seyfettin, “Ne Vakit Doğru Yazacağız?” ile Cenap Şahabettin’in aynı adlı yazısına tepki gösterir.

30 Temmuz 1912’de Cenap Şahabettin, “Cevapname” ile Ali Canip’e cevap verir.

2 Ağustos 1912’de Ali Canip, “Bir Cevap -Cenap Şahabettin Bey’e-” yazısı ile Şahabettin’e cevap verir.

6 Eylül 1912’de M. Necip, “Yeni Lisan – M. Nermi Bey’e” yazısında “Yeni Lisan İstîlâsı Karşısında” yazısında karşı çıktığı yerleri ortaya koyar.

Eylül 1912’de Naci Fikret, “Yeni Lisan” ile M. H. imzalı “Edebiyatta Mahuf Dakikalar” yazısına cevap verir.

Eylül 1912’de Şihâb dergisi “Mesleğimiz ve Yeni Lisan” yazısıyla artık “Yeni Lisan” a aykırı yazı kabul etmeyeceklerini belirtir.

28 Eylül 1912’de Cenap Şahabettin, “Ali Canip Bey’e Açık Mektup” ile Canip’in son yazısına değinir.

15 Ekim 1912’de Ali Canip, “Cenap Şahabettin Bey’e” yazısıyla Şahabettin’in 28 Eylül 1912 tarihli yazısına cevap verir.

18 Aralık 1912’de Necdet Niyazi, “Musahabe” yazısıyla Naci Fikret’in “Yeni Lisan” yazısına cevap verir.

3 Ocak 1913’de Naci Fikret, “Necdet Niyazi Bey’e Cevap”ta alaycı bir dille cevabını açıklar.

1 Şubat 1913’de Ethem Nejat, “Yeni Lisan ve Tekamülü” yazısında Yeni Lisan’ın özelliklerini ortaya koyar ve desteğini açıklar.

Tüm bu tartışmaların sonucunda Yeni Lisan makalesi ve etrafında gelişen Yeni Lisan Hareketi, birkaç açıdan Türk edebiyatının ilk avangart hareketidir.⁷ Ömer Seyfettin’in Ali Canip’e yazdığı mektup ve burada yerleşik edebiyat anlayışına yönelik kullandığı “iğrenç”, “tiksindirici” gibi ifadelerle başlayan avangart tavır başta Servet-i Fünun üyeleri olmak üzere “eski”yi savunanları kışkırtıcı söylemlerle devam eder. Dönemin önemli isimlerinin karşı yazılarıyla beraber kızılsan ortamla hareket, ayakta kalabilmek için ihtiyaç duyduğu devingen ortamı da kolaylıkla bulur. (Sazyek, 2012:127)

⁷ Avangartlık ve Yeni Lisan Hareketi’nin avangartlığı üzerine detaylı bilgi için bkz: Hakan Sazyek, “Türk Edebiyatının İlk Avangart Hareketi ‘Yeni Lisan’”, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 2012, 24: 113 – 136.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ‘ESKİ – YENİ’ MESELESİ

1.1. DİLDE VE EDEBİYATTA ESKİLİK VE YENİLİK

Ömer Seyfettin, Yeni Lisan tartışmalarını başlatan 21 Nisan 1911 tarihli makalesinde ilk olarak “Eski Lisan” başlığını atarak tepkisinin kaynağını ortaya koyar. Dilde eskilik ve yenilik konusunda makalenin hemen tamamında görüşlerini açıklayan Ömer Seyfettin, “eski lisan”ı Latince, İbranice gibi sadece kendisiyle meşgul olanların zevkine karşılık gelen “bir şey” diye açıklar. Arapça ve Farsça dil kurallarının baskısı altında Türkçenin “muvazenesini” kaybettiğini belirten Ömer Seyfettin, fiillerin ve kip eklerinin “nasılsa” kendini koruduğunu söyler. (Seyfettin, 1911a: 1) Seyfettin, “eski lisan”ın “lüzumsuz ve ecnebi” dil kuralları nedeniyle “hasta” olduğunu vurgular. “Düinküler” olarak nitelendirdiği Servet-i Fünun dönemini “eski lisanın fenalıklarından hiçbirini değiştirmedikleri” için “salon edebiyatı” olarak kabul eder. (1)

Ömer Seyfettin, “Yeni Lisan” makalesinde edebiyatın eskiler için sadece “şair ve hayal sanatı” olarak görüldüğünü, yazdıkları şiirlerin ise genellikle “ ‘aşk ve muşaka’ hikâyeleri” olduğunu belirtir. (Seyfettin, 1911a: 2) Divan edebiyatının İslamiyet etkisi nedeniyle kadın ve erkek arasında yaşanabilecek gerçek aşktan uzak olduğunu bu nedenle de şairlerin hayallerine sığındığını belirtir. Bunun bir sonucu olarak “Nedim’in ‘Hammâm-nâme’si Fâzıl’ın ‘Hûbân-nâmesi’, Vehbî’nin ‘Şevk-Engîz’i, Rahmî’nin ‘Nâme-i Dil’i gibi” eserlerin ortaya çıktığını ifade eder. Seyfettin, bu “şairlerin hitaplarını, ahlarnını, ohlarını, gazellerini, göz yaşlarını umumiyetle kadınlar için zannedenler bir sünnet çocuğu kadar masumdurlar.” der ve bu yönelimleri de “ahlaksızlık” olarak nitelendirir. Ayrıca “iğrenç ve ahlaksız” olarak gördüğü bu durumun sadece divan edebiyatında olmayıp Muallim Naci’nin “son neşr olunan Heder’leri”nde de yer aldığını ekler. (2)

Ömer Seyfettin, eskilerin hepsinin öldüğünü, onları bugünkülerin yaşattığını ve bugünküler de onları taklitten vazgeçerse gerçek bir “fecdin olacağını ve “yeni bir lisanla terennüm eden” millî bir edebiyatın doğacağını açıklar. (Seyfettin, 1911a: 3) Seyfettin, ölen ya da ölmekte olan bu eskilerin yeniye düşman olduklarını söyler. (4) Eskileri “Fuzulî ve Nef’î lisanının bir karikatürü, bir taklidi, bir harabesi” olarak kabul eder. (5) Seyfettin, gençliğe seslenerek eskilerden ve dünkülerden hareketle edebiyatımızın kusurlu olduğunu bu nedenle ancak Yeni Lisan’la eser ortaya konulduğunda “eski lisan”ın devrilebileceğini ve yerine millî bir lisanın yükselebileceğini (7) belirtir.

Ömer Seyfettin’in dilde eskilik ve yenilik konusundaki görüşlerinden sonra 10 Mayıs 1911 tarihinde Genç Kalemler’de “?” imzalı “Yeni Lisan”⁸ başlıklı yazıda gençlerin “yalancı bir süs lisanı olan dünkülerin dilinden” ayrılamadıkları ve Fikretlerin, Halit Ziyaların üslubunun etkisinden kurtulamadıkları vurgulanır. Yazının ilk bölümünü yazan Ali Canip gençlere seslenerek düne “asıl itibariyle” benzememek için “şekil” olarak da benzememeleri gerektiğini söyler. Yeni Lisan’ın sadece bir dil meselesi olmayıp aynı zamanda bir hayat meselesi olduğunu savunan Canip, “dünkü lisanın” yabancı kaldığından Anadolu’yu kurtaramayacağını savunur. (Canip ve Gökalp, 1911: 25) Aynı yazıda Ziya Gökalp, “dünküler”in bugünlere “meşk” olamayacağını ve gençler eğer “dünküler”i kendilerine “meşk” kabul ederlerse yeni ve güzel eserlerin yerini “taklit”in alacağını belirtir. (Canip ve Gökalp, 1911: 29)

GK dergisinde Ali Canip’in Yekta Bahir imzasıyla kaleme aldığı “Plevne Tarihi-i Harbi Müellifi Mütakaîd Miralay Mahmut Talat Bey” ithaflı bir yazısı yer alır. Yazının başında düşmana esir düşmüş emekli bir subayın Genç Kalemler aleyhinde bulunmasına üzüldüklerini belirten Ali Canip, kendileri gibi gençlerin “milletin etrafını saran cehalet namındaki zalimin üzerine hücum” ettiklerini belirtir. Bu açıdan da Talat Bey ile kendilerini “silah arkadaşı” olarak görür. (Canip, 1911a: 35) Yeni Lisan’ın ne olduğunu uzun uzun açıklayan Ali Canip, tarihteki birçok önemli Türk’ü de anarak onların ana dillerini ihmal ettikleri için sadece Arapların şeref kazandığını, Türklüğün ise “Avrupalılar tarafından zorba, serseri, barbar” zannedildiğini savunarak

⁸ ?, “Yeni Lisan”, Genç Kalemler, C.2, s.2 (27 Nisan 1327/10 Mayıs 1911), s.25-29. Bu yazının “Eskiliğin Mukavemeti” alt başlığına kadar olan bölümü Ali Canip tarafından, kalan bölümü ise Ziya Gökalp tarafından yazılmıştır. (Canip, 1941: 8)

Talat Bey'e tepki gösterir. Ali Canip, gençlerin kendilerini aşağılayan Talat Bey'den hiçbir şey öğrenmek ihtiyacında olmadıklarını belirtir ve ona "köşeciğinizde rahat rahat oturunuz efendim" (38) diye tavsiyede bulunarak yazısını sonlandırır.

H. Nüzhet Haşim, Muhît-i Mesâi'deki yazısında "altı asırlık" edebiyatı Muallim Naci'nin sonuna kadar "atîk", sonrasını ise "cedid" diye ayırır. (Haşim, 1911: 12) Yeni dönemin "eski binayı tabiata muhalif" bulup yıktığını belirtir. Ömer Seyfettin'in Yeni Lisan'daki tasnifine oldukça benzeyen bu sınıflandırmada Nüzhet Haşim, Muallim Naci'den sonra "yeni bir bina için" uğraşanların "kirli" muhitleri nedeniyle "temeli bitirmelerine" rağmen binayı "çiraklarına" devretmek durumunda kaldıklarını söyler. Ancak "eski muhite göre yapılmış, ruhlanmış lisanı bütün bütün ruhlandırmak, güzelleştirmek" suretiyle bir millî edebiyat oluşturmak gerektiğini (12) vurgular.

Ali Canip, "Millî Lisan ve Millî Edebiyat" başlıklı yazısında doğrudan bir isimden bahsetmeksizin Yeni Lisan, millî edebiyat gibi konularda ortaya çıkan itirazlara cevap vermektedir. Yazısına "dünkü lisan" diye nitelediği dönemde dilin çevreyle irtibat kuramadığı için düzenli saldırılara uğradığını, özellikle Veysî ve Nergisî gibi "iki zalim kalemin elinde artificiel-ca'lî bir şekil aldığı" halde Şinasi, Hüseyin Cahit ve Mehmet Emin tarafından düzeltilmek istendiğini aktarır. II. Meşrutiyet'in ilanıyla beraber "ölüme her dakika biraz daha yaklaşan" "eski lisan"dan uzaklaşıldığını belirten Ali Canip, Genç Kalemler'in "eski lisan"ı "asla konuşulmayan, vatansız bir dil" olarak görüp bir Yeni Lisan oluşturma gerekliliğinden (Canip, 1911b: 47) ortaya çıktığını belirtir.

Ali Canip, Sırat-ı Müstakim'de *Safahat* kitabı hakkında çıkan bir yazıdan ve Servet-i Fünun'da Yakup Kadri imzalı Harap Mabetler başlıklı yazıdan aldığı bölümleri kendi düşüncesini destekleyen örnekler olarak ifade etmektedir. Canip'e göre bu iki yazı da "eski dilden şikâyet" konusunda kendi durdukları yere işaret etmektedir. Canip'e göre özellikle Yakup Kadri'nin yazısı dilde sadeleşme beklentilerinin ne kadar önemli ve büyük olduğunu ortaya koymaktadır. (Canip, 1911b: 50)

Yeni Lisan faaliyetlerine karşı çıkanların Yeni Lisan tarzında yazılmış şiirleri örnek vererek bu şiirleri Arapça, Farsça terkiplerle yazılmış şiirlerle karşılaştırmalarına tepki gösteren Ali Canip, "eski lisan"ı çürütmek için" bir şiir

örneklendirir ve bu şiiri “saçma” olarak nitelendirir. Sanatta güzelliğin kelime ya da terkiplerle değil ancak “yenilik” ile sağlanacağını vurgulayan Ali Canip, bu durumlardan uzak bir şekilde “Eflatun nazariyesinden (...) -muallimane bir tarzda!- bahsetmek bir çocukluk ve hele bunu bilhassa Perviz’e öğretmeye kalkmak ihtimal ki alaturka bir donkişotluktur.” der. (Canip, 1911b: 52)

Ömer Seyfettin, kendilerini eleştiren Muhyiddin Mekkî’ye cevaben Perviz imzasıyla kaleme aldığı “Beni Terk Et’ Şiirine Dair” başlıklı yazısında “edebiyât-ı atıka ve cedide” olarak gördüğü dünkü lisanın Türkçe olmadığını ve Yeni Lisan’ın başarısının bütün eskilerin kesin “ölümüne” sebep olacağını vurgular. (Seyfettin, 1911b: 54) Ömer Seyfettin, Muhyiddin Mekkî’ye “Eskiye, eskileri, ‘eski lisan’ı müdafaa ediniz. Bakalım mevkiiniz müstakbelde neresi olacaktır?” diye seslenerek bu sert üslubunu tehditkâr bir tonda sürdürür.

Rumeli gazetesinde Ahmet Hamdi, oldukça farklı bir bakış açısıyla tartışmaya dahil olur. “Yeni Lisan Bahsi” başlıklı yazısına Yeni Lisan’ın yenilikçiler arasında “birçok mücadelelere” neden olacağı şeklinde bir öngörüsünü dile getirerek başlar. Ahmet Hamdi, eskilerin de tarafsız kalmayarak “maziye, ölmüş olan düne” yönelik ilişkilerinin ortadan kalkmasını ve geleneklerinin alt üst edilmesini istemeyip yenilerle bir “fikir mücadelesine” girişeceklerini belirtir. Bu düşünce çatışmalarına rağmen Yeni Lisan’ın sadece bir “eski-yeni kavgası” ya da yeniler arasında düşünce ayrılıkları olarak görülemeyeceğini söyleyen Ahmet Hamdi, bu durum için “ictimâî” sıfatını kullanmayı tercih eder. Çünkü Ahmet Hamdi’ye göre siyasî inkılapları ictimâî inkılapların takip etmesi zorunludur, Yeni Lisan da bir ictimâî inkılaptır. (Hamdi, 1911: 1) Bu düşüncelerinden hareketle Ahmet Hamdi’nin Genç Kalemler ile özellikle de Ali Canip ile aynı çizgide olduğu ortaya çıkmaktadır.

Ahmet Hamdi, yazısının devamında Yeni Lisancıların görüşleriyle onlara karşı çıkanların iddialarını özetler. Yeni Lisancıların terkip, yabancı dil kuralları konusundaki görüşlerini “pek mantıkî ve meşru” kabul eder. Karşıtların ortaya koyduğu dilin bugünkü şeklinin “pek latif” olduğu ve Yeni Lisancıların arzularının gerçekleşmesi halinde dilin bu “letafetini” kaybedeceği şeklindeki görüşü ise garip ve cevap vermeye değmeyecek bir itiraz olarak görür. Yeni Lisan karşıtlarının bu iddiasını nasıl ki elli altmış sene önceki lisan o gün “latif” idiyse bir süre sonra da Yeni

Lisan'ın "latif" olacağını söyleyerek cevaplandırır. Ahmet Hamdi ayrıca Yeni Lisan "eski lisanın letafetinden" mahrum olsa da "milliyet zevke feda edilebilir mi? (Hamdi, 1911: 1) diye sorarak önemli olanın zevk ya da latiflik değil millet ve onun dili olduğunu vurgular.

Ahmet Hamdi, "eski lisan tekâmül etmiş bir lisandır" görüşünü dile getirenlere de karşı çıkar. Bu görüşe sahip olanları tekâmülün ne olduğunu bilmemekle suçlar. Hamdi'ye göre "basit"in "mürekkebe" doğru ilerlemesi bir tekâmüldür ancak ötekine daima yabancı birçok "basit"in birleşmesi tekâmül değil "halîta" yani karışımdır. Bugünkü yazı dilinin yabancı terkip ve kuralları kendine uyduramadığı için sadece bir "halîta" olduğunu ifade eder. (Hamdi, 1911: 1) Yazısının sonunda gençler ve yeniler arasındaki görüş ayrılıklarından yararlanmaya çalışan eskiye, gençliğin bir araya gelerek "Sen dur! Bu bizim halledeceğimiz bir meseledir. Siz devrediniz, yarına karışamazsınız. Yarının mesulü biziz." (2) demesine yönelik arzusunu dile getirir.

A(yın) İsmet, Muhît-i Mesâi'deki yazısında Tahsin Nahit'in Genç Kalemler'de yer alan bir yazısındaki⁹ Edebiyat-ı Cedide ve Fecri Ati'ye yönelik eleştirilerine cevap verir. Nahit özelinde yenilikçilere "Dünün temelleri üzerine konacak nefîs eserleri henüz vücuda getirdik mi ki ve o temellerin çürüklüğünü henüz gösterebildik mi ki hiç, hiç, hiç sedalarıyla ortalığı toza dumana boğuyoruz." (İsmet, 1911b: 11) diye sorar. İsmet, Yeni Lisan taraftarlarının bu çabalarıyla "dünkülerin -acaba dünkü müdür (!)- tarihî kıymetleri"nin ortaya çıktığını belirtir. (İsmet, 1911b:12)

Rumeli gazetesinde "Sopa" imzalı "Ben de Varım" başlıklı yazı, dili ve üslubuyla hem tehditkâr hem de alaycı bir yazı olarak karşımıza çıkmaktadır. "Yeni Lisan'a cürm işleyenleri terbiye etmek" amacıyla olduğunu açıklayan yazar, İstanbul'da "Mahfel-i Edebî" oluşturulmak istendiğini söyler. Bu edebî mahfelde dil, şiir ve edebiyatta eskiden yana olanlarla onların devamı olanların ayrıca millî edebiyat ile aralarında sorun olanların bulunacağını ve bunların geleceğin düşünce ve ruh dünyasına zehir saçmayı hedefleyeceklerini iddia eder. "Mahfel-i Edebî" düşüncesini duyar duymaz Genç Kalemler dergisi ve Rumeli gazetesi yazı heyetiyle irtibata geçtiğini, onların büyük bir kahkahayla kendisini karşıladıklarını ifade eder. Bu

⁹ Tahsin Nahit, "Tenkit", Genç Kalemler, S.1 (29 Mart 1327/9 Nisan 1911) s. 7-9. Bu yazı "Yeni Lisan" makalesinden önce 14 Şubat 1326/27 Şubat 1911 tarihinde yazıldığından ve konumuzla ilgili olmadığından çalışmaya dahil edilmemiştir.

görüşmelerden geleceğin bu gençlerin elinde olduğunu hisseder ve gençlerin dünkülerden, onlara benzeme ihtimalinden nefret ettiklerini öğrenir. Gençlerin duygu ve düşüncelerinin sadece kendilerine ait olması için çabaladıklarını ayrıca tek isteklerinin de yazdıklarında sadece Türklüğün duyulması ve yaşanması olduğunu (Sopa, 1911: 2) belirtir.

Ömer Seyfettin'in “?” imzasıyla kaleme aldığı “Yeni Lisan ve Hüseyin Cahit” başlıklı yazısında dil ve edebiyatta eskilik ve yenilik konusuna da değinmektedir. Yazı, Hüseyin Cahit'in Arapça ve Farsça ile ilgili Servet-i Fünun sanatçılarından farklı düşünceye sahip olmasına rağmen bu uğurda hiçbir şey yapmaması üzerinde durmaktadır. Ömer Seyfettin, yazısının ortalarında “eski lisan kadar ilime, fenne, psikolojiye muhalif bir lisan dünyanın hiçbir tarafında yoktur.” demektedir. Seyfettin'e göre “Arapça ve Acemceyi Osmanlı lisanının unsuru zannetmek gibi bir hatadan muhafaza-i nefis kabil olur.” diye düşünen Hüseyin Cahit, eski lisanı yaşatmaya ve onu “mükemmel bir hale” koymaya çalışmıştır. (Seyfettin, 1911c: 58)

Ömer Seyfettin'in bu yazısıyla aynı sayıda Ali Canip, Fuat Köprülü'nün “Edebiyat-ı Millîye” yazısına karşılık vermektedir. Ali Canip, kendisinin “Millî Lisan ve Millî Edebiyat” başlıklı yazısına atıf yaparak o yazıda yer alan ifadeleri burada tekrar eder. Köprülü'nün yazısına satır satır cevap veren Ali Canip, “Eski kıymetleri yıkan, yeni kıymetler ibdâ eden bir inkılâp devresinde, edebiyat bu tahavvüllere yabancı kalabilir mi?” diye sorar ve “Bugünküler, ancak dünkülerini beğenmeyerek, taklit etmeyerek teali edebilir.” diye cevap verir. (Canip, 1911b: 75)

Ali Canip'in bu yazısına Muhît-i Mesâi dergisinde Refi Nevzat karşılık verir.¹⁰ Yazıda ağırlıklı olarak millî edebiyat kavramından bahsedilmektedir. Ancak Nevzat, Genç Kalemler'in “dünküler” diye adlandırdığı Servet-i Fünun döneminin önemli eserleri olan Aşk-ı Memnu, Mai ve Siyah, Eylül, Rubâb-ı Şikeste gibi eserler hakkında “Siz bu romanları, bu hikayelerdeki tipleri Avrupa'nın neresinde bulabilirsiniz?” diye sorarak “dünküler”i sahiplenir. (Nevzat, ty: 3)

¹⁰ Refi Nevzat, “Edebiyat-ı Millîye ve Genç Kalemler”, Muhît-i Mesai, S.10, (tarihsiz) s. 1-4. Derginin bu sayısının kapak sayfası bulunamamıştır. Ancak derginin 9. Sayısı 19 Mayıs 1327/1 Haziran 1911 tarihini taşımaktadır. Bu yazıda Ali Canip'in 26 Mayıs 1327/ 8 Haziran 1911 tarihli yazısına atıf olduğundan ve Muhît-i Mesâi dergisi yerine yayın hayatına başlayan Yeni Felsefe Mecmuası'nın ilk sayısının da 10 Ağustos 1327/23 Ağustos 1911 tarihinde yayımlanmasından hareketle derginin bu sayısı Haziran-Temmuz 1911 tarihinde yayımlandığı söylenebilir.

Genç Kalemler Tahrir Heyeti, hem “Yeni Lisan”ı yaymak hem de “Yeni Lisan”a ilişkin devrin edebiyatçılarının görüşlerini almak amacıyla bir kitapçık hazırlar.¹¹ *Yeni Lisan ve Bir İstimzac* adını taşıyan bu kitapçıkta Genç Kalemler dergisinde “Yeni Lisan” başlığı altında yayımlanan makalelerin bazı bölümlerinin yanında yeni başlıklar da yer almaktadır.¹² Genç Kalemler dergisinde yer alan bölümlerin yazarı Ziya Gökalp olduğundan *Yeni Lisan ve Bir İstimzac* kitapçığının da onun kaleminden çıkmış olduğu söylenebilir. (Odabaşı, 2008: 189)

Kitapçıkta “Eski Lisan ve Menşei” bölümü şimdiye kadar kullanılan ve Arapça, Farsça, Türkçe dil kurallarından oluşan dile “eski lisan” denildiğinin açıklanmasıyla başlar. Ayrıca heyet, “eski lisan”ı “fen ve tabiata son derece muhalif bir ucube” olarak nitelendirilmektedir. (GKTH, 1911: 1) Devamında “taklit cereyanı” olarak gördükleri “eski lisan”ın nasıl ortaya çıktığı konusu üzerinde duran Tahrir Heyeti, Nergisî’ler, Veysî’ler elinde şekillenen bu dile rağmen halkın da kendi içinde başka bir dil geliştirdiğini vurgular. (4) İstimzac’a göre “Lisanda teceddüd ihtiyacını mantıkî ve usulî bir surette ilk hisseden Şinasi”dir. Ancak “ilk edebî terbiyesini ‘eski lisan’dan alan Şinasi -tabiat atlayamaz kanunu mucibince- şüphesiz ki radikal olamayacaktır” (5) Hüseyin Cahit de “eski lisanın münasebetsizliğini” dile getirmiş olmasına rağmen “mensup olduğu edebî muhit “eski lisan”dan büsbütün ayrılamadığı için bu fikrini fiil haline” getirememiştir. (7)

Kitapçıkta “eski lisan” – Yeni Lisan karşıtlığı “ ‘eski lisan’ klişeli bir lisan idi, Yeni Lisan bu klişeleri kelimelere tahvil ettiği için tahlilî bir lisan hâlini alacaktır.” (11) cümlesiyle açıkça ortaya konmaktadır.

Rumeli gazetesinden Ahmet Tevfik, “Yeni Lisan Hakkında” başlıklı yazısında İstanbul’daki gençlerin Yeni Lisan’a taraftar olduklarını duyduğunu ancak hâlâ “eski lisan”la yazmaya devam ettiklerini söyler. Bu durumu “azim ve irade” eksikliği olarak yorumlayan yazar, “istikbal maarif ordumuzun en mükemmel bir silahı” diye

¹¹ Genç Kalemler Tahrir Heyeti tarafından yazılan ve edebiyatçıların Yeni Lisan hakkındaki görüşlerini almayı hedefleyen bu kitapçığın tamamı şu çalışma ile Latin harflerine aktarılmıştır: Hakan Sazyek, “Yeni Lisan Hareketinin ‘Meşhur’ Anketi ve Onun ‘Meçhul’ Kitapçığı Üzerine”, *Turkish Studies*, C. 8, S.1, (2013), s.365-383.

¹² Tarihsiz olarak basılan bu kitapçığın daha önce Latin harflerine aktarılmamış bölümleri, olası tarihi ve yazarı için bkz: Arda Odabaşı, “Genç Kalemler’in Yeni Lisan ve Bir İstimzac Broşürü ve Bilinmeyen Yazarı”, *Müteferrika Kitabiyat Dergisi*, S. 33, (Yaz 2008-1), s.169-196.

nitelendirdiği Yeni Lisan'ı haklı gördükten sonra “eski lisan”la yazmayı haklı görmez. (A. Tevfik, 1911: 2)

Refi Nevzat “Lisan İnkılabı” başlıklı yazısında Yeni Lisan'ın çabalarını milletin, dilin ve edebiyatın geleceği için büyük öneme sahip olarak görmektedir. Nevzat, Ahmet Tevfik gibi İstanbul'un Yeni Lisan'a kayıtsız kalması konusuna değinir. Nevzat, “saraylar, baharlar, cennetler” memleketi olarak gördüğü İstanbul'un her şeyden habersiz bir hayat sürdürdüğü için yeniliklerin dışarıdan gelmesinin oldukça normal olduğunu vurgular. Lisan konusunda ortaya konan çalışmalar için şu ifadeleri kullanmaktadır: (Nevzat, 1911: 5)

“Milletin vicdanı, o vicdanı mütekellim olan lisan; kendilerine pek kadim bir çehre ile görünüyor ve eski asırların bu sakat, bu alîl timsalini artık mazinin boşluklarına, nisyanlarına defnederek sahih ve zinde, kabiliyetli ve müstakil bir surette lisanımızı yaşatmak istiyorlar.

...

Selanik gençleri sanat itibariyle akîm, lisan itibariyle gayr-ı tabî'î, millet ve ictimaiyyet itibariyle nakıs ve mazur olan bu lisan ve edebiyata bir nihayet vermek, asırlardan beri büyük ediplerimiz ve dâhilerimizin çalışıp da yapmaya muvaffak olmadıkları neticeye, zaman ve muhitin tevafuku saikasıyla, vasıl olmak için nazari ve amelî bir surette çalışmaya, elifba ve imladan başlayarak kavaid, lügat ve nihayet sanat ve edebiyat kitaplarına varıncaya kadar hepsini tedkike başladılar.” (Nevzat, 1911: 5-6)

Refi Nevzat, “lisan ve edebiyatımızın istikbali” adına nöbetin İstanbul gençlerine geldiğini belirterek yazısını sonlandırır.

Genç Kalemler'in *Yeni Lisan ve Bir İstimzac* adlı kitapçığına ilk cevap Hamdullah Suphi'den gelir. Bu cevabî yazısında Suphi, kullanılan dili “Osmanlı lisanı” olarak adlandırır ve “Osmanlı lisanının” yapay bir dil olduğunu iddia etmenin sadece gerçeğe değil aynı zamanda yabancı kelimelere rağmen kendini koruyan “hayret verici güzelliğe (...) nankörlük” olarak değerlendirir. (Suphi, 1911: 194) Bu ifadeleriyle “eski lisan”a yönelik sert eleştirilere katılmadığını da ortaya koyar.

Rıza Tevfik de “Emin Bey ve Emin Bey Türkçesi” yazısının sonunda Yeni Lisan’a kısaca değinir. Bu kısa bölümde Yeni Lisan’ı “mualllel” olarak görür ve “Fikretlerin, Cenapların, Halit Ziyaların lisanına ne zarafet-i eda, ne mümtaziyet-i müeddâca fâik” olduğunu söyler. (R. Tevfik, 1911: 95)

Şahabettin Süleyman *İstimzac*’a cevabî yazısında Yeni Lisan’ın ortaya koyduğu ilkeleri desteklemekle beraber dilin yenileşmesi fikrine hâlâ “fena bir itiyatla” yaklaştığını ifade eder. Bu nedenle kendisini “köhneliğe merbut olan bir zavallı” olarak gören Süleyman, “açtığınız bu yolda ilerler, mazi-merbut ve mazi-perest olanları ezer, bu bedbaht millete lisanını tevdi eder, istikbalini temin etmiş olursunuz.” (Süleyman, 1911: 2) diyerek Yeni Lisancılardan başarılı olmaları temennisinde bulunur.

Elhan dergisinde çıkan “?” imzalı “Tedkik ve Mütalaa” başlıklı yazıda dilde ve edebiyatta eskilik ve yenilik konusuna değinilmektedir. Yeni Lisan makalesinin iki önemli nokta üzerinde durduğu belirtilen yazıda, bu noktalardan “biri lisan diğeri Genç Kalemler’i yükseltmek için şark edebiyatının büyük simalarını küçük göstermek” şeklinde açıklanır. Genç Kalemler’in “yaşamak için öldürmek” amacıyla hareket ettiği vurgulanan yazıda “Dünkülerin bize edebiyat-ı hakikeyi” öğrettiği belirtilir. (?, 1912: 7)

Fuat Köprülü, “Yeni Lisan” başlıklı yazısında Genç Kalemler’in terkip konusundaki görüşlerini eleştirirken Yeni Lisan ile yazılmış eserleri okuduğunda hâlâ Halit Ziya, Tevfik Fikret, Cenap Şahabettin gibi isimlerin “bozuk bir ahenk ile” yansımalarını bulduğunu belirtir. (Köprülü, 1912a: 365)

Kâzım Nami, Fuat Köprülü’nün “Yeni Lisan” yazısına cevap verdiği makalesinde eski lisanı “Âkif Paşa’dan beri işlene işlene bugünkü halini almış yaşlı bir üstad(a)” Yeni Lisan’ı ise “iki sene evvel doğmuş bir çocu(ğ)a” benzetir. (Nami, 1912a: 133) Nami, Yeni Lisancılardan “eski lisan”la yazılan eserleri beğenmedikleri şeklindeki Köprülü’nün ifadesinin doğru olmadığını ve Yeni Lisancılardan eski lisanla yazılan eserleri sadece eski lisanla yazıldıklarından değil eski lisanın “fenne ve tabiata muhalif bir ucube” (133) olduğu için beğenmediklerini ifade eder.

Kâzım Nami’nin bu makalesiyle aynı sayıda Köprülü’nün yazısına bir cevap da tıp fakültesi öğrencilerinden gelir. Tıp fakültesi öğrencileri, Köprülü’nün “Yeni

Lisan'ın kabulü takdirinde Türkçe bir satır bile okunmayacağı” şeklindeki ifadelerini “boş bir hülya” olarak görürler. Köprülü'nün bu ifadelerini “Yeni Lisan'ın zarurî bir sukut karşısında bulunduğu hakkında hiç kimseye kanaat vermemiş -eskiler müstesna!- ve vermeyecektir.” cümlesiyle değerlendirirler. (Ali vd., 1912: 152)

Fuat Köprülü, “Maraz-ı Tenkit” başlıklı makalesinde isim vermeden hem Kâzım Nami'ye hem de tıp fakültesi öğrencilerine cevap verir. Yazısında “edebiyatta eski-yeni” konusunda da görüşlerini aktaran Köprülü, ilk Yeni Lisan makalesinde yer alan “eskinin öldüğü” şeklindeki görüşe karşı çıkar. Ona göre bu “garip ve gülünç” bir iddiadır. (Köprülü, 1912b: 485) Çünkü yaşayan edebiyat nesli edebiyat ortamını terk edecek kadar yorulmak bir yana her zamankinden daha zinde bir şekilde çalışmalarını sürdürmektedir. Dahası “en büyük ve layemut abidelerini asıl bundan sonra” ortaya koyacaktır. (485)

Fuat Köprülü, Kâzım Nami'nin “Yeni Lisan Hasta Bir Mantığın Psikolojisi” yazısına “Türklük ve Yeni Lisan” yazısı ile de karşılık verir.¹³ Köprülü, Yeni Lisan'ı “manasız bir hevesten, neticesiz bir teşebbüsten ibaret” görür. Ona göre Tefik Fikret, Cenap Şahabettin ve Süleyman Nazif gibi “eski neslin bu en büyük simalarıyla, yeni neslin Ahmet Haşim, Yakup Kadri gibi en mümtaz sanatkârları tarafından şiddetle duçâr-ı hücum olan” Yeni Lisan hareketi bugün sanat ortamlarında kesinlikle başarısızlığa uğrayacaktır. (Köprülü, 1912c: 580)

Kâzım Nami, Hak gazetesinde yayımlanan yazısında hem Fuat Köprülü'ye hem de Netâyiç yazarı Yakup Kadri'ye cevap verir. Yazısında “eski lisanın” günden güne sessizliğe büründüğünü ve son zamanlarda “şaheser” olarak kabul edilebilecek eser ortaya koyamadığını belirten Kâzım Nami, “Yeni Lisan”ın da böyle eserler kaleme alamadığını vurgular. Ancak Nami'ye göre her geçen gün Yeni Lisan'ın kuvvetine yeni bir şey eklemektedir ve bir süre sonra Yeni Lisan'ın Türklüğün büyük eserlerini meydana getireceğine güvenmektedir. (Nami, 1912b: 2)

¹³ Köprülü bu yazısının başında Kazım Nami'nin kendi yazısını dikkatle okumadığını söyledikten sonra Nami'nin “Hasta Bir Mantığın Psikolojisi” başlıklı yazısının “tahrifata uğradığını” kendisine itiraf ettiğini belirtir. Bu cümle üzerine Genç Kalemler'in 27 Nisan 1328 tarihli 20. Sayısında s.199'da Ali Canip imzasıyla bir paragraflık bir yazı yer alır. Bu yazı çalışmanın Ekler bölümünde s. 296'da yer almaktadır.

M. Nermi, “Yeni Lisan İstilâsı Karşısında” yazısına “durgun ve gölgeli mazilerin sadık yavruları” diye hitap ettiği “eski lisan”ı savunan gençlerin zannedildiği kadar az olmadığını anladıklarını belirterek başlar. (Nermi, 1912: 226) M. Nermi, Yakup Kadri ve Fuat Köprülü başta olmak üzere kendilerine karşı olanların aslında gençlere “Eski fikir, tıpkı eski ve yağlı bir setre gibi, taşınacak, daha birkaç sene vücudumuzu örtecek bir hâlde iken değiştirmeyi düşünmek delilik değil mi?” şeklinde seslenmek istediklerini belirtir. (228)

M. Nermi, “Zavallı yenilik her vakit yeni girdiği manzumede yaşayan eski kurttan mukabele görmüştür.” cümlesiyle kendilerine yöneltilen eleştirileri beklemediklerini söyler. (Nermi, 1912: 229) “Eski lisan”ı “dillerin irsî ve kesbî itiyatları aleyhinde” olduğu gerekçesiyle sevmediğini belirten M. Nermi, Yeni Lisan’ın milletin edebî bilincinden “ıstıfalar çıkarmak” amacıyla olduğunu ifade eder. (229)

Mehmet Şükrü, “Yeni Lisan Hakkında Bir Hasbihal” başlıklı yazısında “eski-yeni” konusunda yeninin işinin oldukça zor olduğunu şu cümlelerle ifade eder:

Fakat unutmayalım, bu mücâhedenin bir değil, birçok Abdülhamitleri vardır. Tabiiyet değiştirmek isteyen muharrirlerden, kalemlerini kırıp gömmek arzusunu duyan şairlerden tutunuz da, ellerindeki meş’al-i sevdalarıyla başlarındaki kase-i ezvâkı doldurmak için nehirlere “şitâb edenlere ve el’an hâki-pây-ı kerem-sîmâ-yı bende-perverîlere arz-ı ta’zîm rukyet ve ubudiyet arzu-yı abidanesini” duyanlara varıncaya kadar davaları başka, kiraatları muhtelif “eski lisan”ın köhne sarayında yerleşmiş bir çok mabeynciler vardır ki bunlar bir ordu teşkil ederek son danelerine kadar atacaklar: ve ihtimal diplomatlara bile müracaat ederek lisanda dahi mâkânın muhafazasını talep edeceklerdir. (Şükrü, 1912: 4-5)

Süleyman Nazif, “Bir Mesele-i Müebbede” başlıklı yazısının sonunda “bu lisan teessüs edecek; çünkü Selanik böyle istiyor.” diye bir yazı okuduğunu belirterek Selanik gençlerine şöyle tepki göstermektedir:

“Selanik istese bile Cenap Şababettin’in yed-i hakimiyetindeki kilik-i Galip, Sultan Abdülhamid’in dest-i tahakkümündeki asâ-yı tagallüb değildir; kolay kolay iskad edilemez. Genç fikirlere ve Genç Kalemler’e iddiâ-yı temellük eden

efendiler bilmelidirler ki bu diyarın Fuzûlî gibi, Nedîm gibi, Abdülhak Hâmid gibi erkân-ı azîmüşşânı bulunan bir saltanat-ı edebîyesi vardır. Ve lisanımızın, şekl-i hazırı altı yüz senelik sa'y-i belîgin eser-i ikmâl ve kemâlidir. Bu lisan tahrip edilirse o saltanatın yerinde “Vardar” yeli eser!..” (Nazif, 1912: 123)

İzzet Ulvi, Genç Kalemler'in *Yeni Lisan ve Bir İstimzac* adlı kitapçığına verdiği cevapta “ ‘Yeni Lisan’ın son mühim hareketi ‘eski lisan’ın zincirlerinin kırılmasından ve tekâmül semtine yeni adımlar atmasından başka bir şey değildir.” cümlesiyle eski ve Yeni Lisan konusundaki düşüncesini paylaşmaktadır. (Ulvi, 1912: 259) Ulvi, duygulara hitap eden “Turan kelimelerinin ve Türkçe kaidelerin” kullanılmasında bir doğallık bir samimilik bulduğunu ifade eder ve kendisi gibi “zevkten mahrum olanları” ise eski inanışlarının esaretinden kurtulamayanlar olarak görür. (259)

Ömer Seyfettin, Yirminci Asırda Zekâ dergisinde yer alan Perviz imzasıyla kaleme aldığı yazısında eski-yeni meselesi ile ilgili görüşlerini paylaşır. Seyfettin yazısını Süleyman Nazif'in “Bir Mesele-i Müebbede” yazısına karşılık olarak kaleme alır. Seyfettin, “eski lisan”ı savunanların ispat etmesini istediği dört madde sıralar:

1. Üç lisandan mürekkep bir lisan olur. Ve bu tabîdir.
2. Bir lisan diğer yabancı ve uzak lisanlardan kelimeler aldığı gibi kaideler de alabilir.
3. İçtimaî uzviyetlerde tabiata muhalif şekiller de yaşar.
4. Lisanların tabî tekâmülleri tesrî edilemez. (Seyfettin, 1912a: 143)

Bu maddelerin devamında Ömer Seyfettin, Süleyman Nazif'in bu maddeleri ispat etmesi halinde “eski lisan”ın ömrünü uzatabileceğini vurgular. (Seyfettin, 1912a: 143)

Ömer Seyfettin yazısında dünyada dil dâhil her şeyin sürekli bir değişim içinde olduğunu belirtir. Dildeki “tekâmül” yönündeki değişimin aynı zamanda “sadelik” olduğunu da ekleyen Seyfettin, “eski lisanın anası olan milliyetsizlik öldükçe, kendisi de şüphesiz ölecektir.” şeklinde kesin bir çıkarımda bulunur. Ona göre “eski lisan” “milletin ruhunda yer” edinmemiştir. Bu tespiti gereğince olarak da Arapça ve Farsça kuralların ve terkiplerin, kendi dilimize uydurulamamış yabancı kelimelerin, yabancı kurallarla yapılmış “cem’lerin” konuşma dilinde asla kullanılmamış olmasını

sunmaktadır. Buradan hareketle de konuşma dilinden farklı şekilde oluşan bir yazı dilini “Enderun edebiyatı” olarak tarif eder. Ömer Seyfettin, “milliyetsiz, kavmiyetsiz, kozmopolit, çanak yalayıcı, dalkavuk” olarak nitelendirdiği “Enderun edebiyatı”nın “milliyetsizliği, tabiata muhalifliği, sun’îliği anlaşılınca” Yeni Lisan’ın gerçekliğinin ortaya çıkacağını (Seyfettin, 1912a: 143) beklemektedir.

Yazısının devamında Ali Canip’in “Şarkın Ufukları” şiirini paylaşan Ömer Seyfettin, eski lisancılara “Şarkın ezelî felaketini bu kadar vasi, bu kadar tabî, bu kadar bedîî tarzda haykırmış ikinci bir şair gösterebilirler mi?” diye seslenir. Ayrıca Hâmit, Fikret gibi isimler başta olmak üzere eski lisancuların imale, zihaf gibi hataları olduğu halde Ali Canip’in şiirlerinde bu tarzda hatalar olmadığını iddia eder. Daha yeni Süleyman Nazif’in de yaptığı bir terkip hatası nedeniyle Rezaizade Ekrem’den uyarı aldığını belirten Ömer Seyfettin yazısını “en ufak tedkik ve tecrübe zahmetine girmeyerek körü körüne, idraksiz, maziye” uyan gençlere seslenerek ve “Her millet kendi lisanıyla yaşar.” (Seyfettin, 1912a: 144) cümlesiyle tamamlar.

Kâzım Nami, “Türkçenin Sadeleştirilmesi” yazısında tasfiyecilerle tekâmülcüleri Yeni Lisancuların yardımcıları, düzeltmenleri olarak görür. Bu üç yolun da aynı amaca hizmet ettiğini belirten Nami, “ağlakçılar” olarak nitelendirdiklerinin ise “eskiliği müdafaa etmekten, eskiliğe karşı kasten bağlı kalmaktan başka bir şey” yapmadıklarını vurgular. Nami, “eki lisanın sanat abidesi olan” Ebuuzziya Tevfik, Süleyman Nazif ve Cenap Şahabettin’in yazmaya devam edeceklerini ve yazdıklarının herkesi etkisinde bırakacağını kabul eder. Nami’ye göre bu üç isim “bir müzenin camekânları içinde haleflerinin nazarını kamaştıran birer elmas parçası gibi parlayacaklardır; fakat daima kıymetli antika gibi”dir. (Nami, 1912c: 3) Kâzım Nami, eskinin önemli ve büyük isimlerine saygı duymakta ancak artık eski olduklarını da özellikle belirtmektedir.

Kâzım Nami, “dünkü” yazı dilinin Fikret’e ya da Halit Ziya’ya değil doğrudan Cenap Şahabettin’e bağlı olduğunu savunur. Ona göre Şahabettin yazılarında öyle terkipler ve kelimeler kullanmaktadır ki bu kelimeleri eski lisanın savunucuları bile kullanmamaktadır. (Nami, 1912c: 3) Ancak Nami’ye göre Şahabettin’in dili Yeni Lisancılardan birinin kullandığı “seciyeviyet, örfiyet” kelimelerini gördükten sonra

sadeleşmiştir. Öyle ki Nami, Şahabettin'in "Ne Vakit Doğru Yazacağız" yazısını en sade makalesi olarak görür.

Ali Canip, Cenap Şahabettin'in "İnkılâb-ı Lisan" yazısına cevap verdiği makalesinin sonunda eski lisan-Yeni Lisan konusuna değinir. Cenap'a hitaben;

"... yalnız haricî bir cilâ olan yetmiş beş senelik 'Tanzimat' itikadının yıkıldığını, onun yerine dahilî bir şu'le olan "inkılâp" mefkûresinin doğduğunu görmüyorsanız, yani 'Türklük' hâlâ 'benliğini' duymuyorsa emin olunuz, hadsî Türklüğün ruhuna tercüman olan 'Yeni Lisan' henüz hakikatleşmemiş bir hayâldir; 'Enderun' argosu da Ordu köşkü misafiri gibi hâlâ yaşayan bir mevcuttur, bir hakikattir, eğer milleti düşünmeyerek, onun her türlü ruhî hâletlerine yabancı kalarak yıllarca saltanat sürmek hatta yaşamaksa..." (Canip, 1912b: 3)

diyen Ali Canip, onun Yeni Lisan'ı önce şaka sandığı sonra da gerçek olduğunu anlaması üzerine yaşadığı tereddütlere cevap verir.

Ömer Seyfettin, Perviz imzasıyla yazdığı "Yeni Lisan ve Çirkin Taarruzlar" makalesinde "Türklüğünü kaybeden" eski lisanın son zamanlarda oldukça çaba sarf eden savunucuları çıktığını söyler. Seyfettin, "ezelî tekerrürden ibaret olan tarih" nedeniyle buna şaşırmadığını ekler. (Seyfettin,1912b: 39) Siyasî inkılaplardan bile önce uyanan gençliğin Türkçeyi sadece halka ve kadınlara bırakıp "eski lisanla, yani Enderun argosu ile milletine yabancı" kalamayacağını söyleyen Seyfettin, bunun da sonucu olarak gençliğin isyan ettiğini ve "Türkçe üzerindeki kapitülasyonları atmaya ve koparmaya kalktığını" (40-41) belirtir.

Ömer Seyfettin siyasî inkılaplarla uyanan gençliğin ruhunu değiştirdiğini ancak "Kinini, garazını meydana çıkarmak için Yeni Lisan'ın en mühim esaslarını unutan" Yakup Kadri'nin "milliyetini, varlığını idrak ile edebiyatı inhisar altına alan vatansız ve milletsiz mahut 'Enderun argosu'na isyan eden uyanık gençliğin vücudunu ictimâî hayatımız için bir tehlike" olarak gördüğünü (Seyfettin, 1912b: 43) ifade etmektedir.

Yeni Lisancılara karşı olanlar içinde Cenap Şahabettin ve Süleyman Nazif'i anan Ömer Seyfettin, bu iki isme darılmadığını "bizzat onlardan birinin dediği gibi: Dünün

teceddüpververleri bugünün muhakkak teceddügirizleridir.” cümlesiyle açıklar. Ancak gerek Hak gerekse de Zekâ gazetelerinde gereken cevabı vermekten de geri durmadıklarını ve durmayacaklarını da ekler. (Seyfettin, 1912b: 47-48)

Seyfettin, yazısının sonunda artık azalmaya başlayan “eski lisan” yanlılarının “son bir intikam hırsıyla Türkçenin şivesine hiç riayet” etmediklerini belirtir. Türkçesi varken günlük hayatta kendisine yer bulamayan yabancı kelimeleri kullanmalarını “okurken mutlaka Türkçe bilmediklerine hükmeder” diyerek eleştirir. Bu duruma örnek olarak da Ahmet Haşim’in “Gece” şiirinden aldığı

Sihri eb’ad içinde, şimdi gümüş

Bir sehâb andıran miyâh uyumuş...

dizelerde “gümüş” ve “uyumuş” kelimelerini kafiye yapmasını ve “Ses” şiirinde yer alan

Sanki hummâ-yı vasla müstağrak

Leyli bir ıtr-ı hisle doldurarak

Dolaşan gölgeden kadınlardı.

Sanki bir savt-ı gaip ü mühtez

“Kalbe bir hüsn-i bî-bekâ yetmez,

Aşkta ta’ mîme sa’y edin” derdi.

dizelerindeki “kadınlardı” ve “derdi” kelimelerinin kafiye yapılmasını gösterir. (Seyfettin, 1912b: 49-50)

M(im) H(a)¹⁴ imzasıyla yayımlanan “Edebiyatta Mahûf Dakikalar” yazısı, eski ve Yeni Lisan hakkında ilginç tespitleri barındırmaktadır. Yazar; Şinasi, Abdülhak Hâmit ve Halit Ziya ile edebiyatın geçmişten ayrıldığını, duygu dünyamızın ihtiyaçlarını karşılayabilecek yüce bir mevkie ulaştığını; Cenap Şahabettin, Süleyman Nazif, Tevfik Fikret, Mehmet Rauf, Hüseyin Suat gibi “isimlerin edebiyatı” ortaya çıkararak kesin bir gelişim adımı attığını belirtir. M(im) H(a), gençliğin ruhunu,

¹⁴ Bu yazıya cevaben Şihab dergisinin yedinci sayısında (tarihsiz) Naci Fikret imzasını taşıyan “Yeni Lisan” başlıklı makale “Üstat Muhterem Hayrettin Efendi’ye” ithafıyla yer alır. Buradan hareketle M(im) H(a) kısaltmasını kullanan yazar Muhterem Hayrettin olmalıdır.

düşüncesini her şeyini bu gelişim yolunda ifade etmesinin düşünüldüğünü ama bunun gerçekleşmediğini söyler. Bunun herkese mâl olmuş bir dil ve edebiyata sahip olmak yerine “havâsa münhasır, milyonda bir şahsa ait, şahsî mümtaz ve hususî” bir edebiyatın ortaya çıkmasının sonucu olduğunu vurgular. Bu edebiyat, “Abdülhak Hâmit edebiyatı, Tevfik Fikret edebiyatı, Cenap Şahabettin edebiyatı” gibi isimlendirmelerin olmayıp millete ait olsaydı bu isimlerin yazdıklarını herkesin anlayabileceğini savunan yazar ancak bu isimleri şimdi “milletin yüz binde belki milyonda biri(nin) ancak” anladığını ifade eder. Yazar bu isimlerin dillerinin de “kuş dili gibi ecnebi, dili gibi” toplumdaki herkese yabancı kaldığını (H., 1912: 50) düşünür.

M(im) H(a), bu isimleri savunmak adına ileri sürülen ve milleti onların seviyesine ulaştırma düşüncelerini de boş bir düşünce olarak görür. Cenap Şahabettin, Süleyman Nazif, Tevfik Fikret, Mehmet Rauf, Hüseyin Suat gibi birkaç kişinin keyfine tüm toplumu kurban etme olarak tanımladığı bu adımı topluma yapılacak bir hakaret olarak görür. Yazar bu düşüncede olanlara kendi önerisini yapar. Ona göre yapılması gereken bu isimleri buldukları “yüce mevkilerinde ve gösterişlerinde” terk ederek eserlerini müzelerin en tenha yerlerinde saklamak, “kıymetli hatıralarını kıymetli birer hatıra olmak üzere namlarına birer de ayda rekz” etmektir. (H., 1912: 50-51) Bu öneri ile Kâzım Nami'nin “Türkçenin Sadeleştirilmesi” makalesinde Cenap Şahabettin ve Süleyman Nazif için yaptığı öneri hemen hemen aynıdır.

Temelinden sarsılan eski edebiyatın ölmek üzere can çekiştiğini belirten yazar, Yeni Lisan'ın hâlâ takip edilebilecek bir yol çizemediğini söyler. Bu nedenle edebiyatın “iki cami arasında kalmış beynamaz gibi” kararsız ve çekingen kaldığını düşünür. (H., 1912: 50) Yazar, artık esas çizgilerini Yeni Lisan'ın belirlediği yolda ilerlemenin zamanı geldiğini ve Şihâb dergisinin de “bugünden itibaren” Yeni Lisan'ı takip etmekle kalmayıp bu esasta hazırlanmamış yazılara sayfasında yer vermeyeceğini belirterek (50) yazısını sonlandırır.

Kâzım Nami, “Lisan İnkılabı” yazısında Cenap Şahabettin “İnkılâb-ı Lisan” ve Süleyman Nazif'in “Bir Mesele-i Müebbede” yazılarına karşı düşüncelerini dile getirir. Nami, arkadaşlarının “yurt benzeri garip kelimeleri” kullanmamasını rica eden Süleyman Nazif'i “duacı” diye niteler ve ondan Yeni Lisan konusunda uysal bir fikir beklenilmemesi gerektiğini belirtir. Nazif'in bu çabalarını eskinin yeniliğe karşı

beslediği küçümsemeyi gösteren acı duygular ve “sefil teşebbüsler” (Nami, 1912d: 3) olarak kabul eder.

Ömer Seyfettin, Cenap Şahabettin ve Hüseyin Dâniş’in “İnkılâb-ı Lisan” başlıklı yazılarına karşılık olarak yazdığı yazısında “Enderun argosu” diye adlandırdığı “eski lisan” ile Yeni Lisan arasındaki farkları ortaya koymaya çalışır. (Seyfettin, 1912c: 3) “Doğru lisan” olarak gördüğü ve “Türklüğün kalbinde dimağında” yer aldığını belirttiği Türkçeye, yabancı dil kurallarının eklenemeyeceğini vurgulayan Ömer Seyfettin, Nergisî ve Veysî’nin eserlerinde somutlaşmış “eski lisan”a Türklüğün tamamıyla yabancı kaldığını söyler. Ayrıca “Nergisî ve Veysî lisanının şekli değiştirilmiş enkazıyla devam eden Edebiyat-ı Cedide’ye, yani “eski lisan”a Türklük yine yabancı kalmıştır ve hep yabancı kalacaktır.” (3) diyerek Cenap’ın temsil ettiği edebî zümreyi de Türklüğe yabancı olarak görür.

Cenap Şahabettin, Ali Canip’e cevap olarak kaleme aldığı yazısında kendisine ve kendisinin özelinde “eski lisan”a yöneltilen eleştirilere daha çok edebî ve estetik pencereden cevap vermektedir. Şahabettin, herkesin istediği şekilde yazma hakkına sahip olduğunu belirtir ve Yeni Lisancıların kendilerini kastederek “Enderun argosu” demelerinin hiçbir anlamı olmadığını çünkü bunun ispatlanamayacak bir durum olduğunu vurgular. Şahabettin, “Enderun argosuna” nispetle Yeni Lisan’ın doğal olduğunu iddia eden Ali Canip’e “tramvaylarda, pazar yerlerinde filan hep ‘Yalılar argosu’nun konuşulduğunu” söyleyerek destek verir. Hatta “Esperanto” gibi yapay bir dil olarak gördüğü bu dilin hızlıca yayıldığını, hemen sokağa ulaştığını kabul eder. Ancak yazar ve şairlerin amacının insanlara “güzel söylemeyi öğretmek” olması gerekirken Genç Kalemler’in herkese “gelişigüzel söylemeyi öğretmeye çalıştığını” (Şahabettin, 1912d: 1) belirterek bu durumun yanlış olduğunu savunur.

Naci Fikret, “Yeni Lisan” başlıklı yazısında M. H.’nin Şihâb dergisindeki yazısında Edebiyat-ı Cedide için kullandığı “kuş dili gibi, Acem dili gibi hepimize bigâne kalacak” ifadesine katılmadığını belirtir. Fikret’e göre Edebiyat-ı Cedide en kibar duyguları, en derin ve engebeli hisleri, hayatın en komik ve en acıklı yönlerini gözler önüne serme konusunda en başarılı “meslek” olduğundan daima övgüleri hak etmektedir. (Fikret, ty: 74)

Naci Fikret, isteyenin Yeni Lisan meydana getirebileceğini, bu nedenle kimsenin onlara engel olmayacağını belirtir. Ancak gittikçe gelişen ve yayılan Edebiyat-ı Cedide lisanının bu Yeni Lisan'ın belirleyeceği alanlara girmek istemeyeceğini, bunu istese bile oraya sığmayacağını ifade eder. Fikret, dilin doğal akışına aykırı ve mantıksız bir çaba olarak kabul ettiği Yeni Lisan'ın Edebiyat-ı Cedide'nin "seylâbe-i tekâmül"ü önünde yıkılıp devrileceğini iddia eder. Naci Fikret'e göre bir insan vücudundan hayafı birkaç organı çıkarılmaya çalışıldığında nasıl kıvrır ve tepki gösterirse dilindeki kelime ve terkiplerin de sadeleştirmek ya da tasfiye etmek gerekçesiyle olsa bile çıkarılmasına da asla müsaade etmez. (Fikret, ty: 76)

Cenap Şahabettin, Yeni Lisancıların çalışmalarını Türkistan'daki Türklerle yeni bir bağ kurma olarak yorumlar. Şahabettin, kendisinin "Enderun argosu" ile çay siparişi için Ali Canip'in de Yeni Lisan ile Türklerin birliği ve millî düşünceleri için bir mektup yazarak Kaşgar'a gönderme teklifinde bulunur. Cenap Şahabettin, "Bakalım, oradaki kardeşlerimiz hangimizi daha iyi anlayacak!" diyerek anlaşılma konusunda iddialı olduğunu ortaya koyar. (Şahabettin, 1912e: 243)

Ali Canip, Genç Kalemler'in son sayısındaki yazısında Cenap Şahabettin'in Kaşgar'a mektup gönderme teklifine de cevap verir. Canip, Kaşgarlıların Şahabettin'in vereceği çay siparişini hemen göndereceklerini söyler. Ali Canip, Kaşgarlılar eğer Cenap'ın "Nordau'n teşrih ettiği Avrupa'da" eğitim görüp şimdi halka "bütün ef'al-i beşeriye kanun-i menafie tâbidir." şeklinde öğütler veren biri olduğunu öğrenirlerse "uzun kollu hırkalarının yenlerine birkaç damla gözyaşı" gizleyeceklerini söyler. (Canip, 1912d: 84)

1.2. “YENİ” SIFATI ÜZERİNE ORTAYA ÇIKAN GÖRÜŞLER

Ömer Seyfettin, “Yeni Lisan” makalesinde “yeni” kavramı üzerine genel bir başlık açmamıştır. Ancak makalenin genelinde “yeni” kavramı ile neyi kastettiğini ve bu kavramın ne gibi tepkiler alacağını farklı başlıklar altında da olsa açıklamıştır. Ömer Seyfettin, makalenin genelinde intihalcilikle, taklitçilikle, yapay bir dil oluşturmakla, milliyetsizlikle suçladığı “eski”lerden sonra “Bugünküler” başlığında Fecr-i Ati edebiyatına da eleştirilerde bulunur. Onların Servet-i Fünun’u -dünküleri- “sahife sahife tekrar” ettiklerini ancak “yeni” bir şey yapmadıklarını söyler. (Seyfettin, 1911a: 3) “Hastalıklar” başlığında ise “eskilerin” İran’a yöneldiklerini, “yeniler yani dünkülerin” ise “yeni bir lisan” oluşturmak yerine “mümkün olduğu kadar da bozarak” eskilerin dillerini kullandıklarını belirtir. (3) “Nasıl?” başlığı altında ise açık bir şekilde “eski”lerin “yeni”lere düşmanlık beslediklerini vurgular. (4)

Ömer Seyfettin’in bu sınıflandırmasının sonrasında kendisini “eskiler”, “dünküler” ya da “bugünküler” grubunda görenler “yenilere”; “yeniler” ise diğerlerine ağır ithamlarda bulunmuşlardır.

Ali Canip, “Millî Edebiyat Meselesi” başlıklı yazısında “millî edebiyat” kavramına baştan itiraz edenlere karşılık “ibdâî edebiyat” kavramını kullanacaklarını belirtir ve olası “muarızlara” baştan “...derme çatma sözlerle başımızı ağrıtmamızın” diye seslenerek anlaşılabilir terkiplere boğmadan yazdıkları düşüncelere itiraz etmeleri teklifinde bulunur. (Canip, 1911d: 100) Yazısının sonunda ise “millî edebiyat” kavramına karşı “anlaşılabilir şikayetlerle” karşılaştıklarını ve bu seslerin her zaman yeniliğe karşı olan, “zekâlarıyla değil ‘nühâ-i şevkileriyle’ bağırarak (..) istemezük!..”çülerin sesleri olduğunu belirtir. Ve ekler “ ‘İstemezük!..’ Fakat neyi? İşte cevabı: Yeniliği, yeniliği!..”. (103)

Elhan dergisinde yer alan “Tedkik ve Mütalaa” başlıklı yazıda “Yeni Lisan yoktur, millî İstanbul lisanı vardır.” denilerek Yeni Lisan ifadesine karşı çıkılır. (?, 1912: 6)

Fuat Köprülü, “Yeni Lisan” adını ilk duyduğunda “Selanik gençleri Volapük gibi, Esperanto gibi bir lisan-ı umumî vücuda getirmek fikrindedirler” diye düşünür ancak yanılır. Yeni Lisan tarzında yazılan metinleri okuduğunda “Yeni Lisan”ın altı

yüz yıldır kullanılan Türkçeden “Sinan Paşa’nın, Mütercim Asım’ın Şinasi’nin Türkçesinden başka bir şey” olmadığına kanaat getirir. (Köprülü, 1912a: 365) Köprülü, Yeni Lisan’ı “manasız bir heves” ve “neticesiz bir teşebbüs” olarak görür. Ayrıca bu hareketin başarılı olması durumunda Türkçe bir satırın bile okunmayacağını ifade eder. (366) Yeni Lisancılara o kadar tepkilidir ki hiçbir vakit desteklemediğini belirttiği tasfiyecilerin bile onlardan “daha makul ve mantıklı” olduklarını söyler. (366)

Kâzım Nami, Köprülü’nün bu ithamlarına tek tek cevap verir. Nami, “Yeni Lisan” adının halkın dikkatini çekmek amacıyla seçildiğini açıklar. (Nami, 1912a: 132) Nami, Köprülü’nün Yeni Lisancılara sadece Selanik’teki gençlerden ibaret sanmasına da karşı çıkar. Kâzım Nami, Şemsettin Sami’den başlayarak Yeni Lisanın “ilk beşiğinin” İstanbul olduğunu ve orada en hararetli taraftarlarının bulunduğunu da ekler. (132)

M. Nermi, “Yeni Lisan İstilâsı Karşısında” başlıklı yazısında Yeni Lisan’ın “Esperanto gibi icat edilmiş bir dil olduğu” iddiasını dile getirenlere “adi iftiracılar” diye tepki gösterir. Ona göre Yeni Lisan “maşerin ruhî ihtiyacından doğmuş ictimâî bir hasıl”dır. Nermi, vicdanlı bir “muarızın” Yeni Lisan’ın kullanılan yerleşik Türkçeden başka bir şey olmadığını bildiğini ifade eder. (Nermi, 1912: 232)

Cenap Şahabettin, Yeni Lisan ve onun savunduklarından bahsederken Wagner ile aynı dönemde yaşamış olmasının da etkisiyle kendisinin, sanat hayatında “yeni, yine yeni, daima yeni” diyen birisi olduğunu belirtir. Hatta “Hâmid’in, Fikret’in, Nazif’in lisanı temin-i medeniyetimiz için, yıkılmak ve çiğnenmek icap eden mania ise ilk yumruk ve ilk tepme benden!” diyerek de yenilik konusundaki tavrını netleştirir. Şahabettin, bu adımı atabilmesi için Yeni Lisan’ın ciddi bir şey mi yoksa bir çocuk oyuncuğu mı olduğunu anlaması gerektiğini ifade eder. Şahabettin, Namık Kemal’den Yakup Kadri’ye kadar seçkin edebiyatçıların eserleri gözleri mi yordu yoksa gençliğe has bir yenilik arzusu için mi Yeni Lisan’ı seçiyoruz diyerek yenilik ihtiyacının kaynağını anlamaya çalışır. (Şahabettin, 1912b: 1)

Cenap Şahabettin, Genç Kalemler’in eleştirdiği “vasf-ı terkiibîler, sıfatını solunda taşıyan mevsuflar, sağır kefini unutan izâfetler” şeklindeki üç madde üzerinde durur:

“Mevsûfların sıfatlar biraz metresi olduğuna nazaren solunda veya sağında taşımalarının bence büyük bir ehemmiyeti yoktur, sağır kef de pek sûret-i husûsiyede nefret ettiğim bir harf değildir. Binaenaleyh “Yeni Lisan” bana pek “yeni” gelmedi. O kadar ki ilk numunelerini gördüğüm zaman: ‘adına Yeni Lisan demeksizin Halide Hanım bu yazıyordu.’ demiştim ve öyle zannetmiştim ki ‘mehd-i hürriyet’ gençleri bunu anlatmak için çıkardılar..” (Şahabettin, 1912b: 1)

Ömer Seyfettin, “Yeni Lisan ve Çirkin Taarruzlar” başlıklı yazısında yazarlara gönderilen ancak birkaç kişi haricinde kimseden cevap alamadıkları *İstimzac* konusuna değinir. Ömer Seyfettin, arkadaşlarının Gustave Le Bon, Alfred Fouill e gibi yabancı yazarlara mektup gönderdiklerini ve bu isimlerin de -hiç beklemedikleri halde- hemen cevap verdiklerini iletir. Seyfettin bu durumu “sorulan suale cevap vermemek bizdeki sahte âlimlere ve ediplere mahsus bir kibir ve gurur hastalığı” (Seyfettin, 1912b: 46) diye tespit eder.

Aka Gündüz, “Yeni Lisan Hakkında-Şimdilik Bir Esas” başlıklı yazısında yeniliği içeren düşünceye karşı çıkışların ve saldırıların olacağını tahmin ettiğini söyler. Ancak Yeni Lisancıların her ağızlarını açışlarında “hakaret ve taarruz” ile karşılaşmalarını hiç beklemediğini de belirtir. Aka Gündüz, tüm bu tartışmalara dahil olmayarak tartışmaların getireceği yük ve meşguliyetten uzak kalmayı tercih ettiğini belirtir. Gündüz, Genç Kalemcilere “bu kadar reji kavalcısı karşısında” sessizce faaliyetlerine devam etmelerini önerir. (Gündüz, 1912: 3-4) Bu öneri ile “doğru lisan” ile vicdan ve düşünce boyutuyla büyük beklenti içindeki topluma değerli eserler sunmayı kastettiğini de açıklar. (4)

Cenap Şahabettin, Hak gazetesinde yer alan yazısında Yeni Lisan ortaya çıktığında şaşırmadığı gibi “Yeni Lisan vefat etmiş!” denildiğinde de şaşırmayacağını belirtir. Ona göre, Yeni Lisan’ın ömrü “şöhret-i sehle” kadar olacaktır. Şahabettin, Yeni Lisan’ın unutulmaya başladığını ancak “mecmua-ı mevkûtenin ilancılığı sayesinde (...) bugün biraz nefes” (Şahabettin, 1912d: 1) alabildiğini düşünür.

Şahabettin’in bu düşüncelerine Ali Canip, Yeni Lisan’ın Genç Kalemler’de değil millî bilincini tanımaya başlayan tıp fakültesi ve darülfünun gençlerinin ruhunda yaşadığını söyler. (Canip, 1912c: 3)

Naci Fikret, Şihâb dergisindeki yazısının girişinde halk diliyle edebiyatın, edebiyatçıların hisleriyle halkın hislerinin başka şeyler olduğunu ifade eder. Fikret'e göre okul açarak, tiyatro oyunları sahneleyerek, gazeteler ve kitaplar yayımlayarak halkın duygu ve düşünce dünyasını aydınlatıp onların ahlaken arınmasını beklemek ne kadar boş ve gülünç bir adımsa dili sadeleştirip "Yeni Lisan" yaparak halkın düşünce ve duygu seviyesini yükseltmeyi düşünmek de o kadar boş ve gülünçtür. Naci Fikret, "tezâhürât-ı uzviyeden başka bir şey olmayan ahlak ve hissiyâtın" ani bir şekilde değişmesinin kesinlikle mümkün olmadığına inanır. (Fikret, ty: 73)

1.3. ESKİYE YÖNELİK İNTİHAL İTHAMLARI

Ömer Seyfettin, “dünküler” olarak nitelendirdiği Servet-i Fünun edebiyatı döneminde Tevfik Fikret ve Cenap Şahabettin’in “güzel fakat son derece milliyetimize, hissimize, zevkimize muhalif Fransızca şiirler” yazdıklarını söyler. Seyfettin bu döneme ait en büyük suçlamalarından birisi olan “intihal” ithamını da burada dile getirir. Ona göre Halit Ziya, Rene Maizeroy’un romanları başta olmak üzere Fransız romanlarını “sahife sahife nakle” başlamış; Fikret, Rubab-ı Şikeste’nin adını bile Emile Bergarat’ın Lyre Brisée adlı eserinden “aşırıya mecbur” kalmıştır. Seyfettin bu durumu “hasılı hiçbirisi esaslı ve mühim bir teceddüd gösterememişler; yalnız çalmışlar, çalmışlar, çalmışlar” (Seyfettin, 1911a: 2) diye ifade etmektedir.

Ömer Seyfettin, Fecr-i Ati’nin de “beğenmedikleri” Servet-i Fünun’un “sun’î eserlerini sahife sahife tekrar” ettiklerini belirtir. (Seyfettin, 1911a: 3) “İntihal” ithamlarını sürdüren Seyfettin, Ahmet Şuayb’ın “Gaston de Channe’ın kitabını ismiyle beraber -kendisi tedkik etmiş, kendisi tetebbu etmiş gibi-Türkçeye geçirip âlim şöhretini” kazandığını iddia etmektedir. Seyfettin tüm bunlardan sonra eskilerin hepsinin “öldüğünü” söyler. (3)

Ömer Seyfettin, intihal konusunu derginin dördüncü sayısında tekrar dile getirir. Servet-i Fünunculara “eserlerinin isimlerine varıncaya kadar Garptan aşırıya, tıpkı eski yeniçerilerin kanlı hücumları gibi Garp edebiyatından kurûn-ı vustâyâ has bir çapulculukla devam etmekte” diye hücum eden Seyfettin, Hüseyin Cahit için ise “o gayet kat’î ve metin adımlar atmış; ruhuyla, hissiyle, fikriyle bizim içimizde, kendi vatanımızda çalışmıştır.” ifadelerini kullanmaktadır. (Seyfettin, 1911c: 58)

Ali Canip, “Milli Edebiyat Meselesi” başlıklı yazısında Avrupa’da birbirini etkileyen akımları sıralar ve “kendi edebiyat tarihimizi” incelediğinde Doğu edebiyatındaki şairlerin seçkin eserlerini “maymun gibi” taklit eden isimlerle karşılaştığını belirtir. Bu “taklit” döneminin Ahmet Paşa ile başladığını söyleyen Canip’e göre “bu akim çığırın en zeki kurbanı” İran şairi Şevket’in eserlerinin “kurnaz hırsız” Nedim’dir. (Canip, 1911d: 100)

Ali Canip, “bu cereyanın her geçen gün şiddetini arttırdığını” belirterek başka örnekler de verir: Recaizâde Ekrem’in eserlerinde Musset’nin izleri görülürken

Edebiyat-ı Cedide'nin Gaston Deschamps'ın kitabını adını bile değiştirmeden tercüme edip kendi eserleriymiş gibi kullanmışlardır. “şimdiki gençlerin” de Maupassant'tan etkilendiklerini söyleyen Ali Canip bu duruma tepki göstererek Fransızların birbirlerini “taklitten bıktıklarını” ve kendi mizaçlarına özgü yeni yollar çizdiklerini “kavmiyetten mütevahhiş muarızların” ise bu durumu incelemediklerini ifade eder. (Canip, 1911d: 101)

“Yeni Lisan” makalesinde eskiye yöneltelen ithamlara ilişkin “?” imzasıyla yayımlanan “Tedkik ve Mütalaa” başlıklı yazıda cevap verilir. Bu “intihal” ithamlarını “pek ayıp ve pek çirkin bir mevzuu” olarak değerlendiren yazar, bu durumun gençler ile münâsebettar oluşuna ağlamak lazım!” diyerek tepkisini ortaya koyar. “Yeni Lisan” makalesini yazanları “kindar, mağrur, hasedkâr” gören yazar, “bütün dünya edebiyatının (...) simâ-ı pâk ü bülendi” olarak gördüğü Fikret'in Rubab-ı şikeste adlı eserini Fransızca bir eserden almış olduğu iddiasını “deve olmak için şişen kurbağa kadar harîs bir kalem”in “lekeleme” çabası olarak görür. Bu durum karşısında Fikret'in, bir romanın adını kendi romanına veren Halit Ziya'nın, Abdülhak Hâmit olmaya çalışan Faik Ali'nin, şuayb'ın, Cenap şahabettin'in “hülâsa bütün büyüklerin (...) bir hiç” olarak görülmesini “güneşe fırlatılmış bir çamur” olarak niteleyen yazar, bu çamurun “menbağına sukût” edeceğini ifade eder. (?, 1912: 6)

Bir noktadan sonra intihal suçlaması “eski” ya da “dünkülere” değil eskiyi savunanlara da ulaşır. Kâzım Nami, Fuat Köprülü'nün Genç Kalemler'i suçlamasına karşı kaleme aldığı yazısında Köprülü'ye “En güzîde eserleri yanlış tercümeleriyle kıymetten düşürerek, Hüseyin Cahit'in yazılarını isim tasrih etmeksizin “hayât-ı fikriyye”sine katarak yalancı ve haksız bir şöhret iktisabına çalışan bu genç” diye seslenmekte (Nami, 1912a: 132) ve onu intihalcilikle suçlamaktadır.

Celal Sakıp, yazısında eskinin savunucusu Fuat Köprülü'yü “intihal” ile suçlar. Köprülü'nün bazı yazıları ile Hüseyin Cahit'in geçmiş yıllardaki Servet-i Fünun dergisinde yer alan yazıları arasındaki benzerlikleri ortaya koyan Sakıp, Köprülü'yü “ikinci ve daha acemi bir Ali Kemal” olarak görür. (Sakıp, 1912: 192)

Fuat Köprülü'ye intihalle suçlayan bir başka yazı yine Genç Kalemler dergisinde yer alır. “Tahrir Heyeti” imzasını taşıyan bu yazıda Köprülü'ye “Hayat-ı Fikriye”

yazılarından itibaren “el çabukluğuyla muvaffakiyeti” sanat olarak gördüğü şeklinde bir suçlamada bulunulur. (GKTH, 1912b: 203)

Fuat Köprülü, Celal Sakıp imzalı yazıya verdiği cevapta bu yazının Celal Sakıp tarafından değil “Kâzım Nami Bey’in makalesini tahrif eden eller tarafından yapıldığını pek namuskâr ve mutemed bazı dostlar”ından öğrendiğini belirtir. Köprülü, kendisine yöneltilen bu eleştirilerin hangi amaçla yapıldığını bildiğini ve bunu yapanların sanat ve ilim konusunda “ne kadar cahil ve şayan-ı terahhüm” kimseler olduğunu onların eserleri ya da diğer belgelerle açıklayabilecek durumda olduğunu belirtir. Hüseyin Cahit’ten intihal yaptığı suçlamasına gerek kendisinin gerekse de Hüseyin Cahit’in “Pelisyé” ile “Catulle Mendes” den “iktibas” ettiklerini ancak kendisini intihalle suçlayanların bu durumu öğrenmek yerine durumu yazılarına konu etmeyi tercih ettiklerini ifade eder. (Köprülü, 1912d: 55)

1.4. “YENİ LİSAN”IN EDEBÎ DEĞERDEN UZAK OLDUĞU DÜŞÜNCESİ

“Yeni Lisan” makalesinde yabancı dillerden gelen terkip, cem’ ve edatların terk edilmesi görüşlerinin yanında Ömer Seyfettin “eski” edebiyata “taklitçi, salon edebiyatı, milliyetsiz” şeklinde ithamlarda da bulunur. Bunun da bir sonucu olarak ortaya koymaya çalıştıkları “Yeni Lisan” ile eskilerin yapamadıklarını yapacaklarını ve oldukça başarılı eserler ortaya koyacaklarını da şu cümlelerle iddia eder:

“Yeni Lisan’la ilmî, fennî, edebî yazılar yazacağız, hikâyeler telif şiirler tanzim edeceğiz ve eskilerden kimse, hatta Tanin’in, şimdi susan, o meyus ve müteheyyiç münekkidi bile artık mütehakkimâne: ‘Bizim lisanımızı, dünkülerin lisanını telâffuz ediyorsunuz ve daha senelerce telâffuz edeceksiniz.’ demeye cesaret edemeyecek, görecekler ki bu lisan başka bir şeydir. Saftır, tabîdir. Fuzulî ve Nefî lisanının bir karikatürü, bir taklidi, bir harabesi, bir pastisi yani dünkülerin, kendilerinin lisanı değildir.” (Seyfettin, 1911a: 5)

Ömer Seyfettin makalesinin “İmlâ” başlığı altında da “Yeni Lisan” ile en karışık konulardan çeviriler yapılması, yazılar yazılması ve şiirler oluşturulması gerektiğini belirterek “bu maddî deliller” sayesinde isyan edilen eski lisanın devrilip yerine doğal ve millî bir lisanın yükselebileceğini savunur. (Seyfettin, 1911a: 5)

Ömer Seyfettin’in bu iddialarının sonrasında “Yeni Lisan” eksenli tartışmaların ana konularından bir tanesi de “Yeni Lisan” denilen dille edebî ve bilimsel metinlerin yazılıp yazılamayacağıdır.

“Yeni Lisan”ın edebî değerden uzak olduğu konusunu Genç Kalemler dergisine gönderdiği mektupla ilk defa Bekir Fahri dile getirmiştir. Kendisinin mektubuna ulaşamamış olsak da bu mektuba karşı yazılan makaleden Bekir Fahri’nin neler söylediğini çıkarabilmekteyiz.¹⁵ Ziya Gökalp, Ali Canip’le ortak kaleme aldığı yazısında Bekir Fahri’nin ileri sürdüğü “Yeni Lisan’la *Eylül* yazılamaz.” görüşünü “gaipten haber verme” olarak görür ve yakında Yeni Lisanla “tiyatro, roman.. her

¹⁵ Bekir Fahri, 6 Haziran 1912 tarihli “Hareket-i Edebiye” adlı yazısının başında bu mektup konusuna değinir. Kendilerini yeniliğin önderi olarak görenleri korumak amacıyla bir mektup gönderdiğini ancak onların bu mektubun tamamını yayımlamak yerine bazı parçalarını aktararak eleştirilerde bulduklarını söyler. Bu kişilerin çok fazla eleştiri aldıklarını düşündüğünden ve karşılık verebilecek uygun bir gazete bulamadığından “sükuta mecbur” kaldığını söyler. (Fahri, 1912: 362)

güzel” edebî türlerde eserlerin verileceğini ifade eder. Ayrıca Yeni Lisancuların gelişmeyi ve ilerlemeyi “kuru bir dava” görmediklerini ifade eden Ziya Gökalp, Avrupa’nın “edebî, felsefî, ictimâî, siyasi, hukukî en güzel eserlerini” çevirecek bir heyet oluşturulduğunu söyler ve çok yakında “kapitülâsyonlardan âzâde”, yeni kelimeleriyle oldukça zengin bir “Türk lisanı” görüleceğinin haberini verir. Bu sayede de gerçek Türk edebiyatının “bu samimî ve büyük lisanın metin ve zarif zemini” üzerinde yükseleceğini vurgular. (Canip ve Gökalp, 1911: 29)

H. Nüzhet Haşim, “Yeni Lisan Nereye Aittir?” yazısında her sanatçının kendi zevkine ve güzellik anlayışına göre istediği kelimeyi, istediği şekilde kullanma hakkına sahip olduğunu belirtir ve sanatçıların birtakım sınırlandırmalara tabi tutulduğunda ortaya çıkan eserin “dar ve ahenkten mahrum” olduğunu vurgular. Bu düşüncesine Ömer Seyfettin, Seniha Hikmet ve Celal Sahir’in “Yeni Lisan” ile yazılan şiirlerini örnek gösterir ve “Az çok edebiyat ile işigali olanların vicdân-ı sanatına müracaat ederim. Bunların hangisi nefistir, nâfizdir, ruhperverdir, şiidir? Takdir etsinler..” diye sorar. (Haşim, 1911: 14) “Yeni Lisan”ın dili sadeleştirebileceğini, metinleri anlayacak insanların sayılarını artıracığını ve bu dil sayesinde okuma yazma oranının da artacağını düşünen Haşim, tüm bunlara rağmen bu dilin edebi metinlere uygulanamayacağını söyleyerek (14) edebî metinlerde “Yeni Lisan” tarzına karşı çıkar.

Ömer Seyfettin, Muhyiddin Mekkî’ye hitaben kaleme aldığı yazısında Mekkî’nin de içinde bulunduğu “eskiler”in “Yeni Lisan” ile yazılmış metinlerin kasideler ve mesneviler gibi “uzun ve sıkıcı” olmasını beklemediklerini ve onların ancak bu sayede bir eseri “güzel” kabul edebileceklerini söyler. Bu düşünceye karşı çıkan Seyfettin, bir şiirin güzelliğinin ya da “fenalığının” ne kadar uzun ya da kısa olduğuyula değil insanı duygulandırması, etkilemesiyle ilgili olduğunu belirtir. (Seyfettin, 1911b: 54) “Yeni Lisan”la yazıldığını ifade ettiği Ali Canip’e ait “Beni Terk Et!” şiirini Muhyiddin Mekkî’nin beğenmemesinin nedeninin de bakış açılarındaki bu farklılık olduğunu (54) ifade eder.

Benîzâde Ahmet Hamdi, “Yeni Lisan Bahsi” yazısında Yeni Lisan’ın ilmî bir dil olsa bile edebî bir dil olamayacağını iddia edenlere karşı çıkar. Bu iddiayı dile getirenlerin dayanaklarını görmek istediğini söyleyen Ahmet Hamdi, “Yeni Lisan”la

bilimsel terimleri ifade etmenin zor olabileceğini ancak kullanıla kullanıla bu sorunun da ortadan kalkacağına inandığını söyler. (Hamdi, 1911: 1) Ahmet Hamdi Yeni Lisancıların kutsal bir amaçla yola çıktıklarını ve bu sorunları aşmayı da görev bildiklerini belirtir. (2)

Fuat Köprülü, Yeni Lisancıların aruzla “terkipsiz, yapay, güzellikten uzak” şiirler ortaya koyma düşüncesini “yanlış bir mülâhaza” olarak görür. (Köprülü, 1912a: 367) Devamında dildeki terkipleri kaldırmayı isteyen Yeni Lisancılara kullanabilecekleri tek “usul-ı nazm hece veznidir.” diye öneride de bulunur. (368) Köprülü bu düşüncesini “aksi taktirde, efkâr ve ihtisasâtan pek çok şey feda etmek zaruri olur.” (Köprülü, 1912c: 581) vurgusuyla “Türklük ve Yeni Lisan” yazısında da dile getirir.

Fuat Köprülü, Rıza Tevfik’in “Emin Bey ve Emin Bey Türkçesi” yazısındaki bir iki cümlesine de atıf yaparak “Yeni Lisan”la edebî ürün verilemeyeceği düşüncesini sık sık dile getirir. Dili halkın anlayabileceği seviyeye indirip güzelleştirmek ve zenginleştirmek amacıyla olan “Yeni Lisan”la yazılan eserleri okuduğunda bu düşüncelerin sadece hayal safhasında kaldığını söyler ve “Ne sadelik ne güzellik ne de bir renk-i nevin-i milliyet... Bunların hiç, hiçbiri yoktur.” diye düşünür. (Köprülü, 1912a: 369-370)

Kâzım Nami Köprülü’nün bu yazısına cevaben kaleme aldığı yazısında Rıza Tevfik’i “mantık huzurunda mesuliyetsiz” bulduklarından Türk Yurdu’nda kendilerine yönelik cümlelerine cevap vermediklerini ifade eder. Nami, Rıza Tevfik’e cevaben Mehmet Emin’in “gerek aristokrat gerek demokrat bütün müfekkirelerin müşterek natkası olabilecek umumî bir Türkçenin vücuduna ihtiyaç gördüğünü” ve şiirde hece ölçüsünü benimsediğini ancak Rıza Tevfik’in Mehmet Emin’i zorla bir halk şairi, bir saz şairi yapmaya kalktığını söyler. Nami’ye göre Rıza Tevfik’in Mehmet Emin hakkındaki bu zorlaması “ne kadar gülünç” ise “Yeni Lisan”ı da “aristokrat” bir dil olmaktan kurtulmadığı ve eski lisandan sadece terkip olarak ayrıldığı için “mualllel” olarak görmesi de o kadar gülünçtür. (Nami, 1912a: 133)

Kâzım Nami, Yeni Lisan’la güzel bir şey yazılamayacağı yönündeki ithamların bilimsel olmadığını dolayısıyla kanıtlanamayacak bir düşünce olduğundan hiçbir “ilim adamı”nın bu cümleyi kuramayacağını belirtir. (Nami, 1912a: 133) Kâzım Nami,

Köprülü'nün "ince ve zarif terkipler" kullanma konusunda örnek verdiği Halit Ziya ve Cenap Şahabettin'in eserlerindeki güzelliğin dilden ziyade onların edebî şahsiyetlerinden kaynaklandığını söyler. Nami, bu iki ismin alışkanlıklarının dışına çıkıp "Yeni Lisan" ile yazmaları halinde "daha mümtaz, daha bedî" eser ortaya koyacaklarını savunur. (135)

Kâzım Nami'nin Genç Kalemler dergisindeki bu yazısıyla aynı sayıda Köprülü'nün yazısına cevap veren tıp fakültesi öğrencileri, Köprülü'nün "Yeni Lisan"ın kabulü takdirinde Türkçe bir satır bile okunmayacağı" şeklindeki ifadelerini "boş bir hülya" olarak görürler. (Ali vd., 1912:152)

Aka Gündüz, "Yeni Lisan Hakkında-Şimdilik Bir Esas" başlıklı yazısında her türlü saldırı ve karşı çıkışa rağmen Yeni Lisancılardan durmadan çalışmalarına devam etmeleri gerektiğini savunur. Yeni Lisan ilk ortaya çıktığı zamanlarda "bir yağ mumu kadar ışık" verdiğini ifade eden Gündüz, Ömer Seyfettin'in "Bahar ve Kelebekler" in "ilk defa bir petrol şulesi" olduğunu, bunun sonucunda da "çıra pervanelerinin" gözlerinin kamaştığını belirtir. Yeni Lisan'ın kalben ve fikren büyük beklentiler içinde olan topluma değerli eserler vermesi gerektiğini savunan Gündüz, her edebî dönemin ortaya konulan eser derecesinde "hüviyetini ispat, hükümdarlığını tasdik" ettirebileceğini söyler. (Gündüz, 1912: 4)

İKİNCİ BÖLÜM

2. ‘YENİ LİSAN’IN AMACI, SADELEŞME DÜŞÜNCESİ VE DİL ANLAYIŞINA YÖNELİK ELEŞTİRİLER

2.1. YENİ LİSAN VE DİLDE SADELEŞME

“Yeni Lisan” makalesinde doğrudan sadeleşme başlığı yer almamaktadır. Ömer Seyfettin, “dünyanın en mükemmel, en basit, en sade ve tabî bir sarfı olduğu bütün lisan âlimlerince iddia ve beyan olunan Türkçe” sarfının tanınması ve onu “bir leke gibi” bozan yabancı kuralların atılması gerektiğini savunur. Bu sayede Türkçenin kendi sade ve doğal yapısına kavuşacağını savunan Seyfettin, bu “Yeni Lisan”la eser oluşturulmasını ister. Bu eserlerin özelliklerini de ortaya koyar. “Eserlerimiz yaldızlı mukavvadan bir heykel olmasın, fikre, hisse ehemmiyet verelim. Yazılarımız sade, beyaz, muhteşem, kavî, ebediyete namzet, mermerden abideler olsun!” diye seslenerek sadeliğin kalıcılığı da beraberinde getirdiğini ifade eder. (Seyfettin, 1911a: 4) “Yeni Lisan” yolunda atılması planlanan adımlardan sonra herkesin anlayabileceği eserlerin yazılması gerekliliğini vurgulayan Ömer Seyfettin, bu sayede kitapların satılabileceğini ve yazarların da para kazanabileceğini belirtir. (7)

23 Nisan 1911 tarihli Muhît-i Mesâi dergisinde yer alan A(yın) İsmet imzalı yazı “Yeni Lisan” makalesini işleyen ilk yazı olarak dikkat çekmektedir. Arkadaşlarıyla edebî tartışmalar yaptığı bir dost meclisindeki konuşmaları kapsayan bu yazıda bir arkadaşı dilde sadeleşme konusunda Yeni Lisan’ın savunduğu fikirler konusuna değinir. “... ruhun nevhaları, eninleri feryatları sade bir lisanla ifade edilirse yeni bir edebiyat mektebi açılmış olacak. Bu dehşet azizim, bu dehşet!” diye seslenen arkadaşı Fikret’in şiirlerini Yeni Lisan’a aktardığında bugünkülerden olacağını söyler.

“Hazin bir sabahın sükûneti arasında titreyen bir yıldız size ne şiirler ilhâm eder. Bunu mesela bir cümle, bir kaldırımcıya söyleyebilecek misiniz? Sonra onlar müteessir olacaklar değil mi?” (İsmet, 1911a: 15)

cümlesiyle sanatın amacının sadece kelimelere indirilmesine ve duyguların açık açık yazıldığında herkesin bunları anlayacağına inanılmasına yönelik düşüncelerini ortaya koyar.

H. Nüzhet Haşim, dilin sadeleştirilmesi ve ortalama insanın, halkın anlayacağı seviyede eser oluşturması fikrine karşı çıkar. Sanatın amacının “sırf sadelik ve suhûlet-i tefekkür esaslarına istinâd edeceğini” kimsenin iddia edemeyeceğini belirten Haşim, böylesi bir durumda sanatın güzelliğini kaybedeceğini düşünür. Sanatçının kesin surette özgür olmasını savunan Haşim, “Yeni Lisan’ın dar ve mahrum ahenk lehçesiyle” güzelliğin ifade edilemeyeceğini belirtir. (Haşim, 1911: 13)

Ömer Seyfettin, “ ‘Beni Terk Et!’ Şiirine Dair” başlıklı yazısında Muhyiddin Mekkî’ye seslenerek Ali Canip ve arkadaşlarının yabancı tamlama kurallarının, çoğul yapma yollarının, edatların terk edilmesi konusundaki düşüncelerinin oldukça doğal olduğunu vurgular. Seyfettin’e göre İngilizler bile dillerindeki eril, dişil ayırımından kurtulmaya çalışırken, dünyadaki her dilci kendi dilini daha sade daha anlaşılır hale getirmeye çabalarken kendilerinin de dili sadeleştirmek istemeleri oldukça doğaldır. (Seyfettin, 1911b: 54) Seyfettin bu düşüncesini “Yeni Lisan ve Hüseyin Cahit” yaklaşık aynı cümlelerle tekrar eder.

Rumeli gazetesinde “Sopa” imzasıyla yer alan “Ben de Varım” başlıklı yazıda yazar insanların meydana getirdikleri “bin türlü garibelerle” beraber her şeyde “bir balon şişkinliği” görmeyi beklemediklerini; sakın, çiçekli bir sabah ve ezgili bir ırmak yerine hırçın, dalgalı bir nehir ile renksiz, kabuslu bir gece istediklerini söyler. Yazara göre insanların böyle “gülünç mahluklar” olmasının nedeni onların sadelik ve samimiyetten korkmalarıdır. (Sopa, 1911: 2)

Ömer Seyfettin, “Yeni Lisan ve Hüseyin Cahit” başlıklı yazısında sadeleşme fikrini sadece kendilerinin dile getirmediğini ortaya koyar. Edebiyat-ı Cedide zamanında Hüseyin Cahit’in “Teessüf olunur ki lisanımıza Arabî ve Farisî kelimelerle beraber Arabî ve Farisî kaideler de almışız.” dediğini ama arkadaşlarının bu sadeleşme düşüncesine yanaşmadığını söyler. (Seyfettin, 1911c: 59) Ömer Seyfettin, amaçlarının sadeliğe, güzelliğe, doğallığa doğru bıkmadan ilerlemek olduğunu vurgular.

M. Kohen, Rumeli gazetesinde yer alan “Yeni Lisan” başlıklı yazısında Genç Kalemler’in sadece Türkler ve Türkçe için vermiş olduğu çabayı doğru bulmaz. Bu çabanın Osmanlılığa zarar veren bir adım olduğunu düşünür. Yeni Lisancıların dilde sadeleşme yolunda atmak istedikleri adımın var olan Osmanlı dili için geçerli olması gerektiğini düşünen Kohen, “Osmanlı lisanı(nın) ve edebiyatı(nın) açık, sade, selis, cazibedar ve zengin” olmasının Türk olmayan unsurları “Osmanlı lisan-ı millîyesine” bağlı kılacağını savunur. (Kohen, 1912: 2)

Genç Kalemler Tahrir Heyeti tarafından kaleme alınan *Yeni Lisan ve Bir İstimzac* başlıklı kitapçıkta sadeleşme yolunda atılan adımlar hakkında kısaca bilgi verilir. Şinasi ile beraber sadeleşmenin başladığı belirtilen kitapçıkta Cevdet Paşa’dan Ahmet Mithat’a birçok ismin Arapça ve Farsça terkiplere daha az yer vermeye çalıştıkları ifade edilir. (GKTH, 1911: 7) Meşrutiyetin ilanından sonra siyâsi ve toplumsal ihtiyaçların dilde sadeleşme gerekliliğini güçlendirdiğini söyleyen Genç Kalemler, herkeste belirsiz bir “dilde eşitlik fikrinin” oluşmaya başladığını belirtir. (8) İnsanların millî hakimiyeti anlaması ve kavraması için tek aracın genel ve ortak bir dil olduğunun belirtildiği kitapçıkta yabancı dil kurallarından uzak bir dil olan bu dile birçok sadeleşme hareketini inceleyen genç tarafından “Yeni Lisan” denildiği açıklanır. (9)

Ömer Seyfettin, 17 Ağustos 1911 tarihli “Yeni Lisan” yazısında Akif Paşa’nın ihmal edilen dili ihya etmeye çalıştığını, Tabsıra adlı eserinde bu amaca bağlı kaldığını ve böylelikle görece bir sadelik adımının atıldığını söyler. (Seyfettin, 1911d: 2) Bu çabaya rağmen Edebiyat-ı Cedide’nin bazen “yüzde üç(ü bile) Türkçe” olmayan yazılar yazdıklarını vurgular. Yeni Lisan’ın ortaya çıkma nedenini “sadelik ve tasfiye ihtiyacı” olarak değerlendiren Seyfettin, yabancı dillere ait “kapitülasyonlardan” kurtulan saf dilin herkes tarafından anlaşıldığını belirtir. (3) Yazısında Rumeli, Yeni Asır, Gençlik, Genç Kalemler gibi yayın organlarının “Yeni Lisan”ı benimseyerek yayın hayatlarına devam ettiklerini söyler. (3)

Refi Nevzat, dil, edebiyat ve gelecek için oldukça önemli bir olay olarak gördüğü Yeni Lisan ve onun yenilik ve sadeleşme adımı üzerinde durur. Nevzat’a göre “hareketten ziyade gaflet” olan İstanbul’da “geceler bile şaşaalı, sisler bile cazip” iken yenilik fikrinin başka şehirlerden gelmesi oldukça doğaldır. (1911b: 4-5)

Hamdullah Suphi, *İstimzac*'a verdiği cevapta dilin sadeleştirilmesini, Asya içlerindeki uzak Türklerden kelime alınmasını doğru bulmadığını belirtir. Suphi'ye göre bu Türkler bize artık mesafe ve zaman anlamında oldukça uzaktırlar. Suphi ayrıca bunlardan kelime alarak bir dili düzeltmenin mümkün olmadığını bu işleme de olsa olsa yeni bir dil oluşturma denilebileceğini vurgular. (Suphi, 1911: 196)

İzzet Ulvi, *İstimzac*'a verdiği cevapta dilin kendi üzerindeki “arızî, sun'î sıklıklara tahammül” edemeyerek bu “yapma şekilden kurtulmak” için “zaman zaman üzerindeki ağırlıkları” attığını ifade eder. Bu sayede de dil sade ve “sevimli Türklük yüzünü” gösterir. Ulvi, edebiyat tarihine bakıldığında Türkçenin daima sadeliğe doğru ilerlediğinin ve “görüşme lisanına” büyük bir arzu ile yaklaşmak istediğinin görülebileceğini savunur. (Ulvi, 1912: 259)

Ignacz Kunos, *İstimzac*'a verdiği cevapta Türkçenin sadeleştirilmesi konusunda Genç Kalemler tarafından kendisine gönderilen mektubu büyük bir sevinçle karşıladığını ifade eder. Kunos, topluma milliyet hissinin uyanması için “millî bir lisan” olması gerektiğini vurgular. Türkçenin sadeleştirilmesi yolunda atılması gereken en önemli adımın ise yabancı kelimelerin yerine Türkçesini koymak olduğunu söyler. (Kunos, 1912: 29-30)

28 Ocak 1912 tarihinde Elhan'da çıkan yazıda dili sadeleştirmek için Genç Kalemler'in “gurura, tefride mağlup” olarak yanlış bir yol seçtiği ifade edilir. (? , 1912: 4) Yeni Lisancıların “heyet-i tahririye” yerine “tahrir heyeti” diyerek dili sadeleştirebileceklerini düşünmelerini doğru bulmayan yazar, bunun yerine “yazı heyeti” diyerek bir kelimeyi Türkçe yaparak terkinin kendi haliyle Türkçe olacağını belirtir. (5) Ali Canip'in Edebiyat-ı Cedide'yi kastederek “Eserlerinin isimlerini bile Fransızcadan almışlardır... Otuz beş sene evvel başlayan sadeliği öldüren onlardır.” cümlesinin büyük bir iftira olduğu savunulur. (7)

Raif Necdet'te *İstimzac*'a verdiği cevapta sadeleşme konusuna değinir. Necdet'e göre yabancı terkip, cem' ve edatların terk edilmesi sadeleşmeye hizmet edecektir ve dilin doğal gelişimine uygundur. Ancak sadeleşme adıyla “Çağataycadan, Türkmenceden ve saireden” kelime almayı dilin doğal seyrine aykırı bulur ve buna karşı çıkar. (Necdet, 1912: 50)

Fuat Köprülü “Yeni Lisan” başlıklı yazısında dilde sadeleşmenin Şinasi’den itibaren başladığı görüşüne katılır ve “Harap Mabetler”de sadeliğin tüm güzelliğiyle kendini gösterdiğini söyler. (Köprülü, 1912a: 366) Köprülü kendisinin her ne kadar sadelik taraftarı olsa da sanatta tam bağımsızlıktan yana olduğunu da belirtir. Köprülü tasfiyecilerin dildeki yabancı kelimeleri atma adımıyla beraber Türkçenin herkesin anlayacağı bir seviyede sadeleşebileceğini ancak “iyi ve makul ile kabil-i tatbik” arasında büyük farklar olduğundan uygulanamadığını belirtir. (369) Sadelik konusunda adım attıklarını belirten Yeni Lisancıların eserlerini okuduğunda sadelik, güzellik ve renklilik adına hiçbir şey bulamadığını söyleyen Köprülü, onların bu adımı taraftar kazanmak ve hareketlerini parlatmak amacıyla attıklarını düşündüğünü ifade eder. (369-370)

Fuat Köprülü, dilin sadeleşme yolunda ilerlediği bir dönemde Cenap Şahabettin ve Halit Ziya’nın dilini geleceğin dili olarak görmenin ve Şahabettin Süleyman’ın “sahte ve gürültülü” dilini örnek dil olarak vermenin mümkün olmadığını belirtmekle beraber bu kişilerin eserlerinde ayrı bir incelik ve güzellik olduğunu da görmezden gelmenin mümkün olmadığını belirtir. Köprülü ayrıca dili halkın anlayacağı bir seviyeye indirmenin takdire şayan bir adım olduğunu söyler ama ufak bir zümre tarafından anlaşılabilir “yüksek ve mukaddes sanatı” anlayamayacağı halde halkın seviyesine indirmenin de yanlış olduğunu belirtir. (Köprülü, 1912a: 370)

Kâzım Nami, “Yeni Lisan Hasta Bir Mantığın Psikolojisi” başlıklı yazısında Yeni Lisancıların sadeleşme hareketinin Şinasi ile başladığını ifade ettiklerini belirtir. Ancak Şinasi’nin dilde sadeleşme adımı ile Yeni Lisan’daki samimiyet arasındaki “fark(ın) devlet adamlarının düşündüğü ‘Tanzimat’ hareketiyle, millet mücahitlerinin hissettiği ‘inkılâp’ hamlesi” kadar olduğunu savunur. (Nami, 1912a: 137)

Celal Sahir, “Müebbed Bir Mesele Hakkında” başlıklı yazısında edebî kıymetlerini taktir etmekle beraber üsluplarıyla edebiyata hizmet etmediğini düşündüğü birkaç kişi ve “bazı yaldızlı baloncular” dışında herkesin dilde sadeleşme istediğini ifade eder. Sahir’e göre bu durumun bir göstergesi de edebiyat tarihimizde bir önceki eserden daha seçkin kabul edilen eserin hep daha sade eser olmasıdır. Bu nedenle de edebiyatın ilerlemesini isteyenler için dilde sadeleşme ortak amaçtır. (Sahir, 1912a: 1)

Ali Canip, “Cenap Şahabettin Bey’e” başlıklı yazısında Şahabettin’in söylediği “İlk numunelerini gördüğüm zaman adına ‘Yeni Lisan’ demeksizin Halide Hanım bunu yazıyordu, demiştim.” şeklindeki cümlesine katılır. Canip; Sinan Paşa’dan Koçi Bey’e, Akif Paşa’dan Mercimek Ahmet’e, Şinasi’den Mehmet Emin’e kadar “hadsî Türklükten asla alâkasını kesmeyenler tamamıyla ‘Yeni Lisan’la yazdılar” (Canip, 1912a: 3) diyerek savundukları ilkelerin yüzlerce yıldır kullanıldığını ortaya koyar.

Kâzım Nami, “Türkçenin Sadeleştirilmesi” yazısında gençliğin sadeleşme yolunda “tasfiyeciler, tekâmülcüler ve Yeni Lisancılar” şeklinde üç koldan hareket ettiklerini ifade eder. Yeni Lisancıların “sadeliğe ve şiveye” karşı bir adım atması halinde diğer iki kolun onu doğru yola yönlendireceğini belirten Nami, “dünkü takrir-i lisanımız”ın Fikret’e ya da Halit Ziya’ya değil doğrudan Cenap Şahabettin’e bağlı olduğunu savunur. Ona göre Şahabettin yazılarında öyle terkipler ve kelimeler kullanmaktadır ki bu kelimeleri “eski lisan”ın savunucuları bile kullanmamaktadır. Ancak Nami’ye göre Şahabettin’in dili Yeni Lisancılardan birinin kullandığı “seciyeviyet, örfiyet” kelimelerini gördükten sonra sadeleşmiştir. Öyle ki Nami, Şahabettin’in “Ne Vakit Doğru Yazacağız” yazısını en sade makelesi olarak görür. (Nami, 1912c: 3)

Naci Fikret’e göre dili sadeleştirerek halkın düşünce seviyesinin yükseltilebileceğini düşünmek oldukça uzak bir görüştür. (Fikret, ty: 73)

Ethem Nejat, sade dil konusunun öteden beri konuşulduğunu ancak halkın duyabileceği şekilde çalışmaların yapılmadığını söyler. Bu alanda ilk çalışmanın “323’te İzmir’de tesis edilen Osmanlı Ziraat ve Ticaret gazetesi” olduğunu söyleyen yazar, gazetede fennî kavramlar için bile Türkçe karşılıklar bulunmaya çalışıldığını ifade eder. Bu sayede de halkın bu gazeteyi severek ve anlayarak okuduğunu aktarır. (Nejat, 1913: 235) Daha sonra Türk Yurdu, Türk Derneği’nin çalışmalarından bahseden Nejat, Genç Kalemler’in Yeni Lisan makalesinden itibaren muarızlarına karşı çok uğraşlar verdiğini ifade eder. (236) Bu çalışmalarının yanında Yeni Lisancıların çok önemli eserler de kaleme aldıklarını belirten Nejat, Rumeli’den Anadolu’ya kadar bu sadeleşme fikrinin oldukça büyük etkiler uyandırdığını söyler. İzmir’de Köylü gazetesinin ve Manastır’da Yeni Fikir’in sadece Yeni Lisan’ı savunmak amacıyla yayın hayatına başladığını, İstanbul’da da Tercüman-ı Hakikat’in

Yeni Lisan'ı kabul ettiğini vurgular. Ayrıca Rumeli'de okullarda "Kıraat Okuyorum" isimli bir kitapçıkla Yeni Lisan'ın idadilere kadar girdiğini, yine Manastır'da Darü'l-muallimîn'in de Yeni Lisan'ı kabul ettiğini büyük bir memnuniyetle ifade eder. (237)

2.2. TERKİP KONUSU VE YABANCI DİL KURALLARIYLA İLGİLİ GÖRÜŞLER

Yeni Lisan tartışmalarının tamamında üzerinde en fazla durulan konulardan biri “terkip” ve “yabancı dillere ait kurallar” meselesidir. Ömer Seyfettin, Yeni Lisan’da eskilerin İran’a yönediklerini “dünküler”in ise “yeni bir lisan ibdâ etmeye lüzum görmeyerek ve mümkün olduğu kadar da bozarak hep eskilerin lisanını” kullandıklarını dile getirir. Millî bir edebiyat oluşturabilmek için millî bir dile de sahip olunması gerektiğini belirten Seyfettin, “eski lisanın”, bünyesinde bulunan Arapça ve Farsça dil kuralları nedeniyle “hasta” olduğunu söyler. Ömer Seyfettin, dilimizin bu iki dilden alınan “cem’ler, terkip-i izafi, terkîb-i tavsifi, vasf-ı terkîbiler” kullanılmaya devam ettikçe “saf ve millî” bir dil olamayacağını özellikle vurgular. (Seyfettin, 1911a: 3)

Yabancı dillerden oluşan terkiplerden kurtulma konusunda Ömer Seyfettin Batı’da “kadınların kendilerini sıkı dar korselerden kurtulmasını” örnek olarak verir ve “biz de öyle yapacağız” der. Ona göre “Türkçe kelimelerle de terkip yapılabilir.” Seyfettin böylesi bir durum varken Arapça ve Farsça kurallarla terkip yapmayı “süs” yapma amacına bağlar ve “bundan vazgeçelim (...) fikre, hisse önem verelim” diye seslenir. (Seyfettin, 1911a: 4) Seyfettin, “hiçbir ölü mezarını kendi kazamaz” diyerek “eskilerin ve dünkülerin” bu yeniliği yapamayacaklarını, yeniliğin onlara düşman olduğunu ifade eder. (4) Ömer Seyfettin, “Türkçe sarfımızı tanımalıyız” ve “onun üzerine ifsat edici bir leke gibi düşen ecnebî kaideleri atmalıyız. Arabî ve Farisî edatları asla kullanmamalıyız. Hele terkipleri mutlaka, mutlaka Türkçe kaidesiyle yapmalıyız.” diyerek izlenecek yöntem hakkında bilgi verir. Bu sayede de dilimizde “gereksiz olan” yabancı kelimelerin de kendiliğinden “savuşacağını” söyler. (4) Yazının devamında dilimize yer eden ve atılmasını önerdiği Arapça, Farsça edatları sıralar.

“Eski lisan”ın terkip konusundaki tavrını sık sık eleştiren Ömer Seyfettin, “Nedim’in parlak fakat tabiata muhalif terkiplerini terennüm edersek mezarımızı kendi elimizle kazmış oluruz.” diyerek gençlere çağrıda bulunmaktadır. (Seyfettin, 1911a: 5) Yazının sonunda gençlere tekrar seslenen Seyfettin, “eski ve dünkü edebiyatın (...) Acemistan ve Fransa’dan çalınmış şeyler” üzerine kurulduğunu, bunlara önem

verilmemesi gerektiğini ve “Yeni Lisanı ihya ve icada” çalışılması zorunluluğunu ifade eder. (6)

A(yın) İsmet, arkadaşlarıyla münakaşasını anlattığı yazısında yabancı dillerden alınan terkip ve dil kurallarını ilginç bir örnekle aktarır. “Acem’den aldığım bir halıyı, Arabistan’dan getirdiğim kıymetli bir şeyi odama zevkime göre istediğim yere koymazsam, istiklâlîm neye yarayacak?” sorusunun devamında yabancı dillerden alınan bütün kelimelerin Türkçenin kurallarına göre kullanılması gerektiğini belirtir. Bunun dışındaki bir uygulamayı “her vilayetine istiklâl vermiş memleketlere” benzettir. (İsmet, 1911a: 14)

Terkip konusunda Genç Kalemler’de bir başka yazı Ziya Gökalp ve Ali Canip tarafından kaleme alınan “Yeni Lisan” yazısıdır. Emin Bülent’in bir şiirinden alıntıyla başlayan yazıda “Türk ruhuna hitap eden şiirde nihayet bir Acem lisanına yakışacak” “zafer-nümâ” terkinin “düne ‘asıl’ itibariyle benzememek istiyorsak mutlaka ‘şekil’ itibariyle de benzememeliyiz” denilerek terkedilmesi gerektiği vurgulanır. (Canip ve Gökalp, 1911: 25) Yazının devamında halkın Arapça, Farsça sözcükleri kullanmakla beraber bu dillerin “terkip ve cemleri”ni kabul etmediklerini belirten Ziya Gökalp, “mülazım-ı evvel, mülazım-ı sani” gibi “klişe haline gelmiş” kullanımların korunması taraftarı olduklarını söyler. Avrupa’da hiçbir dilin başka bir dilden “terkip, cem” gibi kurallar almadıklarını ifade eder. Gökalp, “Yeni Lisan’ın Mekteplere Tatbiki” başlıklı bölümde “‘tasfiye sarfı’ mekteplerimizin aşağı sınıflarında, ‘ıştıkak’ orta sınıflarında, ‘Arabî ve Farisî sarf ve nahvleri’ de yukarı sınıflarında” öğretilmesinin gerekliliğini vurgular. (27)

Ali Canip, “Plevne Tarih-i Harbi Müellifi Mütakaîd Miralay Mahmut Talat Bey’e hitaben “Yekta Bahir” imzasıyla yazdığı makalesinde Araplar dahil her milletin yabancı dillerden aldığı kelimeleri kendi kurallarına göre kullanma yolunu seçerken Türkçenin bu genel durumun neden dışında kalması gerektiğini sorgular. (Canip, 1911a: 37)

Yenileşme yolunda Genç Kalemler’in attığı adımı “yanlış” olarak yorumlayan H. Nüzhet Haşim, Yeni Lisan makalesinin “ictimâî, felsefî, siyasî, edebî” her esere uygulanması şeklindeki düşüncesi ve yabancı dil kurallarına göre kelime türetme ve tamlama oluşturma konusundaki itirazları üzerinde durur. Haşim, edebiyatı sadece

manevî ve ahlakî kuralları anlatmak şeklinde yorumladığımızda “kelimât-ı tezyîniye ve terkebât-ı zarifiyeden el çekebiliriz” der. Ona göre edebiyatın ve sanatın tek amacı “güzelliği istihsâl ve irâe ile göklere ilkâ-ı tesirden ibarettir.” Bu nedenle de tatlı ve gönül okşayıcı kelimelerin gönüllerde oluşturacağı güzellikten vazgeçilmesini ve millî edebiyat oluşturma düşüncesini edebiyatın, edebiyatlıktan vazgeçmesi olarak yorumlar. (Haşim, 1911: 13)

Ali Canip, “Millî Lisan ve Millî Edebiyat” başlıklı yazısında güzel bir eserdeki kelimelerin hemen tamamının Arapça ya da Farsça olduğunu ve bu yabancı kelimeleri “ağızlarımızın alışamayacağı şekilde telaffuz” ettiğimizi, “aklımızın almayacağı bir surette” yazdığımızı belirtir. Bu kelimelerin “terkib ve tertib”inin Türkçe olmadığını da söyleyen Canip, “Sanki Türkçede bunları işletecek kuvvet, usul yokmuş!” diyerek bu duruma tepki gösterir. (Canip, 1911b: 50) “Sanat faide içindir” diyenleri “dar düşünceli” olarak nitelendiren Ali Canip, “Dünkülerin muavenetiyle edebiyat sahasında sekenler nihayet düşmeye mahkûmdur.” diyerek yerleşik kurallarla edebiyat hayatına devam etmek isteyenleri uyarır. Bir şairi “mümtaz şahsiyet” olmaktan uzaklaştıran şeyin ise “Yüz binlerce defa kullanıla kullanıla kokmuş terkiplerin vücuda getirdiği yalancı ve ölücü kafiyeler sıralamak” olduğunu belirtir. Ali Canip, asıl sanatkârlar olarak Yakup Kadri gibi Refik Halit gibi terkibe başvurmadan yazanları gösterir. (52)

Ömer Seyfettin, terkip ve yabancı dil kurallarıyla ilgili görüşlerini Muhyiddin Mekkîye verdiği cevapta da açıklamaya devam eder. Ona göre birkaç yüz sene önce kendi milliyetlerini takdir edemeyen şairler ve yazarlar kendi dillerine yabancı, Arapça ve Farsça kurallar alarak “dünyanın en kısa ve en mükemmel sarfına malik olan lisanımızı berbat etmişlerdir.” (Seyfettin, 1911b: 53)

Ömer Seyfettin bir başka yazısında Cenap Şahabettin ve Halit Ziya gibi Edebiyat-ı Cedide sanatçılarının “terkip mucitliği ile iftihar” ettiklerini ifade eder. (Seyfettin, 1911c: 59) Gençlerin bu isimleri ve Fikret’i takip ederek “gülünç bir kelime, gülünç bir terkip oyuncağı” olan yazıları ile aslında “Edebiyat yapıyorum!” zannına kapıldıklarını da ekler. (59) Sonraki satırlarda Türkçedeki “ler” çoğul eki yerine Arapça ve Farsçadaki kelimeyi çoğul yapma yollarına “basitliği, sadeliği, milliyeti” beğenmeyerek yöneldiğimizi ifade eder. (59)

Yeni Lisan ve Bir İstimzac adını taşıyan kitapçıkta Genç Kalemler Tahrir Heyeti, “yeni fikirlerin, yeni hayallerin doğmasına, büyümesine” engel olduğunu belirttikleri terkipleri “kullanıla kullanıla köhneleşmiş, basmakalıp haline gelmiş (...) artık teravetini kaybetmiş, çirkinleşmiş” (GKTH, 1911: 8) olarak görürler. Bu terkiplerin ortadan kaldırılmasının “Yeni Lisan”ın amaçlarından olduğunu belirten Tahrir Heyeti, “bu ihtiyacı hisseden” birtakım gençlerin geleceğin Türkçesini Arapça ve Farsça “terkiplerden, cemlerden, edatlardan” kurtarma isteklerine “Yeni Lisan” adını verdiklerini ifade eder. (9)

İstimzac’ın ilerleyen sayfalarında “Yeni Lisanın Programı”nı açıklayan heyet, bu programda Arapça ve Farsça terkip ve cemlerin -günlük hayatta kullanılan bazı basit örnekler hariç- kullanılmayacağını, “sarf ile iştikak” konularının tamamen ayrılacağını ve “sarf kitaplarında Arapça ve Acemce kaidelerden” asla bahsedilmeyeceğini, yabancı kelimelerin halk tarafından kullanılan şekillerinin esas kabul edileceğini, tasfiyeciler gibi Çağataycaya, Türkmenceye ait kelimeleri kullanmayacaklarını ifade ederler. (GKTH, 1911: 10-13)

İstimzac’ın sonraki sayfalarında dilde ikilik konusuna ve Türkçenin özelliklerine yer veren heyete göre Türkçe, zamanında yabancı terkipler başta olmak üzere “bu hasta, bu memsuh ikiliği” kabul etmeseydi şimdi bütün yabancı kelimeler Türkçe kurallarına göre okunup yazılmış olacaktı. (GKTH, 1911: 29)

Mehmet Şükrü, amaç olarak “ahlakî ve millî” olmak üzere iki fayda gördüğünü belirttiği Yeni Lisan’ın terkip, cem ve edat gibi konulardaki görüşlerini desteklemektedir. (Şükrü, 1911: 46) Yazar, dilin en ince fikirleri anlatılabilecek bir durumda olmasını kendisi için bir kusur, bir ayıp değil aksine sevinilecek, memnun olunacak bir durum olarak görür. Şükrü, Türkçeye Arapça ve Farsçadan gelen kuralların kovulmasıyla beraber bu kurallarla gelen “fikirleri(n) de, birdenbire değilse bile, herhalde yavaş yavaş” uzaklaşacağını ifade eder. Şükrü, bu terkiplerin ve kuralların kovulması sonucunda “teveccühât-ı cihân-ı derecât-i maiyyet-perverîleri gibi insanlığımızın kadrini ezen, benliğimizi, haysiyetimizi hırpalayan çirkin cümleleri” tekrar kurmanın mümkün olamayacağını savunur. (46-47) Mehmet Şükrü, dilimizden atılacak kurallar ve edatlarla beraber birçok kelimenin de gideceğini

sonunda da dilde Türkçenin kurallarının dışında bir kuralın kalmadığı bir noktaya ulaşılacağını vurgular. (47)

Ömer Seyfettin, Dicle gazetesinde yer alan yazısına “Türkler sanatta, edebiyatta, ilimde ve fende pek geri kalmışlardır.” diyerek başlar. Bunun sebepleri arasında konuşma ve yazı dili arasındaki farkları gösteren Seyfettin, yabancı dillerden alınan terkip ve kuralların “başımıza anlaşılmaz, idrak olunamaz, meşum ve muhtelit bir lisan” çıkardığını vurgular. (Seyfettin, 1911d: 2) Yazısının devamında konuşurken Türkçe kurallarına göre hareket ettiklerini belirten Ömer Seyfettin, buna örnek olarak da “mülâzım-ı sâni” tamlamasının konuşma dilinde “sani mülâzım” şeklinde olduğunu söyler. (2)

Seyfettin yazısında diller arasında kelime alışverişi olabileceğini, bunun doğal olduğunu bunun dile zarar vermediğini ancak dili “berbat eden” şeyin başka bir dile ait kuralların alınması olduğunu tekrar eder. (Seyfettin, 1911d: 2) Ömer Seyfettin, hemen her yazısında belirttiği Arapça ve Farsça terkipleri terk etmek, bu iki dile ait edatları ve “cem kurallarını” kullanmamak şeklindeki üç temel özelliği bu yazısında da tekrar eder. (2)

Hamdullah Suphi, *Yeni Lisan ve Bir İstimzac*’a verdiği cevapta “Osmanlı lisanı” olarak adlandırdığı dilin bugünkü şeklini “en ince dallarına kadar sarmaşıklar dolaşmış, kendine mahsus olan feyyaz nesgi yabancı otlara emdiren biçare bir ağaç” olarak nitelendirir. (Suphi, 1911: 194) Her Arapça kelime için ayrı bir kural kullanan Türkçenin kendi kurallarından uzak olduğunu belirtir. (194) Hamdullah Suphi, yabancı kelimelerin “kendi kaidelerinden” koparılıp “Osmanlı kavaid kitaplarını kırk elli” sayfaya indirilerek çocukların öğrenmesine imkân tanınırsa Türkçeyi “hakiki manasıyla lisan haline koymak mümkün olur” önerisinde bulunur. (195)

Rıza Tevfik, Mehmet Emin Yurdakul’un dili üzerine yazdığı yazısının sonunda Yeni Lisan konusuna da değinir. Ona göre Yeni Lisan’da hiçbir “teceddüd-i hakiki” yoktur. Yeni Lisancılar sadece terkipleri başka şekillere büründürmüşlerdir ancak Yeni Lisan “şeklen ve mahiyeten yine aristokrat” bir lisandır. (R. Tevfik, 1911: 62)

Şahabettin Süleyman, *Yeni Lisan ve Bir İstimzac*’a verdiği cevapta Selanik gençlerine bu çabası dolayısıyla imrendiğini söyler. (Süleyman, 1911: 1) Bir dilin

başka dillerden kelime almasının doğal olduğunu vurgulayan Süleyman, başka bir dile ait “terkiplerin, edatların, cem’lerin” olduğu gibi kullanılmasını ise doğru bulmaz. “Farisî ve Arabî kaideleri tart ve teb’îd etmeniz lâzımedendir.” diyerek bu yolda atılması gereken adımı da söyler. (2)

“Tedkik ve Mütalaa” başlıklı yazıda “?” imzasını kullanan yazar sadece yabancı terkipleri kullanmayarak dilde yenilik yapılamayacağını söyler. Doğrudan Ali Canip’e hitap ettiği satırlarda yabancı kelimeler dururken sadece terkiplerin atılmasına anlam veremediğini belirtir. (?, 1912: 5) Dilin sadeleşmesi konusunda gençlere seslenen yazar, sağlam bir temel atmak için “aynı taş a aynı hâhişle” sarılmaları ve terkipler konusunda ısrarcı olmamaları gerektiğini önerir. Amacın dili sadeleştirmek olduğundan öncelikle kelimeleri sadeleştirmeyi öneren yazar, terkiplerin kendiliğinden “sükût” edeceğini, dilin de yazar ve öğretmenler tarafından zamanla düzeltebileceğini belirtir. (5-6)

Raif Necdet, *İstimzac*’a verdiği cevapta, bir dilin başka dilden kelime almasının gayet doğal olduğunu ancak doğal olmayanın yabancı dillere ait “terkipler, cemler, edatlar”ın alınması olduğunu söyler. (Necdet, 1912: 49)

Fuat Köprülü, “Yeni Lisan” yazısında yabancı terkipleri atıp “Altın Destanlar, bazen de marazi aşk neşideleri yazmakla” yeni bir lisan ve millî bir edebiyat oluşturacaklarını düşünenlerin “serab-âlûd bir uykunun bakıyyei ezvakıyle sermest” olduklarını söyler. (Köprülü, 1912a: 365) Köprülü alaycı bir şekilde elli milyonluk “cahil ve atıl bir kavmi” terkipsiz aşk şiirleriyle uyandırmanın ve yaylaların güzelliğini anlatarak “yedi devletle” savaşacak hale getirme fikrinin sadece gençleri inandıracak “bir hülya” olduğunu söyler. (365-366) Köprülü, Cenap Şahabettin ve Halit Ziya’nın kullandığı terkiplerden bahsederek Yeni Lisancıların terkiplerde hiçbir güzellik olmadığı ve onların kullanılmaması gerektiği yolundaki görüşlerini “kolay kolay ispat” edilemeyeceğine inandığı bir iddia olarak görür. (367)

Baha Tevfik, “Lisan, İmla” yazısında yabancı dillere ait terkiplerden, cem’lerden, edatlardan “ağlaya sızlaya” vazgeçilse bile “sıfat-ı müşebbehe, vasf-ı terkibîlerden, bazı edatlardan hele ya-yı nisbîden” asla vazgeçilemeyeceğini düşünür. Bunun yanında üç dilin kurallarından oluşan bir dille de yaşanamayacağını ifade eder. (Tevfik, 1912a: 10)

Kâzım Nami, Köprülü'nün söylediği “ince ve zarif terkipler” konusuna değinir. Nami'ye göre Halit Ziya ve Cenap Şahabettin eğer alışkanlıklarının dışına çıkarak Yeni Lisan ile yazmış olsalar “daha mümtaz, daha bedî” eser ortaya koyacaklardır. (Nami, 1912a: 135) Ayrıca Köprülü'nün söylediği “aruz vezinleri terkipsiz olmaz” ve “terkipsiz şiir için hece ölçüsü kabul edilmeli” şeklindeki görüşlerine de karşı çıkar. Kendilerinin hece veznini kullanmayı yeğlediklerini belirten Nami, buna rağmen aruz vezniyle de terkipsiz olduğu halde oldukça başarılı şiirler kaleme alındığını ifade eder. (137)

Köprülü'nün “Yeni Lisan” yazısına “Tıp Fakültesinden Altmış Efendi” de karşılık verir. Köprülü'nün dil ve edebiyatla ilgili görüşlerine değinmeden doğrudan milliyetçilik görüşleriyle ilgili tepkilerini ortaya koyan bu “efendiler”, Yeni Lisan'ın “kalbî, kavmî bir aşkla çarpan bütün Türk gençlerinde pek kuvvetli akisler, tesirler husule getir”diğini ifade ederler. Ayrıca Türklerin “hiçbir kavmin lisanında görülmeyen” yabancı terkiplerle değil “Genç Kalemler'in millî hikâyeleri, bedî ve hissî neşideleriyle” uyanacağını vurgularlar. (Ali vd., 1912: 152)

Köprülü, Kâzım Nami'ye cevap verdiği yazısında Nami'nin dediği gibi Halit Ziya ve Cenap Şahabettin'in eserlerindeki etkinin onların şahsiyetlerinden kaynaklandığını kabul eder. Ancak bu etkiye bu sanatçıların “ellerindeki vesaitin” hiç katkısı olmadığını söylemenin başarının sadece terkipten kaynaklandığını söylemek gibi kıymetsiz olduğunu belirtir. (Köprülü, 1912c: 580)

M. Nermi, Yakup Kadri'ye cevap verdiği uzun yazısında terkip konusuna da değinir ve “nisan yağmurları” yerine “bârân-ı nisan” terkiplerini örnek olarak ele alır. “Yağmur” kelimesinin zihinsel karşılığıyla ilişkileri olduğundan bu kelimenin etkisine açık olduklarını ve yabancılık çekmediklerini ancak “bârân kelimesi menşurdan geçmeyince renkleri tahlil edilemeyen ziyalara benzer...” diye düşünür. (Nermi, 1912: 231)

M. Nermi, Yakup Kadri'nin “Netâyic”te dile getirdiği “ ‘millet’ kelimesi bilmem nasıl bir istihale ile ‘budun’a inkılap edecek. ‘Yaşasın millet’ diyemeyeceksiniz, ‘yaşasın budun’ diyeceksiniz.” şeklindeki ifadesine cevap verir. Nermi, Yakup Kadri'nin “budun kelimesinden ürkmelerini” alışkanlıklarına ters gelmesine bağlar. Ancak Nermi'ye göre “budun” kelimesinde “lisanî ahenk” vardır. Ama “ ‘eski lisan’

ediplerinin” kullandığı “atf-ı lihâza, seng-i meksûr, şîr-i feyyâz, tâc-ı hürriyyet, tûtî-i sebz-minkâr” gibi terkiplere Kadri’nin “nasıl bir itiyâd ile” bağlı olduğunu sorar. Nermi’ye göre Yakup Kadri bu tip terkipleri sonradan öğrenmiştir. Onun, “yürümek” kelimesi dururken “kâdime-cünbân” gibi “manasız”lıklara, “ince kalın heceler” ahenksizliğine başvurmasının nedeni “daha fazla şiir” arayışıdır ve o “bunun farkında değildir.” Nermi, “bu hatalı yolu, kuru ve kayalı uçurlara çıkan bu yolun saf yolcularını” aydınlatmak ve onları güvende hissettirmek için “Yeni Lisandan başka bir çare” olmadığını söyler. (Nermi, 1912: 232)

M. Nermi, terkipleri “üstü kalın ve çetin kelimelerle örtülmüş şivesizliklerden başka bir şey” olarak görmez. Bu terkiplerin Arapların ve Acemlerin hoşuna gitmediğini belirten Nermi, bunun nedeni olarak da terkiplerin Arapça ve Farsça kurallara göre yapılmış olmasına rağmen zamanla şairlerin zevklerine bağlı kalmalarını gösterir. Bu nedenle de bu terkipler de “bir Esperantoluk” olduğunu düşünür. (Nermi, 1912: 237)

Bekir Fahri, “Hareket-i Edebiye” başlıklı dil ve edebiyatın millîleştirilmesini anlattığı yazısının sonunda terkip konusuna değinir. “Yeni Lisan’da henüz işlenmemiş, lüzümü kadar pişirilmemiş bir şeyler” olduğunu söyleyen Fahri, “öyle terkipler vardır ki kalb olundukları zaman hem renk ve tarâvetlerinden kaybediyor ve hem de efkârımızın mûnis ve emin tekâmülü önünde na-kabil hazm bir mevki alıyorlar.” diyerek terkip konusundaki düşüncesini ortaya koyar. Bekir Fahri, “müstakil ve mücerred olmayan” bir dile istenilen yönü vermenin mümkün olmayacağını söyleyerek yazısını sonlandırır. (Fahri, 1912: 364)

Tartışmaya Edebiyat-ı Cedide’nin önemli ismi Cenap Şahabettin de “Oğluma İkinci Mektup” yazısıyla katılır. Arıcılıktan, milletvekilliğine, ticaretten, felsefeye varıncaya pek çok alandaki önerilerini sıralayan Şahabettin sonunda edebiyat bahsine gelir. Burada Yeni Lisan’a birkaç cümlelik yer ayıran yazar alaycı bir dille terkip konusundaki tavrını açıklar:

“Bak bu yakınlarda Selanik’te bir ‘Yeni Lisan’ çıktı, ahd-i kalîbde -küllî âtin karîbün- kâide-i Arabîye ve Fârisîye üzere yapılmış izâfetler isti’ mâli bir alâmet-i irticâ olacak... Bugün elime kalemi alınca ‘terakkî-i edebiyât’ mı, yoksa ‘edebiyatın terakkisi’ mi yazayım, kestiremiyorum. Hasbe’l-i’tiyad birinci

terkibe meylederken kulağıma ‘Beyaz Kule’den bir ses geliyor: ‘Efendi, vatan sağır kef istiyor!’... O zaman lerzelerle kalem elimden düşüyor! Görüyorsun ya, oğlum, mesâlik-i meşhûreden hiçbiri tamamıyla mahzurdan sâlim değil...” (Şahabettin, 1912a: 1)

Mehmet Şükrü, Hak gazetesindeki yazısında kendilerini bildikleri andan itibaren her konuda kendisini “amir ve hâkim tanıtan bir ırkın gençleri”nin dillerinde “birkaç yüz seneye varan esaret bağlarını kırmak, parçalamak için” çalışmalarının normal olduğunu belirterek “Yeni Lisan” hareketinin uzun zamandır beklenen bir hamle olduğunu vurgular. Selanik gençlerinin “pek şerefli dava ortaya” attıklarını ve “hasımlara meydan” okuduklarını ifade eder. (Şükrü, 1912: 4)

Mehmet Şükrü, “medeniyetin elektrik lambalarını söndürmek, telefonlarını sağırlandırmak, teyyarelerini parçalamak isteyen bu on sekizinci asırzade” olarak nitelendirdiği Yakup Kadri’nin Rûbab’ta “istiklâl taraftarlarına karşı birkaç kuru sıkı patlattı”ğını belirtir. Şükrü, dilimizde yer alan birçok yabancı kelimenin sadece terkiplerde kullanıldığını ve bu gerekçeyle de dilimizde kendilerine yer bulduklarını söyler. Terkipler terk edilirken bu kelimelerin de onlarla beraber dilimizden gideceğini düşünür. “Başlanan tasfiyenin ilk aşaması” olarak gördüğü bu gelişmeleri daha sonra yabancı dil kurallarının da takip edeceğini söyleyen Şükrü, bu kurallarda da aynı akıbetin olacağını belirtir. (Şükrü, 1912: 5)

Süleyman Nazif, “Bir Mesele-i Müebbede” başlıklı yazısında “her biri müzeyyen bir kademe-i i’tıla olan vasf-ı terkebiler”in kullanılmasının Osmanlı Türkçesini dünyanın en güzel ve mükemmel dilleri seviyesine yükseltmek olduğunu söyler. Bu terkiplere “ilan-ı harp edileceği” kimsenin aklına gelmezdi diyerek Yeni Lisancıların terkipler konusundaki kesin tavırlarına anlam veremediğini açıklar. (Nazif, 1912: 122) Nazif, kelimelerin, terkiplerin ve dizelerin bir “ahenk-i mütekellimi”nin olduğunu söyler ve “Lisanımızı âhengin feyz-i vicdan-ı hâkiminden niçin mahrum etmeli?” diye sorar. (123) Terkiplerin atılmasını dili “terkiplerin âheng-i manî -tâbından mahrum etmek kadar muzır ve mühlik bir şey olamaz” (123) diye değerlendirir.

İzzet Ulvi, *İstimzac*’a verdiği cevapta her “kavmin” kendisine üstün gördüğü, temasta bulunduğu kavimden kelime ya da fikir alabileceğini belirtir. İzzet Ulvi,

yabancı dilden kelime ve kural alınması sürecini adım adım açıklar. Ulvi'ye göre dilimizdeki “sevimli, basit” kelimelerin yerine Arapça ve Farsçadan dil yapımıza ve “şivemize aykırı” birçok kelime almakla başlayan bu süreç zamanla kendi dilimizi hor görmekle devam etmiştir. Yabancı dillerden gelen kelimeler “kendi kıyafetlerini, kendi kanun ve kaidelerini” de beraberinde getirmişlerdir. Zamanla bu yabancı dil kurallarına ses çıkarmayarak bu durumu “mukaddes bir hak” olarak görmenin bir sonucu olarak “yapma” bir dil ortaya çıkmıştır. İzzet Ulvi, bu durumu “bilgiçlik - pedantisme- ve milliyetsizlik, şahsiyetsizlik eseri” olarak görür. Ulvi, “istiklâlsiz ucube” olarak gördüğü “bu üç çatal”ın “daima havasa, kibar takımına hitap” ettiğini ancak “avama” kendini tanıtmadığını ifade eder. Bunun da sonucunda “bu üç çatal”ın gelişeceği yerde günden güne gücünü kaybettiğini savunur. İzzet Ulvi, bu üç dilden oluşan Türkçeyi “halîta” olarak nitelendirir ve bu düşünce karışıklığından bir dilin kurtulamayacağını, milletin ileri gidemeyeceğini ve eğitiminin gelişemeyeceğini ifade eder. (Ulvi, 1912: 258)

İzzet Ulvi, yazısının sonunda Türkçeye sadece Türkçenin kurallarının hâkim olması gerektiğini belirtir. “Bedâete uygun Türkçe kelimeler(in) yabancılara tercih” edilmesi gerektiğini düşünen Ulvi, “Buna, hayır diyenleri zaman susturacaktır.” (Ulvi, 1912: 259) diyerek de Yeni Lisan’ın başarılı olacağına inandığını ortaya koymaktadır.

Cenap Şahabettin, “Ne Vakit Doğru Yazacağız?” başlıklı yazısında Yeni Lisanın dile getirdiği pek çok konunun yanında Türkçenin dil bilgisi kurallarına da değinir. Çok uzun süre Arapça dil bilgisi kurallarının detaylı şekilde incelenmesine rağmen Türkçenin “taht-ı inzibâta” alınmasını hisseden kimsenin çıkamadığını belirtir. İlk Kavâid-i Osmanîye kitabının “asr-ı sâbıkın” ortalarında ortaya çıktığını ancak bu kitabın da ağırlıklı olarak Arapça kurallarını içerdiğini vurgular. Şahabettin, Türkçe dil bilgisi ile ilgili “ilk ciddi” incelemenin Servet-i Fünun’da “Ermeni vatandaşlardan biri” tarafından yapıldığını (Şahabettin, 1912b: 1) ifade eder.¹⁶

¹⁶ Cenap Şahabettin’in bahsettiği bu Ermeni vatandaş, Andon B. Tıngır’dır. Kendisi Servet-i Fünun dergisinde “Türk Dilinin Sarf-ı Tahlîlisi - Grammaire Analytique de la Langue Turque” başlığıyla 1081-1109. sayılar arasında toplam 24 sayı boyunca Türkçenin dil bilgisi üzerine inceleme yazısı yazmıştır. (Ayata, 2001: 85) Bu yazılar 1912’de Ahmed İhsan ve Şürekası Matbaacılık tarafından *Türk Dilinin Sarf-ı Tahlîlisi* adıyla kitap olarak da basılmıştır.

Cenap Şahabettin, “İnkılâb-ı Lisan” yazısının sonlarına doğru Arapça ve Farsça dil kurallarına ne dereceye kadar uyulması gerektiğini sorar. Ayrıca Türkçeye geçerken anlamları değişen kelimelerin olduğunu ve bunların “manâ-yı aslîyelerine ırcâ’ mı edeceğiz, yoksa galât-ı asâr dide-yi lûgat fasiheye müreccah mı göreceğiz.” (Şahabettin, 1912c: 1) diye sorusunu genişletir.

Hüseyin Daniş, “İnkılâb-ı Lisan” başlıklı yazısında Cenap Şahabettin’in Hak gazetesinde çıkan “Ne Vakit Doğru Yazacağız” ve “İnkılâb-ı Lisan” başlıklı yazılarında dikkatle okuduğunu ve bu yazılarda Şahabettin’in “parmağını yaranın üstüne koymuş” olduğunu ifade eder. Daniş, kendisinin de uzun zamandır “lisan mebâhisi içinde yuvarlanmış ve birçok teferruatıyla ıstıgal etmiş” olduğu için “bir iki söz söylemek” istediğini belirtir. (Daniş, 1912: 3)

Dil konsundaki görüşlerini madde madde belirten Hüseyin Daniş, ilk olarak “lisân-ı Osmanî’yi şimdîye kadar yüzlerce edip ve münşi ve şair-i Osmaniye’nin istimâl etmiş oldukları edebî ve fennî kelimât-ı Arabîye ve Farisî’yeden tecrit etmek” konusuna eğilir. Daniş’e göre bir milleti ileri götüren kelimelerindeki yenilik değil dil bilgisi kurallarındaki düzen ve “mazbutiyeti”, bu alandaki faaliyeti, düşüncelerindeki doğruluk ve güveni, soyut düşüncelere saplanıp kalmak yerine kolay bir üsluba sahip olmak gibi seçkin vasıflarıdır. Daniş’e göre özellikle son elli altmış yılda Osmanlı lisanı büyük değişimler geçirmektedir. Öyle ki “Bugün ‘Nergisî’ lisanı mensuh ve hatta ‘Kemal’ lisanı bile tedricen metruktur.” (Daniş, 1912: 3) diyerek değişimdeki hızı ortaya koyar.

Daniş, Cenap Şahabettin’in “İnkılâb-ı Lisan”da bahsettiği yabancı dillerden alınan kelimelerin o dillerdeki gibi çoğul yapılmasının sadece Türkçede değil İngilizcede de olduğu düşüncesine katılmaz. O, Şahabettin’in aksine İngilizcenin kendi bünyesine dahil ettiği kelimeleri kendi kurallarına göre çoğul yaptığını söyler ve Şahabettin’in verdiği örnekleri istisna olarak görür. (Daniş, 1912: 3)

Kâzım Nami, “Türkçenin Sadeleştirilmesi” başlıklı yazısında Yeni Lisan ilk ortaya çıktığı zamanlarda daha ne olduğunu bilmeden “omuz silkenler yahut müstehzî bir tebessümle dudak bükenler”in şimdi olumlu ya da olumsuz bir değerlendirme yapmaktan kendilerini alamadıklarını belirtir. Nami, Türkçenin sadeleşmesi yolunda “tasfiyeciler, tekâmülcüler ve Yeni Lisancılar” olarak üç hareket olduğunu söyler.

Tasfiyecilerin kendi savundukları görüşleri tam olarak uygulayamadıkları için sadece eğilim olarak kaldıklarını vurgular. Yeni Lisancılar ise Arapça ve Farsça terkip ve cem'leri attıktan sonra yerlerine Türkçeden karşılık koymak amacındadırlar. Bu “ilan edilmiş” bir tasfiye değildir ancak bu noktada Daniş'e göre tasfiyecilerle Yeni Lisancılar rekabet halindedir. (Nami, 1912c: 3)

Kâzım Nami, Arapça ve Farsça dil kurallarının terk edilmesi konusunda tekâmülcülerle aynı noktada olduklarını ifade eder. Ancak tasfiyecilerle tekâmülcüleri “ ‘Yeni Lisan’ için iki taraftan tutturulmuş iki licam” olarak gören Nami, Yeni Lisan'ın sadeliğe ya da şiveye karşı bir adım atması halinde bu “iki licam” tarafından düzeltileceğini belirtir. (Nami, 1912c: 3)

Nami, Şahabettin'in “Ne Vakit Doğru Yazacağız” yazısının sonunda dile getirdiği yabancı dillerden alınan kelimelerin yanlış telaffuz edildiği konusunda Şahabettin'i haksız bulur. Nami'ye göre hiçbir dil başka dilden aldığı kelimeyi aynı şekliyle muhafaza etmez, onu kendi söyleyiş özelliklerine uydurur. (Nami, 1912c: 3) Kâzım Nami, Osmanlı edebiyatının gurur duyduğu iki isim olarak gördüğü Süleyman Nazif ve Cenap Şahabettin'in terkiplere bu kadar bağlı olmalarını anlamlandıramaz. Ayrıca Fuat Köprülü ve Yakup Kadri'yi de az terkip ve Arapça, Farsça kelime kullanmaları nedeniyle tekamülcü olarak gören Nami, sadeleşme açısından bu iki isimle Yeni Lisancıların arasında bir fark olmadığını düşünür. (Nami, 1912c: 3) Yazının sonunda Nami, Yeni Lisancıların “kamusta tekâmülcü, sarfta tasfiyeci” olduklarını iddia eder.

Ali Canip, Cenap Şahabettin'in “İnkılâb-ı Lisan” başlıklı yazısına karşılık bir makale kaleme alır. Ali Canip bu yazısında Şahabettin'in yabancı dillerden alınan kelimelerin asıllarındaki gibi çoğul yapıldığını İngilizceden verdiği örneklerle normal karşılamaya çalışmasına Hüseyin Daniş'in cümleleriyle cevap verir. (Canip, 1912b: 3)

Ömer Seyfettin, “Yeni Lisan ve Çirkin Taarruzlar” başlıklı yazısında siyasî inkılapla beraber uyanan gençliğin “Türkçeyi boğan ‘ânât-nuance’sız ve bir mânâda birçok kelimeleri üşüştüren, fenne, ilme, tabiata taban tabana zıt bulunan kapitülasyonları atmaya ve koparmaya kalktı”ğını belirtir. Seyfettin, bu kapitülasyonların yabancı terkip ve edatlar olduğunu ifade eder. Bu

“kapitülasyonların” Türkçeyi “devirip enkazı üzerinde” yükseldiğini ve “milletin ruhunu kendine” duyurmadığını söyler. Uyanan gençliğin milletini ve onun ruhunu kurtarmak adına hareket ettiğini vurgular. (Seyfettin, 1912b: 40-41)

Ömer Seyfettin, bu yazısında Yakup Kadri başta olmak üzere “muarızlarının” iddia ettikleri gibi her türlü terkibi dilden atacakları iddiasına da karşı çıkar.

“Vakıa eski klişeler bozulacak, lâkin tercüme edilmeyecek. Dinî, siyasî ıstılahlar hep duracak. Sadrazam, şeyhülislâm, Kur ‘an-ı Kerim, ayet-i kerime gibi... Çünkü artık bunlar terkiplikten çıkmış, bir kelime olmuş, tekellüm lisanına düşmüş, tamamıyla tasarruf edilmiştir.” (Seyfettin, 1912b: 42-43)

Kâzım Nami, “Lisan İnkılabı” makalesinde Şahabettin’in “İnkılâb-ı Lisan” yazısında bahsettiği “tensîk-i kavaid” konusuna Yeni Lisancılar olarak Arapça ve Farsça dil kurallarının Türkçede yaşamasını kabul etmediklerinden karşı çıkar. (Nami, 1912d: 3)

Ömer Seyfettin, Tanin gazetesindeki yazısında “Enderun lisanı” olarak tanımladığı “eski lisan”ın “bir ucubeden başka bir şey” olmadığını ifade eder. Buna gerekçe olarak da Türkçede yer alan yabancı dil kurallarını ve terkipleri sunar. Cenap Şahabettin’in bu durumun sadece bizde değil İngilizcede de olduğu şeklindeki iddiasına Hüseyin Daniş’in İngilizcede yabancı dil kurallarına göre kullanılan kelimelerin istisnai olduğu şeklindeki cevabına atıf yaparak karşılık verir. (Seyfettin, 1912c: 3)

Mehmet Necip, M. Nermi Bey’in “Yeni Lisan İstilâsı Karşısında” yazısına karşılık kaleme aldığı makalesinde terkip konusunda Nermi Bey’in görüşlerine itirazlarını sıralar. Mehmet Necip, Nermi Bey’in yazısında yer alan dilin insanda psikolojik alışkanlıklar ortaya çıkardığı ancak eski dilde bu şekilde bir özellik bulunmadığı görüşüne karşı çıkar. Ona göre dil, madem insanda psikolojik alışkanlık oluşturmaktadır ve bizim dilimizde dünyadaki diğer diller gibi bir dildir. O zaman “eski lisan” olarak nitelenen dilde bu şekilde bir “itiyâd” olmadığını iddia etmek çok uygun ve mantıklı değildir. (Necip, 1912: 59)

Nermi Bey yazısında “Hasan kırmızı gülü kopardı.” cümlesinde yer alan “kırmızı gül” tamlaması yerine “gül-i ahmer” denilmesinin “dimağa yumruk şiddetiyle” indiğini belirtir. Nermi Bey, “kırmızı gül” tamlamasının bilinç dışı bir şekilde ortaya çıktığını iddia eder. Mehmet Necip, bunun da mümkün olmadığını düşünür. Çünkü tamlamanın “şuursuz bir şekilde hulûlü”nün tamlama kurulduğunda mı yoksa karşı taraf duyduğunda mı meydana geldiği tam olarak belli değildir. (Necip, 1912: 60) Ayrıca “gül-i ahmer” tamlamasının yumrukla dimağa inmesi düşüncesini de doğru bulmaz. İnsanlar doğuşlarından itibaren dillerindeki kelimeleri ait oldukları dile göre nasıl birleşecekleri ve bir araya geleceklerini öğrenirler. Bunun da bir sonucu olarak bazı kelimeler söylendiğinde başka kelimeler de akla gelir. O nedenle de “gül-i ahmer” tamlaması söylendiğinde kimsenin “dimağına yumruk” inmez. (61)

Naci Fikret, “Muhterem Hayrettin Efendi’ye” ithaf ettiği yazısında Türkçede Arapça ve Farsça kelime ve terkip bulunmasını birkaç yazar ve şairin keyfi uygulaması olarak görmeyip bu durumu zamanın getirdiği zorunluluğa bağlar. Bu iki dilde kullanılan ya da kullanılmayan kelimelerin ve terkiplerin alınmasıyla Veysî ve Nergisî’nin eserlerinde somutlaşan ve Yeni Lisancıların eleştirdiği bir dil oluşmasını da aynı şekilde zamanın ilim ve fen alanındaki yokluğa bağlar. (Fikret, ty: 73-74)

Ali Canip, Genç Kalemler’in 15 Ekim 1912 tarihli son sayısında kaleme aldığı “Cenap Şahabettin Bey’e” başlıklı yazısında “cem’ ve terkip” konusuna tekrar değinir. “Haddizatında” yerine “zatının haddinde”, “nazarıdkkat” yerine “dikkat nazarı” gibi günlük hayatta kullanılan terkiplerin değiştirilmeyeceğini özellikle belirten Ali Canip, her şeye rağmen Arapça ve Farsça “cem’ ve terkipler” yerine dilimizde alışılmış olan karşılıklarının kullanılması gerektiğini vurgular. (Canip, 1912d: 83-84)

Ali Canip, Süleyman Nazif ile yaptığı son konuşmada onun “hayatımdan daha mukaddes bildiğim terkiplerime bugünden itibaren veda ediyorum. Fakat bunu sizin tesiriniz altında yaptığıma kail olmayınız...” dediğini aktarır. Canip, Nazif’in ifadesine karşılık kendilerinin de dildeki kapitülasyonları kimsenin etkisinde kalmadan kaldırmayı istediklerini vurgular. (Canip, 1912d: 84)

Canip yazısının sonunda alaycı bir şekilde Cenap’ın terkipleri konusuna değinir. Edison ile dost olması halinde Cenap’ın terkiplerini “billurlaştırmasını” isteyeceğini ve bu terkipleri tıpkı çocukluğunda deniz kenarından topladığı çakıl taşları gibi renkli

cam şişelerde saklayacağını söyler. Cenap'a bir gün belki sadece gülerek iyileşebilecek bir hastanın eline geçerse hayır dua alabileceğini de söyleyerek yazısını sonlandırır. (Canip, 1912d: 86)

Naci Fikret'in Şihâb'taki yazısında aynı dergiden Necdet Niyazi cevap verir. Niyazi, Arapça ve Farsçadan alınan terkip ve kelimeler eğer halka mâl olmuş olsaydı Şinasi'nin bunları neden yıkmaya çalıştığını, Edebiyat-ı Cedide'nin neden yenilik vaadiyle ortaya çıktığını sorar. Ayrıca alınan kelimelerin Türkçede karşılığı olmaması halinde kalmasını zamanla bu kelimelerin de Türkçeleşmesi gerektiğini savunur. (Niyazi, 1912: 91)

2.3. TASFİYECİLİK KONUSU

Ömer Seyfettin, Türk Derneği'nin önerdiği gibi Orta Asya'daki Türk lehçelerinden kelime alma işini “bir intihar” olarak görür. Ona göre bu, “seri ateşli topları” bırakıp yerlerine “düşmanlarımız üzerine atacağımız suları kaynatmaya mahsus çay semaverleri koymaya benzer.” (Seyfettin, 1911a: 3) Seyfettin'e göre dilimizi dağınık, meçhul, istidatsız bırakan” Arapça ve Farsçadan alınan kelimeler değildir. (4) Dolayısıyla “beş asırdan beri konuşulan kelimeleri” Arapça ya da Farsça olduğu gerekçesiyle dilimizden atamayacağımızı belirtir. (3) Yabancı kelimeleri atmak yerine dilimizin “üzerine ifsat edici bir leke gibi düşen ecnebi kaideleri atmamız. Arabî ve Farişî edatları asla kullanmamalıyız. Hele terkipleri mutlaka, mutlaka Türkçe kaidesiyle yapmalıyız. O vakit lüzumsuz olan bazı Arabî ve Farişî kelimelerin kendi kendilerine savuştuklarını göreceksiniz.” diyerek izlenecek yöntemi de ortaya koyar. (4)

Ömer Seyfettin bir başka yazısında:

“Lisanımızdaki Arabî ve Farişî terkip ve cem' kaidelerini Türkçeleşmemiş edatları atacağız. (...) Yalnız cidden muhtaç olduğumuz manalı kelimeler kalacak ve Türkçeleşecek. Konuşurken söylediğimiz, söylemediğimiz kelimeleri yazmayacağız da... İlmî ve fennî ıstıhlara, tekellüm lisanına girmiş, klişe olmuş terkiplere şimdilik bir kelime gibi bakacağız. Lâkin müstakbelde bu klişeleri de bozacağız.”

diyerek tasfiyecilerle aralarındaki farkı tekrardan ortaya koymaktadır. (Seyfettin, 1911c: 60)

Genç Kalemler Tahrir Heyeti tarafından hazırlanıp yazar ve şairlere gönderilerek onların “Yeni Lisan” konusundaki görüşlerine başvurmayı amaçlayan kitapçık olan *Yeni Lisan ve Bir İstimzac* adlı metinde Yeni Lisancıların tasfiyeciler hakkındaki görüşleri de dile getirilir. “Tasfiyeciler ve Hataları” başlıklı bölümde Şinasi'nin başlattığı dilde yenileşme ve sadeleşme çalışmalarının “lisan tasfiyesi namıyla birtakım teşebbüsler” haline dönüştüğü vurgulanır. Türkçede kullanılan, halk tarafından anlaşılın yabancı kökenli kelimelerin atılıp yerlerine halka yabancı, halkın artık unuttuğu Türkçe kelimeleri ikâme etme fikrinin hatalı olduğu belirtilir. Bu

düşüncelerini “Allah, peygamber, cennet, cehennem kelimeleri çalab, yalvaç, uçmak, tamu kelimelerinden daha Türkçedir. Çünkü bu kelimeler hayata maliktir, lisanî bir mevcudiyetle yaşıyor, ötekiler ölmüştür.” cümleleriyle de desteklerler. Bu tasfiyecilik yoluna Türk Derneği’nin de katıldığını ve onların “lisanın ıslahında” bir etkiye sahip olmadıklarını, bu şekilde devam ederlerse olamayacakları da ifade edilir. (GKTH, 1911: 6)

Mehmet Şükrü, Yeni Lisan’ın faydalarını anlattığı yazısında dilimizden atılacak kurallar ve edatlarla beraber birçok kelimenin de gideceğini sonrasında Arapça ve Farsça başta olmak üzere birçok farklı dilden kelime alınacağını söyler. Şükrü, alınacak bu kelimelerin Türkçenin “kaidelerine karşı âsî ve serkeş değil, bilakis her kalıbına boyun eğen, her sîgasına itaat eden yumuşak kelimeler” olacağını ve ilk kullanımlarından itibaren Türkçeleşeceklerini belirtir. (Şükrü, 1911: 47)

Ahmet Tevfik, “ey hürriyet gemisinin genç, dinç dimağları” diye seslendiği Genç Kalemler yazarlarına şimdiye kadar aldıkları yolla yetinmemeleri ve bu başarılarının kendilerini etkilememesi gerektiğini söyler. Ona göre alınacak çok yol, atılacak çok adım vardır. Yeni Lisan her ne kadar tasfiyeye taraftar olmasa da tasfiye sayesinde birçok Arapça ve Farsça kelimenin ortadan kalkacağını söyleyen Ahmet Tevfik, Genç Kalemler’in “millî kavaid” kitabı hazırlaması gerektiğini de belirtir. (A. Tevfik, 1911: 2)

Yeni Lisan ve Bir İstimzac’a verdiği cevapta Hamdullah Suphi, “tasfiye” kelimesini kullanmadan bu konudaki fikirlerini paylaşır. Tasfiye konusuna sebebini açıklayamadığı özel bir muhabbet beslediğini söyleyen Suphi:

“... burada işleri olmadığına ve kendilerinin Âdem’in, Havva’nın sair evlâtları gibi bize esasen yakın olmakla beraber mesafe ve zaman ile artık birbirimizi tanımadığımızıza, bize yabancı olduklarına kanalımdır. Lisanımıza girmiş olan on, on beş bin Arabî Farisî kelimeyi Çağatay, Nogay, Türkmen kelimeleriyle tebdil etmek kolay bir iş olmasa gerektir. Bu teşebbüse lisanı ıslah etmek değil yeniden bir lisan vücuda getirmek dense hakikate daha yaklaşılmış olur.” (Suphi, 1911: 196)

Şahabettin Süleyman, *Yeni Lisan ve Bir İstimzac*'a verdiği cevapta “Arapça, Farişî kelimeler atılarak yerine Çağatayca, Türkmençe, Toğatayca kelimelerin kullanılmasına taraftar değilim, olamam.” cümlesiyle tasfiyeye karşı olduğunu ifade eder. (Süleyman, 1911: 2) Dildeki yabancı kelimeleri atıp uzak Türk lehçelerinden kelimeler almanın dilin doğal hareketine aykırı bir adım olduğunu vurgulayan Süleyman, bu adımın da “ecnebîlik” olduğunu savunur. (2)

Ignacz Kunos, Türkçenin sadeleştirilmesi yolunda atılacak en önemli adımın başta “terkipler” olmak üzere var olan yabancı kelimeleri atmak olduğunu söyler. Kunos, atılacak yabancı kelimelerin yerine “eski Osmanlı dilinden” ve halk arasında konuşulan dilden kelimelerin alınabileceğini belirtir. Bunun aceleyle yapılamayacağını söyleyen Kunos, unutulmuş Türkçe kelimeleri bulup ilk başta en gerekli olanların kullanılması gerektiğini ifade eder. Bu konuda gerçek başarı için iki “lügat kitabı” olması gerektiği üzerinde duran Kunos, bu lügatlerden ilkinin “eski Osmanlı lisanında(ki)”, ikincisinin de halkın konuşma dilindeki kelimelerin derlemelerini içermesi gerektiğini söyler. Bu kitapların ilkinin “arkaizm”, ikincisini “diyalekt” olarak ifade eder. (Kunos, 1912: 30) Yeni Lisancıların en büyük vazifesinin bu iki büyük “lügat kitabını” hazırlamak olduğunu ifade eden Kunos, bunun için yöntem de sunar:

“Yüzlerce şairleriniz, müellifleriniz var ki, birkaç yüz sene evvel yazmış oldukları eserlerinde çoktan unutulmuş asıl Türk lügatlerini havidirler. Avam lügatleri ise, bunları memleketinizin her tarafında, köylerde, kasabalarda, çöllerde, yörüklerde, zeybeklerde, Rumeli ile Anadolu'nun türlü türlü cihetlerinde arayıp taramalısınız.” (Kunos, 1912: 30)

Raif Necdet, *İstimzac*'a cevabında Türkçeyi sadeleştirmek için dilimizdeki yabancı kelimeleri atıp yerine Çağataycadan, Türkmenceden kelime almanın İstanbul Türkçesinin geçirdiği değişimlerden sonra aldığı “zarif şekle irtica darbesi vurmak” olduğunu belirtir. Ayrıca bu hareketin dilin doğal akışına da aykırı olduğunu ekler. (Necdet, 1912: 50) Yazısının sonuna doğru edebiyatın zamanla gelişmesine paralel olarak dildeki yabancı kelimelere duyulan ihtiyacın da azalacağını belirten Necdet, şu cümlelerle yabancı dilden kelime almanın gerekli olduğunu vurgular:

“Edebiyatımız zamanın tekâmülüne tabi olarak, mesut ve muzaffer, yükseldikçe sırf Türkçe olmayan kelimelere ihtiyacımız da o nisbette ziyadeleşecektir. Demek isterim ki sırf Türkçe kelimeler, değil istikbalin hislerini, fikirlerini; bugünün ihtiyaçlarını da ifade ve temine kâfi değildir.. Arabîden, Farisîden, Fransızcadan, hatta diğer ecnebî lisanlardan kelimeler almaya mecburuz.. Fakat bütün bu alınan yabancı kelimeler Türk lisanını istiklâlini zerre kadar haleldar etmemeli, kendi lisanımızın kaidelerine mutî olmalıdır.” (Necdet, 1912: 50)

Baha Tefvik, “Lisan, İmla” yazısında bazı dil kurallarını ve edatları korumak kaydıyla yabancı terkiplerden, cem’lerden, edatlardan “ağlaya sızlaya” vazgeçilmesini söyler. Yazısını “Avam lisanı da havas lisanı da mutlaka bir tasfiye ister mutlaka, mutlaka, mutlaka!..” cümlesiyle tamamlar. (Tefvik, 1912a: 10)

Kâzım Nami, Köprülü’nün ifade ettiği gibi tasfiyecilerin demokratlıkları nedeniyle fayda amacıyla güzellikten vazgeçtikleri bu nedenle de daha mantıklı oldukları şeklindeki düşünceye karşı çıkar. Ona göre tasfiyecilerin bu tavrının kaynağı demokratlıkları değildir. Tasfiyeciler de kendileri gibi dili sadeleştirmek istemişlerdir. Ancak “lisan kendi cezrlereinden değil, kendi tasarruflarından mürekkeptir, hakikatını bilme(dikleri)” için tasfiyeciler “kat’iyen makul ve mantikî değildi(r).” (Nami, 1912a: 138)

Yakup Kadri, “Netâyic”inde Yeni Lisancuların yabancı terkipleri kullanmama ilkesinden, dilimizdeki yabancı kelimeleri atarak yerine uzak Türk dillerinden karşılıklar koymaya çalıştıklarını anlar. Tasfiyecilerin bir özelliği olan bu durumu yazısının tamamına yansıtan Yakup Kadri, “Biz Osmanlıyız ve bu Osmanlı lisanıdır.” diye seslenir. Yeniliği “zavallı bayramlık elbiselere benzeyen garip” olarak tarif eder. (Kadri, 1912: 144)

Köprülü, Servet-i Fünun’daki yazısında Yeni Lisancuların Türk lehçelerinden kelime almayacakları yönündeki beyanlarıyla Genç Kalemler’de sık sık neşrettikleri “Altun Destanlar” arasında bir tezat olduğunu iddia eder. Ona göre neşredilen bu destanlar kendilerine has dillerini de beraber edebiyata taşımaktadır. Dolayısıyla Köprülü, Yeni Lisancuların söylem ve eylem arasında bir tezatın içine düştüklerini ifade eder. (Köprülü, 1912c: 581)

Kâzım Nami, Yakup Kadri'nin kendilerine yönelttiği “tasfiyeci” ithamlarına cevap verir. Nami, “Biz dilimizi tabîi olmayan cereyanlardan kurtarmak istiyoruz.” diye seslenir ve asıl amaçlarının dili millî alışkanlıklarına kavuşturmak olduğunu belirtir. (Nami, 1912b: 1) Kâzım Nami, Köprülü'nün yukarıda bahsettiği söylem ve eylem arasındaki zıtlık konusuna da değinir. Nami'ye göre Türklüğün kaynağından, tarihinden, destanlarından geleneklerinden bahs ederken “budun” gibi kelimelerin kullanılması normaldir. Çünkü “mefhumlar için yeni kelimeler bulunmak zarurîdir.” (1)

“Yeni Lisan ve Muarızlarından Bir Numune” başlıklı yazıda Tahrir Heyeti, kendilerinin tasfiyecilerden ayrıldıklarını ifade ederler. “Müşterek lisan” kavramından bahseden heyet, bu kavramı “haiz olduğu kelimeler mensup olduğu kavmin yalnız bir kısmını hatırlatmaz; umumuna şamil olur.” cümlesiyle açıklar. Bu tanımdan hareketle de mesela “tahrir heyeti” yerine “yazı heyeti”nin, “numara” yerine “sayı” kelimelerinin kabul edilmediğini ve edilmeyeceğini belirtirler. (GKTH, 1912b: 205)

M. Nermi, “Yeni Lisan İstilâsı Karşısında” yazısıyla Yakup Kadri'ye seslenir: “Biz Yakup Kadri Bey'e tekrar söylemek isteriz ki: Yeni Lisancılar şiveye, selikaya yıkıcı yumruklar indirmeyecekler, yalnız lisanımızdaki yabancı şiveleri, yabancı beyanları şiddetle öldürmeye çalışacaklar.” (Nermi, 1912: 237)

Mehmet Şükrü, “Yeni Lisan Hakkında Bir Hasbihal” başlıklı yazısında yabancı kelimelerden oluşan terkiplerin dilimizden atılmasıyla beraber dilimizde çok fazla kullanılmayan yabancı kelimelerin de gideceğini belirtir. “Başlanan tasfiyenin ilk aşaması” olarak gördüğü bu adımı takiben yabancı dil kurallarının da dilimizi terk edeceğini söyleyen Şükrü, “Bu kovulan kelimelerin boşluğunu başka lisanlardan yeni yeni kelimeler almak ve icad etmek suretiyle imlâ edeceğiz.” diyerek dilden kovulan kelimelerin yerlerinin nasıl doldurulacağını açıklar. (Şükrü, 1912: 5) Dilimize yeni dahil olacak bu kelimelerin atılanlar gibi “serkeş” olmayıp Türkçenin tüm kurallarına baştan uyacak, “hamur gibi (...) yumuşak ve mülayim kelimeler” olacağını vurgular. Bunun sonunda da “mesûd bir neticeye varabileceğiz: müstakil lisan”ın meydana geleceğine inanır. (5)

Cenap Şahabettin, “İnkılâb-ı Lisan” başlıklı yazısında Ahmet Hikmet ve Genç Kalemler'in dil konusundaki genel tavırlarından hareketle onların olası düşüncelerini

kendisi dile getirir sonra da bu muhtemel düşüncelere karşı kendi cevabını verir. İlk olarak Ahmet Hikmet'in "İşe muamele-i tasfiye ile başlamalı." şeklinde bir düşünceyi dile getireceğini söyleyerek başlar. Cenap Şahabettin, Ahmet Hikmet'in aynı düşünceyi karşılayan birden fazla kelime olduğunu, "Çocukların hafızasını beyhude yormakta niçin devam ediyoruz?" diyerek bunlardan sadece birisiyle yetinilmesi gerektiğini söylediğini varsayar. Ayrıca Hikmet'in bazı ifadelerin Türkçeleri dururken neden Arapça ve Farsçalarının kullanıldığını da sorduğunu düşünür. (Şahabettin, 1912c: 1) Ahmet Hikmet'in "muhtemel" düşüncelerine birisinin cevap vereceğini söyleyen Cenap Şahabettin, bu birisinin ileri bir medenî seviyeye sahip olan İngilizlerin kullandığı kelimelerin neredeyse yüzde doksanının "bir Latin bir de Sakson" kökenli olmak üzere en az iki karşılığı olduğunu söyleyeceğini yazar. Hatta bazı İngilizce kelimelerin yedi sekiz farklı karşılığının olduğunu ifade eden "birisi", bu durumun İngilizcenin gelişimine bir engel oluşturmadığını ekleyeceğini vurgular. Şahabettin, "lisanımızın kusurunu başka cihette aramalıyız." (1) diyerek bu konunun bir sorun teşkil etmediğini özellikle vurgular.

Cenap Şahabettin, Genç Kalemler'in "Arapça ve Farsçadan kelime alınabilir ancak yabancı dil kuralları alınmamalıdır. Örneğin 'Âlim'in çoğulu 'ulemâ' olarak değil 'âlimler' olarak kullanılmalıdır." şeklinde özetlenecek düşüncelere sahip olduklarını ifade eder. Ahmet Hikmet'e cevap veren "birisi" Genç Kalemler'e İngilizlerin de Yunancadan, Latince ve Fransızcadan aldıkları kelimeleri Yunanlılar, Latinler ve Fransızlar gibi çoğul yaptıklarını örneklerle açıklar. Bu durumun İngilizlerin gelişmeleri ve ilerlemelerine engel olmadığını da ekler. (Şahabettin, 1912c: 1)

Hüseyin Daniş, "İnkılâb-ı Lisan" başlıklı yazısında, "bugünkü edebî Türkçede meşhut olan letâfet ve nefasetten ortada bilmem bir şey kalır mı?" cümlesiyle Arapça ve Farsça kelimelerin atılarak yerlerine Uygurca, Çağatayca ve Tatarcadan kelime koyma çabasının anlamsız olduğunu vurgular. (Daniş, 1912: 3)

Ali Canip, Cenap Şahabettin'in "İnkılâb-ı Lisan" başlıklı yazısına karşılık bir makale kaleme alır. Kâzım Nami'nin yazısında kullandığı "budun" kelimesini kabullenemeyen Şahabettin'e " 'Budun' eski Türkçede 'millet' demek. Korkmayınız,

‘Türkler’ kıskançtır, ‘budun’larını yabancılara teşmil etmezler; ‘millet’ kelimesi yine ‘millet’ kalacak” (Canip, 1912b: 3) sözleriyle cevap verir.

Cenap Şahabettin yazısında Türkçede “çiçek” kelimesi varken “şükûfe” ve “bûy” kelimelerinin; yine Türkçede “çiy” kelimesi dururken “şebnem”, “jale”, “neda” kelimelerinin kalacağına Yeni Lisancıların da inandığını ifade etmektedir. Ali Canip, bu iddiaya da “Siz fikirlerinizde herkesten fazla serbestsiniz; bu muhakkak; fakat böyle bir şey düşünmediğimizi arza müsaade buyurunuz, siz müsaade buyurmazsanız bile tedkik etmekte olduğumuz “selikiyat” “olmaz!” diyor.” (Canip, 1912b: 3) cümleleriyle karşı çıkar.

Cenap Şahabettin’in alaycı üslubuna karşı “Lâkaydiyyun” yakıştırmasında bulunan Ali Canip, kendisi de alaycı bir şekilde karşı görüşlerini ortaya koyar ve Şahabettin’e seslenir:

“Aziz üstâd, bütün yazdıklarınız nihayet birer lâtife olmasaydı, derdim ki: Lisanımızdaki kapitülasyonları atmadan, Arapçadan, Acemceden aldığımız kelimelerin Türkçeleşmesine yegâne birer mânia olan ecnebi kaidelerini tard etmeden sırf o kapitülasyonlar sayesinde Türk lisaniyatı içinde daima ecnebi olarak yaşayan kelimelerin lüzumsuzlarını atmağa ne mecalimiz vardır, ne de hakkımız... Çünkü henüz esiriz demektir... Hiçbir esir de hürriyetini kazanmadan mecal ü hak olur mu?..” (Canip, 1912b: 3)

Ömer Seyfettin, “Yeni Lisan ve Çirkin Taarruzlar” yazısında Yeni Lisan’a yöneltile eleştirilerde ilmî ve ciddî bir yazı bulamadığını ifade eder. Birçok kalemin de “kültür(süzlüklerinden) ve aciz(liklerinden)” susmaya dayanamadıkları yerde küfür ettiklerini düşünür. Bu isimler arasında Yakup Kadri’ye özel bir yer ayıran Seyfettin, onun alaycı ve küçümseyici üslubunun ve “boş sözlerinin” arasında “iddiaya benzeyen birkaç satırına” tesadüf ettiğini söyler ve bu satırlara cevap verir. Yakup Kadri’nin Yeni Lisancıların “millet” kelimesi yerine “budun” kelimesini dayatacakları şeklindeki iddiasına “Kelimeler, anlatacakları fikirlere göre intihap edilir. Sırf eski Türklüğe ait bir iki manzumede yazılan ‘budun’, ‘millet’in yerine kaim olmayacaktır.” cümleleriyle tepki gösterir ve onu “elini başına koyarak” (Seyfettin, 1912b: 42) düşünmeye davet eder. Ömer Seyfettin, Yakup Kadri’nin bu itirazlarına “alın, cebîn,

nâsiye” kelimeleri dururken Tevfik Fikret’in “pîşânî” kelimesini kullanmasına onun neden itiraz etmediğini sorarak (42) devam eder.

Ömer Seyfettin, Yakup Kadri’nin “Boğazınız uzun müddet Uygur, turgur ilh.. misilli kelimelerin dikenleri ile yırtılacak.” şeklindeki alaycı eleştirisine de Uygur kelimesinin “Latin, Cermen, İslav gibi” her dilde aynı şekliyle kullanılan bir kelime olduğunu belirtir ve Yakup Kadri’nin “Yeni Lisan’a, Yeni Lisan’ın esaslarına dair yazılmış yazıların hiçbirini okumamış gibi” (Seyfettin, 1912b: 42) davrandığını belirtir.

2.4. KONUŞMA VE YAZI DİLİ ARASINDAKİ FARKLARIN GİDERİLMESİ KONUSU

Ömer Seyfettin, konuştuğumuz dil olan İstanbul Türkçesinin “en tabî” dil olduğunu belirtir. (Seyfettin, 1911a: 3) Ona göre konuşma dili ile yazı dilini birleştirmek “edebiyatımızı ihya yahut icat” etmek demektir. Ömer Seyfettin, konuşma ve yazı dili arasındaki farkın giderilmesinin gençlere düştüğünü ve gençler bu adımı attıkları takdirde yani yazılan eserleri herkesin anlaması halinde kitapların çok satılacağını dolayısıyla “zengin olacak”larını vurgular. (6)

Ömer Seyfettin, Dicle gazetesindeki yazısında da konuşma dili ile yazı dili arasındaki farka değinir ve bu farkı gidermenin “zahmete muhtaç” olmayan bir kolaylığa sahip olduğunu söyler. (Seyfettin, 1911d: 2) İnsanların konuşurken Türkçenin kurallarında hata yapmadığını vurgulayan Seyfettin, yazı dili ve konuşma dili arasındaki karışıklığı ortadan kaldırmanın en önemli adımının yabancı dillere ait kuralların terk edilmesi olduğunu belirtir. (2) Seyfettin, yazısının sonunda gençlere şöyle seslenir:

“Ey Anadolu gençleri... Siz de uyanınız. Konuştuğunuz lisanı yazmağa çalışınız ki birbirinizi anlayabilesiniz. Yoksa hiç kimse tarafından anlaşılmayan ‘eski lisan’ı beğenir, onu taklit ederseniz, bu terakki ve itilâsında bir adım atamazsınız. Bildiklerinizi şimdiye kadar dilsiz bırakılan zavallı neslimize öğretemezsiniz. Zavallı Türkler yine cahil ve kör kalırlar. Çünkü edebiyatsız millet, dilsiz insan gibidir. Sizin gayretinizle o hiç anlaşılmayan ‘eski lisan’ yıkılacak, yerine konuştuğumuz mükemmel lisan, tam ve Türkçe olan vâsi ve tatlı lisan yükselecektir.” (Seyfettin, 1911d: 3)

Şahabettin Süleyman, *Yeni Lisan ve Bir İstimzac’a* verdiği cevapta Ömer Seyfettin’in öncülüğünü yaptığı yabancı dillere ait kuralların terk edilmesi fikrini savunur ve yabancı dillerden alınan kelimelerin halk arasında konuşulan şekliyle kullanılmasının daha doğru bir adım olduğunu belirtir. (Süleyman, 1911: 2)

Elhan dergisindeki “Tedkik ve Mütalaa” başlıklı yazıda “Yazarken ifademizin İstanbul’da, cahil halk tarafından, kadınlar ve çocuklar tarafından anlaşılabilip

anlaşılamayacağını düşünmeliyiz.” cümlesiyle konuşma ve yazı dili arasındaki farkın giderilmesi gerektiği görüşüne destek verilir. (?, 1912: 6)

Süleyman Nazif, “Bir Mesele-i Müebbede” başlıklı yazısında Yeni Lisancılardan savunduğu konuşma ve yazı dili arasındaki farkın ortadan kaldırılması, “avam, havas” arasındaki dil farklarının giderilmesi, sade ve anlaşılır bir yazı dili kullanılması gibi ilkelere karşı çıkar. Nazif’e göre Yeni Lisancılar, Selanikli bir bilginin hislerini açıklamasına “Diyarbakırlı bir cahil”in yabancı kalmaması için bir tüccarın defteriyle bir şairin şiir çalışmaları arasında bir yakınlık olması gerektiğini savunurlar. Ayrıca onların “her biri bir has ve hâr olan o eğri büğrü ve dikenli terkipler lisanın gülzar-ı beyânından tardolunursa, memâlik-i Osmaniye bir behişt-i edep ve refah olur.” düşüncesinde olduklarını savunur. Nazif, dünyadaki her millette “avam ve havas” arasında ancak “uzun senelerin ve asırların” doldurabileceği bir farkın olduğunu söyler. Yeni Lisancılardan toplumsal sınıflar arasındaki dil farklarının giderilmesine yönelik bu çabalarını, “avamı havas” derecesine ulaştıramayanların “havası avam”ın seviyesine indirme ve “bir zulm-i sarîh ve kabîh” olarak görür. (Nazif, 1912: 122)

Ömer Seyfettin, Nazif’in bu yazısına “Yeni Lisan’a Dair” başlıklı yazısıyla karşılık verir. Ona göre “eski lisan” “milletin ruhunda yer tutmamıştır.” Bu tespitine gerekçe olarak da “Arapça ve Acemce” kuralların ve terkiplerin, “tasarruf olunamamış ecnebî kelimeler”in, “ecnebî kaidelerle yapılmış cem’ler”in konuşma dilinde asla kullanılmamış olmasını sunar. Buradan hareketle de konuşma dilinden farklı şekilde oluşan bir yazı dilini “Enderun edebiyatı” olarak tarif eder. Ömer Seyfettin, “Enderun edebiyatı”nın “milliyetsizliği, tabiata muhalifliği, sun’îliği anlaşılınca” Yeni Lisan’ın “hakikatinin” ortaya çıkacağını beklemektedir. (Seyfettin, 1912a: 143)

Kâzım Nami, Cenap Şahabettin’in “Ne Vakit Doğru Yazacağız” yazısının sonunda dile getirdiği yabancı dillerden alınan kelimelerin yanlış telaffuz edilmesi konusunda Şahabettin’i haksız bulur. Nami’ye göre hiçbir dil başka dilden aldığı kelimeyi aynı şekliyle muhafaza etmez, onu kendi söyleyiş özelliklerine uydurur. (Nami, 1912c: 3) Bu sayede konuşma dilinin kendi doğallığının yazı diline de hâkim olması gerektiğini ortaya koyar.

Ömer Seyfettin, “Yeni Lisan ve Çirkin Taarruzlar” başlıklı yazısında siyasi inkılapla beraber uyanan gençliğin, konuştuğu gibi yazma, kendi konuşma dilinin

özellikleri ve dil bilgisi kuralları dahilinde “ıslah ve terakkî” yolunda çalışma ve bu sayede de dilin güzelliğiyle uyumlu “mükemmel bir edebiyata” sahip olma yolunda uğraştığını savunur. (Seyfettin, 1912b: 41) Seyfettin, konuşurken Arapça ve Farsça “tasarruf olunmamış kelimeleri(n)”, bu dillerden gelen terkip ve edatların kullanılmadığını söyler. Bu iki dilden gelen kelimelerin kendi dil özelliklerimize göre “tasarruf” edildikten sonra konuşma dilinde yer aldığını da ekler. (Seyfettin, 1912b: 41)

Ömer Seyfettin, yazarken de kendi dilimize “tasarruf” etmeyen kelime, terkip ve edatları kullanmayarak Arapça ve Farsçaya karşı “nazımda, nesirde, ahenk ve kafiye için, kendi şivemizi mikyas tanımak” gerektiğini ifade eder. (Seyfettin, 1912b: 41) Seyfettin yazısının sonunda Türk yazarlarına yazmadan evvel okumalarını tavsiye eder ve ekler “ana dilimizin şivesini, ahengini, tabiatını, tecvidini öğrenmeye; ondaki gizli, derin, vâsi güzelliklerin farkına varmaya gayret ediniz.” (50)

Kâzım Nami, “Lisan İnkılabı” yazısında yazı dilimizin “bayağı” kurallar ve kelimelerin baskısı altında garip bir şekil aldığını söyler. Nami’ye göre konuşma dili her türlü baskıya rağmen “saf ve samimi Türk dili” olarak kalmıştır. Kâzım Nami ayrıca sınırlı kişi tarafından kullanılan “Enderun argosunun” milyonlarca Türk tarafından kullanılan dille bir ilgisinin olmadığını iddia eder. (Nami, 1912d: 3)

Ömer Seyfettin, Cenap Şahabettin’in aynı adlı makalesine cevaben kaleme aldığı “Ne Vakit Doğru Yazacağız?” yazısında “zavallı Osmanlı Türklüğünün” konuşulan ve hissedilen Türkçe ile yazacak kelemlere ihtiyaç duyduğunu ve konuşma diliyle yazılan kitapların herkes tarafından okunduğu için yazarlarına da para kazandırdığını belirtir. Ancak “bir ucubeden başka bir şey” olmayan “eski lisan”la yazılan kitapların en fazla bin tane sattığını söyleyen Seyfettin, para kazandırmadığı için de edebiyatın değerden düştüğünü vurgular. “Eski lisan”la yazan yazar ve şairlerin kendi milletlerinin dillerini hor gördüklerini bu nedenle de “kavimlerinin anlayamayacağı acayip, sun’î, eski, garip bir lisanla” yazdıklarını söyler. Ayrıca bu yazarların Türklüklerini sevmedikleri için Türklüğe yabancı kaldıklarını da ekler. (Seyfettin, 1912c: 3) Ömer Seyfettin aynı yazısında doğru yazabilmek için öncelikle doğru Türkçe ile yazmak gerektiğini savunur. Doğru Türkçe kullanılmadığı için yazılarda birçok hatalara düştüğünü de ifade eder. (3)

2.5. DİL, İMLA, ALFABE KONUSU

Ömer Seyfettin, “Arabî ve Farisî kelimelerin imlâları şiddetle, dinî bir taassupla muhafaza olunacak. Türkçelere gelince, mühim iltibasları menetmek için, şimdilik, makul ve mutedil bir tarzda ‘hurûf-ı imlâ’ kullanılacak... İmlâ meselesini zaman halledecektir.” (Seyfettin, 1911a: 5) cümleleriyle yabancı kelimelerin yazımlarının korunacağını, Türkçe kelimelerde ise “sesli harflerin” kullanılacağını belirtir.

Ömer Seyfettin bir başka yazısında yabancı dillerden alınan kelimelerin imlalarının muhafaza edilmesinin o kelimelerin “Türkçeleşmesinin” önünde bir engel olduğunu ifade eder. (Seyfettin, 1911c: 59) Sonraki satırlarda da “Millî sarfımızın tamamîyetini temin, muzafferiyetini kazandıktan, muhafazakârlara, maziye muhip kalanlara, ilmin ve fennin sadasını inkâr eden ihtiyar gençlere galebe çaldıktan sonra imlâmızla, harflerimizin şekil ve tabiatlarıyla uğraşacağız.” demektedir. (60) Seyfettin, birinci Yeni Lisan makalesinde dile getirdiği Türkçe dil bilgisi kurallarının netleşmesinden ve kullanımının sağlanmasından sonra harf ve yazım konusuyla ilgileneceğini burada da tekrar eder.

Ömer Seyfettin’in birinci Yeni Lisan makalesinde imla sorununu zamana bırakma şeklindeki görüşüne Elhan dergisinden tepki gelir. “Tedkik ve Mütalaa” başlıklı yazıda Yeni Lisancıların bu görüşü reddedilir. Yazara göre “imla bir günlük meseledir.” Ancak bu bir günlük meselenin yıllardır “Maarif Nezaretinin kapısında beklediğini” söyleyen yazar “Bir gün o köhne kapıdan çıkacak bir ses bizim derhal imlamızı değiştirecektir. Fakat nerede o ses?...” (?, 1912: 6) diyerek bu konudaki beklentisini de ortaya koyar.

Baha Tevfik, “Lisan, İmla” yazısında Ömer Seyfettin’in görüşlerine yakın şekilde terkipler, edatlar ve cem’ler “ıslah edilmeden” sıranın harflere gelmeyeceğini belirtir. (Tevfik, 1912a: 9)

M. Nermi, Yakup Kadri’ye cevap verdiği yazısında kelimeleri ünlü uyumları açısından ele alır. Nermi’ye göre “kelimeleri, ilk hecesi nasıl başlarsa öyle bitirmek lisanî bir itiyattır. Lisanın ahengidir.” O nedenle “güneş” kelimesi “lisanî itiyadın

bütün şartlarını havâdir.” Ancak “âfitâb, hûrşîd” gibi kelimeleri ele aldığımızda “girintili, çıkıntılı bir ses manzumesi -systeme- içinde boğulmuş oluruz.” (Nermi, 1912: 231) M. Nermi, “Yakup Kadri Bey’in o tuhaf telâşları pek beyhude” diyerek artık pek çok şair ve yazarın “lisanımızdan, harflerimizden” şikâyet etmeye başladığını ifade eder. Bu durumu da “Türkiye, korkunç mazisini tedfin ederken evvela dilinin zavallılığıyla müteessir oluyor.” diye açıklar. (241) Nermi, dilin diğer ictimâî hadiselerde olduğu gibi “müstebit edebiyatçıların, yabancı kaidelerin haksız tahakkümünden kurtulduktan sonra” hareketini düzenli bir şekilde takip ederek “temsil edemeyeceği şivelere mukabil ayrı bir beyan, ayrı bir şive silsilesi vücuda” getireceğini (243) ileri sürerek Ömer Seyfettin ile benzer ifadeleri kullanır.

Mehmet Şükrü, “Yeni Lisan Hakkında Bir Hasbihal” yazısında “Lisan teşkil edilmez, teşekkül eder” diyerek Yeni Lisan’ın ilkelerini dilin doğal akışına müdahale olarak değerlendirenlerin bu iddialarını doğru bulur. Ancak Yeni Lisancıların dilin bu seyrine müdahale etmek gibi amaçlarının olmadığını belirtir. Sadece “tesri’, tekâmülü tecil maksadıyla ortadaki engelleri toplamak için bugün birçok eller”in bulunduğunu ve bunun da o “lisanın gençlerine ait en büyük bir vazife” olduğunu vurgular. (Şükrü, 1912: 5) Dilin doğal mecrasına yönelmesini gençlerin vazifesi olarak görme konusunda Yeni Lisan taraftarları ortak bir tavra sahiptir. Mehmet Şükrü de bu ifadeleriyle o çizgide olduğunu ortaya koymaktadır.

İzzet Ulvi, *İstimzac*’a verdiği cevapta “lisan yapılmaz, ona istenilen şekil verilemez. O tekâmüle ait cereyanına kendiliğinden devam eder” diye düşünenlere seslenerek kelimeler ve dil kuralları zaman geçtikçe kitapların üzerinde “kendi kendine değişecek, tekemmüle doğru yol alacak mı sanılıyor? İnsanlar bu tagayyüre, istifaya âlet olmayacaklar mı?” diye sorar. (Ulvi, 1912: 258) Ulvi, bu düşünceleriyle insanların da dilin değişimi ve gelişiminde etkili olduklarını vurgular.

Cenap Şahabettin, “Ne Vakit Doğru Yazacağız?” başlıklı yazısında Yeni Lisan tartışmalarında dile getirilen pek çok konuyla ilgili görüşlerini açıklar. Şahabettin, “Kırk sene evveline gelinceye kadar bizde mazbut bir imlâ varmış; son yarım asırda hasbe’l-terakkî hercümerç olmuş.” şeklindeki düşünceden hareketle ilk olarak “imla” konusundaki görüşlerini paylaşır. Fuzulî’den Şinasi’ye kadar Türkçe kelimelerin şekil özelliklerini genel anlamda koruduğunu söyleyen Şahabettin, Şinasi ile beraber

kelimelerimizde “inhirâfat-ı şekliye”nin başladığını belirtir. Bu şekil değişimlerinin “Nabizâde Nazım’ın himmet-i teceddüd-pesendânesiyle kavanîn-i imlâiye”nin tamamen ortadan kaldırılmasına kadar uzandığını söyler. Kelimelere tanınan “hürriyet-i mutlaka”dan sonra Türkçe olmak kaydıyla herkesin her kelimeyi istediği gibi yazabildiğini vurgular. (Şahabettin, 1912b: 1)

Cenap Şahabettin “devr-i Hamidî”de bir aralık bir zâbite-i imlâiye teşekkül eder gibi” olduğunu ancak buna “hiç olmazsa imlâda serbest olalım” diye ilk olarak kendisinin itiraz ettiğini açıklar. İçinde bulunduğu dönemin imlâ konusundaki karmaşık durumunu ise “Bugün her yazı yazanın hususî bir imlâsı var: Ne kadar muharrir, o kadar imlâ!.. Hatta benim gibi savruk kâtipler de var ki aynı kelimeyi aynı makalede üç dört şekilde resmediyorlar.” cümleleriyle ortaya koyar. Şahabettin, “Hiç olmazsa kelimât-ı Arabî’ye ve Farisî’ye ait kavaîd-i imlâ mazbut olsaydı!” (Şahabettin, 1912b: 1) demesine rağmen bu konuda da bir karışıklığın olduğunu bazı kelimeler üzerinden örneklendirir.

Cenap Şahabettin, imla konusundaki “teştitin” sözlük konusunda da kendini gösterdiğini düşünür. “Asr-ı sâbika gelinceye kadar bizim bir “kamus”umuz yokmuş. Beş altı asır lügatnamesiz yaşamışız” şeklindeki görüşlere “eslâf-ı şu’ârada öyle lügatlar vardır ki bugün hiçbirimiz me’nûsiyetini iddia edemeyiz.” (Şahabettin, 1912b: 1) diye karşılık verir. Şahabettin, yazısında özellikle Yeni Lisan’la beraber dilde ayrışmaların da artacağını belirterek acılarını ve zevklerini “bir Türk öteki Türk’e hangi vasıta ile anlatacak?” diye sorar. Şahabettin “erbâbı elinden çıkmış bir çerçeve dahiline alınmadıkça dilimizin hayat-ı intizâmını kim temin edecek?” diye sorarak “mütehassısın-ı fesâhatin” vereceği kararlarla dile de bir sınır çizilmesi gerektiğini savunur. Cenap Şahabettin, tüm tespitlerinden sonra kullanılan bir kelimenin doğru telaffuzunu kimsenin kolay kolay yapamadığını da belirterek “lisanımızla iştilgal edilmemiş olması ne hazin neticeler veriyor.” (1) diye yakını.

Cenap Şahabettin’e göre dil, düşüncenin vatanıdır ve dil tespit edilmedikçe fikir zorunlu olarak “bir serseri halinde kalır.” Bu düşüncesine Hak gazetesinde Selahattin Asım tarafından yazılan bir yazıdaki “Çünkü, bir cemiyetin seciyeviyeti, ırkiyet ve milliyeti kendi kadınlığıyla tev’emdir” cümlesinde yer alan “seciyeviyet” kelimesini örnek olarak verir. (Şahabettin, 1912b: 1)

Cenap Şahabettin bir başka yazısında “Dili düzgün olmayan milletin maarifi olamaz.” diyerek Maarif Nazırı Emrullah Efendi’nin başlattığı “Muhît’ül-Maarif” çalışmalarının “belki ahfâd’ül-ahfâdemize müyessir olacaktır.” diyerek yavaşlığından şikâyet eder. Şahabettin “Daha acil ve müyessir esbâb-ı ıslahiyeye tevessül etmeliyiz. Yeni bir heyet teşkil olunmalı” diye düşünür. Bu durumun acilliğini Ahmet Hikmet’in Mekteb-i Sultanî’de edebiyat öğretmenliği yaptığı dönemde kendisinin de Mekteb-i Mülkiye’de aynı görevde bulunduğunu ve Maarif Nezareti’ne bağlı iki okulda öğrencilerin “taban tabana zıt nazariyat-ı lisaniye ve bediîyenin sâmiini” olduklarını ifade ederek açıklar. Çünkü bir birliklilik olmadığı için “her imla hocası Türkçe kelimeleri beğendiği şekilde” aktarırken “her edebiyat muallimi kendi nazariyatını telkin” ettirmektedir. (Şahabettin, 1912c: 1)

Cenap Şahabettin, adının “Akademya” veya “Encümen-i Dâniş” olabileceğini söylediği bu heyete katılabilecek isimleri de önerir:

“Adliye Müsteşar-ı Sâbık-ı Saadettin Bey’i, Duyûn-ı Umumîye Tahrirat Müdürü Vahit Bey’i, Darümuallimîn Edebiyat Muallimi Ali Nusret’i irae edebilirim. Recaizade Ekrem yahut Tevfik Fikret Beyefendilerden birinin riyaseti altında Arabîyûndan mesela Zihni Efendi, Halis Efendi, İsmail Hakkı Efendi, Naim Bey’i; Farisîyûndan Hüseyin Dâniş Bey’i, Veled Çelebi Efendi’yi; Türkiyûndan Ahmet Hikmet Bey’i, Enver Paşa’yı, Necip Asım Bey’i, üdebâ ve muallimin-i edebiyattan beş on kişiyi toplayıp Vahit ve Saadettin Beyler gibi mesâil-i lisan ile müştakil zevâtı ilave edecek olursa, sanırım ki Maarif Nezareti mazhâr-ı emniyet bir heyet teşkil etmiş olur.” (Şahabettin, 1912c: 1)

Şahabettin, Kâzım Nami’nin bir yazısında kullandığı “zevebancılık ve budun” kelimelerine de tepki gösterir. “Zeveban” kelimesinin Türkçe olduğu iddiasına “bu kelime Türkçe ve ben de memleketin erbâb-ı kalemindenim” diyerek karşı çıkan Şahabettin, “Bu ayıp değil mi? Lisan bu halde bırakılabilir mi? Lisanını bu halde bırakacak millete hiçbir feyz ciddi mev’ûd olabilir mi?” (Şahabettin, 1912c: 1) cümleleriyle tepkisini ortaya koyar.

Cenap Şahabettin, yazısının ilerleyen satırlarında kullanılan bazı kelimelerin hangi dile ait oldukları konusunun karışık olduğunu “pasaportu kaybolmuş, bugün

Türk mü, Arap mı, Acem midir, anlaşılamiyor” sözleriyle ortaya koyar. Hem bu durumu hem de bazı kelimelerin sözlüklerde zaman zaman farklı dillere ait olarak gösterilmesini “meshirelik” olarak nitelendirir. (Şahabettin, 1912c: 1) Şahabettin, “gam, gussa, enduh, elem, keder, ızdırıp, iktirab” gibi aynı anlama gelebilecek kelimelerin “ihtiyaç hissettikçe bir torbadan ceviz çıkarır gibi” kullanılmasını doğru bulmaz. Bu kelimelerin nesirde ve nazımda kullanımında birtakım farklar olduğunu ifade eder. (1)

Şahabettin; adını, katılabilecek kişileri, ilgilenebileceği sorunları sıraladığı heyetin çalışmasıyla üç, dört senede halledebileceğini belirtir. Ve ona göre ancak “o zaman demeye mezun oluruz ki falan doğru falan yanlış yazıyor, falanın üslubu falaninkine müreccahtır!”. Şahabettin, asıl zor olanın başlamak olduğunu “Arabayı kımıldatmaktadır güçlük; yürütmek binnisbe kolaydır: Ah bir kere tensik başlasa!” (Şahabettin, 1912c: 1) cümlesiyle vurgulayarak yazısını sonlandırır.

Ali Canip, “Cenap Şahabettin Bey’e” başlıklı yazısını Cenap Şahabettin’in “Ne Vakit Doğru Yazacağız” makalesinde attığı adımları,

“Lâkin nelerden bahsettim, aziz üstâd, siz ki ‘Ne vakit doğru yazacağız?’ diye ortaya mühim bir mes’ele atıyorsunuz, ‘tehlike’ deki ‘lâm’ın ‘esre’ sini ‘ötre’ yaparak işe başlıyorsunuz; bu şimdiye kadar işitilmemiş bir yeniliktir; unvanından başka hiç bir tarafı yeni olmayan ‘Yeni Lisan’la uğraşmağa elbette tenezzül etmeyeceksiniz... Düşününüz, açtığınız çığır yarın genişlerse ne yenilikler görünmeyecek... Bütün fesahat meftunlarından teşekkül edecek peyrevleriniz artık Türkçeleştiği için şüphesiz eski görünen ‘merdiven’i ‘nerdüban’, ‘makara’ yı ‘bekere’ yazacak; fakat her mesleğin sâlikleri arasında görüldüğü gibi ihtimal ki hataya düşenler de olacak; o zaman ‘maydanoz’, ‘mide-nevaz’ şekline girerse bu müfrit yenilikten mes’ul sayılmamanızı şimdiden temenni ederim. Bütün hürmetlerim, aziz üstâd...” (Canip, 1912a: 3)

cümleleriyle oldukça alaycı bir şekilde ele alır.

Hüseyin Daniş, “İnkılâb-ı Lisan” yazısında bir dilde “yekdiğeriyle tam ‘müradif’ iki sıfat” olamayacağını belirtir. Daniş’e göre o sıfatlar mutlaka “bir şeyin

nirenklerinden yani ânâtından ayrı ayrı halleri göstermek için” kullanılırlar. (Daniş, 1912: 3)

Hüseyin Daniş, bugün “sarf-ı Türkçe kelimelerin bugün mazbut ve sabit bir imlası yoktur. Bu defa lazım olan en mübrem bir ihtiyaçtır.” (Daniş, 1912: 3) diyerek Cenap Şahabettin’in dile getirdiği “heyet” fikrini destekler ve bu heyetle beraber Osmanlı imlâsının oluşabileceğini savunur.

Kâzım Nami, “Türkçenin Sadeleştirilmesi” başlıklı yazısında,

“bütün tasfiyecilere, tekâmülcülere ve ağılakçılara teklif ediyoruz: Her kısımdan onar zat hususî bir yerde içtima etsin; orada lisanımızın mazisi, hali, istikbali, ilmî ve usulü bir surette tedkik olunsun. O vakit herhalde lisanımız için bir fayda, büyük ve zevâl bulmaz bir fayda husule gelir. ‘Hak’ gazetesinin bu mühim meselede müteşebbis ve pişvâ olmasını rica ediyorum.” (Nami, 1912c: 3)

cümleleriyle Türkçenin tarihi, içinde bulunduğu durumu ve geleceği ile ilgili inceleme yapılmasını önerir.

Ali Canip, Cenap Şahabettin’in “İnkılâb-ı Lisan” başlıklı yazısına karşılık kaleme aldığı makalesinde Şahabettin’in dilin incelenmesi için bir heyet oluşturulması fikrine “lâtifeden başka bir şey” diyemeyeceğini (Canip, 1912b: 3) ifade ederek ciddiye almaz.

Ömer Seyfettin, “Yeni Lisan ve Çirkin Taarruzlar” başlıklı yazısında Yakup Kadri’nin “Bugünkü lisanımız Türkçe değil, Osmanlıcadır.” cümlesine siyâsî alanda Osmanlılığın resmî dilinin Türkçe olduğunu, bunun anayasada da yer aldığını belirtir ve Osmanlıca diye bir dil olmadığını savunur. (Seyfettin, 1912b: 43) Şemsettin Sami’nin de Osmanlıcanın bir dil olmadığını vurgulamak adına eserine Kamus-ı Türkî adını verdiğini söyler. (44)

Kâzım Nami, “Lisan İnkılabı” yazısında Cenap Şahabettin “İnkılâb-ı Lisan” yazısında bahsettiği Türkçenin düzenlenmesi için bir kurul oluşturulması önerisine Yeni Lisan’ın ne demek istediğini Şahabettin’in tam olarak anlamadığını gerekçe göstererek karşı çıkar. Nami’ye göre Yeni Lisancılar, dil bilimcilerinin incelemelerine

ve toplumun düşüncelerine dayanarak hareket etmektedir; bu yönüyle onların görüşleri “ilmîdir”. (Nami, 1912d: 3) Şahabettin’in kurul aracılığıyla dil sorunlarına Maarif Nezareti’nden çözüm beklemesini alaycılık ya da boş bir çaba olarak görür. Nami, dili incelemek için değil ama “lisanın cereyan ettiği kanaatleri tayin ve takrir” için bir kurul oluşturulması gerektiğini düşünür. Şahabettin’in önerdiği “Akademya”nın belki dilin kendine özgü kurallarını tarif edebileceğini ancak “tekâmül” yolunda ilerleyen bir dili düzene sokamayacağını vurgular. Nami, bir gün Shakespeare, Racine, Corneille, Schiller, Goethe gibi klasiklerin ortaya çıkacağını ve bu isimlerin eserleri sayesinde de dilin bir düzene kavuşacağına inanır. (3) Bu açıdan bakıldığında Nami, dilin bir kurul aracılığıyla düzene sokulmasının onun doğal akışına aykırını olduğunu, dilin edebî eserlerle düzene girmesi düşüncesinin uygun olduğunu belirtir.

Kâzım Nami, kendi kullandığı “zevebancılık ve budun” kelimelerini Şahabettin’in anlamadığını söylemesine anlam veremez. Nami’ye göre “zevebancılık” fennî bir kelimedir ve bu kelimeyi Şahabettin’in bilmeme ihtimali yoktur. “Budun” kelimesini de kendilerinin çıkarmadıklarını “kavim” anlamında yüzlerce yıldır kullanılan bir kelime olduğunu belirtir. Şahabettin’in bahsettiği “tahdîd-i lehçe” düşüncesine lehçeyi ancak ortak bir vicdanın sınırlandırabileceği gerekçesiyle, “tayin-i hüviyet ve tercih-i hareke” konusunda da Arapça ve Farsçadan alınan kelimelerin asılları gibi değil kendi kullanımlarımıza göre okunması gerektiğini söyleyerek karşı çıkar. Nami’ye göre yabancı kelimelere kendi verdiğimiz şekil, o kelimeyi “kendi malımız” haline getirir. (Nami, 1912d: 3) Nami, dili yabancı dillerin etkisinden kurtardıktan sonra kelime ve imlaya bağlı gelişimin izleyeceği yolun da ortaya çıkacağını vurgulayarak yazısını sonlandırır.

Cenap Şahabettin, Ali Canip’e verdiği cevapta dili, heykeltıraşın elindeki mermer parçası gibi edebiyatçının elinde bir alet olarak görür. Ona göre sanatçı da alete değil doğal olarak esere önem vermelidir. (Şahabettin, 1912d: 1) Şahabettin’in bu düşüncesine karşı Ali Canip, toplumsal bir müessese olan dilin ait olduğu toplumun yaşam tarzına bağlı olduğunu vurgular. Canip, “hâkim iken mahkûm yaşayan zavallı Türklüğün omuzlarını çökerten gaflet”ten kurtulmadan “lisanî kapitülasyonlardan kurtulmasına” (Canip, 1912c: 3) imkân olmadığını belirtir.

Naci Fikret, “Yeni Lisan” yazısında edebî eserleri memur, sanatçı, tüccar, hamal, çiftçi, bakkal herkesin anlaması gerektiğini savunan M. H’ye cevaben böyle garip bir arzunun gerçekleşme imkânı olmadığını ifade eder. Fikret, bütün millete ait olan eserin edebî olmayacağını söyler. Fikret’e göre nasıl ki tıp bilimi, saatçilik zanaatı herkesçe bilinmiyorsa edebiyat da herkese mâl olamaz. Fikret, dünyada milletin tamamına ait bir edebiyat olmadığını savunur. Herkese mâl olan edebiyatın aksine Fikret, edebiyatçıların sayısının oldukça sınırlı olduğunu hatta medenî milletlerde halkın yüzde biri bile olmadıklarını ifade eder. Naci Fikret buradan hareketle hayal edilen dil birliğinin de hayatın genel ihtiyaçları değerlendirildiğinde mümkün olmadığını tekrar eder. (Fikret, ty: 75) Bu düşüncelerinden hareketle Naci Fikret, hem konuşma ve yazı dili arasındaki farkın ortadan kaldırılmasının mümkün olmadığını savunur hem de edebî eserlerin halkın tamamı tarafından anlaşılamayacağını ileri sürer.

Naci Fikret, yazısının ilerleyen satırlarında M.H. tarafından dile getirilen bir milleti üç beş kişinin keyfine feda etmemek düşüncesine de karşı çıkar. Fikret, “o birkaç şahsı da bir milletin keyfine kurban etmekte bir mana, bir sebep-i makûl yoktur.” (Fikret, ty: 75) diye düşünür. Bu düşüncesine gerekçe olarak halkın edebiyat öğrenmeye, his ve düşünce aleminde yaşamaya ihtiyaç ve arzu duymamasını gösterir. Fikret, milletin yazılan eserleri çalışmadan, çabalamadan kendi seviyesine uydurulmasını beklemeye hakkı olmadığını savunur. Fikret’e göre edipler en ufak detaylar üzerinde durarak millete ulaşmaya çalışırken millet lakayt ve habersiz davranmaktadır. (76)

Şihâb dergisindeki bu yazıya aynı derginin dokuzuncu sayısında Necdet Niyazi cevap verir. Niyazi, edebiyat ile dilin birleştirilmesinden yana olmamakla beraber dil ve edebiyat arasında bir ilişki ve samimiyet olduğunu düşünür. Bu duruma acıklı bir durum karşısında bir yazarla bir çiftçinin hislerinin ayrı olamayacağı örneğini verir. (Niyazi, 1912: 90) Dolayısıyla Niyazi, insanların ortak bir dilde buluşabileceğini ifade eder.

Ethem Nejat, “Yeni Lisan ve Tekâmül” yazısında Yeni Lisan’ın harflerin ıslahı ve imlaların harf hareketleriyle ikmalini de konuları arasına alması gerektiğini düşünür. (Nejat, 1913: 235)

2.6. ‘YENİ LİSAN’IN EĞİTİM-ÖĞRETİM SÜRESİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Ömer Seyfettin’in kaleme aldığı ve tartışmaları başlatan “Yeni Lisan” makalesinde bu hareketin eğitim-öğretim süresindeki etkisine yönelik doğrudan bir değinme yoktur. Ancak yabancı dillere ait kuralların terk edilmesi ve sadeleşmenin başarıya ulaşması sonrasında halkın anlayabildiği, kendisini bulabildiği metinlerin ortaya çıkacağını söylemektedir. Bu ifadelerden hareketle kendisine destek olan ya da karşı çıkan kimi yazılarda özellikle sadeleşmenin başarıya ulaşması halinde eğitim-öğretim sırasında okuma, anlama ve öğrenmenin yaygınlaşacağı ve sürenin de oldukça kısılacağı vurgulanmaktadır.

Rumeli gazetesinden Benîzâde Ahmet Hamdi, Türkçenin karışık yapısını terk ederek millî bir yapıya kavuşması gerektiğine olan inancını anlattığı yazısında eğitim öğretimin Türkler arasında yaygınlaştırılması için yazı dili ile konuşma dilinin de birleştirilmesi gerektiğini vurgular. Yazılan eserleri anlamamanın Türkler arasında okuma, yazma oranının bu kadar düşük olmasının en büyük nedeni olarak gösterilmesine katılan Ahmet Hamdi, bu eserlerin insanların konuştuğu dille kaleme alınmadığını bu nedenle de anlayamadığını (Hamdi, 1911: 2) belirtir.

Genç Kalemler Tahrir Heyeti, devrin önemli isimlerine gönderdikleri *İstimzac*’ın “Yeni Lisanın Mekteplere Tatbiki” başlıklı bölümünde Yeni Lisan’ın öğretilmesi konusunda şu görüşleri paylaşırlar:

“İbtidâiyelerde, rüşdiyelerde tasfiye sarfı okutmak kâfidir. İdadiyelerde ‘İştikak’ namıyla ayrıca Arapça, Acemce terkiplerin ne surette tereküb veyahut iştikak ettikleri gösterilebilir. Bu iştikak derslerine Türkçe kelimelerin asıllarını, iştikaklarını da ithal etmek faydalıdır. Rüşdiye tahsiliyle iktifa edenler çiftçilik, hizmetçilik âlemlerinde kalacaklarından iştikak dersini takip etmeyebilirler. İdadiye talebesi iştikak ilmini iki cihetten öğrenmeğe mecburdurlar: (1) İştikak bahsi Türkçeyi esaslı bir surette öğrenmek isteyenlere elzendir; (2) Arapça, Acemce lisanlarını müstakil tahsil etmek arzusunda olanlara faydalı başlangıçtır.” (GKTH, 1911: 14)

Refi Nevzat, Musavver Erganon’daki yazısında okullarda “hâlâ evladımıza kavaid diye üç dört lisan mı göstereceğiz?” diye sorar. Refi Nevzat, sorularına “Bir

Fransız çocuğu ibtidaî mektebinde sarf ve nahvini layıkıyla öğrenip doğru okur ve yazarken bizim çocuklarımız hâlâ rüştiye sınıflarında bile lisanımızı öğrenemeyecekler mi? Hâlâ bu şiirleri; bu Acem, Arap ve yahut Frenk bozması şiirleri, eserleri mi öğreteceğiz? Bizim, hür, müstakil bir lisan ve edebiyatımız olmayacak mı?” diye devam eder. (Nevzat, 1911: 6) Refi Nevzat, bu “lisan ve edebiyat inkılabı” yolunda nöbet sırasının İstanbul gençlerine geldiğini söyleyerek onları, Selanik gençlerine “gerek nazarî gerekse tatbikî ve amelî olarak muavenet etmeye davet” ettiği ve “davetin kabul olunacağını ümit” ettiği cümleyle yazısını sonlandırır. (6)

Hamdullah Suphi, *İstimzac*'a verdiği cevapta yabancı dillere ait kurallar, edatlar ve cemler nedeniyle okulda ders yaparken Hristiyan, Musevi çocukların “cesaretinin kırıldığını”, Müslüman hatta Arap çocukların bile “hoşnutsuzluk ve fütur gösterdiklerini” ifade eder. (Suphi, 1911: 195)

Ethem Nejat, Yeni Fikir dergisindeki yazısında dilin sadeleşmesinin öğrenim süresini kısaltarak “altın zamanlar” kazandıracığını ve yabancı kuralların atılmasıyla da dilin millî kimliğine kavuşmasının sağlanacağını savunur. (Nejat, 1912: 235)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ‘YENİ LİSAN’ VE MİLLÎLİK

3.1. MİLLÎ DİL VE MİLLÎ EDEBİYAT DÜŞÜNCESİ

Ömer Seyfettin, “Yeni Lisan” makalesinde Arapça ve Farsça dil kurallarından kurtulmadan millî bir dil oluşturulamayacağını belirtir. Ona göre Türk Derneği’ni takip ederek “Buhârâ-yı Şerif”teki henüz mebnâî bir hayat süren, müthiş bir vukufsuzluğun, korkunç bir taassubun karanlıkları içinde uyuyan bundan bir düzine asır evvelki günleri yaşayan kavimdaşlarımızın yanına” gitmek “bir intihardır”. (Seyfettin, 1911a: 3)

“Yeni Lisan” makalesi değişik tepkilerle karşılanmıştır. Bu tepkilerden birisi de Selanik’te yayınlanan Rumeli gazetesinde A(yın) Rıfat imzasıyla çıkan bir yazıdır. Yazı esasında Priştine İdadîsi Muallimlerinden A(yın) Rıfat Bey tarafından M. Nermi Bey’e gönderilen bir mektuptan ibarettir. Yaklaşık bir sayfadan oluşan mektupta M. Nermi Bey’in de içinde olduğu Selanikli gençler tarafından böyle bir hareket başlatılmış olmasından duyulan memnuniyet dile getirilmektedir. A(yın) Rıfat, Yeni Lisan’ı Osmanlı dilinin gelişmesi, ilerlemesi bu sayede de millî bir dile doğru giden yolda atılan oldukça önemli bir adım olarak değerlendirir. Rıfat, bu mektupla beraber artık kendisi de yazılarında Arapça ve Farsça terkip kullanmayacağına söz verir. Bu sözünü çevirisini yaptığı bir eseri “dünkülerin diliyle” olduğu için “Türkçeden Türkçeye” çevirmeye başladığını söyleyerek örneklendirir. (Rıfat, 1911: 2) Gazetenin 30 Nisan 1911 tarihli sayısında yayımlanan bu yazı Yeni Lisan’ın ilk etkilerini göstermesi bakımından önemlidir.

10 Mayıs 1911 tarihli Genç Kalemler dergisinde “?” imzasıyla yazılan ve Ali Canip ve Ziya Gökalp tarafından kaleme alınan yazının Ziya Gökalp’in kaleminden çıkan bölümünde Avrupa’da hiçbir dilin başka bir dilden “terkip, cem” gibi kurallar almadıkları ifade edilir. Yazının “Yeni Lisan’ın Mekteplere Tatbiki” başlıklı bölümünde millet, milliyet, millîlik, kavmiyet gibi kavramları da örneklerle açıklayan

Gökalp'e göre lisan ve edebiyat" ancak "kavmî" olabilirler. Bekir Fahri'nin bir mektubunda edebiyatın millî olamayacağını, ancak "beynelmilel, 'âlem-şümul' olabileceğini" söylemesi üzerine Gökalp, "Osmanlı lisanı 'Türk lisanı'dır. Osmanlı edebiyatı 'Türk edebiyatı'dır. Fakat Osmanlı milleti 'Türk milleti' değildir." diyerek siyasette ve edebiyatta millîlik kavramları üzerinde durur. Siyasetin millî bir vasfı olabildiği gibi dil ve edebiyatında "kavmî" bir özelliğe sahip olması gerektiğini düşündüklerini belirtir. Kavmî ve millî kelimelerinin ayrımını da Osmanlı milletinin içinde Türkler, Araplar, Kürtler, Ermeniler olduğunu ve bunların her birinin "kavim" olduğunu belirterek örnekleyen Gökalp, edebiyatın millî değil kavmî olabileceğini vurgular. (Canip ve Gökalp, 1911: 28)

Fuat Köprülü, "Edebiyat-ı Millîye"yi "...edebiyatımızın Babil kulesini andıran sisli ve muzlim saha-i kıl u kali üzerinde boş akislerle sürüklenen yeni bir fikir" olarak nitelendirir. "Edebiyat-ı Millîye" terkihi ile ne demek istenildiğini anlamadığını söyleyen Köprülü, "edebiyat millî olmalı" şeklindeki sözleri "boş bir gürültü" olarak görür. Taine, Rypley, Renan gibi pek çok ismin bu konudaki düşüncelerini paylaşan Köprülü, "münasebet-i beynelmilelin fevkalade tevessü ettiği bu yirminci asırda hala 'millî bir edebiyat' tesis etmek isteyenler, 'edebiyat-ı millîye' ile nasıl bir mana ifade etmek istediklerini bilmeyenlerdir." diyerek konudaki karşıt görüşünü ortaya koymaktadır. (Köprülü, 1911: 7) Fuat Köprülü yazısını "Bence bu gibilerin en büyük kabahati ancak yirminci asırda dünyaya gelmelerindedir; fakat onlar kendilerine ait olamayan bu kusurun mesuliyetini tabi'îyete tahmil edemezler mi?..." cümlesiyle sonlandırır. (7)

Ali Canip, "Millî Lisan ve Millî Edebiyat" yazısında son dönemdeki siyasî olayların bir sonucu olarak Türklerin içinde bulunduğu durumu:

"Türkler, vatanlarını kaybetmemek için şimdiye kadar unuttur gibi oldukları benliklerinden bir dakika ayrılmamak lüzumunu hissediyorlar. Ve işte bunun için 'millî lisan, millî edebiyat' gibi temenniler, kuru arzular değil, meşru ve tabiî iştiyaklardır."

cümleleriyle açıklar. (Canip, 1911b: 51)

Halit Ziya'nın Aşk-ı Memnu'daki ifadelerinin birçoğunu “kozmpolit edebiyatın malı” olarak gören Ali Canip, Refik Halit ve Yakup Kadri'nin kahramanlarını ise “Türktür, hâlis Türktür” diye nitelendirir. Millî bir edebiyatın sadece şekle dayalı olmadığını, eğer böyle olmuş olsaydı “Türkçe Şiirler sahibi Emin Bey'in eserleri kozmpolit değil, en büyük Türk şiirleri diye iddia ederdik!..” cümlesiyle yazısını sonlandırır. (Canip, 1911b: 52)

Ömer Seyfettin, Muhyiddin Mekkî'ye cevaben yazdığı yazısında “Millî bir edebiyat ancak annelerimizin konuştuğu lisanla, İstanbul Türkçesiyle hani birbirimizle her gün konuştuğumuz bir lisanla vücuda gelebilecektir. İşte vatanlarını, milliyetlerini seven gençler buna çalışıyorlar.” (Seyfettin, 1911b: 54) cümleleriyle millî edebiyatın nasıl meydana geleceğini açıklar.

Benîzâde Ahmet Hamdi, Yeni Lisancıların millî bir edebiyat oluşturmak istemelerine yönelik itirazlara cevap verir. Millî dil ve edebiyata itiraz edenlerin bütün milletlerin ortak bir duygu birlikteliğine doğru ilerlediği bir devirde millî edebiyat inşa etmenin abes olduğunu söylemesine Ahmet Hamdi, insanların böyle bir amacı olsa bile Türkçenin karmaşık bir dil yapısıyla yaşayamayacağı cevabını verir. (Hamdi, 1911: 2)

Ali Canip, Fuat Köprülü'nün “Edebiyat-ı Milliye” yazısına verdiği cevapta “kavmî edebiyatın dayandığı esasları şu şekilde sıralar:

“1. Edebiyat bir ‘üst tabaka’dır ki ‘alt tabaka’sı lisandır. Edebiyat, lisanın ictimâî ve ilmî istihalelerine mâni olamaz, Lisan mantıkî ve meşru olmak şartıyla hangi şekli kabul ederse edebiyat hür ve muhtar olan ibdâ’larını bu temel üzerinde inşa mecburdur.

2. Lisan hadsî bir edebiyat olduğundan edebî bir ruha, bedîî bir istidada, şiirî birçok seciyelere maliktir. Edebiyat lisanın bu gizli ve müstevlî bedaatından azade kalmaz.

3. Fert için mukallitlik devresinden sonra bir ibdâ’cılık zamanı olduğu gibi kavim için de taklit devresini takip eden bir “yaratıcılık” devresi vardır. Mübdi’

bir ferdin olduğu gibi ibda'cı bir kavmin de hususî bir şahsiyeti, hususî bir üslûbu bulunur.

4. Edebiyat, mevzuunu uzaklarda arayabildiği gibi bir kavmin samimî hayatında da arayabilir. Bu hayatı, bu hayatın esaslı iştiyaklarını ictimâî lisanın edebî ruhuna göre ibda'cı bir üslûpla tasvir etmek, kavmî edebiyatı kabul etmekten başka bir şey değildir.” (Canip, 1911c: 74)

Ali Canip, kendilerinin “edebiyat kavmî olsun” şeklindeki düşüncelerini Köprülü'nün “başka kavimlere mensup şairlerin, ediplerin eserleri okunmasın, bunlardan istifade edilmesin, Garp kavimlerinin ilmî, sınaî, felsefî terakkilerinden habersiz kalalım!” şeklinde algıladığını ancak kendilerinin böyle bir “hezeyan” söylemediklerini, terkipleri ve kurallarıyla “kendimize göre yeni ve hususî bir âlem yaratalım” düşüncesinde olduklarını ifade eder. (Canip, 1911c: 76)

Refi Nezat, Muhît-i Mesâî'deki yazısında “edebiyat-ı millîye” ifadesine yönelik ortaya çıkan üç farklı görüşü ele almaktadır. İlk görüş olarak söylediği “Yeni Lisan'la yazılan asâr-ı hissîye ve hayalîyenin mecmû'dur” görüşüne oldukça sınırlı bulunduğu için karşı çıkar. İkinci olarak “hislerimiz daha samimi, daha kendimizin olmalı, daha ziyade ibdâ'ı bulunmalıdır.” şeklindeki düşünceye ise Aşk Memnu, Mai ve Siyah Eylül gibi eserlerin başkişilerinin “İstanbul çocuğu” olduğunu söyleyerek karşı çıkar. (Nevzat, ty: 2) Son olarak “Edebiyat-ı millîye, diyor, millet-i Osmaniye'nin ve bilhassa bunun içinde Türk kavminin hayat-ı muâşaretinin bir tercümanı olmalı, ahvâl-i ruhiyesini terennüm ve ifade etmelidir” şeklindeki görüşü de yanlış bulur. Genç Kalemler'de yer alan “Edebiyat beynelmilel olmaz, kavmî olur.” ile “Korkmayınız sizi gerçekten Karakurum'a götürmeyeceğiz. Size hakikaten bir Oğuzman hayatı yaşatmayacağız. Dokuma bir şalvar giyerek su başında yanık destanlar inşâdına davet etmeyeceğiz” şeklindeki iki bakış açısını “mecruh” olarak kabul eder. (3)

Rumeli gazetesinde M. Kohen imzalı “Yeni Lisan” başlıklı yazı savunduğu görüşler itibariyle oldukça özgün bir bakış açısına sahiptir. Kohen, “Yeni Lisan” adını duyduğunda Osmanlı milletinin bütün unsurlarını içine alacak bu sayede de Osmanlı birliğini temin edecek bir lisan ve edebiyat inşası olarak algıladığını söyler. Var olan Osmanlı dilini ana dili Türkçe olmayan unsurların okumakta ve anlamakta zorlandıklarını bu nedenle de daha açık, sade, cazibeli ve zengin bir Osmanlı dili ve

edebiyatına ihtiyaç duyulduğunu dile getirir. Kohen, tüm bu düşüncelerle “Yeni Lisan mücâhedesini, kütüphane-i milliyemizi zenginleştirmek maksadını takip eden “İrfân-ı Millî” heyetinin teşekkülünü âti için bir berâ’at-i istihlâl hükmünde” addettiğini ifade eder. Ancak Genç Kalemler’in “bugünküler” başlığı altında ifade edilenlerle kendi düşüncelerinin taban tabana zıt fikirler olduğunu söyler. Genç Kalemler’in Yeni Lisan’dan kastının Türklük, Türk edebiyatı, Türk lisanı olduğunu anladığını bunun da Osmanlılığa zarar veren bir adım olduğunu söyler. (Kohen, 1911: 2)

M. Kohen’e göre Türklerin ana dili olan Osmanlıca devletin resmî dilidir ve Türk, Ermeni, Arnavut, Yahudi tüm unsurlar bu dili benimseyip şimdilik sayıları az da olsa bu dile uygun eser vererek “kütüphane-i millîye” oluşmasına katkı sunmaktadır. Ayrıca Osmanlı unsurlarının Türkçeyi benimsemesi ile Genç Kalemler’in iddia ettiği gibi Türkler kavmî lisanlarını ve edebiyatlarını kaybetmezler. Böylesi bir durum varken bu dil ve edebiyat Osmanlı dili ve edebiyatı değil Türk dili ve edebiyatıdır demek zamanında Şemsettin Sami ve Babanzâde’nin yaptığı gibi Türk olmayanların bu dilde yazma yeterliliği olmadığını iddia etmeleriyle aynı tutumdur. Kohen, Osmanlı milletini oluşturan unsurları lisan ve edebiyattan mahrum ve birbirlerine karşı dilsiz bırakırsanız aralarında nasıl bir anlaşma ve samimiyet oluşabilir? diye sorarak dilleri, düşünceleri duyguları birbirinden farklı unsurların bir arada yaşayamayacağını vurgular. M. Kohen, Avusturya-Macaristan gibi “adem-i merkezî” şekilde yönetilen bir devlette dil ve edebiyatı ayrı unsurların bir arada yaşaması makul görülebilirken Osmanlı gibi meşrutiyetten beri milleti ortak amaç etrafında birleştiren bir devlette bu ihmal doğru değildir diye düşünür. Bu adımın aynı zamanda Osmanlı milletinin geleceğini de tehlikeye sokan bir hareket olacağını iddia eden Kohen, Yeni Lisan makalesinin Genç Kalemler’in genel görüşü olmamasını temenni ederek yazısını sonlandırır. (Kohen, 1911: 2)

Ali Canip, “Millî Edebiyat Meselesi” başlıklı yazısında millî edebiyata itiraz edenlere karşı “meseleyi ne kadar aydınlatırsam aydınlatayım, ispat edeyim, hulâsa ne yaparsam yapayım, onlar kabil değil, ‘millî edebiyat’ı, ‘şalvarlı edebiyat’la bir görmekten vazgeçmeyecekler, yine bağıracaklardır ki ‘millî edebiyat olmaz!...’” diye tepki gösterir. Millî edebiyat kavramını özellikle anlamadıklarını düşündüğü “muarızlara” karşı Genç Kalemler olarak “millî edebiyat” kavramı yerine “ibdâî edebiyat” kavramını kullanacaklarını belirtir. (Canip, 1911d: 100) Ancak bu kavrama

da itiraz edeceklerin çıkacağını düşünen Ali Canip, onlara baştan “...derme çatma sözlerle başımızı ağrıtmaları; karşımıza geçsinler yalancı terkiplerin anlaşılmalıklarına gömmeden, açıkça yazdığımız fikirlere itiraz etsinler...” (100) diye seslenir.

Mehmet Şükrü, Yeni Lisan’ın ahlakî ve millî iki büyük faydasının olduğunu anlattığı yazısında ikinci büyük faydasının “bizlere beş on sene sonra müstakil ve millî bir lisan vadetmesi” olduğunu söyler. (Şükrü, 1911: 47)

Şahabettin Süleyman ise *İstimzac*’a cevabının son satırlarında “Bir milletin vatanperver olmasında lisanın pek büyük tesiri vardır.” cümlesiyle beraber Yeni Lisancılara başarı dileklerini iletir. (Süleyman, 1911: 2)

Ignacz Kunos da *İstimzac*’a verdiği cevapta milliyet hissini oluşabilmesi için en başta “millî bir lisan”ın olması gerektiğini vurgular. Bu düşünceyi “Millet lisanında yaşar” şeklindeki Macar atasözünü özetler. (Kunos, 1912: 29)

Elhan dergisinde yer alan “Tedkik ve Mütalaa” başlıklı yazıda “Yeni Lisan yoktur, millî İstanbul lisanı vardır.” denilerek Yeni Lisan ifadesine karşı çıkılır. (?, 1912: 6)

Genç Kalemler Tahrir Heyeti tarafından kaleme alınan “Yeni Lisan ve Muarızlarından Bir Numune” başlıklı yazının sonunda Türklerin kendi benliklerini tanımayarak kendilerine özgü bir medeniyet kuramadıkları, içlerinden yetişen âlim ya da şairlerin de benliklerinden uzaklaşıp “kılıktan kılığa” girdikleri ifade edilir. Bu “müthiş esaret hastalığından kurtulmak” için lisanın istikbalinden işe başlamak istediklerini açıklarlar. (GKTH, 1912b: 206-207)

M. Nermi, “Yeni Lisan İstilâsı Karşısında” yazısında “Lisanımızın bünyesini bozmayalım” diye seslenen Yakup Kadri’ye “Yeni Lisancılar, Türkçeyi ‘anarşi’ hâlinde görmek istemiyorlar ki: Dilin bütün kavmî rabitalarını bozsunlar.” diye cevap verir. Yakup Kadri’ye “kavmî rabitalarından, kavmî istiklalinden mahrum bırakmak istediğiniz bir dil, nasıl oluyor da kavmî oluyor? Nasıl oluyor da Türkçe başka bir bayrak altında yaşarken ‘müstakil ve hâkim’ olabiliyor?” diye sorar. (M. Nermi, 1912: 238)

M. Nermi, Yakup Kadri'nin "Biz Osmanlıyız, bizi Çağatay yapmak istiyorlar, biz Osmanlı kalacağız!" cümlelerine karşılık olarak milletlerin tarihi olaylar sonrasında bir araya geldiklerini ve Osmanlılığın da bu şekilde bir araya gelişin tezahürü olduğunu ifade eder. Bu bir araya gelişle beraber millî bir dilin oluşmadığını belirten Nermi, her milletin dilinin olduğunu ancak Türkçenin Osmanlı milletinin resmî dili olması gibi dilin milleti oluşturan unsurlardan birisine ait olduğunu belirtir. Kendilerinin bu şekilde tezahür ettiklerine inandıkları bir Osmanlıca tanıdıklarını vurgulayan Nermi, Yakup Kadri'ye;

"Yakup Kadri Bey madem ki: Osmanlı kalmak istiyor, kalsın buna bir diyeceğimiz yok ki... Biz de Osmanlıyız. Kimseye demedik ki Çağatay olsun. Ben Yakup Kadri Bey gibi kibar terbiyesi görmüş bir gencin Çağatay değil hatta Türk bile olmaya tenezzül etmeyeceğini pek iyi bilirim. Çünkü: Büyük Türk milletini, o da (Boşo) Efendi gibi, belki daha şiddetlice 'hamakati alkışlayan, hamakate âşık ilh...' vasıflarıyla tavsif ediyor. Yakup Kadri Bey, Yeni Lisancılara kızdıysa onlara hücum etsin. Bütün bir millete 'ahmak, budala ilh... demek insafılı bir münekkit için kuvvetli bir ayıptır.' (M. Nermi, 1912: 249)

cümleleriyle seslenir.

Fuat Köprülü, "Yeni Lisan ve Muarızlarından Bir Numune" yazısına karşı oldukça sert bir dille kaleme aldığı "Bir Mudhike-i Edebiye"de Genç Kalemler'in bu "mülevves" makale ile "ne derin kin ve garaz girdaplarında yüzmekte" olduklarını kanıtladıklarını ifade eder. Artık "bu sahte, palyaço tavırlı efendilerin 'ah vatan!' feryatlarında" yapaylıktan başka bir şey duymayacağını belirten Köprülü, "millî varlığımızın en tehlikeli zamanlarında" ahlakî yoksulluğun ne kadar derin kökler saldırdığını ve "zeki ve fedakâr geçinen gençlerin bile kin ve hasetten mürekkebi bir ruha malik bulduklarını" kendilerine gösterdikleri için Selanik gençlerine teşekkür eder. Köprülü, Genç Kalemler'in zamanında kendisini savunmak için gazetelerde uzun yazılar kaleme aldıklarını hatta Genç Kalemler'in ilk zamanlarında kendisine "muavenet-i kalemiye" teklifinde bulduklarını açıklar. "Edebiyat-ı Milliye" yazısından sonra Selanik gençlerinin kendisine saldırdıklarını ancak bu yazıdan

hareketle onların önce “Millî Edebiyat” kavramını daha sonra ise “İbtidâî Edebiyat” kavramını kullandıklarını belirtir. (Köprülü, 1912d: 51)

Edebiyatı millîleştirmek konusunu işlediği yazısında Bekir Fahri, edebiyatın da dil gibi kendi kendine “büyüdüğünü ve millîleştiğini” ifade eder. Ona göre “zeminin bütün alâyıkıyla münasebettar olan bir milletin tekâmül-i edebiyesini mücerret bir şey zannetmek hata ender hatadır.” Fahri, şimdiye kadar tercüme eserler haricindeki eserlerde “gayrı millî bir şey görmedik”lerini belirtir. Öyle ki “Hâmid’e hangi lisan cesaret edip gayrı millî bir şair diyebilir” diye de bu düşüncesini örneklendirir. (Fahri, 1912: 362) Bekir Fahri’ye göre “gayrı şahsî yazı olmadığı gibi gayrı millî edebiyat da olamaz.” (363)

Bekir Fahri, şair ve yazarların kendi iradelerine müdahaleyi “başkalarının ruhlarına ve tahassüsâtlarına da hükmetmeye kalkışıyoruz. Lakin bu bir istibdâttir.” diye tanımlar ve “Nef’îler, Fuzulîler; Hâmitler ve Kemaller’e “şu yolda ve şu mevzuda yazılar yazacaksınız denilseydi bu onlarca kâbil-i icra bulunur muydu?” diye sorar. (Fahri, 1912: 363) Bekir Fahri, “‘edebiyatımızı millîleştirelim’ demekte bir fikr-i ifrât olmasa bile nâ-be-hengamlık” olduğunu söyler ve bu düşüncüyü “adeta tecridi” olarak nitelendirir. Fahri’ye göre yapılacak şey “vücudunu ihsas eden hareket-i edebiyeye tâbi’ olup yürümektir” (363)

Bekir Fahri, edebiyatı millîleştirmek konusundaki aceleciliğin dil konusunda da görüldüğünü ve kendisi açısından bunun da reddedilmesi gereken bir adım olduğunu söyler. Fahri, dilin kendi doğal seyri içinde “kavanîn-i tekâmül çarhları arasında” hareket edilmesi gerektiğini savunur. (Fahri, 1912: 364) “Efkâr-ı muharririni” özel bir şekilde “ifâde-i merama davet etme”yi “adeta pantolonu çakşırıyla değiştirmek demek olmasa bile ham bir teklif” olarak görür. (364)

Mehmet Şükrü, “Yeni Lisan Hakkında Bir Hasbihal” başlıklı yazısının sonunda Yeni Lisan’ın çalışmalarında başarılı olması temennisini “Yeni Lisan hemen zafer gerdunesine binsin, ve süratini artırarak bir gün evvel istiklal tacını giysin. Ooh...işte o zaman bihakkın şöyle bir iddia ve tefahurda bulunabiliriz: Lisan Türk Lisanı, kaidelerde o, duygular da.” diyerek ortaya koyar. (Şükrü, 1912: 5)

İzzet Ulvi, *İstimzac*'a verdiği cevapta üç dilden oluşan Türkçeyi “halîta” olarak nitelendirir ve bu düşünce karışıklığından bir dilin kurtulamayacağını, milletin ileri gidemeyeceğini ve eğitiminin gelişemeyeceğini ifade eder. (Ulvi, 1912: 258)

“Edebiyatta Mahûf Dakikalar” yazısında M(im) H(a), milleti Cenap Şahabettin, Süleyman Nazif, Tevfik Fikret, Mehmet Rauf, Hüseyin Suat gibi birkaç kişinin seviyesine çıkarma düşüncesini topluma yapılacak bir hakaret olarak görür. Bu isimleri buldukları yerde terk ederek eserlerini müzelerin en tenha yerlerinde saklamayı ve adlarına ayda bir “rekz etmeyi” teklif eden yazar, yapılması gerek şeyin bir dakika bile kaybetmeden milletin ruhunu, duygu ve düşünce dünyasını yansıtmak için “millî bir edebiyat” ortaya koymak olduğunu savunur. Genç Kalemler ve Türk Yurdu gibi hareketlerin bu amaç uğruna yabana atılmayacak adımlar attığını söyleyen yazar, ancak bu adımların yetersiz olduğunu düşünür. Çalışmaların bu şekilde kalmasıyla beraber her şeyin eskisi gibi devam edeceğini düşünen yazar, bu nedenle edebiyatın korkunç dakikalar geçirdiğini savunur. (H., 1912: 50-51)

Şihâb dergisi tarafından kaleme alınan ve imzasız olmasına rağmen kullandıkları dilden tahrir heyetinin ortak açıklaması olduğu anlaşılan yazıda ülkenin aydın düşünceli gençleri tarafından başlatılan ve Fikret-Halit Ziya devresinin göz kamaştırıcı parıltılarını söndürmeyi hedefleyen Fecr-i Ati'ye yönelen saldırıları haklı bulduklarını ifade ederler. (Şihâb, 1912: 79) Fecr-i Ati'den “memlekette edebî, ictimâî bir inkılap” yapması beklenirken bu beklenti boşa çıkmıştır. Ve onlara karşı ilk olarak Genç Kalemler ve Türk Yurdu tepki göstermişlerdir. (80) Şihâb, Fecr-i Ati'nin “sanatı uçuruma götüren siyah cereyanının önüne” Yeni Lisan'ın “siyah bir sed çekmek” istediğini ve bunu da yaptığını ifade eder. Heyete göre Yeni Lisancılar Türkçeyi yararsız kelime ve terkip belasından kurtarmayı, bu sayede de millî bir dil oluşturmayı hedeflemektedirler. Şihâb dergisinin de bu tarihten sonra sadece Yeni Lisan amacına hizmet eden çalışmalara yer vereceğini açıklarlar. (80)

3.2. YENİ LİSAN'IN TÜRKLÜK BİLİNCİNE KATKISI

“Yeni Lisan” makalesinde doğrudan Türklük, Türklüğe katkı, Türklük bilinci anlamlarına gelebilecek bir başlık yer almamaktadır. Ancak Ömer Seyfettin, makalenin birçok yerinde yeni bir hayata başlayan, yeni uyanış devresine giren Türklerin yeni bir lisana ihtiyaç duyduğunu ifade eder. Yüzlerce yıllık düşmanların “kırmızı pençeleri” ve “bu pençelerin zehirli tırnaklarının” içimizde ve kalbimizde kımıldadığını söyleyen Seyfettin, bu “silahsız ve medenî hücumların” Osmanlı Türklüğüne, “zavallı, yetim hilâle” geldiğini belirterek gençlere “Hâlâ uyuyor musunuz?” diye seslenir. Devamında gençlere “uyanınız” diye seslenen Ömer Seyfettin, artık savaşı ordular yapsa da zaferin “intizam ve terakkî”ye ait olduğunu söyler. (6)

“İşkodra’dan Bağdat’a kadar bu kıtayı, bu Osmanlı memleketini işgal eden Turanî ailesi, Türkler ancak kuvvetli ve ciddî bir terakki ile hâkimiyetlerini, mevcudiyetlerini muhafaza edebilirler. Terakki ise ilmin, fennin, edebiyatın hepimizin arasında intişarına vâbestedir. Ve bunları neşir için evvelâ lâzım olan millî ve umumî bir lisandır. Millî ve tabîî bir lisan olmazsa ilim, fen, edebiyat yine bu günkü gibi bir muamma hâlinde kalacaktır.” (Seyfettin, 1911a: 6)

Ömer Seyfettin bu cümlelerle de Türklüğün ilerlemek ve gelişmek için millî bir lisana ve edebiyata sahip olması gerektiğini vurgular.

Ali Canip, Yeni Lisanın sadece bir edebiyat sorunu olmayıp bir dil ve hayat meselesi olduğunu vurgular. Ona göre siyasî inkılapları taçlandıran “kalem”dir. Dolayısıyla II. Meşrutiyet inkılabı ilan edilmiş olmasına rağmen hâlâ “Anadolu” eğitimden uzaktır. “Eski lisan” onlara oldukça uzaktır ve onları “kurtaramaz”. Bu nedenle Selanik’teki gençlerin bir araya gelerek çeviriler yaptıklarını bu sayede de “millî kütüphaneyi” donatmaya çalıştıklarını ifade eder. (Canip ve Gökalp, 1911: 26)

Rumeli gazetesinde çıkan “Sopa” imzalı Yeni Lisancılara karşı olanlara tehditkâr bir dille kaleme alınmış olan yazıda yazar, İstanbul’da “eski lisan”ı savunanlar tarafından oluşturulmak istenen “mahfel-i edebî” nedeniyle Genç Kalemler ve Rumeli yazı heyetleriyle görüşüğünü söyler ve onlardan edindiği izlenimleri paylaşır. Bu görüşmede yazı heyetindeki isimlerin “damarlarını tek tek” yokladığını

söyleyen yazar, onlarda Osmanlılığı yükseltecek Türklük kanı, yeni hayat ve yeni bir ruh bulunduğunu ifade eder. Yazar, Celal Sahir ve Yakup Kadri haricindeki Yeni Lisan'a muhalif gençleri "korkaklıklarının derecelerine" uygun sayıda "omuzlarına ve parmaklarına" etkili nüfuzunu kullanacağını söyleyerek (Sopa, 1911: 2) tehdit eder. Ayrıca Balkanlarda yayın yapan Silah, Hançer, Top gibi yayın organlarına da aynı uyarıyı yapar.

Ömer Seyfettin, Hüseyin Cahit'e ithafen kaleme aldığı yazısında II. Abdülhamit'in "en büyük düşmanlığı(nın) Türklere ve Türk kavmine" olduğunu söyler. Onun döneminde herkes yönünü Arapçaya dönmüşken ve "medeniyet şarkıdır" diye düşünülürken "bir kahraman"ın çıktığını, Arapçadan öğrenilecek bir şeyin olmadığını söylediğini ifade eder:

"Unutulan, kâle bile alınmayan zavallı Türklüğü, hakikî bir teâlîye muhtaç olan Türk kavmiyetini hissettirdi. Birçok genç dimağlarda mühim bir intibah husule getirdi. İşte bu kahraman, bazı mecnun mutaassıplar gibi neslini inkâr etmeyerek tebcil eden, kendi kavmiyetini her şeye tercih eyleyen büyük ve samimî kahraman" (Seyfettin, 1911c: 58)

Ömer Seyfettin, bu ifadelerle tarif ettiği bu kahramanın Hüseyin Cahit olduğunu söyler.

Mehmet Şükrü, "Yeni Lisan Hakkında Bir Hasbihal" yazısında eskiyi kastederek, onların Türklüğü şimdiye kadar ifade edemediklerini, milletin yaratılışını kalemlerinden akıtmak istemediklerini, ezgisiyle milleti harekete geçirecek şarkılar yazmadıklarını, savaş meydanlarına düğüne gider gibi giden erlere türkü ile eşlik edemediklerini arka arkaya sorduğu sorularla belirtir. "Edemediler, çünkü yazıları bizim ruhumuzu, Türklük hislerimizi okşamıyor, lisanlarını samimi bulmuyoruz." (Şükrü, 1912: 5) diyerek bu soruların cevabını da yine kendi verir.

Cenap Şahabettin, "Ne Vakit Doğru Yazacağız?" başlıklı yazısında başta gençlik eğlencesi olarak gördüğü Yeni Lisan'ın artık "Abdullah Cevdet ve Celal Sahir Bey'ler gibi ağır başlı üdebâdan" taraftarlarının olduğunu söyler. Şahabettin, bu durumun ilerleyen zamanlarda önce yazarları sonra da bütün Türkleri ikiye ayıracağını iddia eder. Bu durumdan rahatsız olan Şahabettin, "Sanırım ki aramızdaki esbâb-ı hâzire-i

nifâk kafidir, buna bir de münâferet-i lisan ilave etmeyelim.” (Şahabettin, 1912b: 1) diye seslenerek yeteri kadar ayrılıklar varken bir de dil ayrılığının olmaması gerektiğini ifade eder.

Ömer Seyfettin, “Yeni Lisan’a Dair” başlıklı yazısında “milliyetsiz, kavmiyetsiz, kozmopolit, çanak yalayıcı, dalkavuk” olarak nitelendirdiği “Enderun edebiyatı”nın “milliyetsizliği, tabiata muhalifliği, sun’îliği anlaşılınca” Yeni Lisan’ın “hakikati”nin ortaya çıkacağını (Seyfettin, 1912a: 143) beklemektedir.

Ömer Seyfettin, Cenap Şahabettin ve Hüseyin Dâniş’in “İnkılâb-ı Lisan” başlıklı yazılarına karşılık yazdığı yazısında “doğru lisan” olarak gördüğü ve “Türklüğün kalbinde dimağında” yer aldığını belirttiği Türkçeye, yabancı dillere ait kuralların eklenemeyeceğini vurgular. Ömer Seyfettin, Nergisî ve Veysî’nin eserlerinde somutlaşmış “eski lisan”a Türklüğün tamamıyla yabancı kaldığını söyler. Ayrıca “Nergisî ve Veysî lisanının şekli değiştirilmiş enkazıyla devam eden Edebiyat-ı Cedide’ye, yani “eski lisan”a Türklük yine yabancı kalmıştır ve hep yabancı kalacaktır.” diyerek Cenap’ın temsil ettiği edebî zümreyi de Türklüğe yabancı olarak görür. (Seyfettin, 1912c: 3)

Ali Canip, Cenap Şahabettin’in “Ne Vakit Doğru Yazacağız?” başlıklı yazısına cevaben kaleme aldığı yazısında Yeni Lisan’ın kaynağının “Türklüğün asla kozmopolit olmayan yalnız Türk kalan vicdanı” olduğunu ifade eder. (Canip, 1912a: 3)

Cenap Şahabettin’in “Yeni Lisan bütün Türkleri ikiye ayıracak” şeklindeki iddiasına Ali Canip, “şimdiye kadar ikiye ayrılmış olan Türklüğü bir yapacak” diye karşılık verir. Canip’e göre;

“...artık kamus deryalarına dalarak ‘minare’ye benzeyen ‘inâre’leri, ‘hîçdi’ sisteminde ‘zişti’leri meydana çıkaran Harunü’r-Reşid’in huzurunda bir iğnenin gözünden bilmem kaç tane iğne geçiren adamın mahâretine pek benzeyen tuhafliklarıyla zavallı lisanımızın sâfiyetini bulandıran edîbler kalmayacak...” (Canip, 1912a: 3)

Ömer Seyfettin, “Yeni Lisan ve Çirkin Taarruzlar” başlıklı yazısında Yakup Kadri’ye ve onun eleştirilerine oldukça sert tepki gösterir. Mehmet Ali Tevfik imzalı “İntikam Şiirleri”ni “okunmaz bir angarya bilen duygusuz bir gençlik varsa, bu duygusuz gençliğin sesi hâlâ işitiliyorsa, biz işte asıl o vakit ictimâî bir tehlike karşısındayız.” diyen Seyfettin, bu tehlikenin nedenini de “çünkü Rumeli’yi Cermen, Anadolu’yu İslav askerlerinin çizmeleri yakında çiğneyeceğine şüpheniz kalmasın; çünkü, çünkü Türklük sönmüş, bitmiş demektir.” (Seyfettin, 1912b: 43) cümlesiyle açıklar. Ancak burada Seyfettin, Yakup Kadri’ye seslenir:

“Fakat hayır, azizim Yakup Kadri Bey! Uyanmaya başlayan büyük Türklük, milliyeti, hâkimiyeti, istikbali ve mazisiyle beraber lisanını da milliyetsizlerin elinden kurtaracak. Ölüp ölüp de yine asla ölmeyen, bu kuvveti dışarıdaki sayısız düşmanları gibi içindeki vefasız evlâtları tabiatını, Türklüğünü kaybetmiş cahil şartlar da deviremeyecektir.” (Seyfettin, 1912b: 43)

Ömer Seyfettin, “Ne Vakit Doğru Yazacağız?” yazısında konuşma diliyle yazmanın edebiyata bir değer kattığını ve bu eserlerin çok satıldığı için yazarlarına para da kazandırdığını ifade ettikten sonra eski şairlerin Türklüğe karşı tavırlarına gelir. Seyfettin, “Enderun edebiyatı” olarak gördüğü “eski lisan”ın yazılarında günden güne Türkçeyi kovduğunu, ezip bitirdiğini söyler. Bunun yanında kimsenin yüreğinde yer edemeyen “eski lisan”ın önemli isimlerinin Türklüğe hakaretler yağdırdıklarını ifade eder. “Hürriyetin bânisi” olarak nitelendirdiği Namık Kemal’in bile büyük düşüncelerinin arkasında “kavmiyeti” aşağıladığını, Türklüğe ve Türk’e “birçok küfürler” ettiğini (Seyfettin, 1912c: 3) iddia eder.

Ömer Seyfettin, aynı yazısının sonuna doğru artık Türklüğün uyandığını, gençlerin “Biz, Türk’üz” demek için beklediklerini, tarihlerine kayıtsız kalmayan Türklerin dillerine de kayıtsız kalmayarak onu bir “akademyanın, encümenin, komisyonun” keyfine bırakmayacaklarını vurgulayarak hem Daniş’e hem de Şahabettin’e cevap vermektedir. Ömer Seyfettin, “eserleri, isimleri, fikirleri bizce meçhul âlimler... Muhîtü’l Maarif muharriri, Meclis-i Kebir-i Maarif azaları... Kır sakallar, beyaz sarıklar, siyah cübbeler”i Türk dünyasının büyük ve toplumun geneline yayılmış değişimlerini duymayanlar olarak sıralar. Millî bilinçten yoksun bu isimlerden oluşacak bir heyetin dili düzenlemek için atacağı ilk adımın Türk

kelimesinin “vav’lı” yazılıp yazılmaması konusu olacağına işaret eden Seyfettin, dolayısıyla bu kurulların ilk işinin milletin adını bozmak olacağını düşünür. Tüm bunların bir neticesi olarak Seyfettin, Türkçeyi ancak Türklüğü yaşayanların düzeltereğini, çünkü dil konusunun bir millet sorunu olduğunu söyler. “Ne vakit doğru yazacağız?” sorusuna da cevabı kendisi verir: Ne zaman konuştuğumuz gibi yazarsak. Çünkü konuştuğumuz dilden daha doğal bir dil yoktur. (Seyfettin, 1912c: 3)

Cenap Şahabettin, Ali Canip’e hitaben yazdığı “Cevapname” yazısının sonunda “Yalılar argosu” olarak nitelendirdiği Yeni Lisan’a sahip çıkanlar arasında “Vardar yelinden büyük ikramiye umanlarla dün Rusya’dan gelmiş mini mini bir saksı içinde bir avuç Osmanlı toprağına bir damla su vermemiş iken bugün bize hamiyet-i Osmaniye dersi verenler var.” diyerek kendilerini millî olmamakla itham edenlere seslenir. Onları isteyenlerin dinleyebileceğini vurgulayan Şahabettin, “Benden: Paso!” (Şahabettin, 1912d: 1) diye yazısını bitirir.

Cenap Şahabettin, Şehbal’de yayımlanan yazısında Ali Canip ve arkadaşlarının iddia ettiği Yeni Lisan’ı büyük bir millî düşüncenin ortaya çıkardığı şeklindeki düşünceye katılmaz. Kendisinin de vatanı sevdiğini ifade eden Şahabettin ancak siyasî gerekçelerle dili çirkinleştirmeye aklının ermediğini belirtir. Ona göre Osmanlılığın herhangi bir kısmındaki güzelliği atmakla kazanılacak başarı gerçek başarı değildir. (Şahabettin, 1912e: 243) Cenap Şahabettin, Türkistan’daki Türkler anlasın diye dili “cascavlak bırakmayı” düşman içecek korkusuyla nehirleri zehirlemekle ve dost geçecek diye evleri yıkmakla eş değer tutar. (243)

Necdet Niyazi, “Musahabe” başlıklı yazısında dil ve edebiyatın arasında yakın bir ilişkinin olduğunu savunur ve Türkçe eserlerin “Türklüğümüze” daha büyük etkisi olacağını iddia eder. (Niyazi, 1912: 90)

Ethem Nejat, Yeni Fikir’deki yazısında Atina’daki Şark’a ait bir kongrede Edip Ahmet Hikmet’in Yeni Lisan’ın Türk millî edebiyatını oluşturduğunu ifade ettiğini belirtir. Nejat, Yeni Lisan’ın yalnız dili sadeleştirmekle kalmayıp “bize benliğimizi, Türklüğümüzü duyurdu; bize cihanda bir kıymet, bir kıymetli hüviyet kazanan milyonlarca arkadaşımıza yüz milyon Türk’e yaklaşmak, ruhen ve aslen birleşmek için bir duygu kazandırdı.” diyerek duygularını ifade eder. (Nejat, 1913: 237) Nejat, Türklüğün “Avrupa’nın cenubunda ve Şark’ta, küçük Asya’da, Irak’ta, Vasat-ı

Asya'da, Cenubî Asya'nın bazı taraflarıyla Çin ve Sibiryada" birleşmesine katkı olması açısından Türk Derneği ile Yeni Lisancuların birleşmesi gerektiğini savunur. Ethem Nejat, Anadolu'da köylülere ücretsiz dağıtılmak üzere "Yeni Lisan'la benliğini insanlığını, İslamlığını, Türklüğünü anlatacak" kitapçıklar hazırlanması önerisinde bulunarak yazısını sonlandırır. (239)

3.3. LİSANIN DEMOKRATLAŞMASI

“Yeni Lisan” makalesinde bu konuda herhangi bir cümle yer almamaktadır. Ancak sonraki metinlerde “demokratlık, demokratlaşma” kavramı kullanılmıştır. “Lisanın demokratlaşması”, bazen dilin halkın seviye indirilmesi bazen yabancı dil kurallarının atılması anlamına gelecek şekilde karşımıza çıkmaktadır.

Fuat Köprülü, dili halkın anlayacağı seviyeye indirerek demokratlaştırma düşüncesinin Fikret’i, Cenap’ı, Faik Ali’yi beğenmemenin ya da terkiplere savaş açmanın gerekçesi olamayacağını savunur. Köprülü, halkın anlayacağı şekilde edebî eser ortaya konulabileceğini ancak tüm sanat eserlerinin bu amaca uygun hale getirmenin doğru olmadığını ifade eder. (Köprülü, 1912a: 370)

Köprülü, “Türklük ve Yeni Lisan” başlıklı yazısında ise terkiplerin ve yabancı kelimelerin kaldırılmasıyla “lisanın demokratlaştırıldığını” düşünmenin yanlış olduğunu söyler. (Köprülü, 1912c: 579)

Kâzım Nami, Köprülü’nün “demokrat lisan” ile “avam lisanı”nı anladığını, buradaki “avam” ifadesiyle de “nâsın aşağı tabakası”nı kastettiğini vurgular. Kendilerinin “avam” ile aslında “enâm”ı kastettiklerini söyleyen Nami, bu iki kavramı ayrıca açıklar:

“İnsanlar mertebeye birbirinden farklı zümreler teşekkül ederler ki ‘ilm-i ictimâî’de bunlara sınıf derler. Sınıfları ortadan kaldırarak ictimâî bir seviye yapmak isteyen mesleğe ‘enâmiyet Democratie’ denilir. ‘Siyasî enâmiyet Democratie politique’ hukuki sınıfların ‘İctimaî enâmiyet democratie sociale’ zihnî sınıfların, ‘iktisadî enâmiyet Democratie economique’de iktisadi sınıfların aralarındaki farkları kaldırmaya çalışır.

Avamcılık bu üç türlü enâmiyetten başkadır. O, avamın havasa tefevvukunu istediği halde ‘enâmiyet’ sınıflar arasında sık kabul ediyor. Vakıa ictimâî ve iktisadi enâmiyet tamamiyle mümkün bir şey değildir, fakat siyasi enâmiyet mümkündür. Ve bugün bizde mevcuttur. Siyasi enâmiyet diğer bütün enâmiyetlerin esasıdır. Bugün fakir bir adam, çalışarak yarın servet sahibi oluyor; milyonlarla oynuyor; mümtaz bir mevki ediniyor. Böyle birtakım

sebeplerle mertebeden mertebeye inip binmek, siyasi enâmiyetin mucip olduğu bir nimettir.”

İşte bizim ‘demokrat’ kelimesinden muradımız budur; şu halde demokrat bir lisan olmak ancak Yeni Lisan’a müyesser olacaktır; onun bekâ bulacağında ve terakki edeceğinde iştibâh edilmemelidir.” (Nami, 1912b: 2)

Kâzım Nami, yazısının devamında “avam ve havas lisanlarının bünyesinin” bir olması gerektiğini söyler. Ona göre, havasın kullandığı kelimeler fazla olur ancak “lisanın bünyesi, yani lisaniyatı değişmez.” (2)

SONUÇ

21 Nisan 1911’de *Genç Kalemler* dergisinde yayımlanan “Yeni Lisan” makalesi ve bu makale ışığında ortaya çıkan tartışmalar Türkçenin sadeleşme tarihi açısından bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Bu çalışma bu kadar büyük öneme sahip “Yeni Lisan” makalesinin yayımlandığı dönemdeki etkisinin sadece *Genç Kalemler*, *Servet-i Fünun*, *Hak* gibi dergi ve gazetelerde sınırlı olamayacağı öngörüsünden yola çıkmıştır. Özellikle Hakkı Tarık Us (HTU) dijital arşivinde yapılan incelemeler, 1911-1912 yıllarındaki dergi ve gazeteler üzerine yapılan tezler ve yayımlanan kitapların incelenmesi sonucunda dört gazete ve on altı dergi olmak üzere toplam 20 yayın organında tartışmalarla ilgili yazılar belirlenmiştir. Bu yayın organlarında yer alan 78 metin ile *Genç Kalemler* Tahrir Heyeti tarafından dağıtılan *İstimzac* adlı kitapçığı da eklediğimizde toplamda 79 metne ulaşan geniş bir külliyat oluşmuştur. Bu bilgilerden hareketle “Yeni Lisan”ın dönemindeki etkisinin bilinenden daha geniş çaplı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

“Yeni Lisan” tartışmaları ya da bu tartışmalara sayfalarında yer veren gazete ve dergiler üzerine yapılan çalışmalardaki değinmeler de dahil edildiğinde şimdiye kadar tartışma odaklı yaklaşık kırk metin hakkında bilgi sahibi idik. *Şihâb*, *Musavver Erganun*, *Envâr-ı Vicdan*, *Elhan*, *Terbiye ve Oyun*, *İnkılâb-ı Edebî*, *Muhît-i Mesâi* dergileri daha önce “tartışma odaklı olarak” adından hiç söz edilmemiş yayın organları idi. Dolayısıyla bu yayın organlarında yer alan 14 yazıdan ilk defa bahsedilmiş ve bu metinler ilk defa Latin harflerine aktarılmış oldu. Ayrıca Agâh Sırrı Levend’den başlayarak hemen her çalışmada Yeni Lisan’a ilk destek veren yayın organlarından olduğu özellikle vurgulanan *Rumeli* gazetesinde Nisan 1911 ile 1912 sonu arasında yer alan ve tartışmaya bir boyut kazandıran toplam 6 metnin ile *Yeni Fikir* dergisinde yer alan bir metnin de adından ilk defa bahsedilmiş ve bu metinler ilk defa Latin harflerine aktarılmış oldu. Dolayısıyla “Yeni Lisan” makalesi etrafında gelişen tartışmaların sadece *Genç Kalemler*, *Servet-i Fünun*, *Hak*, *Rübab*, *Şehbal* gibi yayın organlarıyla sınırlı kalmadığı ortaya çıkmaktadır. Bunların haricinde *Türk Yurdu*, *Şehbal* ve *Hak*’ta yer alan 7 makale -daha önce çeşitli çalışmalarda değinilmiş ve onlardan alıntılar yapılmış olsa da- “tam olarak” ilk defa Latin harflerine aktarılmış oldu. Sonuç olarak çalışmamızda yer alan 79 metinden 28 tanesi ilk defa Latin harflerine aktarıldı.

Tartışmalar boyunca Ali Canip, sekiz yazıyı tek başına kaleme almış, bir tanesini de Ziya Gökalp ile beraber yazmıştır. Bu sonuçla Ali Canip toplamda 9 yazı ile en fazla yazı kaleme alan isim olarak dikkat çekmektedir. Ali Canip’i 7 yazı ile Ömer Seyfettin; 5’er yazı ile Fuat Köprülü, Kazım Nami, Cenap Şahabettin; 3 Yazı ile Genç Kalemler Tahrir Heyeti; 2’şer yazı ile A(yın) İsmet, Baha Tevfik, Mehmet Rauf, Mehmet Şükrü, Naci Fikret, Şahabettin Süleyman, Celal Sahir, Refi Nevzat takip etmektedir. Diğer 29 ismin ise birer tane yazısı bulunmaktadır. Bu metinlerden hareketle “Yeni Lisan”ın Selanik’ten, Trabzon’a Manastır’dan Konya’ya, İstanbul’dan Diyarbakır’a kadar ülkenin çok farklı bölgelerinde ciddi bir karşılık bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

“Yeni Lisan” makalesinde dile getirilen “terkip, cem” başta olmak üzere yabancı dil kuralları, konuşma dili ile yazı dili arasındaki farkların kaldırılması, millî dil ve millî edebiyat konuları metinlerin büyük bir bölümünde tartışılmıştır. “Yeni Lisan” taraftarları bu konularda yaklaşık aynı düşüncelere sahipken onlara karşı olanlar arasında bir birliktelik söz konusu değildir. “Yenilik” yanlıları daha somut konular ve örnekler üzerinden oldukça ciddi tespitlerde bulunmalarına karşın “eski”yi savunanlar daha savruk, alaycı ve küçümseyici bir üsluba sahiptirler.

Tartışmalar boyunca “yeniler” ve “eski”lerin birbirlerine yönelik kullandıkları sıfatlar, suçlamalar oldukça dikkat çekicidir. “Yeni Lisan” taraftarları eskiyi, yerleşik olanı ortadan kaldırıp “yeni”yi kurma amacını gerçekleştirmek için onlara oldukça sert ithamlarla saldırmışlardır. “Eskiler”i “milliyetsiz, kavmiyetsiz, idraksiz, çanak yalayıcı, ağlakçı, müzelik antika, Türklüğünü kaybetmiş ve ölmüş olan dün, sefil teşebbüsler, adi iftiracılar, maymun gibi taklitçiler, çalanlar, zekâlarıyla değil nühâ-i şevkileriyle bağırarak istemezükçüler” diye nitelendirmişlerdir. Yeni Lisancılar eski dil ve edebiyatı “hasta, saçma, donkişotluk, ilim, fen, psikoloji ve tabiata muhalif bir ucube lisan, Enderun argosu, yapay bir dil, klişeli bir lisan, sanat itibariyle akîm, lisan itibariyle gayr-ı tabî, millet ve ictimâiyet itibariyle nâkıs ve mazur” ifadeleriyle yıkmaya çalışmışlardır. Eskiye yönelik tüm bu ithamlara karşılık “istikbal maarif ordumuzun en mükemmel bir silahı, iki sene evvel doğmuş bir çocuk, Türklüğün kalbinde dimağında, maşerin ruhî ihtiyacından doğmuş” olduğunu düşündükleri kendilerinin “kutsal bir amaçla” hareket ettiklerini iddia etmişlerdir.

“Yeni Lisan” taraftarlarının bu nitelendirmelerinin yanında “eskiler” de “yeniler”e çeşitli ithamlarla karşılık vermişlerdir. Yeniye “muallal, manasız bir heves, neticesiz bir teşebbüs; gençliğe has bir yenilik arzusu; boş, gülünç, kindar, mağrur, hasetkâr bir uğraş; deve olmak için şişen bir kurbağa ve cahil” gibi sıfatlarla anmışlardır. “Eskiler” Yeni Lisan’ın savunduğu dil ve edebiyatı da “Esperanto, Volapük gibi yapay ve aristokrat bir lisan; dar ve ahenkten mahrum bir edebiyat, gelişigüzel söylemeyi öğretmeye çalışan bir çaba” olarak görmüşlerdir.

Tez “Yeni Lisan” makalesini merkeze alan metinlerin içeriklerine göre tasnif edilmesine dayanan üç ana bölümden oluşmaktadır. Bu bölümlerden ilki Ömer Seyfettin’in Yeni Lisan makalesinde “eski lisan” ifadesinden hareketle tepkilerinin odağı olan “eski” ile “yeni” arasındaki ayırmadan ve bu iki kesimin birbirlerine yönelik düşüncelerinden oluşmuştur. “Yeni Lisan” taraftarları yabancı dil kurallarını yoğun şekilde kullanan, bu nedenle de Türkçenin değerini yitirmesine ve bir dil olma vasfını kaybetmesine neden olan “eski lisan”ı ve onu savunanları “intihalcilik, taklitçilik ve yapaylık” gibi ithamlarla suçlamışlardır. Buna karşılık “eski lisan” taraftarları da adlarının yeni olmasına rağmen ortaya yeni olarak bir şey koymadıklarını iddia ettikleri “Yeni Lisan” ifadesine karşı çıkmakla kalmazlar bu düşünce ile edebî metin de oluşturulamayacağını vurgularlar.

Çalışmanın ikinci bölümünde “Yeni Lisan”ın amacı, sadeleşme düşüncesi ve ortaya koymaya çalıştığı dil anlayışı anlatılmıştır. Bu bölümde “Yeni Lisan”ın üzerinde en fazla durduğu “terkip, cem ve yabancı dil kuralları” konusu ile konuşma ve yazı dili arasındaki farkın giderilmesi çalışmaları geniş yer tutmuştur. “Yeni Lisan” taraftarları; genel anlamda yabancı dil kurallarının tamamının terk edilmesi, kalıplaşmış terkipler hariç tüm terkiplerin Türkçe kurallarına göre yeniden oluşturulması, uzak Türk topluluklarından kelime alma yoluna gidilmemesi, çok acil bir şekilde konuşma ve yazı dili arasındaki farkın ortadan kaldırılması bu sayede de eğitim öğretim süresinin kısalması ve okuma yazma oranının artması gibi düşünceleri dile getirmişlerdir. Eski lisan taraftarları ise sadeleşme düşüncesine karşı olmadıklarını, terkip başta olmak üzere yabancı dil kurallarının terk edilmesinin dilin doğal yapısına aykırı olduğunu ve bunun tasfiye anlamına geldiğini, halkın konuştuğu dille edebî metin yazılmasının ise kesinlikle mümkün olamayacağını savunmuşlardır.

“Yeni Lisan” Türkçülük, milliyetçilik akımlarının etkisiyle ortaya çıkmış bir harekettir. Dolayısıyla “Yeni Lisan” taraftarları ya da onlara karşı çıkanlar bu siyasal kavramları her konuda dile getirmişlerdir. Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde de “Yeni Lisan” düşüncesinin millilik ve milliyetçilik boyutu işlenmiştir. Yeni Lisan taraftarları bu hareketin Türklüğün, milliyetçiliğin bir gereği olduğunu ve dağınık hâle gelmiş, birbirlerinin konuştuklarını ve yazdıklarını anlamayan toplumun kaynaşmasına vesile olacağını savunmuşlardır. Onlara karşı çıkanlar ise “millî edebiyat” kavramıyla ne anlatılmak istenildiğinin net olmadığını, dili sadeleştirme adına yüzlerce yıldır kullanılan kelimelerin dilden atılmasının “Türklüğü ikiye ayıracağını” savunmuşlardır. Bu bölümde ele alınan “lisanın demokratlaşması” konusunda da bir netlik söz konusu değildir. Yeni Lisancılar dildeki yabancı kelime ve kuralların terk edilmesiyle dilin demokratlaşacağını düşünürlerken onlara karşı çıkanlar bu adımla demokratlaşma arasında bir ilinti olmadığını savunurlar.

Sonuç olarak Türkçenin sadeleşmesi yolunda büyük öneme sahip “Yeni Lisan” makalesi etrafında gelişen tartışmaların incelendiği çalışmamızda 21 Nisan 1911-Şubat 1913 tarihleri arasında 20 farklı yayın organında 43 farklı kalemden çıkan toplam 78 makale ve bir kitapçıkta yer alan görüşler içeriklerine göre tasnif edilmiş ve tek tek incelenmiştir. Bu inceleme sayesinde,

1) Yeni Lisan tartışmaları külliyatına 28 yeni metin eklenmiş ve bu metinlerin tamamı *ilk defa* Latin harflerine aktarılmış oldu.

2) Yeni Lisan makalesine değinen ilk yazının Yeni Lisan makalesinden bir hafta sonra Muhît-i Mesâi dergisinde A(yın) İsmet tarafından yazılan “Bir Şübbanenin Mabadı” başlıklı makale olduğu tespit edilmiş oldu.

3) Rumeli gazetesinde yer alan Yeni Lisan odaklı makaleler ilk defa Latin harflerine aktarılmış ve incelenmiş oldu.

4) İlk defa Latin harflerine aktarılan metinler dahil tüm metinleri daha önceki incelemelerde olduğu gibi sadece kronolojik bir incelemeye tabi tutmak yerine tematik olarak ele alındı. Bu sayede bir yandan işlenen konuların seyri ortaya konulurken diğer yandan da kronolojiye bağlı kalındı. Bu da çalışmanın *daha önceki çalışmalardan ayrılan yönü* olarak dikkat çekmektedir.

Tüm bu incelemelerin bir sonucu olarak tartışmaların içerik kronolojisi, tartışmaların gidiş ortaya konulmuş ve yeni eklenen metinlerle tartışmaları kapsayan geniş bir külliyat oluşmuştur.

KAYNAKÇA

1. Kitaplar

Aksoy, Musa (2014). Gelenekçilerle Yenilikçilerin Türkçe-Osmanlıca ve Arapça Tartışması. Ankara: Akçağ Yayınları.

Ali Canip Yöntem'in Yeni Türk Edebiyatı Üzerine Makaleleri (2005). (Haz. Ahmet Sevgi-Mustafa Özcan). Konya: Tablet Kitabevi.

Bilgegil, M. Kaya (1972). Harâbât Karşısında Namık Kemal. İstanbul: İrfan Yayınları.

Bilgegil, M. Kaya (1979). Ziya Paşa Üzerinde Bir Araştırma. Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

Çelik, Hüseyin (1995). Genç Kalemler Mecmuası Üzerine Bir Araştırma. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yayınları.

Ebüzziya, Ziyad (1997). Şinasi (Haz. Hüseyin Çelik). İstanbul: İletişim Yayınları.

Enginün, İnci (2014). Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Filizok, Rıza (2001). Ali Canip'in Hayatı ve Eserleri Üzerinde Bir Araştırma. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını.

Fuad, Beşir (2019). Şiir ve Hakikat. (Haz. Handan İnci). İstanbul: YKY.

GKD, (2014). Genç Kalemler Dergisi. (Haz. İsmail Parlatır – Nurullah Çetin). Ankara: TDK Yayınları.

Göçgün, Önder (2001). Ziya Paşa'nın Hayatı, Eserleri, Edebi Kişiliği, Bütün Şiirleri ve Eserlerinden Açıklamalı Seçmeler. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Gökçek, Fazıl (2014). Bir Tartışmanın Hikayesi Dekadanlar. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kaplan, Ramazan (1998). Klasikler Tartışması Başlangıç Dönemi. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Koç, Murat (2011). Bekir Fahri İdiz Hayatı, Sanatı ve Eserleri. İstanbul: Eren Yayıncılık.

Levend, Ağâh Sırrı (1960). Türk Dilinde Sadeleşme ve Gelişme Evreleri. Ankara: TDK Yayınları.

Okay, Orhan (2008). Beşir Fuad İlk Türk Pozitivist ve Natüralisti. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Öksüz, Yusuf Ziya (2004). Türkçenin Sadeleşme Tarihi Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi. Ankara: TDK Yayınları.

Parlatır, İsmail (2000). Tevfik Fikret'in Dil ve Edebiyat Yazıları. Ankara: TDK Yayınları.

Parlatır, İsmail (2005). Rezaizâde Mahmut Ekrem. İstanbul: MEB Yayınları.

Parlatır, İsmail-Çetin, Nurullah (2005). Şinasi-Bütün Eserleri. Bursa: Ekin Kitabevi.

Polat, Nazım H. (2005). Rübab Mecmuası ve II. Meşrutiyet Dönemi Türk Kültür, Edebiyat Hayatı. Ankara: Akçağ Yayınları.

Polat, Nazım H. (2018). Ömer Seyfettin Bütün Eserleri. Ankara: TDK Yayınları.

Şahabettin, Cenap (1998). Evrâk-ı Eyyam. (Haz. Hasan Akay). İstanbul: Timaş Yayınları.

Şenler, Yaşar (2011). Hayatı, Eserleri ve Edebiyat Anlayışıyla Muhiddin Mekki. Konya: Palet Yayınları.

Tanpınar, Ahmet Hamdi (1976). 19'uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi. İstanbul: Çağlayan Kitabevi.

Yetiş, Kâzım (1996). Tâlim-i Edebiyatın Retorik ve Edebiyat Nazariyâtı Sahasında Getirdiği Yenilikler. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.

2. Makaleler, Bildiriler, Diğer Basılı Yayınlar

• Bilimsel Dergi Makalesi

Argunşah, Hülya (2011). "Ömer Seyfettin ve Yakup Kadri'nin Yeni Lisan Tartışmaları", Türk Dili, S.453, s.19-28.

Argunşah, Hülya (2012). "Yakup Kadri'nin Yeni Lisan ve Millî Edebiyatla İlgili Görüşleri". Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, S. 7, s.7-33.

Bingül, Şeyhmus, (2020). "İttihat ve Terakki Döneminde Diyarbakır'da Yerel Basın: Dicle Gazetesi Örneği (1911-1915)". e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi C.12, S.1, s.258-276.

Bozdoğan, Ahmet (2007). "Birinci Yeni Lisan Makalesini Millî Edebiyat Akımının Bildirgesi Olarak Okumak" Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. 11, S.2, s.251-256.

Can, Yaşar (2018). "Münazaradan Münakaşaya Uzanan Bir Polemik: Hayaliyyun Hakikuyun". Hece Dergisi Polemikler Özel Sayısı, Özel S. 36/S. 258-259-260, s. 44-50.

Canatak, Abdülmecit (2018). “Edebiyatın Milliliği ve Milli Edebiyat Etrafındaki Tartışmalar”. *International Journal of Languages’ Education and Teaching*, S. 6, s. 1-17.

Canip, Ali (25 Ekim 1941). “Ziya Gökalp’in Matbuat Aleminde İlk Görünüşü: Genç Kalemler ve ‘O’.” *Çınaraltı*, S.12, s.7-10.

Erkek, Mehmet Salih, (2012). “Osmanlı Devleti’nde İlk Türkçü Eğitim Dergisi: Yeni Fikir”. *History Studies*. C. 4, S.1, s. 197-213.

Gülşen, Hacer (2018). “Romantizm–Realizm (Hayaliyyûn–Hakikiyyûn) Tartışmaları ve Beşir Fuat”. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 32, s.145-152.

Kandemir, Mehmet Doruk (2018). “Edebiyatımızda İlk Kalem Münakaşası: Mes’ele-i Mebhûsetün Anhâ”. *Hece Dergisi Polemikler Özel Sayısı*, Özel S. 36/S. 258-259-260, s. 39-43.

Karataş, Turan (2011). “Milli Edebiyat” Adı Etrafında Tartışma/lar”. 100. Yılında Yeni Lisan Hareketi ve Milli Edebiyat Çalıştayı Bildirileri, İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yay., 2011, s. 175-185.

Kılıç, Neslihan (2019). “Spor Basımının Tarihsel Gelişiminde Önemli Bir Dergi: Terbiye ve Oyun”. *TRT Akademi Dergisi*, C.4: S.8 s.264-285.

Odabaşı, Arda (2006). “Genç Kalemler İncelemelerindeki Hatalar”. *Müteferrika Kitabiyat Dergisi*, S. 33, (Kış 2006-2), s.49-84.

Odabaşı, Arda (2008). “Genç Kalemler’in Yeni Lisan ve Bir İstimzâc Broşürü ve Bilinmeyen Yazarı”. *Müteferrika Kitabiyat Dergisi*, S. 33, (Yaz 2008-1), s.169-196.

Odabaşı, İsmail Arda (2007). “Yeni Hayat/Yeni Lisan Hareketinin İzmir Sözcüsü: Gençlik Dergisi”. *Müteferrika Kitabiyat Dergisi*, S. 31, (Yaz 2007-1), s.71-94.

Öksüz, Melek (2016). “II. Meşrutiyet Dönemi’nde Trabzon’da Bir Şirketleşme Teşebbüsü: Envâr-ı Vicdan Kollektif Şirketi”. *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 2016; S.21, s.121-148.

Polat, Nazım H. (2003). “II. Meşrutiyet Devri Türk Kültür-Edebiyat ve Basın Hayatının Bir Yansıtıcısı Olarak Rübap Dergisi”, *Tübar*, S. 14, s. 7-41.

Polat, Nazım H. (2003). “II. Meşrutiyet Devri Türk Kültür-Edebiyat ve Basın Hayatının Bir Yansıtıcısı Olarak Rübap Dergisi”, *Tübar*, S. 14, s. 7-41.

Polat, Nazım H. (2004). “Musavver Erganonun Dergisi”. *Tübar*, S.15, s. 39-63.

Polat, Nazım H. (2020). “Ömer Seyfettin – Ne Vakit Doğru Yazacağız”. *Türk Dili*, S.824, s. 36-42.

Polat, Nazım H. (2020). “Yeni Lisan’da Divan Edebiyatı Eleştirisi”. *Türk Dili*, S.821, s. 18-29.

Sazyek, Hakan (2012). “Türk Edebiyatının İlk Avangart Hareketi: ‘Yeni Lisan’”. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S.24, s.113-136.

Sazyek, Hakan (2013). “Yeni Lisan Hareketinin ‘Meşhur’ Anketi ve Onun ‘Meçhul’ Kitapçığı Üzerine”. Turkish Studies, S.8, s.365-383.

Tansel, Fevziye Abdullah (1953). “Muallim Nâci ile Recâizâde Ekrem Arasındaki Münakaşalar ve Bu Münakaşaların Sebep Olduğu Edebî Hâdiseler”. Türkiyat Mecmuası, C.10, s.159-200.

Topaloğlu, Yüksel (2014). “Yeni Lisan Hareketinin Öncülü: Şemsettin Sami”. Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, C.4, S.7, s. 61-73.

- **Gazete -Dergi Makalesi**

? (15 Kânunusani 1327/ 28 Ocak 1912). “Tedkik ve Mütalaa - Yeni Lisancılar”. Elhan, S.1 s.4-6.

Canip, Ali (1911a) (27 Nisan 1327/10 Mayıs 1911). “Gençlik Kavgası”. Genç Kalemler, S.2, s.35-38.

Canip, Ali (1911b) (6 Mayıs 1327/19 Mayıs 1911). “Milli Lisan ve Milli Edebiyat”. Genç Kalemler, S.3, s. 47-52.

Canip, Ali (1911c) (26 Mayıs 1327/ 8 Haziran 1911). “Milli Daha Doğrusu Kavmi Edebiyat Ne Demektir?”. Genç Kalemler, S.4, s. 72-77.

Canip, Ali (1911d) (19 Haziran 1327/ 2 Temmuz 1911). “Milli Edebiyat Meselesi”, Genç Kalemler, S.6, s. 99-103.

Canip, Ali (1912a) (29 Haziran 1328/ 12 Temmuz 1912). “Cenap Şahabettin Bey’e”. Hak, S.131, s. 3.

Canip, Ali (1912b) (9 Temmuz 1328/22 Temmuz 1912). “Cenap Şahabettin Bey’e” . Hak, S.131, s.3.

Canip, Ali (1912c) (20 Temmuz 1328/2 Ağustos 1912). “Bir Cevap -Cenap Şahabettin Bey’e-“. Hak, S. 141, s. 3.

Canip, Ali (1912d) (2 Teşrinievvel 1328/ 15 Ekim 1912). “Cenap Şahabettin Bey’e”. Genç Kalemler, S. 27, s. 82-86.

Canip, Ali-Gökalp, Ziya, (27 Nisan 1327/10 Mayıs 1911). “Yeni Lisan”. Genç Kalemler, S.2, s. 25-29.

Daniş, Hüseyin (1 Temmuz 1328/14 Temmuz 1912). “İnkılâb-ı Lisan”. Hak, S.123, s.3.

Fahri, Bekir (24 Mayıs 1328/ 6 Haziran 1912). “Hareket-i Edebiye”. Terbiye ve Oyun, S.21, s. 362-364.

Fikret, Naci (21 Kânunuevvel 1328/ 3 Ocak 1913). “Necdet Niyazi Bey'e Cevap”. Şihab, S.10, s. 103.

Fikret, Naci (ty.) “Yeni Lisan”. Şihab, S. 7, s. 73-76.

Filibeli Adil (18 Mayıs 1328/ 1 Haziran 1912). “Kâzım Nami Bey'e”. Hak Edebî İlave, S.5, s. 7-8.

Genç Kalemler Tahrir Heyeti (1912a) (27 Nisan 1328/ 10 Mayıs 1912). “Pespaye Bir Hicve Ciddi Bir Cevap”. Genç Kalemler, S.20, s.200.

Genç Kalemler Tahrir Heyeti (1912b) (16 Mayıs 1328/29 Mayıs 1912). “Yeni Lisân ve Muarızlarından Bir Numune”. Genç Kalemler, S.21, s.202-207.

Genç Kalemler Tahrir Heyeti(ty). Yeni Lisan ve Bir İstimzac. Selanik: Mithat Paşa Sanayi Matbaası.

Gündüz, Aka (10 Temmuz 1328/ 23 Temmuz 1912). “Yeni Lisan Hakkında”. İnkılâb-ı Edebî, S. 1 s.3-4.

Hamdi, Benîzâde Ahmet (10 Mayıs 1327/23 Mayıs 1911). “Yeni Lisan Bahsi”. Rumeli, S. 445, s. 1-2.

İsmet, A(yın) (1911a) (10 Nisan 1327/ 23 Nisan 1911). “Bir Şübbanenin Mabadi”. Muhît-i Mesâi, S. 7, s.13-16.

İsmet, A(yın) (1911b) (10 Nisan 1327/ 23 Nisan 1911). “Taayyün Etmemiş Meslekler”. Muhît-i Mesâi, C1, S. 9, s.11-12.

Karaosmanzade, Yakup Kadri (19 Nisan 1328/ 2 Mayıs 1912). “Netâyic”. Rûbab, S. 14, s.144.

Kohen, M. (7 Haziran 1327/20 Haziran 1911). “Yeni Lisan”. Rumeli, S. 469, s.2.

Köprülü, Mehmed Fuad (1912a) (16 Şubat 1327/ 29 Şubat 1912). “Yeni Lisan”. Servet-i Fünun, S. 1082, s.365-370.

Köprülü, Mehmed Fuad (1912b) (22 Mart 1328/ 4 Nisan 1912). “Maraz-ı Tenkit”. Servet-i Fünun, S. 1087, s.483-485.

Köprülü, Mehmed Fuad (1912c) (19 Nisan 1328/ 2 Mayıs 1912). “Türklük ve Yeni Lisan”. Servet-i Fünun, S. 1091, s.579-582.

Köprülü, Mehmed Fuad (1912d) (17 Mayıs 1328/ 30 Mayıs 1912) “Bir Mudhike-i Edebiyye”. Servet-i Fünun, S. 1095, s.51.

Köprülü, Mehmed Fuad (5 Mayıs 1327/ 16 Mayıs 1911). “Edebiyat-ı Milliye”. Servet-i Fünun, C.41, S. 1041, s.3-7.

Kunos, Ignacz. (13 Kanunusani 1327/26 Ocak 1912). “Yeni Lisan – İstimzaca Cevap”. Genç Kalemler, C.3, S. 14, s. 29-30.

M. H. (10 Temmuz 1328/ 23 Temmuz 1912). “Edebiyatta Mahûf Dakikalar”. Şihab, S.5, s. 50-51.

Nami, Kâzım (16 Temmuz 1328/29 Temmuz 1912). “Lisan İnkılabı”. Hak, S.137, s.3.

Nami, Kâzım (1912a) (19 Mart 1328/ 1 Nisan 1912). “Yeni Lisan ve Hasta Bir Mantığın Psikolojisi”. Genç Kalemler, S.17-18, s.128-139.

Nami, Kâzım (1912b) (3 Mayıs 1328/16 Mayıs 1912). “Yeni Lisan Etrafında”. Hak Haftalık İlave, S.3, s.1-3.

Nami, Kâzım (1912c) (22 Haziran 1328/ 5 Temmuz 1912). “Türklük İçin”. Hak, S.10, s. 1-2.

Nami, Kâzım (1912c) (6 Temmuz 1328/19 Temmuz 1912). “Türkçenin Sadeleştirilmesi”. Hak, S.128, s.3.

Nazif, Süleyman (15 Haziran 1328/ 28 Haziran 1912). “Bir Mesele-i Müebbede”. Şehbal, C. 3, S. 55 s. 122-123.

Nazmi, Nazım (30 Ağustos 1327/ 12 Eylül 1911). “...Bey'e Açık Mektup Yeni Lisan İçin”. Envar-ı Vicdan, C.3, S.88(105), s.1-7.

Necdet, Raif (1 Şubat 1327/14 Şubat 1912). “Yeni Lisan – İstimzaca Cevap”. C.3, S.15, s. 49-51.

Necip, M. (24 Temmuz 1328/6 Eylül 1912). “Yeni Lisan – M. Nermi Bey’e”. Genç Kalemler, S. 26, s.58-62.

Nejat, Ethem (Şubat 1328/ Şubat 1913). “Yeni Lisan ve Tekâmül”. Yeni Fikir, S.8, s.234-239.

Nermi, M. (16 Mayıs 1328/29 Mayıs 1912). “Yeni Lisan İstilâsı Karşısında”. Genç Kalemler, S. 22, s. 226-251.

Nevzat, Refi (15 Teşrinievvel 1327/ 28 Ekim 1911). “Lisan İnkılabı”. Musavver Erganun, S. 1 s.3-4.

Nevzat, Refi (ty). “Edebiyat-ı Milliye ve Genç Kalemler”. Muhît-i Mesâi, S.10, s. 1-4.

Niyazi, Necdet (5 Kânunuevvel 1328/ 18 Aralık 1328). “Musahabe”. Şihab, S.9, s.90-91.

Nüzhet Haşım, H. (29 Nisan 1327/12 Mayıs 1911). “Yeni Lisan Nereye Aittir?”. Muhît-i Mesâi, S. 8, s.12-14.

Rauf, Mehmet (1912a) (11 Mayıs 1328/24 Mayıs 1912). “Edebiyatta Yenilik”. Hak, S.72, s.1-2.

Rauf, Mehmet (1912b) (24 Mayıs 1328/ 6 Haziran 1912). “Bir Cevap-Sahir Bey'in Musahabesi Hakkında”. Servet-i Fünun, S. 1096 s.75-76.

Rıfat, A(yın) (17 Nisan 1327/30 Nisan 1911). “Yeni Lisan İçin”. Rumeli, S.427, s.2.

Sahir, Celal (1912a) (26 Nisan 1328/ 9 Mayıs 1912). “Müebbed Bir Mesele Hakkında”. Haftalık İlave S. 2, s.1-2.

Sahir, Celal (1912b) (18 Mayıs 1328/ 1 Haziran 1912). “Edebiyatta Yenilik Makalesi Hakkında”. Hak Haftalık İlave S. 5, s. 1-3.

Sakıp, Celal (27 Nisan 1328/ 10 Mayıs 1912). “Tetebbu Karşısında Mehmet Fuat Bey”. Genç Kalemler, S.20, s. 191-194.

Sami, Şemsettin (5 Nisan 1315/17 Nisan 1899). “Lisan ve İmlâ Hakkında Fikr-i Hakikîmiz”. Sabah, S. 3378, s.3.

Seyfettin, Ömer (1911a) (8 Nisan 1327/21 Nisan 1911) “Yeni Lisan”. Genç Kalemler, nr.1, s.1-7.

Seyfettin, Ömer (1911b) (6 Mayıs 1327/ 19 Mayıs 1911). “Beni Terk Et Şiirine Dair”. Genç Kalemler, S.3, s.52-55.

Seyfettin, Ömer (1911c) (26 Mayıs 1327/ 8 Haziran 1911). “Yeni Lisan ve Hüseyin Cahit”. Genç Kalemler, S.4, s. 58-61.

Seyfettin, Ömer (1911d) (4 Ağustos 1327/ 17 Ağustos 1911). “Yeni Lisan”. Dicle, S.23, s.1-3.

Seyfettin, Ömer (1912a) (25 Haziran 1328/8 Temmuz 1912). “Yeni Lisan’a Dair”. Yirminci Asırda Zeka, S.9, s.143-144.

Seyfettin, Ömer (1912b) (10 Temmuz 1328/ 23 Temmuz 1912). “Yeni Lisan ve Çirkin Taarruzlar”. Genç Kalemler, S. 24-25, s. 39-50.

Seyfettin, Ömer (1912c) (16 Temmuz 1328/29 Temmuz 1912). “Ne Vakit Doğru Yazacağız?”. Tanin, S.1405, s. 3.

Sopa, (24 Mayıs 1327/6 Haziran 1911). “Ben De Varım”. Rumeli, S.457, s. 2.

Suphi, Hamdullah (18 Teşrinisani 1327/ 1 Aralık 1911) “Yeni Lisan – İstimzaca Cevap”. Genç Kalemler, C.2, S.12, s. 194-196.

Süleyman, Şahabettin (1 Mayıs 1328/14 Mayıs 1912). “Genç Kalemler Tahrir Heyetine”. Rübab, S.17, s. 8.

Süleyman, Şahabettin (5 Kânunuevvel 1327/18 Aralık 1911). “Yeni Lisan – İstimzaca Cevap”. Genç Kalemler, C.3, S.13, s. 1-2.

Şahabettin, Cenap (1912a) (28 Mayıs 1328/ 10 Haziran 1912). “Oğluma İkinci Mektup”. Hak, S.89, s.1.

Şahabettin, Cenap (1912b) (19 Haziran 1328/2 Temmuz 1912). “Ne Vakit Doğru Yazacağız?”. Hak. S. 111, s.1.

Şahabettin, Cenap (1912c) (26 Haziran 1328/9 Temmuz 1912). “İnkılâb-ı Lisân”. Hak, S.118, s.1.

Şahabettin, Cenap (1912d) (17 Temmuz 1328/30 Temmuz 1912). “Cevapname”. Hak, S. 131, s.1.

Şahabettin, Cenap (1912e) (15 Eylül 1328/ 28 Eylül 1912). “Ali Canip Bey’e Açık Mektup”. Şehbal, C.4 S. 61, s.242-243.

Şevket, M. (28 Nisan 1327/11 Mayıs 1911). “Tevfik Rüştü Bey ve Yeni Lisan”. Rumeli, S.436, s.3.

Şihab (ty). “Mesleğimiz ve Yeni Lisan”. Şihab, S.7, s.79-80.

Şükrü, Mehmet (15 Haziran 1328/ 28 Haziran 1912). “Yeni Lisan Hakkında Bir Hasbihal”. Hak, S.107, s.5-6.

Şükrü, Mehmet (17 Temmuz 1327/ 30 Temmuz 1911). “Yeni Lisan Yolu Nereye Çıkar?”. Gençlik Dergisi İzmir, S.3 s.46-48.

Tahrir Heyeti (15 Mart 1328/28 Mart 1912). “Yenilik Düşmanlarına-Yakup Kadri Bey’in Makalesi Münasebetiyle”. Yeni Felsefe Mecmuası. S.10, s. 29.

Tevfik, Ahmet (18 Temmuz 1327/31 Temmuz 1911). “Yeni Lisan Hakkında”. Rumeli, S.503, s. 2.

Tevfik, Baha (1912a) (5 Mart 1328/ 18 Mart 1912). “Lisan, İmla”. Yirminci Asırda Zekâ, C.1, S.1, s.9-10.

Tevfik, Baha (1912b) (11 Haziran 1328/ 24 Haziran 1912). “Yeni Lisan ve Mehmet Necip Bey”. Yirminci Asırda Zekâ, C.1, S.8, s.132b

Tevfik, Rıza (1327/Aralık-Ocak 1911). “Emin Bey ve Emin Bey Türkçesi” Türk Yurdu, C.1, S.4, s.89-96.

Tıp Fakültesinden Altmış Efendi (Ali vd.) (19 Mart 1328/ 1 Nisan 1912). “Bir Ta’rize Cevap”. Genç Kalemler, S. 17-18, s. 152.

Ulvi, İzzet (19 Haziran 1328/2 Temmuz 1912). “Yeni Lisan – İstimzaca Cevap”. Genç Kalemler, C.3, S.23, s. 258-259.

- **Bildiri - Yayımlanmış**

100. Yılında Yeni Lisan Hareketi ve Millî Edebiyat Çalıştayı Bildirileri. (2014). (Yay. Haz. Hülya Argunşah-Oğuzhan Karaburgu). İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.

- **Sözlük**

Devellioğlu, Ferit (2005). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat. Ankara: Aydın Kitabevi.

Naci, Muallim (1978). Lugat-ı Naci. İstanbul: Çağrı Yayınları.

Sami, Şemseddin (2013). Kâmûs-ı Türkî. İstanbul: Kapı Yayınları.

Türkçe Sözlük (2009). Ankara: TDK Yayınları.

- **Ansiklopedi Maddesi**

Akün, Ömer Faruk (2006). “Namık Kemal”. İstanbul: TDV İslam Ansiklopedisi. C.32, s.361-378.

Huyugüzel, Ömer Faruk (2010). “Tanin”. İstanbul: TDV İslam Ansiklopedisi. C.39, s. 565-567.

Kurnaz, Cemal (1997). “Harâbât”. İstanbul: TDV İslam Ansiklopedisi. C.16: 68-69.

Tuncer, Hüseyin (2012). “Türk Yurdu”. İstanbul: TDV İslam Ansiklopedisi. C.41, s.550-551.

Uçman, Abdullah (2013). “Ziya Paşa”. İstanbul: TDV İslam Ansiklopedisi. C. 44, s.475-478.

- **Tez**

Akgün, Ülkü (2014). Yeni Lisan Hareketi Doğuşu, Gelişmesi, Sonuçları. Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Arslan, Abdullah (1996). Bekir Fahri İdiz – Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Arslan, Dilek (2015). Selanik Gazetesi’ne Göre “Yeni Felsefe Mecmûası Yeni Hayat Müdafidir” Yazısının Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

Ay, İbrahim (2016). Süleyman Nazif’in Dergi ve Gazetelerdeki Sanat ve Edebiyat Yazıları (1869-1927 Arası). Yüksek Lisans Tezi, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aksaray.

Ayata, Gamze (2001). Servet-i Fünun Dergisi (1074-1118. Sayılar). Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Aybek, Seda (2013). Tanin Gazetesi İnceleme ve Seçilmiş Metinler (900-1050. Sayılar). Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.

Aydın, Celal (2000). Servet-i Fünun Dergisi (1021-1073. Sayılar). Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Baran, Erdal (2019). Millî Edebiyat Dönemini Besleyen Türkçülüğün Kaynakları. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Boyraz, Sevda (2001). Servet-i Fünun Dergisi (1119-1170. Sayılar). Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Dervişoğulları, Merve (2005). Yeni Lisan Hareketi İle İlgili Olarak Servet-i Fünun ve Genç Kalemler Dergilerinde Yayımlanan Makaleler Üzerine Bir İnceleme. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Gazioğlu, Duran Can (2017). II. Meşrutiyet Sonrası Düşünce ve Edebiyat Hareketleri İçerisinde Türk Derneği Dergisi. Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Günaydın, Betül (2017). Türkiye’de Modernleşme ve Kadın: Şehbal Mecmuası Örneği (1909-1914). Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Güneylioğlu, Necmiye (1988). Ali Canip Yöntem’in Makaleleri. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kaya, Erhan (2008). Yirminci Asırda Zekâ Dergisi (1328-1330/ 1912-1914): İnceleme ve Seçilmiş Metinler, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Mortepe, Gamzenur (2019). Hak Gazetesi (14 Mart-10 Ağustos 1912) Üzerine Bir İnceleme. Yüksek Lisans Tezi, Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Giresun.

Odabaşı, İsmail Arda (2006). II. Meşrutiyet Dönemi Basın ve Fikir Dünyasında Genç Kalemler Dergisi. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Öncel, Mehmet (2010). Rauf Yektâ Bey'in Âti, Yeni Mecmûa, Resimli Kitap ve Şehbâl Adlı Mecmûalarda Mûsikî ile İlgili Makalelerinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Özbek, Seda (2016). Nesir Yazarı Olarak Cenap Şahabettin. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Özçelik, Nazmi (1987). I. Yayın Döneminde (1911-1918) Türk Yurdu Mecmuasının Ortaya Koyduğu Görüşler. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.

Sağlam, Halil (2005). Rûbab Dergisi Üzerine Sistemik ve Tematik Bir İnceleme. Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.

Tuncer, Hüseyin (1988). Türk Yurdu (1911-1931). Üzerine Bir İnceleme. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Türkoğlu, Sait (1998). Servet-i Fünun (925-978. Sayılar) (İnceleme ve Seçilmiş Metinler). Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Üzümcü, Gülben (2015). Yeni Fikir Mecmuasının Tahlili Fihristi, İncelenmesi ve Seçilmiş Metinler. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Yeşildağ, Mustafa (1995). Genç Kalemler Dergisi'nin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

3. Elektronik Kaynaklar

<http://www.servetifunundergisi.com/servet-i-funun-dergisi-kisa-tarihi/> (Son Erişim Tarihi:17.05.2021)

EKLER

“YENİ LİSAN” EKSENLİ TARTIŞMALARIN METİNLERİ

YENİ LİSAN¹⁷

Eski Lisan-Edebiyatımız-Millî Edebiyatımız-Şarka Doğru-Garba Doğru-Bugünküler Başkaları-Hastalıklar-Tasfiye-Nasıl? -Milliyete Doğru-Tasfiye Sarfî-İsimler ve Sıfatlar-İmlâ-Gaye-Ey Gençler! -Netice.

Eski Lisan

Nedir? Asla konuşulmayan, Lâtince ve İbranîce gibi yalnız kendisiyle meşgul olanların zevk ve idrakine taallük eden bir şey!.. Size bunun tarihini çabucak çizelim. Biz Asya’dan Garba, Anadolu’ya hicret etmişiz. Din ve edebiyat bize Arabî ve Farisî öğretmiş. Hatta bir zamanlar resmî lisanımız Farisî olduğu gibi, bir padişahımız da Arapçayı bize umumî ve millî bir lisan olmak üzere kabul ettirmeye kalkışmış. Hicretimizin ilk asırlarında Arabî ve Farisî birçok kelimeler lisanımıza girmiş. Bunun kat’iyen zararı yok. Lâkin edebiyat, sanat ve dolayısıyla tezeyyün-i fikrî Arabî ve Farisî kaideler de getirmiş. Türkçe muvazenesini kaybetmiş. Tabiata muhalif ve son derece sun’î bir hâl kesp etmiş. Fakat nasılsa yine aslını, esası olan fiiller ve sîgaların istiklâlîni muhafaza etmiştir. İşte bu istiklâldir ki bugün bize Türkçeyi tekrar eski sâfiyet ve sühûletine, tabîliğine irca etmek ümitlerini veriyor.

Edebiyatımız

Bunu da kısaca söyleyelim: Tabiata muhalif edebiyatımızın birbirinden farklı muhtelif devreler geçirdiğini iddia etmek manasızdır. Edebiyatımızın tarihini yazanlar, tabî olmaktan ziyade sarî ve irsî bir tasnif veyahut taklit sâikasına mağlûp olarak, bunu yapmışlardır. Mutlaka bir devre istiyorsanız, söyleyelim -bu öyle muhtelif ve müteaddit değil- ancak iki devre vardır:

1. Şark’a Doğru: İran’a.
2. Garb’a Doğru: Fransa’ya.

Vaktiyle Şark’a doğru, İran’a gidenleri bugün Garb’a gidenlere benzetebiliriz. Onlar sözde Türkçe yazdıkları divanların yanına şöhret ve iktidarlarını teyit ve takviye etmek için bir de Farisî divan yapmasını ihmal etmezlermiş. Şimdiki gençlerin Fransızca manzumeler ve piyesler tertip edip iftihar etmeleri gibi. Evet birtakım Türk şairleri, hakîmleri hep Arapça yahut Acem lisanı üzere yazmışlar. Padişahların, hükûmet adamlarının Farisî bilmeleri lâzım gibi imiş. Padişahlardan Farisî divanlar yapanlar gelmiş. Vehbî bu lisanın kolaylıkla temsili için Tuhfe’sini yazmış ve büyük bir hizmet ediyorum, zannetmiş.

Millî Edebiyatımız

¹⁷ GKD, (Haz. İsmail Parlatur-Nurullah Çetin), Ankara: TDK Yayınları, 2014, s.75-81.

Yokmuş. Hâlâ da yok. Olanlar da muharebe ve tasavvuf tasvirlerinden, iptidâî şarkılardan ibarettir. Bu niçin? Neye bizim millî edebiyatımız yok? Sebep pek basit... İzah edelim: Edebiyat nedir? Eski nazariyeye göre “Şiir ve hayal sanatı” değil mi? Şiirler, hemen umumiyetle denecek derecede “aşk ve muaşaka” hikâyeleridir. Aşk, sevişmek ise dolayısıyla bizde memnudur. Kim sevilir?... On dört on beş yaşında balığ ve güzel bir kızcağız!... Değil mi? On beş yaşına giren bir kızı muhitimizde babasından, amca ve dayılarından, kardeşlerinden başka kimse göremez. (Faidelerini, kutsiyetini, hikmetini burada tekrar etmek bahsimizden hariç olan) “tesettür” keyfiyeti buna manidir. Bir kocalı kadın, bir dul kadın, yine bu sebeple, sevilme değil, hatta görülemez bile... Fakat bu muaşaka ihtimalinin külliye memnu ve merdut bulunmasını edebî, ictimâî terakkîlerimize mâni addetmek -bugün için- turfanda bir ukalalık, büyük bir hatadır. Bu memnuiyet bizi, her terakkî eden kavmin sükût ettiği o müthiş zaaf ve zevk girdabına düşürmeyecek, başımızda hissî sersemlik fırtınaları koparmayacak, bizi maddî ve menfaatle dolu yollarına sevk eylemeyecektir.

Sarka Doğru

Araplar bedevîyet sayesinde kadınlarla muaşaka edebilmişler, hakikaten müessir ve muhrık şiirler vücuda getirmişlerdir. Bizim medenî İslamiyet’imiz kadınlarla erkekleri şiddetle birbirinden ayırdığından hakikî ve mariz aşklara meydan kalmamış. Hakikî aşklar olmayınca şairler hayalleriyle muaşakaya başlamışlar. Şiirlerinde-hakikatin o basit sadeliğine mukâbil hayalin mutantan, alacalı, boş sun’iliği husûle gelmiştir. Samimî hareket edenler, hakikati yazmak isteyenler de ahlâksızlıkları Bizans hislerinden mamul heykeller dikmişlerdir. Nedim’in “Hammâm-nâme”si Fâzıl’ın “Hûbân-nâme”si, Vehbî’nin “Şevk-Engîz”i, Rahmî’nin “Nâme-i Dil”i gibi!... Yüzlerini Şark’a doğru çevirerek yazan şairlerin hitaplarını, ahlâklarını, ohlarını, gazellerini, göz yaşlarını umumiyetle kadınlar için zannedenler bir sünnet çocuğu kadar masumdurlar. O neslin son şairi olan Muallim Naci’nin, son neşr olunan Heder’lerini okuyunuz. Bugünkülerin ihtimal manasını bile bilmedikleri “Hat-âver, çâr-ebrû” gibi tabirler görecektir, bazı soğuk telmihlerini pek iğrenç ve ahlâksızca bulacaksınız.

Garba Doğru

Muallim Naci öldükten sonra şark devresini hakkıyla muhafaza edecek adam kalmamış Âkif Paşa’dan beri binasına, teşkiline başlanılan Avrupa mektebi meydan almış. Abdülhamid’in sayesinde siyaset ve ciddiyetle iştilal külliye lağv olduğundan bugün kendilerine “dünküler” denilen eski edebî “Servet-i Fünun” heyeti ortaya çıkmıştır. Fikret’le Cenap cidden güzel fakat son derecede milliyetimize, hissimize, zevkimize muhalif Fransızca şiirler vücuda getirmişler. Faik Âli ikinci bir Abdülhak Hâmit olmaya çabalamış, Halit Ziya Fransız romanlarını, hasseten Rene Maizeroy okuyarak sahife sahife nakle başlamış, hasılı hiçbirisi esaslı ve mühim bir teceddüd gösterememişler, yalnız çalmışlar, çalmışlar, çalmışlar. Eserlerinin isimlerini bile Fransızcadan aynen aşırılmışlardır.

Les amérsde Phondaları, Perles Noiresları bilmiyorsanız işte bu fenadır. Zira bir gün elinize “Emile Bergarac” imzalı bir kitap geçer ve isminin (Lyre Brisée) olduğunu hayretle görürseniz, o vakte kadar zihninizde büyüttüğünüz Fikret’in meşhur kitabına kendiliğinden bir isim bulamayı bu ufacık terkibi bile Fransızcadan aşırıya mecbur kaldığına müteessir ve müteessif olursunuz. Otuz beş sene evvel başlayan

sadeliği öldüren onlardır; tekellüm lisanıyla yazı lisanını yani tabii lisan ile sun'î lisanı birleştirmek değil, kilometrelerle birbirlerinden ayırmışlardır. Onların öyle mısralarına, öyle cümlelerine tesadüf olunur ki içinde hiç Türkçe yoktur. Eski lisanın fenalıklarından hiçbirini değiştirmemişler, yalnız na'leri, kasideleri, destanları, terkiib ve terci-i bendleri, muhammesleri, müseddesleri, murabba'ları, gazelleri, kıt'aları bırakıp yerine sahte sonelerden müteşekkil tatsız ve eskilerden daha manasız, mesrûk bir "salon edebiyatı" vücuda getirmişlerdir.

Bugünküler

Yani Fecr-i Ati... Bunların yegâne meziyeti "dünküler" namını verdikleri eski "Servet-i Fünun" kümesinin mahiyetini, tamamıyla değilse bile, nispeten anlamış olmalarıdır. Fakat henüz kendileri de yeni bir şey yapmamışlar. Ancak beğenmedikleri dünkülerin sun'î eserlerini sahife sahife tekrar etmişlerdir. Dünküler en kullanılmayan kelimeleri eski kamus sahifeleri arasında bularak bir muvaffakiyet imiş gibi lisanı katmaya çalışırlardı, ki bugünküler yalnız bu münasebetsizliği taklit etmediler. Merhum Ahmet Şuayb, Gaston de Channe'ın kitabını ismiyle beraber -kendisi tedkik etmiş kendisi tettebbu etmiş, gibi- Türkçeye geçirip âlim şöhretini kazanmasına imrendiler. Onlar da rekabete kalktılar. Acele ettiler. Hiçbirisi Ahmet Şuayb kadar Fransızca bilmiyordu. Anlamadan tercümeğe başladılar. Bugün ilmî olarak yazdıkları, yani tercüme ettikleri sahifeleri karıştırır iseniz cümle değil, hatta birçok sığa hataları bile göreceksiniz. Fakat vatanın bütün ümidi yine onlardadır. Onlar zekidirler. Çok gençtirler.

Tabii okuyacaklar, çalışacaklar, tekâmül edecekler, hele hiç şüphesiz asırlardan beri bizi millî bir edebiyattan mahrum bırakan eski ve sun'î lisanı terk edeceklerdir. Evet ümidimiz onlardadır. Eskilerin hepsi öldü. Dünküler felce uğradılar. Artık yegâne nasipleri ölümdür. Eski lisanı yaşatan bugün "bugünküler"indir. Onların dünküleri taklit etmekten vazgeçtikleri dakika hakikî bir fecir olacak, onların sayesinde yeni bir lisanla terennüm olunan "millî bir edebiyat" doğacaktır.

Hastalıklar

Edebiyatımızın mazisi, hâli hakkında muhtasar fakat oldukça vazih bir kroki yaptık zannederiz. Görülüyor ki şimdiye kadar millî bir edebiyat vücuda getirmemişiz. Eskiler İran'a teveccüh etmiş, yeniler yani dünküler kendileri için yeni bir lisan ibda etmeğe lüzum görmeyerek ve mümkün olduğu kadar da bozarak hep eskilerin lisanını kullanmışlardır. Şimdi yeni bir hayata, bir intibah devresine giren Türklere yeni, tabii bir lisan, kendi lisanları lâzımdır. Millî bir edebiyat vücuda getirmek için evvelâ millî bir lisan ister. Eski lisan hastadır. Hastalıkları içindeki lüzumsuz ve ecnebî kaideleridir. Evet şimdiki lisanımızda Arabî ve Farisî kaideleriyle yapılan cem'ler, terkiib-i izafî, terkiib-i tavsifî, vasf-ı terkiibîler yaşadıkça saf ve millî addolunamaz. Bu lisanı kimse anlamaz. Ekseriyet bigâne kalır. Kitaplar satılmaz. Vatanında mütâlâa ve tettebbu merakı husule getirilemez. Otuz milyonluk bir memlekette en büyük ve meşhur bir gazeteden otuz bin nüsha satılmaz en mükemmel ve müfit kitabın satışı nadiren bini tecavüz eder.

Tasfiye

Bunu nasıl yapmalı? “Dernek”in arkasına takılıp akim bir irticâ’a doğru, “Buhârâ-yı şerif”teki henüz mebnâî bir hayat süren, müthiş bir vukufsuzluğun, korkunç bir taassubun karanlıkları içinde uyuyan bundan bir düzine asır evvelki günleri yaşayan kavimdaşlarımızın yanına mı gidelim? Bu bir intihardır. Bu, seri ateşli toplarımızı, makineli tüfenklerimizi bırakıp yerlerine; düşmanlarımız gelince - kavimdaşlarımız gibi- üzerlerine atacağımız suları kaynatmaya mahsus çay semaverleri koymaya benzer. Hayır, beş asırdan beri konuştuğumuz kelimeleri, me’nus denilen Arabî ve Farisî kelimeleri mümkün değil terk edemeyiz. Hele aruzu atıp Mehmet Emin Bey’in hecâî vezinlerini hiçbir şair kabul etmez. Konuştuğumuz lisan, İstanbul Türkçesi en tabîî bir lisandır. Klişe olmuş terkiplerden başka lüzumsuz ziynetler asla mükâlememize girmez. Yazı lisaniyle, konuşmak lisanını birleştirirsek edebiyatımızı ihya, yahut icat etmiş olacağız. Maharetimizi, sanatımızı, zekâmızı yalnız beş on kişilik bir edip kümesi takdir etmeyecek, karşımızda anlayan, takdir eden, alkışlayan ve mükâfatını veren bir ekseriyet bulunacak.

Nasıl?

Nasıl mı? Pek kolay... Biraz fedakârlıkla herkes yapabilir. Bakınız biraz zahmet demiyoruz, zira tabîî bir hareket için zahmet ve ıstıraba lüzum yoktur. Biraz fedakârlık... Son asrın nihayetlerine doğru garpta kadınlar kendilerini pek sehhar gösteren o dar korsalardan nasıl vazgeçtiler. Nasıl mevhum ve itibarî güzelliklerinden biraz feda ederek evvelâ kendi sıhhatlerine dolayısıyla ileride doğuracakları neslin akıbetini temin ettilerse biz de öyle yapacağız. Türkçe kaidelerle her terkip yapılabilir. Arabî ve Farisî kaidelerle niçin yapıyoruz. Bu bir ihtiyaç mıdır? Hayır, biz onları tezeyyün için, süs için yapıyoruz. Şüphesiz süs için,.. İşte bundan vazgeçelim. Lâfza tapmayalım. Eserlerimiz yaldızlı mukavvadan bir heykel olmasın, fikre, hisse ehemmiyet verelim. Yazılarımız sade, beyaz, muhteşem, kavî, ebediyete namzet, mermerden abideler olsun! Bunu ihtiyarlar, bunu dünküler yapamazlar. Hiçbir ölü mezarını kendisi kazmaz. Onlar tabîî yaşamak isterler. Hayatları eskilikle kaimdir “yeni” onların en büyük düşmanıdır.

Milliyete Doğru

Hareket zamanı artık gelmiş ve hatta geçmiştir. Maziye, düne, zevke, itiyada aldanarak maddî düşünmekten vazgeçmemeliyiz. Düşünmeli, yine düşünmeli, tekrar düşünmeli ve kat’î kararımızı vermeliyiz. Lisanımızı böyle dağınık, meçhul, istidatsız bırakan nedir? Arabî ve Farisî kelimeler mi: Asla.. Bir ihtiyaç neticesi olarak girenler bizim olmuş, imlâlarını muhafaza etmekle beraber “Türk” olmuşlardır. Sem’, kafiye, Arabî ve Farisî cem’ler, terkipler yapmak için, sırf süs, sırf ziynet için girenler bu sebepler kalkınca tabiatıyla savuşurlar. Bize vâsi bir lisan lâzım, lâkin muntazam ve mazbut olmak şartıyla! Dünyanın en mükemmel, en basit, en sade ve tabîî bir sarfı olduğu bütün lisan âlimlerince iddia ve beyan olunan Türkçe sarfımızı tanımalı, onun üzerine ifsat edici bir leke gibi düşen ecnebi kaideleri atmalıyız. Arabî ve Farisî edatları asla kullanmamalıyız. Hele terkipleri mutlaka, mutlaka Türkçe kaidesiyle yapmalıyız. O vakit lüzumsuz olan bazı Arabî ve Farisî kelimelerin kendi kendilerine savuştuklarını göreceksiniz.

Tasfiye Sarfı

Bu pek küçük olacak fakat maddeleri az kanunlar nasıl kuvvetli ve mükemmelen riayete elverişli ise bu da öyle sade ve kat'î... Arabî ve Farisî terkipler atılacak. Hangileri müstesna olacak? Evvelâ şunu söyleyelim ki ilmî, fennî ve edebî ıstıhlara şimdilik dokunamayız. Muhîtü'l-Ma'ârif heyeti teşekkül etti. Bütün ıstıhlara kat'î bir şekil verecek. Biz onları bir kelime gibi kabul edeceğiz. Terkip nazarıyla bakmayacağız. Bakınız sonra nasıl:

1- Arabî ve Farisî kaideleriyle yapılan bütün terkipler terk olunacak. Tekrar edelim: Fevka'l-âde, hıfzı's-sıhha, darb-ı mesel, sevk-i tabi'î gibi klişe olmuş şeyler müstesna...

2- Türkçe cem' edatından başka kat'iyen ecnebi cem' edatları kullanılmayacak: İhtimâlât, mekâtib, me'mürîn, hastegân yazacak yerde ihtimaller, mektepler, memurlar, hastalar yazacaksınız. Tabiî kainât, inşaat, ma'âliyât, ahlâk, Müslümân gibi klişe hâline gelmişler müstesna...

3- Diğer Arabî ve Farisî edatları da atacaksınız? Eyâ, ecil, ez, min, an, ender, bâ, berây, bî, ilâ, ter, çe, çend, zihî, alâ, fi, ke'enne, gâh, kâr, gîn, âşâ, veş, ver, nâk, yâr gibi edatlar terk olunacak, ancak tekellüme geçmiş, tamamıyla Türkçeleşmiş olan amma, şâyed, şey, kâşkî, lâkin, nâşî, hemân, hem, henüz, bari, yani gibileri kullanılacak. Unutmayalım ki terk olunmasını arzu ettiğimiz bu edatlar kullanılsa bile terkip kaideleri gibi lisanın tekellüme giren "sanatkâr" gibi kelimeleri serbestçe söyler ve yazabiliriz.

İsimler ve Sıfatlar

Farisî kelimeleri, Arapça mastarları, Türkçemizdeki manalarına göre isim veyahut sıfat telâkki edeceğiz. Farisî ve Arabî nispet manasını ve edatını haiz olan kelimelere umumiyetle sıfat diyeceğiz. Lisanımızda yalnız Türkçe kaideleri hükm edecek; yalnız Türkçe, yalnız Türkçe kaideleri... Türkçenin mekanizmasını bozan Arabî ve Farisî kaideleri bilmeyeceğiz. Anlamayacağız. Bu adım kat'î olacak, Yeni Lisana ilmî, fennî, edebî yazılar yazacağız, hikâyeler telif şiirler tanzim edeceğiz ve eskilerden kimse, hatta Tanin'in, şimdi susan, o meyus ve müteheyyiç münekkidi bile artık mütehakkimâne: "Bizim lisanımızı, dünkülerin lisanını telâffuz ediyorsunuz ve daha senelerce telâffuz edeceksiniz." demeye cesaret edemeyecek, görecekler ki bu lisan başka bir şeydir. Saftır, tabiîdir. Fuzulî ve Nefî lisanının bir karikatürü, bir taklidi, bir harabesi, bir pastisi yani dünkülerin, kendilerinin lisanı değildir. Şüphesiz ihtiyarlar mevcudiyetlerini muhafaza etmek hissine mağlûp olacaklar, ölümlerini tahakkuk ettirecek; henüz altında kımıldadıkları taze kabirlerinin üzerine bir nisyan abidesi dikecek olan bu teşebbüse tenezzül etmiyorlarmış gibi-hücum etmezlerse bile düşman kalacaklardır.

İmlâ

Arabî ve Farisî kelimelerin imlâları şiddetle; dinî bir taassupla muhafaza olunacak. Türkçelere gelince, mühim iltibasları menetmek için, şimdilik, makul ve mutedil bir tarzda "hurûf-ı imlâ" kullanılacak... İmlâ meselesini zaman halledecektir. Onun için burada muhakemeye lüzum görmüyoruz. Teşekkül edecek "Encümen-i Daniş"lerin âzâları tabiî hep ihtiyar olacak. Onlar da bu meseleyi halledemeyecekler. Hükümetin lisan ve edebiyatla münasebeti olan kısmı, yani resmî âlimler daha yirmi beş sene evvel bizim "ihtiyarlar ve ölmüşler..." dediğimiz dünkülere "üdebâ-yı cedîde"ye bülûğa ermemiş çocuklar nazarıyla bakacaktır. Onları dört elle sarıldıkça

sarıldıkları eskiliği, maziye terk ederek biz gençler kendimiz çalışmalıyız! Siyasî ve ictimâî inkılâplarda, ihtilâllerde iş başına, en öne nasıl gençler, nasıl küçük rütbeli, yahut hiç rütbesiz gençler geçiyorsa ilmî ve edebî ihtilâllerde de yine öyleleri geçmelidir. Fenalığını hiç kimsenin inkâr edemediği eski lisanı ancak gençler esastan değiştirecek ve bir yenilik husûle getireceklerdir. Yoksa edebiyatı; sultanî mektepleri edebiyat muallimlikleri imtihanları için tertip olunan gülünç suallerden ibaret zannedenler değil...

Çalışmalıyız, en muğlak mevzulardan Yeni Lisan'la tercümeler yapmalı, yazılar yazmalı, manzumeler vücuda getirmeliyiz. Bu maddî delillerdir ki isyan ettiğimiz eski lisanı devirecek, yerine tabî ve millî lisanı yükseltecektir.

Gaye

Her şeyi hükûmetten beklemeylem. Bu irsî hastalığı tedavi edelim. Artık lisanımızın ıslah ve tasfiyesini de hükûmete, maarif nezaretine bırakır ve bekler isek vay hâlimize... Maarif Nâzırını Efendi Hazretleri [*] şüphesiz dünyanın en namuslu, en âli, en kalbi temiz bir adamıdır. Kendini bütün hürmetlerimizle selâmlar ve isimlerini işitince kırk beş derecelik bir zaviye hâsıl ederek eğiliriz. Bu, bizim vicdanî, ictimâî, siyasî ve mukaddes bir vazifemizdir. Bununla beraber bu muhterem, bu büyük, bu mütebahhir zatın cümlelerin tarzları ve teşekkülleriyle, muzaf ve muzafun ileyhlerin, sıfat ve mevsufların evvel ve âhir gelmelerinden dimağında hâsıl olan intibah fen nazarındaki mahiyetini tanımadığını itiraf etmeye mecburuz. Yaşının ve itminanının tesiriyle yeni felsefeye, fennin her hakikati çırpıplak ortaya çıkaran yeni nazariyelerine, yeni hareketlerine yabancıdır. Ve kendilerine benzeyen zatlar Fransa encümen-i danışinde de az değildir. Çünkü bu yabancılık bir iktidarsızlık sayılmaz. Kim ne güzel belâgat, ma'ânî, mantık, fıkıh ve saire bilirler. Fakat psikoloji, fizyoloji gibi yeni ilimleri?.. Hiç! yahut pek az... Bunları bilen, bunlarla muhakeme eden gençler, gençler, gençlerdir. Ömürlerini maziye hasr etmeyip daima müstakbele, fenne, ziya ve hakikate koşan yeni gençlerdir. İhtiyarlarla, ihtiyar gençler artık hiçbir vakit ekseriyeti teşkil edemeyecekler ve bu sebeple muhterem Maarif Nâzırını Efendi Hazretleri'nin riyasetinde toplananların ilmî ve edebî "siyasî değil" fikirleri yalnız kendilerine, yani maziye münhasır kalacaktır. Biz, bütün karanlıklardan uzak, hür ve müstakil, ilim ve edebiyat için çalışacağız. Gayemiz millî bir lisan, millî bir edebiyat vücuda getirmek olacaktır.

Ey Gençler

Ey gençler! Ey bugün eski devirden kalma mekteplerin dar dersanelerindeki kuru sıralar üzerinde müstakbeli kazanmak için çalışan gençler! Sizi bekleyen vazifeler pek ağırdır. Siz bütün dünyaca siyasî ve ictimâî mevcudiyeti silinmek istenilen bir milleti kurtaracaksınız. Evet bütün dünyaca... Avrupalıların hilâl ve salıp namına yaptıkları haksızlıkları şüphesiz biliyorsunuz. Unutmayınız ki etrafımızdaki Bulgar, Sırp, Karadağ, Yunan hükûmetleri ihtizâr dakikalarımızı beklediklerini saklamıyorlar. Rumların, Bulgarların, Sırpın Osmanlılık vatanındaki mektepleri meydana... Oralarda şiddetli bir Türk düşmanlığı talim olunuyor ve bunu bütün dünya biliyor, gazeteler yazıyor. O hâlde, korkmayınız, sizin bilmenizde bir beis yoktur. Mehmet Ali'nin çocukları bir vakit Mısır'da Türkçenin tekellümünü nasıl men edip

[*]Maarif nâzır-ı sâbıkı Emrullah Efendi

Türklüğü oradan tart eyledilerse bugün Suriye’de de lisanımıza karşı buna benzer bir istiğna görüyor, oralarda “İstiklâl Fırkası” namıyla bir Arap cemiyeti olduğunu, hatta cemiyetin reisi Avrupa gazetelerine muhabirlik ettiğini anlıyoruz. Arnavutların bir kısmı tarihteki kardeşliğimizi unutarak, millî bir lisan, millî bir edebiyat ihdasına çalışıyor ve fetvalara, İslâmiyet kaidelerinin esaslarına rağmen Hristiyan harflerini, Lâtin harflerini kabul ve tamim için ceht ve gayrette bulunuyorlar. Siyonizmin bile miskin ve irticaî emelleri bizim zararımıza müteallik gibi duruyor. Haricî düşmanlarımızın kırmızı pençeleri, bu pençelerin zehirli tırnakları içimizde, kalbimizin Maarif Nâzır-ı sâbıkı Emrullah Efendi üzerinde kımıldıyor. Ey gençler! Bunları siz duymuyor musunuz? Yirminci asırdaki vâsi ve müthiş “ehl-i salip teşkilâtı” silâhsız ve medenî hücumlarını zavallı yetim hilâle, bizim üzerimize, Osmanlı Türklüğüne tevcih ediyor, beş yüz, altı yüz sene evvelki mağlûbiyetlerin intikam heyecanları bugün kabarıyor ve siz ey gençler, hâlâ uyuyor musunuz?

Netice

Uyanınız, galebe için düşmanlarımızı tanımak lâzımdır. Ve biliniz ki bu asırda muharebeyi ordular yaparsa da muzafferiyeti asla kazanamaz. Muzafferiyet intizam ve terakkîndir... İşkodra’dan Bağdat’a kadar bu kıt’ayı, bu Osmanlı memleketini işgal eden Turanî ailesi, Türkler ancak kuvvetli ve ciddî bir terakki ile hâkimiyetlerini, mevcudiyetlerini muhafaza edebilirler. Terakkî ise ilmin, fennin, edebiyatın hepimizin arasında intişarına vâbestedir. Ve bunları neşir için evvelâ lâzım olan millî ve umumî bir lisandır. Millî ve tabîî bir lisan olmazsa ilim, fen, edebiyat yine bu günkü gibi bir muamma hâlinde kalacaktır. Asrımız terakki asrı, mücadele ve rekabet asrıdır. Biz bir köşeye çekilip Nedim’in parlak fakat tabiata muhalif terkiplerini terennüm edersek mezarımızı kendi elimizle kazmış oluruz. Ancak zevk ve şehvet, riya ve temellük mevzularına lâyık olan o süslü lisanı, eski lisanı, beş asırlık bir mantıksızlığın, bir tuhaflığın doğurduğu dünkülerin lisanını terk edelim. Esaslarıyla, kaideleriyle yaşayacak olan Türkçemizi yazalım. Eski ve dünkü edebiyatımızın mahiyetini işte deminden, hulâsa ettik. Acemistan ve Fransa’dan çalınmış şeyler... Onlara kat’iyen ehemmiyet vermeyiniz. Ve biliniz ki edebiyatımız, hakikatte bizim tarihimiz ve milliyetimiz için bir şân değil, bir şeydir.

Evet, ey gençler! Hepiniz Yeni Lisan’ı ihya ve icada çalışınız. Zekânızı, maharetinizi, dünküleri körü körüne taklide değil, Yeni Lisanı vaz ve tesise sarf ediniz. Yazdığımızı herkes anlarsa, severse kitaplarınız çok satılacak, zengin olacak, sa’yinizin mükâfatını göreceksiniz, dünküleri taklit etmekte devam ederseniz, bir gün nihayet onlar gibi meyus olarak yazı yazmaya tevbe edecek, “otuz milyonun lisanı” diye telif ettiğiniz kitabın beş yüz tane satılmadığını, kâğıdı parasını çıkaramadığını görerek müteessir olacaksınız. Siz muhafazakârlık ettikçe, yani maziye muhip ve sadık kaldıkça kaybolacak olan şahsî menfaatleriniz yanında âli, muhterem, büyük bir menfaat millî menfaat da kaybolacaktır. Bunun için mesulsünüz. Eskiler ve dünküler idraklerinde mahdut ve masum idiler. Sathî ve behîmî düşünürlerdi. Onların gayesi “hâl ve mazi” idi. Sizin gayeniz istikbal, istikbal, istikbaldir. Sizden sonra gelecek olan nesil, idrakinize rağmen, muhafazakâr ve maziye muhip kaldığınızı görürse size ebedî lânetler edecektir.

?

(Ömer Seyfettin, GK, C.2, S.1, 8 Nisan 1327/21 Nisan 1911, s. 1-7, HTU: 48-51.)

-BİR ŞÜBBÂNENİN MÂBADI-^{18 19}

“Azizim.

“Sabah. Kayıtsız ve hissiz bir bir cânî gibi”

“Bütün bir günün hayatıyla yaşayan takvim yaprağını”

“Parçalayıp atarken altındaki sahife, yakasına

“Takılan küçük toplu iğne sâliye göründü...”

Akşam aldığım bu tezkire, işte bir saatten beri devam eden bu yeni münakaşanın davetiyesi idi. Ben, artık büyük bir muhârebenin muzaffer kahramanı gururuyla onu dinlemek için geçen münakaşada döktüğü etek etek itirazlara, tarizlere, serzenişlere, layık olduğu cevabı vermekten mütevellit bir çocuk neşvesiyle koltuğa yaslanmışım. O, bir dakika çengellediği parmaklarını saçları arasından geçirdi; alnında gezen hafif bir endişe gölgesini avucuyla sildi. Ve sonra söze başladı:

-Evet, azizim; mesele şimdi tenvir etti. Ve inanınız bana sizin bütün bu hücumlarınızı takdir etmekten alkışlamaktan başka çare kalmadı. Pek doğru düşünüyorsunuz. Bizim millî lisanımız, öyle bir bîkes ki yüzlerce senelerin birbiri üzerine çöken karanlıkları, ağırlıkları altında ezilmiş yatıyor. Fikirlerimizi, hislerimizi başkalarının ağzıyla, başkalarının sedasıyla söylemek garabeti bizi hatta bize yabancı ediyor, bir millet her istiklâlden, her hürriyetten evvel sözlerinin hürriyetini, sözlerinin istiklâlini arar. Her adımda bir başkasının kaide tuzağına düşmek, her kelimedede bir başkasının izni yahut yasağı ile karşılaşmak...

Oof! Bu ne kadar usandırıcıdır. Söylersin kalbinden eninleri, feryatları; fikrinden kopan düşünceleri, hepsini, hepsini anlatmak istersin, lakin ne tecelli; bunu kendi kardaşın anlamaz. O vakit içinden kabaran bir isyan ile karşıdaki bağları koparmaya, setleri yıkmaya, çalışırsın. Gözünün önünde binlerce, yüz binlerce Arap, Acem kavaidi süngülerle sana hücum eder.

Artık kuvvet bulamazsın, meyus, mahzun yıkılıyorsun. Fakat bu niçin? Ben istediğimi söylemeyeceksem, lisan benim ihtiyaçlarımı izâle etmeyecekse ona ne ihtiyacım kalır.

Acem'den aldığım bir halıyı, Arabistan'dan getirdiğim kıymetli bir şeyi odama zevkime göre istediğim yere koymazsam, istiklâlim neye yarayacak? Bu zevk, zevk-i millîdir. Bir Türk, Arap'tan alsın, Acemden alsın, Çin'den alsın, bütün kelimelerini kendi kanunlarına kendi nizamlarına itaat ettirmezseler her vilayetine istiklâl vermiş memleketlere benzemez mi?

¹⁸ Yazının “Bir Şübbâne” adını taşıyan ilk bölümü Muhît-i Mesai dergisinin 1 Nisan 1327 tarihli 6. sayısında (s.10-11) yer almaktadır. Ancak yazının 23 Mart 1327 tarihinde yani Yeni Lisan tartışmalarından önce kaleme alınmış olması bunun da doğal bir sonucu olarak tartışmaların içeriğinden uzak olması nedeniyle çalışmaya dahil edilmemiştir.

¹⁹ Bu makale ilk defa bu çalışma ile Latin harflerine aktarılmıştır.

İşte bunun için çalışalım, hep beraber çalışalım, dilimizin Türklüğünü iade edelim. Ve bunu biz gençler yapabiliriz. Hatta ben, pek iyi bilirsin ki azizim bunun daha ilerisini düşünürüm; bu büyük lisan inkılâbında Türk olmayan her şeyi yıkmak, koparmak, dağıtmak isterim. İmlâyı, evet imlâyı da Türkleştirmek onu kendimizin etmek bizim hakkımızdır. Arabî kelimelerin ölçüleri varmış, nizamları varmış!... Elbette var ve onlara elbette riâyet edilir; fakat Arabistan’da... Bir Fransız, bir İngiliz bir Alman Arap’tan aldığı bir kelimeyi nasıl yazar? Onlar o kavaide tabi değilse, biz neden olalım?

Şüphesiz yıkalım, harap edelim, hepsini devirelim. Ortada yalnız bir şey kalsın: “Türkçe” işte bu kadar. Fakat bunu tatbîk ederken düşünelim, ki neticede lisan inkılâbı olurken edebiyat irticâi yapmayalım; meselâ:

Sisler ve karların şu beyaz matemi, soğuk

(Hüzünü) içinde sanki uluyor köy... boğuk boğuk

**

İster (gibi) duran bacalardan çıkar yavan

**

(Nerede) cıvıltılar? Kuru dallarda haykıran

**

Kardan mezarların (yüzüne) yükselir, çıkar;

-Genç Kalemler-

demeyelim, Farisî yahut Arabî terkipleri boğup atarken “muktezâ-yı bünye” “râh-ı dimağı” “hâile-i pirâ” “hülyâ-kâr” sözlerine gülecek, kucağımızı açacak mıyız?

Ve sonra bize neler demezler? Yoksa bunlara klişe mi diyeceğiz? Bakınız onu diyebiliriz. Elimizde bunun için bir mî’yar olmazsa herkes, her söze klişe der. Onun için pek dikkatle hareket edelim âtiye geniş, çiçekli ve müstakîm yol açalım. Lakin bunlar, bütün bu güzel teşebbüsler hep lisan için, lisanı tasfiye ve ihya için. Demek siz edebiyatta değil lisanda bir teceddüd, bir inkılâp yapacaksınız! Bunda hepimiz müttefikiz.

Fakat azizim, o halde bütün bu gürültüler ne? Bugün hala kendilerinden pek büyük yenilikler beklenen iktidarları hiçe çıkarmanın sebebi bu mu oluyor? Edebiyat dediğiniz bu mudur. Demek ki ruhun nevhaları, eninleri feryatları sade bir lisanla ifade edilirse yeni bir edebiyat mektebi açılmış olacak. Bu dehşet azizim, bu dehşet! Meselâ Fikret şiirlerini Yeni Lisan’a nakletse o da bugünkülerden olacak, şimdi anlıyorum, maatteessüf anlıyorum ki sanatın ruhu, esası, gayesi hep kelimeler, hep sözler. Siz ruhunuzun tesirlerini açık açık yazacaksınız ve bunu herkes anlayacak? Zannediyorsunuz? Hazin bir sabahın sükûneti arasında titreyen bir yıldız size ne şiirler ilhâm eder. Bunu mesela bir cümle, bir kaldırımçıya söyleyebilecek misiniz? Sonra onlar müteessir olacaklar değil mi?

-Ben size!...

-Acele etmeyiniz benim kıymetli dakikalarımı izâa eden ve bu sözleriniz arasında edebiyatın ruhuna taalluk eden birkaç kelime vardı? Ve benim suallerimin açtığı boşluğu onlar doldurdu mu? Hissiyatınızı başka boyalarla, başka nağmelerle yazınız, evvelki ahenk ile şimdiki nağmeler arasında ruh-ı dikkat ediniz ruh diyorum -başka bir ihtizâz, başka bir zevk bulsun, o vakit bağırınız, yeni mektep, yeni mektep diye bütün kıyametleri koparınız. Ve biz, sizi elbette alkışlamaktan tereddüt göstermeyiz ve bir de Yeni Lisan sizin, yalnız sizin mi? Sizden evvel pek az evveli, kimse bunu yapmamış mı? Hayır mı dediniz? Peki! İşte ben tebşir edeyim:

Sizi ve bizi, bütün gençleri bir tekâmül yoluna sevk eden Fikretler her şeyde olduğu gibi bunda da numuneler gösterdiler. Ve bize:

“Ferda senin, senin bu teceddüd, bu inkılâb...”

Dediler ve diyorlar. Delil istiyorsunuz, peki işte:

“Anlaşılmaz, bugün bu bir miyâr;

Ona evvel sade bir neşideciği,

Mesela dört eder ikiyle iki

Yollu isbâta hakkımız oluyor

Anlamam, bir de anlaşılmaz yani

Kaale almak onunla uğraşmak

Ne için? Anlaşılmıyorsa bırak

Mutlaka her kelâmı, her fikri

Herkes anlar mı? Herkes anlayacak

Olmaz değil, olur ancak

Bir güzel levhanın serâirini

Seyredenler bütün görüp duyamaz;

Kimi çok ihtisâs eder, kimi az.

Anlamak fikre ait olsa bile

Duymak elbette rûha râci’dir.

Rûh duymasa bil ki zâyî’dir.

Ne kadar sarf-ı zihn edersen et.... ilh.

Öyle ise, azizim hep geliniz, birlikte fakat ciddi ve kavî azim ile Fikret'in açtığı bu çığırı tekemmül ettirelim de Türklüğe yakışacak bir edebiyat, ruhu okşayacak, sanatlar tevellüt edecek bedî'alar gösterelim. Lakin Fikret'ten mülhem olarak (kerîm)ler yazmayalım.

Bakınız ben neler, neler söylüyorum; siz henüz inkılâp yapmadığınızı, bunun daha pek uzaklarda bulunduğunu itiraf ederken ben nerelere gittim, siz daha bir şey yapmadan, meydanda olanları da öldürmek isterken ben bu latifelerinizi anlamıyor da ciddi konuşuyorsunuz zannediyorum. Demiyor musunuz ki:

“Eskiler hepsi öldü. Onların (gençlerin) dünküleri taklit etmekten vazgeçtikleri dakika hakiki bir fecr olacak...” Şüphesiz bu uzak mazinin pek yakına gelmesi için bizden dualar ve aminler... O, ötenin boşluğuna sığmayan hiddetlerini hararetlerini teskin için bir bardak suyun muâvenetine muhtaç olduğu zaman biz veda tedarikinde bulunuyorduk.

Yalılar, 10 Nisan 327
A(yın) İsmet
(Muhît-i Mesâi, 15 Nisan 327, C.1, nr.7, s.13-16, HTU: 27-29.)

YENİ LİSAN İÇİN²⁰

Şehrimizde münteşir “Genç Kalemler”in tamime vesâtet ettiği Yeni Lisan'ın husûle getirdiği nâfi ve mühim tesir, herkes tarafından büyük ve samimi bir arzu ile kabule mazhar olmaktadır. M. Nermi Bey arkadaşı, Priştine İdadîsi Muallimlerinden A(yın) Rıfat Bey'e Yeni Lisan hakkında yazdığı mektuba muvafakat cevabı almıştır. Kıymet ve ehemmiyetine binaen Nermi Bey'in müsaadesi ile mektubun bir kısmını gazetemize derç ediyoruz.

“Nermi

Gönderdiğin, “Genç Kalemler”, ve iki gün sonra mektubun geldi. Okudum size teşekkür etmeyi vecibeden addederim.

Yeni Lisan hakkındaki uzun makaleyi dikkatle, büyük bir şevk ile mütalaa ettim. Doğrusu Osmanlı lisanının terakkiye, teâliye, millî bir lisana doğru attığı en mühim ciddi bir hatve... Müteşebbislerini, muâkıblarını tebrik ederim. Bence lisan tasfiyesi etrafında vukû bulan bütün gürültülere, ifratlara, tefritlere mukâbil, bu teşebbüs kat'i ve icrası kâbil olması cihetinden pek mühimdir. Adeta Osmanlı intibahının hakikî terakkiyatının bir başlangıcıdır, diyebilirim. Hele Selaniklilerin ileri atılmalarından çok seviniyorum. İşte ben de size kat'i bir söz veriyorum. Artık bugünden sonra benim kalemimden çıkan yazılarda, Arabî ve Farisî izafî terkipler göremeyeceksiniz. Zaten öteden beri mesleğim, usulüm bu idi. Daima sade ve açık yazmak arzu ederdim. Çok iyi tesadüf!. Bu inkılabı “Genç Kalemler” yaptı. “Tabiat” isminde bir risale çıkacakmış, beni abone kaydedebilirsiniz, abone ücreti ne kadarsa gönderirim. Origime despecsi de arzu ederseniz gönderiniz. Çünkü: ben de yoktur.

Bir demek ki mühim ve acınacak bir noksanımızı ikmal etmek istiyor.

²⁰ Bu makale ilk defa bu çalışma ile Latin harflerine aktarılmıştır.

Bazen kendiliğimden hiçbir fennî gazetemiz olmadığını düşünerek müteessif oluyordum.

Senin “Mektep Kütüphanesi” teşkil etmek hakkındaki teşebbüsünde çok büyük ve çok iyi... Çalış, muvaffak ol.. Doğrusu, mektep talebesini pek ziyade sevindirecek, müstefit edecek mühim bir teşebbüs.. Burada da elimden gelecek muaveneti esirgemeyeceğime emin olabilirsin.

Hele, hele.. şu senin “İlimlerin Tasnifi” namındaki eserin çok hoş olacak. Çünkü: Bu, ihtiyaçlarımızın en temelli ve en ruhlusudur. Bir idâfî mezunu, bunu okumakla bütün öğrendiklerini tanzim ve tensîk etmiş olacak demektir. Bunda daha ziyade çalışmanızı, yalnız Spencer’ı değil, buna dair yazılmış bütün eserleri mütalaa ederek daha büyük, daha istifadeli bir kitap vücuda getirmenizi ayrıca kendimden rica ederim. Ancak bu gibi kat’i ve ilmî eserlerdir ki birçok zavallı şahsiyetler yükselecek, bir muhit şanlı ve faal bir meydana gelecek.

Ernest Herkel’in “İstüvar dö la kreasyon”unu soruyorsun. Tercümesi bitti. Lakin yazık ki: “Dünküler” lisanı ile yazılmış, şimdi Türkçeden Türkçeye tercüme ediyorum, nasıl güzel değil mi? Ooh sizin bu büyük teşebbüsünüz ne kadar muazzez duygular tevdi etti bilerseniz ...var olunuz..

Kardeşin
A(yın) Rıfat

[(17 Nisan 1327/30 Nisan 1911). “Yeni Lisan İçin”. Rumeli, S.427, s.2.]

YENİ LİSAN²¹

Eski şeylerle ancak güzel bir harabe yapılır.

Bâ-husûs edebiyatta eski bir şey yıkılmaksızın yeni bir şey yapılamaz.

-Cenap Şehabettin-

Genç ediplerimizin en birinci emeli dünden ayrılmaktı; bir buçuk iki senedir yazdıkları eserlerde ondan, o maziden, o nihayet yalancı bir süs lisanı olan dünkülerin dilinden pek çok ayrılamadılar. Bu şüphesizdir şiir lisanımızı pek çok inelttiler. Fakat üslûplarının esasları yine onların, Tevfik Fikretlerin, Halit Ziyaların olmaktan pek kurtulamadı; meselâ içlerinden en güzel yazanlardan Emin Bülent:

Göster semâ-yı mağribe yüksel de alınımı...

Dök kalb-i sâf-ı millete feyz-i beyânımı...

Al bayrağınla çık yürü, sağken zafer-nümâ

Bir gün şehît olunca da olsun kefeni sana...

²¹ GKD, s.105-109.

diyor. Bu güzel, bu cidden yüksek şiirini “zafer-nümâ” gibi düne ait bir “terkîbî vâsf” o kadar düşürüyor ki bir Türk ruhuna hitap eden şiirde nihayet bir Acem lisanına yakışacak şu iki kelimenin vücuduna hiddetlenmemek elden gelmiyor. Bu niçin böyle olmuş? Bu sırf dünkülerin lisanını büsbütün terk edememekten mütevellittir. Biz pek iyi biliyoruz ki “asıl” ile “şekil”, “fikir” ile “üslûp” birbirinden kat’iyen ayrılamaz; biz düne “asıl” itibariyle benzememek istiyorsak mutlaka “şekil” itibariyle de benzememeliyiz. Cenap’ın dediğini biz de tekrar edelim: “Eski şeylerle ancak güzel bir harabe yapılır, bhusus edebiyatta eski bir şey yıkılmaksızın yeni bir şey yapılamaz. “Hâlbuki genç şairlerimiz bazen o kadar kuvvetli bir dün lisanıyla yazı yazıyorlar ki, şiirin pek tabî olan mestur ve bedî ruhundan sarf-ı nazar terkiplerin hasil ettiği gürültüden doğan iphamı hal için zamanlar sarf ediyoruz; meselâ Haşim Bey:

Güyâ sorar sevâhiline bahr-i nâle-gîr:

Olmak neden nişîb-i mezellete bir esîr,

Bî-had iken semâ gibi, firûze-fâm iken,

Bir cilvegâh -ı encüm-i lertzân-ı şâm iken!

diyor; bu şiirde pek derin, pek ince bir hayal bir güzellik var; fakat “cilvegâh-ı encüm-i lertzân-ı şâm” gibi uzun, Veysî ve Nergisî’nin lisanına yakışacak terkipler o güzellikle meshûr kalmamıza mani oluyor, kalın ve siyah bir perde gibi üzerine çöküyor! Ve biz bu terkip muammasını halletmek için birkaç dakikamızı fedaya mecbur kalıyoruz. Bugün bu kadar ince hayallere malik şairlerimizin bir de Yeni Lisan’ı kabulünü tasavvur edelim. Ah o zaman o zaman o kadar haşmetli bir edebiyatın esasları kurulmuş olacak ki...

Fakat Yeni Lisan Türkler için sade bir edebiyat meselesi değildir; o her şeyden evvel bir lisan, bir hayat meselesidir. Şüphesiz ki kılıç bir ihtilâl yapar, o ihtilâlın arkasından bir inkılâp doğuran ancak “kalem”dir. On Temmuz’la yaşamaya nasıl büyük bir hakkı olduğunu gösteren milletimiz, henüz bir şey olmamıştır; Anadolu bu zavallı toprak hâlâ haraptır, hâlâ maarif nedir, bilmiyor, dünkü lisansa onu kurtaramaz; çünkü ona yabancısıdır ve yabancı kalacaktır. Aynı zamanda millî kütüphanemizde bomboş duruyor; iki köhne telifle üç tercüme otuz milyon halkı tatmin edemez. İşte bu hakikatlere pek vâkıf olan Selanik gençleri derhâl birleştiler: Küçük bir encümen, bir tercüme encümeni teşkil ettiler ve Yeni Lisan’ın kuvvetini, kudretini eserleriyle izah etmek için: Spencer’den Feuillet’den, Taine’den, Guyau’den, Paul Jane’den kitaplar tercümeyle başladılar. Selanik İttihat ve Terakki mektebine ait yeni tab’a başlanılan bütün kitaplar bu lisanla kaleme alınıyor; yakında bir tasfiye sarfı da vücuda gelecektir. Demek oluyor ki siyasî bir inkılâbın matla’ ı olan Selanik ictimâî bir inkılâbın da menşeidir. Yeni Lisan yalnız Selanik’e inhisar etmiyor; yakında İzmir’de çıkacak bir mecmua yine bu mukaddes fikrin tamimine hizmet edecektir. Öyle ümit ediyoruz ki pek zeki, pek kuvvetli olduğuna emin olduğumuz gençlik ittihat edecek, ne İstanbul’da ne Selanik’te, ne hiçbir yerde “Yeni Lisan”dan ayrılmış genç görülmeyecektir; edebiyat için uğraşan gençler için gaye güzellik ise ve güzellik mutlaka yenilikte bulunuyorsa, “Yeni Lisan” işte onlara kucağını açıyor ve diyor ki:

Koşunuz gençler, bana koşunuz; her şey bendedir, ümit, hayat, güzellik, her şey... Benimle yazı yazmaya başladığınız dakikada şiirinizin şekli ve ruhu o kadar

değişecek ki bu inkılâbın karşısında hiçbir muteriz duramayacak ve dünkülüğün tamamiyle öldüğünü teslim edecektir!.. Ve siz bu vatanın bu temiz, bu necip annenin öz evlâtları değil misiniz? Onu kurtarmak için her şeyden evvel, yeni bir lisan lâzımdır. Yeni bir lisan ki her anlamak İsteyene elini uzatsın, elemlerine, aşklarına, hicranlarına.. Her şeylerine bir dost olsun. istemez misiniz?.. İstemez misiniz ki bugün sizi tanıyanlar beş on kişi iken binleri, milyonları İstemez misiniz ki kütüphanelerin camlı dolaplarında birer yetim gibi unutulmuş, kitapçı dükkânlarında birer bî-günah gibi ipe çekilmiş eserleriniz satılsın ve nihayet istemez misiniz ki sizin bu saadetlerinizle bu vatan mes’ut olsun, yükselsin istersiniz değil mi? Öyle ise birleşiniz; sizi ve vatanınızı kurtaracak Yeni Lisanı kabul ediniz. Çünkü yaşamak isteyen bir millet içinde maziye merbut kalmak kadar büyük bir cürüm, büyük bir cinayet olmaz.

*
**

Eskiliğin Mukavemeti

Muhite Nüfuz:

Eski lisan ve eski fikir mürevviçlerinin tedafüî mantıklarına bir misal olmak üzere Bekir Fahri Bey namında bir gencin bir mektubunu Genç Kalemler’e derç ediyoruz

Bekir Fahri Bey’e göre Yeni Lisancılar, muhitin en ince noktalarına kadar nüfuz edemedikleri için müddealarına son derece bir inhisar şekli veriyorlarmış. Muhitten maksat Osmanlı muhiti mi, yoksa beynelmilel muhit mi, bu ciheti tasrîh etmiyor.

Evvelâ Osmanlı muhiti kast olunduğunu farz edelim: Osmanlı muhitinde halkla temas ederseniz görürsünüz hepsi hemen Yeni Lisan’la tekellüm ediyor. Tecrübe için bir kışlaya gidiniz, asker kardeşlerimizin “mülâzım-ı evvel” ve “mülâzım-ı sâni” yerine “evvel mülâzım” “Sâni mülâzım” dediklerini görürsünüz. Bu istimal “beş on gencin mukavele akdiyle bir lisan meydana getirmesinden sonra başlamadı; lisanının selîkasını “âlemşümûl”lerden daha iyi bilen halkımız eskiden beri Arabî, Farişî kelimeleri almakla beraber Arabî Farişî terkip ve cem’leri kabul etmemiştir. Fakat biz “mülâzım-ı evvel” ve “mülâzım-ı sâni” tabirleri gibi klişe hâline gelmiş terkiplerin esasen muhafazası tarafıyız. “Yeni Lisan” a sarîh bir temayül göstermeyen genç ediplerimizin eserlerini dikkatle okuyunuz. Çoğunu “Yeni Lisan”ın istediği şekilden pek az farklı bulacaksınız; işte Refik Halit’in, Yakup Kadri’nin, Emin Bülent’in, Hamdullah Suphi’nin, Celâl Sahir’in, Tahsin Nahit’in hikâyeleri, şiirleri... İşte Yeni Lisanı kabul etmeden evvel bile Ömer Seyfeddin’in, Ali Canip’in yazıları... Gazeteler gittikçe “Yeni Lisan” a yaklaşıyor. Bunlar hep muhitteki göze görünmez hareketlerin muhassalası değil midir?.. O hâlde “Yeni Lisan” taraftarlarının muhite nüfuz etmemiş olduklarını nasıl iddia ediyorsunuz?.

Şimdi beynelmilel muhite gelelim: Avrupa lisanlarından hiçbirisini gösterebilir misiniz ki başka bir lisandan “terkip” ve “cem”ler, daha vâsi’ bir tabirle “kaideler” almış olsun?.. Bir milletin ictimâî muhitine başka milletlere mensup fertler girebilir; fakat hiçbir millet bu ecnebî fertlerin kendi kanunlarıyla idare olunmalarına müsaade edemez. Tıpkı bunun gibi bir lisan da başka bir lisandan kelimeler alabilir; fakat hiçbir lisan bu ecnebî kelimelerin kendi sarf ve nahiv kaidelerini de beraber sürükleyerek

getirmesine rıza gösteremez. Kapitulâsyonlar milletin “siyasî istiklâli için bir nâkisa olduğu gibi lisanın “sarfi” muhtariyeti için de bir lekedir.

Yeni Lisanın Mekteplere Tatbiki:

Yeni Lisanın birinci hedefi “ıştikak” bahsini “sarf”tan büsbütün çıkarmaktır. Bir kelime ıştikakça “terkip” yahut “cem” bünyesinde olduğu hâlde sarfça “basit” yahut müfret olabilir. Buna binaen manası basit olan terkiplerle manası müfret olan cem’lerin “ıştikakî mahiyetleri tasfiye sarfında hiç nazara alınmayacaktır. İstimâli zarurî olan “terkîbî vasf”lar da bu kabîldendir. Gerek bu gibi kelimeler, gerek sair Arabî, Farisî isimler, mastarlar, sıfatlar tasfiye sarfında semâî lâfızlar sırasına konulacaktır.

İptidaîlerde, rüştiyelerde tasfiye sarfı okutmak kâfidir. İdadîlerde “ıştikak” namıyla ayrıca bir Arabî, Farisî kelimelerin, terkiplerin “ne surette tereküp yahut ıştikak ettikleri gösterilebilir. Bu ıştikak derslerine Türkçe kelimelerin asıllarını, ıştikaklarını da ithal etmek faidelidir. Rüştiye tahsiliyle iktifa edenler, çiftçilik, hırfetçilik âleminde kalacaklarından ıştikak derslerini takip etmeyebilirler. İdadî talebesi “ıştikak ilmi”ni iki cihetten dolayı öğrenmeye mecburdur. ı̇stikak bahsi Türkçeyi esaslı bir surette öğrenmek isteyenlere elzem olduğu gibi Arabî, Farisî lisanlarını “müstakil” tahsil etmek isteyenlere de faydalı başlangıçtır, Demek oluyor ki “tasfiye sarfı” mekteplerimizin aşağı sınıflarında, “ıştikak” orta sınıflarında, “Arabî ve Farisî sarf ve nahivleri” de yukarı sınıflarında tedris edilmek lâzım geliyor.

Yukarıdaki izahlar Yeni Lisan’a bir inhisar şekli verilmediğini, mukavele ile sun’î bir lisan ibdâ’ına çalışılmadığını ispata kâfidir.

Yeni Lisana Tesâhub

Genç Kalemler Yeni Lisan’ın tarihini yazmadı ki ilk cereyanı vermek isteyenlerin kimler olduğunu arayıp ilân etsin. Bizim nazarımızda Yeni Lisan’ın mucidi “İçtimâî tekellümümüz”dür. Yeni Lisancılar milletin ruhundan doğan bu teceddüdü terviç edenlerdir. “Yeni Lisan” a takarrüb ettikleri için bu mürevviçlerin miktarı pek külliyetlidir. Genç Kalemler’ in vazifesi bu mühim cereyana sarîh ve usûlî bir şekil vermekten başka bir şey değildir. Yeni Lisan “Çağatay” Türkçesini, yahut Anadolu lehçelerini tervice çalışmıyor, geriye, maziye dönmüyor, İstanbul’da konuşulan en mütekâmil Türk lehçesini bütün incelikleriyle meydana çıkararak bütün Türklere tamim etmek istiyor. Milletin en hakikî natıkası olduğu için Yeni Lisan’dan hiçbir zaman vazgeçmeyeceğimize emin olabilirsiniz...

Beynelmileliyet, Milliyet, Kavmiyet

Bekir Fahri Bey başka bir mektubunda kendisinin biraz Türk olduğu gibi biraz da Arnavut, Ermeni, Bulgar, Rum, Kürt hatta Fransız, hatta İngiliz.. olduğunu iddia ederek millî, yahut kavmî bir edebiyat olamayacağını, edebiyatın ancak beynelmilel, “âlemşümûl” olabileceğini iddia etmişti. Bu hususta kendisine şiddetle ıştırak etmeyeceğiz, çünkü bizim nazarımızda “ilim” beynelmilel bir mahiyeti haiz, “siyaset” millî bir kıymete mâlik olduğu gibi “lisan”, edebiyat” da kavmî bir hususiyete sahiptir.

Eşyanın hakikatini bir İngiliz, bir Fransız, bir Alman nasıl telâkki ederse bir Osmanlı, bir Türk de öyle telâkki eder; tabiplik, mühendislik, kimyagerlik

memleketlere nazaran değişmez; ilim umumî ve insanîdir, bu daireye milliyet ve kavmiyet mefhumları giremez fakat siyasî hayat böyle değildir. Bir İngiliz, bir Fransız, bir Alman başka başka siyasî cemaatlere mensupturlar. Her birinin hususî bir vatani vardır. Onlar gibi biz de bir Osmanlı milletine, bir Osmanlı vatanına mensubuz. Siyasî hayatta beynelmileliyet yoktur. Her siyasî kuvvetin nüfuzu yalnız bir milletin fertlerine müessir olabilir. Ve işte bunun için siyasette “millî” bir meslek takibi zarurîdir. “Millî tabirinden bazı lisan bilmez gazetecilerin, politikacıların anladığı manayı murat etmiyorum. Onlar millet kelimesini “kavim” manasında kullanıyorlar. Rum Patrikhanesi bu tabir-i galata kapıldığı içindir ki “Osmanlı milleti yoktur, Osmanlı milleti bir tabir-i lisanîdir “suretinde bir mugalâta yapmıştı. Bizce millet siyasî bir nüfuza, yani bir “devlet kuvveti”ne malik bir cemaattir. Binaenaleyh “Osmanlılık” mutlaka bir millettir. Fakat Türk, Rum, Kürt, Arnavut, Bulgar, Ermeni, unsurları gibi Osmanlı milletinin ictimâî bünyesine dahil olunan heyetler birer millet değil, bir “kavim” den ibarettir. Osmanlı siyaseti bir millî siyasettir; kavmiyet esasına müstenit bir siyaset takibi bir cürm, bir cinayettir. Lisan ve edebiyata gelince bunlar ancak “kavmî” olabilirler. Osmanlı lisanı “Türk lisanı”dır. Osmanlı edebiyatı “Türk edebiyatı”dır. Fakat Osmanlı milleti “Türk milleti” değildir. Osmanlı milleti Türk milleti de dahil olduğu hâlde birçok kavimleri müştemildir. Bir Türk siyasî hayat itibariyle Osmanlıdır. Fakat ictimâî hayat itibariyle Osmanlıdır; ictimâî hayat itibariyle Rum’dur, Arnavut’tur, Arap’tır, Ermeni’dır. Edebiyat beynelmilel olmadığı gibi millî de olamaz, edebiyat ancak kavmî olabilir. Memleketimizde Türk edebiyatından başka Arap, Ermeni, Bulgar, Rum edebiyatları da var. Türk edebiyatı siyasî bir kıymete malik olduğu için Osmanlı edebiyatı namını almak lâzım gelmez, Türkler hiçbir kavme lisan ve edebiyatlarından vazgeçmeyi teklif etmiyor.. Yalnız siyasî hayatta Osmanlı olmalarını istiyor ve bu onların hakkıdır. İctimaî hayatlarında, ictimâî lisan ve edebiyatlarında bütün Osmanlı kavimlerini serbest bırakıyor. Her cemaatin hususî bir mezhebi her unsurun kavmî bir lisanı, kavmî bir edebiyatı var. Türkler bu ictimâî mevcudiyetten, bu kavmî hayattan niçin mahrum olsunlar? Türkler bir devlet tesis ettikleri için kavmî lisanlarını, kavmî edebiyatlarını terk mi etsinler?.

Osmanlı milletini “Osman Gazi” tesis etti, fakat Türk kavmi, Türk lisanı, Türk edebiyatı Osman Gazi’den daha evvel mevcuttu. Türk lisanı, Türk edebiyatı Selçukîlerden, hatta Oğuz Han’dan pek çok eskidir. Türkçe bugün yüz milyon Türk’ün konuşmakta olduğu bir lisandır. Bu yüz milyon kan kardeşinin yegâne rabitası olan lisanına kendi ismini vermek günah mıdır?.. Türkçe Osmanlı milletinin resmî lisanı olmakla ictimâî ve kavmî mahiyetinden tecrit olunamaz!.. Katiyen olunamaz!..

“Terakki, bilâ-istisna her şeyin çoğalması” imiş!... Terakki her şeyin bir gayeye doğru çoğalması, bir “kemâl”e doğru yürümesidir. Terakki bir “kaos” değildir. Bir uzvun iltihaplanması, bir vücudun şişmesi terakki olmadığı gibi gelişiğüzel taklitlerin bir mahşer gibi yıkılması hiçbir şey değildir.

Dünkülerin Kıymeti

Dünküleri tezyif etmiyoruz; tarihe karışmış kıymetlerini nez’e çalışmıyoruz. Yalnız onların bugünkü kalemlere “meşk” olamayacağını, olmamasını söylüyoruz; çünkü gençler dünkü eserleri meşk ittihaz ettikleri takdirde ibdâ’ın yerini nihayet bir taklit tutar. Çünkü gençler ideallerinden başka meşk tanıdıkları dakika tecceddüdün çarkları durur, edebiyat yerinde adım saymaya başlar ve Bekir Fahriler çoğalır ki terakkî namına pek muzırdır.

Evet biz dünkülerin edebiyat müzesindeki mevkilerine taarruz etmeyeceğiz; yalnız gençliğin hareketine hiçbir hail bırakmamak, teceddüdün safvet ve samimiyetini muhafaza etmek maksadıyla dünkülerini “bugün için” beğenmeyeceğiz. Yoksa, işte tekrar ediyoruz, dünkü kıymetlerine bir şey dediğimiz yoktur; onlar birer mevtadır ki mezar taşları olan kitaplarıyla büyük bir kabristanda, edebiyat tarihinde bütün kendilerinden evvel geçenler gibi ebedî uykularına dalmışlardır.

Şunu da iyi bilmelidir ki ibda devresinde tarihle alâkayı kesmek, teceddüd zamanında eski kıymetleri gayzla baltalamak lâzımdır. Bu bir feyizli sekr hâlidir ki geçer ve her ihtilâlin, her inkılâbın, her teceddüdün bu zarurî yıkıcılık safrasından müruru tabiidir. Bundan korkmayalım, çünkü marazî değil, garîzîdir. Yapmak için yıkmak dünyada en meşru bir keyfiyettir. “Yeni Lisan’la Eylül yazılamaz”mış! Bu bir ilham olacak!.. Fakat hangi hatif haber vermiş; onu henüz bilmiyoruz!.. Eylül Yeni Lisan’a tercüme edilebilir. Esasen Yeni Lisan’da daha güzel eserler yazılamayacağını, bu istikbal falını Bekir Fahri Bey acaba nasıl tertip etmiş?. Yeni Lisan’la yakın zamanda edebiyatımıza tiyatro, roman.. her güzel şey girecektir. Yeni Lisan mutaassıp değildir. Ve Yeni Lisancılar kuru bir terakki davasıyla kalmamak içindir ki Avrupa’nın edebî, felsefî, ictimâî, siyasî, hukukî en güzel eserlerini kendi lisanlarına nakl etmek üzere bir heyet teşkil ettiler, çalışıyorlar; yakında kapitülasyonlardan âzâde ıstılahlarıyla, yeni kelimeleriyle, gayet zengin bir “Türk lisanı” göreceksiniz. Hakikî Türk edebiyatı bu samimî ve büyük lisanın metin ve zarif zemini üzerinde yükselecektir.

?

[Ali Canip – Ziya Gökalp, Genç Kalemler, C.2, S.2 (27 Nisan 1327/10 Mayıs 1911) S.25-29]

GENÇLİK KAVGASI²²

Plevne Tarih-i Harbi Müellifi Mütekaid Miralay Mahmut Talat Bey

Muharriri: Yekta Bahir

Sizi uzaktan şahsen de tanırım; ara sıra gazetelerde yukarıki uzun unvanınızla öte beri yazdığınızı da görürüm, şimdi de Genç Kalemler’in aleyhinde bulunuyorsunuz; şanlı ordumuzun vaktiyle düşmanlar elinde esaret çekmiş ihtiyar bir zabitini terakki ve teceddüd aleyhinde görmek emin olunuz ki kalbimin en derin yerlerini kanattı. Siz bir zamanlar nasıl kılıcınızla düşman üstüne saldırdınızsa bugün de biz gençler yine öyle bir düşmanın, milletin etrafını saran cehalet namındaki zalimin üzerine hücum ediyoruz. Silâh arkadaşları böyle mi olmalıdır, Talat Bey?... Bugün sizin hakkınız köşede oturmak, millete dua etmek ve o milletin mücahit çocuklarını gayrete getirmektir... Yoksa onların al ve beyaz renkli ilânlarını “bukalemun”a benzetmek, mecmualarını “kuyruklu yıldız” diye tahkîr etmek, her şeyden evvel bir zamanlar mensup olduğunuz büyük ordunun size verdiği terbiye ile telif edilemeyecek küçüklüklerindedir. Beni bu adî sözlerinizle size cevap vermek mecburiyetinde

²² GKD, s.117-120.

bulundurduğunuz için, bu satırlarda yaşınızı unutarak vukû'a gelecek isyanlarımdan mütevellit bütün günahlar size aittir. Ben esasen size cevap vermeyeceğim; fakat arkadaşlarım Yeni Lisan'ın müdafaası için ettiğimiz ahdi ihtar edince naçar kaldım ve artık başlıyorum:

Yeni Lisan için sakat ve hasta bir ibare ile “umuma ve hususiyle benim gibiler için bundan böyle hiçbir tesiri olmamak cihetiyle” diyorsunuz ki bu sizin gibi yeni fikir ile, yeni dünya ile hiçbir münasebeti olmayanlar için en doğru bir keyfiyettir. Fakat bunu umuma teşmil etmeyiniz; çünkü o “umum” zavallı sözlerinizden anlıyorum ki sizden çok uzak ve çok yüksek düşünüyor.

Yeni Lisan nedir, bilir misiniz?.. Bu sevgili vatanın halasçısı, bu büyük millete ait istikbalin habercisidir; o mukaddestir; ona el uzatmak cürümdür; bunu anlamıyorsanız bile anlayanlardan öğreniniz, bakınız, tarih sizi ona hakaret edenler miyanında hiç olmasa bir nokta gibi teşrih edecek; bunu düşününüz ve titreyiniz!.. Yok böyle yapmayıp da yine inat ederseniz: “Artık gazete sütunlarında şimdiye kadar hodbînlik aleyhinde müte’enniyâne sözler söylemek lehinde yazmış olduğum nesâyihе bir nazîre olan” dediğiniz sözler yalnız sizde kalsın!..

Sizin zannettiğiniz gibi bir padişahımızın Türklere resmî olarak Arapçayı kabul ettirmeye çalışmasını tenkit etmek cehalet değil, asıl cehalet kendi kavminin kıymet ve lisanını muhafaza etmesindeki hakkını idrak edemeyecek kadar bîçare olanların söz söylemeye yeltenmesidir; buna emin olunuz!..

Lisanlarını size ders verecek kadar iyi bilen gençlere hata ve haşv isnat edeceğinize “Kalyon-ı Osmanî” gibi “Ayasofya-yı Kebîr” gibi şeylerin ne büyük kusurlarla malûl olduğunu anlamış olsanız daha iyi olur.

Plevne esaretinden avdetiniz esnasında müşahede ettiğiniz bir Arap'la bir Türk'ün kavgasından çıkarmak istediğiniz lisan tevhidi fikriniz nihayet bir kahkahaya değer; korkarım ki bu sözlerinizin neticesi kalpleri büyük bir ittihat, büyük bir terakkî emeliyle çarpan ve bu emellerin uğrunda her zaman ölmeğe hazır bulunan gençlere karşı “Arapları sevmiyorsunuz” gibi feci bir iftira olmasın; öyle bir şey söylemek kelimenin olanca manasıyla bir cinayettir!. Türkler, Araplar siyaseten birbirinden kat'iyen ayrılmaz iki öz kardeştir. Bakınız reisi Türk olan hükûmetimizin Harbiye ve Maarif nazırları Arap'tır. Fakat bilmelidir ki her iki kavmin ayrı ayrı iki lisanı vardır; tıpkı iki kardeşin ayrı ayrı malik oldukları kese gibi... Ve bu lisanlar yalnız sahiplerinin malıdır. Hiçbiri ana dillerini terk edemezler; ederlerse mensup oldukları kavmin vefasız evlâtları olurlar... Araplar başka bir lisan kelime alabilirler; fakat o kelimeyi kendilerine mâl ederler ve o kelimenin ait olduğu lisanın kaidelerini kat'iyen kabul etmezler; Arapça cem' yaparlar; Arapça terkip kullanırlar. Bu her kavim için böyledir; Türkler bu umumî usulden niçin hariç kalsın? Sebep nedir? Yoksa Türk olmak günah mı? Turan'ın evlâtları diğer kavimler kadar bir şerefe malik değil mi? Hayır, onların haiz oldukları şeref pek büyük, pek yüksektir; Tâcü'l-lûğa ve Sıhâhu'l-Arabiyye unvanlı büyük lügati yazarak Arap âlimlerine: “Dilinizi bir yabancından öğrenin “diyen Ebu Nasr İsmail bin El-Hammadu'l-Cevherî” Türk'tür. Berthelot gibi garbın en büyük bir kimyagerini bugün bile hayran bırakan “İbn-i Sina” Türk'tür. Aristo'nun felsefesini Araplara öğreten Farabî Türk'tür. Cebir ilminin mucidi Muhammed bin Musa El-Harezmi ki kitabı İngiltere müsteşriklerinden Mösyö Runden tarafından 1831'de Arapça metniyle İngilizceye tercüme ve tab' edilmiştir, Türk'tür.

Semerkant'ta ilk rasathaneyi inşa ettiren meşhur Uluğ Bey Türk'tür, Daha vardır; Arap medeniyetinin Arap maarifinin terakkisine hizmet eden dâhilerin çoğu Türk'tür; fakat onlar ana lisanlarını ihmal ettikleri için yalnız Araplar şeref kazanıyor ve kendilerinin mensup oldukları kavim, Türklük Avrupalılar tarafından zorba, serseri, barbar zannediliyor. Bütün bu ithamlar cedlerimizin bu garip hareketlerinin, Türklüklerini unutmalarının neticesidir; fakat artık biz o büyük Turan'ın hakikî evlâtları bu yanlış yoldan gitmeyeceğiz, bağıracağız ki: "Türkler vardır: Ve barbar değil, medeniyetin en büyük hadimidir, işte tarih!"

Siz bütün bunlardan gafil iken, başka bir yola, edebiyata da girmek, ondan da bahs etmek istiyorsunuz; ne çare ki onun en malûm çehrelerini tanıyacak kadar olsun vukufunuz yok!. "Bâb-ı Hümâyün" civarındaki musanna çeşmenin üstündeki kasideyi yazan Vehbi ile mahut Tuhfe sahibi Vehbî'yi aynı şahıs zannediyorsunuz; hâlbuki onlar ayrı ayrı adamlardır.

Birincisi 1100 tarihlerinde İstanbul'da Kabataş'ta doğmuştur. Salim Tezkiresi'nin rivayetine göre babası Yenişehir Fener Kadılığından ma'zul olarak vefat eden İmam-zâde Efendinin kethüdası Hacı Ahmet Efendidir. Hatta nesebi "Sâdât-ı Haseniye" den Hüsameddin Hazretlerine münthehi olduğu için ilk zamanlarda "Hüsâmî" müstearını kullanmıştır; ona "Vehbî" ismini veren şair Ahmet Neylî'dir. Vehbî müderrislik silkine girmiş, Halep Mevleviyetine kadar yükseldikten sonra 1149'da İstanbul'da vefat etmiştir. İşte yukarıda da arz ettiğim gibi Üçüncü Sultan Ahmet tarafından inşa edilen çeşmeye dair tarihî kasideyi tanzim eden bu zattır.

Seyyid Vehbî Osmanlı şairleri içinde oldukça ileri gidenlerdendir; Ziya Paşa bile:

Vehbî-i kadîm nüktedândır

diyor. Muallim Nacî de Osmanlı Şairleri isimindeki kitabında: "Sünbülzâde ile karşılaştırılınca derece-i vustâdaki şairlerimizin büyüklerinden addolunmaya lüzum görünür" fikrindedir. Size iyi bir nasihat olabilmek kıymetini haiz bulunan:

Sende aklın var ise bir nesne tahsîl et yürü

Alemin ta'n etme tiryâkîsine, ayyâşına!.

beytinin bugünkülerce büyük bir ehemmiyeti olmasa bile:

Müstağnî-i irşâd olur erbâb-ı hakîkat

Sükkân-ı Harem neyler imiş kible-nümâyı!

sözleri fena değildir.

İkincisi 1130 tarihlerine doğru Maraş'ta doğmuştur; babası oranın hanedanından Raşit Efendi'dir; evvelâ kadılıkla şurada burada dolaşmış, sonra sefaretle İran'a gitmiş, nihayet yine kadılığa rücû ederek 1224'te vefat etmiştir. Şiir namına birtakım herzeler yazan, Osmanlı edebiyat tarihinde bir leke teşkil eden bu ikinci Vehbî "Sünbül-zâde" diye şöhret bulmuştur: onun öyle yaveleri vardır ki Ziya Paşa merhum bile:

Benzer kokusuz güle cebelde!

diye istihza etmiştir; ihtimal siz onun:

Çoktan ayağın altına şevk ile döşendik

Sâkî der-i meyhanede biz eski hasırız!.

gibi sözlerinden hoşlanırsınız; fakat Naci Efendi kabilinden pek hassas olmayan edebiyat muallimleri bile “şairinde zevk-i hakikî ashabının arayacağı halâvet bulunamaz” diyorlar Onun Tuhfe’si Nuhbe’si nihayet biri Farisî. Öteki Arabî iki lügattir: bir deha eseri değildir: hatta bunları manzum yazması da büyük bir saçmadır; tıpkı Harunu’r Reşid’in huzurunda bir iğnenin gözünden yirmi iğne geçiren adamın gösterdiği hüner gibi... Müşârünileyh nasıl o adama yirmi sopa atmış ise Vehbî de böyle gösterdiği lüzumsuz hünerden dolayı iki yüz değneğe hak kazanmıştır; sizin Plevne Tarih-i Harbi’nden herhâlde meşhur olan eserlerinin içinde itibar etme hele hendeseye

Düşme ol dâire-i vesveseye

gibi ne kadar saçmaları vardır, bir bilenden öğrenseniz!...

İşte görüyorsunuz ki “bunları bilmek için hengâm-ı şebâbetleri müsait olmayan Genç Kalemler” diye tezyif etmek istediğiniz gençler sizden hiçbir şey öğrenmek ihtiyacında değildirler; öyle ise köşeciğinizde rahat rahat oturunuz efendim.

Selanik, 22 Nisan 1327

(Ali Canip, GK, C.2, S.2, 27 Nisan 1327/10 Mayıs 1911, s. 35-38 / HTU:66-68.)

TEVFİK RÜŞTÜ BEY VE YENİ LİSAN²³

İzmir’de münteşir İttihat refikimizde okuduğumuza nazaren hayli zamandır orada bulunmakta olan Selanik’in genç ve muhterem Sıhhiye Müfettişi Tevfik Rüştü Bey kardeşimiz geçen gün İzmir Sultanîsi talebesine “Yeni Lisan” hakkında bir konferans vermişler ve: “Ey vatanın istikbalini yaşatacak gençler, yarınların istinadı olan sizler doğmadan ölmek istemezseniz düne bir serap nazarıyla bakınız; gözlerinizi, sa’yınızı, ümidinizi parlak bir âtiye nasbediniz” diye başlayarak: “Mazi, enkazının hâle karışmış olması ve istikbale karışacağı itibarıyla bir ezeli hayattır; fakat o enkazın daimi bir tebdile, namütenahi bir tekemmüle doğru gitmesi bir ebedi mevttir. Tekâmül maziye bağlanmakla değil, istikbale doğru koşmaktır ki husûl bulur. Tekâmül kanununa riayet etmeyenler hâl ve istikbal için ancak bir enkaz olabilirler. Şekilleri vücutları âtiyedeki nesillerin ayakları altında yıkılır, gider.

Bugün yaşamak yalnız bugünkülerin hakkıdır; şu hâlde yaşamak isteyenler bugünün çocukları olmaya çalışmalıdır. Millî bir edebiyat, millî bir lisanın vücuduyla kâimdir. Bizim edebiyatımız var mı diye sorabilmek için ibtidâ bir lisanımız var mı

²³ Bu makale ilk defa bu çalışma ile Latin harflerine aktarılmıştır.

diye tedkik etmeliyiz; yani edebî bir inkılabı fikrimce lisanın ıslahından başlamak lazımdır.” dedikten sonra: “Genç Kalemler bu ihtiyacın birinci, muntazam meyvesidir. Genç Kalemler’in etrafında toplananlar bu tasfiye keyfiyetini gayet ruhlı düşünmüşlerdir diye fikrini serdettikten sonra meselenin tavrı için kıymetli Genç Kalemler’in birinci nüshasında ki “Yeni Lisan” bahsini okumuşlar, izah etmişler ve konferanslarına şu ulvî sözlerle hatme vermişlerdir: “Yirminci asır fikir asrıdır. Fikren inkılap millî bir edebiyat sayesinde kolaylaşacak, vücut bulacaktır. Edebî inkılabın en büyük adımını lisanımızı ıslah ederek atıyoruz, attık. Korkmayınız, bizi maziye rabt eden zincirleri kırmak zamanı geldi, geçiyor bile!.. İstikbale, parlak, millî bir istikbale doğru ilerleyelim efendiler!”

M. Şevket
(Rumeli, S. 436, 28 Nisan 1327/11 Mayıs 1911, s.3)

YENİ LİSAN NEREYE AİTTİR?²⁴

Genç Kalemler’in “Yeni Lisan”ı Münasebetiyle

Altı asırlık hayat-ı milliyemizle yaşayan edebiyatımız, “Naci”nin sonuna kadar atık ve ondan sonra cedit namlarını aldı. Devr-i atık-i edebîde lisan büsbütün başka, büsbütün zâid, -parlak olduğu halde- büsbütün ruhsuzdu. Devr-i cedîd-i edebi bu eski binayı tabiata muhalif buldu; ve yıktı.

Artık yeni bir bina için yeni ve mükemmel bir temel hazırlamağa uğraşıyordu. Belki temeli kurduktan sonra binasına da başlayacaktı. Fakat muhiti mülevves ve kirli idi. Ona sem’i için kâfi derece küşâde bir sema-ı inşirâh açamıyor, bilakis mümkün mertebe onu mesaisinden alıkoymak istiyordu. Bu müşkülât arasında kavi bir azimle çalışarak temeli bitirdi. Tam bu zamanda memleket başka bir muhite, başka bir ufka açıldı. Binaenaleyh artık geniş bir ufk-ı terakkî karşısında eski mülevves muhitin beslemeleri yaşayamayacağına kanaat etti; atiyi -itiraf edelim- çıraklarına, talebesine verdi.

Artık, vazife yenilerde, bugünkülerde idi. Bunlar edebiyat-ı atikânın temizlenmiş, ruhlanmış lisanına, yani dünkülerin netice-i mesailerine vâris oldular.

Fakat bununla iktifa bir zilletti. O eski muhite göre yapılmış, ruhlanmış lisanı bütün, bütün ruhlandırmak, güzelleştirmek ve böylece bir millî edebiyat vücuda getirmek lazımdı.

Bugüne kadar üç senelik hayat-ı meşrutiyetimizde bu olmadı. Görülen emaret, bir tulû’-ı karîbi münteşir olmakla beraber tamamıyla bir teceddüd irâe edemiyordu. Bu son günlerde bu yolda atılan ilk ve fakat yanlış kademeyi Genç Kalemler’de gördük. (Büyük bir cümle-i cesaretle yanlış dedim; fakat bu yanlış sözünden maksat, benim nokta-i nazarıma tevafuk etmeyen şey demek olduğunu hemen kaydedeceğim.)

Buraya kadar mevzuumuz için bir tarih-i muhtasar çizdik.. Şimdi asıl bahse gelelim:

²⁴ Bu makale ilk defa bu çalışma ile Latin harflerine aktarılmıştır.

“ ‘Yeni Lisan’ nereye aittir ve olmalıdır?” Genç Kalemler’de intişâr eden makaleye bakılırsa her mevzua, ictimâî, felsefî, siyasî, edebî her esere bunu tatbik edeceğiz. Bir şey öğrenmek için yazılan ilm ve fen kitaplarına, tedrisât-ı edebiye ve ictimâîye mecmualarına bu lisanla yazacağımız gibi bir şiiri, bir nesrpareyi, bir hikâyeye veya temaşayı da bu lisanla yazacak, bütün bunlarda mümkün mertebe az Arabî ve Farisî kelime kullanacak, hele Arabî ve Farisî usullerinde terkip ve cem’ yapmaktan katiyen mücânebet edeceğiz. Burada “Yeni Lisan” için vaz’ edilen bu esasları değil, yalnız bu esasın cihet-i aidiyetini mütalâa etmek istiyoruz.

Bunu tedkik için evvela edebiyatın gayesini düşünelim:

Bugün edebiyat ne içindir?.. Koca bir milletin bütün efrâdı itibariyle, manevî, ahlakî faidelerini temin etmek ve yahut yine bütün bir millet efradının ruhlarını okşamak için mi? Eğer bunun için ise Genç Kalemler’in dediği gibi fazla kelimât-ı tezyiniye ve terkiât-ı zarifiyeden el çekebiliriz... Zira tabii otuz milyonluk bir millet içinde bu gibi şeyleri anlayacak pek az adam vardı.

Halbuki hayır.. Zira edebiyattan maksat budur deyince hikmet-i bedâyin bütün kuvvetiyle reddettiği “Sanat faide içindir.” ve “Sanat gayrı şahsidir.” nazariyeleri ortaya sürülmüş olarak ve sanat-ı şahsiyetten tecrit ederek şiddetli bir kanun-ı umumi taht-ı tesirinde kalır.

Halihazırda bütün estetik uleması tasdik ediyorlar ki sanatın gayesi yalnız güzelliği istihsâl ve irâe ile göklere ilkâ-ı tesirden ibarettir. Ve sanat suret-i mutlakada şahsidir. Hiç kimse sanayi-i nefisenin sırf sadelik ve suhûlet-i tefehhüm esaslarına istinâd edeceğini iddia edemez. Ve hakiki surette güzide asar-ı sanat, hiçbir vakit avamın ve hatta evâsıt-ı nâsın seviye-i idrakleri ile hem hal ve hem derece olamaz. Böyle olursa işte o zaman sanat güzelliğinden yüksekliğinden; nefasetinden bir şey gaip etmiş olur. Ve bu, maânî -efkâr ve hissiyât- itibariyle ne kadar doğru ise elfâz -kelimât ve terkiât- itibariyle de o kadar vâridir. O halde edebiyat niçin?.. Hiç şüphesiz ki sanayi-i nefisenin bu kısım-ı bediine meyyal bulunanların ruhlarını telezziz, ve yine ancak onlarda bir zevk-i sanat, bir zevk-i şiir uyandırmak için.. Eğer böyle ise niçin tatlı, ruhperver kelimâtın gönüllerde bir hatt-ı bedi’î uyandıracak terkiplerinden, cemlerinden vazgeçelim? Yoksa edebiyat “millî” olacak diye edebiyatlıktan mı çıksın?..

Bu mülâhazamız, manzum ve mensur asar-ı edebiyeye aittir, Tabiat-ı edibâne, suret-i mutlakada hür kalmalıdır. Her bir edip, her bir şair zevk ve hissine göre en münâsib olan elfâz ve terkiâtı kullanır. Ve bunda yalnız güzelliği istihsale çalışır. Zaten eğer bugün edebiyatımıza sembolizm yolu ithal olunmak isteniliyorsa düşünülüyor mu ki sembolizmde en ziyade haiz-i ehemmiyet olan şey, elfâzın ahengiyle mananın tam bir tevafuk ve tenâsibidir. Ve bunu “Yeni Lisan”ın dar ve mahrum ahenk lehçesiyle ifade kabil mi acaba?

Sanayi-i edebiye hakkında nîm-fennî malûmât veren eserler, ilkâ-yı tesir değil, efhâm-ı hakikât için yazıldığından bahsin bunlara şumulü yoktur. Yani yukarıdaki mülâhazattan makalat ve musahabât-ı edebiye ile mektuplar için yapılan edebiyat kitapları bittabi müstesnadır.

Verilen muhtasar izahattan da anladık ki edebiyat -ki gayesi kari'e ve semâ'a hatt-ı bedi'a-ı şiir ilkâsından ibarettir- her şeye tatbik edilmek istenilen "Yeni Lisan"a yazılamaz. Zira bu lisan ile yazılacak yazılar, elfâzın ahenkdâr ve müzeyyen olmaması hasebiyle tam bir şiir olmak hassasına mâlikiyetten çıkar, başka şekilde başka bir şey bir makale, bir manzume, bir safsata, bazen de nakıs bir şiir olur tecrübesi kolay:

"Yeni Lisan" ile:

Sisler ve karların şu beyaz, matemi, soğuk
Hüznü içinde sanki uyur köy.. boğuk, boğuk
Havlar uzakta

-Perviz-

Yahut:

Çılgın!
Bileğimi tırmaladın..
Göreceksin utanmaz, arlanmaz haylaz
buna

-Seniha Hikmet-

"Asıl lisan-ı şiir" ile:

Şimdi gittikçe titreyip yapılan
Gölgeler kaplıyor mesafeleri,
Daldı bir hâb-ı samta pür- heyecân
Gündüzün hayıhuyu ser-te-seri

-Celâl Sahir-

Az çok edebiyat ile işigali olanların vicdân-ı sanatına müracaat ederim. Bunların hangisi nefistir, nâfizdir, ruhperverdir, şiirdir? Takdir etsinler..

Hülâsa demek istiyorum ki "Yeni Lisan" namıyla lisanımızda tadilat ve ıslahat icrasına kıyam eylemek pek makul olabilir. Kelimat-ı Arabîye ve Farisîyenin istimalini mümkün merteye teceddüd etmek, cem ve terkip yapmakta sırf Türkçe kavaidin gösterdiği usulleri takip eylemek, lisan-ı beyanı sadeleştirmeye, anlayacakların adedini çoğaltmaya yarayabilir ve bu lisan sayesinde memleketimizde okuyup yazarların adedini teksir etmekle mühim bir faide-i ictimâîye temin edebilir.

Fakat bunların hiçbiri o lisanın edebiyata tatbik istilzâm edemez. Bu noktada gayeleri ayırmalıyız. Yalnız [ilkâ-ı tesir] maksadını takip eden sanat serbesttir. Böyle sanayi lisanlara bağlanamaz.

Öğretmek, anlatmak gayesine müteveccih olan ilmî, fennî, ictimâî, siyasî eserlerde hatta felsefîyatta ve kavaid-i edebiyeye müteallik asarda bile “Yeni Lisan”ı kullanabiliriz.

Çünkü bu mevzularda bir zevk-i şiiri yerine bir zevk-i müfîd aranır. O halde şiir için kullanılan ziynetler buralara bu mevzularda niçin konsun?.. Niçin konsun ki böyle yerlerde onlar, anlaşılması lazım olan bir şeyi bir düd-ı müphemiyet ile örtmekten başka bir şeye yaramazlar.. İşte bizim fikrimizce “Yeni Lisan”ın cihet-i aidiyeti münhasıran bu cihetler olmalıdır.

H. Nüzhet Haşım
(Muhît-i Mesâi, S. 8, 29 Nisan 327/12 Mayıs 1911, s.12-14.)

EDEBİYÂT-I MİLLÎYE

Bilhassa yüksek bir silsile-i hadisâtın tedkikinde, hakikat daima seyyâl ve firârîdir. Basit hadiselerin tahlil ve mütalaasında meşhûd olan ittifâk-ı efkâr, derece-i mazuliyet yükseldikçe azalır azalır ve nihayet bir noktaya gelir ki artık o zaman bütün fikirler yekdiğerinden ayrılmış, iddiâ-yı mutlakıyet en vasi’ manasıyla nâbedîd olmuş demektir. Böyle yüksek ve müşkilü’l-hal hadiseler karşısında, dermeyan ettikleri mütalaanın kat’iyet ve hakikatine mutmain olanlar, ancak budalalardır.

Serd ettiğim bu mülahazalardan eski “reybiyyûn” meslek felsefesini müdafaa ettiğime kail olmayınız. Yalnız şunu anlatmak istiyorum ki bilhassa mesâil-i edebiyede mutlakıyetin daha doğrusu mahdudiyetin aleyhtarıyım. Zevke tealluku hasebiyle büsbütün karışan, hadisât saire-i ictimâiyeden daha fazla peyda-ı müşkilât eden hadisât-ı edebiyeye, hiçbir vakit mutlakıyet hissine kail olanların zannı kadar basit değildir. Böyle zannetmek safdilliğinde bulunanlar, vakâyi’in samim ruhuna nüfuz edecek bir şiddet-i nazardan mahrum olanlardır. Uzaktan bakıldığı zaman basit görünen hadiseler, yaklaşılabacak olursa pek çok peyda-ı müşkilât eder. Monteskiyo Romalıların esbâb-ı şevket ve inhitâtını -vakayı’a layıkıyla nüfuz edemediği için-nispeten mahdut birtakım avâmile isnat etmişti; halbuki müverrihin hazıra, tarihinin bu büyük hadisesini “Ruh’ül-Kavanîn” müellifi kadar basit göremiyorlar.

Ulûm-i ictimâiyenin asr-ı hâzıradaki müşevveşiyeti, adem-i istikrarı tedkik edilecek olursa, efkârın müphem umumiyetlerden tevhişe başlamasındaki zaruret biraz anlaşılabilir olur. Fakat mutlakıyet-girizliğe doğru meşhûd olan bu temayül, hele bizim muhit basit cehaletimizde hüzün umumileşemediği cihetle daha uzun müddet mutlakıyetperver, mahdûd birtakım fikirlerle çırpışmağa mecbur olacağımız muhakkak gibi görünüyor.

İşte edebiyatımızın Babil Kulesi’ni andıran sisli ve muzlim saha-i kıl u kali üzerinde boş akislerle sürüklenen yeni bir fikir, “Edebiyat-ı Milliye” fikri, şüphesiz, izalesini elzem addettiğim bu mahdut tarz- ı telakkilerden biridir. Henüz fikirlerini

izah edemedikleri cihetle “Edebiyat-ı Milliye” taraftarlarının bu terkip ile ne demek istediklerini, nasıl bir nokta-i nazar takip ettiklerini layıkıyla bilmiyorum; yalnız görüyorum ki ortada –belki kendilerini taraftar addedenlerin bile mahiyetini tayin edemeyecekleri- duradur, boş bir gürültü var: Edebiyat millî olmalı, biz de Edebiyat-ı Milliye yoktur, Fransız yahut İskandinav edebiyatı gibi millî edebiyata malik olmalıyız...ilh.

Bizim için uzun ve müfit birer mevzuu mübâhese teşkil edecek olan bu mesâil-i muhtelifeyi ufak bir makalenin mahdûd satırları arasına sıkıştırmak istemiyorum. Burada yalnız, “Edebiyat-ı Milliye” taraftarlarının layıkıyla anlayamadıkları zehabında bulunduğum bazı nikât-ı esasiyeyi şerh ile iktifa edeceğim.

“Edebiyat-ı Milliye” ile bir ırkın hususîyât-ı ruhîyesini, tahsisât-ı samimiyesini musavver bir edebiyat murâd etmek isteyenler, “felsefe-i sanat” müellifinin “ırk, muhit, an” nazariye-i münderisesine hala kani’ olanlardır. Ten [Taine]’in bu nazariye-i sanatının bir kıymet-i kısmiyesi olduğunu her zaman itiraf etmekle beraber, ırk meselesi, o neticeten ilm’er-ruh-ı milel hakkında mütefekkirin-i hâzıra tarafından dermeyân edilen mütâlaât mühime-i tenkidiyenin nazar-ı dikkatten dûr tutulmaması taraftarıyım. Halihazır etnologlarının, ırk meselesi hakkındaki eski telakkîyât-ı mutlakîyi reddeden mütâlaat ve tenkidâtı okunacak olursa, Gobineau’nun, Wagner’in, Lapüj’ün besâtet-i efkârına kâni’ olmamak mümkün değildir. Sırf “etnografik” bir nokta-i nazardan bakıldığı halde bile, meselenin müşevveşiyet ve muziliyyeti bu hususta mutlak fikirler dermeyanından biri mâni edebilir.

Meselenin “Edebiyat-ı Milliye” fikirleriyle en çok münasebatdar olan kısmı ırkların psikolojisi cihetidir. Bizim bir edebiyat-ı millîyeye malik olmadığımızı iddia edenler, edebiyatımızın Türklük ile hiçbir münasebeti mevcut bulunmadığını, Türk fikirlerinden, Türk hislerinden mahrum kaldığımızı söylüyorlar. Yani demek istiyorlar ki her ırkın, her kavmin bir takım hissiyât muayyenesi, temâyülât-ı sarîhası mevcuttur; ve edebiyat, hakiki, yüksek bir edebiyat olabilmek için o temâyülâtı, o hissiyât-ı samimiyyeyi terennüm etmelidir.

İrklar, evsaf ve hasâil-i muayyene ve daime-i havi birtakım vahdetler demek değildir. Takip edilen nokta-i nazara göre şekil ve heyetini daima tebdil eder. İrkta bir hareket muzâafa mevcuttur ki bunun birincisi vaziyet-i coğrafyanın şerâit-i daimesinden neş’et eden hareket-i teşkilîye, diğeri tesâlübün ve muhit-i ictimâiyenin tesirâtıyla vücuda gelen hareket-i tahvilîyedir. Bu iki hareket aynı zamanda mevcut bulunduğu için, ırk hiçbir vakit bir vahdet-i mu’ayyene irâesine muktedir olamaz böyle bir vahdet elde etmek için “Ripley [Rypley]”in dediği gibi “kuvâ-yı muharebeyi nazardan gaip etmek ve temayülât-ı müphemeden netayic-i hayaliye çıkarmak” icap eder.

İrkların yahut kavimlerin psikolojilerini tedkik ile, onlara birtakım evsaf daima ve muayyene-i îare edenler Ripley [Rypley]’in bu mütalaatını te’yitten başka bir şey yapmış olmuyorlar. “Ernest Renan” gibi epey mutlakiyet-giriz, zeki, müdekkik bir adam bile Benî İsrail’in tarihini tedkik ederken onların psikolojisi hakkında yanlış ve müphem birtakım fikirler serd ediyor ve mesela Yahudilerin “monoteist”, akvam-ı ârînin “politesit” olduğunu söylüyor. Halbuki bugün tahkik etmiştir ki Yahudiler “monoteist” ve “henoteist”te olmuşlardır. Eyherining’e göre “monoteizm” arî

medeniyetinin bir mahsulüdür. Büyük Alman filozofu “Wundt” ise esasen “monoteizm”in mevcudiyetini kabul etmiyor.

Bütün bu mütâlaat-ı mütenâkıza silsilesi gösteriyor ki ırkların psikolojisini tayin ve istihârâ çalışmak ve sonra tayin edilen evsaf-ı mütemeyyizenin kat’iyetine mutmain olmak bir nişâne-i belâhettir. Fetihler, istilâlar isti’marlar, tesâlûbler urûk-ı mevcudeyi birbirine karıştırmıştır. “Havlok Ellis” gösteriyor ki “Edgar Poe, Vaytman, Lovel, Mark Tvain” en mümtaz Amerika muharrirleri, muhtelit ailelere mensupturlar.

Irklar gibi, milletlerin yani hey’et-i siyasiye-i tarihiyenin psikolojileri de daima müphem ve hemen hemen nakabil-i taayyündür. Bilhassa on dokuzuncu asırda bu meseleyi tedkike çalışanlar tarafından serdedilen mütâlaat, en parlak bir mecmu’a-i tenakuzât teşekkül edebilir. Mesela “Ernest Renan” eski Yunanlıları bu kuyûd-ı mezhebiyeden en çok muarrâ kavim olarak gösterdiği halde “Belde-i Kadîm” müellif-i müdekkiki “Fustel dö Koulanj” onların bütün hayat-ı beytiyye, siyasiye ve içtimaiyelerinde dinin tesirât-ı amikesini irâe ediyor. Kezâlik Romalıların psikolojisi “Monteskiyö”den “Momzen” ve “Ferro”ya kadar en mütenâkız suretlerle tasvir ve irâe olunmuştur.

Edvâr-ı ibtidâienin sine-i ibhâm ve meçhûliyetinde yaşayan milletler için; yanlış ve mütenâkız fikirlere başka bir şey meydana çıkaramayan ilm’er-rûh-ı akvâm, halihazır milletleri hakkında da aynı neticeyi bahş ediyor. On dokuzuncu asır müdekkiklerinin bütün mesaisine rağmen, milel hâzıranın psikolojisi hakkında doğru ve kat’i fikirlere edinebilmek, şüphesiz, muhâldir.

Bu hususu izah edebilmek için “Ten [Taine]”in bazı fikirlerini tedkik edelim. Bu ilm-i cedîdin vaz’ına en çok çalışanlardan biri ve ihâtâ-i ilmiyesi itibariyle en şâyân-ı dikkati olan “felsefe-i sanat” müellifi, asâr-ı muhtelifesinde Fransızları, İngilizleri, Almanları tedkik etmiş, bu kavimlerin psikolojileri hakkında şâyân-ı dikkat mütâla’alarda bulunmuştur.

Ten [Taine]’in müşâhedâtına göre Almanlar büyük ve derin bir kabiliyet icada, efkar hususunda şâyân-ı hayret bir kabiliyet mübdieye malikdirler. “Almanya on sekizinci asır efkârını ibda’ etti; Fransa o fikirlere renk ve vuzûh vermekten başka hiçbir şey yapmadı.” Ten [Taine]’in fikrine göre Almanların yeni bir metafizik yeni bir teoloji, yeni bir edebiyat, hülâsa yeni bir ilm-i efkâr vücuda getirdikleri on sekizinci asır nihayetlerinde, Fransa “La Palas” gibi, “Lavoziye[Lavosier]” gibi “La Mark” gibi,.. birçok büyük dehalarla müftehir idi. Esasen büyük müverrih “Zeller” de bunu iddia ediyor: “Almanya, Roma ile Fransa’nın bir mahsulünden başka bir şey değildir; Almanya terakki etmedi, yalnız kendisine telkin ve irâe olunan terakkiyi takip etti. Görülüyor ki “Zeller” Ten [Taine]’in Almanların psikolojisi hakkındaki mütâla’ına tamamen ma’ruzdur. Ten [Taine]’in fikrinde mübdî-i efkar olan Almanlar, onun noktâ-i nazarınca basit ve adi bir takım mukallitlerdir; Almanya sekiz asırlık uzun bir müddet esnasında kendiliğinden hiçbir şey iddia etmemiş, hep hariçten almıştır. Şövalyelik, hürriyet-i medeniye, fikr-i hükümet, edebiyat ve sinâi, Paris dar’ül-fünunlarını takliden inşa edilen o üniversiteler, tarih-i zana’atın mebdini Fransa’ya atfettiği “Gotik” tarz-ı sanatı, bütün bu şeyler hariçten mehuzdur. “Sezar” ve “Tasyet” ten Şarلمان’a kadar Cermanya tamamen sabit ve tamamen barbar bir medeniyete malik olmuştu...

Almanların psikolojisinde meşhûd olan bu tenâkus bu kararsızlık İngilizler, Fransızlar, İtalyanlar, Türkler hakkında da caridir. Bir kavmin psikolojisini öğrenmek için onun ruhunda kat'î ve sabit bazı tabâyin mevcut olması icap eder. Halbuki akvamın ruhunda birtakım secâyâi sabitse ve katiyenin vücuduna zahip olmak büyük bir hatadır; mesela Avrupa akvam-ı hâzırasının ruhunu tedkik eden filozof “Alfred Fuyye” İspanya’da hissin, Fransa’da zekanın, İngiltere’de azim ve iradenin hükümlerini olduğunu söylüyor. Bu fikirde mevcut olan hakikat-i kısmiyeyi muhafaza etmek istersek, bunu ancak bir zaman-ı mahduda hasretmeliyiz. Çünkü bu mütâlâya mutlak bir mana isnat edilecek olursa o vakit tamamen indî ve gülünç olur. Elyevm bütün müttebilerce azm ve iradenin, fikr-i teşebbüsün, faaliyetin timsali addolunan İngilizler on altıncı asırda azim ve iradeden mahrum, bahr-ı sefidenden ileri gidemez, adeta münzevi bir kavim idi. Demek ki üç asır zarfında, İngilizler eski tebaya’-ı esasiyelerini değiştirmişler, eskisinden büsbütün başka bir mahiyet almışlardır. Mütefekkirin hâzıranın kemal-i şiddetle mahkûm ve muattab ettikleri mahrum irade, mahrum teşebbüs Fransızlar, “Ten [Taine]” ve “Löbon”un da tasdik-gerdeleri olduğu vechile, eskiden, Anglosaksonların bugünkü evsafına malikdiler...

“Şu hâlde bu farkların ırktan, ırkın tesirinden neş’et ettiği iddia olunabilir mi? Hiçbir zaman şüphesiz ki ecdadın bu hususta tesirâtı vardır. Onların, terk ettikleri temayülât ile zi-hayat olanların ef’âline tabi’i icra-ı nüfuz eyliyorlar. Fakat bu veraset öyle bir amildir ki, ona muhît-i tabi’î ve ictimâîyenin bütün tesirâtı iltihak ediyor. Vaziyet-i coğrafya öyle birtakım ihtiyaçlar vücuda getiriyor ki onlar ilerde birer hususiyet, birer vasf-ı mahsus halini alıyor. İspanyolların kabiliyet-i tesiriyelerinde, seri’ el ihtisas olmalarında damarlarındaki Afrika kanının tesiri olmakla beraber, gerek hal-i ictimâî ve gerek birçok esbâb-ı tarihiyede bu hususta büyük bir tesir icra ediyor...Hülasa bütün bu şeyler gösteriyor ki secâyâ-ı ırkiyenin nisbî ve cüz’î bir ehemmiyeti olmakla beraber bu seciyalar bazen de şerait-i ictimâîyenin birer neticesidir. Ve işte bunun için muhît-i ictimâî ırkın tesiratından her halde daha büyük bir tesir icra eder.*”

Bizde bir edebiyat-ı milliye olmadığını, edebiyatımızın bir tabiat-ı milliye iktisab etmesi lazım geldiğini iddia edenler, ırkların, milletlerin psikolojileri hakkında mütefekkirin-i hâzıranın serdettiği itirazâtın yalnız bundan ibaret olmadığını bilmelidirler. Bir kavmin bir zaman muayyendeki hususiyat-ı ruhiyesi –tabii takribi bir surette- tayin edilebildiği ilk devirlerde, edebiyat belki “millî” addolunabilecek bir mahiyeti haizdi; Fransızların eski millî destanları, bizim mahdûd bazı eski destanlarımızın milletinin ahval-i ruhiyesini, tehessüsât-ı samimiye ve hususiyesini belki bir dereceye kadar irâe edebilirdi; halbuki münasebet-i beynelmilelin fevkalade tevessü ettiği bu yirminci asırda hala “millî bir edebiyat” tesis etmek isteyenler, “edebiyat-ı milliye” ile nasıl bir mana ifade etmek istediklerini bilmeyenlerdir. Muhît-i ictimâîyenin tesirat-ı ırkiyeye tamamen galebe ettiği, adem-i tesâvî-i urukun eski bir efsane addolunduğu, ırk insanının bir vahdet-i tâmme doğru yürüdüğü bir asırda, mütemeddin milletlerin edebiyatı hiçbir vakit yekdiğerinden birer Sedd-i Çin ile ayrılmazlar.

Beşeriyet, bütün abdât-ı azimesi gibi sînâî ve edebiyatını da büyük ferdiyetlere medyûndur. Bir heyet-i ictimâîye arasında yaşayanlar, o cemiyetin büyük ferdiyetler tarafından yakılan meşalelerine doğru şitâba mecburdurlar. Taklit, terbiye gibi

* Corenjo: Soccolagie Generale

bilumum vesait-i telkiniye, ırkın ferd üzerindeki tesiratını izâle ve yerine cemiyetin tesirini ikâmeye çalışır. Bu hususta muhît-i coğrafyanın da büyük tesirâtı mevcuttur. Hırçın dalgaların mütemadi darbeleriyle inleyen adaları üzerinde azimkâr ve hürriyetperver yaşayan, hükümetin en ufak müdahalesinden şiddetle çekinen İngilizler, Avustralya’da, Zelanda’da tabî ki bir Alman gibi hükümet sosyalisti oluyorlar. “Lazarus” Fransız muhacirlerinin üç dört nesil sonra zekâ ve tabiatça Almanlardan hiçbir farkları kalmadığını söylüyor. Sezar’ın Goluvalar, ve Tasyet’in Cermenler hakkındaki tavsifatını okuyanlar, onların tesirât-ı ırkiyyeden daha ziyade tesirât-ı muhiyyeyi nazar-ı itibâre aldıklarını göreceklerdir.

Halihazırda, muhît-i ictimâî “Kozmopolit” tipler ibdâma başladığı için, akvamın psikolojisini tedkik ve tefrik etmek büsbütün kesb-i müşkilât ediyor. Bir defa mesâlik-i muhtelifenin bütün memâlik-i mütemedinde hemen aynı bir surette mevcut olması, o mesâlik erbabı arasında büyük bir müşâbehet tevellüt etmektedir. Zümerât-ı hazîre-i ictimâîye bütün milel mütemedinde aynı eşkâl altında, aynı ihtilaflarla muztarib bir halde meri oluyor. Her memleketin tacirleri, avukatları, gazetecileri, ameleleri, memurları arasında derin ve esaslı bir müşâbehet hükm-fermâ olmaktadır: Onların hatta efkâr ve itikadâtı bile pek çok cihetlerce yek diğerine müşâbihtir. “Ripley [Rypley]”ın dediği gibi, bir nehir eski zamanlarda, uruk ve akvam için bir had fâsıl, bir mana idi; halbuki makineler ve sînâî bütün bu setlerin ref’ ü izâlesine muvaffak oldu.

“Maks Nordau”n pek muhik olarak söylediği gibi, beşeriyetin rehberleri olan dâhiler artık bir kavme, bir millete inhisâr etmiyor; matbaacılık ve vesâit-i nakliye efkar-ı cedideyi, asâr-ı sanatı dünyanın her cihetine derhal naklederek kariler arasında derin bir müşâbehet tesisine muvafık oluyor. Eğer dimağları teşkil eden, insanlara bir mecra-ı tehesüs ve tefekkür veren saha-i kitaplarsa, muhalledât ilm ve sanatsa sunûf-ı mütefekkirinin, tehesüs ve tefekküründe millî uçurumlar bulunmaması iktiza ediyor. Bugün İbsen, Tolstoy, Verharen, Burje Norveçlilerin, Rusların, Belçikalıların, Fransızların, olduğu kadar Türklerin de hâkim tehesüsâtıdır. Terbiye-i zevkiyesini beşeriyet-i mütehasısanın enfâs sanatıyla incelestiren bir Türk, eserlerinde tabî’î mütemeddin ve mütefekkir bir dimağın alâim-i intibâmını terk edecektir. Bu o kadar zaruri bir şey ki mazâret-i iddia olunduğu takdirde dokuma bir şalvar giyerek su başında yanık destanlar inşâdından başka bir çare-i halli yoktur. “Şem ü Pervane” “Gül ü Bülbül”, “Leyla vü Mecnun” gibi kelimelerden bir nefha-i milliyet duyanlar, Ahmet Haşim’i ferdin mukallitliğiyle ithâm ederlerse tabî’i mazurdurlar. Bence bu gibilerin en büyük kabahati ancak yirminci asırda dünyaya gelmelerindedir; fakat onlar kendilerine ait olamayan bu kusurun mesuliyetini tabîiyete tahmil edemezler mi?...

3 Mayıs 1327

Köprülüzade

(Servet-i Fünun, C.41, S. 1041, 5 Mayıs 1327/18 Mayıs 1911 s.3-7)

MİLLÎ LİSAN VE MİLLÎ EDEBİYAT²⁵

Muharriri: Ali Canip

²⁵ GKD, s. 132-134

Adî, içtimaî her müteazzıvın yaşayabilmesi için kendisiyle muhîti arasında katî bir accommodation ülfet bulunması icap eder. Şüphesiz ki Grönland'da portakal ağacı yetişmeyeceği gibi Hint denizlerinde de bir balina mevcudiyetini idâme edemez. Aynı zamanda her muhit değişmez bir sahadan ibaret değildir. 1789 büyük ihtilâlinden evvelki Fransa ile şimdiki Fransa bir değildir. “Hayat” ilminin uzun uzadıya ispat ettiği bu meseleyi bizim Yeni Lisanımızın doğuşu da pek güzel anlatır. Dünkü lisan muhitte ülfet etmediği için mütemadi yumruklara uğramış, Veysî gibi Nergisî gibi iki zalim kalemin elinde büsbütün artificiel-ca’lî bir şekil aldığı hâlde daha evvel Sinan Paşa ile, daha sonra Koçi Bey’le.. Âkif Paşa’yla, Şinasi’yle, Cahit’le, Emin Bey’le.. Çok kere noksan ve bazen de yanlış cereyanlara tâbi olmakla beraber, hırpalanmış, düzeltilmek istenilmiştir. Fakat o şimdiye kadar bütün sarsıntılara mukavemet etti; çünkü asırlara hâkim müstebitler gibi kuvvetli bir prestige-i’caz-a malikti. Bugüne kadar yaşadığı muhit onun hâkimiyetini yıkacak kudreti haiz değildi. Fakat 10 Temmuz artık bu i’caza hatime çekti; çünkü dimağlarda tefekkür şartları değişti. Osmanlılık kendisini hissetti ve aramaya başladı. Artık ecnebîlikten, mevcudiyetini tanımayıştan uzaklaşmıştı: “Vatanım diyordu, benim de vatanım var” ve bunu her milletten biraz daha kuvvetle söylüyordu. Hangi bir kalem eserini tedkik etseniz ondan, o vatansız eski lisandan uzaklaştığını görürsünüz. Artık eski lisan “ölüm”e her dakika biraz daha yaklaşıyordu. Çünkü onun yalnız şartları hilâfında yazı yazılmıyor, “Discussion - mu’âheze-” başlıyordu. Genç Kalemler “eski lisan nedir, asla konuşulmayan, vatansız bir dil, bize şu ve şu şartlar içinde bir lisan, bir Yeni Lisan lâzım” dedi.

Bazıları bu Yeni Lisanı “muhite nüfuz edemeyen gençlerin mukavelesinden mütevellit boş bir şey zannetti. Onlar lisanı istifadan müstesna “fevka’t-tabîa” bir mevcut zannediyordu. Fakat ümit edilmediği hâlde, ihtimal Genç Kalemler’in yazdıklarını henüz okumamış bir zat bu hafta Sırât-ı Müstakim’de Âkif Bey’in Safahât unvanlı şiir mecmuasını tenkit ederken: “İnkâr edilemez ki edebiyatımız bir taraftan büyük fakr ve fikdan içinde bulunmakla beraber, diğer taraftan da hayli bedîi eserlere maliktir. Bunlar içinde rengiyle, rayıhasıyla ruhları teshir eden güller, goncalar eksik değil; insan bunları okurken kendisini lâhûfî gülistanlarda görür. Pek ruhânî pek nazenin bir hâl! Fakat bunun zımnında Türkçemizin hukuku gasp edilmiş olursa.. Yalnız Türkçe bilenlerin bunlardan hisse alması imkânı nez’ edilmiş olur. Bu hâl ruha dokunmaz mı? Hayali incitmez mi? Tabiat olmuş!.. Bir güzel eserdeki lügatler ekseriyetle Türkçe değildir; Arabî ve Farisîdir. Biz bunları ağızlarımızın alışamayacağı bir suretle telâffuz ediyoruz. Aklımızın alamayacağı bir suretle yazıyoruz. Böyle olunca yapamıyoruz, anlayamıyoruz. Bu lügatlerin istifi, istenilen manalarda yatırılmak için tertibi, terkibi yine Türkçe değildir. Arabî ve Farisîdir. Niçin?.. Sanki Türkçede bunları işletecek kuvvet, usûl yokmuş!.. Vakı’a bugün bir çaresizlik içindeyiz. Bugünkü ince fikirlerin, nazlı manaların edası gayet güçtür. Hatta bazen bayağı ifadelerde de bir çaresizlik var; meselâ: “gül” demek, “gonca” demek, “taze” demek lâzım gelse “gül” deriz. “Gonca” deriz. “Taze” deriz. Çünkü Türkçede bunlara mahsus lügat yok. Bunları telâffuz ederken Farisî ahenge uyarız, yazarız. Yazarken Farisî ferhenge bakarız. Peki, bunlara şimdilik katlanalım. Fakat “taze gül”, “taze gonca”, yerinde “gül-i tâze”, “gonca-i tâze” deyip kat kat olmak fazladır “sözlerini yazdı; bu sözlerin bizden daha başka düşünüldüğünden sarf-i nazar, aramızda müşterek bir vasif var: Eski lisandan şikâyet!... Yine bu hafta Servet-i Fünun’da Harap Mabetler’i tenkit ediyorken pek değerli bir gencimiz, Yakup Kadri Bey: “Halide Salih Hanımı, bana da ilk defa olarak tanıtan şey, tarz-ı beyânındaki müşkil hususiyet oldu. Filvaki en basit, en adî tahassüsât ve tefekküratın bu lisanla

bâlâ-terîn, dil-firîb ve derin şekiller aldığını gördüm. En solgun, en rayıhasız, en bi-manâ kelimelerin, yalnız usûl ve kavaid-i mevzû'anın mahkûm ettiği mevkilerini değiştirmek suretiyle, musiki-i kalbin en hayaldar, en ahenkdar işaretleri hâline geldiğini hissettim. Meş'um bir mutavaatla daima zulm nüfuzlarına esir kaldığımız, Arabî ve Farisî terkiplerin tard ve ilgasıyla, hislerimizin zindegî ve tarâvâtına mukabil, daima ölü ve barit kalan cümlelerin donmuş damarlarında birdenbire nasıl mucizekâr bir hararet-i hayat geldiğini yine Halide Salih Hanımın eserlerinde gördüm. Ne dersiniz deyiniz Halide Salih Hanım kuru bir sahraya benzeyen ve her hatvemizde çoraklığı ve kuraklığı ile dizlerimizi büken Türkçe edebiyat lisanında birçok keşifler icra etti. ve bize bu sahranın birçok meraklında serin, sâyedâr ve itr-nâk birçok vahalar buldu. Senelerden, senelerden beri sadeliğe susamış olan lisana, menbaları değilse bile menbaların yolunu gösterdi. Sonra en mühimmi bu nevi şahsına münhasır üslûbuyla "sanatta şahsiyet" nazariyesini yegâne düstûru'l-amel ittihaz eden yeni nesl-i edebde şahsiyetine, hususiyetlerin en mutlakını ve en kat îsini veren sanatkâr oldu. Ve mazinin tesirlerinden en büyük bir cesaretle, en kat'î bir tarzda silkinip çıkan, bize üzerinde hiç bir yabancı eski çehrenin aksi görülmemiş bir ayine gibi halis ve zâtî-original- bir sima gösteren, yine bu muharrir, yine Halide Salih Hanım oldu. "diyor. İşte eski lisana karşı muhaeze başladı. Psikolojiye vakıf olanlar pek iyi takdir eder ki bu, eski lisanın, o tabiata muhalif ucubenin yakında mezarına gömüleceğini haber veriyor. Fakat eski lisanın eski beyinli pürüzleri hâlâ anlayamasalar haklıdırlar; bunların en büyük akîdeleri yirminci asrın fennî ve tecrübî ayakları altında ezilen köhne kıyaslardır. Onlar bir taraftan tipki eski devletlülerin efendilerine karşı besledikleri cahil itaatler gibi "biz efendimizden, eski lisanımızdan ayrılamayız "derlerken bir taraftan da "millî edebiyat olmaz" diye ısrar ederler. Onlar her nasılsa duymuşlar ki "tarih bir tekerrürdür. "Mademki büyük ihtilâl Fransa edebiyatına "kozmpolit, karmakarışık" bir şekil vermiştir; mutlaka 10 Temmuz'dan sonra Türk edebiyatı da -sanki şimdiye kadar değilmiş gibi!- ecnebî edebiyatlarıyla mülemma bir ucube olacaktır! Onlar bilmezler ki tarih zannettikleri gibi bir tekerrür değildir; o kendini husule getiren kuvvetlerin muhassalasına göre zarurî bir şekil alır. Fransızlar büyük ihtilâlle Montesquieu'nun ve Voltaire'in biraz evvelki tesiri altında memleketlerini ıslah için gözlerini dışarıya atmak ihtiyacında idiler. Türkler, vatanlarını kaybetmemek için şimdiye kadar unuttur gibi oldukları benliklerinden bir dakika ayrılmamak lüzumunu hissediyorlar. Ve işte bunun için "millî lisan, millî edebiyat" gibi temenniler, kuru arzular değil, meşru ve tabîî iştiyaklardır. Fakat bunu kıyas anlatamaz; ancak tarassut ve tecrübedir ki gösterir. Ah bu zalim kıyas değil midir ki biraz Rum, biraz Bulgar, biraz Ermeni hatta biraz Fransız, biraz İngiliz olan abur cubur "dogmatik" tiplere Yeni Lisanın sanat lisanı olamayacağı vehmini ilham ediyor. Onlar henüz tecrübe edilmek üzere olan Yeni Lisanın kudretsizliğini göstermek için mukayeselere kalkışıyorlar. Fakat ne ile? Eski lisanın yüzbinlerce manzumesine mukabil, Yeni Lisanın iki üç parçasıyla!.. Bu parçalar farz edelim ki fenadır; acaba bunların fenalığı mutlaka Yeni Lisanın kudretsizliğini ispat eder mi?.. Eğer bu mantık doğru olsaydı, biz de eski lisani çürütmek için tamik etmez, hemen:

Hep sa'sa'a, hep füyûz-i câvid

Olmakta cihet cihet nümâyân;

Bu leyle-i bî-kıyâs-envâr

Bu subh-i münevver ü fûrûzân,

Bu neşve-i rûh, feyz-i berter

Ulviyetine değil mi bürhân?.

gibi saçmaları gösterir, ispata kalkardık!.. Sanatta güzellik ne kelimenin, ne terkinin bünyesine dahil değildir. En adî bir kelime, bir söz sırf istimalinin başkılığıyla güzel olur; çünkü sanatta güzelliğin en mühim unsuru nedir bilir misiniz? “Yenilik”tir! Yakup Kadri Bey’in pek güzel teşrih ettiği gibi meselâ Halide Salih Hanım Harap Mabetler’de ne kadar güzellikler temin ediyor: (Ruhunun kesel ve melâlini anlatmak için” ruhumda akşamı. Şimal akşamlarının uzun, renksiz, müphem hayalleri içinde yüzüyordum “yıldızlı bir semadan bahsederken “gece, mütebessim, sâkit kandillerin altında” diyor)

Bu güzellikler ne sayesinde hasıl oluyor? Sırf “yenilik” Yeni Lisan sayesinde! O dünkü vatansız lisanla “yetîme-i rûhumda bir şâm-i garîbândı... ilh..” dese ydi nihayet Halit Ziya’yı taklit etmiş olacaktı. Bütün bunlardan haberdar değilken mektep çocuklarının bile artık saçmalığını anladığı mahut Eflatun nazariyesinden-sanki çürüklüğünü hiçbirimiz bilmiyormuş gibi -muallimane bir tarzda!- bahsetmek bir çocukluk ve hele bunu bilhassa “Perviz’e öğretmeye kalkmak ihtimal ki alaturka bir Donkişotluktur. Arkadaşlarımızın içinde “sanat faide içindir” diyecek kadar dar düşünceli kimse yoktur. Hepsi sanat perisinin istiklâlini müdafaa eden gençler ve an’ane bilmez ruhlardır. Pek iyi bilirlere ki bir şiirin sihri, ulviyetini otuz milyon halk takdir edemez. Sanat şimdiye kadar “aristokrat, asil” yaşamış ve şimden sonra da yine öyle yaşayacaktır. Onun en hakikî gayesinin “bedî bir haz” olduğunu da kimseden öğrenmek ihtiyacında değildirler. Fakat bilmeyenlere öğretmek istiyorlar ki eski lisanın saçmalığı teslim edildikten sonra, bir milletin iki türlü dili olmayacağı için o artık sanattan da matrûttur. Henüz pek iyi tanımadan: “Sanat!. Sanat!..” diye bağırarak bu tipler sanatın her şeyi kolay yazmak isteyenlere kucağını açmayacağını bilmelidirler. Dünkülerin muavenetiyle edebiyat sahasında sekenler nihayet düşmeye mahkûmdur. Bir şairi arkadaşlarının seviyesinden yükselten “mümtaz şahsiyet “onlardan ayrılmasıyla vuzuh kesb eder. Yüzbinlerce defa kullanıla kullanıla kokmuş terkiplerin vücuda getirdiği yalancı ve ölücü kafiyeler sıralamak bunu temin edemez. Refik Halid’i, Yakup Kadri’yi okuyun; üslûplarında Maî ve Siyah’ın “Bârân-ı dürr ü elmas” ini göremezsiniz; yüzde bir kere bir terkibe tesadüf ederseniz; bunlar mı sanatkârdır; yoksa Halit Ziya’nın bir zeyli olmaktan başka hiç bir liyakati olmayan isimlerini yazmak istemiyorum -bir çok gençler mi?.. Millî edebiyat meselesine gelince: Bu da o kadar yanlış anlaşılıyor ki yine anlatamayacağımdan korkuyorum. Edebiyat deyince yalnız şiiri hatırlamamalı; o esasen kalbî ve vicdânîdir. Bu meselenin idraki için onun “hikâye” kısmına bakmalı; “Aşk-ı Memnu”da yaşar gibi görünen şeyler bu muhitin adamları değildir; hele “Bravo Maestro” ve “Mösyö Kanguru” gibi mevzuların Türk edebiyatıyla hiçbir münasebeti yoktur. Bunlar “kozmpolit” bir edebiyatın malıdır. Teessüs edecek millî edebiyatı derk edebilmek için meselâ Refik Halit’in “Hakkı Sükût”unu, “Nebbaş”ını okumalıdır. Bunların kahramanları içimizde yaşıyor; Türktür, hâlis Türktür. Biraz Fransız, biraz İngiliz, biraz bilmem ne değildir. Eğer millî bir edebiyat bizce yalnız şeklen teceddüde olsaydı, Türkçe Şiirler sahibi Emin Bey’in eserleri kozmpolit değil, en büyük Türk şiirleri diye iddia ederdik!.. Fakat bunları anlamak zevkin faydalı olabileceğini düşünmek garabetinden herhâlde müşkildir.

-Yalılar, 1 Mayıs 1327

“BENİ TERK ET” ŞİİRİNE! DAİR²⁶

Muharriri: Perviz

-Muhyiddin Bey'e-

Azizim: bugünlere hücum ediyorsunuz: “Onlar yoktur!” diyorsunuz. Vakıa bu iddianız redde bile değmez. Size cevap vermeye kalkanlar vakitlerini israf etmiş olurlar. Çünkü sizin fikrinizi tashih etmek imkân haricindedir. İnat sizde o kadar marazî ve müzmin bir hâl kesbetmiş ki artık asla tahavvül kabiliyetiniz kalmamış! Mazinin, kıymetsiz mazinin müthiş bir müdafîsiniz. Yeni bir şey, eskiye benzeyen her şey sizin nazarınızda fenadır. Mizacınız doktorların tecessüsünü mucip olacak derecede garip.. Evet azizim. Bugün Muallim Naci, yahut Şeyh Vasfi sağ olsaydı, bin üç yüz yirmi altı senesinde, bin dokuz yüz onda, yani yirminci asrın orta yerinde zavallı Servet-i Fünûn'un sahifelerine:

Ülü'l-bağye yağdırdı nâr-ı azâb

Cezâ-yı tahatü-i Hakk u savâb

Vahîmü'l-avâkıb heâlü'l-menâs

Ecel, gölgesiyle ederdî temâs²⁷

tarzında mesnevîler, böyle korkunç ve kuvvetli saçmalar yazmaya cesaret edemeyecekti, fakat siz, bütün değışmek isteyen bir gençlikten sıkılmadınız. Buna cesaret ettiniz. İsmine varıncaya kadar yanlış tercüme ettiğiniz bir romanı kitap şeklinde bastırırken, bütün ihtarlara, alaylara, tenkitlere rağmen -hiç olmazsa ismini olsun!- tashihe teşebbüs etmediniz. Evvel zamanda okuyup yazma bilmemekle iftihar eden kahramanlar gibi hatanız ve cehaletinizle kabardınız. Sonra Rumeli'nin en hassas, en sanatkâr bir şairine hücum etmeye kalktınız o şair ki bugün bütün sanatını, edebî mizacını milliyetine, vatanına feda etmeye hazırlanıyor. Ustalarınız tarafından katlolunan “Yeni Lisan”ı, tabîî lisanı konuşulan ana lisanını İstanbul Türkçesini neşretmek ve edebî bir lisan hâline koymak ilim ve edebiyatı bütün Türklere, bütün vatana tamim etmek istiyor. Siz bu kadar esaslı, bu kadar âli düşünen müteceddit bir gence sıkılmadan hücum ediyor, onun “büyük fikir” ini idrak edemiyorsunuz. Ben size cevap verecek, bu kadar zaman sonra hücumunuzu iade edecek değilim. Yalnız hiçbir güzellik göremediğiniz “Beni Terk Et!” şiirine dair birkaç söz söyleyeceğim. Siz yine diyeceksiniz ki: “Ne hakla? Ben seni tanıyorum!.. “ vakıa doğru . Fakat Münif Paşa'nın şu meşhur sözünü hatırlayınız: “İstediğini söyleyen; istemediğini işitir.” Siz nasıl kim olduğunu tanımadığınız bir gence hitaba kalkıyorsunuz ki, tanımadığınız bir adamın da size hitabına tahammül edeceksiniz.

²⁶ GKD, s. 139-142.

²⁷ Muhyiddin Mekki'ye ait bu şiir “Devr-i Sabıkta Makedonya'da Bir Müsademe ve Belş'te Kartalkayası'nda Bir Şehir” başlığıyla Servet-i Fünun dergisinin 26 Ağustos 1326 (8 Eylül 1910) tarihli 1005. sayısında 291. sayfasında yer almaktadır.

”Beni Terk Et!” şiiri evvelâ “Yeni Lisan”la yazılmıştır. Durunuz, acaba siz “Yeni Lisan”ı takdir edebiliyor musunuz?.. Zannedirim ki bu da “yeni” olan her şey gibi nazarınızda fena ve münasebetsizdir. Lâkin ihtiyarlamış gençler onun ehemmiyetini anlarlar:

Dünkü lisan, “edebiyât-ı atîka ve cedîde”nin lisanı Türkçe değildi. İhtiyaç her lisana ecnebî kelimeler sokar, lâkin ecnebî kaideleri sokamaz. Birkaç yüz sene evvel kendi milliyetlerini takdir etmeyen şairlerimiz, ediplerimiz, esasen ve aslen lisanımıza son derece yabancı olan Arapça ve Acemceden kaideler almışlar; dünyanın en kısa ve en mükemmel sarfına malik olan lisanımızı berbat etmişlerdir. Sonra bu kaideleri kimse - bir malmış gibi!- atmaya kıyamamış, hatta sizin ustalarınızdan yalnız biri başka lisanlardan alınmış birtakım kelimelerin ihtilâtından meydana gelme musanna bir lisanın yaşayamayacağını iddia ve “teessüf olunur ki lisanımıza Arabî, Farisî kelimelerle beraber Arabî ve Farisî kaideler de almışız”^{*} “diye teessüf ettiği hâlde teceddüde cesaret edememiş, fenalığını vicdanen bildiği tarza dair “sarf ve nahiv” yazmıştır.

İşte bugün birkaç genç, Ali Canip ve arkadaşları Türkçeyi berbat eden Arabî ve Farisî kaidelerini, Türkçeleşmemiş edatları, bu üzücü ve tabiatımıza muhalif kapitülasyonları atmak istiyorlar. Yalnız Türkçenin sarfını bütün kelimelere hâkim kılmaya bu suretle Arabî ve Farisî kelimeleri tedricen Türkçeleştirmeye çalışıyorlar.

Ve muvaffak oluyorlar. İşte iki aydan ziyade oluyor ki “Rumeli”nin baş makaleleri bu tabîî lisanla intişar ediyor. Tekellüm lisanına girmiş, klişe hâline geçmiş terkiplerle, ıstılahlardan başka Arabî ve Farisî kaideleriyle yapılmış bir şey yok.

Ali Canip ve arkadaşlarının fikirleri pek tabîîdir; çünkü dünyada ne kadar edip, ne kadar lisan âlimi varsa kendi dillerini sadeleştirmeye, hatta en muhafazakâr olan İngilizler bile mahut müzekkerlik ve müenneslik garabetinden kurtulmaya çalışırken bizim en basit ve tabîî olan zavallı lisanımızı teşvîşte devam ve inat etmemiz çılgınlık değil midir?.

Lâkin azizim Muhyiddin Bey madem ki bu çılgınlık maziye aittir, siz onu bir şeref, bir şan addedersiniz. Yine öyle addediniz!. Tabîî olan “Yeni Lisan”ın galebesi bütün eskilerin muhakkak ölümü demektir. Ve biraz düşünen inkâr edemez ki millî bir edebiyat ancak annelerimizin konuştuğu lisanla, İstanbul Türkçesiyle hani birbirimizle her gün konuştuğumuz bir lisanla vücuda gelebilecektir. İşte vatanlarını, milliyetlerini seven gençler buna çalışıyorlar. Siz mukavemet ediniz. Eskiye, eskileri, eski lisanı müdafaa ediniz. Bakalım mevkiiniz müstakbelde neresi olacaktır?

“Beni Terk Et”i ancak şimdi izahımın sebebi, arkadaşlarımla beraber, onun, Yeni Lisanın esaslarını hazırlamakla meşgul olduğumdandır. Fakat nasıl olursa olsun “Yeni Lisan”a ait hücumları yıkmaya ahdettiğimizden işte şimdi boş vakit bularak bunları yazıyorum:

Siz “Beni Terk Et!” şiirindeki tabîîliği, bu tabîîliğin kıymetini anlamadınız. İstiyordunuz ki sizin ve arkadaşlarınızın kasideleri, mesnevîleri gibi uzun, sıkıcı olsun; ancak o vakit “güzel” diyebileceksiniz. Hâlbuki bir şiirin güzelliği veya fenalığı

* Kavgalarım, s.300.

hacmen büyüklüğünde, küçüklüğünde, uzunluğunda, kısalığında değildir. Dört mısralık bir şiir olabilir ki en uzun romanlardan ziyade insanı mütehassis edebilir. Yabancı olmadığımızı iddia ettiğiniz garp edebiyatında birçok şairlerin ne kadar “minyon” şiirleri vardır ki anlamayan bir nazara, ancak bir hitap, bir güzellik gibi görünür. Lâkin o küçüklükteki derinlik, o kısalıktaki mana...

Ah azizim Muhyiddin Bey, insanı çok yoran, bedî meyillerini öldüren gazetecilikten vazgeçip edebiyatı kendinize bir meslek edinseniz, okusanız, biraz “sanat”ı anlasanız, o anlatılmayan manayı anlayacaksınız. Siz onun, Yeni Lisanın:

BENİM AŞKIM

Benim aşkım zavallı bir çocuğun

Bazı çılgın, hayâtı müstahkar,

Bazı pek hasta pek hazîn, yorgun

Rûhunun hisli bir mümâsilidir.

Benim aşkım, bu çiçek ki uzun

Ömrü yoktur; hemen solar, ve erir;

Kır kopar her yerinde bir solgun

Tâzelik var ki bak, ne hoş ezilir.

Kır, kopar lâkin atma, sakla onu;

Bir zamân sonra bir hediyem olur

Sana öksüz, hazîn, bükük boynu

Kır, kopar lâkin atma zalim.. Dur!

Beni pek titretir bu gizli firâr,

Çünkü genç, büyük gurûrum var!..

gibi samimiyetlerini hiç takdir edemiyor musunuz? Bunlar, mini mini, hemen şöyle birkaç satırdan ibaret de onun için mi fena? Durunuz öyle öyle ise aklıma gelen bir iki küçük Fransız şiirini de yazayım. İşte Akademi azasından Jean Aicard’ın bir şiiri:

Ce ver luisant

Petite, luciole
Folle,
FuitsJe t'attraperai.
Petite luciole
Folle,
Cache-toi, je t'aurai
Petite luciole
Folle
Eteins-toi, je mourrai

Hiçbir şey! değil mi? Hakkınız var... Fakat biraz daha sabrediniz, size dünyanın en küçük şiirini; mısraları yalnız bir heceden ibaret olan “Jules de Rességuier”ye nin meşhur soneciğini yazayım. Senelerce (hatta hâlâ) birçok şairler tarafından çalışıldığı hâlde, bir misli ibda olunamayan bu esere, bu sanat incisine ne diyeceksiniz?

Sonnet
Fort
Belle,
Elle
Dort,
Sort
Frele Quelle Mort:
Rose
Close La
Prise
Prise

Bu da hiç! değil mi?. Öyle ise heyhat Muhyiddin Bey siz “Beni Terk Et!” şiirindeki güzelliği yazık ki görmek ve anlamak istidadından kat'iyen mahrumsunuz. İsterseniz bir kere de beraber okuyalım:

BENİ TERK ET!
Kirli, pek kirli bir güzelliğisin;

Dikkat ettim senin hayâtına ben
Bir Sükût ey zavallı her nefesin!

O kadar kirlisin ki âli bilsen
Senden ayrıldım işte ben bile bak,
Ayrılık bence tıpkı ölmekken.

Pek çamurlandın ey güzel zambak;
Sen o mâzîye belki ağlarsın;
Beni terk et, fakat uzaklaşarak;
Çünkü gencim, yazık çamurlarsın!..

Fena vesselâm değil mi; Siz onun “şekli” ve “ruhî” güzelliğinden, şimdiye kadar hiçbir ustanızın yapamadığı kafiye nescinden, sonra mini mini on satır içindeki büyük tahlilinden bir şeyler çıkaramıyorsunuz değil mi?.. Karikatürünüzde tafsil edilen yazı müteahhitliğine bile lâayık değilsiniz; benden size nasihat: Siz yine tavukçuluğa, ticarete, ziraate avdet ediniz azizim.

Baki ihtiramlar...

Perviz (Ömer Seyfettin)
(GK, C.2, S.3, 6 Mayıs 1327/19 Mayıs 1911 s. 139-142/ HTU: 76-77)

YENİ LİSAN BAHSİ²⁸

Siyasi inkılaplar birer reşimden başka bir şey değildir. Bu reşimleri tam bir uzviyet haline getiren, ictimâî inkılaplardır. İctimaî inkılapların takip ettiği siyasî bir inkılap hiçbir zaman reşim halinden çıkamaz. Bunun için her siyasî inkılabı müteakip ictimâî inkılaplar vücuda getirmeye çalışılır ve o zaman siyasî inkılabı vücuda getirmek için dūcâr olunan müşkülâtın daha ziyadesine tesadüf edilir, yekdiğeriyle çarpışan kuvvetler artar. Siyasî inkılaplarda, diyebiliriz ki –hemen ekseriyetle- yalnız iki kuvvet mücadele eder. İctimaî inkılaplarda ise, o siyasî inkılabı tevlit eden kuvvet de ikiye değil, birçok kısımlara ayrılır, bu münkasım kuvvetlere siyasî inkılap olduktan sonra tefrik eden kuvvetler de iltihak eder, mücadele şiddet kesb eyler.

İctimaî uzviyet siyasî inkılabını geçiren, bir millet bu şiddeti mücadelelerle kâh ileriye, kâh geriye doğru gider, bazen sarsılırken efrad için doğru bir yol bulmak, bu

²⁸ Bu makale ilk defa bu çalışma ile Latin harflerine aktarılmıştır.

yekdiğeriyle mücadele eden kuvvetlerden hangisinin galibiyetini temine çalışmak lazım geldiğini tayin etmek müşkülleşir. Bunu Yeni Lisan bahsinde de görüyoruz.

Siyasî inkılabımızı, ictimâî inkılapların takip etmesi zaruri ve bu inkılapların ictimâî uzviyetimizin bütün aksamında tesirlerini göstermesi de tabîî idi. Lisan da bundan, bu tabîî cereyandan kurtulamadı. Çok olmadı ki ortaya bir Yeni Lisan bahsi çıktı. Bu bahsin, -daha doğrusu- ictimâî meselenin zuhuru üzerine muhtelif fikirler hemen yekdiğeriyle çarpışmaya başladı. Filhakika bugün bu mesele henüz o kadar dal budak salmadı, o kadar münakaşayı mucip olmadı. Fakat her halde yakın bir atı için birçok mücadeleler münakaşalar hazırlıyor; bu inkâr edilemez. Zahiren mahdut bir dairede olmakla beraber, daha bugünden bu mesele ile iştigale başlandığı görülüyor.

Acaba bugün bu mesele etrafında vuku' bulmaya başlayan mücadeleleri bir yeni –eski kavgası mı telakki edeceğiz, yoksa yeniler arasında bir “fikir ihtilafı” olarak mı kabul edeceğiz? Hiç şüphesiz ki Yeni Lisan bahsi yeniler, teceddüdperverler arasında birçok mücadeleler vuku'una sebebiyet verecektir. Fakat bu fikir ihtilafına karşı, eskiler bitaraf kalmayacak; onlar da maziye, ölmüş olan düne olan rabitaların karılmasını, (an'ane)lerin alt üst edilmesini istemeyecekler ve yeniler arasındaki fikir mücadelesine karışacaklardır. Onun için “Yeni Lisan” meselesini mutlak olarak ne bir (yeni-eski) kavgası, ne de bir (fikir ihtilafı) telakki edebileceğiz. Evet! (Yeni Lisan) bahsi: Ne bir (yeni-eski) kavgasıdır, ne de yeniler arasında bir (fikir ihtilafı)ndan ibarettir. Buna verilecek sıfat “ictimâî” kelimesinden başka bir şey olamaz.

Yeni Lisan bahsinin ictimâî bir mesele olduğunu tayin ettikten sonra taraftarları ile aleyhtarlarının bugüne kadar serd etmiş oldukları fikirlerle itirazları hülâsaten mütalaa edelim:

Yeni Lisancılar diyorlar ki: “Türkçeyi ecnebî kaidelerden kurtaralım; tekâmül ve tahrir lisanlarımızı birleştirelim ve millî bir edebiyata sahip olalım.” Pek mantikî ve meşru görülen, herkesçe hemen kabule mazhar olacağı bazılarınca zan ve ümit edilen bu talebin, bu arzunun uğradığı itirazlar oldukça çok, mütenevvi ve muhtelif. Diyorlar ki: lisanımızın bugünkü şekli pek latif olduğu halde Yeni Lisancıların arzuları yerine gelecek olursa lisanımız bu letafetini kaybedecektir.

Bu itiraz pek garip, cevaba değer bir halde bile değilse de yalnız şu kadar söylemekle iktifa edelim ki letafet: telakkiye, itiyada göre değişir. İtiyat neticesi olarak bize pek ziyade hoş görünen eski lisanı terk eder de Yeni Lisan ile ünsiyet peyda edersek bir müddet sonra bugün eski lisanda bulduğumuz letafeti Yeni Lisanda bulamayacak mıyız? Elli altmış sene evvelki lisanımız o günkü için pek latif değil mi idi? Bugün içimizden biri kalkar da elli altmış sene evvel kullanılan o lisan bugün istimal edilmekte olan lisandan daha latif idi diyebilir mi? Yeni Lisanda letafet bulunmayacağını iddia edenler içinde bile böyleleri, kendinde bu cesareti göreceklere bulunamaz. Sonra nasıl olur da Yeni Lisan'ın latif olmayacağı bir itiraz olarak dermeyan edilebilir? Farz edelim ki “Yeni Lisan” eski lisanın letafetinden mahrum bulunsun. Fakat milliyet zevke feda edilir mi?

Diyorlar ki: Bugün kullanılmakta olan tahrir lisanımız tekâmül etmiş bir lisandır. Yeni Lisani kabul etmek bir rahmettir, tekâmülü red eylemektir. Bu itirazda kavi, salim bir esasa istinat etmiyor. Böyle bir itirazda bulunanlar Yeni Lisancıların maksadını anlamamış olanlardır.

Yeni Lisancılar ric'at etmek istemiyorlar. Onların arzuları Türk lisanını ecnebî kapitülasyonlardan kurtarmaktır, ecnebî kaidelerini Türkçeden kaldırmaktır. Buna ric'at denilemez.

“Eski lisan tekâmül etmiş bir lisandır” diyenler hakkında: Ya tekâmülün ne demek olduğunu anlamak istememişler demekte mazuruz. Bir “basit”in “mürekkeb”e doğru gitmesi bir tekâmüldür. Fakat yekdiğerine daima yabancı kalan birçok “basit”lerin birleşmesini hiçbir zaman bir tekâmül olamaz, bu suretle birleşmek bir “halîta”dan başka bir şey vücuda getiremez. Bir insan, bir ağaç ecnebî maddeleri alarak, mevcudiyetine ithal ederek tekâmül eder. Fakat aldığı maddeleri mevcudiyetine o suretle ithal eyler ki artık uzviyet ile dahil olan ecnebî madde birbirinden tefrik olunamaz. Uzviyet aldığı maddeyi temessül eder. Bir uzviyete temessül edemeyeceği, kendi mevcudiyeti arasında kaybelemeyeceği bir maddeyi ithal ediniz: Uzviyet tekâmül etti diyebilir misiniz. Hayır! İşte lisanımızdaki ecnebi kaidelerde temessül edilemeyen yabancı birtakım maddelerdir. Lisanımızda temessülü kabul olmayan maddelerin bulunması tekâmüle delil olamaz ki... Lisanımız, Türk lisanı “basit”likten kurtulmuş, “mürekkeb” olmuş. Lakin terkipleri, ecnebî kaidelerini Türkçemiz temessül edememiş. O halde bugünkü tahrir lisanımız bir “halîta”dan başka bir şey değil. Hiçbir vakit temessül edilemeyecek olan ecnebi kaideler atılır da yalnız kelimeler kalırsa o vakit bunların temessülü kolaylaşır ve Türk lisanı millî bir lisan olarak kalmakla beraber, hakiki bir tekâmüle mazhariyeti de temin edilmiş olur. Bu tekâmülü de bize “Yeni Lisan” vaat ediyor... Diyorlar ki: Yeni Lisan ilmî bir lisan olsa bile edebî bir lisan olamaz... Bazılarının daha ileriye vararak Yeni Lisan’ın ilmî bir lisan olamayacağı iddia ettikleri görülüyor.

Yeni Lisan’ın edebî bir lisan olup olamayacağı keyfiyetinin tayini tecrübeye mütevakıftır. Ben yalnız “Yeni Lisan edebî bir lisan olamaz.” denilerek bu hükümlerini nasıl bir delile istinat ettirdiklerini anlamak, “Bunu neden anladınız?” sualine verecekleri cevabını görmek isterdim.

Yeni Lisan’ın ilmî bir lisan olamayacağına gelince: Bu itiraz da varit değildir. Filhakika bugün ilmî bir eseri Yeni Lisan ile yazmak oldukça müşküldür. Bunu kabul ederiz. Fakat “Yeni Lisan ilmî bir lisan olamaz.” iddiası asla mesmu’ değildir. Müşkûlat eski lisana olan itiyattan ileri gelir. İtiyat insanı ilmî ıstılahatı, cümleleri Yeni Lisan ile yazmakta, oldukça müşküllere dûçar ediyor. Fakat Yeni Lisan’ın istimaline başlanır ve bunda ısrar edilirse o müşküllerin hepsi zail olur. Biraz tazyike itiyadın şedid nüfuzuyla mücadeleyle tahammül buna kafidir. Yeni Lisancıların takip ettikleri ulvî ve mukaddes gaye (s.1) ise bu tahammülü vicdanî bir vazife derecesine is’ad ediyor.

Yeni Lisancıların millî bir edebiyat tesis etmek istemelerine mukabil muterizler: “Yirminci asırda beşeriyetin münevver efradı arasında tahassüsata itibariyle büyük bir müşabehet vardır. Bu müşabehet yarın bittabi artacaktır. Milletler beynindeki münasebetin tezayüdü bütün insanları müşterek bir gayeye, bir noktaya doğru sevk eder. Tahassüsattaki müşabeheti tezayüt eylerken millî bir edebiyat vücuda getirmeye, bugünkü edebiyatımızın şeklini büsbütün değiştirmeye kalkışmak abestir. Millî bir edebiyat birkaç asır evvel olabilirdi. Fakat bugün katiyen olamaz ve olmamalıdır.” diyebilirler. Öyle zannediyorum ki bir itiraz mühim bir itirazdır. Ve yine öyle zannediyorum ki nihayet bütün itirazlar evet etrafta toplanacak ve yeni ve eski lisanlar

bahsinde asıl münakaşaları bu itiraz doğuracaktır. Yeni Lisan edebî bir lisan olamaz iddiası diğer iddialar gibi çok yaşamayacak, pek çabuk çürütülecektir.

Fakat bu son itiraz -ki Yeni Lisan edebî bir lisan olamaz iddiasından büsbütün farklıdır- o kadar çabuk sarsılamayacaktır. Bununla beraber bu itirazında cevabı yok değildir:

Varsın milletlerin, ırkların tahassüsâtlarındaki müşabehet aransın; varsın insanlar müşterek bir gayeye doğru ilerlesin!.. Bu bizim, lisanımızı bir halîta olarak muhafaza etmemize kafi bir sebep teşkil edebilir mi? Hiçbir zaman... Hangi bir millet bir ırk gösterilebilir ki lisanı asla Türk lisanı kadar sade olduğu halde bizim bugünkü lisanımız kadar karışık -mütekamil değil- olsun? Fransız, Rus edebiyatının millî olmadığını farz edelim. Bunların hangisinde ecnebi kaideler vardır. Yeni Lisancılar bugünkü lisanı terk edelim de Leyla ve Mecnun, Âşık Kerem hikayeleri yazalım demiyorlar. Ecnebî kaidelerini bu kapitülasyonları atalım diyorlar. Lisanın böyle kapitülasyonlar altında ezilmesine, kaybolmasına rıza göstermekle esaret altında yaşamaya razı olmak arasında bir fark var mıdır? Yirminci asır hür olarak yaşamayı emrediyor, hür olan insanların milletlerin lisanı, edebiyatı da hür ve müstakil olmalıdır..

Bu son itiraza karşı söylenilecek sözler bu kadarıyla bitmez. Daha var. Fakat Yeni Lisancılar takip ettikleri diğer bir gayeyi de mütalaa ile bu makalemize nihayet verelim:

Yeni Lisancılar: Maarifi Türkler beyninde tamim etmek için tahrir ve tekellüm lisanlarını birleştirmek, bunun için de Yeni Lisanı kabul etmek lazımdır, diyorlar. Türkler beyninde maarifin bu derece geri kalmış olmasının en büyük bir sebebi de yazılan eserleri anlamayanların ekseriyeti teşkil etmeleri olduğunu kimse inkâr edemez. Ne için yazılan eserleri ekseriyet anlayamıyoruz. Çünkü o eserler konuştuğu anladığı lisanda neşr edilmiyor. Hiç istemediği, bilmediği kaidelerin tazyiki, esareti altında ezilmekte olan bir lisan ile yazılıyor. Denilebilir ki: Tekellüm ve tahrir lisanları ne kadar birleştirilirse birleştirilsin yine her ilmî eseri herkes anlayamaz. Her İngiliz'in Spenser'i, Her Fransız'ın anlayamadığı gibi... Evet doğru... Lakin nispet yapılacak olursa Spenser'i anlamayan İngilizlerin, anlamayan Fransızların Türkçe ilmî bir eseri anlamaktan aciz olan Türklerden kıyas kabul etmeyecek derecede az olduğu tezahür eder.

Birçok mahsurlarıyla beraber bu ecnebi kaidelerin etfali, mekteplerde, ne kadar çok işgal ettiğini düşünmek de icap eder. Bir Türkçe sarf veya nahiv kitabının kaçta kaç Türkçe kavaide münhasırdır, kaçta kaç da Arabî, Farisî kaidelerle doludur.

Netice olarak şunu söyleyelim ki Yeni Lisan taraftarlarının büsbütün ümitlerine kanaatlerine rağmen bir az da muarızları dinlemeleri lazım gelir. Çünkü meselenin ehemmiyeti izahattan müstağnit. Bu gibi meselelerde münakaşâtı mümkün mertebeye itidal ile yürütmek, fikirleri vuzuhla, sarahatle dermeyan etmek şahsiyet ile meselenin boğulmasına meydan bırakmamak lazımdır.

Arzu edilir ki gençlik, yenilik esasta ittihat etsin de araya sokulmak, gençlik arasındaki ihtilaftan istifade etmek isteyen eskiliğe: "Sen dur! Bu bizim

hallededeğimiz bir meseledir. Siz devrediniz, yarına karışamazsınız. Yarının mesulü biziz.” desin...

Benizâde Ahmet Hamdi
(Rumeli, S. 445, 10 Mayıs 1327 / 23 Mayıs 1911 s.1-2)

TAAYYÜN ETMEMİŞ MESLEKLER²⁹

Hayatın en mühim bir vazifesi de tekâmüldür. Basit bir şekilden başlayarak, her şeyi, her madde derece derece daha müterakkî ve daha mütekâmil olur. Bütün sa'yler, bütün uğraşmalar, didinmeler, bu neticeye müteveccih bulunur. Ve gayeye doğru emin bir tarîk takîb etmeyenler beyhûde ve zâyidir, diğerleri bir kıymetli hayata mâlik oldukları için sermedîdir.

İşte bu düstûr, bugün bizde en ziyade münakaşaya mücep bir zemin teşkîl ediyor. Mademki tekâmül bir kanun-ı umumîdir ve mademki bugün dünden iyi olmak lazımdır, biz de dünü yırtar geçer ve terakkî etmiş oluruz.

Bu, hevesâtına mağlup fikirlere benziyor ki yarın yapacağı büyük bir kâşanenin sıcak ve yumuşak hayallerine aldanarak, bugün barındığı kulubesini yıkmak, harap etmek ister...

Biz düne hiç, dünkülere hiç, bize kadar gelmiş her ne varsa hepsine hiç diyorken önümüze yapılmış bir varlık görüyor muyuz? Dünün temelleri üzerine konacak nefis eserleri henüz vücuda getirdik mi ki ve o temellerin çürüklüğünü henüz gösterebildik mi ki hiç, hiç, hiç sedalarıyla ortalığı toza dumana boğuyoruz.

Bunu Tahsin Nahit Bey kardeşimiz Genç Kalemler'de Yeni Lisan musâhabesine itiraf ediyordu gençlerin dünküleri taklitten vazgeçtikleri zaman, beklenen devr-i tekâmülün zuhûr edeceğini söylüyor.³⁰ Bu pek tabi'î ve pek hakikî bir itiraftır demek ki bugün bizde bir şey yok, o halde dün neden hiç oluyor?

Fakat bunu da biraz insaf ile düşünelim ki her iddia ilk kurşununu biraz asabi, biraz acûl olarak atar. Bunun içinde ki Genç Kalemler'in ilk -fakat bilmem kaçınıcı-nüşhasında, Fikretler, Halit Ziyalar, Rauflar, Cenaplar bu mebzûl “hiç”lerin birer mevsûfi, birer merhamete şâyân kurbanları oluyorlardı.

Fecr-i Âtî bu acûlluğun kurbanı olduktan sonra fikirler yavaş yavaş bir “kuvve-yi âle'l-merkeziye”ye tabiyete başladı. Ve henüz gürültüler sükûn bulmak üzere iken elde bir şey olmadığı, fakat olacağı anlaşıldı. Daha sonraları o teşekkül etmek ihtimali olan devr-i tekâmüle zemin hazırlamak ihtiyacı görüldü. O zaman Yeni Lisan meydan atladı. Ve artık pekâlâ bilindi ki yaptım demekle yapılmış olmayacağı için şimdi edebî inkılap iddiasından ziyade -muvaffakiyeti temin edeceği şüpheli olmayan- lisan inkılabı baş gösteriyor ve meslek bir sağdan geri kumandasıyla tebdîl-i istikâmet ediyor.

²⁹ Bu makale ilk defa bu çalışma ile Latin harflerine aktarılmıştır.

³⁰ Tahsin Nahit, “Tenkit”, Genç Kalemler, C.2, Sayı 1, (8 Mart 1327 / 21 Nisan 1911) s 7-8.)

Bu en makûl teşebbüs ile artık fikirlere, kuvvet ve yerinme, ve gözler cilalanarak etrafı görmeye başlayınca dünkülerin -acaba dünkü müdür (!)- tarihî kıymetleri itiraf olunuyor. Ve hiçlik perdesi şimdi kalkarak bir varlık hissediliyor. Bunu geçen hafta intişâr eden Genç Kalemler bütün muârizlara karşı pervasız olarak söylüyor.

O halde bugün biz müstakil bir inkılâbın alkışçısı oluyor, onun tulû'unu teşvik ediyoruz. İşte şimdi temin ettiği zannettiği meslek bu oluyor. Bugün zemini hazırlayacağız ve yarın kim bilir hangi mefkûre bize kâşâneyi hediye etmek lütfunda bulunacaktır.

Dün bir arkadaşım “Bir Şübbânede”nin şu sözlerini “Şimdi bana cevap vereceksiniz.” Bekle “zavallı”, “belki hasta” “diyeceksiniz...” tekrar ettikten sonra Genç Kalemler’in “Handekâr sahife”sini gösterdi mutlak cevap veriydi. Arkadaşım daima ciddi düşündüğü ve her şeyde ciddiyet aradığı için aldanıyordu bilmiyordu ki handekâr bir sahifenin gülünç olmaktan başka ne meziyeti vardır. Ona mesela bir at canbazının palyaçosuna olduğu gibi, kakkahalarla gülünür.

Yalılar -10 Mayıs 327

A(yın) İsmet

(Muhît-i Mesâi, C1, S. 9, 19 Mayıs 1327/ 1 Haziran 1911 s.11-12.)

Gürültü:

BEN DE VARIM!³¹

-Süngü'nün Afacan Muharirine-

Her şeyden evvel mesleğimi bildireyim. Ben siyasetten son derece müteneffirim. Ben yalnız şiir ve sanatı severim. Ve Yeni Lisan'ın ise, ebedî bir müdâfi'î, sarsılmaz, yıkılmaz bir müdâfi'iyim. Meydana çıkmaktan maksadım “Yeni Lisan”a karşı cürm işleyenleri terbiye etmektir.

Evet, ben sade bir sopayım; fakat müciz ve müessirim. Yapıştıklarımın aklını az zamanda yerine getiririm. Şu hâlde müsaadenizle kendimi bir defa alkışlayım: Yaşasın sopa!...

Ah şu insanlar ne gülünecek mahluklardır. Vücuda getirdikleri bin türlü garibelerle beraber bir de her şeyde kocaman bir balon şişkinliği görmek isterler. Ve bu onlarca bir ihtişamdır. Sadelik, samimilik sanki onları ürkütür. İnce ve latif zemzemeli bir ırmaktan, sakın ve çiçekli bir sabahtan hoşlanmazlar. Onlar tufanlı bir nehir, hırçın vakur bir deniz, içinde renk ve nur olmayan kabuslu bir gece isterler. Onlar hayal, daima tozlu ve kirli hayallere meftun...

Mesela, Süngü'yü ellerine aldıkları vakit başlıca onda bir noksan görürler. Onlar isterler ki başta koca, müşkül bir Süngü muhalifliği temsil eden bir yosmanın bağına

³¹ Bu makale ilk defa bu çalışma ile Latin harflerine aktarılmıştır.

batmak üzere olsun.. Tabi ki Yeni Lisan'da böyle: Muhalif ve muarızları tarafeli sözlere, zincirleşmiş cümlelere, kof terkiplere.. Türk kafasını düşünmekten anlamaktan men eden bu hastalıklara alışık oldukları için bu saf ve tabî lisanı beğenemezler. Zavallı esirler! Atı için bu halin nasıl bir felaket olduğunu, taklide mahkum sıksa akıllarına bir türlü sığdıramazlar.

Acaba bu da bir an'ane mi? Son vakalar siyasette an'aneyi acı acı anlattı. Türlü türlü namlar altında, gizli emeller yolunda an'aneye tapmak, tapınmak iştiyakları bize epey pahalı oturdu sanırım.

An'aneye bağlanarak yaşamak isteyenler ölmeye mahkumdurlar. An'ane demek gece demek, ölüm demektir.

Halbuki Türk şiir ve edebiyatı yaşamak ister, ve yaşadıkça bu toprak, bu millet, yüz milyonluk bir âlem.. mukaddes "Turan" yaşayacaktır. Görüyor musun Süngücü maksadımın, vazifemin ciddiliğini?.. Yeni Lisan'a karşı duracakları mutlaka cezaya çarpacağım...

İşittim ki İstanbul'da bir "mahfel-i edebî" tesis edilecekmiş. Hiç şüphe yok ki oraya lisanda, şiir ve edebiyatta, sanatta birtakım muhafazakârlar yani mürteciler ve onların, bugünüz denen, daima onları tekrar terennüm eden mukallitleri, yaldızlı bir rüya içinde sönecek gençler, kozmopolit tipler, millî edebiyat husumetçileri toplanacağı.. köhneliği canlandırmak, yarının lisana, yarının fikir ve ruhuna ve böylece zehirler akıtmak ve bir müddet daha tumturaklı görünen, nursuz cansız fikirlerini yaşatmak için çalışacaklar.. Gürültüler, kıyametler, methiyeler, alkışlar ve nihayet mahfel, bu karmakarışık yükü çıkamayarak göçecek ve bir varmış bir yokmuşa dönecektir!

Zavallı gençler.. hem bugünüz derler hem dünkülerin peşini bırakmazlar, onların lisanını terennüm ederler. Fikirleriyle, düşünüşleriyle, eserleriyle onları yaşatırlar. Ve bazıları damarlarında türlü türlü kanların dolaştığını vehm ederler. Ah, beceriksizler.. bunlar hep korkaklık ve biraz da miskinliktir. Yapılmış terkipler, biçilmiş fikirler, yaşatılmış hisler var ki yapmak, düşünmek, duymak lazım mı ya?

"Mahfel-i Edebî" tesisini işitir işitmez hemen "Genç Kalemler"le "Rumeli" tahrir heyetlerine koştum, fikirlerini istimrâc ettim. Onlar kakhahalarla beni karşıladılar. Bir müddet sonra anladım ki istikbal yalnız bu gençlerindir. Onlar intihallerden, dünküleri tekrar etmekten ve bütün manasıyla benzemekten son derece nefret ediyorlar. İstiyorlar ki duyguları hisleri, fikirleri ve her şeyleri kendilerinin olsun; yazılarında Türklük duyulsun ve yaşasın...

Merakım bana biraz daha cesaret verdi: Hepsinin ayrı ayrı damarlarını yokladım, gördüm ki orada bir kan var: Osmanlıyı yükseltecek Türklüğün kanı. Ve sonra yeni hayat, yeni bir ruh... Artık kararımı verdim: Tembellikten, beceriksizlikten, korkaklıktan dolayı Yeni Lisan'la sanatlarını, büyüklüklerini göstermeyen gençleri - Celal Sahir'le Yakup Kadri'yi bir dereceye kadar istisna ediyorum- inatlarının, korkaklıklarının derecelerine göre münasip adette omuzlarına ve en ziyade parmaklarına müyesser nüfuzumu tatbik edeceğim.

Bununla beraber bazı çapkınlar hayır bu olamaz; Karagöz gibi Süngü’ye havale et dediler. Halbuki düşünmediler ki bu bana bir tecavüzdür. Ben azıcık gurur ve kayıtsızlık vadilerinde yanlışlıkla kendilerini unutmuş nazik ve narin yavruları pek çabuk tasfiye ederim. Bir kere de menşeim düşünölmeli. Süngü’ye; yalnız siyaset fırladıkları, an’ancileriyle ve kudurmuş muhalifleri eski zaman kodamanlarını ve vicdanları alfil diplomat artıklarını terk edelim dedim. Nasıl beğendin mi! Şimdilik bu kadar yetişir.

Fakat, sözümlü bitirmeden şunu da ilave etmeliyim ki bundan sonra seninle beraber Silah ve Hançer ve Top biraderlerde Yeni Lisan ile mütekellim olmazsanız inayet deryalarından hisselerinize -tahammülünüze göre- münasip miktarda darbelerimden ihsan edeceğim, sakın bunu unutmayınız. Ve artık benden pir ve civan cümle âlem korkmalıdır; çünkü ben kâdir ve kahharım ve cennetten çıktım?..

Sopa

(Rumeli gazetesi S.458, 24 Mayıs 1327/6 Haziran 1911, s.2)

YENİ LİSAN VE HÜSEYİN CAHİT³²

-Kendisine-

“Üdebâ-yı cedîde” den son on beş sene içindeki teceddüde en ziyade hizmet eden şüphesiz Hüseyin Cahit’tir. Arkadaşlarının yazılarını müthiş ve mukavemet olunmaz bir tarzda müdafaa eden keskin kalemi bize “Hayat-ı Muhayyel” gibi hakikaten nefis ve güzel -fakat şekil itibariyle değil! - eserler vücuda getirmiş, eski devrin en korkunç, en kudurmuş zamanlarında irticaa, zulmete, maziye, taassuba, cehalete hücum etmeye cesaret göstermiştir. “Hikmet-i bedâyi”e dair yazdığı şeyler, diğer ilmî makaleleri onun cidden çalıştığına, birçok gençlik gecelerini kitapların üzerinde sararttığına şahittir. En büyük fazileti kat’iyen intihale tenezzül etmemesidir. “Hayal İçinde” gibi mükemmel ve tabîî bir eserimiz daha yoktur. Orada İstanbul’un akîm gençliği ne güzel tasvir olunmuştur, Hayal İçinde geçen intizamsız, programsız, gayesiz bir gençliğin neticesizliğini, bu neticesizlik içinde neticesizliği bu kadar bedî’î ve hakikî bir surette hiçbir kalem gösteremez. Tedkik ediniz. Tekrar dikkatle okuyunuz. Bu kitap Paul Bourget’den, şuradan buradan aşırılmış tasvir ve tahlil koleksiyonu, edebî bir not defteri değil, mükemmel bir romandır. O ne yazdıysa kendisi bulmuş, kendisi ibdâ, kendisi ihtira etmiştir. Arkadaşları eserlerinin isimlerine varıncaya kadar Garp’ tan aşırılmaya, tıpkı eski yeniçerilerin kanlı hücumları gibi garp edebiyatından kurûn-ı vustâyâ has bir çapulculukla devam etmekte iken o gayet kat’î ve metin adımlar atmış; ruhuyla, hissiyle, fikriyle bizim içimizde, kendi vatanımızda çalışmıştır. O vakitler edebiyatta bir veba hâline gelen Mehmet Celâl’i “Hayât-ı Matbû’ât”ta bir daha ses çıkaramayacak derecede boğmuş, hâlâ edebî bir zulmet ve irtica neşrine gayret eden Halil Edib’e ağır bir darbe indirmiş İkdâm’daki meşhur Paris muhabirinin, mahut Ali Kemal’in edebî ve ilmî şekavetini yüzüne vurarak sükûta mahkûm etmiştir.

Abdülhamid’in en büyük düşmanlığı Türklere, Türk kavmiyetine olduğundan diğer vatandaşlarımıza edebiyatta verdiği nesebî müsaadeyi bizden esirgerdi,

³² GKD, s. 145-148.

istibdadına bir maneviyat ve ruhaniyet süsü verir, bütün gazeteler ona: “Dünyada Allah’ın gölgesi!” derlerdi. O günler mürtecilerin muzafferiyeti, ikbali idi. Garb’a bakmak, terakkiden, tahavvülden bahsetmek en müthiş bir küfür addolunuyordu. Ufak ve yeni bir hareket karşısında sayılmaz. Boş kafalar peyda oluyor, boğuk ve hiddetli bir sesle: “Her şey Arapçada vardır. Medeniyet şarkıdır. Her şey, her şey, her şey.. Arabiyat, Arabiyat...” diye haykırıyorlardı. Bu esnada bir kahraman çıktı. Öyle bir kahraman ki cesareti herkesi şaşırtmıştı. “Arapçadan bir şey öğrenemeyiz. Arapçada mevcut olmasını sayıkladığınız şeylerin mükemmelleri garptadır.” dedi. Unutulan, kâle bile alınmayan zavallı Türklüğü, hakikî bir teâlîye muhtaç olan Türk kavmiyetini hissettirdi. Birçok genç dimağlarda mühim bir intibah husule getirdi. İşte bu kahraman, bazı mecnun mutaassıplar gibi neslini inkâr etmeyerek tebcil eden, kendi kavmiyetini her şeye tercih eyleyen büyük ve samimî kahraman Hüseyin Cahit idi.

Acaba milliyetine muhabbetini en müsaadesiz zamanlarda gösteren bu Hüseyin Cahit lisanının fenalığını, tabiatımıza muhalefetini hiç düşünmedi mi? Düşünmedi mi ki konuşulmayan bir lisan mevcut addolunamaz; ölüdür. Yalnız yazmaya mahsus bir lisanın karileri ancak yazarlardır. Hayır... O, bunu düşündü. O biliyordu ki bir lisan kelimeler demek değildir; bir lisan “sarf”ından ibarettir. Kendi millî sarfımızın ne kadar mükemmel olduğunu, dünyanın en basit ve mükemmel bir sarfı olduğunu da biliyor; dimağımıza pek ecnebî olan Arabî ve Farisî terkip ve cem’ kaidelerinin daima lisanımızın zararına çalışır edebî ve hain kapitülasyonlar olduğunu hissediyordu. Bu hissini: “Teessüf olunur ki lisanımıza Arabî ve Farisî kelimelerle beraber Arabî ve Farisî kaideler de almışız diye daha on sene evvel izhar etti. İhtimal senelerce münakaşa olunan tasfiye meselesini husule getirecek hareket, millî sarfımızın “tamamiyet”ini teminden başka bir şey olamayacağına kaildi. Lâkin arkadaşları hiç bu tasfiyeye, bu sadeleştirmek fikrine yanaşmıyor. Lisanı eskisinden ziyade ağırlaştırıyor, anlaşılmaz bir hâle ifrağ ediyorlardı. Ecnebi kaideleriyle terkip yapmak ve terkiplerin kelimelerini en meçhul ve yabancılardan intihap etmek en birinci marifetleri idi. Cenap, Halit Ziya hep bu terkip mucitliği ile iftihar etmişlerdir! Fikret en son eserlerinin birinde “pîşânî-i vakûr” diye bir terkip yazıyor, konuşulan millî lisana, tabiî lisana tenezzül etmediğini gösteriyordu. Onları taklit eden gençlerin yazıları gülünç bir kelime, bir terkip oyuncağından ibaret kalıyordu... İki satırlık bir yazıda ecnebî kaideleriyle beş altı terkip yapmak, cem’ler yapmak “bir şey zannediliyor ve muharrir bu münasebetsizliğine: “Edebiyat yapıyorum!” itikadıyla cahilâne bir ehemmiyet veriyordu.

Eski lisan kadar ilme, fenne, psikolojiye muhalif bir lisan dünyanın hiçbir tarafında yoktur. Dünyanın hiçbir tarafında bir lisan yoktur ki muhtelit olsun. Her lisanın kendine mahsus tabiatı, zevki, sarfı, hususiyeti, milliyeti vardır. Eski lisanın halini insan biraz düşünürse isyan eder ve: “Bu, rezalet!” diye bağırır, Arapçadan, Acemceden birçok kelimeler almışız. Pekâlâ.. Olabilir. İhtiyacımız varmış! Bu kelimelerin imlâlarını da muhafaza etmişiz! Haydi ne ise, bu da iyi... Her ne kadar Türkçeleşmelerine mâni olursa da, yine hoş görelim. Fakat bu aldığımız kelimeleri kendi sarfımızla kullanmak en tabiî ve makul bir hareket iken biz tutmuşuz, bu iki ecnebî lisanın kaidelerini de kabul etmişiz.

Meselâ: Lisanımızda, dünyanın en basit, en tabiî en mükemmel sarfı olduğu bütün lisan âlimlerince tasdik ve ilân edilen millî sarfımızda cem’ kaidesi o kadar kısadır ki başka lisanlarda bir misline tesadüf mümkün değildir. İşte: (Türkçede isimler, sıfatlar, fiiller, hasılı istisnasız bütün kelimeler nihayetlerine “ler” edatının

ilâvesiyle cem' edilir.) Biz bu zavallı "ler" ile müstesnasız Arabî ve Farisî her kelimeyi de cem' edebilirken bu iki lisanın gayet muğlak (hatta müenneslik ve müzekkerlik münasebetiyle tabiatımıza muhalif) kaidelerini kullanmaya başlamışız. Hükümdarlar, muhalifler, âlimler, fenler, seneler, tabipler, kelimeler ve ilh... Diyecek yerde hükümdârân, muhalifin, ulemâ, fûn, sin, etibbâ, kelimât... demişiz.

Basitliği, sadeliği, milliyeti beğenmemişiz. Her kavmin, hatta en muhafazakâr İngilizlerin bile münasebetsizliğini, manasızlığını; mantıksızlığını idrak ederek terk etmeye uğraştıkları (müenneslik ve müzekkerlik) belâsını bizde yokken var etmeye çalışmışız. Arapçadaki -kabul ettiğimiz-yalnız cem' ve tetabuk kaideleri bizim bütün millî sarfımızın yedi sekiz misline müsavi olduğunu düşünürsek eski cehalet ve zevksizliğimizin ne kadar koyu ve kör olduğunu anlarız.

İşte Hüseyin Cahit bu çılgınlığı idrak etmiş, vaktiyle eski tarzı, mevcut olmayan imlâmızı muhafaza etmek isteyenlere karşı eski lisanın yaşayamayacağını ispat eylemişti:

"Dünyada mevcut lisanları alelumum üç sınıfa ayırırlar, demişti, birinci sınıf birer heceli kelimelerden mürekkeptir. İkinci sınıf bu hecelerin iltisakından hasıl olmuş müteaddit heceli kelimelerden, üçüncü sınıf ise tasrif kabiliyetini haiz olan kelimâtan tereküp eder.

"Türkçe ikinci sınıfa dahildir. Arapça üçüncü sınıfın elsine-i sâmiye şubesine, Acemce ise yine üçüncü sınıfın "Hindû-Avrupâî" şubesine mensuptur. Türkçe ile Arapça ve Acemce beyninde hiçbir münasebet yoktur; binaenaleyh bunlar bir lisanın, Osmanlıcanın, unsurlarını teşkil edemezler; çünkü muhtelit lisan olmaz; Osmanlıca bugün Türkçedir; ne kadar ecebî kelimât karışacak olursa olsun yine Türkçedir. Türkçeden, Acemceden ve Arapçadan alınmış bir takım kelimâtın ihtilâtından meydana gelme musanna bir lisân zî-hayât olamaz."* Ve iddiasını kuvvetlendirmek için Abel Hovulaque'ın La Linguistique namında kitabının onuncu sahifesinden şu satırları tercüme etmişti:

"...Hiçbir vakit muhtelit bir lisan ibdâ'ına muvaffakiyet hasıl olmayacaktır. Meselâ "Hindu Avrupâî" şubesine mensup bir lisan tasavvur olunamaz ki bunun kavâid-i sarfiyesi kısmen İslâv lisanından, kısmen Lâtin lisanından alınmış olsun. Muhtelit lisan yoktur ve bundan sonra da olamayacaktır. Meselâ birçok ecebî unsurları, ezcümle bir hayli Fransız anasını havi Olan İngilizce bir Cermen lisanıdır. Ve ilânihaye Cermen lisanı kalacaktır. Bask lisanı da aynı hâldedir: İki roman lisanından daimî surette ettiği istiareler kendisinin tabiat-ı husûsiyesini hiç bir vakit ihlâl edemeyecektir."

Sonra ne oldu?" İşte lisanların taksîmât-ı esâsiyesi, şubeleri, evsâf-ı mümeyyize ve husûsiyeleri tedkik olunursa Arapça ve Acemceyi Osmanlı lisanının unsuru zannetmek gibi bir hatadan muhâfaza-i nefis kabil olur." diyen Hüseyin Cahit ne yaptı? Hiç... İlmî itminanın zıddına harekete devam etti. Arabî ve Farisî terkip ve cem' kaidelerini atmaktan kolay bir şey yokken ve bu edebî kapitülâsyonları def etmekle bir şey kaybetmeyecekken o buna karar veremedi. Çünkü böyle ilmî bir kararın icrası arkadaşlarını, o terkip kuyumcularını da yere sermekti. Bundan başka itiyadın

* Kavgalarım, s. 307.

buyurduğundan da kurtulamadı. Küçükten beri alıştığı eski lisanla yazdı. Ciltler vücuda getirdi. Lâkin en garibi şu ki muhtelit bir lisanın yaşamayacağını iddia ve ispat ettiği hâlde, ilmî itikadına taban tabana muhalif bir şey yapmaya kalktı. Eski lisanı ecnebî kaidelerin karıştığı bu muhtelit ve ölüme mahkûm lisanı yaşatmaya, onu mükemmel bir hâle koymaya teşebbüs etti. Üç lisanın kaidelerinden mürekkep garip ve muhtelit bir “sarf ve nahiv” yazdı. Yani yaşayamayacağını bildiği bir lisanı yaşatmak istedi. Eski cehaletin çirkin harabelerini yıkacak ve yerine mükemmel ve sağlam bir abide yükseltecekken o, bu eski harabeleri takviye ve idameye cesaret etti.

Biz gençler, işte ilim ve fen karşısında pek çirkin, pek tehlikeli, pek münasebetsiz duran bu harabeleri yıkacağız. Lisanımızdaki Arabî ve Farişî terkip ve cem’ kaidelerini Türkçeleşmemiş edatları atacağız. Millî sarfımızın mükemmel ve saf sarfımızın “tamamiyet” ini temine çalışacağız. Millî sarfımızın tamamiyeti, tezeyyün için ve seci’ için lisanımıza vaktiyle girmiş olan bazı lüzumsuz kelimeleri bize unutturacak! Yalnız cidden muhtaç olduğumuz manalı kelimeler kalacak ve Türkçeleşecek. Konuşurken söylediğimiz, söylemediğimiz kelimeleri yazmayacağız da... İlmî ve fennî ıstıhlara, tekellüm lisanına girmiş, klişe olmuş terkiplere şimdilik bir kelime gibi bakacağız. Lâkin müstakbelde bu klişeleri de bozacağız. Millî sarfımızın tamamiyetini temin, muzafferiyetini kazandıktan, muhafazakârlara, maziye muhip kalanlara, ilmin ve fennin sadasını inkâr eden ihtiyar gençlere galebe çaldıktan sonra imlâmımızla, harflerimizin şekil ve tabiatlarıyla uğraşacağız. Gayemiz: Sadeliğe, güzelliğe, tabiata, tekâmüle doğru durmadan bıkmadan yürümek olacak... Bu kadar samimî bir mücahedemize; millî sarfımızın tamamiyetini temin, saf ve millî bir edebiyat tesis etmek emelimize büyük edibimiz Hüseyin Cahit iştirak etmese, hatta muarız olsa bile biz daralmayacağız. Yeni Lisanı kat’ iyen kabul etmemesini pek insanî bulacağız. Ve herkes gibi itiyat hissine mağlûp olarak, eserlerinin hayatını biraz daha uzatmak için eski lisanı bütün kuvvetiyle müdafaa etse bile biz yine onu tebci edeceğiz. Çünkü o, kavlen olmasa bile, vicdanen, ilmen, fennen, edeben tamamiyle bizim fikrimizdedir; biz buna bütün mevcudiyet ve itminamızla eminiz...

?

(Ömer Seyfettin, Genç Kalemler, S.4, 26 Mayıs 1327/ 8 Haziran 1911, s. 58-61.)

“MİLLÎ”, DAHA DOĞRUSU “KAVMÎ” EDEBİYAT NE DEMEKTİR?³³

Köprülüzâde Mehmet Fuat Bey’e

Bazı adamlar vardır ki zihinlerindeki budalalıklarla müsâdeme ettikleri zaman hâricî muarızlarla mücadele ediyoruz zannederler. Bunların zihinlerinde mantikî bir “vahdet”e mani olan teâküsleri izâle için derûnî bir mücadele etmelerine, hakikatlerin kuvvetiyle ârizî budalalıklarını şahsiyetlerinden “tecrîd”e çalışmalarına -tasvîbinden başka!- bir şey yapılamaz fakat yine bunlardan birisi “Don Kişot” gibi kendi kafasında “dev”, “birsam: hallucination”larını “ifrit”, “hurâfe: supenstition”lerini hariçteki

³³ GKD, s. 162-167.

şahıslarda görmeğe ve kendi vicdan âleminden dışarı çıkararak budalalıklarını ictimâî âlemde tesadüf ettiği şahıslarda arayarak hücum etmeğe başladığı zaman muvakkat bir cünûna düçâr olduğuna hükmedilir ve kolları bağlanır!..

Genç Kalemler'in ikinci nüshasında, "İlim beynelmilel bir mahiyeti haiz, siyaset millî bir kıymete mâlik olduğu gibi lisan ve edebiyat da kavmî bir husûsiyete sahiptir. Memleketimizde Turan edebiyatından başka Arap, Ermeni, Bulgar, Rum edebiyatları da vardır." demiştik. Genç Kalemler'in esaslı maksadı "Yeni Lisan"ın ta'mîmi olduğu, kavmî edebiyat tâbiri lisanın kavmî mahiyetinden teferru' etmiş bir mesele bulunduğu için bu telâkkinin tefsîr ve îzâhını sonraya bırakarak yalnız "Yeni Lisan"a vâki olan hücumları def' ile iktifâ etmiştik. Bu hafta intişâr eden Servet-i Fünûn'da Köprülüzâde Fuat Bey, "Edebiyat-ı Millîye" sernâmesiyle bir makale yazıyor. Ve henüz fikirlerini îzâh edemedikleri cihetle edebiyat-ı millîye taraftarlarının bu terkip ile ne demek istediklerini, nasıl bir nokta-i nazar takip ettiklerini lâyıkiyla bilmiyorum." diyerek Genç Kalemler'in bu husûstaki nazar noktasını bilmediğini itiraf ediyor fakat bizim fikrimizin ne olduğunu öğrenmeden kendi zihniyetinde köklenmiş olduğu anlaşılan "mutlakiyet" ve "ırk" mefhumlarına şiddetle tehâcüm gösteriyor ki bu biraz budalalık, biraz şımarıklık, daha sarîh bir tâbirle hâlis donkişotluktur!..

Genç Kalemler bir taraftan "lisan" ilminin, diğer taraftan meşrutiyet hayatının büyük bir ısrarla lüzûm gösterdiği "Yeni Lisan"ı ta'mîm etmek istedi. Muârizlar "Osmanlıca üç lisandan mürekkep bir halîta olduğu için Arabî ve Fârisî terkiplerle cem'ler terk edilemez" dediler. Biz Türk lisanının ancak Türkçe olabileceğini ve birkaç lisandan mürekkep bir lisanın yaşayamayacağını, hatta mevcut sayılamayacağını ispat ettik. Yine onlardan bir kısmı "Yeni Lisan bir ilim lisanı olabilir fakat bir sanat lisanı olamaz." dediler. Bu boş itiraza da geçen hafta Ali Canip cevap verdi, dedi ki: "Eski lisanın saçmalığı teslim edildikten sonra, bir milletin iki türlü dili olmayacağı için o artık sanattan da matruttur. Henüz pek iyi tanımadan "Sanat! Sanat!" diye bağırın bu tipler sanatın her şeyi kolay yazmak isteyenlere kucağını açmayacağını bilmelidirler. Dünkülerin muâvenetiyle edebiyat sahasında sekenler nihayet düşmeğe mahkûmdurlar. Bir şairi arkadaşlarının seviyesinden yükselten mümtaz şahsiyet, onlardan ayrılmasıyla vuzûh kesbeder. Yüz binlerce defa kullanıla kullanıla kokmuş terkiplerin vücûda getirdiği yalancı ve ölücü kafiyeleri sıralamak bunu temin edemez. Şimdi de "edebiyat beynelmilel bir mahiyeti haiz" olduğu rivâyeti var. "Bedâ'at ilminin, sanat kaidelerinin ilim gibi beynelmilel olduğuna şüphe yok. Dehâların, bâriz ferdiyetlerin umûmî meşaleler olduğunu da kimse inkâr etmiyor fakat unutulmamalıdır ki edebiyat diğer sanatlar gibi kavmiyetten tecerrüt edemez çünkü ancak kavmî bir mahiyeti haiz bulunan bir lisan vasıtasıyla tecelli edebilir. Ne zaman edebiyat "Esperanto"yu umûmî bir lisan olarak kabul edip de kavmî lisana ihtiyaç arz etmezse o vakit belki "beynelmilel" olabilir.

"Lisan" ilmi Türkçenin Arabî ve Fârisî terkip ve cem'leri müstâmel buldukça "memsûh-paradoxal" unsurları ictimâî bir müsabakaya icbâr ettiği sırada Türkçenin "demokratik" bir şekle girmesini de istilzâm ederse edebiyat bir müstebit vaziyetiyle bu doğru ve mübrem ihtiyaç karşısına çıkarak: "Ben seni olduğun gibi bırakacağım; sadeleşmeğe meydan vermeyeceğim çünkü Arabî, Fârisî, terkip ve cem'ler vezin ve kafiye için kolaylık olduğu gibi nesirdeki boşlukları setr için de süslü bir ihtîşâm, muğfel bir gâzedir" diyebilir mi? Vezin ve kafiye için kolaylıklar arayan, koflukları gizlemek için terkiplerin yalancı ihtîşamlarına ilticâ eden bir edebiyat hastadır, âcizdir; miskindir. Hattâ yoktur! Lisan edebiyatın temelidir. Edebiyat temelinin sağlam

olmasına itiraz edilemez. Lisan istiareleriyle, mecazlarıyla hayâlleri ile, her türlü bedîf güzellikleriyle bir “hadsî edebiyat”tır. Edebiyat lisanın ihzâr ettiği ibtidâî maddeleri, istimâl etmek mecburiyetindedir. Lisanın ibtidâî yahut mütekâmil, muttarit yahut memsûh şekillerde bulunmasının edebiyat üzerinde kuvvetli tesirleri vardır; edebiyat için en yakın muhit lisanıdır. İşte bunlar itiraz edilmez hakikatler olduğundan Mehmet Fuat Bey tahrîr lisanıyla eskiliğe iştiyâkını göstermekle beraber itiraz edemiyor, yalnız mugâlata yollarına saparak: “Meselenin edebiyat-ı millîye fikriyle en çok münasebettâr olan kısmı ırkların psikolojisi cihetidir.” diyor. Biz “ırk”tan bahsetmedik. Kavmi nazara aldık. Kavim bizce “lisanî bir cemaat”ten başka bir şey değildir. Bir lisanla tekellüm edenlerin mecmuu bir kavimdir. Bir kavim teşkil edebilmek için bu fertlerin bir ırktan neş’et etmesi îcâb etmez. Kavimden maksadımız Gustave Le Bon’un tavsîf ettiği tarihî ırklar değildir. Fuat Bey henüz intisâbına çalışmakta olduğu “ictimâiyât” ilminin istilzâm ettiği bir gözle tedkik etsin. Görecektir ki memleketimizde ne tabîî, ne de tarihî ırklar mevcuttur. “Osmanlı unsurları”, nâmını verdiği kitleler “mezhebî camaat”lerle “lisanî camaat”lerden ibarettir. “Lisanî camaat”lere “kavim” nâmını veriyoruz, mezhebî cemaatlere de “ümme” kelimesinin husûsiyetine mebni “mezhebiyyet” diyebiliriz. Bunların hepsini hukukî bir devlet nüfuzu altında tutan bir de “Osmanlılık” vardır ki buna da “millet” ismini vermekteyiz.

Türk kavmi, Türk ırkı demek değildir. İrkin nesebî müessiriyetini kabul etmekle beraber bu mefhumu “Yeni Lisan” bahsinden hâriç tutarız. Bir mes’eleyi iyi hal edebilmek için iyi vaz’ olunmak lâzımdır. Mâdem ki Fuat Bey bu bahse karışmak istiyor; bir düzine isimlerle göz boyamağa kalkmasın çünkü onları burada kendisinden daha dikkatli okuyanlar var. Her şeyden evvel aşağıdaki suallere cevap versin:

1. Üç lisandan kelimeler, kaideler alarak teşkil etmiş sun’î bir lisan olduğunu kabul eder misiniz?

2. Türkçenin “Yeni Lisan”a doğru tekâmül etmekte olduğunu inkâr edebilir misiniz?

3. Yeni Lisan bir ilim lisanı olabilir mi?

4. Yeni Lisan şiir ve sanat lisanı olabilir mi?

5. Şiir ve sanat “Yeni Lisan”ı kendi kolaycılığına, kendi tembelliğine münâfi gördüğü için reddedebilir mi?

6. Yeni Lisan kabul edildiği takdirde, Türk edebiyatında daha büyük bir güzellik, daha samimî bir “ma’şeriyet” daha vâsi bir mevcudiyet husûle gelmeyecek mi?

7. Edebiyat beynelmilel ve millî muhitlerin tesirleri altında olduğu hâlde, lisanî ve kavmî muhitlerin müessiriyetinden azâde kalabilir mi?

İşte bir zamanlar Félix Foire’nin “hücre-i iştigâline girenlerin hülyâda şampanya içenlerin yaptıkları gibi isimlerini kütüphane kataloglarında okuyabildikleri adamları kendi donkişotluğuna siper yapmayarak bu suallerin hepsine dair fikrini açıkça söylesin. Ve sonra karşımıza çıksın, yoksa boşluklar içinde “ne oldum delisi” olarak “edebiyat-ı millîye ile bir ırkın husûsiyât-ı rûhiyesini, tahassüsât-ı samîmîyesini

musavvir bir edebiyat murat etmek isteyenler felsefe-i sanat müellifinin ırk, muhit, an, nazariye-i münderesine hâlâ kani olanlardır.” diye fala bakmasın; biz de onları biliriz, bildiğimiz içindir ki epeyce müddet evvel, “Taine”in ırk, muhit, an diye amiliyyeti üç kuvvete hasretmesi çürüyeli hayli zaman oldu.” demiştik..*

Bize göre kavmî edebiyat dört esasa istinat edebilir.

1. Edebiyat bir “üst tabaka”dır ki “alt tabaka”sı lisanıdır. Edebiyat, lisanın ictimâî ve ilmî istihalelerine mâni olamaz. Lisan mantikî ve meşru olmak şartıyla hangi şekli kabul ederse edebiyat hür ve muhtar olan ibdâ’larını bu temel üzerinde inşa mecburdur.

2. Lisan hadsî bir edebiyat olduğundan edebî bir ruha, bedîî bir istidada, şiirî birçok seciyelere maliktir. Edebiyat lisanın bu gizli ve müstevlî bedaatından azade kalamaz.

3. Fert için mukallitlik devresinden sonra bir ibdâcılık zamanı olduğu gibi kavim için de taklit devresini takip eden bir “yaratıcılık” devresi vardır. Mübdi’ bir ferdin olduğu gibi ibdâcı bir kavmin de hususî bir şahsiyeti, hususî bir üslûbu bulunur.

4. Edebiyat, mevzuunu uzaklarda arayabildiği gibi bir kavmin samimî hayatında da arayabilir. Bu hayatı, bu hayatın esaslı iştiyaklarını ictimâî lisanın edebî ruhuna göre ibdâcı bir üslûpla tasvir etmek, kavmî edebiyatı kabul etmekten başka bir şey değildir.

Ekser genç ediplerimiz Mehmet Fuat Bey de dahil olduğu hâlde bu cereyanı pek sönük bir surette takip etmektedir. Fuat Bey, “Rypley”e atfen bir kavme ruh vermek için “temâyülât-ı müphemeden netâyic-i hayâliye çıkarmak” icap ettiğini söylüyor; filhakika bir ictimâî hayatta birtakım müphem temayüller vardır ki onlardan hayâlî “netice değil!” gayeler çıkararak bu temayüllere “kıymet” vermek lâzımdır. Ve yeni hayat bu “hayâlî gaye”lere kıymet vermekle başlar. Kavimlerin psikolojisini tedkik edenler kavimlerde sabit ve değişmez ruhlar aramazlar, bilâkis bu müphem temayüllerden “intizâ” ettikleri “hayâlî gaye”lerde mütekâmil ve müteharrik bir “ruhiyet” görürler. Bu gayeler tahakkuk etmemiş fakat müphem bir temayül hâlinde mevcut olmakla beraber “şuurlu” bir şekle girdikten sonra “kuvvet-fikir”ler mahiyetini iktisap ettikleri için tahakkuka başlamış “rûhî hâlet”lerdir. İctimâî hayatın en esaslı seciyelerini irâe eden bu temayüllere kıymet vermek, bu müphem gayeleri tasrih ve terviç etmek edebiyat için bir mevzu olamaz mı? Ondan bu kuvveti kim selb edebilir?

Eski kıymetleri yıkan, yeni kıymetler ibdâ eden bir inkılâp devresinde, edebiyat bu tahavvüllere yabancı kalabilir mi? Ve bu yeni kıymetlerin idrak ve tervîcinden ibaret olan “yeni hayat”ı mevzuları sahasından nasıl dışarı atabilir?..

Biz, yeni neslin yeni iştiyaklarına “Türk ruhu” diyoruz. Bu müphem iştiyakların gayelerine verilen kıymetler bizde bir “yeni hayat” yaşatacaktır. Bu yeni hayata “Türk hayatı” namını veriyoruz. Bu hayatı vukua gelmemiş fakat vukua gelebilir” bir tarih suretinde bize hikâye edecek eserlere “Türk edebiyatı” diyeceğiz. Bizce Türklük “laik: laique” bir idealdir ki “yenilik” tabirinin hemen müradıdır. Avrupa’da “Rönesans”

* Genç Kalemler, No: 2, s.34

Yunan ve Roma hayatını yeniden yeniden yaşamak üzere başladı. Hâlbuki bu büsbütün bir “yeni hayat” yaşamaktan başka bir şey değildi. “Yunan” yahut “Roma” tabirleri “laik” bir “ideal” ihtiyacının ilticagâhıydı. Korkmayınız Fuat Bey “Yeni Lisancı”lar sizi gerçekten “Karakurum”a götürmeyecekler, size hakikaten bir “Oğuz Han” hayatı yaşatmayacaklar; size “Altınordu’nun eski kahramanları gibi olunuz!” demeyecekler fakat her tarafı Bizanslaşmış olan memleketimizin kısmen Çinliler gibi geriye bakan, kısmen garba ait -iyi kötü- her şeyin maymun gibi bir mukallidi olan “kozmpolit” halkını ictimâî tekâmülünün hedefine, o müphem temayüllerinin “gaye”lerine davet edecek ve siz gençlere de diyecek ki: “Sizin, yeni kıymetlere ve bunların muhassılası olan bir yeni hayata iştiyâkınız var. Bunları arayınız, bulunuz, “kuvvet-fikirler” hâline getiriniz. İstikbalin banisi Olmak için bu yolda çalışmanız lâzımdır. Gençliğin vazifesi budur. Gençlik dünyacılık, vatansızlık -Bekir Fahri Bey’in tabirine göre!- “âlem-şümûl”lük değildir. Gençlik, yenilikler yaratmak, ictimâî hayatın müteharrik bünyesinden yeni kıymetler çıkarmak, yeni hayatın temayüllerini kurmaktır. İşte bu günün genç edebiyatı da gençliğin bu feyizli ruhundan nasip almalıdır ve alacaktır!..”

Zannedirim ki (Genç Kalemler Tahrir Heyeti)nin maksadını artık iyice izah edebildim, Mehmet Fuat Bey mugalâtaya kalkacağına, hepimizin bildiği ırkın psikolojisi sahalarda lüzumundan çok mağrur ve muallimane dolaşacağına meselenin esasını tamik etmiş olsaydı kendi zihnindeki (mutlakiyet) ve (ırk) budalalıklarını hariçte görmez ve Genç Kalemler’ in yalnız Yeni Lisan ve yeni hayata kıymet verdiğini ve kavmî edebiyattan, bu Yeni Lisanla, yeni hayatın sanat eserlerinde tecellisini murat ettiğini anlardı. Fakat yazık ki fazlaca çalıştığı için İstanbul gençleri içinde en çok sevdiklerimizden olan genç sosyolog göz önündeki hadiselerle uğraşacağına “iskolâstikler” gibi “fikirler âlemi”nde sekmeyi tercih etmiş ve meseleyi hâlde yarayacak bir söz söyleyerek pek şımarık bir tavırla bir “ilm-i ictimâ” dersi vermiş ve sonunda, “bence bu gibilerin en büyük kabahati, ancak yirminci asırda dünyaya gelmelerindedir.” diyerek saçmalamıştır. Hâlbuki bizim nezdimizde de âlemşümullerin en büyük cürmü 10 Temmuz’dan sonra Türk namı altında yaşadıkları hâlde kavmiyetlerini tanımamalarıdır!

O, bizi, “dokuma bir şalvar giyerek su başında yanık destanlar inşad” edecek, ‘Şem ü Pervane, Gül ü Bülbül, Leylâ vü Mecnûn’ gibi kelimelerden bir “nefha-i milliyet” duyacak diye tezyif etmek istiyor. Hâlbuki biz hem evvelki günün irsî ve intisâlî her şeyini, bütün an’anelerini yıkmaya, hem de onu “(Milletim nev-i beşerdir, vatanım rûy-ı zemîn!” teranesiyle “dem-sâz olan herzevekillerini boğmaya, kat’ iyen bir nefes aldırılmamaya azmettik. Fuat Bey bizi “Yanlı ş yollara gidiyorlar” vehmiyle tahtı edeceğine kendisinin ne saçmalar savurduğunu öğrense daha iyi olurdu: O, bir kere kavimlerin psikolojisini, kavimlerin kat’î ve sabit ruhlara malikiyyetini zannederek reddediyor ki işte asıl belâhet budur. Kavimlerin ruhları ictimâî hayatlarında tezahür eden müphem temayüllerden, iştiyaklardan ve bunların şuurlu bir hâlde gelmesinden mütevellit “mefkûre”lerden ibarettir. Sonra terakkiyi ancak maymun gibi mukallit olmakla izah etmek istiyor ki bu da hezeyandır. Bugünküler, ancak dünküleri beğenmeyerek, taklit etmeyerek teali edebilir. Almanlar, Fransa inkılâbını müteakip Fransızların bütün hususiyetlerini beğenmedikleri ve Fransızlığın bütün tezahürlerine hücum ettikleri için büyük bir terakki husule getirdiler. Ruslar da kendilerini en necip bir kavim görerek, Avrupa kavimlerini “bozulmuş -degenere-” addederek hususî bir terakki cereyanının ikâ’ına çalıştılar. Japonlarda da bu taklit etmemek, ibdâ etmek temelleri meşuttur. Dünyada şarklılardan başka bütün kavimler

diğer kavimleri beğenmemek, istihkar etmek hisleriyle kavmî gururlarını muhafaza ve bu gururlarla manevî kuvvetlerini idame ettikleri hâlde biz Şarklılar bu kavmî gururdan mahrumuz, Anglo-saksonlar, Almanlar, İtalyanlar, İspanyollar, Ruslar, Japonlar. Hatta son zamanlarda Fransızlar bu kavmî gururla mütehasis ve mübahîdir. İçimizde bile Rumlar. Ermeniler, Araplar, Arnavutlar kavmî gurura malik oldukları hâlde biz mahrumuz: çünkü bizde şahsî gurur var çünkü biz Mehmet Fuat Bey gibi yalnız şahsımızda bir kıymet, bir iktidar, bir deha görürüz: kavmimizi tahkir, tezyif, tezlil ederiz.

Ve yine Fuat Bey'in saçmalarından biri de bizim, edebiyat kavmî olsun denilerek. "başka kavimlere mensup şairlerin, ediplerin eserleri okunmasın, bunlardan istifade edilmesin, Garp kavimlerinin ilmî, sınaî, felsefi terakkilerinden habersiz kalalım!" dediğimizi zannetmesidir. Hâlbuki biz böyle bir hezeyan söylemiyoruz fakat diyoruz ki: "Garbın bütün hazinelerini iktitaf ettikten sonra bunları kendi idealimize göre terkip edelim; kendimize göre yeni ve hususî bir âlem yaratalım. Mahsullerimizin unsurları' muktetaf olmakla beraber 'terkipleri bizim olsun muhtelif taklitleri terkip ederek ibdâ'lar yapalım.

Yenilik kendi muhitimizi taklit etmek olmadığı gibi başka muhitleri taklit etmek de değildir. Yenilik, ilmin, sanatın, felsefenin ruhlarda işgal ettiği yeni idealleri tasrih ve terviç etmektir. Malûmât-ı ictimâî; ilmî, iktisâdî, âdâbî sahalarda mümasil tipler husule getirebilir: fakat sanat ve ahlâk sahaları -ki şahsîdir- oralarda -kozmpolit-karmakarışık enmuzeçler hasil edemez. Fikirler ve işler taklit vasıtasıyla intikal edebilir fakat hisler ve telâkkiler müntakil olamaz, müntakil olsa bile "gölge hisler" hâlinde intikal edebilir. Fransız şairlerinin sönük taklitlerinden ibaret olan şiirlerimizde zihayat hisler yoktur; "kuvvet-his-sentiment-force"-ler mefkuttur. Şairlerimizin çoğunda tecelli eden hâl bir "bîgâiyyet-psittacisme"-den ibarettir. Kelimeler papağanların taklit ettikleri kelimeler gibi histen ârîdir çünkü şahsiyetten mahrumdur. Bir şiirde şahsiyet bulunursa onda kavmiyet de mevcut demektir. Taklitlerde ne şahsiyet, ne kavmiyet aramayınız çünkü gölgeden başka bir şey bulamazsınız. "Kozmpolit" enmuzeçte bulunan şairler, edipler, "Bizans"ta tevellüt edebilir fakat onun haricinde yaşayamaz çünkü Bizans gençlerinde "dünyacılık" fikri hâkim bulunduğu hâlde taşradaki gençler "vatancılık" hissiyle müteharriktir ve "kavmiyet" onlarca, taşra gençlerince en mukaddes bir perestîdedir. Kavmiyetin ehemmiyetini anlamak için orada, hiçbir yere benzemeyen Beyoğlu âlemlerinde değil, burada bu muhitte dolaşmalıdır. Makedonya'da bir tek adamı Rum, Bulgar, Sırp, Ulah yapmak için birçok liralara feda ediliyor. Dün Ulah tanılan bir köy bugün para ile tehditle Rum yahut Bulgar oluyor. Bir taraftan Hristiyan Arnavutlar Rumlaştırılır, bir taraftan Hristiyan Kürtler Ermenileştirilir, bir taraftan Anadolu'nun Türkçeden başka lisan bilmeyen Ortodoksları Rumlaştırılır iken Bizans sakinleri Karadeniz sahili ahalisine "Laz", Şarkî Anadolu'daki Türklere Kürt; Arnavutluk civarında yaşayan Türklere Arnavut, Arabistan Türklerine Arap namını veriyorlar! Biraz daha eski zamanlarda gidersek İstanbul halkının "Türk" kelimesini tahkir mevkiinde istimal ettiklerini ve kendilerine "şehrî" dediklerini görürüz. "Şehr" kozmpolit bir enmuzeçtir ki Osmanlılığın inhitatına bâdî olmuştur. Bu inhitata mukavemet lâzımdır. Her unsur kendi kavmiyetini ilâya çalıştığı, necabeti, gururu kavminde aradığı bir sırada Türk gençleri onu yıkmamalı, şahsî gurur ve necâbet iddiasında bulunmamalıdır. Bu asırda "kavmiyet" lisanla beraber vicdanda yaşayan bir mahiyettir. Türk olmak için "Ben Türk'üm!" demek kâfidir. Nasıl ki Osmanlı olmak

için de “Ben Osmanlıyım!” deyivermek kifâyet eder, İnsanlık da böyledir. Kavim, millet, ümmet gibi cemiyetler fertlerin vicdanlarında yaşar birer “kuvvet-fikir”den başka bir şey değildir. Vatan, devlet, meşrutiyet, hürriyet gibi kelimeler de böyledir. Bu “kuvvet-fikir”lere “müspet” kıymetler verilmelidir ki “zihnî mevcudiyet”ten “haricî ve hakikî mevcudiyet”e geçebilsinler. Bunlardaki kıymetleri nefy etmek ictimâî hayatın en esaslı rabitalarını “cenin” hâlinde iken öldürmek demektir; yani büyük bir cinayettir!...

Bugün Rumeli ve Anadolu gençleri “Türk” kelimesini “yeni insan” yahut “fevka’l-insan” kelimesinin müradifi addediyor. Türkler mazinin en kahraman kavmidir, istikbalin de en mütekâmil milleti olacaktır. Türk olmak için mutlaka Moğol kanına malik olmak lâzım değildir. Birçok Çerkezler, Kürtler, Arnavutlar ve Melezler vardır ki Türklüğü islahâ çalışıyorlar çünkü biliyorlar ki Şark kavimlerini Garbın istibdat ve ihtikârından kurtaracak ancak Türklüktür. Asya’nın yüz milyon Türk’ü ictimâî adaletle beraber beynelmilel adaletin fatih ve müessisi ve naşiri olacaktır. Hakikaten Köprülüzade olan bir genç de bizim itikadımıza göre -başka türlü düşünemez- fakat yine bizim itikadımıza göre birçoklarını anlamadan okuduğu ve tercüme ettiği kitapların sahipleri gibi hareket etmelidir. Biz hususiyle kendisi gibi “anlamak” isteyen gençleri severiz. Buraya gelsin, biraz gezsün. “Muhit”ini anlasın, sonra elini kalbinin üstüne koyarak birçok düşünsün. Görecektir ki “kozmpolit”lik bu zavallı vatan için müthiş uçurumlar hazırlıyor.

Selanik, 13 Mayıs 1327

(Ali Canip, Genç Kalemler, nr.4, 26 Mayıs 1327/ 8 Haziran 1911, s. 72-77.)

EDEBİYÂT-I MİLLÎYE VE GENÇ KALEMLER³⁴

Hayat, harekettir insanlar teceddüd ve tahavvüle mahkumdur nazariyesini ileriye sürenler şüphesiz ki haklıdırlar ... istikrârını talep edenler arzularına nâil olamayacakları gibi mazinin muhafazasına çalışanlar da gayelerine vâsıl olamayacaklardır. Çünkü bugün yaşayanlar yarın yerlerini insâl-i cedîdeye terk edecekler, bugünkü müessesât ve teşkilat şerâit-i muhit ve zamanın tebdiliyle ehemmiyetten düşecek, çürüyecek, başka teşkilata ihtiyaç hissedecektir. Kavânin-i ictimâîye ve hayatîyede hükmünü süren bu kaide şüphesizdir ki en ziyade müstâid-i tahavvül olan edebiyatta da câridir. Ve binâenaleyh bir mekteb-i edebîn dâimiyyü’l-istikrâr olmasını talep etmek gayrı mümkünü temenniden başka bir şey değildir. Elbette tarih-i edebiyat birçok safhaya ayrılacak, hele terakkîyât-ı fikrîye ve hissîyeye tabîyetle birçok cereyanlar takip edecektir. Fransız edebiyatındaki muhavvelât-ı müteaddide malumdur bizde şark mektebinin taksimat-ı müteaddidesini bırakalım garp mekteb-i edebîsini de tedkik edersek (klasik) ve (romanizm)in tesirâtı altında Hâmit, Ekrem ve arkadaşlarının (realizm)in nüfuzu tahtında Fikret, Hâlit Ziya ve arkadaşlarının (sembolizm)in tesirâtı tahtında da Haşim, Yakup Kadri ve refikasının tevellüt ve temennüv ederek edebiyatın birçok safhalara girdiğini görüyoruz âhiren Selanik’te bir kısım gençler tarafından idare ve neşr olunan Genç Kalemler’de “Edebiyat-ı Millîye” namıyla yeni bir cereyan hâsıl oldu. Yukarıda söylediğimiz veçhile biz her haklı yeninin o günde önünde kemâl-i ihtirâmla selama

³⁴ Bu makale ilk defa bu çalışma ile Latin harflerine aktarılmıştır.

durduğumuzdan bu yeni cereyanın da temenni ve muvaffakiyetle taraftarı olduğumuzu alenen itiraftan çekinmez ancak bizim için şâyân-ı tedkik bir nokta vardır ki:

“Edebiyat-ı Millîye nedir; bu ayrı bir mektep midir yoksa sükûta amâde, içi boş bir balon mudur; Ne yapmak isteniyor, ne yapıldı?”

Edebiyat-ı millîye birçok suretlerle tarif olunuyor kimi “Edebiyat-ı Millîye, Yeni Lisan’la yazılan asâr-ı hissiye ve hayalîyenin mecmû’dur”. diyor.

Kimi de “Hayır bu demek değildir edebiyat-ı millîyeden maksat edebiyat-ı ibdâiyedir yani mevzularımızı kendimiz ibdâ’ etmeli, terennüm ettiğimiz hisler daha samimi, daha kendimizin olmalıdır” reyinde bulunuyor. Bir başka kısım da “Edebiyat-ı millîye, diyor, millet-i Osmaniye’nin ve bilhassa bunun içinde Türk kavminin hayat-ı muâşeretinin bir tercümanı olmalı, ahvâl-i ruhiyesini terennüm ve ifade etmelidir” denebilir ki edebiyat-ı millîye terkinin müteaddit tarif ve rivayetleri bu üç sorunla hülâsa olunabilir. Bir defa birinci te’vil kadar mahdut bir tarif olamaz. Eğer Yeni Lisan’la -ki bizim fikrimizde lisanımızda bu gibi ıslâhata meydan açmaktır- eser-i edebî yazmak, edebiyat-ı millîye ise bunu bir mekteb-i cedit şeklinde arz etmemek lazımdır çünkü yeryüzünde edebiyatı olan en ibtidâî bir millet böyle bir nam şimdiye kadar tanınmamış, böyle bir mektep ilan etmemiştir. Filvaki eser ihtirâ’ olmak üzere bunu kabul etmek kabulse de her lisanın edebiyatını edebiyat-ı millîye telkib etmek lazım gelecek ve bademâ Fransız veya Alman edebiyatı denecek yerde Fransız veya Alman edebiyat-ı millîyesi gibi manen kof ve lafzen beyhude lüzumsuz bir ilâve yapılmış bulunacaktır. Hasılı böyle bir tarif ve telakkî hiçbir kıymet-i fikriyeye haiz değildir. İkinci tarife bakalım. Deniyor ki hislerimiz daha samimi, daha kendimizin olmalı, daha ziyade ibdâ’ı bulunmalıdır. Fakat rica ederiz hangi eserdir ki hakîkaten bir eser icad ve ibdâ’ olmadığı gibi bazı bedâ’at takdir etmiştir.

Meselâ Aşk-ı Memnu yahut Mai ve Siyah... Bihter, Behlül İstanbul çocukları değil mi?

Mai ve Siyah’taki Ahmet Cemil hayatı cidden devr-i istibdâttaki hayat ve matbuât-ı irfan içinde kemâl-i buhranla çabalayan gençlik timsâl-i sefaleti değil mi?

Bir Eylül, her günkü İstanbul çocuklarının hayatını hazırlatmıyor mu?.

Bir “Turfâ mı, Turfanda mı?” sanata karşı olan bütün bigâneliği müellifinin bütün sefâhet fikriyesine rağmen zamanının bir ifadesi değil mi?.

Mürebbiye müellifinin bütün simaları hep bu muhitin uzak, yakın bu Osmanlı toprağının değil de kimindir. Siz bu romanları, bu hikayelerdeki tipleri Avrupa’nın neresinde bulabilirsiniz? Rubâb-ı Şikeste’nin; Leyâl-i Girizân hangi sahifesinde Fikret’in, Nesib’in şahsiyet bedi’alarının birer damgası şark ruhunun bir enîn-i mütefekkirini, kalem-i minâkârı sanatlarının bizde ilk defa tererennüm edilen nefâis-i hissiyesini bulmazsınız?.

Evet Mai ve Siyah, Aşk-ı Memnu, Rubâb-ı Şikeste ve ilh gibi bazı terkiplerin Fransızca âsârında isimleri olduğunu ve belki bunların oradan nakledildiklerini ortaya koymak kâbildir fakat insâf edilsin biz başkalarını tırnaklamak için bu kadar küçüklükler mi göstereceğiz. Terkip ve kelime hala şimdiki tenkit ve tahlillerin

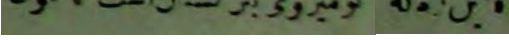
mevzularını mı teşkil edecek? O halde edebiyatımızı yine Muallim Naci zamanına iâde edelim ve terakkî etmediğimizi itiraf eyleyelim. Bir de (Bravo maestro) gibi Avrupamsı mevzular makâm-ı itirazda gösteriliyor, unutuyoruz ki bunlar gibi bazı küçük eserler Hâlit Ziya ve arkadaşlarının hayat-ı neşriyatının ibtidâilerinde yazılmıştır. Gerek Halit Ziya ve gerek saire bu ilk tecrübeleri itibariyle değil son eserleriyle muhakeme olunmalıdır.

Yoksa hiçbir müellif gösterilemez ki ilk eserlerinde kendisinden evvel gelen müelliflerin tesirât-ı amikiyesi ayânen zuhûr olmasın?.

Hâsılı fikrimizce böyle sade ve sehl-i itirazlarla “sembolizm” ile mücâhedemeye girişmek bugüne kadar intişâr eden âsâr-ı ibtidâiyeden mahrum zannetmek, âsâr-ı mukallideden addetmek katıyen doğru değildir. İbdâ’ etmeksizin koca bir roman değil bir inşa vazifesi bile yapılamaz. İbdâ’ her eserin ruh-ı hayatıdır. Şimdi en mühim olan ve edebî, ictimâî, felsefî birçok münakaşâta meydan açan son tarifi tedkik edelim. Hakikat halde bu tarife (edebiyat-ı millîye) biraz şekil ve kuvvet kazanır fakat ne yazık ki yanlış, yanlış olduğu kadar eski nazariyane itinâ ediyor. Genç Kalemler’de bu hususta mücahedâne bir makale var. Bir taraftan “İlm beynelmilel bir mahiyeti haiz; siyaset millî bir kıymete mâlik olduğu gibi lisan ve edebiyat da kavmî bir hususiyete sahiptir. Edebiyat beynelmilel olmaz, kavmî olur.” deniyor diğer taraftan “Korkmayınız sizi gerçekten Karakurum’a götürmeyeceğiz. Size hakikaten bir Oğuzman hayatı yaşatmayacağız. Dokuma bir şalvar giyerek su başında yanık destanlar inşâdına davet etmeyeceğiz” diye malumat veriliyor. Fikrimizce bu iki mütâlaada mecruhdur. Bir defa muharrer makale yanlış bilir. Filvakî ilim ve fen beynelmilel hatta beynelakvam-ı umumî bir mahiyeti haizdir. Siyaset millî bir kıymete mâliktir, lisan kavmî ve hatta millî bir hususiyete sahiptir fakat edebiyat işte o ne lisana benzer, ne siyasete, ne fenne o vicdân-ı beşerdir, şahsî bir esasa aittir mücerret bir esâs-ı şahsiye müstenittir çünkü edebiyat lisandan ziyade sanatın meşrû bir evladıdır. Ve her eser ki istidâttan şahsiyet-i mahsusadan kabiliyet-i mümtâzededen mütevelliddir o artık zâtidir, umumiyet ve şâmilinden çıkmıştır. Sanat ve edebiyatı bir kavmiyet, bir milliyet, bir kelimiyet-i ictimâîyeye rabt etmek edebiyat namına en eski, en yanlış bir iddiada bulunmaktır.

Lisanla edebiyatı birbirine bu kadar takrîb ederek sanatı bigâne görmek, sanatı terk ederek muharrer makalenin yaptığı gibi birçok kavmiyete, milliyete ait nazariyata kıyasat ammeye üstad ettirmek ya Cevdet Paşa merhumun belagatına has bir nazariye serd etmek yahut sanattan faide bekleyen birçok muhafazakâranın yolunu takip eylemiştir.

Diğer mütâlaasında Genç Kalemler kendi kendini her nüshasında tekzip ediyor, Demirtaş imzasıyla neşr edilen eserler tamamıyla bizi Karakurum’a isâl etmek

gayesini takip ediyor. ” meşhuru insanın dudaklarından tabîyetiyle çıkıyor. Filvâki şair Emin Bey de bize Demirtaş Bey gibi sırf Türkçe kelimelerle uzun hecâî ile şiirler söylemişti. Fakat unutmayalım ki bunlar hakikaten yirminci asır medeniyetinde yaşayan bir ferdin hissiyatı idi. Emin Bey bizi medeniyete isâl etmek, bize fabrika ve demirleri itrâ eylemek bugünkü Osmanlı gençliği için pek muhtaç olduğumuz azim ve iradeyi takviye, sa’ye teşvik için çabalarırken bugün aynı salıkada başka bir lisan bize tarihin eski masallarını fısıldıyor. Ve muharrer makalenin bütün iddiasına rağmen kendi tabiri veçhile Karakurum’a

sevk, Oğuzhan'ı ihyâ, mazinin kanlı ananelerini terennüm ve bizi o yanık o ibtidâî, fedâkârane destanlar bakiyeleriyle işgal eyliyor. Bu kadar sârih ve doğru ki yalnız son iki şiirini (Meşhede Doğru) ile (Altın Yurt)u okumak kifayet eder.

Önceden söyleyelim ki biz edebiyatta serbestî taraftarı olduğumuz, sıfatın şahsî olduğuna ... ile -nâkıs ile değil- mu'tekad bulduğumuz için ne Emin Bey ne de Demirtaş Bey gibi sanattan, tarihî ve yahut müddeti menfa'at bekliyor ve bunları makul görüyoruz, asıl bizim burada arz etmek istediğimiz nokta muharrer makalenin mütâlaat-ı zâtîyesini kendi gazetesi ile tekzip ve inkâr ettiğini arz eylemektir. Hatta edebiyatta kavmiyeti, cemiyeti, siyaseti temil etmek edebiyatı büsbütün vazifesi haricinde olarak birçok libaslarla elbâs etmek doğrudan doğruya muharrer makalenin de mevzu-ı bahsini teşkil ediyor. Mesela bakınız Genç Kalemler'in dördüncü nüshasında Köprülü Mehmet Fuat Bey'e verilen cevabın sonlarını okuyunuz.

“Diğer kavimler böyledir, filan kuvva-yı millîye ve ictimâîye bu haldedir, İstanbullular şöyle hissediyorlar. Kozmopolitik vatani bitiriyor” gibi birçok yanlış ve doğru nazariye serdediliyor ki bunların emeli, ictimâî ve siyasî olduğu kadar edebiyata da yabancıdır. Bunları edebiyatta bahsetmek son nazariyata ve binaenaleyh hakikatle taban tabanadır.

Mabadi var

İstanbul: Kadıköy: Refi' Nevzat
(Nevzat, Refi (ty), Muhît-i Mesâî, S.10, s. 1-4.)

YENİ LİSAN³⁵

Münakaşa başlangıçlarından:

Şimdiye kadar vukû' bulan neşriyata nazaren Yeni Lisan'ın mahiyeti şu yolda tarif olunabilir:

[Terkib-i vasfî, vasf-ı terkibi lüzumsuz ve tumturaklı ta'birat ve ıstılahat kullanmamak, Türkçe lügat var iken Arapça lügalere müracaat etmemek mümkün olduğu kadar sade ve açık bir üslup kullanmak]

Yeni Lisanın mücahitleri bu yeni çığırın muhsinâtını pek güzel izah ettiler. Fakat ben ta'dat olunan muhasenattan mâadâ Yeni Lisan'a pek mühim bir meziyet-i siyasîyede izafe ederek onu Osmanlı milletinin ecza-yı muhtelifesini birbirine bent edecek bir rabita-i maneviye hükmünde telakki etmişim. Çünkü vahdet-i millîye-yi Osmaniye'yi ilelebet temin etmek üzere milleti teşkil eden ecza ve anasır-ı muhtelifeyi aynı suretle canlandırarak, feyizlendirecek umuma şamil bir ruh lazımdır. Bu ruh da bütün anasır-ı Osmaniye'yi temsil eden bir lisandan, bir edebiyattan başka bir şey olamaz. Halbuki Osmanlı lisanı şekl-i atîkiyle lisan-ı maderzadeleri Türkçe olmayan unsurlara karşı hiçbir cazibeyi haiz değildir. Bu unsur eski lisanı, eski edebiyatı anlamak için güçlük çeker ve anlamaya muvaffak olduktan sonra hiçbir lezzet alamazlar. Kendilerine mahsus kavmî bir lisan, kavmî bir edebiyat mel'uf olan

³⁵ Bu makale ilk defa bu çalışma ile Latin harflerine aktarılmıştır.

unsurların Osmanlı lisan-ı millîyesine kalben, ruhen meclûp olmaları için Osmanlı lisanı ve edebiyatı açık, sade, selis, cazibedar ve zengin olmalıdır.

Bu nokta-i nazardandır ki Yeni Lisan mücahedesini, kütüphane-i millîyemizi zenginleştirmek maksadını takip eden “İrfân-ı Millî” heyetinin teşekkülünü ati için bir berâ’at-i istihlâl hükmünde addetmiştim. Fakat “Genç Kalemler”in son nüshalarında Yeni Lisan mücahedelerine “bugünküler” namını alan müceddidine bu nokta-i nazara taban tabana zıt bir emel ve gaye atf ve izafe olunur. Orada görülen bir makalenin münderecatına nazaren işin içinde kavmî bir emel, bir Türklük gayesi varmış. Kavmî bir emele tebaen lisanı, edebiyatı Türkleştirmek arzusu takip olunuyor.. Osmanlı lisanı, ve edebiyatına Türk lisanı, Türk edebiyatı denilmek isteniliyormuş....

Kimsenin kavmiyetperverliğine bir şey denilemez. Ona kimse müdahale edemez. Ancak bu meselenin Osmanlılığın atisine, Osmanlılığın bekasına telakki olduğundan her ferd-i Osmanî’yi bu hususta icâle-i kaleme serd-i mütalaaya salahiyyetar görürüm.

Fikrimce lisan ve edebiyat bahsinde bir Türklük, kavmiyet cereyanı tevlit etmek Türklüğü de Osmanlılığı da muzırdır. Bugün Türklerin lisan-ı mader-zâdı olan Osmanlıca devletimizin lisan-ı resmiyesidir. Ve bunun için bütün anasır-ı Osmaniye bu lisana millî bir lisan nazarıyla bakıyor. Ve millî lisan nazarıyla bakıldığı için Araplardan, Arnavutlardan, Ermenilerden ve Musevilerden kütüphane-i milliye ithâf-ı asâr edenler vardır. Bugün bunlar nadir olsa bile yarın çoğalacaktır. Vahdet-i milliye-yi Osmaniye takviye-pezîr olmaya, Osmanlılık teâliye devam ettikçe anasır-ı muhtelifeye mensup muharrirler, edipler, müellifler her halde çoğalacak ve yalnız Türkler değil bütün Osmanlılar resmî lisanımızın, resmî edebiyatımızın teâlisine destbedest vifak olarak çalışacaklardır.

Anâsır-ı sairenin Türkçeyi benimsemesi ile -makale sahibinin iddiası veçhile-Türkler kavmî lisanlarını, kavmî edebiyatlarını asla terk etmiş olmazlar, bilakis Türkler anâsır-ı saireyi temsil etmiş olmakla iftihar etmelidirler. Bir taraftan devlet lisan-ı resmîyi tamim ile uğraşıp dururken kavmiyetperverlerin [yok bu lisan Osmanlı milletinin değil Türk kavminindir.] gibi iddialar serdine kalkışmaları muvâfık değildir. Lisan ve edebiyat millî yani Osmanlı değil kavmî yani “Türkî”dir demek Ş. Samilere, Babanzadelere: [Siz karışmayın! Sizin lisanınız edebiyatınız ayrı. Zade-i tab’ınız olan eserlerinizi o lisanlarda yazınız. Biz isteriz ki lisan ve edebiyatımızda Türk ruhu bulunsun. Onun için Türk olmayan erbâb-ı kalem bu lisanda yazı yazmaya salahiyyetar değildir.] demeye müsavîdir.

Öyle ya! Madem ki Türkçe lisan-ı millî ad ve itibar olunmayıp yalnız bir unsurun millî olmak üzere telakkî ediliyor. Anâsır-ı sairenin karışması, emr-i terakkîsine hizmet etmesi tabîî bir hal addolunamaz.

Anâsır-ı Osmanî’yeden her birinin kavmî lisan ve edebiyatları varmış. Bu hal bir Arnavut, bir Ermeni, bir Arap veya Musevinin kendi lisan-ı kavmîyesini ihmal ile millî lisan ve edebiyatıyla perverde olup Türkçenin tesirât-ı manevîyesine tabi olmasına sünühât-ı fikriye ve ruhiyesine Türkçeyi tercüman ittihaz etmesine mâni olamaz. Öyle olmuş olsaydı Fransızlar Fransızcadan başka bir lisanı, (Provensal) dilini mütekellim olan meşhur “Ernest Renan” gibi dâhilerin, İngilizler, lisan-ı maderzâdeleri İngilizce olmayan “Askit”lerin asâr-ı âliyesinden mahrum kalmaya mahkûm olacaklardı.

Bu satırları yazarken İslam unsurlarından mâadâ en ziyade Ermeni ve Musevi unsurları hatırıma geliyor. Museviler dünyanın her tarafında ahali-i mahallîyeye temessül ederek mensup oldukları milletlerin irfanlarına, edebiyatlarına hizmet-i mühimme ibrazından hâli kalmıyor, en meşhur erbâb-ı kalem meyenanında ahz-ı mevki ediyorlar. Türkiyat'a kazıye-i temessül henüz layıkıyla ilerlemediyse de bilahare buna muvaffakiyet hasıl olacağı, Musevilerin millî lisan ve edebiyatın terakkî ve teâlîyesine hizmet etmek hal ve iktidarda bulunacakları şüphesizdir. Hele Ermenilerin bir kısm-ı külliyesi daha şimdiden bu hususta ibrâz-ı hizmet edebilecek bir dereceye gelmişlerdir. Erbâb-ı kaleme, ehl-i irfâna, mütefekkirine aşad-ı ihtiyaç derkâr iken Arap, Arnavut, Ermeni, Musevi gibi anasırın muavenet ve müzâhıratından istiğna etmek efrat-perverlikten başka bir şey addolunamaz.

Bir de düşünmeli ki lisan ve edebiyata malik olmayan bir millet yaşayamaz, zevale mahkumdur.

Osmanlı milletini teşkil eden unsurları lisan ve edebiyattan yani kuvve-i nâtıkadan mahrum, onları birbirine karşı dilsiz mevkiinde bırakırsanız beyinlerinde uhuvvet ve samimiyet ne suretle caygir-i istikrar olabilir? Lisanları, düşünceleri, irfanları telkinât-ı ruhiyeleri birbirinden farklı olan efrat bir arada yaşayabilir mi?

Filvaki Avusturya-Macaristan'da muhtelif kavimler bu halde bir arada yaşıyor ama onlar bir millet teşkil etmiyor. Orası her birisi her hususta haiz-i istiklâl olan akvam-ı muhtelifeden müteşekkil ve adem-i merkezî idareye mâlik bir heyet-i müttehıde-i siyasîyeden ibarettir. Öyle olmakla beraber Avusturya-Macaristan hükümetinin bekasından şüphe edilir. Atıde dûçâr-ı infisâh olacağından vehm ve endişe edenler yok değildir.

Halbuki Osmanlı milleti ittihâdı gâye-i emel ettiği için istidâd-ı fenadan küllîyen azade ve müberradır. Hakiki Osmanlı milleti ancak üç seneden beri yani ilan-ı meşrutiyet(ten) beri yaşıyor ve bu itibarla kendisine sabi bir millet denilse yeri vardır. Henüz hengâm-ı sebâvette iken bu milletin mühim ve tenderestisini, hayat-ı sermedîsini temin edecek esbâb ve vesaili zerre kadar ihmal etmemeli. Bu esbab ve vesaitin en mühimlerinden biri ve belki de en mühimi lisan meselesidir.

Lisan meselesinde dahi kavmiyet-i dâiyesi karıştırılacak bazı anasırın izzet-i nefsi cerîhadâr edilirse atî-i millî Osmanî tehlikeden masun kalmaz.

Herhalde zannederim ki Genç Kalemler'in ser sütunu tezyin eden makalesinde bu hususta kavmiyet-i dâiyesini karıştırmış olan muharrir-i muhterem bütün Genç Kalemler heyetinin tercümân-ı efkâr ve hissiyatı olmamış. Yeni Lisan mürevviçleri bu kavmiyet-i dâiyesine katiyen serbestî cereyan vermeyeceklerdir.

M. Kohen
(Rumeli gazetesi, S. 469, 7 Haziran 1327/20 Haziran 1911, s.2.)

MİLLÎ EDEBİYAT MESELESİ³⁶

Muharriri: Yektâ Bahir

Manası layıkıyla anlaşılmamış kelimelerden çok korkmalıyız; çünkü onlar pek zalimdir, bizi istediği kadar birbirimize çarpıştırır ve zavallı Kemâl'in zannı gibi "fikirlerin çarpışmasından hakikat şimşegi" çıkamayacağı için itikatlarımız bir olsa bile yine bizi faidesiz yormaktan hâlî kalmaz.

"Yeni Lisan" meselesinin meydana çıkması münasebetiyle Genç Kalemler'in birkaç makalesinde tekrar "millî edebiyat"ın evet bu iki kelimenin manası layıkıyla anlaşılmalı olsaydı, ona itiraz edenler "nühâ'-ı şevkî"lerine değil, "zekâ"larına tâbi bulunsaydı, şüphesiz gayretinden dolayı kendisini daima sevdiğimiz Köprülüzâde Mehmet Fuat Bey zihnindeki birsamlarla mücadele etmeyecekti.

Aynı zamanda onun her nasılsa yanlış telâkkisinden cesaret alan herzevekiller de ortaya çıkmak küstahlığında bulunmayacaklardı! ..

Bu iki kelime belli başlı iki türlü "tip"leri şaşalattı. Bu tiplerden birinci kısım hepimizin bildiği sanat nazariyelerini eğri büğrü öğrenebilenler, ikinci kısım da nasıl olursa olsun "milliyet"ten tevahhuş edenlerdir.

Düşündüm, takdir ettim ki Voltaire'in nasihatını dinleyerek kelimeleri manasını ne kadar tayin edersem edeyim, meseleyi ne kadar aydınlatırsam aydınlatayım, ispat edeyim, hulâsa ne yaparsam yapayım, onlar kabil değil, "millî edebiyat"ı, "şalvarlı edebiyat"la bir görmekten vazgeçmeyecekler, yine bağıracaklardır ki "millî" edebiyat olmaz!..." Ve işte bunun için bu manası anlaşılmanmaya ahdedilmiş olan iki kelimeyi Genç Kalemler'den silmeye karar verdik. Bunun yerine fikrimizi daha güzel izah edeceği şüphesiz bulunan "ibdâî edebiyat" terkiibini kullanacağız. İhtimal yine anlamamak isteyenler olacaktır, fakat tekrar ediyorum, derme çatma sözlerle başımızı ağrıtmaları; karşımıza geçsinler yalancı terkiplerin anlaşılmazlıklarına gömmeden, açıkça yazdığımız fikirlere itiraz etsinler; Genç Kalemler Tahrir Heyeti cevap vermekte bir dakika teahhur etmez, yoksa yine kaçamak yoluna giderek "millî edebiyat olmaz" cümlesini uzatmaktan başka bir şey yapmazlarsa iddia ederim ki onlar her şeyden evvel cahildir.

Şimdiye kadar "millî" tabiriyle anlatmak istediğimiz "ibdâî edebiyat" nedir izah edelim:

Bedâetin bize öğrettiği bazı hakikatler var. Meselâ biliyoruz ki sanatın en esaslı unsuru "-imitation- taklit"dir. "Taine"nin taklitsiz sanatlar dediği musikî ve mimarlık bile taklitsiz, yoktan var olmuş şeyler değildir. Kalbimizdeki her ses, hariçten çarpan birçok sadâların aksinden ibarettir. Bu o kadar kabul edilmiş bir meseledir ki Süleyman Fehmi Bey'in birçok köhne nazariyelerle dolu edebiyat kitabını okuyan bir mektep talebesi bile bilir ve bize der ki: "Musset"nin dediği gibi taklitsiz lahne bile söylenemez.

Meselâ birkaç milletin edebiyat tarihlerini tedkik ediyoruz, görüyoruz ki her türlü hadiseler gibi edebî hadiseler de tabiatın sabit kanunlarına esirdir. Ve hiçbir edebiyat sebepsiz vücuda gelmemiştir. Birbirini taklit etmişlerdir... Meselâ

³⁶ GKD, s. 193-197.

Almanya’da “Klâsisizm” ancak Fransızları taklit sayesinde teessüs etmiştir. Fransa’da “Romantizm” başta “Byron” olduğu hâlde “Burns”, “Shelley” ve arkadaşlarını taklit ederek hasıl olmuş, meselâ “Alexandre Dumas, Walter Scott”un ilhamıyla koskoca kitaplarını yazmıştır. Fakat yine görüyoruz ki “Klâsisizm”i, Fransızlardan alan Almanlar, “Romantizm” için onları beklemediler. Goethe, Schiller, Lamartine’den, Hugo’dan çok evvel meydana çıktılar. Aynı zamanda Fransızlar “Romantizm”i, İngiliz ve Alman şairlerinden aldıkları hâlde “Natüralizm” için hiç de onları beklemediler; bu niçin böyle oldu? Bu ibdâ’dan başka hiçbir şeyle izah edilemez; fakat bilmelidir ki “İbdaî”da deha gibi hür ve müstakil değildir. İbda’ın da serbest zannettiğimiz rüzgârların tâbi olduğu sabit kanunlar gibi kanunları vardır. Fakat yalnız maddî bir muayyeniyete kani değiliz. Fouillée ile beraber iddia ediyoruz ki zihni mevcudiyet de bir varlıktır; fikirler de hayat da amildir; “İbdâa’ ederim” diyenlerle “edemem” diyenlerin arasında Londra ile Patagonya kadar uzaklık, hayır “hayat” ile “memat” arasındaki kadar fark vardır. Biz kendi edebiyat tarihimizi tedkik ediyoruz, görüyoruz ki şark mektebini teşkil eden şairlerin en mümtazları maymun gibi mukallit olmaktan kurtulamamışlardır.

Ahmet Paşa ile açılan bu âkim çığırın en zeki kurbanı Nedim’dir. O bile Acem şairi Şevket’in kurnaz bir hırsızdır. Garp mektebinde de yine bunu sanki edebiyatın daha yakın muhitlerden bir nefha olsun almaya mecali yokmuş gibi, yalnız harice göz diktiğini görüyoruz. İçlerinde en dahisi bile müthiş sirkatler irtikâp ediyor, klâsikleri, romantikleri soğana çeviriyor...

Bu cereyan her gün şiddetini artırıyor; Ekrem’i okuyoruz; bol bol Musset’yi buluyoruz. Görüyoruz ki edebiyatımız tozlu bir aynadan görünen bir Fransız çehresinden başka bir şeydeğildir. Edebiyat-ı Cedide müessislerinin en mütefekkirleri Gaston Deschamps’ın kitabı ismini bile tebdile lüzum görmeden tercüme ediyor ve benim malım” diyor; en liyakatlıları Coppe’den kucak kucak satırları alıyor. Şimdiki gençleri de tedkik ediniz En muktedir görünen hikâyecileri bir mevzu ibdâ’ma bile mevki olamıyor: Serâpâ Maupassant *

Şiirlerinde Rodenbach’ın, Verhaeren’in feyyâz hayallerinden aksetmiş, zekâsız kum gölgeler seyrediyoruz, hulâsa işte yüz seneye yakın bir zamandan beri daima, daima Fransızlara bakan gözlerimiz başka hiç bir şey göremiyor. Onları bir gölgeden daha sadık acz ile yerlerde sürünerek talep etmekteyiz.

Hulâsa bir asırdan kri kuvvetli bir maymunlukla malûlüz; bu bir kavim için ne felâkettir. Onu da sonra izah edeceğiz...

Kavmiyetten mütevahhiş muarızlarımız bir kere de Fransızları tedkik etseler onların bile kendi kendilerini taklitten bıktıklarını göreceklerdir. Görecektir ki kırk, kırk beş sene evvel parnyen denilen bir kısım gençler Hugo’nun ağır ve ictimâî mevzularından bıkarak nasıl büsbütün başka bir “edebî cemaat-Foule Litteraire-” teşkil etilerse, yirmi, yirmi beş sene evvel de en genç natüralistler hocalarından Zola’dan ayrıldılar, serbest kaldılar. Mizaçlarının samimiyetine sığınarak büsbütün başka yoldan gittiler. Bugünkü Fransız şairleri de böyle bir cereyan hazırlıyorlar.

* Hepsini topluyoruz; lüzumunda neşredeceğiz.

Nihayetsiz akşamlar onları bıktırıyor, bazısı ziyalar içinde” diyerek Yunan ve Roma hayatını yaşıyor. **

Hele Paul Geraldı gibi en genç ve en muktedirleri öyle bedâlar yaratıyorlar ki hayret etmemek kabil olamıyor. Hulâsa Gustave Lanson’un pek güzel keşfettiği gibi Fransız edebiyatının yarını bütün bu gençlerle sembolizmin dar ve mukassı karanlığından kurtulacak, romantizmin, realizmin, sembolizmin terkiinden mütehasıl “tamâmî-integraliste-” bir şekil alacaktır, çünkü bu gençlerin kuvvetli bir var, diyorlar ki: “Sanat beşerî şahsiyetin: personalitehumaine’in teessürlü ifadesinden -expression emue- başka bir şey değildir; ve yine şiddetle kâildirler ki yalnız “Les vies encloses” şairinin durgun sularını, abajurlu lâmbalarını bitmez tükenmez gecelerini daima tekrar etmek bir “edebî iflâs-banqueroute litteraire-” hazırlamaktan başka bir şey değildir. Ve şairin kendi mizacını tedkik etmeden bütün o şeyleri tekarından husûle gelen şiirler de sade gölge hisler-sentiments reflects-”le doludur. Biz bunu ne biliyoruz, ne de takdir ediyoruz. Çünkü bizde nasıl yaşatılırsa öyle yaşamak hastalığı var. Çünkü biz değil böyle büyük meselelerde hür kalmak, en adî şeylerde bile esiriz. Bütün gençler bir sünnet çocuğu kadar masumuz. Binde kaç tanemiz Ali Kemallerin, Mîzancıların siyâsî erine aldanmadık? Hâlâ kaç tanemiz Kâmil Paşa gibi Sait Paşa gibi yeni dünya ile kat’iyen alışverişi olmayan eski siyasetçilerin işbaşına gelmesini temenni etmeyecek derecede serbest düşünebiliyoruz? Bu neden? Bu sırf akametten ve mazinin “i’caz-prestige-”ından kurtulamamaktan yani sırf maymunlar, papağanlar gibi mukallit olmaktır. Bugün şiir yazan gençlerimiz içinde kaç tanesi var ki Fransız hislerinin gölgelerinden başka bir şey vücuda getirebiliyorlar?

Fransızların en büyük hakkı 1870’ten sonra ağlamaktı. Onlara Sarse lüzumsuz yere darılıyordu. Bugün bile giryeden kurtulamasalar, isyan edemeseler, mazurdurlar. Biz büyük 10 Temmuz’umuzla yaşamaya liyakatimizi gösterdikten sonra niçin ağlayalım? Şüphesiz ki şiir şahsî ve vicdanîdir. Gençliği ağlatan aşk da oraya dahildir; fakat henüz aşka temas etmediğini eserlerinden pek güzel anladığımız bazı gençlerimiz bile sebepsiz yalancı gözyaşları döküyorlar!..

Yaşadığımız asrın hadiseleri pek güzel ispat ediyor ki, artık hayat şiiri yaptığı kadar ve belki daha ziyade şiir hayatı yapıyor. Missolonghi’de bir “fievre romatizmal”le sönüveren âciz bir baterin “Childe Herold”la koskoca garbın koskoca “efkâr-ı umûmîyye”sini zavallı Türkiye’nin aleyhine çevirebiliyor. Yunan’a istiklâlini kazandırıyor. Fransa’da bir “Şentaklar”ın intişarı bütün cihanın modasına kadar nüfuz ediyor, herkes alacalar elbiseler yaptırıyor, Fikret’in bir “Sis”i İstanbul’un ebediyen köhne Bizans unvanından kurtulamamasını intaç ediyor. Üç perdelik bir temaşa bugün her yerde dehşetli cereyanlar açmaya kâfi geliyor.

Şiir hayata bu kadar hâkim bulunduğu bir vakitte zinde hislerimizle kuvvetli bir edebiyat yaşatabilmek kabil, daha doğrusu zarurî iken yalancı gözyaşlarının hakikî şahsiyetimizi bir türlü gösteremeyen bitmez tükenmez müphem kederlerin mevcudiyeti ne ile izah edilebilir? Bana kalırsa yalnız bir şeyle: Taklit!

** Bu hafta Muhît- Mesâî’ye Genç Kalemler’in aleyhinde yazı yazan meçhul zat her kimse “Bizi Oğuz Han’a ait an’anelerle Karakurum’a götürüyorsun” diye pek cahilane ve saçma sözler söyleyeceğine August Angellier’in “Poème Civique”lerini okusa ve yahut öğrense densizliğine nihayet vermiş olurdu. Her halde gençlik kavgasını beklesin.

Bu sözlerimden yine bir çokları korkacak, yine milliyetten kaçan birçokları tevellere kalkacak, onlar sanacak ki hür ve müstakil olan sanat perisini birçok herzevekiller gibi küflenmiş bir ahlâkın siyah ve kanlı pençesi altında zebûn edeceğim... Hayır, ben yirminci asrın en hakikî itikadıyla haykırıyorum: Sanat şahıs içindir! Ve bugünkü edebiyatımızda gördüğümüz yalancı gözyaşları kabil değil, bizim şahsiyetimizi izah edemez; çünkü bizim değildir...

Max Nordau nasıl beşeriyeti edebiyatın bu lâyiksiz maraziyetinden kurtarmak için muharrirleri büyük şehirlerden atmak istiyorsa ben de kabil olsa her şeyin maymun gibi mukallidi olmaktan başka bir şey yapamayan köhne Bizans muhitine hiçbir Türk gencini sokmazdım.

Şimdi ihtimal diyecekler ki “pekâlâ Fransızları maymun gibi taklitten ayrılalım; fakat nasıl ve neyi ibdâ’ edelim” “nasıl ibdâ’ edelim”in cevabı sarih ve kolaydır.

Yine garbın bize akıttığı sanat, felsefe, ilim hazinelerinin ruhlarımızda doğurduğu yeni ideallerle!.. Sembolistler ideallerini 19. asrın musikisinden almışlardır. Şunun veyahut bunun şiirlerini maymun gibi taklit ederek değil!. “İşte nasıl ibdâ’ edelim”in cevabı budur. Bugünkü ve yarınki Türk şiirleri hiç şüphe yok ki:

“Can kardeşi, şan kardeşi, kan kardeşiyiz biz..! tarzında ibtidaî şeyler ve yanık subaşı destanları değildir. Fakat yine şüphe yok ki “Sedâ Akisleri” de değildir. Üç ay evvel biri:

Esiyor akşamın ipek efesi

diyor, şimdi bir başkası da:

Hevâ-yı hüsnünü andırdı akşamın nefesi

Melûl, ipekli ağır bir hevâ-yı müstesnâ!

tarzında daha eski bir üslûpla aynı şeyi tekrarlıyor! Edebiyat tarihi meydanda: Bugünkü genç sembolistlerin müstesna şiirleri gibi derin ve ulvî değil pek basit birer manzume olan “Ruhî-i Bağdâdî”nin “terkîb-i bend”i tarzında şeyler bile muakkiplerinin hiçbiri tarafından hakkıyla tanzîr edilememiştir. Nerede kaldı ki:

Le soir tombe parfois comme un caillou dans l’eau:

Le ciel lointain en est eclabousse d’âtoiles;

Le soir tombe parfois comme, avec sanglot,

Sur mer, un oiseau las s’abat ou haut des voiles

“sentiment-force”lerin gibi karşısında

Akşam,

Miyâh-ı rûha düşer penbe bir sitâre-i şâm

Akşam,

Uzak sevâhilin üstünde gezdi ra'şe-i şâm

Yolunda, “sentiment reflet”lerle bir “şahsiyet” gösterebilelim! Nasıl onlar sembolistler on dokuzuncu asrın musikisini kendi mizaçlarıyla mezcederek şu bedâları vücuda getirmişlerse biz de yirminci asrın felsefesinden, sanatından yükselen büyük sesleri dinleyerek ibdâ’ kuvvetimizi tenmiye etmeliyiz. Fakat neyi ibdâ’ edelim?” İşte onu bilemeyiz. Çünkü hiçbir yeni hayatın hiç bir müessisi neyi ibdâ’ edeceğini bilmiyordu; Çünkü o kendi kendine “muayyeniyet” şeklini alır. Biz yalnız “müphem temayüller”den hayal” gayeler çıkararak bunlara kıymet vereceğiz; ve işte yaşayacağımız yeni hayat, bu gayelere verilen kıymetten doğacaktır. Verlaine, parnas şairlerinin tunç kadar sağlam, kalpsiz şiirlerinden öğrendiği zaman “Bize musiki lâzım!” demişti. Fakat sembolizm nedir? İşte zavallı bunu bilmiyordu. Wagner’in ruhundan gelen müphem temayüllerden bir “hayâl” gaye” çıkardı. Ve bugünkü sembolizmin babası oldu. O kadar!

İşte bizim bugüne kadar “millî edebiyat” dediğimiz şey!. Karşımızda anlaşılmaz şikâyetler duyuyoruz; iddia ederim ki bu sesler yeniliğe daima haykıran: istemezük’ten başka bir şey değildir, tıpkı onlar gibi “zekâ”larıyla değil “nühâ-i şevkî”leriyle bağırıyorlar: “İstemezük!..” Fakat neyi? İşte cevabı: Yeniliği, yeniliği!..

25 Haziran 1327³⁷

YENİ LİSAN ve BİR İSTİMİZAC³⁸

İstimzaca mahsus tab edildiği için

yalnız hediye olarak takdim edilir.

Midhat Paşa Sanayi Matbaası

Genç Kalemler Tahrir Heyeti

Selanik

[1] **Yeni Lisan ve Bir İstimzac**

-1-

Eski lisan ve menşei

Bugüne kadar kullanılan, Arapça, Acemce, Türkçe kaidelerinin altında ezilmekte olan lisana, *Genç Kalemler* tahrir heyeti “eski lisan” namını veriyor. Bu, fen ve tabiata son derece muhalif bir ucubeydi; lisan ilmi bize pek güzel ispat ediyor ki muhtelit dil olamaz. Bir lisan diğer lisandan kendisinde bulunmayan kelimeleri

³⁷ Ali Canip’in bu yazısı GK dergisinin 19 Haziran 1327/2 Temmuz 1911 tarihli 6. sayısında, 99-103. sayfalar arasında yayımlanmıştır. Dolayısıyla yazının tarihi ile derginin yayınlanma tarihi arasında bir tutarsızlık vardır.

³⁸ Hakan Sazyek (2013). “Yeni Lisan Hareketinin ‘Meşhur’ Anketi ve Onun ‘Meçhul’ Kitapçığı Üzerine”. *Turkish Studies*, S.8, s.365-383.

alabilir; bu birçok zaruretlerin neticesi olduğu için meşrudur; fakat kaide alamaz. Dünyanın hiçbir tarafında bir dil tasavvur edilemez ki birkaç lisanın kaideleri altında ezilmiş olsun. Ve yine hiçbir kavim yoktur ki onun tekellüm lisanı başka, tahrir lisanı başka olsun. Tabiata, fenne muhalif olduğu bu kadar sabit olan “eski lisan” nasıl olmuş da meydana çıkmıştır? Hemen şöyle bir tedkik edelim:

Türkler İslâmlığı kabul ettikten sonra Arap yazısını da kabule mecbur oldular. Bu yazıda (med) harfleri yalnız (memdud harekeler)i gösterebilirdi. Acemcenin harekeleri Arapçanın harekeleri gibi memdud ve maksur olmak üzere iki türlü olduğu için Acemler lisanlarını Arap harfleriyle kolayca yazabilmişlerdi. Türkçede [2] bütün harekeler maksurdu. Memdud olanlar yoktu. Bundan dolayı “Selçukîler” Türkçe kelimeleri “saitsiz” yazmak mecburiyetinde kaldılar; meselâ (olub)u (olb) (oğlan)ı (ogln) yazıyorlardı. Türkçe kelimelerin Arap harfleriyle yazılmasındaki bu güçlük yazı yazarları, yazılışı daha kolay olan Arapça ve Acemce kelimeleri, terkipleri tercihe sevk ediyordu. Bu kelimelerin, bu terkiplerin Türkçede çokça isti’maline daha mühim olmak üzere başka bir saik de vardı: Ana lisanları zengin bir edebiyata, ilmî bir kütüphaneye malik olmayanlar edebiyatça ve ilimce zengin olan başka lisanları öğrendikten sonra o lisanlara ait kelime ve terkipleri fasih sanmağa, kendi dillerini kaba ve yanlış telâkki etmeğe başlarlar. İşte bu “ruhî halet” tesiriyle “Selçuk Türkçesi”ni ilk yazmağa başlayanlar da Arapça ve Acemce kelimelerinde, terkiplerinde lisanca daha büyük bir necabet, edebiyatça daha iyi bir kıymet bulmuşlardı. Fazla olarak Arapça, din ve şeriat, Acemce de saltanat ve edebiyat lisanıydı. Eski yazılarını, tarihlerini, edebiyatlarını unutan ve ırkî seciyeleri tesiriyle daima “cezrî inkılâplar” yapmağa meyyal bulunan Türklerin Arapçada Acemcede buldukları “icaz *prestige*” kuvvetine musahhar olmamaları mümkün değildi. Hususıyla yeni bir din, yeni bir medeniyet kabul eden, mahallî ihtiyaçlara muvafık yeni hükümetler tesis eyleyen bedevî ve tahsilsiz bir kavim dine, medeniyete, hükümete [3] dair yeni kelimeler ibda etmek ihtiyacındadır. Bu kavim tabîdir ki ruhî ve ictimâî hadiselerin müdîri olan “ekal sa’y” kanununa isyan edemezdi; dinini, medeniyetini, hükümet usulünü kabul ettiği, hayat ortaklığı tesis ederek bir muhitte yaşamağa karar verdiği kavimlerin basmakalıp terkipleri ve ıstılahları mevcut iken yenilerini aramak böyle bir kavmin hatırına bile gelmezdi. Tarihî bir tekâmüle başlayan yeni milletler ibda devresine gelmeden evvel uzun bir taklit devresi geçirmek mecburiyetinde kalırlar. Saydığımız âmiller arasında başka milletlere mensup

üstadların beceriksiz mukallidleri olan âlimlerde ve şairlerdeki hocalarına benzemek arzusunu, malûmatfuruşluk hevesini de unutmamak lâzım gelir. Hep bu heves neticesidir ki birçok Türkler eserlerini Arapça, Acemce yazmışlardır.

Türkçe yazmağa tenezzül edenler de yalnız kendi lisanlarının edat ve fiillerini kullanmakla iktifa edecek derecede taarrüb ve taaccüm hastalıklarıyla ma'lûl olmuşlardır. Bir şey daha vardır ki onu da söylemeliyiz: Eski Mısır hiyeroglif âlimlerinde olduğu gibi bizim münşilerimizde de âdeta bir “kast usulü”, bir “zekâî kefeviyet” arzusu vardı. Onlar nasıl kendi tabakaları haricinde olanların hiyeroglifi anlamak istemelerini bir küfür addetmekte idiyse bizinkiler de yazılarının ancak kendi seviyelerinde bulunanlar tarafından anlaşılacak derecede muğlâk olmasını en büyük [4] edebî kıymet addediyorlardı. Bu kafadaki münşilerimizin herkes tarafından okunamamak için eserlerini siyakat hattıyla yazmamış olmalarına taaccüb edilir!..

Bu taklit cereyanı Nergisî'leri, Veysî'leri yetiştirmekte, hamseler gibi zoraki iğlâk numuneleri meydana getirmekte iken doğru duyan, yalnız kendi lisanını, kendi hayatını seven avam başka bir lisan konuşuyor, kendi muhitinden ayrılan bu tabiata muhalif akıntıya hiç ehemmiyet vermiyor, kendi karihasından doğurduğu Âşık Garip'leri, Köroğlu'larını, manileri, destanları terennüm ediyordu. Kendi lisanına giren Arapça Acemce kelimeleri tasarruf ederek Türkçeleştiriyordu. Ara sıra Sinan Paşa gibi, Koçi Bey gibi, Hakkı Paşa gibi, Âkif Paşa gibi doğru hislere malik zatlar çok kere noksan, ve bazan da yanlış cereyanlara tabi olmakla beraber bu yapma lisanı hırpalamış, avam lisanına yaklaştırmak istemişlerdir. Fakat o zamanlar ictimâî bünyesine gerek tebasını gerek ecnebileri “kendi kendilerini idare eden mutaazziv cemaatler” halinde kabul edecek derecesinde temsil melekesinden henüz mahrum bulunan Osmanlı milleti yabancı lisanların kendi lisan muhitinde haiz oldukları haksız imtiyazlara nihayet verecek bir seviyede bulunmuyordu.

Lisanda teceddüd ihtiyacını mantikî ve usulî bir surette ilk hisseden Şinasi'dir. Memleketimizin siyasî ve ictimâî bir yeniliğe teveccüh ettiği Reşid Paşa devrinde yetişen Şinasi Efendi [5] Fransa'da tahsil ettiği sırada lisanla edebiyat arasındaki samimi münasebeti; edebiyat, lisana ne kadar yaklaşırsa o kadar bedî ve insanî olacağını lâyıkıyla anlamış, ve vatanına dönünce bu içtihadını tatbika başlamıştı.

Nergisî lisanı edipler arasında kuvvetli bir revaca malikti. Avam da okuyacak kitap bulamadığı için büsbütün okumadan yazmadan mahrum kalmıştı. Şinasi bu haller karşısında lisanı “radikal, cezrî” bir surette yenileştiremez, “ekal sa'y”

kanununu ihmal ederek Nergisî lisanından bir hamlede avam lisanına atlayamazdı. Çünkü böyle kökten bir yeniliği ne havas kabul eder, ne de avam tervic edebilirdi. Bu manialar mevcut olmasa bile ilk edebî terbiyesini eski lisandan alan Şinasi -tabiat atlayamaz kanunu mucibince- şüphesiz ki radikal olamayacaktı. Zaten hiçbir müceddid yoktur ki eskilikten bazı unsurlar muhafaza etmiş olmasın. Halis yenilik ancak müceddidlerin muakkıblerinde görülür. İşte bunun için Şinasi'nin lisanımızda husule getirdiği teceddüd (merbut nesr)ü (maktû' nesr)e tahvilden, secileri, tefsîrî atıfları, izafet ve tavsif tetabularını tarddan ibaret kalmış, hulâsa Şinasi lisanı Nergisî lisanından Yeni Lisana uzatılmış bir köprü vazifesini ifa etmiştir.

[6] -2-

Tasfiyeciler ve hataları

Şinasi'nin mantıkî ve usulî bir surette lisanda husule getirdiği teceddüdün kâfi olmadığı artık hissediliyor ve lisan tasfiyesi namıyla birtakım teşebbüsler ortaya sürülüyordu. Bütün bu hareketlerin hulâsası: “Başka lisanlardan alınarak gerek tasarruf edilmiş ve gerek edilmemiş bütün kelimeleri lisanımızdan çıkarmak, ve yerlerine Türkçe cezirlerden müştak kelimeleri ikâme etmek”ten ibaretti. İctihad, lisan ilminin en esaslı kanunlarına mugâyir olduğu için kuvvetli bir hata idi. Maks Müller’in dediği gibi “bir lisan kendi cezirlerinden değil, kendi tasarruflarından müteşekkildir.” Türkçenin tasarruf etmiş olduğu Arapçaya, Acemceye, yahut başka lisanlara mensup kelimeler tamamıyla Türkçe kelimeler demektir. Bu kelimeleri Türkçe addetmemek ne kadar hata ise, terk edilen ve artık avam tarafından tanılmayan Türkçe kelimeleri lisanımızın canlı unsurları sanmak da o kadar büyük şaşkınlıktır. Müstehase haline gelmiş hayvan yahut nebat nevilerinin yeniden ihyasına çalışmak da “lisanların tekâmülî düsturları”na o kadar menafidir. Bir lisanın canlı kelimeleri halk tarafından manâsı bilinen ve tekellüm lisanında kullanılan kısımdır. Bu kelimelerin cezir itibarıyla başka bir lisana ait olmasının ehemmiyeti [7] yoktur. Meselâ Allah, peygamber, cennet, cehennem kelimeleri, çalab, yalvaç, uçmak, tamu kelimelerinden daha Türkçedir. Çünkü bu kelimeler hayata maliktir, lisanî bir mevcudiyetle yaşıyor, ötekiler ölmüştür, yalnız bir müstehase varlığıyla eski lûgat kitaplarında mevcudiyetini muhafaza ediyor.

Meşrutiyetin ilânını müteakip teessüs eden (Türk Derneği) namındaki (lisan encümeni) de tasfiyecilerin de bu yanlış yoluna gitmekten başka bir şey yapmadı.

Bundan dolayıdır ki lisanın ıslahında esaslı bir rol ifa edemediği gibi, hareketini düzeltmezse şimden sonra da edemeyeceği derkârdır.

-3-

Yeni Lisanın ilk adımları

Şinasi'den sonra lisan gittikçe sadeliğe doğru yürüdü. Cevdet Paşa (Kıyas-ı Enbiya)sında, Hamit, Kemal, Ekrem Beyler, Ahmet Midhat Efendi, Muallim Naci, bihassa Nabizade Nazım ve Sezai Beylerle bunları takip edenler Arapça, Acemce terkipleri az kullanmağa meyil gösterdiler; fakat hareket bir kaide, bir usul dairesinde takip olunmadığı için sahipleri muttarid bir üslûp ile yazı yazamıyorlardı... Bundan on on beş sene evvel Hüseyin Cahit Bey “teessüf olunur ki [8] lisanımıza Arabî ve Farisî kelimelerle beraber Arabî ve Farisî kaideler de almışız.” demiş, eski lisanın münasebetsizliğini -birinci defa olarak- göstermişti. Fakat mensup olduğu (edebî muhit) eski lisandan büsbütün ayrılmadığı için bu fikrini fiil haline koyamadı.

Meşrutiyetin ilânından sonra siyasî ve ictimâî ihtiyaçlar lisanın sadeleştirilmesi keyfiyetini te'kid etti. Herkesin ruhunda mübhem bir surette (lisanda müsavat) fikri uyanmağa başladı. (Millî hakimiyet)in kabulü, bütün vatandaşların bu hakimiyeti güzel ifa edecek bir irfan seviyesine getirilmesini icap eder. Bunun da yegâne vasıtası (umumî ve müşterek bir lisan) olabilir. Osmanlılar (demokratik) bir idareyi kabul ettikleri gün (idraki yalnız yazanlara münhasır, aristokrat bir lisan) tegallüb mevkiinde kalamazdı. Nitekim bütün imtiyazlı tabakalar gibi o da kalmadı, düştü... Şu bir iki sene zarfında meydana çıkan eserler, o kof terkiplerden, eğri büğrü cemlerden sıyrılmaya başladı, genç ediplerimizin pek çoğu bu ictimâî cereyana kapıldılar, lüzumsuz tantaneları attılar.

Lisanımıza “bedaet *Esthetique*” noktasından bakanlar gördüler ki kullanıla kullanıla köhneleşmiş, basmakalıp haline geçmiş terkipler artık taravetini kaybetmiş, çirkinleşmiştir. [9] esas şekilden tecerrüd edemediği için, onlar, yeni fikirlerin, yeni hayallerin doğmasına, büyümesine mâni oluyordu. Genç edipler bu terkipleri bozmadıkça ne kadar gayret etseler basmakalıp fikirlerden, klişe halinde hayallerden kurtulamayacaklardı. Ve işte böyle bir güzellik ihtiyacı da (Yeni Lisan)ın âmillerinden biri oldu. Genç ediplerimizden birçoğunun yazdıkları eserlerde, hususıyla Halide Hanımın geçenlerde neşrolunan (Harap Mabetler)inde görülen (Arapça, Acemce terkipler azlığı) bütün bu saydığımız sebeplerin neticesidir. Fakat yine bu eserlerin sırasında burasında iyilik güzellikle taban tabana zıt Arapça ve Acemce terkipler

görülüyor ki bu sırf (lisanî bir düstır)ın mevcıt olmamasından ileri geliyor. Bu ihtiyacı hisseden, bütün bu cereyanları tedkik eyleyen birtakım gençler istikbal Türkçesinin Arapça, Acemce terkiplerden, cemlerden, edatlardan âzade kalacağını sezerek lisanımızın bu esasa rabtını istediler; ve buna (Yeni Lisan) namını verdiler.

-4-

Yeni Lisanın programı

Yeni Lisan bütün dünyadaki lisanlar gibi yalnız kendi sarfını tanımak, ve Arapça, Acemce kelimelerin menşelerinin tedkikini iştikak [10] ilmine tevdi etmek istiyor; yani (Türkçeye yalnız Türkçe kaideler hakim olmalıdır.) diyor. Yeni Lisanın programı aşağıdaki kaidelerden ibarettir:

1-Türkçe terkipler ve cemler ihtiyaca kâfi [*] olduğundan Arapça, Acemce bütün terkip ve cemler kullanılmayacak.

2-Sadr-ı azam, şeyhü'l-İslâm, Bâb-ıâli, Şûrâ-yıdevlet, arz-ıhâl, pâ-y-ıtaht, tercüme-ihâl gibi terkip bünyesinde buldukları halde manâca basit, ve evlâd, talebe, amele, havadis, ahlâk, edebiyat, rûsımat gibi cem bünyesinde buldukları halde manâca müfred olan tabirler kullanılacaktır.

3-Bazı ıstılahların mukabilleri olmak üzere (hurde-bîn, bed-bîn, yek-nüvişt-*monographie*, şeh-nüvişt *chef d'wure*, müvellidü'l-humûza, müvellidü'l-mâ', gibi Arapça, Acemce mürekkep kelimeler istimal edilecektir.

4-Hayvanat, nebatat, ensac gibi cemler, hayvanlar, nebatlar, nescler manâsında kullanılmayacak, *zoologie*, *botanique*, *histologie* ilimlerinin mukabilleri olarak baki kalacaktır.

5-İlm-i rûh, ilm-i içtimâ, ilm-i hayât, ilm-i garîze *physiologie* kabilinden tabirler tıpkı Fransızca mukabilleri gibi basit sayıla [11]caktır.

6- “Sarf” ile “iştikak” bahisleri birbirinden tamamıyla ayrılacak, iştikakça mürekkep olan yukarıdaki tabirler sarfça basit telâkki edilecektir. Sarf kitaplarında Arapça, Acemce kaidelerden asla bahsedilmeyecek, bu lisanların müştak ve mürekkep kelimeleri, sarf kitaplarında (semaî ve basit) kelimeler gibi gösterilecek, nasıl iştikak ve tereküb ettikleri (iştikak) kitaplarında izah edilecektir.

* İstimzacımızın sonundaki (Türkçe Terkiplerin Güzelliği) bahsinin tedkikini istirham ederiz.

7-İştikakça terkip ve cem bünyesinde bulunduğu halde sarfça basit ve müfred telâkki edilen kelimeler lûgat ve muhit kitaplarında müstakil bir kelime vaziyetinde gösterilecek, eski lûgat kitaplarının mürekkebi basitte, cem’i müfredde göstermek gibi kaideleri kaldırılacaktır. Meselâ (muhîtü’l- ma’ârif) kelimesi (muhit) yahut (maarif) kelimelerine tahsis olunan satırlarda değil, müstakil bir kelime gibi kendi başına yazılarak tefsir edilecektir. Nasıl ki Fransızca kamuslarda *encyclopedie* kelimesi (*cycle*) yahut (*pedie*) kelimelerine tahsis olunan mevkilerde izbar edilmez, basit ve müstakil bir kelime suretinde ayrıca yazılır.

8-Yukarıda sayılan ve ilmî mefhumların yeni istılahları olmak üzere vücutlarına ihtiyaç bulunan terkip ve cemlerden maada tahlili mümkün ne kadar klişeler varsa bozulacak, yahut vücutlarına ihtiyaç yoksa kat’iyen terk edilecektir. (Nazar [12] noktası, sanat eseri, dikkat nazarı) gibi tabirler (eser-i san’at, nokta-i nazar, nazar-ı dikkat) tabirlerine müreccahtır. (Nazar-ı dikkate almak) mevkiinde (nazara almak) yahut (dikkate almak) tabiri kullanılabilir.

9- Arapça, Acemce terkiplerin tufeylîsi olan Türkçe terkiplerde yaşamasına imkân verilmeyen Arapça, Acemce kelimeler artık isti’mal edilmeyecek, bu suretle lisanımız kendi kendine tasfiye edilmiş olacaktır; meselâ mâ’ gibi, âb gibi kelimeler sırf mâ’-ı leziz, âb-ı sâf gibi terkipler sayesinde yaşadığı için bu terkiplerin terki hâlinde ölmüş bulunacaktır.

10-Arapça, Acemce kelimelerin avamca temsil edilen şekilleri havaşça muhafaza olunan aslî şekillerine tercih edilecektir: bekere- makara, çârçûbe- çerçive, nerdüban-merdiven, benefşe- menekşe... gibi.

11-Türkçede Arapça, Acemce kaideler hâkim olmayacağı gibi bu lisanların tecvidleri de nâzım olmayacaktır. Türkçeye giren Arapça, Acemce kelimeler Türkçenin kaidelerine tamamıyla tabi olacağı gibi tedricîbir surette de Türk tecvidine tetabuk edecek, Türkçenin hususî âhengiyle itilâf edecektir [*]

12-Arapça, Acemce kelimelere dahil, yahut lâhık olan Arapça, Acemce edatlar da mümkünse Türkçe edatlara tebdil edile[13]cektir. (Tabiat-tabîlik, gayritabiat-tabıatsizlik, şuurî- şuurlu, gayrışuurî, şuursuz.) gibi.

13-Terkiplerle ifade olunan manâlar, basit kelimelerle ifade edilmeğe çalışılacaktır. (Kuvve-i fâtıra) yerine (fatıra), (hikmet-i bedâyi) yerine (bedaet), (gaye-

* “Yeni Lisanın Güzelliği” bahsine müracaat buyurunuz.

i hayâlî) yerine (mefkûre), (ilm-i hayvanât) yerine (hayvanat), (Meclis-i Meb'ûsân) yerine (Meb'usan) gibi. Bu lâzımdır; çünkü lisan ilmi “kelimeler medlûlerinin tarifleri değil, işaretleridir.” diyor. Mürekkep kelimeler medlûlleri tarif ihtiyacıyla yayılmıştır. Halbuki kelimeler medlûllerinin yalnız işareti olduğundan bu hizmeti basit kelimeler daha iyi ifa eder.

14-Türk Derneği'nin vesair tasfiyecilerin yaptıkları gibi Çağataycaya, Türkmençeye, yahut yalnız Anadolu, Rumeli lehçelerine mensup kelimeler (Yeni Lisan)da kullanılmayacaktır. Yeni Lisan, İstanbul'da tekellüm edilen, ve edebî lisanımızın istifasıyla nezih ve necip bir mevki kazanan üslûp ve kelimeleri isti'mal edecek. Ve bu üslûp ve kelimeleri İstanbul şivesinde mündemic bedaetetevfikan daha ziyade güzelleştirmeğe çalışacaktır.

-5-

Yeni Lisanın mekteplere tatbiki

Yeni Lisanın birinci hedefi “ıştikak” bahsini “sarf”[14]tan büsbütün çıkarmaktır. Bir kelime ıştikakça “terkip” yahut “cem” bünyesinde olduğu halde sarfça “basit” yahut “müfred” olabilir. Bunun için manâsı basit olan terkiplerle manâsı müfred olan cemlerin “ıştikakî” mahiyetleri tasfiye sarfında hiç nazara alınmayacaktır. İsti'mali zarurî olan “terkibî vâsf”lar da bu kabildendir. Gerek bu gibi kelimeler, gerek sair Arapça, Acemce isimler, mastarlar, sıfatlar tasfiye sarfında semaî lâfızlar sırasına konulacaktır.

İbtidaiyelerde, rüşdiyelerde tasfiye sarfı okutmak kâfidir. İdadiyelerde “İştikak” namıyla ayrıca Arapça, Acemce terkiplerin ne surette tereküb veyahut ıştikak ettikleri gösterilebilir. Bu ıştikak derslerine Türkçe kelimelerin asıllarını, ıştikaklarını da ithal etmek faydalıdır. Rüşdiye tahsiliyle iktifa edenler çiftçilik, hizmetçilik âlemlerinde kalacaklarından ıştikak dersini takip etmeyebilirler. İdadiye talebesi ıştikak ilmini iki cihetten öğrenmeğe mecburdurlar: (1) İştikak bahsi Türkçeyi esaslı bir surette öğrenmek isteyenlere elzemdir; (2) Arapça, Acemce lisanlarını müstakil tahsil etmek arzusunda olanlara faydalı başlangıçtır.

4

[1/15] **Yeni Lisanın Güzelliği**

-1-

Lisanda ikilikler

Aynı kelimeyi âlimler başka türlü, avam başka türlü kullandığı zaman buna “ikilik *Doublet*” namı verilir. İkilikler, kelimelere münhasır olmak üzere, her lisanda vardır. Fakat Türkçede kelimelerden başka terkiplerde, cemlerde, edatlarda da ikilikler mevcuttur. İbtida kelimelerdeki ikiliklere misal gösterelim:

Türkçe kelimeler

Âlimlerin isti'mali

kangı
kanı
dürlü
kimesne
gelmişsin
dinleyeyim
kışlak
yasa
ordu
hakan
[4/18 (2/16)]
hatun
arslan
kazgan
ilke
kapu
toğrı
ilerü
ay oğul
keraste

Avamın isti'mali

hangi
hani
türlü
kimse
gelmişin
dinleyim
kışla
yasak
orta
han
kadın
aslan
kazan
ülke
kapı
doğru
ileri
a yol
kereste

2- Farısî kelimeler

rûze
bahş etmek
nerdüban
çârçûbe
benefşe
çetr
cehûd
pençsenbe
câdû
âyine
[5/19 (3/17)]
şikem
mehtâb
kûşe *ou*
zerdâlû

oruç
bağışlamak
merdiven
çerçive
menekşe
çadır
çifit
perşenbe
cadı
ayna
işkembe
maytab
köşe *eu*
zerdali

gırbâl
haftân
güze
gavgâ
panbeh
yâre
nemaz
mâye
beyâbân
şeltük
gebr
dürbîn
çerâğ
hemân
fenâr

kalbur
kaftan
kozak
kavga
pamuk
yara
namaz
maya
yaban
çeltik
gâvur
dürbün
çıra,çırak
hemen
fener

3- Arabî kelimeler

Âlimlerin isti'mali

[6/20 (4/18)]

âdem
ebdal
tabl
arak
Oşmân
sûret
fincan
galebelik
aybe
İman etmek
tasavvur etmek
bekere
avret
eblâk
ebraş

Avamın isti'mali

adam
abdal
davul
rakı
Osman (lâfzında)
surat
filcan
kalabalık
heğbe
inanmak
tasarlamak
makara
avrat
ablak
abraş

4- Ecnebî kelimeler

Âlimlerin isti'mali

bank
bankiye, banker
post
pilan
[7/21 (5/19)]
rejon
vapureu
vaptiz
şapo

Avamın isti'mali

banka
bankacı, bankâr
posta
pilanço
racon
vaporou
vaftiz
şapka

sigara	cigara
revolver	rovel
baliyemez	balyemez
şokola	çukulata
salad	salata
Frans	Fransa
İtaliyan	İtalyan
Anglter	İngiltere
Rus	Rusya
Avrob	Avrupa
sulfat	sulfato

-2-

Âlimlerin ve avamın psikolojileri

Âlimlerin yazdıkları “galatât” kitaplarına bakılırsa avamın isti’mal ettiği kelimelerin yanlış sayıldığı görülür. Avam ise isti’malleriyle -âlimlerin kullandıkları kelimeleri fiilî reddederek- lisanında tasarruflar icra etmişlerdir.

[8/22 (6/20)] Âlimler, Türkçe kelimelerde Selçukîlerin isti’malini fasih tanımışlar, hariçten alınan kelimeleri ise mensup oldukları lisanlarda nasıl telâffuz olunuyorsa o surette kabul etmişlerdir. Âlimlerin ruhu avama ait isti’malleri yanlış ve kitaplarda yazılı şekilleri doğru telâkki etmekle ma’lûdür. Âlimler, ananeci ve kaideci olduklarından lisanında husule gelen selim tekâmülleri, feyizli istihaleleri tedenni ve tefsih sanırlar.

Yeni Türkçe; galatlardan yani, avamın isti’mallerinden doğmuştur. Âlimler ukalâlıkla mecbul oldukları için kavmî lisanlarını muhtelif lisanlarda yazılmış sarf kitaplarından öğrenmeye çalışırlar. Avam, salıkaya tabi bulunduğu lisanında da rehberi salıkasıdır. Avam, salıkasıyla lisanında daima tahavvüller husule getirir. Bu tahavvüller keyfî ve tesadüfî olmaz, lisanın “salikâtecvid”ine, “tabiî bedaet”ine tabi olur: Eski Türkçede müsta’mel “kaygu, sayru, ağu, gözgü, ösrük” gibi kelimeler, lisanın tecvidine ve bedaetine muvafık olmadıkları için avam tarafından terk olundular. Yerlerine “keder, hasta zehir, ayna, sarhoş” kelimeleri kullanılmaya başlandı. Avam gerek eski Türkçede mevcut, gerek Arapçadan, Acemceden ve sair ecnebi lisanlardan me’huz kelimeleri kendi bedaetine, kendi tecvidine uydurmağa çalıştı. Uyabilenleri istihalelere uğrattı, uyamayanları lisandan ihraç etti. Yeni Türkçe bu suretle ikiliklerden, ve bu ikilikler arasında [9/23 (7/21)] avamın istihallerinden

tevellüd etti. Yeni Türkçenin tabi bulunduğu istihale kanunlarını keşfedebilmek için her şeyden evvel Türkçenin zımnî tecvidini, salikî bedaetini tedkik etmek lâzımdır.

-3-

Türkçenin Tecvidi

Türkçede iki türlü âhenk vardır. Birincisi samtların âhengidir. Bir kelime sakil bir harf ile başlamış ise onu takip eden bütün harfler de sakil olur; bilâkis hafif bir harf ile başlayan bir kelimenin bütün harfleri hafif olur. Türkçede kelimeler sakil ve hafif diye iki kısma ayrılır, sakil kelimelere lâhık olan edatlar sakil; hafif kelimelere lâhık olan edatlar hafif telâffuz olunur: Çiçeklik, odunluk gibi...

Türkçede “a, ha, hı, sad, dad, tı, zı, ayın, gayın, kaf” samtları sakildir. “Kalmak, kırmak, salmak, durmak” kelimelerindeki harekeleri irae eden “elif, ye, vav” saitleri de sakildir. Diğer samtlar, kelimenin sakil ve hafif olduğuna göre sakil veya hafif söylenir. Mütebaki saitler daima hafiftir.

Sakil harflerle başlayan Arapça, Acemce kelimelerde âhenk tesiriyle husule gelen istihalelere misal:

Âdem, adam - Hasen, Hasan - Hayder, Haydar- haste, hasta- sandeli, sandalya - sûret, surat - [10/24 (8/22)] fzla, fazla - trf, taraf - ‘arb, arab - gavga, kavga - mksd, maksad - kdr, kadar - [hefte, “hafta” kelimesinde “he” harfi “ha” harfine mültebes olduğu için sakil bir harf gibi müessir olmuştur.]

Âlimler, imlâya; avam telâffuza hakim oldukları için Arapçadan, Acemceden alınan kelimeler, telâffuzca büyük istihalelere uğradıkları halde imlâca eski şekillerinde kalmışlardır. [Hakiki sebebi ileride gösterilecektir.]

Âhengin ikinci nevi saitlerin âhengidir. Bu âhenge göre kelimeler, vâvî, yâî diye ikiye ayrılır. Yâî kelimelerde yalnız fetha ve kesre harekeleri bulunabilir. Vâvî kelimelerde yalnız zamme mevcuttur. Yâî kelimelere lâhık olan edatlar esre, vâvî kelimelere lâhık olan edatlar ötre okunur:

[Yâî]	[vâvî]
babalık	oğulluk (luk)
Sivaslı	Söğütlü
tatsız	tuzsuz (suz)

Arapçadan, Acemceden sair ecnebi lisanlardan alınan kelimelerde yavaş yavaş bu âhenge ittiba etmektedir.

Misal:

	dûrbîn	dürbün
	şeltûk	çeltik
	câdû	cadı
	zerdâlû	zerdali
[11/25 (9/23)]	güre	koruk
	rûze	oruç
	şapo	şapka...

Bununla beraber âhengin bu tesiri ekseriyetle telâffuzda kalmış, imlâya sirayet edememiştir. [Sebebi ileride gösterilecektir.]

Türkçede sakinlerin içtimaı caiz olmadığından "fıkr, ilm, şi'r, hüzn, katl" gibi kelimeler: "fikir, ilim, şiir, hüzn, katil" suretinde harekeli telâffuz edilmeye başlanmıştır.

Bu misallerden anlaşılıyor ki: İkilikler ve galatlar Türkçeye mahsus "salikî tecvid" in tesiriyle husule gelmiştir. Bu tecvidin âhenklerine ittiba etmeyen Türkçe, Arapça, Acemce kelimeler terk olunmuş; ittiba edebilenler temsil edilmiştir.

-4-

Türkçenin bedaeti

Lisanın bedaeti, kelimelerin maddî güzelliğini tedkik eder; manâlarındaki güzelliği nazara almaz. "Remi dö Gurmon" un dediği gibi (bir kelimenin manâsı bir kadının zekâsı gibidir. Bunların her ikisi de şekildeki güzelliğe fazla bir cazibe ita edemez.)

Kelimelerin bedaete muvafık olması için ibtida lisanın tecvidine muvafakati şarttır; fakat bir kelime tecvide muvafık olmakla bedaete de muvafık olmak lâzım gelmez. Bazı kelimelerimiz vardır ki Türkçenin [12/26 (10/24)] tecvidine muvafık olduğu halde bedaete muvafık değildir. Eski Türkçede müsta'mel (ösrük, gözgü, baskıç) kelimeleri gibi... İşte bunlar bedaete muvafık [muvafakat] etmedikleri için terk olunmuşlardır.

Bedaet, yalnız salıkaya tabidir; bazan (b) harfini (m) harfine tebdil eder. (Bekere) [yi] (makara) (benefşe)yi (menekşe) yapar. Bundan başka (sigara) (cigara), (vaptiz) (vaftiz), (fincan) (filcan), (arak) (rakı) olur.

*

**

Bir kelime, Arapçada, yahut Acemcede güzel olduğu halde Türkçeye geçince çirkin görünür. Türkçede güzel olmak için eski şeklini değiştirmesi, Türkçenin tecvid ve bedaetine uygun, yeni bir şekil alması icap eder. Arapça ve Acemcede harekeler, maksur ve memdud olmak üzere iki kısımdır:

Maksur harekeler (fetha, kesre, zamme) işaretleri ile, memdud harekeler (elif, vav, ye) harfleriyle gösterilir. Türkçede memdud harekeler yoktur, yalnız maksur harekeler vardır. Binaenaleyh Türkçeye intikal eder. Arapça ve Acemce kelimelerde ibtida memdud harekelerin maksur telâffuz olunması, saniyen samit ve saitlerin âhenklerine muvafık bir şekil alması icap eder.

Eski lisanda Arapça ve Acemce terkipler ve cemlerde müsta'mel [13/27 (11/25)] olduğu için bu lisanlara ait kelimeler, Türkçenin tecvidinden âzade kalmışlar, eski kavmiyetlerini muhafaza etmişlerdir. Eski lisanda Arapça ve Acemcenin yalnız kaideleri değil, tecvidleri, bedaetleri de hâkim olmuştur. Bunun için kelimelerde iki makûs taklit cereyanı mevcuttur. Onlar bir taraftan avam lisanında Türkçenin âhenklerine ittibaa çalışırken, öte taraftan âlimlerin sunî dilinde Arapça ve Acemcenin tecvidine imtisal zaruretinde kalmıştır. Bundan dolayı (kardeş, elma) gibi bazı Türkçe kelimeler (kavmî âhenk)lerini kaybederek Arap ve Acem tecvidlerine mahkûm olmuşlardır. (Ordu, sancağ, ümid) gibi kelimeler Farisî terkiplere de dahil olarak büsbütün Acemleşmişlerdir. Bu hal devam etse ihtimal ki Türkçenin bedaeti büsbütün zail olacak, lisanımız Araplaşmış, Acemleşmiş, uydurma ve çirkin bir lisan şeklini alacaktır.

-5-

Terkiplerde ve cemlerde ikilikler

Başka lisanlarda yalnız kelimelerde ikilikler vardır; eski Türkçe fazla olarak terkiplerde, cemlerde, edatlarda da ikilikler yapmıştır. Bu müstesna hâlin neticesi olarak memleketimizde âdeta birbirinden ayrı iki lisan tekellüm olunmuştur. Avam, âlimlerin yazdığı kitapları asla anlamamış, kendi yazıcıları tarafından yazılan “Âşık Garipler”i, “Köroğlular”ı okumuş, kendi ruhundan kopan (mani)leri, (destan)ları terennüm etmiş, kendi muhayyilesinin [14/28(12/26)] doğurduğu (efsane)leri, (masal)ları anlatmış ve hâlâ anlatmaktadır. Arapça, Acemce terkipler, cemler, edatlar Arapça ve Acemce kelimelere ibtidaî şekillerini muhafaza için müstahkem kaleler vazifesini ifa etmiş, lisandaki bedaetin intişarına âhenkteki güzelliğin taammümüne

mâni olmuştur. Avam, Arapça, Acemce kelimeleri kabul ederek temsile çalışmış, fakat bu lisanın terkiplerini, cemlerini, edatlarını asla kullanmamıştır.

Avama bu gibi terkipler gösterildiği zaman ya (mülâzım-ı evvel, mülâzım-ı sani) terkiplerinde olduğu gibi (evvel mülâzım, sani mülâzım) şekillerine sokmuş, yahut iki sefinenin isimleri olan (Feth-i Bülend, Nüvîd-i Fütûh) terkiplerinde olduğu gibi büsbütün tahrif ederek (Yedi Bölen, Delik Kütük) kılıklarına ifrağ etmiştir. (Seri ateşli top) tabirini (sarılı top) yapmıştır. Bu misallerden meydana çıkıyor ki avam daima kullanacağı terkiplere (manâsı anlaşılır) bir şekil vermiştir. (Seri ateşli) yerine (çabuk ateşli) dense idi şüphesiz değiştiremeyecekti. Çünkü (manâsı anlaşılmış) olacaktı.

Yeni Lisancılar, Türkçenin her safhasında bu ikilikleri görerek avamın isti'malini lisanın salikasına ve mizacına daha muvafık buldu. Ve bu isti'mallerden yeni Türkçeyi istimzaca azmetti. Bir lisan canlı kelimelerden, canlı kaidelerden, canlı âhenklerden tereküb eder. Başka lisanlardan alınan kelimeler, kaideler, âhenkler ölüdür. Yeni Türkçe Selçukçadan, Çağataycadan kelimeler, kaideler [15/29 (13/27)] alamadığı gibi, Arapçadan, Acemceden, Türkmenceden, Avrupa lisanlarından da bu kaideleri iktibas edemez; çünkü bu muktebes unsurlar, hayatsız unsurlardan ibarettir. Yeni Türkçe bu lisanlardan yalnız muhtaç olduğu kelimeleri alır ve bunları kendi kaidelerine, kendi âhengine, kendi bedaetine, kendi salika ve mizacına tevfiik ederek temsil eder. O zaman bu mehuz kelimeler canlanır, yaşamağa, istihale ve tekâmül etmeğe başlar. Yeni Lisan Türkçenin âhengine muvafık olmayan bir kelimeyi aslı Türkçe olsa bile Türkçe saymaz. Başka lisanlardan alındığı halde temsil edilmiş, Türkçenin tecvidine uydurulmuş kelimeleri (halis Türkçe) gibi telâkki eder. Maks Müller'in dediği gibi (bir lisan kendi cezirlerinden değil, kendi tasarruflarından müteşekkildir.) (Keder) kelimesi (kaygu) kelimesinden daha Türkçedir, çünkü: Kaygu kelimesinin mümasilleri olan (sayru), (ağu) gibi kelimeler lisandan tard edilmiştir. (Keder) kelimesinin Türkçede mümasilleri olan (emek), (elek) gibi kelimeler ise kesretle müsta'meldir, çünkü lisanın tecvidine muvafıktır.

Eski Türkçe, ecnebî terkipleri, cemleri, edatları kullanmamış, hiçbir lisanda bulunmayan bu hasta, bu memsuh ikiliği kabul etmemiş olsaydı şimdi bütün ecnebî kelimeler, tamamıyla Türkçenin tecvidine, bedaetine tevafuk etmiş olacaktı.

Bugün elimizde son derece sağlam ve güzel bir lisan bulunacaktı; fakat bizden evvelkilerin ehemmiyet vermedikleri hakikatlere bugünün [16/30 (14/28)] evlâtları olan biz kıymet vereceğiz. Bir lisan diğer lisandan (lisaniyet) alamaz, kelimeler

alabilir. Bunları da kendi tecvidine, bedaetine göre temsil eder. Lisanın tecvid ve bedaeti avamın salikasında tecelli eder. Feyizli ve müterakki bir edebiyat avamın salikasını tatbik ederek lisanın inkişafına bâdi olur, âlimler, edipler her zaman lisana fenalık yapmışlar, lisanın tabîî güzelliğini kendi (malûmatfuruşluk) heveslerine feda etmişlerdir. Başka lisanlara ait kaideler, tecvidler, âhenkler Türkçede muzır kapitülasyonlar kabilindedir. Bu imtiyazları ihraç ve izale ederek yabancı kelimeleri temsil etmek ve bu temsilde avamın teşkil ettikleri kelimeleri nümune tanımak yeni Türkçenin vazifesidir.

Âhenkli kelimelerin, âhenksiz kelimelerden daha güzel olduğunu hiç kimse inkâr edemez. Türkçe terkiplerin, cemlerin, edatların Arapça, Acemce terkiplerinden, cemlerinden, edatlarından daha güzel olduğu da misallerle isbat olunabilir:

Kütüb, kitaplar - mekâtib, mektepler - lisân-ı millî, millî lisan - edebiyât-ı cedide, yeni edebiyat - kıymetdâr, kıymetli - maddîyûn, maddeci.

Yeni Türkçenin eski Türkçeden hem daha güzel, hem daha faydalı olduğu şimdiye kadar gösterilen misallerden tamamıyla anlaşıldı. İlmin, felsefenin bütün bu teminlerine istinad ederek biz şiddetle iddia ediyoruz:

İstikbal Yeni Lisanındır.

[31 (29)] Türkçe terkiplerin güzelliği

Eski lisan klişeli bir lisan idi, Yeni Lisan bu klişeleri kelimelere tahvil ettiği için tahlilî bir lisan hâlini alacaktır. Arapça, Acemce kelimelerin yalnız Türkçe terkipler şeklinde kullanılması bedaete daha muvafıktır. Türkçe terkiplerin Arapça, Acemce terkiplerden daha güzel olduğu aşağıda beş esas ile isbat olunabilir:

1-Arapça, Acemce kelimeler Türkçe terkiplere dahil olunca lisanımızın tecvidine ve bedaetine muvafık telâffuz edilmek mecburiyetinde kalırlar. Halbuki Arapça, Acemce terkiplere girince o lisanlara mahsus tecvidlere tâbi kalmaları zarurîdir: Âdem-i ibtidâî, ibtidaî adam- benefşe-i rengîn, rengîn menekşe misallerinden anlaşılacağı gibi...

2-Arapça, Acemce terkipler Türkçeye klişe hâlinde girerler. Bunların bazılarını biz, kendimiz ibda etsek bile, bir Arap, bir Acem sıfatıyla ibda etmiş oluruz. Bu klişeler uzun bir kelimededen başka bir şey değildir. Böyle uzun kelimelerin bedaete ne kadar muhalif olduğunu anlayan Almanlar onları hemen parçalamışlardır. “Millet-i müsellaha” müellifinin bu hususta, uzun Almanca kelimelerin kısaltılması hususunda

pek büyük hizmeti olmuştur ki bahsimizi ta'vikedeceğinden dolayı şimdilik tafsilinden vaz geçtik. Türkçeden yabancı uzun kelimeleri çıkararak onların yerine [32 (30)] yalnız muhtaç olduğumuz unsurlarını kabul etmek bedaetin şiddetle istilzam ettiği meselelerdendir. Meselâ şimdiye kadar “Osmanlı kavimleri” makamında “akvâm-ı Osmâniyye” denince aralarındaki kesre iki kelimeyi “mürekkep bir kelime” yani klişe hâline koyuyor. Tıpkı Fransızcada müsta'mela *posteriorie apriorie L'omo faber* klişeleri gibi.

3-Birçok Arapça, Acemce klişeler vardır ki kullananlar bile çok kere onların tahlilî manâlarını bilmezler. İbham o çift kelimelerin manâlarını yemiş, mahv etmiştir. “Dil-ber”, “dil- ârâ” gibi. Bundan başka birçok adamlar “ittifâk-ı ârâ” izafet terkibindeki re'yn cem'i olan “ârâ”yı “ârâsten” mastarından emr-i hâzır, ve bu münasebetle her iki kelimenin hasıl ettiği kelimenin bir “terkîbî vasf” olduğunu zannederek kesresiz okuyorlar. Terkip hâlinde olan uzun kelimelerin tahlilî manâsı vazih bir surette anlaşılmaz, müz'ic bir karanlık içinde kalırsa lisanın bedaeti kaybolur. Bunun içindir ki avam “alâ'im-i semâ”yı “eleğimsağma” ve “feth-i bülend”i “yedi bölen”, “nüvîd-i fütûh”u “delik kütük” suretinde kendisine göre manâlı bir tarza sokmuştur. Lisanda böyle manâsı karanlık klişeler bulunmazsa avam tefsir için kelimeleri tahrife mecbur kalmaz ki, bu, lâzımdır.

4-Sıfatların ve muzâfünileyhlerin mevsuf ve muzaflarına takaddümü Türkçenin salikası ve bedaeti iktizasından olduğu için Arapça [33 (31)] ve Acemce izafet veya tavsifler her şeyden evvel Türk zevkine gayet çirkin gelir. Ve işte bunun içindir ki avam meselâ mülâzım-ı sâni mülâzım-ı evvel yerine sani mülâzım evvel mülâzım diyor, salikasına göre düzeltiyor.

Meselâ “Halide Hanım” “Harap Mabetler”de sırf Türkçe terkipler yaptığı zaman şimdiye kadar yazan bütün muharrirlerden ayrılarak bir yenilik gösterdiği için ne kadar güzellikler temin ediyor. İşte gelişigüzel aldığımız şu bir iki parçayı tedkik edelim:

“Ey Ana Toprağı”ndan:

“. çocukların felâket sularının en muzlim derinliklerinde boğuluyor.”

Eğer bunu eski lisanın salika ve bedaetimize muhalif olan karanlık terkipleriyle yazmış olsaydı: “ Çocukların miyâh-ı felâketin -ve belki de daha uzatarak miyâh-ı felâket-âlûdun- a'mâk-ı muzlimesinde -ve yine belki de a'mâk-ı zulmet-âgîninde-boğuluyor.” diyecek, bu rakik hayali kalın duygusuzluk perdeleri altında anlaşılmaz bir hâle sokacaktı.

Yine onun “Osman’ın Selâmı”ndan:

“... Sabah yıldızlarından dökülen solgun pırıltıların yandığı, şafak bulutlarının hafif bir humretle televvün ettiği, [34 (32)] ilk ziyanın bir inci beyazlığıyla cilâladığı bu rakid suların üstünde medid, muazzam bir sada -dünya ölmüş zannedilecek kadar müthiş bir sükût hükm-fermâ olan bu semavî ışıklara hitap ediyordu.”

Bu da eski lisana nakledilince:

“... Encüm-i seherden dökülen eşi’e-i hâsifenin yandığı, sehâ’ib-i şafakın bir humret-i hafife ile telvin ettiği ziyâ-yı evvelinin bir ebyaziyyet-i lü’lü’ -belki de bir ebyaziyyet-i mervârid- ile cilâladığı bu miyâh-ı râkidenin üstünde bir sadâ-yı mu’azzam u medîd -dünya ölmüş zannedilecek kadar- bir sükûn-ı müdhîş hükm-fermâ olan bu envâr-ı semâviyyeye hitab ediyordu.” gibi pek berbat bir şekil alacağı şüphesizdir.

5-Bazı Arapça ve Acemce kelimeler var ki lüzumsuz ve Türkçenin bedâetine mugayir oldukları halde ancak sığındıkları terkiplerin sayesinde yaşıyorlar, ve Türkçeye pek ağır bir yük oluyorlar. Mâ’, âb gibi. Eğer âb-ı hayât, mâ’-i hazîn gibi terkipler olmasa bunlar şüphesiz ölecektir. Nitekim son zamanlarda bu gibi terkipler kalktığı için bu kelimelerin isti’ mali de azalmıştır.

Cemler

Türkler, Acemcenin yalnız canlılara mahsus “ân” cem edatını kabul etmişler, ve meselâ hastegân, bendegân gibi şeyler yapmışlardır. [35 (33)] Bunlardan meselâ haste kelimesi müfred olarak kullanıldığı zaman Türk tecvidine muvafık olması için “hasta” tarzında telâffuz edilir. Halbuki Farisî cem’in isti’ mali bu tecvidin pek zarurî bir surette bozulmasını mucib olur. O zaman “hasta” “haste” suretinde telâffuz edilir. Bundan başka Türkçe cem edatı kelimenin hafif ve sakil olmasına nazaran “lar” ve “ler” suretinde söylenir. “Hastalar” “zindeler” gibi. Halbuki Acemcede böyle bir şey yoktur! O lisana nazaran cem yapılsakil ve hafif her kelime aynı suretle telâffuz edilir. Meselâ hastegân ve zindegân denir ki bu Türk âhengine şiddetle muhaliftir.

Arapça cemlere gelince: “Salim cem”ler mahud müzekkerlik ve müenneslik işareti altında ezildiği için bu gibi kayıtlardan âzâde olan Türkçenin sadeliğini bozduğunu düşünmek bile kelimelerin Türkçe tecvidine tâbi olmasını men ediyor ki bu, netice itibarıyla pek fenadır.

“Mükesser cem”lere gelince Türkçe iltisakî bir lisan olduğu için her kelimenin cezir ve edatları ilk nazarda görünür. Halbuki tasrifî bir lisan olan Arapçadaki

mükesser cemler müfredinin sıygası bozularak yapıldığı için kelimelerin cezir ve iştikakları anlaşılmaz bir hal alıyor, ve Türk dimağını yoruyor.

Misal

	kütüb-	kitaplar
	ketebe-	kâtipler
	mekâtib	mektepler
[36 [34)]	mekâtib	mektuplar

Edatlar

Arapça, Acemce edatlar da tıpkı cemler gibi kelimelerin Türk tecvidine uymasına şiddetle muhalefet ediyor ki, bu netice olarak, yine onların temessülüne mani olmaktadır. Hususıyla edatların yerini tutan Türkçe edatlar varken hem âhengi bozan, hem kelimelerin vuzuhunu kaybettiren bu yabancı edatları kullanmağa hiç de lüzum yoktur. Türkçeningüzelliğisadelinde ve âhengindedir.

Kimya ıstılahlarından “hücre” mukabili olarak Acemce “mâye”yi lisanımızın tecvidi “maya” suretinde telâffuz mecburiyetini verdiği halde bu kelimenin o lisana ait bir edatla isti’malinde lisanımızın âhengini bozuyoruz, ve meselâ “mâye-dâr” diyoruz. Halbuki Acem edatını kullanmayacak olsak “mayalı” diyerek temsil etmiş olacağız. Yine Acemceden alarak tamamıyla Türkçelendirdiğimiz “köşe-**kieuche**” kelimesini meselâ “kûşe-dâr” gibi bir edatla birlikte kullandığımız zaman “kûşe-ghouche” diye okumak mecburiyetinde kalmaktayız.

Hulâsa: Arapçadan, Acemceden aldığımız kelimeleri o lisanların terkiplerinden, cemlerinden, edatlarından kurtardığımız surette yavaş yavaş Türkçeleştirmiş olacağız ki bu, şüphesiz lâzımdır.

İşte bütün bu hakikatleri tedkik ederek istikbal lisanımızın Yeni Lisan olacağını iddia ediyoruz.

Mühim bir rica

Kitap mütalâa buyurulmadan evvel aşağıdaki cetvele göre yanlışların düzeltilmesini rica ederiz.:

s	satır:	doğru:	yanlış:
2	19	Prestige	Pretsige
7	3	lisanî	fanî
1	1	tabîlik	tabîcilik
2	15-17-18-19	memdud	mahdud

Genç Kalemler Mecmuası

On beş günde bir intişar eder; Yeni Lisana ait kaideleri uzun uzadıya anlatır. Yine bu tabîi istikbal lisanımızla yazılmış edebî, felsefî, ilmî makalelerle müzeyyendir. Her Osmanlı mutlaka okumalıdır. Seneliği yarım lira, altı aylığı (Mecidiye on dokuz hesabıyla) otuz kuruştur.

İdarehanesi: Selanik'te Rıhtım'da Yeni Apartmanlar'da mahsus daire.

YENİ LİSAN YOLU NEREYE ÇIKAR?³⁹

Yeniliği, bunu sevmeyenlerin bile itirafları altında bulunan Yeni Lisan'ın ileride nasıl bir şekle gireceğini, dilimizi ne gibi bir neticeye doğru sürüklemekte olduğunu uzun uzadıya tedkik etmek, öyle zannediyorum ki, onu kabul etmeden evvel her Osmanlı, her Türk tarafından yapılması iktizâ eden en mühim bir iştir. Yeni Türkçe'nin kabul veya reddi için muârazalara, münakaşalara girişmeden evvel, onun gaye itibarıyla Osmanlılığa, Osmanlılık fikirlerine edeceği hizmetleri, veya indireceği darbeleri birer birer sayıp dökmek lâzım gelir ki, büyük bir esfle söylüyorum, şimdiye kadar muârizların bu cihete yanaştıkları hiç de görülmedi.

Yeni Lisan taraftarları bugün neler ilân ediyor, ve neler yapıyorlar? Ve bunlar lisanımıza ne gibi yarınlar hazırlıyorlar? İşte iki mühim ve canlı sual ki gözlerimizi, dimağımızı kendi üzerinde tevkif ederek bizleri günlerce düşündürecek kadar büyük değeri hâiz.

Evet bugün Yeni Lisan taraftarları dedelerimizin ihmal ve teseyyübü, daha doğrusu millî bir lisan hakkındaki gafletleri neticesi olarak vaktiyle Türkçeye karışmış olan üç büyük ve yabancı kaideye karşı istignâ ilân ederek, onları anadilimizden tard ve teb'îd etmek istiyorlar. Ve diyorlar ki (1) Arabî ve Fârisî kaideleriyle yapılan bütün terkipler terk olunacak, (2) Türkçe cem' edatından başka kat'iyen cem' edatları kullanılmayacak, (3) Arabî ve Fârisî diğer edatlar da atılacak.

Bu sözler kuru birer iddia olarak kalmıyor, bilâkis bu kaideler tatlı ve selîs bir üslûpla sütun sütun yazılar yazmak suretiyle tevsik olunuyor.

Ben Yeni Lisan'da, gaye itibarıyla, biri ahlâkî, diğeri millî olmak üzere iki büyük fayda görüyorum.

İtiraf etmek lâzımdır ki lisanımız kelbî tabasbusları, acem-âne mübalâğaları, esâtîrî hayalleri büyük bir muvaffakiyetle ifade edebilecek bir şekle sokulmuştur. Lisanın meramımızı tefhîm için bir alet olması düşünülecek olursa, onun en ince fikirlerimizi bile anlatabilecek bir hâlde bulunması kendisi için bir kusur, bir ayıp

³⁹ İsmail Arda Odabaşı, (2007). "Yeni Hayat/Yeni Lisan Hareketinin İzmir Sözcüsü: Gençlik Dergisi". Mütferrika Kitabiyat Dergisi, S. 31, (Yaz 2007-1), s.71-94.

değil, belki sevinilecek, memnun olunacak bir hâl olması lâzım gelirse de; bir lisanın, ahlâk kitaplarının şiddetle men ve takbîh ettiği fikirleri çok kolaylıkla ifade edecek derecede müsait bulunması, hattâ onları kendi cicili bicili kelimeleri, terkipleri ile tetvîc etmesi, şüphesiz memnun olunacak bir hâl değildir. Bana öyle geliyor ki Türklükte acem-âne mübalâğalar, Arabistan'ın şairane serapları, Necd semâlarının hayâl-engiz manzaraları mevcut değildir. Bunlar Türklüğe, Türk lisanına kendi kaideleri, terkipleri, edatları ile birlikte gelmişlerdir. Eğer bugün bu kaideleri lisanımızdan kovacak olursak kendileri ile birlikte gelen fikirleri de, birden bire değilse bile, her hâlde yavaş yavaş teb'ide başlamış olacağız. Zîrâ, bir kere lisanımızdan bu kaideleri kovduktan sonra, hemen herkes hükmeder ki, "hâkipâ-yi kerem-secâyâ-i bende-perverîleri", "re'y-i isâbet-i karîn-i devletleri", "şecâat-i hârik-ül-âde-i Hudâ-pesendâneleri", "teveccühât-ı cihân-ı derecât-i maiyyet-perverîleri" gibi insanlığımızın kadrini ezen, benliğimizi, haysiyetimizi hırpalayan çirkin cümleleri tertip edebilmek mümkün olmayacaktır. Mümkün olamayınca ahlâk kaidelerinin kat'iyen caiz görmediği bu adâlikler, bu insanlığımızı öldüren fikirler de, pek tabîidir ki, yavaş yavaş sönecek, kaybolup gidecektir.

Yeni Lisan'ın büyük ve ikinci bir faydası da bizlere beş on sene sonra müstakil ve millî bir lisan vaad etmesidir. Bugün lisanımızdaki yabancı; fakat büyük birkaç kaideye karşı istignâ ilân eden gençlerimiz, hiç şüphe yok ki, yarın birkaç kaideyi daha kovacaklar, öbür gün de bu tard edilen kaideleri baki kalanları da takip edecektir. Çünkü bugün birkaç kaideyi ihraç etmekle hiçbir şey kaybetmeyen lisanımız, emin olmalıdır ki, kendi menfaatine, maglak şekillerden, telaffuzu güç kelimelerden de, kimse farkına varmaksızın, kurtulacaktır. Arapça ve Acemce'den alınmış birçok kelimeler vardır ki ya yalnız terki olarak isti'mâl, veyahut terki olarak isti'mâl oluna oluna kendilerinde yavaş yavaş münferiden kullanılabilirlik kabiliyeti de uyanmaya başlamıştır. Ecnebi terkiplerle beraber bu tarzda isti'mâl edilmekte olan kelimeler de yavaş yavaş Yeni Lisan'la alâkalarını keseceklerdir. İşte o zaman yabancı birkaç kaidenin daha lisanımıza karşı olan vaziyeti bugünkü terkiplerin mevkillerine pek ziyade benzeyecek; ve bizler, tıpkı bugünkü terkipler ve cem'lere karşı olan vaziyetimize pek benzer bir hâlde bulunarak, onlara karşı da istignâ ilân edebileceğiz. Bu ikinci defa kovacağımız kaideler de kendilerine istinad ederek yaşayan, kendileri ile birlikte lisanımıza giren birçok kelimeleri daha alıp götürecektir. Bu tabîî ve zarurî istifâ devam ede ede nihayet öyle bir noktaya geleceğiz, ve öyle bir lisana mâlik olacağız ki içinde Türkçe kaidelerden başka hiçbir kaide mevcut olmayacak ve işte o zaman millî bir lisana mâlik olduğumuzu büyük bir gururla söyleyebileceğiz.

Lisanımız bir taraftan bu kaide ve kelimeleri kovarken diğer taraftan da Arapça'dan Acemce'den ve sâir lisanlardan birçok kelimeler alarak onların bırakacakları boşlukları dolduracaktır. Fakat bu defa alacağı kelimeler kendi kaidelerine karşı asi ve serkeş değil, bilâkis her kalıbına boyun eğen, her sîgasına itaat eden yumuşak kelimeler olacak; ve daha ilk isti'mâllerinde Türkleşeceklerdir.

İşte o zaman, mantikî imlâyı kabul etmek hususunda hiçbir mânia kalmayacağından, halkımızın yüzde doksanına pek az bir zaman zarfında okuyup yazmayı öğretebileceğiz.

Yeni Lisan'a şimdiye kadar edilen itirazlar arasında biraz esaslı gibi görüneni: lisanımızı tabîi cereyanına terk edelim, ihtiyaç onu en münasip olan bir şekle sokar, tarzında vâki' olan iddiadır.

Lâkin iyice düşünmek ve sonra teslim etmek icap eder ki; istediğimiz terakkiyi yavaşlatacak değil, pek batî ve tedricî olan tekâmülümüzü bile ara sıra tevkif edecek olan arızaları, engelleri bir gün evvel izâle etmek, o mâniâların ihdâs edecekleri fenalıkları bir saat evvel ortadan kaldırmak da, bu memleketin ilim ve irfanla mücehhez evlatlarının boyunlarına büyük birer borçtur.

Mehmet Şükrü

(Gençlik dergisi, nr.3, 17 Temmuz 1327/ 30 Temmuz 1911, s.46-48.)

YENİ LİSAN HAKKINDA⁴⁰

-Genç Kalemler Tahrir Heyetine Takdim-

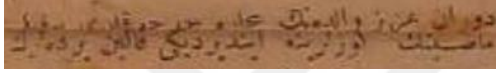
“Genç Kalemler” tarafından ilk düsturları gösterildikten biraz sonra sırasıyla Rumeli, Köylü, Gençlik, İttihad.. ilh. gazeteleri tarafından kabule mazhar olan “Yeni Lisan”ın ne büyük bir istikbale namzet olduğunu göstermek isterim. Bugün İstanbul mahiyetindeki münevver gençlerin hemen ekserisi bunu tabîi lisana karşı büyük bir teveccüh besledikten mâadâ birçokları bile ediyorlar karıştırıyoruz ki Yeni Lisan'ı Muhîtü'l Maarif'te de kabul edecekmış. Ezcümle azasından birçokları şiddetle taraftarmış... İşte bu da hâsıl olduğu yani “yeni Muhîtü'l Maarif”de Yeni Lisan'la, o cidden muhtaç olduğumuz tabîi lisanla intişar ettiği halde Arabî, Farisî, Türkî kaidelerinin tahakkümü altında ezilen dünkü garip lisan büsbütün ölmüş demektir.

Burada, İstanbul'da en zeki gençlerin Yeni Lisan'a taraftar olduğunu görüyorum. Fakat bunlardan birçoğu yine eski lisanla yazı yazıyorlar. İnsanın bir şeye dair hakiki itikadı olduktan sonra yine o şeyin hilâfında hareket etmesi ancak azim ve iradesinin noksanıyla izah edilebilir... Evet ben Yeni Lisan'ı pek muhik gördükten sonra niçin ve nasıl o sakîm eski lisanla yazı yazayım?. Şopenhaver'in [Schopenhauer] dediği gibi insanı insan gösteren azim ve iradedir. Biz azim ve irademize malik olmadıktan sonra Yeni Lisan'a değil, saha mühim şeylere taraftar olsak yine bir şey çıkmaz!.. Selanıkliler bugüne kadar izhar ettikleri azim ve iradeyi bugün tekrar ibraz ediyorlar. Bütün gazeteleri bu lisanla çıktuktan mâadâ geçenlere Rumeli'de Ali Canip Bey'in ifadesine nazaren Selanik Belediye Hastahanesinin bütün ... doktorları da bu lisanı, bu hakiki ve tabîi lisanı kabul etmişler ve tercüme etmekte oldukları kitapları Yeni Lisan'la yazmakta bulunmuşlardır. Size ey hürriyet gemisinin genç, dinç dimağları. Size benden ebedî hürmetler ki yapmak istiyorsunuz ve yapıyorsunuz. İşte insanlık budur!..

Fakat ey Genç Kalemler'in vukuflu ve muhterem muharrirleri. Mesleğinizin bugüne kadar iktitâf ettiğiniz semerelerle sermest olmayınız. Yeni Lisan sizden daha

⁴⁰ Bu makale ilk defa bu çalışma ile Latin harflerine aktarılmıştır.

pek çok şeyler bekliyor. Mesela her şeyden evvel bir kaleme alınız. Zira o gün Yeni Lisan pek haklı olarak tasfiyeye taraftar olmamakla berber onun kabulü halinde birçok Arabî ve Farisî kelimeler ortadan kalkacaktır. Çünkü mesela (deniz) varken derya, bahr gibi kelimelerin bir birkaçı her halde lüzumsuzdur. Şüphesiz ki bu gibi lüzumsuz kelimelerin lisandan tardı hakkında birçok düşünceleriniz vardır. Madem ki Yeni Lisan'ın faydelerini vaz' ettiniz. Durmayınız kâmûsa beni de yazınız. Bundan mâadâ bir de Genç Kalemler'de söylediğiniz gibi bize bir "millî kavaid kitabı" elzemdir. Bunu da ancak size ey muhterem gençler ancak siz yapabilirsiniz. Hiç durmayınız, ihtimal ki durmuyorsunuz. Fakat bize de, böyle bir lisanın intişarıyla vatanın teâlî edeceğini pek şüphesiz bulan gençlere de anlatınız ki ne yapıyorsunuz, neler hazırlıyorsunuz? Biz sizin bir taraftan (Yıldırım) gibi "Git" gibi "Gecelerimiz" gibi cidden ... bir ruhun, hakiki bir terbiye görmüş dimağın berrak ve saf şiirlerinizi okurken öte taraftan da "Altun Yurt" gibi "Meşhede Doğru" gibi ah bilhassa "Turan" gibi büyük ve şanlı bir maziye yaşatan kuvvetli seslerinizi dinliyoruz. Ve -itirafımdan dolayı ümit ederim ki samimiyetime bağışlanırım- adeta çıldırıyoruz, bilir misiniz. Ey sevgili gençler bilir misiniz, Tanin'de Mehmet Ali Tevfik Bey'in dediği gibi "Turan" tarzında büyük, kuvvetli seslere ne kadar muhtacız ve bu sesler bize neler veriyor?.. Bu vatanın, bu şimdiye kadar sâmit, ebkem duran aziz validenin

mazinin yüzlerine ettirdiği kalın perdelerin altında bir şey görmeksizin yaşıyorlar, onlardan birçok şeyler istemeye hakkınız vardır. Onlar fedakârdır, saftır, ulvîdir, fakat henüz fedakârlık nedir, safiyet nedir, ulviyet nedir işte layıkıyla bunları bilemiyorlar. Sizler çalışır ve onları da çalıştırırsanız, birçok "Turan"larla fikirlerini yükseltirken, birçok "Yıldırım"larla da hislerini hem inceletir, hem kuvvetlendirirseniz o zaman bugün kendisi himayeye muhtaçken bize nağmeler dinleten yaramaz karadağ başını eğer. Bu muhip millete hürmet eder.

Hülasa ey aziz kardeşlerim. İstikbal maarif ordumuzun en mükemmel bir silahını icat ettiniz. Yani Yeni Lisan'ı ortaya çıkardınız. Şimdi de o silahın kullanımını izah ediniz. Yani lisanın sarı ve kâmûsunu yazınız. İşte ben ve birçok genç refikleriniz bütün bunları istiyoruz. Gıyabî hürmetlerimiz lütfen kabul ediniz.

İstanbul Darülfünun Hukuk Şubesinde

Ahmet Tevfik

(Rumeli gazetesi S.503, s.2, 18 Temmuz 1327/31 Temmuz 1911)

YENİ LİSAN⁴¹

Kimsenin inkâr edemeyeceği bir şey var: Türkler sanatta, edebiyatta, ilimde ve fende pek geri kalmışlardır. Bunun için birçok sebepler bulunur ve söylenebilir. Lâkin başlıcası lisandır.

⁴¹ Nazım H. Polat, (2018). Ömer Seyfettin Bütün Eserleri. Ankara: TDK Yayınları, s.249-253.

Türklerin lisanları yoktur. Konuştukları lisanı yazmazlar. Yazdıkları lisanı anlamazlar. İçlerinde ne kadar edip, şair, âlim gelmişse eserleri millete meçhul kalmıştır. Çünkü bir Türk kendi lisanıyla yazılırsa anlar. Onlar Türk lisanını, Türk sarfını tahkir etmişler, diğer ecnebi lisanlardan aldıkları kelimeleri, yine o ecnebi lisanlardan istiare ettikleri yabancı kaidelerle kullanmışlar, başımıza anlaşılmaz, idrak olunamaz, meşum ve muhtelit bir lisan çıkarmışlar.

Eski lisanın bu faidesizliğine, daha doğrusu bu mazarratına karşı bir cereyan hâsıl olmuş. Akif Paşa, ihmal olunan tabii lisanı ihya etmeye çalışmış ve Tabsıra'sını yazmış. Ondan sonra nispî bir sadelik başlamış, Yavaş yavaş seciler ölmüş, tekellüm lisanı tahrir lisanına yaklaşmış, anlayanlar çoğalmış. Lâkin ediplerimizin "lenguistik" denilen elsine ilmüne vâkif olmaları hata etmelerine mani olamamış. Zannetmişler ki üç lisandan mürekkep bir lisan olur ve bu mümkündür.

Fenne, tabiata, ilme muhâlif olarak bu lisanı tedvine çalışmışlar, eserler yazmışlar, fakat kimse okumamış, rağbet görmemiş.. ve bugün bile basılan kitaplar beş yüz tane satılmıyor. Kâğıt parçaları çıkıyor, çünkü kimse okuyup anlamıyor.

Akif Paşa ile başlayan sadelik şayet devam etse idi bugün belki bir lisana sahip olacaktık. Sonradan gelen edipler, şairler sanat için eski lisanı, eski ve müzeyyen ve manasız ecnebi terkipleri hoş bulmuşlar ve "üdeba-yı cedide" denilen gençler öyle şeyler yazmışlar ki bazılarının içinde yüzde üç Türkçe bulunmaz..

Bu edebiyat lisanını yani eski lisanını biz kabul etmemişiz! Delil istiyor musunuz? Dikkat ediniz konuşurken Arapça, Acemce kaideleri ile hiçbir terkip telâffuz etmeyiz. Hatta bazı istilahları bile bozarız. "Mülâzım-ı sâni", "mülâzım-ı evvel" diyecek yerde Türk sarfına tâbi olarak "Sani mülâzım", "evvel mülâzım" deriz.

Konuşurken yalnız Türkçe sarfını kullanırız. Arapça, Acemce kelimeleri Türkçe kaidelerine tevfikân kullanırız.

İşte lisanımızı bu karışıklıklardan kurtarmak için ne yapmalı? Arapça, Acemce kelimeleri atmaya hacet yok. Zaten bu mümkün değildir. Mümkün olsaydı eski tasfiyeciler muvaffak olurlardı. Her lisanda ecnebi bir kelime bulunabilir. Her lisana diğer bir lisandan birçok kelimeler geçer. Yalnız "lisaniyet" geçemez, yani kaide geçemez. Bizim lisanımızı berbat eden Arapça, Acemce kelimeler değildir. Düşününüz; kitap, mektep, vicdan, cami ve ilh... gibi kelimelerin ne zararı olabilir ki atılmak istenilsin? Fakat kaideler... İşte bunlar fena... Ben niçin hastalar, mektepler, memurlar, kitaplar dediğim hâlde "hastegân", "mekâtib", "memurîn", "kütüb" yazayım? Niçin Arapça, Acemce kaideleriyle Türk ruhuna muhâlif manasız terkipler yapayım? Öyle terkipler ki asla tekellüm lisanına, yani hakikî ve tabii lisana giremez...

Sadelik ve tasfiye ihtiyacı "Yeni Lisan" fikrinin teessüsüne sebep oldu. Yeni Lisan, bizim konuştuğumuz bugünkü Türkçedir. Arzu olundu ki bu lisan edebiyat ve ilim lisanı olsun. Konuştuğumuz ve herkesin tamamıyla anladığı bu tabii lisanı vücuda getirmekten kolay bir şey yoktur. Çünkü tabii olması zahmete muhtaç olmadığını ima eder.

Konuştuğumuz lisanı yazmak... Bu niçin güç olsun? Niçin şiirlerimizi, hikâyelerimizi, romanlarımızı, kitaplarımızı bu tabii lisanla yazmayalım? Vakia

ecnebi kaideler ile terkip yapar, bir şey yaptık gibi görünürsek de bunun mahiyeti hakikatte hiçtir. Çünkü ekseriyet anlamaz, kendimiz bile anlamayız. Konuşurken hiç Türkçe sarfında hata yapar mıyız? Hayır. Yazarken diğer ecnebi sarfların hükmü altına girdiğimizden hiçbir edip hatadan kurtulamamıştır. Bu edebiyat lisanını yani eski lisanını biz kabul etmemişiz! Delil istiyor musunuz? Dikkat ediniz konuşurken Arapça, Acemce kaideleri ile hiçbir terkip telâffuz etmeyiz. Hatta bazı ıstılahları bile bozarız. “Mülâzım-ı sâni”, “mülâzım-ı evvel” diyecek yerde Türk sarfına tâbi olarak “Sani mülâzım”, “evvel mülâzım” deriz.

Yeni Lisan mutlaka kazanacaktır, çünkü tabîdir. Türkiye’deki Osmanlıların konuştuğu tekellüm lisanıdır. Vakıa vatanımızda her yeni şeye karşı mütecaviz ve itiraz eden muhafazacılar, bu tabîi ve mükemmel lisanı da beğenmezler. Çünkü yenidir ve onların nazarlarında her yeni şey mezmum ve makduhtur, fenadır. Lâkin inkılâpçı ve terakkiyi seven gençler meyus olmazlar, yorulmadan çalışırlar, milliyetlerinin unutulmuş lisanını, konuşulduğu hâlde yazılmayan lisanını edebiyat ve ilim lisanı yapar.

Ey Anadolu gençleri... Siz de uyanınız. Konuştuğunuz lisanı yazmağa çalışınız ki birbirinizi anlayabilesiniz. Yoksa hiç kimse tarafından anlaşılmayan eski lisanı beğenir, onu taklit ederseniz, bu terakki ve i’tilâ asrında bir adım atamazsınız. Bildiklerinizi şimdiye kadar dilsiz bırakılan zavallı neslimize öğretemezsiniz. Zavallı Türkler yine cahil ve kör kalırlar. Çünkü “edebiyatsız millet, dilsiz insan gibidir. Sizin gayretinizle o hiç anlaşılmayan eski lisan yıkılacak, yerine konuştuğumuz mükemmel lisan, tam ve Türkçe olan vasi ve tatlı lisan yükselecektir.

Dünyada her şey tahavvül ve tebeddül eder. Her şey bir tekâmül gayesine doğru yürür. Lisan da eski hâlden çıkmalı, terakki ve tekâmül yolunu tutmalıdır. Yazık o gence ki ezeli bir tebeddül ve tahavvül âlemi olan bu tekâmül dünyasında muhafazacı kalır ve sabit bir şey olabileceğine kani olur.

Ey Anadolu gençleri... Artık siz de uyanınız. Çünkü Türkiye’nin sahipleri sizlersiniz. Turan’ın evlâtlarına karşı Garp’ta müthiş bir kast var. Ve kast silâh olarak ictimâî, malî iktisadî, ilmî, edebî tefevvukunu istimal ediyor. Siz Turan’ın varisleri yükselmez, onlar gibi olmazsanız mahv ü perişan olacaksınız. Ne atalarınızın size yadigâr bıraktığı bu vatan, ne tarih, evet ne de O[n] Temmuz’un hatırası kalacak...

Uyanınız. Galebe için dimağımızı yükseltmek lâzım! İlim, fen, edebiyat, felsefe lâzım! Bunlar için evvelâ kendi lisanımız lâzım! Kendi lisanımızı yalnız tekellüm ve aile içine bırakarak ilim ve fen, edebiyata teşmil etmezsek üzerimizde bu karanlık devam edecek. Bu soğuk gecenin altında halâs ve eski tefevvuk fecri asla doğamayacaktır.

Ey Anadolu gençleri... Elinizi kalbinizin üzerine koyarak biraz maziye, Oğuz’u, Çingiz’i düşününüz. Vaktiyle diğer kavimler bizim tefevvukumuz karşısında boyun eğiyorlardı. Eski kuvvetimizi tekrar iktisap etmek için yeni asrın yeni silâhlarını kullanmalı. Yeni asrın yeni silâhları ilim, fen, edebiyat ve felsefedir ki her şey onlardan doğar. Ve onları iktisap için mutlaka lisan lâzımdır.

Uzak ve hayalî bir lisan aramaya ne ihtiyaç var? İşte konuştuğumuz, anlaştığımız lisan... Analarımızın samimi ninnilerini terennüm eden tekellüm lisanı, İstanbul Türkçesi...

Bu konuşulan saf ve sade Türk lisanını edebiyat ve ilim lisanı hâline getirmek, bütün Türk gençlerinin en mukaddes vazifesidir. Yazık bu mukaddes vazifeyi idrak etmeyip reddedenlere... Yazık onlara ki Türklerin büyük emelini, genç Türk mefkûresini tahayyül edemiyorlar ve bilmiyorlar ki

Vatan ne Türkiye'dir Türklere ne Türkistan

Vatan büyük ve müebbed bir ülkedir: Turan!...

Selanik

(Dicle, S. 23, 4 Ağustos 327 /17 Ağustos 1911, s. 1-3.)

...BEY'E AÇIK MEKTUP

YENİ LİSAN İÇİN⁴²

Kardeşim!

“Yeni Lisan” için neler düşündüğümü? ne fikirde bulunduğumu? sorul ediyorsunuz. Bu sorunuz şüphesiz ki beni söyletmek içindir. Epeyce bir zamandır sakın kalan bir dimağda heyecan, hareket tevellüt etmek içindir. Fakat benim sözlerim -bunu itiraf ederim- artık kırık bir kemanın, kırık bir kavalın çıkaracağı kırık, kesik seslerden başka hiçbir şey olamaz. Eski yazılarımda -bıraktığım o perişan zavallı defterde- ruhunuzu tehezzüz eden, ruhunuzu teheyhüç eden birkaç nağmeye tesadüf etmiş iseniz -kardeşim- onlar benim değildir. Onlar hüsrân ile dolu bir şebâbın, ümitsiz bir aşkın, nihayetsiz, hülyalı bir ümidin: ye'si, hicranı, ölümü terennüm etmesidir ki bu sönmüş, bu kurumuş hayattan, bu kırılmış rebabdan onların bir daha zuhuru mümkün değildir. Sizinle beraber ben de teessüf ederim, en çok ben yanarım ki: on senedir haşin, yâbis, hüsnsüz, hissiz muhitlerin, içinde kaldım. On senedir hayatın yalnız dikenleriyle yaralandım. Maişetin yâbis çöllerinde hülyalı bir serap olsun ufuklarımın üstünden geçmedi ve işte böyle -bir katre yağmurdan mahrum zaif bir çiçek gibi- bütün kabiliyetlerim söndü gitti hayır, hayır bu histe, bu sakat hayattan hiçbir yenilik beklemeyiniz. Şiirin namütenahi tellerinde onun için artık hiçbir nağme yoktur. Belki terennüm etmek ister. Fakat çıkardığı bir iki son nağme, bir iki son ses hiçbir uzvun ihtizâzı, hiçbir yüksekliği ifade edemez. Tercüme eder. İşte bu mektubumla da Yeni Lisan'ın nazariyelerini, Yeni Lisan hakkındaki fikrimi değil, Yeni Lisan ile olan temasımı arz edeceğim. Göreceksiniz ki artık ben de icâda hiçbir kabiliyet yok... Ah zavallı ben, bakınız, üslubum bile hayatım kadar kırık, dökük, yabistir.

Gençliğe asılıp da baharı gençleşirim diye seven, bahardan ayrılmak istemeyen ihtiyarlar gibi bende de hürriyetin ilanından sonra bir arzu, bir emel uyandı:

Rumeli'yi bir defa dolaşmak, gerçekten yenilik, gerçekten teceddüd için çalışan arkadaşlarımı görmek.

⁴² Bu makale ilk defa bu çalışma ile Latin harflerine aktarılmıştır.

Buna bu sene muvafık olduğumu bilirsiniz. Hem de Rumeli'nin en büyük günlerini, Rumeli'nin gelin gibi süslendiği bir zamanı görmek şartıyla.

Bilhassa gözleri, o süzgün, mai, semai gözleriyle, vatanın bütün manzaralarına, vatanın bütün evlatlarına içinde bir nur, yaygın bir nur parlamadan, içinde bir muhabbet, yaygın bir muhabbet belirmeden bakmayan gözleriyle en hissedilmez bir aciz, en gizli bir noksan için sızlayan, yanan, yaşlanan gözleriyle bende ebedî hürmetler, ebedî ve samimi muhabbetler tevellüt eden o büyük halifemiz, meşrutiyetin ilk padişahı olmakla Osmanlı tarihinde altın sahifeler açan o melek sultanımız Kosova'ya gidiyordu.

Bu, adil bir padişahın gözleri değildi; bu, bir ana muhabbetiyle, bir ana şefkati, bir ana rikkatiyle dolmuş veya yılmış gözler idi ki, sahibinin gerçekten melek, bütün insanları hep birden seven, bütün insanlara hep birden yanan bir sıyânet meleği olduğuna delalet ediyordu. İşte bunun içindir âti bu gözlerin nazarları her nereye in'itâf ettiyse orasını zabt u teshir etti. Bütün Rumeli'yi çıldırttı. Selanik ahalisi On Temmuz'da da bu kadar heyecan olduğunu söylüyorlardı. Bu büyük, vakûr, müftehir memlekete, bu genç, güzel, süslü bir prenses gibi elektrik ziyâları içinde semayı bir güzellik alan meşrutiyet yuvasına bir şey olmuştu. Herkes çocuktuktu. Zırhlılar limana yaklaşmadan rıhtımlarda sevinçlerinden bayılan kadınlara tesadüf ediliyordu. Zırhlılar demir atmadan gök gürültüsünü andıran alkışlar yükseliyordu. Bu mütefekkir memleket gerçekten çıldırılmış, deli, divane olmuştu. Biz, taşralılar muhabbetin bu derece yükselmesinden adeta korkuyorduk. Zannediyorduk ki bu hilal şeklini alan kırmızılar ve beyazlar memleketinde hemen şimdi bir şeyler olacak; bu sevinçlerinden çıldıran halk şimdi tramvayları durduracak, şimdi şimendiferleri kıracak, şimdi kaldırımları sökecektir.

Bütün hürmetler, bütün alkışlar bu memleketin olsun. Bunun nefreti, inkılâbı da büyük ve korkunç muhabbet ve sevdası da...

Mamafih bu tarihi günleri tasvir etmek, benim, bu hasta, bu kırılmış hayatın yapacağı bir şey değil. Beyhude baş ağrıtmayayım, geçeyim.

Sevgili padişahımız mesut ve bahtiyar Selanik'e ebedi hatıralar bırakarak Kosova'ya gitmişti. Bir gün evvel çıldıran Selanik şimdi uykusuz, yorgun, mahmur bütün manasıyla hasta idi.

İnkılâbı hazırlamak ve yapmak şerefinden hisselerini alan sınıf arkadaşlarımdan bazıları birleşmiş bir üç yüz on yedi hatırası namına fotoğraf aldıracaktılar. Bu hatıra yine kendilerini bir gün evvelki hayata, çocukluk hayatına atmıştı. Gürültü, latife ediyorlardı. Bazıları uykuda fotoğraf olmaz itirazıyla candan ciğerden sevdikleri kardeşlerini kızdırıyorlardı. Selanik İttihat ve Terakki Cemiyeti Heyet-i Merkeziyesi'ne mensup bir zat geldi. Merkezin emrini tebliğ etti:

Hususi törenler tertip edilmiş, cemiyete mensup olanlar Kosova'da padişah hazretleriyle beraber cuma namazını eda edeceklerdir.

Bu emir -dikkat ettim- hepsinin gözlerinde birer memnuniyet nurunun alevlenmesini intâc etti. Artık o gözlerde hiçbir uyku eseri yoktu. Hayran oldum: Bu ne kadar İttihat ve Terakki...

Vagonlarda uyuruz demiştiler. Gençlikleri orada da uyutmadı. Benim bulunduğum kısımda dördü sınıf arkadaşım olmak üzere altı genç vardı. İctimaî inkılâpların esaslarından bahs ediyorlardı. Bilmem nasıl oldu. Söz “Yeni Lisan’a” intikal etti. Birisi -sınıf arkadaşlarımdan Vasıf- Yeni Lisan’ın kolaylığından, ruhundan, felsefesinden, istikbalinden bahs ediyordu. Aman ya rabbi bunların ruhlarında neler vardı. Bunlar ne kadar terakki etmiştiler. Söyledi, söyledi nihayet bana bakarak “Ey...Nazım söyle bakalım sen ne fikirdesin?.. “Yeni Lisan’ı” kabul ediyor musun? dedi.

Ben müteheyyir, müteredit, kıskanç -bu temiz insanlara karşı niçin itiraf etmemeli- hasuttum. Bilmem ne oldu? İhtiyarsız -yok, dedim. Evet bunu hiçbir nazariye, hiçbir sebep tahtında söylememiştim. Bunu kıskançlığım, hasedim söyletmemişti. Yoksa evvelden beri ben de Osmanlı sarfına Arap ve Acem kavaidinin sokulmasına köpürenlerden idim. Belki bin kere bunun için söz söylemiştim.

Birkaçı birden “Sebepe?” dediler.

-Sebepe mi? -kızarak dedim- Şiir letafetini muhafaza edemez. Birisi bilakis -letafet verir- nazariyesiyle adla serdine kıyam etmişti ki bir diğeri o hafta neşr edilen “Genç Kalemler” nüshasını elime tutuşturdu. Şurayı, şurayı okuyun dedi. Bu “Cenap Şahabetin” Bey’in:

Cephem sükûn-ı leyle dayanmış pür-infi’al

Mısra’ı ile başlayan gayet güzel bir manzumesi idi. Okudum. Manzumenin ruhumda yaptığı hayırlı inkılap bende haset hissini dağılmasını mucip olmuştu. Muhatabım gözleriyle mısraları takip etmiş, benim manzumeyi ikmal eylediğimi anlamıştı. Sahifenin diğeri tarafını gösterdi. “Şurayı da okuyunuz” dedi.

Bu da “Yeni Lisan” üzere yazılmış bir manzume idi. Bunu gayet mahcup bir genç yazmıştı. Şairi yanımda imiş. Kızardığından anladım. “Cenap Şahabetin” “Fikret” namlarını ben ne kadar eskimiz namlardan bilirdim. Demek şu genç, daha çocuk denecek kadar genç; onlar kadar hatta yeni bir lisanla onlar kadar yazarmış. Hayret ettim. Ve bütün ruhumla teslim oldum. Şimdi birkaç dakika evvelki hain kıskançlığımın bıraktığı siyah gölgeleri silmek cihetini iltizam etmiştim.

-Acaba bu Yeni Lisan, dedim, siyasi makalelerde de muvaffakiyet gösterebiliyor mi? Bir tebessüm bütün dudaklarda dolaştı.

Biraz evvel “Rumeli” gazetesinin meslekten, ciddiyetinden onu gayet sevdiğimden, her vakit onu okuduğumdan bahsetmiştim. Meğeri Rumeli gazetesinin bilhassa baş makaleleri iki aydan beri kamilen “Yeni Lisan” üzere yazılıyormuş. Büsbütün utandım. Aman ya rabbi bu ne kadar cehl ü gaflet...

Birisi izah ediyordu.

-Yeni Lisan -diyordu- Yeni Lisan, kardeşim, Yeni Lisan edebiyata, siyasete, tarihe girdiği gibi felsefeyi, fenni de yapar. Yeni Lisan’ın girmeyeceği ilm, fen, zanaat olamaz.

Yeni Lisan -Evet bunu itiraf ederiz- Yeni Lisan muvakkat bir zaman için yalnız eski lisanla, yani mazi ile dolu dimağlara giremez.

Bu ise gayet tabiidir. Belki de faidelidir. Zaten bütün yenilikler hep bu dikenli yollardan geçmiş, hep bu cerihalarla büyümüştür. Lisandan sarfınazar yeni idaremi bile bu dikenlerle kanamış, kanıyor, kanayacaktır.

Biz meşrutiyetin ilanı ile, yalnız ilanı ile gaip etmekte olduğumuz birçok şeyleri elde ettiğimiz halde yine bir Otuz Bir Mart vakasını görmekten kurtulamadık. Eski devirde “artık bu idareye, bu hayata tahammül etmek alçaklıktır” diye intihara kadar gitmek isteyenlerden birtakımlarını biliriz ki meşrutiyetin ilanından sonra da - en şahsî, en küçük bir muvaffakiyetsizliği müteakip- meşrutiyet ne yaptı diye şikayet bile etti. El birliğiyle gaip ettiklerimizi aramak el birliğiyle harap olan vatana yardım etmek, vatanın bitmez tükenmez nimetlerinden istifade ederek gerçekten insanlar gibi yaşamak, kalp kalbe, can cana vererek kardeş gibi yaşamak lazım gelirken ve bunun için ortada hiçbir mana yokken bugün bile vatanın ahengini, ittihadını bozmak için çalışan adamlar, hem de vatanın evlatlarından adamlar var.

Kim ne derse desin benim fikrimce bunlar, bu fena adamlar idâre-i hâzıranın bütün emellerini, bütün iyiliklerini pekâlâ takdir ederler. Bütün rezaletleri, beyinsizlikleri maziden intikal eden birtakım tabi’î hallerdir ki icra etmeleri kadar tabi’î hiçbir şey olamaz. Maziye olan rabitaları birdenbire kesretmenin imkânı yoktur.

Şimdi meşalesinin -edebiyat ile uğraşmış, bulduğu bir lisan ile birtakım eserler vücuda getirmek için epeyce zahmetler çekmiş, bunun için velev maziye ait olsun hayatından bir kısmını bu hususa terk etmiş birisinin- birdenbire yeni bir lisanla karşı karşıya gelmesinden çıkacak netice ne olabilir? Elbette hayret ile, teessüfle karışık - haydi nefret demiyorum- bir bürûdet olmaz mı? Çünkü sen her şeyden evvel sensin. Benliğin bunu icap ettirecektir. Bütün emeklerinin bir gölge, bir gubâr olmasına mümkün değil birden bire tahammül edemezsin. Çünkü bütün hadiseler birtakım sebeplerin neticesidir. Bu bürûdeti hazırlayan sebeplerden kendinizi kurtarmak gayri mümkündür. Muhababımın sesine bir ihtizar, bir ahenk gelmişti. Ben derin bir sükût, hayretle karışık bir dikkat içinde dikiliyordum. O, devam etti: Maziye ait alakalarımızı birdenbire kesip atmanın imkânı yoktur demiştin. Bunları kesip atmak demek ölmek demektir. Ölmek için her şeyi zamana o hiçbir vakit aldanmayan tabibe terk etmek lazımdır. O alakaları şefkatli bir kadın dikkat ve nezahetiyle birer birer belki hiç kanatmaksızın, keser, atar. Ve nermin elleriyle o suretle tedavi eder ki haberimiz bile olmaz. Onun kitabında, onun fenninde, onun zanaatında güzellikten, şefkatten hakikatten başka hiçbir şey yoktur. Binaenaleyh “Yeni Lisan’a” ait bu günkü hissini, daha doğrusu nefretinizden, hiçte meyus değiliz, bilakis memnunuz.

Meşrutiyete, bindirmeğe, bizi en çok rabteden Otuz Bir Mart Vakası’dır. Vatan muhabbetinin, vatan hissini kalplerdeki tecellisine en ziyade çalışanlar bence - şüphesizdir ki bugün teessüflerle düşündüğümüz- Girit Malisur, Yemen meseleleridir.

“Yeni Lisan’da” böyledir. Sizin bu istignanız bilakis onun kuvvetlenmesi, onun daha ziyade parlamasını intâc edecektir. Çünkü sen nasıl senin olan şeyleri atmamak, gaip etmemek için uğraşıyorsan; ben de bana karşı öyleyim. Ve madem ki menfaatlerimiz şu dakikada yekdiğerini yutmak için uğraşıyorlar. O halde ben bütün kuvvetimi birden isti’mâle mecburum. Kuvvetsiz olduğumu hisseder etmez hariçten

kuvvet tedarik için uğraşacağım tabiidir. Ve bu suretle Yeni Lisan'ın terakkisine senin de yardım etmiş olduğun şüphesizdir.

Ben bu fena vaziyetten, bu fena vaziyetli muavenetten hiç de memnun değildim. Güldüm, zeki genç bunu hissetti. O da tebessüm ederek devam etti:

Hayır, monşer dedi, hayır bu sözlerimle sakın maziye hücum ediyorum zannetme. Mazinin iyiliklerini, maziden gelen iyilikleri bilakis takdis ederim. Bütün fenalıklar maziden geldiği gibi iyiliklerin de meşimesi mazidir. O da birtakım esbabın tesiriyle doğar. Yalnız aralarında bir fark vardır ki beriki gittikçe gençliğe, kuvvete; öteki gittikçe ihtiyarlığa, mevte doğru yürürler.

Maziden gelen fenalıkların, maziden gelip de kuvvet bulur bulmaz, bulûğa erer ermez yenilik şeklinde görünen ve ekseriya efrâta giden iyilikler üzerinde başka hayırlı bir tesir de vardır ben ona zalim, karanlık bir nâsıh namını veriyordum. O ölmece yenilik fenaliğe dönecek bir tarzda efrâta sapar. Odur ki bir yeninin çılgınlığına bir sed çeker.

Maziye nasıl nefret edebilirim ki: Bugünkü halde yarının mazisidir.

Bu Yeni Lisan'da yarınki lisanın eskisi olmayacak mı? Meşrutiyetle beraber doğan bugünkü lisanın nihayeti de bir uçurum, hepimizi söndürecek bir uçurum değil mi?.. Daha şimdiden tüylerim ürperiyor. Yazık değil mi? diyorum. Ben de eski, ben de mazi olayım. Demek isterim ki hepimiz, hepiniz de haklısınız zavallı insanlar...

Sözünün burada kesilmesine mahal bırakmadım. Beni dinlediği halde bilmem nedense bu temiz ruhlu gencin sözleri hoşuma da gidiyordu. Yeni Lisan fikrinin nereden ve ne zaman ve nasıl geldiğini sual ettim.

-Yeni Lisan fikri -her şey gibi- maziden gelmiştir, dedi, Yeni Lisan ta Akif Paşalarla doğmuştur. Sultan Selim-i Salis devrinin ilk günlerinde teceddüd, meşrutiyet tohumlarıyla beraber zamanın meşimesine düşmüştür. Vakit vakit kâh Mehmet Emin Bey'in kalemiyle ve büsbütün Türkçe kıyafetle ortaya çıkmış, kâh Rıza Tevfik Bey'in felsefeleri arasına sokulmuş hatta birçok gazetelerde ara sıra kendini göstermişse de tabi'î olmadığı gibi tenemmüv edecek müsait bir zemin dahi bulamadığı için layık olduğu mevkiî işgal edememiştir. Yeni Lisan hatta biraz ta'mik edilirse Osmanlılarla beraber doğmuştur.

O zamanda yetişen fikirlerin kâh Acemistan vadilerinde kâh Arabistan çöllerinde Acem ve Arap havalına tabi'î oluşu bu asıl bu öz evladımızın öksüz kalmasını intâc eylemiş ve zavallı bu günlere kadar perişan olmuş gitmiştir. Eslafımızın bu havaya tabi'î olmaları günden güne daha ziyade tayin edecektir. Dünyada hiçbir millet yoktur ki kendine mahsus, yalnız kendilerine ait kelimeler konuşmak ve yazmak ihtiyaçlarını telafi edebilsin. Bugün lisanlarının zenginliği ile en başta bulunan ile Araplara Fransızlara bile sual edilse kamuslarını dolduran kelimelerin bir kısmını ecnebîlerden aldıklarını şüphesiz ki söylerler. Fikrin, medeniyetin, zamanın hiç durmayarak ilerlemesine karşı lisanlar kendilerine mahsus asaletlerini mümkün değil muhafaza edemezler. Fakat bizden başka yine hiçbir millet yoktur ki muhtaç olduğu bir kelimeyi -kelimenin tabi'î bulunduğu lisanın- kaideleriyle beraber alarak bir kapitülasyon esareti altına girsin. Diyorlar ki Osmanlı lisanı üç

lisanndan mürekkeptir. Ben diyorum ki: Hayır birçok lisanlardan mürekkeptir. Her lisan gibi Osmanlı lisanı da birçok lisanlardan muhtacı bulunduğu kelimeleri almıştır. Lisanlardan kelime alınabilir fakat kaide alınmaz.

Muhtacı bulunduğu kelimenin kaidesini almak demek lisanı berbat etmek, lisanın tabi'î bulunduğu temelleri yıkmak, terakki namına aleme gülünç olmaktır. Baltayı eliyle ayağına vurmak; cihan namütenahi bir hürriyete, istiklal içinde meşru' bir hürriyete koşarken esir olmaktır. Araplara Fransızcadan aldığımız kelimeleri Fransız kaidesiyle yazıp konuşacaksınız deseler bittabi gülerler. Bütün milletler güler. Bizim bugüne kadar böyle gülünç bir vaziyette kalmaklığımıza mukabil düşünüyoruz da zerre kadar bir faide göremedikçe çıldırıyoruz hayata, bu muvakkıt hayata gittikçe ileri giden bu dünyadan ne fen, ne ilm, ne felsefe hiçbir şey, hiçbir şey lazım değilmiş gibi üç büyük lisanın içinden çıkılması muhal olan kaidelerini küşâd etmek, bundan başka sana hiçbir şey lazım değildir yalnız bunu öğreneceksin, ve bununla öleceksin demek bilmem ama bundan sonraki gelen dimağların hiçbir suretle kabul edeceği bir iş değil. Biz "Genç Kalemler"le işte bunu yalnız istikbalin kabul edeceği lisanı yapıyoruz. Muhtacı bulunduğumuz kelimeleri Arapçadan, Farişiceden, Fransızcadan, Almancadan elhasıl herkesten alıyor, fakat kaidelerini atıyoruz, Arapların, Acemlerin, Fransızların bütün milletlerin yapmış olduğu şeyi yapıyoruz.

Geçen günleri unutacağız. Daha düne kadar esir idik, değil lisanımız vatan, millet bile esir idi. Mademki şimdi hür olduk, mademki artık ecnebi boyunduruğu altına girmemek için ölümü bile saadet biliriz. Mademki yurdumuz Osmanlı vatanı, milletimiz Osmanlı milletidir. Lisanımız da hür, müstakil Osmanlı lisanı olacaktır.

Hatta buna "Yeni Lisan" bile demeyeceğim. Lisanımız diyeceğim. Ruhum nasıl havasını yuttuğum, ekmeğini yediğim, seherleri, şafakları, baharları çiçekleri içinde büyüdüğüm bu toprağa, bu ana sinesine bütün hissiyle, bütün aşkıyla artık -vatanım, bizim, münhasıran bizim vatanımız- diyorsa, bu "zümrüt bakışlı, ecnebî şetaretili kızcağızın nazlı çehresine saygısız bir göz -Allah esirgesin- kem bir nazarla baktığı vakit artık tahammül edemezsem" şiirleri, şarkıları, musikisi ruhumuzdan, Türklüğün o büyük ruhundan gelmesi iktizâ eden, Türk dili, Türk kalbi, Türk rebabıyla terennüm edilmesi lazım gelen lisanıma da artık yabancılik karıştırmayacağım. Vatanıma nasıl yeni vatan diyemeyeceksem, lisanıma da Yeni Lisan demeyeceğim. Lisanımız diyeceğim. Milletler: dinleri, lisanları, nesilleri, musikileri, sanatları, şiirleri ile nasıl yekdiğerinin arasında temeyyüz ediyor ve bunun için icap ederse ölümü en büyük bir şeref, en büyük bir meziyet biliyorsa ve bunlarsız nasıl milletler olmuyorsa bundan sonra bu millet de kendisine mahsus, kendisine ait lisansız yaşamayacaktır.

İtiraz etmek artık gülünç olacaktı. Belki de bu hamiyetle dolu sineler için bir yara olacaktı, ruhum zaten bu büyük ruhun esiri olmuştu, mutî', hâsir: -Genç Kalemler'den kaç nüsha çıktıysa lutfediniz de okuyayım dedim. Dört nüsha çıkmıştı. Selanik'e avdet ettikten sonra aldım da elimde kalmadı. Eski lisanın en mutaassıp taraftarlarından ve bizim bu karanlık aklımdan bir arkadaşım yalnız bir nüshasını bende bırakarak diğerlerini aldı. Gençliği, istikbali isteyip de Genç Kalemler'i okumamak mümkün olmadığı için bittabi abone olacağım. Ve eğer Cenab-ı Hak lütfederse ben de o yolda bir şeyler yazacağım. Bakalım siz de "Envar-ı Vicdân'ın" küçük bir köşesine bu acemi, bu ihtiyar fikirli "Yeni Lisan" taraftarına lütfeder misiniz. Bilmem ben Yeni Lisan'ı daha kolay buluyorum. İşte şu mektubum bile birkaç kelimesinden sarf-ı nazar edilirse Yeni Lisan üzere yazılmış addedilebilir. Yeni Lisan

o kadar korkunç bir şey değil. Ve zannedersem her yeni şeyler kadar hücumla, manilere de maruz kalmayacaktır azizim.

327 – Ağustos – 30

Nazım Nazmi

(Envâr-ı Vicdan, C.3 S. 88-105, 30 Ağustos 1327 / 12 Eylül 1911, s.1-7.)

LİSAN İNKILABI⁴³

Bir inkılap emaresi, bir hayat eseri, bir yenilik, bir şey var: Yeni Lisan..

Siyasî bir inkılap için ilk hareketi gösteren Selanik, Rumeli'nin bu kıymetli incisi, galiba diğer bir inkılap için, lisan ve sanatın inkılabı için de ilk ve büyük hatveyi atıyor. Genç Kalemler, Yeni Felsefe, Mektepli ismindeki ilmî ve edebî mecmualarla Rumeli, Yeni Asır gibi yevmî ve siyasî gazeteler, sanat ve lisana ait yeni başlayan bu kuvvetli cereyanın parlak misalleriyle dolu olduğu gibi “Yeni Hayat” kitapları, tedrise ait müteaddit kitaplar, Yeni Lisan’a mahsus istimzaç mecmuaları, şimdiki sanat ve edebiyatımıza ait tenkitleriyle, derin bir vukufla yazılmış elifba, Türkçe tecvid ve imla makaleleri, nihayet Yeni Lisan kongreleri de muntazam ve müteazzıv bir sa’y ve himmetin müteselsil ve birbiriyle münasebatdar hatvelerini gösteriyor.

Bu edebî ve lisanî hadise, içinde bulunduğumuz şuriş ve ikamete mükabil, cidden yüzümüzü güldürecek, bir az teselli verecek bir eser ve himmet; istikbal için, edebiyatımız ve lisanımızın istikbali için büyük bir ehemmiyeti haizdir.

Her ne kadar lisan ve sanat inkılabının Selanik’ten ziyade İstanbul’da ihzâr edilebileceğine itimat edenler bulunur ve bu da pek tabii zannolursa da biz bu mütalaada değiliz. Çünkü -fikrimizce- İstanbul’da hiçbir teceddüd vuku’ bulamaz şimdiye kadar da vuku’ bulmadığı gibi. Bunda en büyük sebep ihtiyaç görmemek, hissetmemektir. Bu her dem-i bahar memlekette inkılap yapacak ferdî kuvvetler doğmaz doğsa da yaşayamaz. İnkılap ve tekâmül fitratlarını halk eden âlimlerin hiçbiri bu memlekette yoktur. Tarihimizin başından sonuna kadar bakınız, bütün inkılap hareketlerinin ya taşradan gelmiş büyük zekalar tarafından yahut taşradan yükselip gelen cereyanlardan mütevellit ve mütehassıl olduğunu göreceksiniz. Hippolyte Taine’in pek musîb olan koluna göre insan muhitinin evladıdır. Büyük şahsiyetler ise büyük zaruretler, büyük ihtiyaçlardan doğar. Tabiatın her şeyi ihsan ettiği bu memlekette şedîd bir ihtiyaç hâkim değildir.

Zaman ve muhit; tekâmül ve inkılap ihtiyacını şedîd bir surette hissettirmez de kalplerde büyük bir meyelân, dimağlarda bir kuvvet-i fikr husûle getirmese ehemmiyetli hiçbir şey husûle gelmez ve gelse de yine her şeyi bir terakkî bir sürat elastikî bir istidât ile evvelce bulunduğu mevki’ye rücû’ eder. Şinasi’nin tasvir ettiği gaye ile ortaya koyduğu eser arasında uçurum vardı. Ahmet Mithat Efendi’nin Dağarcık risalesi ile hakikatte pek haklı ve doğru olan nazariyeleri tatbik ve takip

⁴³ Bu makale ilk defa bu çalışma ile Latin harflerine aktarılmıştır.

olunamadı. Mehmet Emin Bey'in kıymetli eserlerini ve mesleğini taklit edebilenler mahdud kaldı.

Çünkü.. çünkü bu ekilen tohumlar mahsuldar topraklara atılmıyordu. Onlara hayat ve nema vererek ifâza edecek güneş ve su henüz mefkut olup ne muhit ne de zaman bu sa'ye, bu himmetin ittisâ'ına müsait idi.

Meşrutiyetten sonra lisanımız ve sanatımızın istiklaline doğru atılacak hatveler, şüphesiz ki hem makul, mantıkî; hem de "tabi'at-ı hadisâta" muvaffıktır. İstiklalini iktisab, hürriyetini ilan etmiş bir milletin lisanını da hür, sanatını da müstakil görmek arzusu muntazır ve mütemmim bir hadise gibi ad ve telakkî olunabilir.

Ancak bu istiklale yalnız fulû ve hissî bir ihtiyaç değil, mihanikî, maddî bir zaruret, fiilî bir ihtiyaç görülmeli, muhit onu telkin, ona doğru sevk eylemelidir. Yoksa, yukarıda dediğimiz gibi; bu saraylar, baharlar, cennetler memleketinde, bu kayserlerin, sultanların beldesinde en yakın zaruretler pek geç hissedilip en küçük tahviller pek müşkül bir surette vukû'a gelir. Tabiyat burada yaşayanları har u müskir ıtrılarıyla teshir ve bend etmiştir. Burada düşünmekten ziyade duymak, yaşamaktan ziyade gaşy olmak, hareketten ziyade gaflet var. Eğer bu irfan taşralarda olsaydı bu vatan az zaman zarfında dehalarla, bütün insanıyeti tenvir edecek meşalelerle dolardı. Teessüf olunur ki bu irfan ve dimağ şuleleri Bizans'ın sehhar ve âtıl, şeydâ ve mütevekkil siması altında altınlar ve zevkler içinde yaşıyor, Osmancığın otuz altıncı varisininin payitahtında geceler bile şaşaalı, sisler bile cazip görünüyor...

İstanbul'un, bu Medine bedfâsının içinde büyük âlimler, siyasîler, şairlerimiz ihtirâ' ve icade vedâ' edip akîm bir halde yaşayıp duruyorken dışarıda vilayetlerde yeni yetişen gençler, genç ve kuvvetli dimağlar yeni duygularla titriyor, yeni zaruretler karşısında yükselen ferdiyetlerini; milliyetlerinin, milletlerinin uyanık ve hassas vicdanlarını buluyor, dinliyorlar.

Milletin vicdanı, o vicdanı mütekellim olan lisan; kendilerine pek kadim bir çehre ile görünüyor ve eski asırların bu sakat, bu alîl timsalini artık mazinin boşluklarına, nisyanlarına defnederek sahih ve zinde, kabiliyetli ve müstakil bir surette lisanımızı yaşatmak istiyorlar. Bir muallim talebesinin eline vereceği kitapları, siyasî bir adam söyleyeceği hitabeleri, bir romancı okutacağı hikayelerini, bir muharrir gazetesinde halkı uyandıracak makaleleri bu şimdiki lisanla yazıp söyleyeceğini hatırına getirdiği zaman, emin olmalı ki, metanetinden bir şey gaip ediyor, fikrini tebliğ edecek ilk vasitanın da bu noksanlığı, bu kifayetsizliği maneviyatından büyük bir kuvvet eksiltiyor.

Bir edebiyat muallimi lisanının tarihini söyler ve çizerken bu lisan ve edebiyatın lisanıyat Cinguistigue ve elsine-i ilmî Pilologie haricinde pek garip ve karışık bir malağma olduğunu söylemeğe mecbur oluyor. Sonra müntehebât diye de diğer lisanlar ve edebiyatlardan ya çalınmış ve yahut da onların birer adi kopya veya taklidinden ibaret eserleri itâ'dan başka bir şey yapamayacağını derhatır ettiği zaman acınacak bir mevki'da kalıyor, binaenaleyh bu karışık, acayip lisanın artık keyfi tesirlere tebaen gelip hüküm süren yalan yanlış kaidelerini ref' etmeği düşünüyor... O halde bu ictimâî ve vicdanî bir ihtiyaç haline girmiş demektir.

Mekteplerden ve lisan bahs olunan sualler birbirini veli ediyor: Hala bu kervan vasıta bakiyelerinden ibaret lisan mı? Hala evladımıza kavaid diye üç dört lisan mı göstereceğiz? Bir Fransız çocuğu ibtidâî mektebinde sarf ve nahvini layıkıyla öğrenip doğru okur ve yazarken bizim çocuklarımız hala rüştiye sınıflarında bile lisanımızı öğrenemeyecekler mi? hala bu şiirleri; bu Acem, Arap ve yahut Frenk bozması şiirleri, eserleri mi öğreteceğiz? Bizim, hür, müstakil bir lisan ve edebiyatımız olmayacak mı?

İşte Selanik gençleri sanat itibariyle akîm, lisan itibariyle gayr-ı tabi'î, millet ve ictimâiyet itibariyle nakıs ve mazur olan bu lisan ve edebiyata bir nihayet vermek, asırlardan beri büyük ediplerimiz ve dâhilerimizin çalışıp da yapmaya muvaffak olmadıkları neticeye, zaman ve muhitin tevafuku saikasıyla, vasıl olmak için nazarî ve amelî bir surette çalışmaya, elifba ve imladan başlayarak kavaid, lügat ve nihayet sanat ve edebiyat kitaplarına varıncaya kadar hepsini tedkike başladılar. Her muhite her seviyeye göre hikayeler, ilmi makaleler, şiirler neşr ederek hararetli bir cereyan husûle getiriyor ve bir buçuk aydan beri lisan yapılabilecek ta'dil, tasfiye ve tahavvülleri muntazam ve müttehid ictimâîlerle tayin ve tespite çalışıyorlar.

İşte bugün böyle haklı, esaslı ve musîb bir inkılab; bir lisan ve edebiyat inkılabı karşısındayız.

Fakat artık sıra; nöbet İstanbul gençlerine geldi İstanbul'un sehhar ve peri-zâd kalemleri, derhal öne atılarak pitro olmalı, bu doğru ve lüzumlu teşebbüsü ilerletmelidir.

Onun için biz bugün bütün gençleri, istisna etmeyerek yazılarıyla iftihar ettiğimiz bütün genç dimağları gençlik, yenilik istiklal ve hürriyet, lisan ve edebiyatımızın istiklali namına Selanik'te didinip uğraşan müteşebbis ve çalışkan kardeşlere gerek nazarî gerekse tatbikî ve amelî olarak muavenet etmeye davet ve davetin kabul olunacağını ümit ediyoruz.

İstanbul 12 Teşrinievvel 327

Refi' Nevzat

(Musavver Erganon, 15 Teşrinievvel 1327/28 Ekim 1911, S. 1 s.4-6 /HTU:3-4)

YENİ LİSAN⁴⁴

Tahrir heyetimizce birkaç ay evvel Yeni Lisan hakkındaki fikirlerini istimzac maksadıyla bütün Osmanlı muharrirlerine birer matbu anket gönderilmişti. Vürûd edecek cevaplar senelik büyük ve musavver nüshamızda derc edilecektir. Trablus meselesinin tesiriyle olsa gerek ki bugüne kadar cevap alamadık. Yalnız Hamdullah Subhi Bey'le biraz sonra Raif Necdet ve Şehabettin Süleyman Beyler birer mektup gönderdiler ki kendilerine alenen teşekkür ve daha etraflı olarak yeniden bir istimzac

⁴⁴ GKD, s. 299-302.

kitabı kaleme almakta olduğumuzu beyan ederek lütfettikleri cevapları sırasıyla Genç Kalemler'e derc ediyoruz:

Muhterem Efendilerim

“Yeni Lisan” hakkında fikirlerimi soran mektubunuza geç cevap vermeye mecbur olduğum için müteessif ve mahcubum. Diğer bir mahcubiyetim böyle bir soru karşısında şimdi olduğumdan pek başka bir şey olmağa kat'î bir lüzum görmekliğimden tevellüt ediyor. Lisanda tasavvur ettiğiniz teceddüdler kadar mühim tağyirler vücuda getirmek için dikkat edilmesi lâzım gelen cihetler o kadar müteferrik ki bulunduğum mevkiiden bakarak bunları hep birden ihata edemeyeceğimi zannediyorum. Bununla beraber ben teşebbüsünüze yabancı kalmağa, mahsusî bir muhabbetle takip ettiğim sa'ylerinize dair kanaat ve telâkkimi ketm etmeğe razı olamam. Çünkü lisana edilecek bir hizmetin velev zahirde en küçük nisbetlerde görülsün daima büyük bir hizmet olduğunu bir kanaatla biliyorum. Sair cihetlerde hizmetlerin büyüğü ve küçüğü olabilir. Fakat lisan yolunda sarf edilen her emek tevlit edebileceği neticeler itibariyle hizmetlerin en muhyisi, en asilidir. Size hitap edecek sesler arasında, benim sözlerimi sizlerle yan yana konuşan, size mahdut tecrübelerinin ve bazı hususî düşüncelerinin verdiği kanaatleri anlatan bir arkadaşınız, bir muhibbiniz gibi dinleyiniz. Ben bu mesele etrafında ancak sizden biri olarak bir yer tutuyorum. Düşündüklerim ancak halk arasında, herkes gibi lisana alâkadar olan birinin, hususiyle arzularından kuvvet alarak söylediği sözlerdir.

Toprağımız gibi bir aşkla sevmeğe mecbur olduğumuz, toprağımız gibi istiklâlini daimi bir endişe ile düşünmekliğimiz lâzım gelen Osmanlı lisanı bugünkü şeklinde, en ince dallarına kadar sarmaşıklar dolaşmış, kendine mahsus olan feyyaz neşgi yabancı otlara emdiren biçare bir ağaçtır yalnız Türk lisanları arasında değil, benim için arzın üstünde konuşulan bütün lisanlar arasında en güzeli, en ahenklisi olan bedelsiz lisanımızı kurtarmak için ciddî teşebbüslerimizin bu kadar gecikmiş olması yüzlerimizi kızartsa, bizi bedbaht etse gerektir. Arapçanın her kelimesi için ayrı bir kaide tertip etmiş, her kaidesi için bitmez tükenmez müstesnalar ayırmış olan bu lisanın kendi lisanımız üzerinde îkâ ettiği meş'um tesiri itiyat saikasıyla idame etmeğe çalışmak kolay bir lisanın bize temin edeceği nihayetsiz menfaatlerden nefsimizi, halkımızı mahrum etmektir.

Ben işaret ettiğiniz tağyirler arasında icrası mümkün olmayan hiçbir şeye rast gelmedim. Bunların yapılabilmesi lisanın tam salahı için büyük bir ümit teşkil ediyor. Osmanlı lisanının sunî bir lisan olduğunu iddia etmek, yalnız hakikate karşı bir körlük değil, aynı zamanda onun, kabul ettiği kelimelerle beraber kendi kendine terk edildiği halde haiz olduğu hayret verici güzelliğe karşı bir duygusuzluk, bir nankörlüktür. Acemcenin, hususiyle Arapçanın her şeye rağmen lisanımızın ruhuna, ahengine tamamiyle yabancı hatta münâfi olan, lisanımızın berrak bir selsebili andıran nağmeleri arasında karanlık, ölüm ve ahiret kokuları neşreden kelimelerini kendi kaidelerinden koparır ve sair lisanların her yerde her zaman yaptığı gibi onları bir defa benimsersek, Osmanlı kavaid kitaplarını kırk elli sahifeye indirmek ve çocuklarımızın bugün bir türlü içinden çıkamadıkları bir yad halitayı hakikî manasıyla bir lisan haline koymak mümkün olur. Her yerde ilmi teshir etmek için bir vasıta hizmeti gören lisan bizde bütün bir ömür içinde teshir edilemeyen bir ilimdir. Geçende büyük bir nasirimizin bir mükâleme esnasında söylediği gibi:

-Evvelce hocalarımız on ilimden icazet verir iki satır yazı yazmağı bilmezlerdi. Şimdi on ilim hakkında eserler telif edecek muharirlerimiz var, doğru okumağı bilmiyorlar.

Demek ki lisanımız dün ve bugün tamam öğrenilmesi, mümkün olmayan bir hâldedir.

Tasavvur ettiğiniz, vücuda getirdiğiniz teceddüdlere müşküllerin bütün bütün halledilmiş olmayacağını hepimiz biliyoruz. Fakat terkiplerin, cem'lerin, edatların Türkçeleştirilmesi çocuklarımızın nef'ine pek büyük bir bânın ortadan kalkması demektir. Ben sınıflarımda Hristiyan ve Musevî çocukların bu bahislerde âdetâ cesaretleri kırıldığını, değil yalnız onların, Müslimlerin hatta Arapların bile hoşnutsuzluk ve fütur gösterdiklerini müşahede ettim. Hiç şüphe yok ki bu bahislerde Arapçanın gösterdiği zorluk Acemceninki ile kıyas edilemeyecek kadar fazladır. Bütün kaideleri ona yabancı olanların hayal etmeğe cesaret edemeyecekleri kadar basit olan, güzel lisanımız iki diğer lisanın her ü merc, girift ü mu'dal kaideleriyle işkâl ve ihlâl etmiş olmamız çoktan beri içinde bulunduğumuz için ehemmiyetini ilk nazarda fark edemediğimiz acı, müthiş bir felâkettir.

Bir lisan meselesini siyasî, ictimâî meselelerden ayırmağa, onun ehemmiyetini hususî, mahdud bir şey telâkkî etmeğe imkân var mı?

Memleketimizde bu ümitlerimizi tahdit etmezsek hariçte anlaşılmanız için "bir milletin sıfat-ı kâşifesi" denilen ve hissin, fikrin matla'ı daimî mesîli olan lisanı müşterek bir ihtimam ile kolaylaştırmalıyız.

Lisanların tabiî tekâmüllerini tesri etmeğe bir hak mevcut olmasaydı dokuz yüz senesinden sonra Türkçede mukabili olan Arabî Farisî kelimelere menus olmayan tabirleri ithal ede ede, nihayet "o kadar güzel yazmış ki ben bir şey anlayamadım" diye takdir edilecek bir hâle gelen lisanımız bugünkü Avrupalılaştırmış, kısmen sahih şeklini nasıl ihraz edebilirdi? Lisanların her yerde tekemmülü kendi kendine değil; irfan ve edep sahiplerinin himmetleriyle hasıl olmuştur.

Pertev Paşa, Âkif Paşa, Şinasi ve arkadaşlarının gülûv ve haşivlerle dolu lisanı tabi'ileştirmek bir vakar ve haysiyet sahibi kılmak hususundaki hizmetleri, daha sonra Tevfik Fikret ve diğer büyüklerimizin nazmı imale ve zihafından kurtarmak, nesri kesafetten tecrit ederek, nazara kendini değil, ihtiva ettiği şeyleri gösterir lâtif ve şeffaf bir hâle getirmek suretiyle vaki olan hizmetleri milletin ebedî şükranına lââyık olduğu gibi bu yolda yürümek isteyenlere de yalnız bir hak değil, hatta bir vazife tayin eder. Bin iki yüz kırk senesine doğru resmî lisanımıza dahil olan müteselsil cümleler, umum sîgaların yerine kaim olan sıla ve atf sîgaları ve daha bunun gibi çirkin rabtlar, onu malûl, kifayetsiz bir hâle koymuşken, şimdi cümleler mafsul tertip edilmeğe, ca'lî tazimat çıkarılmağa ve fiiller bütün sîgaları dahilinde istimal edilmeğe başlanıyor. Bu da lisanın salahına doğru vaki olan büyük bir tahavvüldür.

On yedinci asrın ibtidâlarında bazı kimselerde hiçbir şeyi ismiyle yad edemeyecek kadar iğlak ve i'vicac gösteren Fransız lisanı iki asır içinde şimdiki mu'ciz vuzuhuna nasıl erişmeğe muvaffak oldu?

Lisanın sadegîsi uğruna masruf olacak himmetlerinizin her gün daha fazla takdir edileceğini ve aynı esere iktifa edenlerin pek seri surette artacağını tam bir itimatla bekleseniz sezadır.

Tahrir, takririn itibarî bir resmi olduğu dikkate alınır ve bütün lisanların sair lisanlardan aldıkları kelimeleri tamamiyle imtisas ettikleri, onların aslî şekillerini ve telâffuzlarını muhafazaya kendini mecbur addettikleri teemmül olunursa Arapça, Farisî kelimelere dokunmayın diye ref' edilen itirazın esassızlığı derhal tezahür eder. Sair milletlerin vücuda getirdikleri kelimeleri ve kaideleri biz pek garip bir telâkkî ile, söylerken kısmen değiştirdiğimiz hâlde yazarken değiştirmekten korkuyoruz. Bizim evimiz içinde daima misafirlerin hükmettiği, söz geçirdiği zavallı bir me'vadır.

Bir de lisanın sadeleştirilmesi maksadıyla Asya içlerinden davet edilen kelimeler kalıyor ki onlara sebebini tasrih edemeyeceğim pek harîm bir muhabbet duymakla beraber, burada işleri olmadığına ve kendilerinin Âdem'in, Havva'nın sair evlâtları gibi bize esasen yakın olmakla beraber mesafe ve zaman ile artık birbirimizi tanımadığımızıza, bize yabancı olduklarına kanalım. Lisanımıza girmiş olan on, on beş bin Arabî Farisî kelimeyi Çağatay, Nogay, Türkmen kelimeleriyle tebdil etmek kolay bir iş olmasa gerektir. Bu teşebbüse lisanı ıslah etmek değil yeniden bir lisan vücuda getirmek dense hakikate daha yaklaşmış olur.

Fransız lisanının havi olduğu otuz iki bin iki yüz kelimedden yalnız sekiz bini asıl Fransızcadır. Bizim edebî ve hükmi lisanımıza giren Türkçe kelimelerin hatta bu miktara reside olabileceğini zannetmiyorum. Üç sütunu bırakılarak sair aksamı teknil değiştirilen bir binaya bizim eski evimiz demek mümkün olabilir mi? Yalnız sırf Türkçe kelimelerle teşkil edilecek lisan bu nispette azim müşküllere sebebiyet vermeseydi, o zaman Farisî'nin ve Arabî'nin boyunduruğunu büsbütün ref' etmek mümkün olurdu. Yazık ki buna imkân görülmüyor.

Arabî Farisî terkipleri, cem'leri, edatları ref' etmekle nazım lisanını son derece sıkı bir hudut dahilinde hapsetmiş olacağız. Bunda muhakkak olan bir şey varsa zorluğun ancak fikrimizin aldığı bütün edebî terbiye itibariyle düşüncelerini, hislerini eski mutad şekillerde göstermeğe mevcut olan meylinden tevellüt etmesidir. Yoksa onlara muhtaç olmadan nefsimizi cebrederek her ne istesek nesirde olduğu gibi nazımda da anlatmağa muvaffak olabiliriz. Ve bizden sonra gelenler düşüncelerine ve duygularına hazır kalıplar olarak Yeni Lisanın tebliğ vasıtalarını bulacakları için onlar bizim gibi müşküllere tesadüf etmeyeceklerdir. Aynı zamanda mekteplerimizde eslafın eserleri anlaşılabilmesi için eski lisanın bütün ukdelerini çözmek icap edecektir ki bunun yine o terkipler, cem'ler ve edatlar hakkında bir fikir vermeksizin mümkün olamayacağı bedihidir. Her lisanın mazisinde bu gibi metruk şekiller olduğunu bir dakika düşünür ve eski bir usul hakkında yalnız bir fikir vermekle onu yeniden tatbik edilecek surette öğretmek arasındaki farkı ve istifadeyi muvazene edersek neticenin yine büyük bir hayır olduğunu kabul etmeğe mecbur oluruz.

Telâffuzda lisanın kendi şivesi lehine vücuda getirilen tahavvüller aslî telâffuzlara tercih edilmelidir.

Hürmet ve muhabbetleri teyit ile sa'ylerinizin taraftarı olduğumu arz ederim aziz ve muhterem efendilerim.

EMİN BEY VE EMİN BEY TÜRKÇESİ⁴⁵

Memleketimiz, marûz bulunduğu her türlü mevânî'e rağmen, yarım asırdan beri için için çalkanıyordu. İstidât-ı inkılâp fitrat-ı beşeriyede, zaten merkûz bir haslettir. Fazla olarak hasseten bizim mevki'-i coğrafyamız, münasebet-i medeniye ve fikriyemiz bizi Avrupa ile samimiyetten men' edecek avâırız-ı hariciyenin cümlesine galip olacak kuvvette idi. Fakat edebiyat her şeyden evvel değişti ve yenileşti. Bunun esbâb-ı muhtelifesini yegân yegân ta'dada zemin ve zaman müsait değildi. Yalnız hülâseten şunu söyleyeyim ki bir millet diğer bir milletin medeniyet-i galebesini taklit edecek derecelerde ona meftûn olursa, en evvel zarafet kapısından girer. En müstahsen manasıyla Avrupalı olmazdı evvel elbisemiz ve kıyafetimiz Avrupalı olur. Medeniyetin şürût-ı esâsiyesinden birincisi olan (hukuk-ı mütekâbiliyete riâyet) yolunu öğrenmezden evvel güzel bir boyun bağı takmasını öğreniriz. Lakin edebiyatımızın tahavvülü ile beraber efkârımızın tahavvülü de zarurî oldu idi. Çünkü söz, elbise ve boyun bağı gibi değildir; bir fikir, bir his tazmin eder. İşte onun içindir ki bizde de evvela gayr-ı mahsus olan bu tahavvülât-ı edebiye yavaş yavaş yolunda devam etmiş ve efkârı, hususuyla hissiyatı başka bir tarz ve maksat üzere terbiye ederek inkılabın esbâb-ı evvelâsından biri olmuştur.

Sosyoloji nokta-i nazarından bakılırsa bu gibi gayr-ı mahsus ve ağır giden inkılabâtta dikkatle tettebbu'a şâyân bir keyfiyet-i mühimme, bir hadise görülür: İstiklâl, hürriyet ve haysiyet sevdasına tutulan zebûn milletler, bir sevk-i tabi'î ile, (avâmil-i hafıza faeteurs conservateurs)ya sarılırlar. Din, âdât, lisan-ı millî, sünen-i kadime ve an'ânet-i tarihiye, menâkıb-ı ecdâd ilâahire, hep bu avâmil-i hafizadattır. Bekâ-yı zâtiyesini temin etmek isteyen bir millet, endişe-i izmihlâl ile bu kuvva-yı ictimâîyeye müracaat ederse o vakit (hiss-i milliyet) bir (fikr-i zinde idée-force) şekline girer ve hayat-ı ictimâîyenin zinde kuvveti olur.

İşte Emin Bey, bu kuvvetlerden biri olan Türk lisanını bir habl-i metin-i istihlâs gibi telakkî etmiş ve hep o histen ilhâm almıştır.

“Emin Bey, hiç bu derece derin düşünmemişti; vezn-i aruzu ile bir şeyi yazamadığından bu kolay yola sapmıştı.” diyenler oldu. Fakat bu iddia kavî değildir. Evvela bilmeyerek buna teşebbüs ettiği farz olunursa ilhamının kuvveti tasdik etmek mecburî olur. Çünkü bu şair pek kuvvetli bir hisse alet olmuş demektir. Burada ilhâm-ı şâiraneyi murat etmiyorum. Bu tarz şiire ne büyük bir iman ve muhabbet ile taraftar olduğunu ibrâz etmek istiyorum. Ondan sonra bu yolda iyi bir şiir yazabilmek zannolunduğu kadar kolay bir muvaffakiyet değildir; onu da tecârib-i zâtiyemle biliyorum. Halbuki Emin Bey'in eşârı içinde pek güzel şeyler olduğu da muhakkaktır. Her kim ne derse desin!..

⁴⁵ Bu makale ilk defa bu çalışma ile Latin harflerine aktarılmıştır.

İlk çıkan küçük eserinde münderiç bir mufassal mektubumda dahi aynı mülâhazatı beyan etmiş ve Emin Bey Türkçesini terbiye-i millîye ve hiss-i milliyet nokta-i nazarından telakkî ettiğimi göstermiş idim.

Yalnız şâyân-ı dikkat bir nokta var ki onu şimdi kısaca arz edeceğim. Çünkü burada tafsile yer yok!

Emin Bey hiss-i milliyetperveri ile şedîden mülhem olmuş ve kendi emelince lisana temîn-i istiklâl etmek istemiştir. Avâmil-i hafızadan olan (lisan-ı millî)ye sarılmıştır, demiştir. Gariptir ki Emin Bey avâmil-i saireden pek mühimi ve bu meselede belki en müessiri olan an'ânet-i edebiyeye katiyen ehemmiyet vermemiş, hatta ondan tegâfûl etmiştir.

Her millette olduğu gibi bizimde bir (kurûn-ı vustâ) hayatımız vardır. Hatta terakkî iddialarına rağmen memleketimizin pek büyük bir ekseriyeti, itikâden, terbiyyeten, âdaten, zevken o kurûn-ı vustâyâ bağlı olarak yaşamaktadır. Saz şairleri yani âşıklar, hala bugün İstanbul'un izbe kahvelerinde ara sıra dolaşır ve kendi sazını ve bazen de çerağını beraber taşır. Bunları dinleyip zevk alanlar yalnız hamallar değildir. Beni Avrupalı ve medeni olmak üzere tanıyanlara kemâl-i memnuniyet ile itirâf ederim ki ben o saz şiirinden ziyadesiyle anlarım ve hamallardan ziyade mütelezziz olurum. Demek ki kurûn-ı vustâ hayatına has olan an'anete ben bile bir cihetten gönlümle bağlı kalmışım; İngiliz, Fransız ve Alman filozofları ile samimi münasebet-i fikriyem ve Avrupalıca terbiye-i zihniyem beni bu an'anetten ayrılmamıştır.

Bu rabitanın esbâb-ı maneviyelerini tarif etmeyeceğim. Yalnız şöyle bir rabita yüzünden mensup bulunduğum milletin ruh-ı hakikiyesiyle alakamı kesmediğime herkesin nazar-ı dikkatini celbedeceğim. Bu gibi alakalar kesildiği andan itibaren ben hakiki bir Osmanlı olmaktan kalırım. Artık Osmanlı tarihi, Osmanlı devri beni helecana heyecana getiremeyecek kadar ruhuma yabancı kalır. İnsanı millete rabteden alakalar bunlardır. Lisan ancak bu hisleri, bu sevdaları uyandıran bir vasıta. An'anet ve adet de öyle!... Ben bir iyi ata bindiğim zaman cengâver bir millerin ahfâdından olduğumu derhâl hissederim, ve bir hakiki fâtihi gibi at üstünden durur bir tavır alırım. Halbuki bugün cenge benim kadar muâriz, muharebeden benim kadar müteneffir bir kimse olamaz sanırım. Fakat bu (atavizm atavisme) beni ecdadımın mefâhîrine kadar götürür; bana mensubiyet-i asliyemi bildirir, bundan da azim bir zevk ve sürûr, hatta mahk bir gurur hissederim. Hamiyet diye ma'ruf olan his Complexe, menşei, mesnedi hep millete, ecdadıma karşı duyduğum bu nisbettir. Müessirleri âmilleri de yukarıdan beri saydığım avâmil-i hafızadır. Onun içindir ki medeniyetperverlik bu hisleri boğmak suretiyle kuru terakkîyât-ı fikriyeden ibaret kalırsa, insan yine medeni olur, fakat (kozmpolit) olur. Terakkîperverlik bu hissiyatın kıymetini arttıracak bir tesir ile müterâfik olursa insan yine medenî olur, fakat çehre-i milliyetini zâyî' etmez; ve milletini -hüviyetiyle- muhafaza ederek tarîk-i selamet ve necâta sürer ve sahne-i aleme kendi benliğiyle girer. Bizim en büyük gafletimiz bu noktadadır: Ya büsbütün (eski) kalırız, yahut büsbütün (istihâle) eder gideriz. Ben şiddetle liberal hatta seraheten radikal bir adamım; fakat milliyete müteallik hususattan pek konservatörüm. İngilizler, Japonlar da böyledir. İhdâs ettiği usûl-ı aruz ve tarz-ı nazmın an'anemizle adem-i münasebetine rağmen Emin Bey de öyledir, sanıyorum:

“Milletimin sevgileri özümde!”

diyen Emin Bey, benim tafsîl ettiğim alakaları bir kısa cümle ile harikulâde bir surette beyan etmiştir.

Şimdi, âşık tarzı -ki benim mültezimimdir!- ile Emin Bey tarzının ne kadar birbirine benzemediğini göstereceğim ve Emin Bey'in nerede ayağı kaydı ise o noktayı da işaret edeceğim.

Âşık tarzında Arabî ve Farisî kelimeler hatta terkipler kullanılmaz değildir. Bedayette bizim Türkçe Şiirleri hep parmak hesabı üzere idi; çünkü en tabî'î aruz her millet için budur. Yalnız kafiyenin lütf-ı ahengi ibtidâî milletlerin sâmi'asını okşayabilmiştir. Sonra sonra mısralarında bir vezn-i mahsus üzere tertibinden hasıl olabilecek ahengi hissetmek mümkün olmuş ve sâmi'a-i beşer daha ziyade nezaket kesb eylemiş olsa gerektir. Musikide yarım seslerin ve batuta tertibatının nispeten son zamanlarda keşf ve vaz' olunduğu gibi!

Âşık tarzında on bir heceli mısralar yalnız orta yerde bir (durak Césure) verirler. Kafiye dahi evzâ'-ı mahsusa ve muayyene üzere mürettebtir.

Emin Bey Türkçesinde ise aded-i hece itibariyle şair serbest bırakılmıştır. Tertib-i mısra, (takti'i)dir. Binaenaleyh durak yeri yoktur. Mısralar usûl ve levâzım-ı inşâda daha muvaffak ve elastikidir.

Mesela bir mısra hece tertibi itibariyle kah (dört, dört, dört, üç) gelir. O takdirce şu düstûra bağlıdır: (3x4x3) kah başka tertip üzere olur ki tafsile lüzum yok. Yalnız bir kelimenin bazı hecesini bir tarafa bazılarını da diğer tarafa almak suretiyle kelime orta yerinden yarılamaz. Ahenk fena halde bozular. Binaenaleyh yukarıki düstûrun mızrabına göre beş heceli bir kelime kullanamamak sıkıntısı vardır. Bu bir mahzûrdur.

Âşık tarzında ortaya durak oldu mu kâfidir. Ahengi bozmaz.

Emin Bey Türkçesinde Arabî ve Farisî kelimeler kullanılmaz; meğerki ruh, vicdan insan gibi herkesçe ma'rûf kelimeler evvela ve hakiki Türkçede muadilleri, mukabilleri bulunmaya!... Hele terkipler katiyen memnu'dur. Halbuki âşık tarzında terkipler kullanılır. Böyle kelime taassubu yoktur. En eski Türkçe şiirlerde mesela Yunus Emre ve emsali gibi adamların sözlerinde bir iki tabir-i ıstılâhîden başka ecnebî kelime yoktur. Lakin Fuzulî'den ziyadesiyle müteessir olan âşık tarzı bu şairden sonra ecnebî kelimat ve terkibatı değil, hatta aruz-ı Farisî'yi bile kabul etmiştir. Nitekim semaîler bahr-i hezectendir; gazeller de muhtelif vezinlerdendir; hasseten (remil) ve (hezec) galiptir. Âşıklar ise semaî de okur.

Emin Bey'in ifadesi İstanbulludur ve tarz-ı tahayyül ve tefekküründe kurûn-ı vasatî an'anetiyle münasebat-ı şemmesi bile yoktur. Halbuki âşık tarzına en dil-firîb, en cazibedar bir ruh veren ancak o münasebettir. Bayburtlu Zihni'nin:

“Vardım ki yurdundan ayak göçürmüş,

Yavru gitmiş ıssız kalmış otağı!

Camlar şikest olmuş meyller dökülmüş,

Sakiler meclisten çekmiş ayağı!”

kıtasıyla başlayan dil-firîb şiiri buna en güzel misaldir. Bunda terkip var; gayet eski Türkçe kelimelerle yan yana Fârisî ve Arabî kelimeler var. Cinas lafzı var; sonra eski bizim aşireti yâda getirecek bir tesir var. (évocation) kuvveti var. Zannolunmasın ki vezin yok da yalnız bir (durak) ile kafiyeye var. Hayır!.. öyle bir ahenk esiri var ki tahlil olunmaz, tutulmaz; fakat şiddetle hiss olunur ki o kadar rakîk ve nazik ki iki kelimenin yerini değiştirsek o ahenk muzmahil olur uçuverir gider.

Anlaşıyor ki Emin Bey Türklüğe rabt-ı kalbetmek ve ettirmek için yalnız lisan müracaat etmiş, lisan ile beraber sürüklenip gelen an'aneti katiiyen ehemmiyet vermemiştir. Lisanı da ne Anadolu lisanıdır; ne Rumeli Türkçesidir; hatta ne de büsbütün İstanbul şive-i âdisidir. Kusursuz denilecek kadar umumî ve sade bir Türkçedir ki hiçbir lehçeye benzemez ve mucidinin (impersonnel) edasını şiddetle ibrâz eder. Tam Emin Bey Türkçesidir, ve etvâr-ı muhtelifesine nazaren Avrupalıdır da denilebilir.

İşte Emin Bey'in mucitlik şerefi buradadır. Fakat zaafı dahi buradadır. Zira hiçbir an'aneye temas etmez. Kendi kuvvet ve itibariyle kâimdir. Bu kıyam zatı tesirat-ı rüzgâra dayanamaz. Emin Bey bu Türkçe ile şiir söylemeye başlar başlamaz herkes tarafından takdirata mazhar olmuştu. Zemin ve zaman da müsait idi. Yunan muharebesi, fütûhat hep Emin Bey'in lehinde bulunuyordu; fakat Emin Bey en samimi, en güzel şiirini de o zaman yazmış idi. (Cenge Giderken) şiirini sulh zamanında aynı derecede takdir edebilir idik. Buna eminim. Zira bize bir (marseyyez) yazabilecek adam her kim olursa olsun öyle sade açık, mert bir lisan ile o hâr ve samimi hissiyat vatanperveraneyi eda edebilecek raşeler maruz olmalıdır. Emin Bey o zaman böyle bir halde idi.

Lakin evvela takdirata mazhar olan Emin Bey, sonraları endişeyi mucib olmaya başladı. Zira maksadının böyle bir numune-i şiir göstermekten ibaret olmadığı ve tek mil edebiyatı ihtilâl vermek istediği anlaşıldı. Bundan sonraki münakaşat -şimdiki tabrimizce- hep parti kavgası idi. Fakat benim nokta-i nazarım başka idi:

Yalnız milliyetperverlik iddiasında olanların bu tarzı ve yahut buna benzer bir tarzı (aristokrat) şiirlere tercih etmeleri lazım geleceğini ben derhal kestirmiştim; ve milliyetperver muarızlarımdan ve dostlarımdan bir zata uzun mektuplarla bunu anlatmak istemişim. Bu tarzın yalnız sanat nokta-i nazarından değil sosyoloji nokta-i nazarından dahi ayrıca teemmül olunması lüzumunu Emin Bey'in ilk eserinde münderiç mektubumda serâhaten beyan etmişim.

Şimdi Selanik gençleri Bade Harab'ül-Basra böyle bir gayret-i milliyetperverane ile bir (Yeni Lisan) icadına çalışıyorlar ki sûretâ yine mualleldir. Ve eski lisandan yalnız terkipçe farkı vardır. Yine hakikatte aristokrat bir lisan olmakla beraber, Fikretlerin, Cenapların, Halit Ziyaların lisanına ne zarafet-i eda, ne mümtaziyet-i müeddâca fâiktir.

Zaten şiirde demokrasiye bir şekl-i diğer veren Emin Bey'in de bir mühim kusuru varsa demokrat bir tarz-ı şiirin hûsulesine sığmayacak mevzuata tasallutu oldu idi. (Cenge Giderken) muharriri (Martin Lutter) hakkında, (Darvinizm) hakkında birçok şiirler yazdı ki şiir değil muvâzaa idi ve güya lisanı sade Türkçe olmakla beraber, efkâr büsbütün Avrupalı olduğu gibi hissiyat ve tarz-ı tefekkür ve tahayyülde öyle idi. Selanik gençlerinin Yeni Lisan'ında ise hiçbir teceddüd-i hakiki yok. Yalnız

terkipler başka şekle konulmuştur; o kadar! Şeklen ve mahiyeten yine aristokrattır. Emin Bey’i buralara kadar sevk eden kuvvet muarızların itirazı oldu. “Bu demokrat lisan ile ancak bazı âdî mevzular şiir olur; her şey bu lisanla yazılamaz.” dediler! Emin Bey gayret etti yazdı; fakat iddiasında tarzında aslolan demokratikliğin mezarını kazdı. İşte Emin Bey’in muvaffakiyeti ve hatası!

Bu şair başka bir tarize de hedef olmuştu: Kendisine şair lakabını vermekten kıskandılar. Ve (aşk)a dair hiçbir şey söylemediğini iddia ederek yalnız nâzım sandılar. Yani “lirik bir adam değildir ve binaenaleyh şair değildir!” dediler.

Bu da doğru değildir. Lirik bir şair yalnız aşktan bahseden değildir. Coşan ve taşan bir şairdir. Halbuki -nadiren olsa da- Emin Bey coşar ve coşkunluğu yapma değil samimidir. Yalnız Emin Bey (impersonnel) bir şairdir ki bu da muarızlarını lirizm meselesinde yanıltmıştır. Çünkü lirizmin saffet-i kâşifesi (personnel) olmaktadır, zannolunuyor. Halbuki pek hakiki, pek büyük şairlerden bir kısmı (impersonnel)dir. Şekspir gibi! Bu dahi ise bazı şiirlerinde son derece lirizm yani coşkunluk göstermiştir. “Emin Bey Türkçesi bir garibedir.” diyenler de oldu. Zannedersem bu iddiada bulunanların Lisan şiiri halk için daha acayip bir garibedir. Böyle itirazlar da hükümsüzdür. Emin Bey ne olursa olsun edebiyatımızda mümtaz ve samimi bir çehredir. Güzeldir, fakat Türk gözlüdür.

Edirne Mebusu

Rıza Tevfik

(Türk Yurdu, C. 1-2, S.4, Aralık-Ocak 1911, s. 59-62 /HTU:50-55)

YENİ LİSAN⁴⁶

Yeni Lisan’a dair izah ve havi olarak bütün Osmanlı muharrirlerine gönderdiğimiz İstimzac kitabına genç ediplerimizden Şahabettin Süleyman Bey’in verdiği cevaptır:

Aziz meslektaşlar;

“Yeni Lisan” hakkındaki fikirlerimi sormak üzere göndermiş olduğunuz kitap ve mektubu vaktimin pek serseri; pek bî-hoş bir surette ötede beride mürur etmesine binaen bugün alabildim.

Lisanların birtakım tekâmüllere maruz kalarak istihaleye uğradıkları inkâr kabul etmez, fennî bir hakikattir, binaenaleyh lisanlardaki bu istihaleyi tesri edebilecek kadar metin bir zekâyâ, yorulmaz bir sa’ye malik olanların buna teşebbüs etmesi zarurî ve mecburîdir. Maatteessüf böyle bir zekâdan nasibim yoktur, bu nasipsizlik içinde Selanik’in münevver gençleriyle metin dimağlarıyla aynı hatveleri atamayacağımı hissediyorum ve büyük âtiyi, müzeyyen sa’yi onlara terk ile yalnız takdir ve gıpta eyliyorum.

⁴⁶ GKD, s. 315-316.

Bir lisan başka lisanlardan aldığı kelimeleri bile şive ve ifadesine göre tebdil edebilmelidir ki hakikî bir lisan olabilsin. Yoksa gayr-i muntazam, girintili çıkıntılı bir halitadan başka bir şey olamaz. Buna kani olan bir zat ecnebî terkiplerin, edatların, cem'lerin lisana oldukları gibi girmesine razı olamaz. Eğer lisanı tasfiye mecburiyetinde iseniz, filhakika bu lüzumlu bir mecburiyettir. Farisî ve Arabî kaideleri tart ve teb'îd etmeniz lâzımedendir.

Osmanlıcanın bünye itibariyle tamamıyla Arapçanın zıddı olduğuna kaniyim ve bizim lisan bünyesiyle Farisî'ye takarrup edebilir. Maamâfih, bu, onun Acemceye tabi olmasını intâc edemez.

Osmanlıca zamanın cereyanıyla kendisine yol açmış. Başlı başına bir lisanıdır. Uzviyatı Arapça ve Farisî kelimelerden müteşekkildir. Bunu biz Osmanlılar benimseyebilecek bir zamandayız. Bunları bizim kendi kelimelerimiz gibi kabul eder, kendi kaidelerimizle üzerlerinde yürür, istediğimiz gibi tasarruf ederiz.

Esasen kökleri başka lisanlarla temas etmeyen bir lisan yok gibidir.

Yalnız Arapça, Farisî kelimeler atılarak yerine Çağatayca, Türkmençe, Toğatayca kelimelerin kullanılmasına taraftar değilim, olamam.

Bu suretle hareket; lisanın tabî cereyanına mâni olmak, zaman ile pek ecnebî bir şekil iktisap etmiş olan esasî lisana avdet eylemek, yine ecnebîlikle karşılaşmak demektir.

Lisanımıza dahil olmuş olan Arapçaları, Farisîleri kendi malımız telâkki eder, yalnız bunların kaidelerini lisanımızdan def eyler, ilerleyebiliriz.

Avamın bazı kelimeleri Türkçenin telâffuzuna ait ahengine uydurarak tebdil etmiş olmalarına gelince bu kelimeleri de avamın telâffuz ettikleri gibi kabul etmelidir. O suretle kabul etmek tekâmül etmiş olanları zamanın geçmesiyle tekâmül edecek olanlara ilâve etmek demektir ki bundan makûl, bundan tabî bir şey olamaz zannındayım.

Aziz meslektaşlar, mütalaatım bu merkezde olmakla beraber teceddüdât-ı lisanîyeye fena bir itiyatla ve zekâmın, metanetimim fikdaniyla giremiyorum. Yine nesl-i sâbıkın mirasıyla eser yazmağa muvaffak olabiliyor. Benim gibi köhneliğe merbut olan bir zavallıya acır, açtığımız bu yolda ilerler, mazi-merbut ve mazi-perest olanları ezer, bu bedbaht millete lisanını tevdi eder, istikbalini temin etmiş olursunuz.

Bir milletin vatanperver olmasında lisanının pek büyük tesiri vardır.

Bu vazife-i vatanperveraneyi sakîm bir itiyatla ifa edemediğim, edemeyeceğim için bedbahtım.

Hayatı benim gibi hissiyatla efkâr zelzeleleri arasında çalkanan, daima hüsne mağlup olanlara acımalıdır.

İhtirâmat.

18 Ağustos 1327

YENİ LİSAN⁴⁷

(En muktedir müsteşarlıklardan ve kıymetli muhiplerimizden Budapeşte Şark Ticaret Mektebi müdürü Mösyö Doktor Kunos İgnaz'ın Yeni Lisan hakkında gönderdiği mektubu büyük bir hürmet ve muhabbetle aynen derc ediyoruz:)

Budapeşte, 15 Teşrinisani 1911 Muhterem efendilerim!

Geçen ay Türkçe dilinin sadeleştirilmesi hakkında yazmış olduğunuz mektubu sevinç ile aldım, malûmdur ki milliyet hissini uyandırmak için en evvel millî bir lisan olması lâzımdır. Macarcada bir atalar sözü vardır: “Millet lisanında yaşar.” Öyle olduğu hâlde Türk lisanı da millî bir lisan olursa hem millet hissi uyandırılır. Hem de bütün Türkler tarafından anlaşılır bir lisan olur. Sizce şimdiye kadar diliniz üç lisandan mürekkep sayılırdı. Meğer ki Türkçe eski bir Uygur lisanıdır. Başka lisandan (Arabî, Farisî) mürekkep değildir. Yeni Lisan cemiyetini bütün kalbimden tebrik ederim. Umarım ki maksatlarını yerine getirecekler.

Türkçe dilinin sadeleştirilmesi hakkında ancak bir yol var. O da: Daha Türkçeleşmemiş ecnebî (Arabî, Farisî olsun, Avrupalı olsun) sözlerini kaldırıp yerlerine Türk lûgatlerinin konmasıdır. Meselâ “leyl ü nehâr” yahut “rûz u şeb” yerine “gece gündüz” daha iyi, daha münasip değil mi? “enfiye” yerine niçin “burun otu” kullanılmasın? ilh... Binlerce sözleriniz var ki Arabî ile Farisî yerine pekâlâ kullanılabilir. Biz Macarlar kırk elli sene evvel nasıl yaptık? Ecnebî sözlerini kaldırıp Macar lisanındaki lûgatleri kullanmaya başladık. Siz de tıpkı öyle hareket etmelisiniz: Ecnebi sözlerin yerine kullanılacak Türk lûgatlerini iki yerden arayıp bulmalısınız. Birincisi: Eski Osmanlı dilinden, ikincisi: Ahali arasında söylenen avam lisanından. Başka yol yoktur, ne Arabî, ne Farisî, ne Avrupalı... Bu iki pınardan arayacak olursanız, eminim ki lâzım olan lûgatleri gitgide bulursunuz.

Lâkin iş birdenbire, birkaç hafta, birkaç ay içinde olmaz, acele iş şeytan işidir. Unutulmuş olan Türk lûgatlerini bulup sıra ile, ihtiyat ile kullanmalısınız. En evvel ancak en lâzım olanlarını, en kolay anlaşılınlarını... meselâ “suyu nûş ediniz!” değil, “içiniz!”, “yemeği ta'm ediniz” değil, ”yeyiniz!”, “Türk lisanı şirin” değil “tatlıdır” demeli ilh...

Bu maksatlarınıza ermek için en evvel iki türlü lûgat kitabı lâzım. Birincisi eski Osmanlı lisanında, ikincisi: Avam arasında söylenen lûgatlerin ve ibarelerin mecmuası öyle derlemeli, toplamalısınız ki, ya iki, üç, dört yüz sene evvel yazılmış kitaplarda, ya da avam ağzında kullanılırdı. Bu nevi kitaplarından birine “arkaizm” öbürüne “diyalekt” tabir olunur. Öyle lûgat kitaplarına Avrupa'nın bütün milletleri maliktir. Birincisine Dictionnaire historique, ikincisine Dictionnaire dialectique denir. Bu iş için çok seneler ve çok kimseler lâzım. Yeni Lisan cemiyetinin en büyük vazifesi bu iki

⁴⁷ GKD, s. 333-334.

türlü lûgat kitabını hazır etmesidir. Yüzlerce şairleriniz, müellifleriniz var ki, birkaç yüz sene evvel yazmış oldukları eserlerinde çoktan unutulmuş asıl Türk lûgatlerini havidirler. Avam lûgatleri ise, bunları memleketinizin her tarafında, köylerde, kasabalarda, çöllerde, yörüklerde, zeybeklerde, Rumeli ile Anadolu'nun türlü türlü cihetlerinde arayıp taramalısınız. Bundan başka dua ederiz ki: Trablus çöllerinde akan kanlarınızdan muzafferiyet gülleri açılsın.

Sizin muhibbiniz, dilden dostunuz Doktor Kunos İğnaz

TETKİK VE MÜTALAA⁴⁸

-Yeni Lisancılara-

Elhan, bu serlevha altındaki makalelerini bilhassa Yeni Lisan diye Selanik'te Genç Kalemler tarafından müdafaa edilen bir mesleğe tahsis ediyor. Buna dair etrafıyla bir fikir beyan edebilmek için ilk numarada "Yeni Lisan" unvanıyla başlayan makaleyi mütalaa edeceğiz:

Evvela şunu söyleyelim ki biz öteden beri tanıdığımız lisanımızda henüz yeni denebilecek bir tahavvül göremiyoruz. Yabancı terkipler kullanmamak ve mantığa temas etmeyen bir mutâvaatla kalemi buna esir ederek lisanda yenilik iddia etmek hakikat değil, Makedonya meselesine benzer bir gaye hayal takip edildiğine delâlet eder ve buna benzediği içindir ki ciddi simalarda uzun tebessümler bırakıyor...

Şunu da kaydedelim ki makalelerimizde mevzudan uzak hiçbir fikrimiz, kelimeler altında gizli hiçbir manamız yoktur. Biz yalnız lisandan bahsediyoruz ve nazirelerimiz yalnız bu hedefe bakıyor.

Şahsiyete, tezyife, istihfafa lanet ederiz. Genç Kalemler okunurken his olunuyor ki iyi bir maksat (İyi meslek değil) vardır ... lisanı sadeleştirmek Oo.. bu o kadar büyük bir maksat ki bütün Osmanlılık Genç Kalemler'le müttefiktir. Fakat ne çare ki bu maksadın husûlü için tutulan meslek iyi intihap edilememiş; beşeriyetin ebedi hastalığına: Hûd-ı beynliğe, gurura, tefrîde mağlup olunmuştur.

Takip edeceğimiz makalede başlıca iki mevzu görülür: biri lisan, diğeri Genç Kalemler'i yükseltmek için şark edebiyatının büyük simalarını küçük göstermek...

Lisan bahsinde iştirak ettiğimiz noktayı söyledik: Lisanı sadeleştirmek. Öyle ya.. Bir Fransız köylüsü her okuduğunu, her dinlediğini anlasın da neden bizim birçok şehirlilerimiz bile bir gazeteyi anlayamasın?

Fakat bu maksada varmak için Genç Kalemler'in ittihâz eylediği tedbir kâfi midir?

⁴⁸ Bu makale ilk defa bu çalışma ile Latin harflerine aktarılmıştır.

Lisanımızdan Arabî ve Farisî terkipleri kaldırmakla ortaya her Osmanlının anlayabileceği yeni bir lisan çıkmış olur mu? Rica ederim, bilhassa siz, Ali Canip Bey, söyleyiniz, mesela “heyet-i tahririye” terkibi “tahrir heyeti” suretine konursa tabir sadeleşmiş olur mu? Yeni Lisan makalesinin baş taraflarında deniyor ki: “.. Arabî ve Farisî lisanımıza birçok kelimeler girmiş. Bunun katiyen zararı yok...” öyle ise, efendiler, terkiplerin kabahati ne?

İtiraf ediniz ki lisanı evvela kelimeler ve sonra terkipler bozmuştur. Siz ne istiyorsunuz? Elbisemizi Avrupa’dan alalım.. Zararı yok. Fakat onların adetine tabi olmamak için, faraza yeleşti üste, ceketini alta giyelim. Mademki kelime almağa razısınız, terkiplere de hürmet ediniz..

Biz ne diyoruz: madem ki irtica’î bir lisan istemiyoruz, madem ki millî bir lisan, İstanbul lisanı arıyoruz yolumuzu şaşırılmayalım, İstanbul Türkçesi terkipsiz değildir. Ama Genç Kalemler bunlara klişe olmuş diyor ve müstesna sayıyor. Hayır, bu terkipler az değildir. Ve kaideyi bozabilecek bir ekseriyet teşkil edebilir. O halde ne yapalım: geliniz, muhterem gençler, sağlam bir temel atmak için aynı taşta aynı hâhişle sarılalım. Terkipler için taassup ve ısrar göstermeyiniz; maksat, lisanı sadeleştirmek ise evvela kelimeleri sadeleştirelim, terkipler kendiliğinden sükût eder. Mesela deminki tabiri alalım siz: (heyet-i tahririye)yi sadeleştirmek için “tahrir heyeti” diyorsunuz. Bundan hiçbir şey hasıl olmuyor. Birini anlayamayan diğerini de anlayamaz: Fakat bu iki kelimedenden birini Türkçeleştirebilirsek terkip kendi haliyle Türkçeye intikal eder. Demek ki (tahrir) yerine (yazı) demiş olsak terkip ister istemez (yazı heyeti) şeklini alacak. Yanlış anlamayalım: Biz sırf Türkçe olsun demiyoruz. İstanbul Türkçesi olsun diyoruz. Mesela Genç Kalemler’in aynı makalesi memurin, hastegân gibi tabirleri atarken ictimâî inkılaplar, mütebahhir zat, intibâ’, psikoloji, fizyoloji gibi binlerce kelime kullanıyor ki İstanbul Türkçesi bunları kabul etmektense, Heyet-i Tahririye terkiplerini daha bin sene kullanmaya razıdır. Lisan hükümet gibi değildir ki hükümdarı hal’ eder etmez şekl-i idare tahvil ediversin. Lisanı muharrir ve muallimler, fakat zaman ile, tadil edebilirler. Binaenaleyh biz Genç Kalemler’in maksadını istikbalin uzun senelerine terk ederek tekrar edelim: Bizim yapacağımız bir şey vardır ki o da mümkün olduğu kadar yazılarımızı İstanbul’da bilhassa kadınlar ve çocuklar tarafından, anlaşılabilir tarzda idare etmektir.

Hülâsa

1. Yeni Lisan yoktur, millî İstanbul lisanı vardır.
2. Terkipler kalkmakla lisan yenileşmez,
3. Lisanı, muharrir ve muallimler sebep olur, zaman tadil eder.
4. Yazarken ifademizin İstanbul’da, cahil halk tarafından, kadınlar ve çocuklar tarafından anlaşılabilir anlaşılamayacağını düşünmeliyiz.

İmlaya gelince: burada fikrimiz hiç yavaşmıyor. Bizim işteğal edeceğimiz bir mevzu varsa o da imladır. Halbuki Genç Kalemler buraya hiç yavaşmıyor ve “ımlayı zaman halledecektir.” diyor. Bunu haykırarak reddedeceğim. İmla bir günlük meseledir. Ve bu bir günlük mesele maarif nezaretinin kapısında senelerden beri

bekliyor. Bir gün o köhne kapıdan çıkacak bir ses bizim derhal imlamızı değiştirecektir. Fakat nerede o ses?...

Şimdi Yeni Lisan makalesinin ikinci mevzuuna gelelim: Bu pek ayıp, pek çirkin bir mevzu; o kadar çirkin ki bunun (Gençlik) ile münasebettar oluşuna ağlamak lazım! Makale takip olunurken insan lisanı unutuyor, önünde kindar, mağrur, hasedkâr bir zemin görüyor. Fikret'i, edebiyatımızın, hatta ne çekineyim, bütün dünya edebiyatının bu simâ-ı pâk ü bülendini deve olmak için şişen kurbağa kadar harîs bir kalem lekelemek istemiş... Fransızca bilmem hangi kitabın ismi [Lyre Brisée] olduğu için Fikret (Rubab-ı Şikeste)yi oradan almış... yani bütün hazâin-i şiiriyesiyle Osmanlı edebiyatını altınlayan Fikret bir hiç; Halit Ziya, neşrimizin bu üstâd-ı icâtkârı -amour défendu romanının ismini kendi romanına verdiği için bir hiç; Faik Ali bir Abdühak Hâmit olmağa çalıştığı için bir hiç... Merhum Şuayb hiç, Cenap Şahabettin hiç... Hülâsa bütün büyükler hiç!. Ortada yalnız Genç Kalemler ve bunların mümessili olan Ali Cenap Bey her şey! Fakat, muhterem dostlar, bu iddia güneşe fırlatılmış bir çamurdur ki oraya yetişemez, menbağına sükût eder. Deniyor ki "... onlar teceddüd göstermemişler, çalmışlar, çalmışlar, çalmışlar...Eserlerinin isimlerini bile Fransızcadan almışlardır... Otuz beş sene evvel başlayan sadeliği öldüren onlardır."

Yanlış okumuyorsam, pek garip bir bühtân, pek müthiş bir iftira karşısında bulunuyorum. Otuz beş sene evvelki sadelik hangisidir. Bunu kim doğurmuştur ki eski Servet-i Fünun heyet-i edebîyesi bugün öldürmüş olsun... Kemal Bey'in, Şinasi Bey'in, Ziya Paşa'nın sadeliği mi? Eğer sizin lisanda hasıl etmek istediğiniz sadelik o ise siz yalnız sadeliği değil lisanı da katlediyorsunuz ve bugün tam manasıyla bize bir dekadans hazırlıyorsunuz. Çalışacaksınız kendi muhitinizde, kendi içtihadınız hududunda çalışmalısınız ... Biz biliriz demek için onlar hırsızdır, onlar cahildir, demek icap etmez. Heyhat ki Genç Kalemler'in birinci mesleği yaşamak için öldürmek zeminindedir...

Dün bugün diye yan yana konulan şiirleri bize her gün bir safha-i reşk ve haset gösteriyor. Ne kadar garip ki bu mukayeseler hep dünkü denilen şairlerin binnisbe hafif mevzularından ve Ali Canip Bey'in en şuh ve terkipsiz, en nesevî ve renksiz şiirlerinden intihap ediliyor...

Hülâsa:

1. Dünküler bize edebiyat-ı hakikiyi öğretmiş (Yeni Lisan değil,) yeni edebiyat yapmışlardır.
2. Büyümek için başkalarını küçültmeyelim.
3. Ciltlerle şiirler yazan ciltlerle roman telif eden şair ve muharrirler bir tek isim için hırsızlığa tenezzül etmezler. Bir tabirin Fransızca mukabil olmakla onun mesrûk olduğuna hükmetmemeli. Zira sonra dünyada hırsız olmayan bir şair bulmak müteessir olur. İşte bu kadar ...

?

(Elhan Mecmuası, S.1, 15 Kanunısani 1327/28 Ocak 1912, s.4-7)

YENİ LİSAN⁴⁹

(Yeni Lisana dair izah ve sualleri havî olarak bütün Osmanlı muharrirlerine gönderdiğimiz İstimzac kitabına genç ediplerimizden Raif Necdet Bey'in verdiği cevaptır:)

Muhterem Genç Kalemler Tahrir Heyeti'ne

Sorduğunuz cidden mühim suallere tamamen cevap verebilmek kudretini kendimde hissedememekle beraber arzunuzu isaf etmeye çalışacağım:

1. Müceddidlerin lisanların tabî cereyanlarını çabuklaştırmaya, kolaylaştırmaya selâhiyetleri vardır. Hatta o lisan, bizimki gibi, muhitin muhtelif tesirleriyle tabî yürüyüşünü pek batî icra ederse müceddidler bu cereyanı tesri'de yalnız selâhiyete malik olmakla kalmaz; belki vazifedar olur.

2. Bir lisan başka lisanlardan ihtiyacı olduğu kelimeleri alır; ve bunda taassup göstermek hiç muvafık değildir; fakat terkipler, cem'ler, edatlar... yani kaideler alamaz.. İnşallah lisanımız bu umumî kaidenin hususî bir müstesnası olmak garabetinden kurtulur...

3. Bu sualinize cevap verirken biraz tereddüt ettim. Pek doğru; fikrimce de Türkçeye Osmanlıca demek hatadır.. Nasıl ki Ermeniceye, Rumcaya Osmanlıca demiyoruz.. Bir Ermeni Osmanlıdır.. Fakat Ermeni dili Osmanlıca değildir.. O hâlde Türk dili de Osmanlıca değildir. Onun için Osmanlıcanın Arapça, Acemce ve Türkçeden mürekkep bir lisan olduğuna dair kudemanın beyan ettikleri fikirler şu noktadan son derece mecruh ve merduttur. Şu kadar var ki Türkçe; Arapça ve Acemcenin boyunduruğu altında hüviyetini, istiklâlini kaybetmiştir. Lisani bu boyunduruktan kurtarmak, lisana lâyük olduğu istiklâli vermek Türk mütefekkirleri için bir "ideal" olmalıdır.

4. Türkçeyi sadeleştirmek için Türkçeden başka ne kadar kelimeler varsa çıkararak onun yerine Çağataycadan, Türkmenceden ve saireden kelimeler almak İstanbul Türkçesinin geçirdiği birçok tekâmül devrelerinden sonra aldığı bugünkü zarif şekle bir irtica darbesi vurmaktır... Bu, lisanların tabî tekâmülüne muvafık bir hareket değildir.

5. Lisanın sadeleştirilmesinde ve yenileşmesinde Arapça ve Acemce terkiplerin -sizin pek muhik olarak kullandığımız gibi- klişelerin, cem'lerin ve edatların istimal olunmamasını esas ittihaz etmek lisanın tabî tekâmülü için en muvafık bir usuldür.

6. Bu usul, mutantan; fakat mana itibariyle kof ve hiç terkiplerin beyhude yere zaman ve dimağı işgal etmesine, lisanımızın müfit ve yeni bir tarzda sadeleştirilmesine hizmet eden yegâne bir usuldür.

Sırf Türkçe kelimelerle bazen en büyük fikirler, en ince hisler ifade edilebiliyor... Buna Emin Bey'in şiirleri şahittir. Fakat itiraf da etmelidir ki buna her zaman muvaffak

⁴⁹ GKD, s.347-348.

olmak pek güçtür.. Hatta kabil değildir.. Bazen Emin Bey bile bu husustaki hususî dehasına rağmen -Arabî ve Farisî kelimeler istimalinde muztar kalıyor... Edebiyatımız zamanın tekâmülüne tabi olarak, mesut ve muzaffer, yükseldikçe sırf Türkçe olmayan kelimeler ihtiyacımız da o nispette ziyadeleşecektir. Demek isterim ki sırf Türkçe kelimeler, değil istikbalin hislerini, fikirlerini; bugünün ihtiyaçlarını da ifade ve temine kâfi değildir.. Arabî'den, Farisî'den, Fransızcadan, hatta diğer ecnebî lisanlardan kelimeler almaya mecburuz.. Fakat bütün bu alınan yabancı kelimeler Türk lisanını istiklâlini zerre kadar haleldar etmemeli, kendi lisanımızın kaidelerine mutî olmalıdır.

Ne garip hâl! Siyasî istiklâlimiz gibi lisanî istiklâlimiz de zaaf ve teşevvüş içinde!...Hakikate ve istiklâle perestîş eden naçiz dimağım, lisanımızın istiklâli için ettiğiniz mücahedeyle bütün kuvvetiyle takdis ve tebcil eder.

7. Menekşe, kavga, kalabalık gibi Türkçeleşmiş Arabî ve Farisî kelimeleri Türkçe söylendiği gibi yazmak ve onları tamamen benimsemek fikrimce en iyi ve tabîî bir harekettir.

Raif Necdet
(GK, C.3, S.15, 1 Şubat 1327/14 Şubat 1912, s. 49-51.)

YENİ LİSAN⁵⁰

Bu Yeni Lisan tabirini ilk işittiğim zaman ondaki garabet beni hiç de mütehayyir etmemişti; “belki demiştim nüfuz-ı fikrîlerini bütün âlem-i meskûn üzerinde tesis etmek isteyen Selanik gençleri Volapük gibi, Esperanto gibi bir lisan-ı umumî vücuda getirmek fikrindedirler.” Maatteessüf bu tahminimde yanılmışım; çünkü Yeni Lisan’ı ta’min maksadıyla neşrolunan mecmuaları okuyunca anladım ki bu “Yeni Lisan” denilen şey, şu bizim altı yüz seneden beri kullandığımız Türkçeden Sinan Paşa’nın, Mütercim Asım’ın Şinasi’nin Türkçesinden başka bir şey değildi; ve bu Yeni Lisan’la yazdıklarını iddia eden gençler hakikat-i halde Tefvik Fikret’in lisanında vücuda getirdiği teceddüd dairesinden onun mıntika-i nüfuzundan hala kurtulamamışlardı...

Fikrimde büyük bir kuvvetle teessüs eden bu kanaat, Yeni Lisan’ın tarih-i ibdâ’ından beri altı yedi ay geçtiği halde maatteessüf hala değişmedi ve hala Yeni Lisanla yazılmış her yeri eseri okurken, Halit Ziya’nın, Fikret’in, Cenap’ın akislerini tabîî daha bozuk bir ahenk ile duymak bedbahtlığından kurtulamıyorum. Yeni bir lisan ve millî bir edebiyat vaz ettiklerini büyük gürültülerle her tarafa işâa ederek bizi kozmopolitlikle, köhneperestlikle itham eyleyen müceddidlerin bu fena adem-i muvaffakiyeti memleketin edebiyatı için pek şayan-ı esef bulduğumu itiraftan çekinmem

Bugünkü edebiyatın “Fikret- Halit Ziya” devresi edebiyatından mahsus bir savta ayrıldığını ve tarz-ı tebliğ tefekkür itibarı ile iki nesil arasında mühim farklar mevcut olduğumu iddia ettiğim zaman, Yeni Lisan gürültüleri henüz zuhur etmemişti; hatta

⁵⁰ Gamze, Ayata, (2001). Servet-i Fünun Dergisi (1074-1118. Sayılar). Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas, s.357-363.

şimdiki o müfrit teceddüdcülerin birçoğu bana ve arkadaşlarıma karşı eskileri müdafaa ile meşguldüler. Bugün edebiyat-ı hâzıranın nesl-i sâbık edebiyatından farklı olduğunu iddiada daha çok musırrım fakat eserleri ile bu tahvili vücuda getiren gençler arasında Yeni Lisanla mütেকallim bir kimse göremiyorum

Türkçe olmayan terkipleri lağv ederek bazen Altın Destan'lar, bazen de marazî aşk neşideleri yazmakla yeni bir lisan ve millî bir edebiyat vücuda getirdikleri zannına düşenler öyle düşünüyorum ki serab-âlûd bir uykunun bakıyyei ezvâkıyle sermesttirler. Elli milyonluk büyük bir ırkı cahil ve âtıl bir kavmi terkipten arî aşk neşideleri ile uyandırmak, onlara semanın, suların, yüksek ve buhar-âlûd yaylaların güzelliğini terennüm etmekle yedi devletle cenk edecek bir mertebeye getirmek o kadar cazip bir hülyadır ki her duvarda iri ve niyazkâr gözler gören ölü camlarda korku ağlatan marîr gençlerin buna aldanmaması imkân haricindedir. Bizi marazi şiirler yazmak, marazi fikirler neşretmekle itham ederek istikbalin büyük Türklüğünü bozmamak için rübablarımızın tellerini kırmak lüzumundan bahsedenler, bu hareketlerinin ne dereceye kadar mantıka muvafık olduğuna biraz teemmül emektedirler. Bence Rıza Tevfik'in bu husustaki mülâhaza-i âtiyesi tamamiyle doğrudur. "Bu lisanın eski lisanlardan yalnız terkipçe farkı vardır. Yine hakikatte aristokrat bir lisan olmakla beraber Fikretlerin, Cenapların, Halit Ziyaların lisanına ne zerafet-i eda ne de mümtaziyet-i müedaca fâiktir."

İlm-i elsineye iddiâ-yı vukuf etmediğim için, Yeni Lisancıların bu husustaki bir takım müddealarına karşı muhafaza-i sükût edeceğim Yalnız, tabi'î bir mahsul olan lisanların üç beş kişinin keyfiyle meydana gelemeyeceğine, yenilik sıfatını alabilecek derecede değişmeyeceğine katiyen eminim. Lisan üzerinde icrâ-yı te'sir eden, ona mecrâ-yı tekâmülünü çizen yegâne adamlar, o lisan ile yazan büyük edipler sanatkârlar işte bu nokta-i nazardan muhakeme ederek anlıyorum ki en büyük şairlerimizin, en mümtaz nâsirlerimizin hatta istihfakâr bir surette telakki ettikleri Yeni Lisan gürültüsü manasız bir hevesten, neticesiz bir teşebbüsten ibarettir. Büyük edibimiz, Yeni Lisan'ın kabulü takdirinde Türkçe bir satır bile okunamayacağını nîmi müstehziyâne bir ifade ile söylediği zaman Yeni Lisan'ın sükutu zarurisi hakkındaki kanaatimin bir kat daha te'yidini hissettim..

Kendileriyle hiçbir vakit hem fikir olmadığım müfrit tasfiyecilerin ıslah-ı lisan hususundaki iddialarını her halde Yeni Lisan taraftarlarınıninkilerden daha makul ve mantıkî görüyorum. Sanata, güzelliğe ehemmiyet vermeyerek yalnız faide cihetini arayanlarca tasfiye makul olabilir; fakat lisanın bütün esbâb-ı ziynetini ref' ederek ona karşı hüsn ettiklerini söyleyenler her halde bir mantık-ı tabi'îyetten uzak bulunuyorlar.

Lisanımızın tekâmül-i tarihisini takip edecek olursak Mütercim Asım zamanında ve en ziyade Şinasi'den beri lisanın mütemadiyen sadeleştiğini görürüz, bugünün üdebası arasında "Nefi"nin muhteşem kasidelerini layıkıyla anlayanlar pek azdır. Namık Kemal'in "Barika-i Zafer"i, Ziya Paşa'nın "Terci-i Bend"i bile "Rübab-ı Şikeste" gibi suhuletle anlaşılmaz. Bugünkü nesilde her zamankinden daha vazih bir şekil alan sadelik mesela "Harap Mabetler"de bütün güzelliğiyle görünürken, "Veysi"ye doğru bir hareket-i rücu'ye icrasına kalkışmak tabii kimsenin hatırına gelmeyecektir.

Ben kendi hesabıma, lisanın sadeliğine, "Nergisî"den müntekil zannolunabilecek Acemâne müfrit terkipleri adem-i istimali lüzumuna yeni bir

ahenkten mahrum ve gayr-ı menus kalemlerin terk edilmesine taraftarım. Mesela “Aşk-ı Memnu” muharririnde sık sık tesadüf edilen “imale-i gûş-ı telatuf”, “ibzal-i bî-insâf-ı kalem”, “azm-i nev-gûşayı gayret” gibi terkiplerin Şahabettin Süleyman Bey’in büyük bir mebzûlele daima sarf ettiği itiyadat ve tecaribisinin dide-i sanat asaleti terâhib ve cemel” tarzındaki ağır ve fena ifadelere şiddetle muarızım. Fakat fena kullanılmış yerinde istimal olunmamış birkaç terkipli vesile ittihaz ederek, bazen hatta zaruri olarak kullanılması icap eden terkiplerde lağvını istemeyi bî-mana bir hareket addediyorum

“Yeni Lisan” taraftarları, terkiplerde hiçbir güzellik olmadığını onların istimal edilmemesi ile lisanın hatta güzelleşeceğini iddia ediyorlar. Bu iddianın öyle kolay kolay ispat olunamayacağına mutekidim. Nesirde Cenab Şahabettin’in, Halit Ziya’nın bî-emsal bir füsûn-ı sanatla sarf ettikleri terkipleri ekseriyeti ahenk-i ifadeye o kadar yardım ediyor ki sanatın bu derece-i ihtişamı önünde hayran kalmamak mümkün olmuyor. Akşamın sarı, yorgun denizlerinden esen melal ve tevekkül rüzgarlarını geceyle dolu gözleri muattar bir el gibi kapayan hicran nefeslerini meçhul ve karanlık kanatlarından karanlık ve meçhul sesler neşreden gece kuşlarının refref pervazını taklit ve ihsas eyleyen öyle ince, zarif terkipler vardır ki onları bir darbe-i inat ile kıracak olursak, yapmak istediği tâc-ı sanata zümrütler, inciler, yakutlar yerine bayağı sırçalar koyan bir kuyumcu mevkiinde kalacağız.

Bilhassa nazm için bu mülâhaza daha çok vârid-i hâtırdır. Yeni Lisan taraftarları aruz vezni ile terkipsiz şiir yazmak mümkün olduğunu kemal-i cebir ve tasannuyla yazılmış ve güzellikten pek çok mahrum birtakım misaller meydana koymakla ispat etmek istiyorlar. Yanlış bir mülâhaza! O misaller gibi daha binlerce misal bulsalar buldukları misaller olsun bir derece-i kıymette oldukça yine müddealarını ispat etmiş sayılmazlar. Ben merak ederek aynı gençlerin eski ve Yeni Lisan ile yazdıkları manzumları tedkik ettim ve kamel-i samimiyetle itiraf edeyim ki eski lisanla yazılmış olanlar bana daha muvafık göründü.

Eserlerinde daima ilmî nokta-i nazarlara isnat ettiklerini müddealarını indî değil ilmî olarak yürüttüklerini söyleyen bu gençler düşünmelidirler ki aruz vezni denilen usul-ı nazm Araplarla Acemlere has ve Türkçenin bünye-i asliyesine tamamıyla yabancı bir usul-ı nazmdır. Acemlerin tesiriyle bu usul-ı nazmı kabul etmeden evvel, şairlerimiz millî olan hece vezinlerine ittibâ etmekte idiler; hatta “Kutadgu Bilig”, “Miracnâme”, “Divan-ı Hikmet” gibi eski Türk eserleri ile Yunus Emre’nin mutasavvıfâne şiirleri hep bu usûl-ı nazma mütâbaaten yazılmıştır. Türkçe şiirlerin aruz vezni ile yazılmasının lisan-ı sanatımızın usul-ı nazmı ile ülfet etmesinin başlıca sebebi, terkipleri ile mal-â-mal bir halde bulunmasıdır. İşte şu mülâhazata istinaden diyebiliriz ki madem ki lisandan terkipleri kaldırılıyorsunuz o halde terkipsiz Yeni Lisanımızın bünyesi ile istîna edebilecek yegâne usûl-ı nazm hece veznidir.

Demlerdir ey rûbab-ı hazînim gunûdesin,

Beyliğin bir ebkemiyetin üstünde hürsün

Yıllarca çalkalandı bu kasvetli mahbesin

Çatlak, sağır duvarları soyhanla inledi;

Binlerce kalb o sayha-i bî-dârı dinledi.

Altı yüz senelik bu mecrâ-yı tekâmülü takip ederek, Sinan Paşa, Ahmet Paşa, Bakî, Galip, Şinasi, Üstat Ekrem gibi müceddidlerin dest-ı ihtirâmından geçtikten sonra Tevfik Fikret'in tahayyülâtı ve ihtisâsâta mer'î ve tiraşîde bir şekl-i nefâset veren elinde bugünkü ahenk-i ihtişâmını bulan lisan-ı nazmımız, Selanik gençleri bir Makber, bir Zemzeme, bir Rübâb-ı Şikeste, bir fani teselliler vücuda getirmedikçe meşî-i hazırîni değiştiremez. Tekrar ediyorum, lisanın mecrâ-yı tekâmülünü çizenler bu büyük edipler sanatkârlardır. Bugünkü neslin en mümtaz şairi olan Ahmet Haşım

Kenâr-ı âba dizilmiş sükûn ile bekler

Füsûn-ı mâha dolan bir hayal leylekler;

Havada bir gülü tanzîr eder sema bu gece

Anın böcekleri güyâ nücûmdur yekser.

Şiirini yazdıkça, Yeni Lisan taraftarları ne kadar bağırılırsa bağırsınlar, “âb” kelimesini kamus-ı beyanımızdan çıkarmaya muvaffak olamazlar. Sanata, güzelliğe bigâne olmadıklarım zannettiğim Yeni Lisancılar lalettayin hatırıma gelen şu ufak misallere kendi lisanlarıyla yazılmış nasıl bir şey gösterebilirler? Farz-ı mahal olarak Yeni Lisan herkesçe kabul edilmiş olsa, Fikret'in yahut Haşım'in bu gibi eserleri yazmamaları lisanımız için en büyük mahrumiyet sayılmaz mı?

Ben, lisanın gittikçe sadeleştiğine ve sadeliğin lüzumuna kail olmakla beraber her vakit tekrar ettiğim gibi sanatta istiklal-i tam taraftarıyım. Flaubert'in pek meşhur bir sözünü takliden diyebilirim ki terkipli veya terkipsiz eserler değil güzel ve çirkin eserler vardır. Endişe-i sanattan başla hiçbir şeyle mukayyet olmaması icap eden hakiki bir sanatkâr yazdığı eserde terkip bulunup bulunmadığını bile düşünemez. Bunun gibi, iyi bir münekkit eserde muvaffak olup olunmadığına bakar. Üstat Ekrem'in, Cenab Şahabettin'in, Süleyman Nazif'in mahmul-i müzeyyinât üslupları hakkındaki hiss-i takdim “Harap Mabetler” ve “Eylül” hakkında büyük bir meftuniyet-perverde etmeme asla mâni değildir. Yeni Lisan taraftarları kendi lisanlarıyla yazılmış muvaffak bir eser gösterdikleri takdirde onu kemâl-i hararetle alkışlamaktan hiçbir vakit çekinmem. Fakat bu boş ve bî-mana iddiayı kaide-i mutlaka şeklinde herkese kabul ettirmek lisanın sadeliğe temayül-i hakikat-ı kadimesini yeri bir icat şeklinde göstermek isterlerse o zaman istiklal-i sanat aleyhindeki bu teşebbüse muhalefette mazurum.

Selanik gençleri Yeni Lisan teşebbüsünü içtimai esaslara istinat ettirmek için “hakimiyet-i millîye”nin kabulünden sonra “lisanda müsavat” lazım ve tabii olduğunu, eski “aristokrat” lisanı “demokrat” bir hale getirdiklerini iddia ediyorlar. Halkın terbiye-i fikriyesine hizmet ederek vatandaşlar arasında müşterek bir seviye vücuda getirmek Yeni Lisancılardan evvel müfrit tasfiyeciler tarafından dermeyan edilen bir iddia idi. Fakat onlar, bu hususta Selanik gençlerinden daha makul düşünüyorlardı. Çünkü güzelliğin faide-i feda olunması lazım geldiğini kemal-i itminan ile iddia emekte ve yazdıkları eserlerde bu gayeye riayet ettiklerini açık bir şekilde göstermekte idiler. “İhtiyâc-ı mağfîret” yerine “mağfîret ihtiyacı”, “seviye-i irfan” yerine “irfan seviyesi”, “mevki-i tağallub” yerine “tağlib mevki”, “nokta-i nazar” yerine “nazar

noktası” demekle lisanı nasıl bir demokratlık vücuda getirileceğini idrakte müfekkire pek acizdir... Selanik gençlerinin beğenmedikleri eski tasfiyeciler lisanı avamın seviyesine indirmek için Arabî ve Farişî kelimeleri daire-i beyanımızda ihraç ediyorlar; ve Türkçe mukabili olan kelimat-ı ecnebiyeden bu suretle kurtulan lisanı sade ve basit bir mahiyet olarak cidden avamın seviyesine iniyor, demokratlaşıyordu. Tasfiye esasını kabul edenlerce bu tarz hareket pek makul ve mantıkî idi. Fakat iyi ve makul ile kabil-i tatbik arasında pek büyük farklar mevcut olduğu için bittabi saha-i tatbika çıkamadı.

Yeni Lisancılar, galiba taraftar kazanmak ve teşebbüslerini parlak göstermek maksadıyla olacak lisanı seviye-i avama indirmekle beraber aynı zamanda güzelleştireceklerini ve zengin bir ilim lisanı şekline sokacaklarını iddia ediyorlar, hatta güzelliği ihmal ettikleri için tasfiye taraftarlarına şiddetli hücumlarda bulunuyorlardı. Fakat Yeni Lisanla yazılan eserleri okuduğum vakit, o parlak provanın yalnız tahayyülât sahasında mevkuf kaldığını anladım. Ne sadelik ne güzellik, ne de bir renk-i nevin-i milliyet... Bunların hiç, hiçbiri yoktur. Eğer yedi devletle çarpışacak ve garp medeniyetine ilân-ı harp edecek kadar büyük ve zî-şevket olduğumuzu yanık bir ifade ile anlatan tuhaf tuhaf bazı destanlar da olmasa, bu Yeni Lisancıların vücuda getirdikleri teceddüd terkiplerdeki lafızlara tebdil-i mevki ettirmekten ibaret kalacaktı...

Lisanımız, mecra-yı tekamülünü takiben sadeliğe doğru ilerlediği bir sırada, tabii Cenab Şahabettin’in, Halit Ziya’nın nesrini istikbalin lisan-ı nesri addeylemeyiz; ve tabii Şahabettin Süleyman Bey’in terkiplerle vücuda getirdiği muvakkit, sahte ve gürültülü lisanı bugünün lisan-ı nesrine bir numune olarak telakki edemeyiz. Fakat bu pek bedihi hakikati kabul ile beraber şunu da itiraf etmeliyiz ki onların da kendilerine has güzellikleri cazibeleri incelikleri vardır. Terkiplere mal-âmal olduğu için o eserleri çirkin, boş, mahrum-ı meziyet bulmak, terkipsiz yazıldığı halde hüsnünden tamamen mahrum olan mevlûdat-ı acibeye bahş-ı kıymet etmek kadar gülünçtür.

Lisanı avamın seviye-i idrakine indirerek demokratlaştırmak, Fikret’i, Cenap’ı, Faik Ali’yi beğenmemek ve terkiplere ilân-ı harp etmek için bir sebep teşkil etmez. Avam için basit ve sade bir lisanla basit eserler yazmak pek mühim ve pek şâyân-ı takdir bir meşgaledir; fakat bu hizmet her yerde ufak bir zümre-i müstesnaya hitap eden yüksek ve mukaddes sanatı anlamaz bir halkın seviyesine indirmek suretiyle icra olunmamalıdır. Halit Ziya’nın romanlarını Yeni Lisan’a tercüme edecek olanlar “Aşık Garip” hikâyesine rabt-ı kalb eden halk kitesini “Mai ve Siyah”a karşı ihramlar kader câmid ve lakayt kalacağını vazih bir surette göreceklerdir.

Yeni Lisan ve millî edebiyat gürültüleri ilk çıktığı zaman, bugünkü neslin en mümtaz bir simâ-yı sanatı bana gönderdiği bir mektupta: “Selanik gençleri şimdi de bir Yeni Lisan hikâyesi çıkarmışlar, ta Şinasi’den beri bilinmiş şeyleri gülünç vaziyetlerle tekrar ediyorlar. Açık kapılara hücum gösteriyorlar.” diyordu. Yeni Lisan ve Yeni Lisan taraftarları hakkında en doğru ve son bir fikir olarak arkadaşımın bu mülâhazasını kabul edeceğim Selanik gençleri sanata, güzelliğe biraz daha hürmetkâr olsalar terkiplerin hazfı gibi gayr-ı makul bir teşebbüsle lisanı iddiâ-yı temellük etmek rüyasıyla sermest bulunmasalar, Mütercim Asım’ın, Şinasi’nin, Fikret’in altı yüz senelik lisanına pek gülünç bir “yeni” sıfatı ilavesinden fariğ olurlardı...

Köprülüzâde Mehmet Fuat

Tenkit

Celis

-LİSAN, İMLA-⁵¹

Bir yanda (Genç Kalemler) heyeti. Hedef: Terkip! Bir yanda, (İslâh-ı Hurûf ve Tamîm-i Maarif Cemiyeti) hedef: Yazı! Karşılarında (Servet-i Fünûn aile-i fikriyesi) Vaziyet: Müdafaa! Lisan cengi açıldı, lakin heyetle cemiyet henüz birlik değil! Bununla beraber Servet-i Fünûn ordusu şimdi yalnız terkip düşmanlarını karşılıyor. Hem taarruza geçiyor da yazı hasımlarına hiç dokunmuyor!

Ben de bir gönüllü ordusu düzmek istiyorum. Fakat bela şuradaki üç tarafa da birer parça meylim var! Ne yapmam? Meylimin derecesine göre mi davransam? Yoksa haklı, haksız mı gözetsem? Hayır! Meylim varken heyhat! Aksine, üç tarafa da akın etmek niyetindeyim! Acaba çok fikirdaş bulamaz mıyım? Yine heyhat! Yine aksine, bulabilirim! Çünkü hepsine söz geçirmek istiyorum. İşte size beşerlikten, tabi'îlikten bir örnek!. Daha kavga iyiden iyiye kızışmadı, o vakte kadar ben hepsine yarayacak bir iş göreceğim. Tabi'îliğe uymayan şeyleri düzeltereğim. Fakat bir parça manevra yapmadan olmayacak.

Ne yazıya, ne terkiplere dokunmamak? Böylece akşam etmek tarafı olanlara perişan dilimizin maneviyatıyla beraber acı acı gülerim; küserim; ilenirim; çıkışırım!

Dil, istiklal ve safvetle lisan; yoksa nümayiştir! Lisan da bir hükümettir! Düzeltmek şanlı bir iştir!. Amma şu şartla ki sıra gözetilsin. Mesela: Terkipler, edatlar, fazla lügatler duruyorken harfler asla ıslah edilemez! Çünkü palto, ceket, yelek, gömlek çıkarılmadan fanila yahut iç gömleği çıkarılamaz!.

Bu gayet açık bir şey. Tecrübeye bırakmak zait. Hadi harfler ıslah edilebilsin. Hem de resim fennine göre hepimiz beğenelim. Hemen hepimiz kabul edelim. Acep kaç faydasını göreceğiz?! Yalnız, yazımız doğru okunabilecek! Başka? Hiç değil mi? Hâlbuki biz dilimizi kolay belletmek de istiyoruz! Buna da şiddetle muhtacız! Terkipler, edatlar tamamıyla durdukça neye yarar ki?.

Yine babların vezinleriyle, mevzunlarıyla, alametleriyle, binalarıyla uğraşacak değil miyiz? Acaba lisanımızı bozan ancak bitişik yazımız mı? Yoksa üç lisanın kaidesi altında bulunmak maddesi de beraber mi? Şüphesiz beraber! Hatta bu cürümde hangisinin fail, hangisinin şerik olduğuna uzun muhakemelerden sonra belki de zor hüküm verilebilir! Şu kadar var ki bu iki çürük dişi – yazı ile terkipler – eğer bir kerpetende çıkarmak kabil olabilirse çok iyi... Bu bahiste Servet-i Fünun ordusunun bin sekseninci alayıyla Genç Kalemler ordusunun bütün alaylarına ve ıslâh-ı hurûf

⁵¹ Erhan Kaya, (2008). Yirminci Asırda Zekâ Dergisi (1328-1330/ 1912-1914): İnceleme ve Seçilmiş Metinler, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, s. 575-578.

ordusunun elif-ba alayına batırıcı ve bitirici darbeler isterdi. Öylesi pek hoş olur. Nasıl ki Selanik gençlerine karşı (Köprülüzade) yaptı! Fakat benim barutum bir atımlık değil!.

Bir de bütün terkipleri, bütün edatları atmak hülyasında yüzenlere (Köprülüzade Mehmet Fuat) Bey’le beraber yürümek şimdi tehlikeli! Çünkü o (İlm-i elsineye iddiâyı vukûf) etmiyor. Bense ediyorum. Eğer etmezsen bahse hiç karışmamak lazım gelir. Yahut hücumla girişmemek düşer!.

Yeni Lisan diyorlar. Bu ne demek? Galiba bir heyet tarafından bir hamlede bütün bozuklukları düzeltmek? Dili kendi kaidesine sahip etmek; demokratlaştırmak teşebbüsü yeni bir teşebbüs de yeni namı onun için veriliyor?. Öyleyse: (Demokrat lisan) desinler! Amma düşünsünler ki sırf demokrat bir lisan katiyen olamaz! Yine düşünsünler ki:

“Kenar-ı aba dizilmiş, sükûn ile bekler
Füsûn-ı mâha dalan pür-hayal leylekler;
Havada bir gölü tanzir eder sema bu gece
Anın böcekleri güya nücûmudur yekser.”

diyen Ahmet Haşim Bey, nesrimizde olmayan, bize Arap’tan Acem’den geçen takdim, tehiri nazımlarından kaldırmaya; bir şeyin kenarına dizilmek başka, bütün sathını işgal etmek başka olduğunu kaale almadıkça güllerin marazgiyetini, sıtmasını, dizanterisini hesaba katmadıkça; Köprülüzade Mehmet Fuat Bey, devenin başını unuttukça yani Fikret’imizin:

Vaktiyle büyük bir devenin bir başı varmış...
Başsız deve olmaz ya, masal neyse; bütün gün
Yaz kış, bu beyinsiz, bu çürük baş
Çöl, kır, tepe, dağ taş
Biçareyi beyhude sürükler ve yorarmış...
Biçare ağır gövde ne yapsın, kime küssün?
Bir karga bulup derdini dökmüş, o demiş: Vah!
Baştan büyük Allah.. Başa gelmiş çekeceksin.
Artık işe hörgüç bile şaşmış,
Kuyruksa dolaşmış
Baştanbaşa sağrılı fakat kimseyi Allah
Baştan düşürüp kuyruğa baktırmasın; ilkin

Bir parça durup dinleyen olmuşsa da git git
Âlem bu uzun derdi işitmekten usanmış;
Artık kime dinletmeye gitse,
Kim duysa, işitse
Yüz vermediğinden, devecik sakın ve sakit
Bir hendeğe inmiş, başı sokmuş ve uzanmış,
Birden çekilip: “Haydi – Demiş – duzaha murdar”
Haksızlık eden başları bir gün... Koparırlar!

şiiirini unutup da “terkipsiz Yeni Lisanınızın bünyesiyle istinas edebileceğin yegâne usûl-ı nazm hece veznidir.” dedikçe; hiç Selanik’ten çıkmamış, serap yüzü görmemiş oldukları hâlde “serap-alûd bir uykunun bakiye-i ezvâkıyla sermest” addolunurlar! (Yeni Lisan) acaba (Jöntürk) tabirine bir nazire mi? Öyle ise: (Genç Lisan) desinler! Ama düşünsünler ki gençlik, süs ister; ahenk ister!. Sanat ister; güzellik ister!

Arap’ın Acem’in terkiib-i izafilerinden, terkiib-i vasfîlerinden cem’lerinden bazı edatlarından hadi – ağlaya sızlaya – vazgeçelim! Arap’ın (tip)inden (prensip) (ideal)inden (orijinal)inden (kapris)inden (idefiks)inden (anemik)inden (lirik)inden hatta (isterik)inden (kritik)inden hadi – bağıra çağıra – ayrılalım? Fakat (sıfat-ı müşebbehe)lerinden, (vasf-ı terkiibî)lerden, bazı edatlardan hele (ya-yı nisbî)den...

Ne bileyim.. Kim bilir... Hayır, asla ayrılamayız! Tek lisan, bu katiyen olmayacak! Olamaz da onun için olmayacak! Bununla beraber üç lisanın kaidesi altında da yaşayamayacağız. Yaşanmaz da onun için. Yaşayamayacağız!. Çünkü:

Her lisan bir hükümettir! Kanunların hepsi var. Lügat: Ana kanun! Sarf ve Nahiv: Öbür kanunlar! Lakin şekilce yalnız mutlakıyet mevcut! Hangi dilden ne alsın kaidesine uydurur. Keyfi, tabii kaidesine! Heyhat! Şu hâliyle içtima kanunlarına zıt fakat bu şekildir ki dilleri inkırazdan kurtarır; esirliğe düşürmez! Hem düzgün kolay, sevimli yapar!

Bizim dilimizse aksine! Biraz meşrutıyet renginde, biraz cumhuriyet! Tarzında hele (olmak) ve (etmek) mastarlarımızın Arabî, Fârisî fiillere bitişmesine bakılırsa: Biraz da cemahir-i müttefeka hâlinde! (Münfeil olmak), (rencide etmek) iki misal! Şüphesiz iyi değil; faideli de değil! Müttekabir inkılâp ister! Avam lisanı da, havas lisanı da mutlaka bir tasfiye ister mutlaka, mutlaka, mutlaka!...

CELİS

(Zekâ, C.1, S.1, 5 Mart 1328/18 Mart 1912, s.9-10)

YENİLİK DÜŞMANLARINA

Yakup Kadri Bey'in Makalesi Münasebetiyle

Yakup Kadri Bey, Rübab'ın son intişâr eden nüshalarının birinde ciddiyete yakışmayan bir surette yeniliğe, “Yeni Lisan”, “Yeni Hayat”, “Yeni Fikir”le istihzâ etmek istiyor. Ve ihtimâl kar'ileri güldürmek maksadıyla yazılan bu makalede cidden de muvaffak olunuyor. Bu makale Yakup Kadri Bey'in kudretini tenzilden başka bir şeye hizmet etmemekle beraber “Yeni Hayat”tan da istihzâkârane bir lisanla bahsedildiğini gördüğümüz için bizde bir iki satır yazmaya mecbur olduk. Yoksa böyle çocukçasına düşünce ve istihzâlara gülmekle mukâbele ederek iktifâ etmeyi daha müsîb buluruz. Yakup Kadri Bey'den rica ederiz, hücum edecekleri şeyleri iyi tedkik etsinler, ve kendi tetebbu'ları dairesinde olmayan hususlara el uzatmasınlar. Yeni Lisan hususunda mütâlaa beyanına kendisinde belki selâhiyet görebilirse de “Yeni Hayat”ın ne olduğunu anlamaları icap ederdi. Eğer Yakup Kadri Bey isterlerse bu hususta kendileriyle münakaşaya girişebiliriz. Fakat ciddi ve vakıfâne mütâlaatta bulunmak şartıyla. Yoksa sath-bîn nazarların nüfus edemediği ictimâî hakikatleri anlamadığı halde istihzâyâ layık görenler, gülünecek ve aynı zamanda ağlanacak bir mevki'e düşerler.

İşte biz Yakup Kadri Bey'in “Netayic” makalesiyle bu mevki'a düştüğünü görmekle müteessifiz.

Tahrir Heyeti

(Baha Tevfik, Yeni Felsefe Mecmûası, Sayı 15, 15 Mart 1328/28 Mart 1912, s.29. HTU:249)

YENİ LİSAN HASTA BİR MANTIĞIN PSİKOLOJİSİ⁵²⁵³

Muharriri: Kâzım Nami

“Tasfiye esasını kabul edenlerce bu tarz hareket pek makul ve mantıkîydi, fakat iyi ve makul ile kabîl-i tatbik arasında pek büyük farklar mevcut olduğu için bittabi sâha-i tatbike çıkamadı. “Köprülüzade Mehmet Fuat, Servet-i Fünûn, no: 1082, sf.: 369.”

Mantıkçılığın en meyus teşebbüsü, hayatın yeni feveanlarını itiyadın zihinlerde açmış olduğu eski ve dar mecralarda isaleye çalışmak ve geçmiş feyezânların

⁵² GKD, s. 403-409.

⁵³ İsmail Parlatır - Nurullah Çetin, Rıza Filizok tarafından hazırlanan Ali Canip'in Hayatı ve Eserleri Üzerinde Bir Araştırma (İzmir, 2001) isimli çalışmasına atıfla bu makalenin yazarı olarak Kazım Nami adının çizildiği ve Ziya Gökalp adının yazıldığını belirtir. Bkz: Genç Kalemler Dergisi, (Haz: İsmail Parlatır-Nurullah Çetin), TDK, Ankara 2014, s.403. Ancak bu şekilde bir düzeltme bilgisi Ağâh Sırrı Levend'in Türk Dilinde Sadeleşme ve Gelişme Evreleri (TDK, 1960, s.350) ve Hüseyin Çelik tarafından hazırlanan Genç Kalemler Mecmuası Üzerine Bir Araştırma (Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yayınları, Van 1995, s.93) isimli çalışmalarda yer almamaktadır.

mutasallib izleri olan o köhne kanatların, bu feyizli tuğyanları istiap edemeyeceği görülünce önüne bir takım çürük engellerle muhalif setleri çekmeğe kıyam etmektir.

Köprülüzade Mehmet Fuat Bey geçen hafta çıkan Servet-i Fünûn'da Yeni Lisan hareketini işte böyle bir mantıkla durdurmağa çalışmış ve hiçbir zaman içinden çıkamadığı rüya âleminde -yine kendi kendine- adam akıllı bir iş yaptım, vehmine düşmüştür.

O, ilm-i lisâna iddiâ-yı vukuf etmiyorsam da” diyor ve bu sözünden sonra ne yazarsa ilmî bir esasa istinat edemeyeceği için bir sabun köpüğünden daha hafif olacağını itiraf ediyorsa da biz kendisini lisaniyat ilminde salahiyet sahibi olmadan lisan meseleleri hakkında mütalâa serd etmesinden dolayı muaheze etmeyeceğiz. Bunun cezasını bir şey bilmeden her şeyden dem vuran ilimsiz âlimleri hiç insaf etmeden yıkacak büyük ve pek yakın istikbale bırakacağız.

Hatta bir noktadan hak vererek diyeceğiz ki: Lisan, ictimâî cereyanların hem ma'kesi, hem âkisi olduğu için cemiyet hayatında âmil olmak isteyen her ferдин bu gibi neticesi medfd ve müselsel hadiseler karşısında kayıtsızlık göstermeyerek muvafık, yahut muhalif bir vaziyet almağa mecburiyeti vardır.

Mehmet Fuat Bey mukaddes gayeli bir mücahit gibi sırf ictimâî mefkûrelerini müdafaa maksadıyla “Yeni Lisan”a hücum etmiş olsaydı içtihadının hatalı cihetlerini tashihe çalışmakla beraber bu muhacemesini “neme lâzım!”cılarının baytar kılığından daha necib görürdük; fakat daima yukardan atarak her şeyden dem vuran bu garip huylu çocuk Yeni Lisani bir yana bırakarak mağrur edalarla Yeni Lisancıları tezyife ve onlardan hiç birinin kat'iyen hatırlarından geçmeyen kanaatleri isnat ederek ediplerimizden bazısını bu hareketten ve taraftarlarından tenfire yeltenmiştir ki genç ruhlu olması icap eden bir Türk muharririne yakıştıramadığımız cihet budur. Tasvip etmediğimiz ikinci nokta ise Yeni Lisan cereyanı içine girerek bu vecdli, şitâba saik ve lâyük ictimâî ve kavmî hamleleri yaşamamış, Yeni Lisanda tecrübeler yaparak bunun kuvvet, yahut za'finı; servet yahut fakrını zatî mümaseselerle meydana çıkarmamış bir kalemin bugün ancak menfî temayüllerini ihsas eden bu yeni hareket hakkında son idam hükmünü vermeye kendisinde cür'et görmesidir. Bir kere tarassut ve tecrübe asrı olan “yirminci asr”ı bir kerede her meselede yalnız birsamllarıyla mücadele eden zavallı “Köprülüzâde Mehmet Fuat Bey”i ve nihayet onun hiçbir fennî esasa istinat etmek şanından olmayan “davul kadar gürültülü, fakat boş sözleri”ni düşününce bizde ilmî meselelere karışmak için kimlerin meydanda dolaştığını anlamamak, ve bu hâle ağlamamak kabil değildir. Yeni Lisani hangi ilcalardan doğmuş hayatî bir inkılâp olduğunu anlayabilmek için, Don Kişot gibi rüzgârlarla mücadele etmek değil, ibtidâ ona küçük bir müvaneset göstermek, kalbinin derin seslerini dinlemek, ruhunun samimî iştiyaklarını yaşamak lâzımdır.

“Tahkik devreleri”nde mevcut kanaatlerimizi bir “usulî şüphe” ile “teftiş”, yahut bir “muvakkat nisyan” ile tenvim etmek şart olduğu gibi “teceddüd zamanları”nda da bütün ictimâî yenilikleri bir “muvakkat muhassese ile keşfe, bir “usulî hulûl” ile istiknaha çalışmak elzemdir. Muvakkat şüpheler ve nisyanlar kanaatlerimizden sağlam olanlarını sarsamadığı gibi usulî muhassese ve hulûller de bizi o yeni temayüllere kat'î rabitalarla bağlamış olmaz.

Mehmet Fuat Bey hakikati seven bir münekkitçe takibi lâzım gelen bu doğru yola gitmiyor. Sıtmalı mantığının sayıklamalarına kapılarak ruhuna hulûl etmediği şahsî tecrübelerle kudret yahut aczinin derecesini anlamadığı bir “yaratıcı tekâmül” ü durdurmağa uğraşiyor. Şimdi, meçhul semaların müsekkir nefhalarını taşıyan bu hasta sesleri tahlil edelim:

1. Yeni Lisanın ismini beğenmiyor.-Mehmet Fuat Bey Yeni Lisan’ı ilk işittiği zaman “Volapük” gibi, “Esperanto” gibi umumî bir lisan zannetmiş!.. Lisanın tabî bir mahsul olduğunu kabul eden muarızımız “Volapük gibi Esperanto gibi sunî ve hayatsız tebliğ vasıtalarına “Yeni Lisan” denilmesini muvafık görüyor da Türkçenin tabî tekâmülüne “şuurlu”bir istikamet veren basit, fakat her hâlde hususî bir unvana lâayık bir teceddüde bu ismi garip görüyor. “Yeni” kelimesi yalnız sunî mahsullere ıtlak olunacak bir sıfat ise “yeni nesil”, “yeni hayat”, “yeni edebiyat” gibi tabirlerde mütehayyir olmak, hele bir iki seneden beri Servet-i Fünûn’da Köprülüzade imzasıyla intişar eden makalelerdeki “yeniler, eskiler” tasnifine şaşmak lâzım gelir!..

İctimâî teceddüdler ve tekâmüller zihinlerde hususî isimlerle tespit edilmedikçe şuurlu bir hâlde gelemediği için birer unvanla tayinlerine ihtiyaç görülür. Bu isimler ekseriya halkın dikkatini celb maksadıyla göze, daha doğrusu kulağa çarpan tabirlerden intihap edilir. Yeniler eskilerden bazı hususlarda ayrıldıklarını pek haklı olarak aynı kelimeyle ilân etmediler mi?

2. Selanik gençlerine tariz ediyor.- Mehmet Fuat Bey Yeni Lisancıları,”nüfûz-ı fikrîlerini .bütün âlem-i meskun üzerinde tesis etmek isteyen “ diye tariz ettiği Selanik gençlerinden ibaret zannediyor, Yeni Lisan’ın ilk beşiği vatanımızın hem siyasî, hem fikrî payitahtı olan İstanbul olduğu gibi en hararetle mürevvicleri de yine oradadır. Ve belki de Selanik gençleriyle Mehmet Fuat Bey henüz dünyaya gelmeden evvel Yeni Lisanın esaslarını anlatan bir zat vardır ki o da hakikî bir lisan âlimi olan Merhum Şemseddin Sami Bey’dir.*

Fuat Beye gelince: En güzîde eserleri yanlış tercümeleriyle kıymetten düşürerek, Hüseyin Cahit’in yazılarını isim tasrih etmeksizin “Hayât-ı Fikriye”sine katarak yalancı ve haksız bir şöret iktisabına çalışan bu genç Selanik gençlerinde fikrî bir cihangirlik dâiyesi görürse hiç taaccüp edilmez. Çünkü o kendisini başkalarında gören bir hastadır.

3. Yeni Lisancılar sanatta muvaffak olamıyorlarmış. -Mehmet Fuat Bey en kuvvetli delilini Rıza Tevfik Bey’den alıyor. Biz, muhterem filozofu mantık huzurunda mesuliyetsiz tanıdığımız için Türk Yurdu’nun dördüncü sayısındaki kehanetlerini iptale “hatta!” lüzum görmemiştik. Mehmet Emin Bey bir “avam Türkçesi” ihya etmeye çalışmamıştır. Şiirlerini âşık mesleğini diriltmek için yazmamıştır. Mehmet Emin Bey gerek aristokrat, gerek demokrat bütün müfekkirelerin müşterek natıkası olabilecek umumî bir Türkçenin vücuduna ihtiyaç görmüş ve Türk şiiri için de “hece usûlü”nü tercih ve terviç etmiştir. Rıza Tevfik Bey’in Mehmet Emin Beyi zorla bir avam muharriri, bir saz şairi yapmaya kalkışması ne kadar gülünç ise “Yeni Lisan”ı aristokrat bir lisan olmaktan kurtulmadığı, eski lisandan yalnız terkip farkıyla ayrıldığı için muallel addetmesi de o kadar handeye şayandır! Yeni Lisancılar -maazallah!- bir avam lisanı yaratmak iddiasında

* Şemseddin Sami Bey’in makalesini gelecek nüshamızda derç edeceğiz.

bulunmadılar. Lisanımızın tabî tekâmülünü tedkik ederek ilmî, edebî, tekellümîleriyle beraber umumî Türkçenin alacağı şekli irâe ettiler.

Yeni Lisan Fikretlerin, Cenapların, Halit Ziyaların lisanına zarafet ve mümtaziyetçe faik değilmiş. Bu iddia numunelerin mukayesesiyle ispat edilmemiş, mücerret kavillerden ibaret kalmış. Esasen Yeni Lisan bugünkü yazılarla da ölçülemez. Ve hiçbir ilim adamı diyemez ki bu lisanla katiyen güzel şey yazılamaz; çünkü ispat edilemez. İspat edilemeyen iddialarsa onların ağzına yakışmaz. Eski lisan Âkif Paşa'dan beri işlene işlene bugünkü halini almış yaşlı bir üstaddır. Yeni Lisan ise iki sene evvel doğmuş bir çocuktur. Bununla beraber Ali Canib'in şiirlerini Ahmet Haşim'in manzumeleriyle mukayese ediniz Ahmet Haşim'in:

Kenâr-ı âba dizilmiş, sükûn ile bekler

Füsûn-ı mâha dalan pür-hayâl leylekler;

Havâda bir gölü tanzîr eder semâ bu gece

Onun böcekleri güyâ nücûmdur yekser.

beyitlerinin “pür-hayallı” gibi “nücumm” gibi “muzaaf medler”ini Ali Canib'in hiçbir şiirinde göremezsiniz! “yekser nücûmdur” yerine “nücûmdur yekser” denilmesinin de dünkü mü yoksa bugünkü mü şiveye mutabakat ettiğini lisanımızın iki hâline ait birkaç manzumenin tedkikiyle meydana çıkar. Lâfızca bu köhnelikleri havî olan bu şiirin yıldızları böceklere benzeten ikinci beytinde manaca güzellik de görmeyen de bulunabilir. Bu beyitler Köprülüzâde'nin makalesinde güzelliğe numune olarak gösterildiği için başka misal aramaya lüzum görmedik. O diyor ki:” Ahmet Haşim bu şiiri yazdıktan, Yeni Lisan taraftarları ne kadar bağırırlarsa bağırınsınlar ab kelimesini kamus-ı beyanımızdan çıkarmaya muvaffak olamazlar. “Yine yalnız iddia edilen bu fikre karşı biz de deriz ki:” Bugünün ve yarının Türk ruhlu gençleri Türkçe terkiplerden başka terkip kabul etmedikçe Farisî izafetlerin haric ez-memleket! imtiyazından istifade sayesinde lisanımızda “su”yun hakkını çalan bu serseri kelime ancak bu terkiplerin kapitülasyonları himayesinde yazı yazabilenlerin eserlerinde yer bulabilecektir; fakat bu eserler de sahiplerinden başka kariden mahrum kalacaktır, çünkü bize lisanîyat ve selikiyat ilimleri izah ediyor ki bir lisanla bir manaya kullanılan iki kelime arasında mutlak bir -nuance- ânât vardır. Yoksa o iki kelimedenden biri mutlaka ölmeğe mahkûmdur. Bizim Türkçemizde sırf kendi lisanlarından beraber getirdikleri terkiplerin sayesinde yaşayan kelimeler zaman ile ölüyor ve ilmin bu iddiasını lisanımızın tabî cereyanı ispat ediyor. Üstat Ekrem'in zavallı “Duhter”i onun mersiyesiyle beraber ölmüştür; bugün o kelimenin yerini yalnız “kız” tutuyor. Ve yine bugün biri çıksa da meselâ “Duhter”i ihyaya kalksa zannederiz ki müteşebbisine itiraz edenlerden biri de Fuat Bey veyahut arkadaşları olur işte bugün kendisinin “kamûs-ı beyanımızda” yaşayacağını iddia -evet o yalnız iddia eder!-ettiği “âb”da böyledir. “Selikiyât”ın “müşterek lisan” dediği kısma dahil olmayan bütün kelimeler de böyledir. Güneş varken şems, afitab sönmeğe mahkûmdur. Fakat meselâ “gök” mevcut olduğu hâlde “semâ” yine yaşayacaktır, çünkü aralarında “ânât” vardır bunun içindir ki kendisine tariz ettiği Ali Canib bir şiirinde:

Yayılırken geceler süslü, açık mavi göğe

O geçer, işte o meçhûl, o görünmez gölge

diye “gök”ü yazdığı hâlde bir başkasında:

Gece.. Çırpındı bir âteş-i hulyâ..

İnerek sonra bir karanlık ses,

Sanki boş kaldı hıçkırıklı semâ..

tarzında “sema”yı unutmuyor; çünkü sema, gökten başka bir manayı, esrarlı - mystique- keyfiyeti haizdir. Yeni Lisan cereyanı üzerine hey’etimize mensup gençlerin tedkike lüzum gördükleri selikiyat nazariyelerinden hepimiz gibi Ali Canip de haberdar değilken bir şiirinde “alın” varken “cebin”, “bulut” varken “sehab” kelimelerini kullanmıştır ki bugün kendisi de dahil olduğu hâlde hiçbirimiz bu ölmeğe mahkûm kelimeleri hatta hatırımıza bile getirmiyoruz. İşte Yeni Lisancılar böyle fennî bir esasa istinat ediyorlar, Eğer Fuat Bey mutlaka bize itiraz edecekse mağrur mantıklarını, ispatsız iddialarını bıraksın da bu esasları yıkacak başka esaslar bulmakla iştigal etsin. Biz evvelâ okuduk, sonra Yeni Lisanın doğru olduğuna kanaat getirdik ve bu kanaatle iktifa etmeyerek bir kısmımız da Avrupa Darü’l-fünûnlarında mütemadiyen bu mesele ile uğraşiyor.

Yine tekrar ederiz, Yeni Lisan henüz bir buçuk senelik bir ömre maliktir. Vaat ettiği bedî’aların büyük kısmını, asrımız fen ve tecrübe asrı oldukça, lisanımız da fen ve tecrübe esaslarına dayandıkça istikbalde, hatta yakın bir istikbalde gösterecektir. Yeni Lisanda Rûbab-ı Şikesteler, Aşk-ı Memnular, Fani Teselliler henüz yazılmamış imiş! Fecr-i Atî’nin eski lisana sadık kalanları acaba hangi bedî’ayı meydana koymuşlardır? Bir görsen! Yeni Lisanın nasıl bir sihri, nasıl kendine mahsus bir güzelliği, bir hususiyeti olduğunu meselâ onu tecrübî bir kanaatle kabul eden Mehmet Ali Tevfik Bey’e sormalı; o diyor ki: “Lisanımızda şimdiye kadar ecnebî terkiplerin pek fena bir rolü varmış. Bunu şimdi hissediyorum. O terkipler insanı manaya nüfuz ettirmeyen ve dolu gibi görünen boşluklar husule getirmekten başka bir şey yapmıyormuş!”

4. Arabî, Farisî terkiplerin güzelliği. Fuat Bey diyor ki: “Öyle ince, zarif terkipler vardır ki onları bir darbe-i inat ile kırarak olursak yapmak istediği tâc-ı sanata zümrütler, inciler, yakutlar yerine bayağı sırçalar koyan koyuncu mevkiinde kalacağız.” Bu iddiasını ispat için değil, ispat eder gibi görünmek için Cenap Şehabettin’in, Halit Ziya’nın nesirlerini gösteriyor. Burada yine bir mugalâta var. O nesirlerde bir güzellik varsa lisandan ziyade Cenap’ın, Halit Ziya’nın, edebî şahsiyetine aittir. Bu iki sanatkâr itiyatlarına galebe çalıp da Yeni Lisanda nesir yazacak olsalar hiç şüphe yok ki eserleri daha mümtaz, daha bedî olacaktır. Çünkü o zaman Cenap evvelce yazdığı “nahcir” ile, son günlerde kullandığı “sebû”ya bir daha lüzum görmeyecektir. Cevdet Paşa hayatı müddetince üç defa lisanını değiştirmeye mecbur olduğunu söylüyor. Büyük ediplerimizden bazılarının Yeni Lisan’ı kabul ederek bu vadiye muhalled eserler ibda etmeyeceğini esasen kimse iddia edemez. “Remy Gourmont’un Fransız Lisanının bedîfyatı unvanlı eserini okuyanlar bilirler ki o, ecnebî terkiplerle tasarruf edilmemiş yabancı kelimelerin müthiş bir düşmanıdır. Ve bu tarzdaki terkiplerin, kelimelerin çirkinliğini nasıl izah ettiğini hatırlarlar.

5. Aruz vezinleri terkipsiz olamazmış, Yeni Lisancıların bile eski lisandaki şiirleri şimdikilerine faikmiş!- “iddia” ile “ispat”ın başka başka şeyler olduğunu bilemeyen ve “Faguet’nin meşhur sözünü işitemeyen Fuat Bey ne söylerse hakkı vardır! Çünkü her gün aruz vezninde terkipsiz şiirler yazıldığını görürken, hatta bu şiirlerin bir tanesi kendi makalesinin yanında münderic bulunurken ve bu şiirlerin daha selikî bir selâsete, daha samimî bir insicama malik olduğu meydanda bulunurken aksini iddia etmek mantık vadisinde Filozof Rıza Tefvik Bey’in çırağı olmağa mütevakkıftır!.. Ben Ali Canib’in “Ağlatmak Aşk” gibi Yeni Lisanla beraber kuvvet ve şekîme noktasından yeni hayatın da bir şiiri olmak üzere tanıdığım manzumesindeki:

Kırsın onun da kalbini bir hasta ihtirâs,
Etsin zavallı rûhu yalan aşka bir temâs.
Hırçınlık isteyen shevî gözler ağlasın;
Ah ağlasın o gözleri hicrân uyutmasın.
Öksüz şebâbın üstüne âzürde bir enîn
Parmaklarıyla incili bir akşam işlesin.
Ört öksüzün semâsına yaşlarla bir sehâb,
Yak yık bütün güzelliği, kır, ağlasın şebâb.
Çırpınsın inlesin mütemadî o bî-günâh,
Ağlat ve ben de ağlatırım kâbil olsa âli!

hitaplarını eski lisanda yazdığı manzumelerin hiçbirinde görmüyorum. O, Yeni Lisan’ın nasıl vâsi bir tebliğ âleti olduğunu ispat için yalnız “Jean Richepin’in muvaffak olduğu on satırlık ve fevkalâde girintili çıkıntılı kafiyelerle meşhur minyatür şekille bize “kelebek”, “sokak kızı”, “şimşek” gibi muhtelif, fakat şekli gibi mini mini mevzularda birçok parçalar yazmıştır.

Bu kusursuz olan minyatür levhalar, Yeni Lisanın aciz olmadığını tedkik edenlerce meydana çıkarır...

6. Terkipler kaldırılınca hece veznini kabul etmek iktiza edermiş!... Aruz vezni Arap ve Acem lisanlarına mahsus değildir. Yunan ve Lâtin şiirleri aruz vezinlerinde idi. Türk şiirleri de yedi sekiz asırdan beri bu tarz vezinle yazılıyor. Fuzulîlerde, Bakîlerde, Nedimlerde, Hamitlerde, Fikretlerde aruz vezninde terkipsiz birçok beyitler gösterilebilir. Aruz vezinleri, heceler “den” edatında olduğu gibi “müstened”, “de” edatında olduğu gibi, “muallak” olmak üzere iki kısma ayrılmasından ve bu iki nevi heceler bütün mısralarda mütenazır olmak üzere efâ’îl ve tefâ’îlin gösterdiği şekillere göre teselsül etmesinden ibarettir. Hece vezinlerinde ise müstened ve muallak heceler arasında fark olmayıp yalnız heceler adediyle turgu -cesure-ler muttarid kanunlara tabi olmak mecburiyeti vardır. Türkçede müstened ve muallak heceler her ikisi de mevcut bulunduğu için aruz vezninde terkipsiz şiirlerin yazılmasına

müsaittir. Biz hece vezinlerini sevmekle beraber aruz vezinlerini de reddetmeyiz. Bununla beraber “pür-hayall” gibi “nücûmmmm” gibi medlerle lisanımızın şive ve ahengi ihlâl edilecekse aruzdan ferağat edilmesini tercih ederiz; fakat şunu da iftiharla söyleyelim ki Fuat Bey’in en ziyade taş atmak istediği genç şairimiz aruz vezinlerini Türkçenin samimî şivesine tevfiik ederek muvaffakiyetlerini pek güzel ispat ediyor.

7. Lisanın sadeliğe temayülü eski bir hakikat olduğu hâlde Selanik gençleri Şinasi’den beri malûm olan bu hakikati benimsemek, lisana tahakküm etmek istiyorlarmış!...

Yeni Lisancılar Türkçenin Şinasi’den beri sadeliğe temayül gösterdiğini inkâr etmediler; bu temayül içtihatlarının isabetini müeyyid olduğu için bilâkis davalarına delil olarak uzun uzadıya bahs bile ettiler. Yeni Lisancılar “biz lisanla yoktan var olmuş bir yenilik koyuyoruz.” demiyor ki eski bir hakikati benimsemiş olsunlar, onlar yalnız bu yeniliği “usul?” bir surette tervec ettiler. “Lisana tahakküm” lâkırdısına gelince bu gülünç bir sayıklamadan başka bir şey değildir. Osmanlı hükûmeti siyasetçe “Tanzimat” uknumlarını tatbik ettiği bir sırada bu teceddüd lisanda ve edebiyatta Şinasi hareketini doğurmuştu. Osmanlılığın çehresine Tanzimat’ın ruhu resmî bir Avrupa nikabı takarak, Avrupalıların teveccühünü kazanmaktan ve bu sayede hasta adama daha bir müddet hayat kazandırmaktan ibaretti. Osmanlılığın teceddüdü milletin ruhî tefeyyüzünde değil, şeklî tekemmülünde aranıyordu. Avrupa’nın medenî şekilleri kabul edilmekle bütün hastalıklarımız şifa bulacaktır, zannolunuyordu. Bu hal aynıyla Şinasi’nin lisanında da tecelli etti. Fransızcada seci, atf tefsiri, cinas gibi lisan mel’abeleri yoktu, Nergisîlerin, Veysîlerin merbut nesrine mukabil Fransızların nesri maktû’du. Bahusus o sıralarda romantizm mesleği yeni uyanarak Fransızcada tekellüm lisanına bir temayül hasıl olmuştu. Şinasi Türkçeyi bu şekillere uydurmaktan başka bir şey yapmadı. O devirde lisanın dâhilî intibakı düşünülmemek, yalnız haricî intibaka ehemmiyet verilmek zaruriydi. Çünkü siyasî ve ictimâî teceddüdümüz de aynı uknumu takip ediyordu. Tanzimat lisanı olan Şinasi dili “ictimâî muayyeniyet kanunu” mucebince Tanzimat ruhundan ayrılamazdı. Tanzimat ruhundan doğan siyasî ve ictimâî hareketlerin lisanda ve edebiyatta inikâsları olduğu gibi inkılâb istihalelerinin de bu vadilerde akisleri görülmek tabîî idi. Tanzimat’ın esasî “haricî intibak” olduğu için lisan ve edebiyatta Fransızca’yı taklitten başka bir feyz gösterememişti. “İnkılâb”a gelince o, dâhilî intibakı gaye ittihaz ettiği için inkılâp lisanında, inkılâp edebiyatında da “enamî temayüller” iştiyaklar” görülmesi şüphesiz ve tabîîdir. İşte bu saydığımız sebeplerden dolayıdır ki Şinasi lisanındaki sadelikle Yeni Lisandaki samimiyet arasındaki fark devlet adamlarının düşündüğü “Tanzimat” hareketiyle, millet mücahitlerinin hissettiği “inkılâp” hamlesi arasındaki tefavütün ayıdır.

8. Tasfiyeciler demokratlık noktasından güzelliği faydaya feda ediyorlarmış; bu suretle hareketleri daha makul ve mantıkî olmakla beraber kabil-i tatbik değilmiş!..

Bir kere tasfiyecilerin demokratlıktan dolayı güzelliği faydaya feda ettikleri doğru değildir. Mehmet Emin Bey bir avam lisanı tesis etmek istemediği gibi tasfiyeciler de güzelliğe münâfî bir dil icat etmemek istememişlerdi. Bir lisanı tervec edenler onun sanat lisanı olacağına kani bulunanlardır. Tasfiyeciler de Türkçe şiirler nazımı gibi, Yeni Lisancılar gibi Türkçeyi umumî bir surette sadeleştirmek istiyorlardı. Hiç şüphe yoktur ki bu sadelikten şiir ve sanatın da istifade edeceğine kanaatleri vardı. Onların yalnız bir hataları bulunuyordu ki o da “lisan kendi cezirlerinden değil, kendi tasarruflarından mürekkeptir” hakikatini bilmemektir.

Bundan dolayı hareketleri kat'iyen makul ve mantıkî değildi. Mehmet Fuat Bey'in böyle lisaniyat ilmine, mantık ve tecrübeye münâfi olan bir teşebbüsü makul ve musib görmesine şaşarız; fakat daha ziyade şaştığımız şey tatbiki kabil olmadığı söylenen bir teşebbüsün makul ve mantıkî olduğunu iddia etmek garibesidir!. Acaba mantikin vazifesi mümkün olmayan şeyleri makul görmek midir?.. Bu itibarla Hayat-ı Fikriye sahibine âlim demek için bir adım bile kalmamış demektir!..

9. Yeni Lisancılar eski lisanla yazılan eserleri beğenmiyorlarmış. İşte bazı siyasî propagandaları andıran çirkin bir iftira! Yeni Lisancılar eski lisanla yazılmış parçaları, mutlaka eski lisanla yazıldıkları için beğenmiyoruz demiyorlar. Ve meselâ Cenap'ın, Halit Ziya'nın...edebî kıymetlerini eski lisanın noksan ve kemaliyle de ölçmüyorlar. Yalnız diyorlar ki eski lisanı beğenmeyiz, çünkü o fenne ve tabiata muhalif bir ucubedir: Lisan bir şekilden ibaret olmadığı için Yeni Lisanın hususiyeti, eğer; yine meselâ Halit Ziya ve Cenap da Yeni Lisanla yazı yazarlarsa hiç şüphesiz başka bir güzellik doğurur.

10. Lisaniyata vukufu yokmuş, fakat tabî bir mahsul olan lisanların üç beş kişinin keyfiyle meydana gelemeyeceğine kat'iyen kaniymiş!

Lisanların tabî yani ictimâî mahsuller olduğu Yeni Lisancılarca da kabul edilen bir hakikattir. Hatta bundan dolayıdır ki Yeni Lisancılar tasfiyecilerin hareketini makul ve mantıkî görmediler ve hiçbir zaman Yeni Lisan deyince “Esperanto” gibi, yahut “Volapük” gibi şeyler hatıra gelebileceğine ihtimal vermediler, Mehmet Fuat Bey Şinasi'den beri lisanın sadeliğe doğru yürüdüğünü, Halide Hanım'ın Harap Mabetler'i buna bir şahit olduğunu söyledikten sonra Yeni Lisanı sun'î bir teceddüd sanıyor ki bu kimsenin yapamayacağı pek cür'etli bir tenakuzdur. Ne söylüyor? “Zâbitân” yahut “zubbât” yerine “zabitler” tabirini kullanmak, “muallimîn-i mekâtib” diyecek yerde “mektep muallimleri” demek sun'î bir hareket, öyle mi?... İşte “kabil-i tatbik” olmadığı hâlde hakikaten “makul ve mantıkî” bir söz!.. Yeni Lisancılar “klişe tabir”lerin Türkçe terkipler suretine ifrağını tecviz etmediler, lisanın şivesine mugayir terkiplerini reddettiler. Yeni Lisan'ın birinci şartı Arapça, Acemce terkipler ve edatlar kullanmamakla beraber eski lisandan ayrılmak istenildiğini ima edecek şive garabetlerinden içtinap etmektir. Yeni Lisan'la yazılmış bir hikâye, bir manzume gösterilemez ki okuyanlar bir şivesizlik izi bulabilsinler. O hâlde Yeni Lisanda sun'î olarak ne gösterilebilir?. Esasen Yeni Lisan bu tarzda yazan bazı kimselerin şiveye mugayir tabirlerinden mesul olmadığı gibi bazı Yeni Lisancılar tarafından ibdâ olunan yeni kelimeler için de muateb tutulamaz.

Fikretlerin, Halit Ziyaların lisanı Akif Paşa'dan, Şinasi'den beri devam eden bir tekâmülün mahsulüdür. Yeni Lisan ise bir yaşını henüz ikmâl etti. Önünde ümit uyandırıcı bir ufuk kucağını açmış, onun feyizli şitaplarına intizar ediyor. Mazi muarız olabilir; fakat istikbal ancak Yeni Lisana “mev'ûd”dur.

Yeni Lisan ictimâî Türklükte, manevî yurt” mefkûresinde büyük bir yardımcı buldu. Bugün kalpleri Türk hissiyle çarpan yeni nesil bu lisanı seviyor; bu lisanı yazıyor ve bu cereyan her gün iki misli bir kuvvet alıyor; çünkü o nesil biliyor ki otuz milyonluk bir milletle yüz milyonluk bir kavmin natıkası olan mukaddes bir lisan birkaç yüz bin kişilik imtiyazlı bir sınıfın “argo”su hâlinde kalamaz. Çünkü bulutsuz ve geniş bir muhite güneşli bir lisan lâzım; çünkü hür bir millet esir bir lisana tahammül edemez.

BİR TA'RİZE CEVAP⁵⁴

-Köprülüzade Fuat Bey'e-

Haftalık Servet-i Fünun'da Yeni Lisan hakkındaki tetkiklerinizi, tahassüslerinizi okuduğumuz zaman, daima sukut ve mevcudiyetinden kaybeden edebî mesleğiniz namına doğrusu size acımiştık. Muannit bir kalemle mesleğinizi daima müdafaa ve onun elim sukutunu biraz daha tehir etmek isterken ne kadar yazık ki bu mukadder felâketi biraz daha yakınlaştırıyorsunuz.

Her hareketleriyle eskiliğe olan merbutiyetlerini gösteren en büyük, en mümtaz saydığımız meslek arkadaşlarınızın istihfakâr telâkkileri Yeni Lisan'ın kabulü takdirinde Türkçe bir satır bile okumayacağını söyleyen büyük edibinizin müstehziyane ifadesi Yeni Lisan'ın zarurî bir sukut karşısında bulunduğu hakkında hiç kimseye kanaat vermemiş -eskiler müstesna!-ve vermeyecektir. Yeni Lisan'ın boş bir hevesten, vahî bir emelden başka bir şey olamayacağı hülyasına kapılarak onu çürütmek için esassız mütalâalarla fennî bir yoldan yürümeğe cesaret etmedikçe şüphesiz Türklükle alâkaları kavî olan gençler sizden ayrılmaya, uzaklaşmaya ve yazılarınızdan edebî bir zevk almaya başlayacaktır.

Yüz milyonluk büyük ve mukaddes Türk ırkı, hiçbir kavmin lisanında görülmeyen acib halitalarınızla, şivemiz pek yabancı kalan birkaç lisanın terkipleriyle terennüm etmek istediğiniz muammalarla değil, belki Genç Kalemler'in millî hikâyeleri, bedî ve hissî neşideleriyle uyanacaktır. Manasız bir heves, neticesiz bir teşebbüs sandığınız Yeni Lisan emin olunuz kalbî, kavmî bir aşkla çarpan bütün Türk gençlerinde pek kuvvetli akisler, tesirler husule getirmiştir ve getiriyor. Elli milyona indirdiğiniz büyük neslimiz, dediğiniz gibi yedi devletle cenk etmek için uyanacak değildir; fakat şu medeniyet asırlarında mualla bir mevki kazanmak ve şüphe yok hakkı elinden alınmak istenirse vermemek için lüzumunda şekimesini göstermek emeliyle uyanacaktır. Yanlış mütalâalarla Türklüğün derin, samimî bir noktasına tariz ettiğiniz için sözlerinizi bütün çürüklüğüyle yine size iade ediyoruz. Pek uzaklara değil; yine lütfen kendi muhitinizde Osmanlı imparatorluğunu teşkil eden muhtelif kavimlerin kendi lisanları için nasıl çalıştıklarını görünüz. Yirminci asır mücadele ve kavmiyet asırdır. Bu ruhî haletten yalnız biz mi, Türkler mi mahrum kalmaya mahkûmdur?

Har ve samimî bir lisanla varlığımızı biz Türk gençlerine önce Genç Kalemler heyeti gösterdiği için bütün gençlik kendilerini yine har ve samimî ihtiramlarla karşılıyor; ve açtıkları tekâmül mecrasını takip ile daima arkalarında koşuyor.

Türk Yurdu ve Genç Kalemler hakkında koskoca Türk âleminin muhtelif ve birbirinden pek uzak yerlerindeki şerefli, ihtiramlı alkışları samimî akislerini bilmiyor

⁵⁴ GKD, s. 417-418.

ve işitmiyorsanız “Şimal Türkleri”nin yevmî ve haftalık mecmualarını bir defa okuyunuz; okuyunuz da Yeni Lisan’ı, bize benliğimizi öğreten saf dilimizi ürcûfelerle çürütmekten vazgeçiniz.

Tıp Fakültesinden Altmış Efendi Namına

M. Ali, A. İrfan, Talat Doğan, A. Ruhi, Tayyar Nezihi, Kâzım.

(Genç Kalemler, S. 17-18, 19 Mart 1328/ 1 Nisan 1912, s. 152.)

MARÂZ-I TENKİD⁵⁵

Eğer şu son günlerdeki şekl-i müstevlisine bakılacak olursa, buna şüphe yok ki bir hastalık demek icap edecek! Çünkü her gün muhtelif insanlarla muhtelif heyetler tarafından neşr olunan herhangi bir risâle-i edebîyeyi okuyacak olursanız orada mutlaka, çakıl ve granit parçaları ile süslü taht-ı ihtişamına kurulmuş mutantan ve pür azamet bir şehenşâh-ı intikâda tesadüf edeceksiniz Kaba ve parlak renklerle boyanmış mukavva heykeller gibi, başlarında cehl ü gaflet iklimlerinden mün’akis bir fecr-i nûr ve deha ve münce mid dudaklarında çatlak sesli birer nây-ı adem bulunan bu zavallı şehenşahlar, kendilerini, mevcudât-ı câmide üzerinde icrâ-yı saltanat eden bazı âbâ-i benî İsrail’e benzetecek kadar derin bir hâb-ı telezzüze müstağrak bulunuyorlar. Mermer tklı büyük sarayları içinde tıpkı bir esir gibi bî-hükm ve kudret yaşayan en aciz hükümdar-ı Abbasî bile, Dicle’nin buhâr-ı şam altında manevîleşen musikî miyahından, Irak’ın pür şiir seraplarından bu kadar iktibâs-ı hayal etmemişti.

Terbiye-i fikriye denilen şeyin daha mahiyet ve lüzumunu idrak etmeden tenkidin sanatın ve edebiyatın dikenli ve uçurumlu yollarına atılan zeki ve genç dimağların, istikbale talîk-i âmâl etmelerine ve tam iktisâb-ı kuvvet ve malumat eyleyecekleri bir zamanda kuva-yi mevcûde ve mütârekemelerini bî-lüzûm bir suretle israftan çekinmelerine şiddetle taraftanım Ve işte sırf bu hiss-i muhabbetle temenni ediyorum ki nefha-i sunu andıran kuvvetli bir hakikat rüzgarı hubub etsin, ve gölgeden kaideleri üzerinde tahta ve bir Buda heykeli gibi mağrur ve müteazzım uyuyan bu zavallıları devirip kırmadan ikaza muvaffak olsun!

Memleketimizde pek çok münteşir olan “tasalluf” illet-i meş’ûmesinin mikroplarım ben yanıkî gençler üzerinde tamamıyla aciz ve bî-kudret görmek isterdim dünküler ve bugünküler, hatta daha evvelkiler, hulasa az çok istisna ile biz hepimiz o fena illetin zebunuyuz. Hiç alakadar olmadıkları mevzular üzerinde kemâl-i cüret ve ihtisas ile gezinen kalemler okumadıkları kitaplar hakkında sütunlarla mütalaa yürüten münekkitler, hiç bilmedikleri bir edebiyata mecrâ-yı tekâmül açan muharrirler, Yeni Lisanlar va’zına kalkışan alimler hulasa bu gibi bir çok erbâb-ı tasallut aramızda mebzulen mevcuttur eski hataların netayici tabi’îyesi addettiğimiz bu şeyler o kadar müteessir etmez; fakat bütün amal-i müstakbelemizi kendilerine atf ettiğimiz gençleri bu hastalığın daha fena bir şekliyle malul görürsek, o vakit istikbale atf edeceğimiz nazarları muzlim bir bahar-ı nev-ümîdî istila eder.

⁵⁵ Ayata, a.g.e., s.216-213.

Ben, kemal-i meraretle itiraf mecburiyetinde bulunuyorum ki, eğer seyr-i hazınında devam ederse, yanınki nesl-i edeb bize elem ve hüsrandan başka bir şey vermeyecektir. Çünkü bugün nazarlarımıza çarpan birçok a'râz var ki nesl-i atının ne fena ve ne vahim bir illet-i tahririn zebûnu olduğunu ispat eyliyor.

İlkbahar çiçekleri kadar bile hayata malik olamayan boş ve bî-mana birtakım resâil-i edebiyeyi boş ve bî-mana şiirler, hikâyeler ve en garibi güya üstadâne tenkitlerle dolduran ve artık sahâ-i sanatın sırf kendilerine kaldığı hayal vâhisiyle mest-i emel yaşayan birçok genç mektepliler, derekât-ı tahsilin henüz pek aşağısında olduklarını düşünmeyerek, hiç anlamadıkları meseleler hakkında beyan- mütalaaya kendilerini salahiyyet görüyorlar. Zavallılar hiç hatırlamıyorlar ki edebiyatta muvaffak olmak pek büyük bir saye ve daha büyük bir istidada vabestedir; daha lisanların layıkıyla bilmekten uzak bulunanlar için perî-i sanat pek girîzan ve pek bî-insaf olur. Henüz muallimlerinin bile pek anlayamadıkları sanat mesâil-i müşkilesini hatta basit bir tarzda öğrenmeden hatta sanat hakkında biraz vakıfâne yazılmış makalâtı anlayacak bir hale gelmeden saha-i tahrire atılanlar muhitlerinden şeref ve takdir yerine tezyif ve teessüf toplayabilirler.

Bilhassa tenkit hususunda gençler gayet hararetli mütehâlik davranıyorlar. Bunu amil-i ruhîsini anlamak o kadar müşkül değildir. Yüksek kürsülerin sîne-i huzuruna kurularak mukaddes eknûmlar namına bir suret-i mutlakada emir ve nehiy eden kimseler gibi, muhteşem bir mimberi intikada çıkararak asâr-ı sanatı ve sanatkârları sırf kendi keyfine göre mahkum ve muattap veya takdir veya i'lâ etmek, o kadar güzel ve caziptir ki, edebiyat sahasına atılıp da rüyasında o mimberin hayalini görmeyen hemen hiçbir genç tasavvur edilemez. Fakat öyle zannediyorum ki eğer muallimleri kendilerine mana-yi tenkidi anlatsa, o kürsü-i zî-ihtişama, semadan nazil olur gibi, kemal-i suhuletle oturmak mümkün olmadığım öğretse, gençler kendilerini gülünç bir vaziyete sokan bu gibi bala pervazlıklardan istinât ederlerdi.

Bugün bir “Anatole France” bir “Lamaitre” bir “Faguet” bir “Remy de Gorman” olmakla merhum Naci Efendi kabilinden bir herze-vekil-i intikâd olmak arasında o kadar büyük bir girdap vardır ki onu atlayabilmek tahammülsüz bir saye, fitrî bir kudret-i sanatkâraneye arz-ı iftikar eder. Terbiye-i fikriyesini ikbal etmeden edebiyatım bütün dekâik- tarihîyesi ile bilmeden “hikmet-i bedâyi’î” öğrenmeden münekkittliğe kalkışan gençler, Naci Efendinin muakkibi olmaktan fazla bir şerefe iddia-yı istihkak edemezler.

Ben hiçbir vakit gençlere muarız daha doğrusu muhasım bir vaziyet almak istemem. Fakat kendisine celb-i ihtiram ve iltifat için etrafındakileri lüzumlu lüzumsuz daima alkışlayan, onlara daima bezl-i meziyet ve dehait eden adamlardan da değilim. “Hazret-i Muallim” namını almak için dest-i idaresindeki gazete sütunlarım bî-mâna gazellerle doldurup nazımları teşvik ve terakub eden “fürûzan” nazm olmasaydı, edebiyatımız herhalde şimdikinden daha müterakki bir balde bulunur, o mahut irticâ’- edebî devresi vücuda gelmezdi. Binaenaleyh daha hiçbir meziyete malik değil iken tıflâne bir hevese ittibâen tenkit sütunlarına sarılan ve samimiyetten mahrum bazı adamların sahte teşvikatına ittibaen, bî-mehâba ref-i avâze-i tenkit eyleyen gençlere, yanlış hareketlerinin mahiyet-i asliyesini göstermek bence bir vazife-i vicdaniyedir.

Garip bir galat-ı hissini zebunu olan bu zavallı gençler arasında galeyan ve ifrâd ile temeyyüz eden bazıları, mensup olduğum neslin artık ihtiyarlayıp öldüğünü ve

edebiyat sahasının artık tamamen kendilerine inhisar ettiğini iddia ediyorlar. Ne garip ve ne gülünç bir iddia! Nesl-i hazır saha-i edebiyatı terk edecek kadar yorgun ve bî-mecal olmak şöyle dursun bugün her zamandan daha zinde ve pür-ümit bulunuyor.

Osmanlı tarih-i edebiyatına, kudret-i sanatkârâneleri umumiyetle kabul edilmiş cidden mümtaz dört, beş sima-yi edebi ihda eden bugünkü nesil, en büyük ve layemut abidelerini asıl bundan sonra meydana koyacaktır. Edebiyat-ı müstakbelemizin mesut bir inkişafa nail olması için bugün kavi bir terbiye-i fikriye ve zevkiye olmaları ve tenkidin tehlikeli yollarından uzak durmaları icap eden gençler, bu vazıh hakikati nazar-ı dikkatleri önünden dîr tutmamalıdır.

Tekrar ediyorum, kendilerine rabt-ı ümîd ettiğimiz gençlerin daha mebâdî-i tahsilde bulunurken tenkid gibi en müşkül bir saba-i sanatta yürümeye kalkmaları, affedilmez bir kusur, gülünç ve şayan-ı terabhum bir bâlâ-pervazlıktır. Okudukları birkaç makaleden muktebes-i malumat müşevvişeleriyle, kendilerine cidden üstadlık edenlere hücumla kalkışmak, “Don Kişot”un ruhuna bir barân-i ümit ve teselli yağdırmaktan başka bir netice tevlit etmez. Ben kendileri hakkında mütebassis olduğum muhabbet-i samimiye saikasıyla temenni ediyorum ki karîben nefhâ-i sûru andıran kuvvetli bir bâd-ı hakikatı hubâb etsin; ve gölgeden kaideleri üzerinde tahta bir Buda heykeli gibi mağrur ve müteazzam uyuyan o zavallılan -fakat devirip kırmadan- ikaza muvaffak olsun.

Köprülüzade Mehmet Fuat
(Servet-i Fünun, S. 1087, 22 Mart 1328/ 4 Nisan 1912, s. 483-485.)

NETÂYİC⁵⁶

Yeni... -Satıyorlar. - Kaça? -Nasıl? Bilmiyorum, fakat satıyorlar. İki senedir gazetelerde ilânlarını gördünüz mü? “Yeni Lisan”, “Yeni Fikir”, “Yeni Hayât”.

Ey görgüsüz çocuk ruhlu kimseler; eğer yeni köprülerin, yeni evlerin, yeni bayramlık elbiselerin vakit be-vakit size temin ettiği zevki, saadeti dudaklarınıza verdiği hande-i neşâtı daha ziyade genişletmek isterseniz şüphesiz ki istersiniz-gidiniz, koşunuz; satıyorlar: Selanik’te “Yeni Fikir”, “Yeni Hayât”, “Yeni Lisan”... Başınız ipek püsküllü, kalıplı, yepyeni fesinizi giyince nasıl memnun olursanız “Yeni Fikir, size bu memnuniyetin daha büyüğünü, daha manevîsini verecektir. Mâhir ve meşhûr terziler elinden yeni çıkmış elbisenizi giyip de sokakta şöyle bir salına salına dolaştığınız zamân nasıl herkesin parmağının ucuyla sizi birbirine gösterdiğini hissederek koltuklarınız kabarır, o zaman da her köşe başında göreceksiniz ki birçok benân-ı taktîr ve hayret size doğru uzanıyor, herkes “Yeni Fikirli”, “Yeni Hayâtlı”, “Yeni Lisanlı!” zât, fısıltılarıyla sizi yek-diğerine gösteriyor.

Düşününüz, bu ne büyük bir saadettir! Hem, siz hiç son tarz mimariye mutâbık yapılmış evler gördünüz mü ki tepesinde bir fırıl dağ olmasın! Kabil değil efendiler. Her “art nouveau” evin tepesinde muhakkak bir fırıldak lâzımdır. Biz ki bu evlerin muasırıyız, biz de “art nouveau”uz. Bu zaman-ı terakkî ve teceddüddür. Bu “Yirminci

⁵⁶ Nazım H. Polat, (2005). Rûbab Mecmuası ve II. Meşrutiyet Dönemi Türk Kültür, Edebiyat Hayatı. Ankara: Akçağ Yayınları, s.523-526.

Asır!”dır, art nouveau asırır. Nasıl olur da bizim tepelerimiz de fırlıdaktan mahrûm kalır! Gidiniz, gidiniz. Çabuk “yeni fikir”den iştirâ ediniz. Çünkü Selanik’te satılan Yeni Fikir en sivri tepelerde bile muhkem durur ve istediğiniz kadar, istediğiniz tarafa fırl fırl döner.

Yalnız bir şey var, ey görgüsüz çocuk rûhlu kimseler, yalnız bir şey var ki tatbiki sizin için biraz güç olacak: “Yeni Fikir”i kalıplı bir fes gibi başa giymek kolay, “Yeni Hayât”ı elangle bir elbise gibi sırta almak kolay, fakat “Yeni Lisan”, “Yeni Lisan” sizin için muhakkak kullanması pek güç bir ziynet olacaktır. Dilinizi irsî, kesbî bütün itiyâdlardan tecrîd edeceksiniz, yeni lehçeniz olacak, meselâ “millet” kelimesi bilmem nasıl bir istihâle “budun”a inkılâb edecek, “yaşasın millet” diyemeyeceksiniz, “yaşasın budun!” diyeceksiniz. Boğazınız uzun bir müddet, Uygur, turgur, gurgur ilh.. misillü kelimelerin dikenleriyle yırtılacak. Fi’l-vâki’ onlar size diyecekler ki her gülün bir dikenini vardır. Fakat aldanmayınız efendiler, bu gül değil, bu kâmilten dikendir. İş bu kadarla kalsa iyi; fakat icabında dilinizi tersine çevireceksiniz, “nazar-ı dikkat” yerine “dikkat gözü”, “nefha-i ümîd” yerine “ümîd üfürüğü”, “sadr-ı âzam” yerine “âzam sadr”.... ilh. demeye mecbûr olacaksınız ve daha sonra fart-ı gayretle muhakkak hiç olmazsa bir kere “İntikam Şiirleri” okumak zahmetine katlanacaksınız. Bütün bu müşkülâtı, iftihâm ettikten sonra, korkmayınız, artık meydan, yeni hayat meydanı sizindir.

Şaka bir tarafa, fakat bütün bunlar doğru mu acaba! Hakîkaten etrafınızda öyleleri var mı ki kendilerinde lisanları bir kundura gibi eskitip atacak ve Yeni Lisanlar îcâd ve ihtirâ’ edecek kadar garabet ve cesaret bulsun. Var mıdır etrafınızda öyle dalgınlar ki Lisanlarıyla kunduralarını bir tutsunlar ve ilm-i elsinayı eskicilik denilen zanaatla karıştırsınlar. Eğer bu gibi kimseler cidden mevdûd ise ve eğer bu gibi kimselerin sesi herkes tarafından işitilecek kadar yükseliyorsa emin olalım ki bir tehlike-i ictimâîye önüdeyiz. Lisanımızın hususiyetleri gidiyor; yani ruhumuzun hususiyetlerini kaybediyoruz. Efendiler, gülmeyiniz. Göreceksiniz ki bir gün halk bu yeniliği kabul ediverecektir. Zira halk denilen kuvve-i meçhule her zaman her yerde hamâkatin âşıkı, hamâkatin müdâfii, hamâkat denilen çirkin ve canavâr başlı nevzâdın murziasıdır. O bilmez ki bir milletin Lisanı demek, ruhu demektir, her kelimenin a’ mâk-ı mevcûdiyetimizde nâ-kabil-i istisâl kökleri vardır ve Lisanların aldığı tarz ve eşkâl bizim hâlet-i hissiye ve fikriyemizin çizdiği hutût-i tabîîye ve esasîyeye tâbi’ ve mutâbıktır. Lisanımızın tebeddülü için lâzım değil mi ki biz değişelim. Senelerin, asırların bizde hâsıl ettiği tarz-ı tahassüs ve tefekkür değişsin. Biz Osmânlıyız ve bu Osmanlı lisanıdır. İstiyorlar ki biz Çağatay olalım ve Çağatayca söyleyelim. Hayır, bu kabil olmayacaktır. Hayır ... zavallı, yenilik, zavallı bayramlık elbiselere benzeyen garip yenilik...

Edebiyatçılık ... -Bu kelimenin mucidi ben değilim. Kimdir bilmiyorum. Belki bu icâdın şerefi de Yeni Lisancılara aittir. Çünkü “-cı” onların tarz-ı beyânına hâs yeni bir garibe-i şivedir. Tekâmülcü, ispatçı, inkârci, ictimâiyatçı, misillü... Maamâfih bir kelimenin mâhiyetini terzîl ve tezlîl için bu “cı” bana gayet elzem bir edât gibi görünüyor. Nitekim şimdi mevzu-ı bahs olacak meselenin ismini “cı”laştırmak benim için bir ihtiyâc-ı mübrem oldu. Edebiyatçılık...

Bu, Hürriyet’in ilanıyla memleketimizde teessüs eden bir nev’i mesleki acıbtir ki sâlikleri insan denilen mahlûkata mensâb olmayıp insan denilen mahlûkatın mahlûku olan birtakım mîhânîki kuklalar cinsine mensuptur. Lakırdı ederler, fakat

sözleri kimse tarafından anlaşılmaz yahut o kadar çok anlaşılır ki bu gibi sözleri söylemek için açılıp kapanan bir ağzın pek beyhude bir ameliyede bulunmuş olduğuna hükmedilir. Ve boş yere sarf edilen her ceht gibi bu da kalbe fena bir eza verir. Bu kuklalar yürür, fakat her adımda düşüp bir tarafları kırılır, bu kuklalar teganni eder ve ağlarlar. Fakat daima tegannileri ağlama, ağlamaları tegannî zannolunur. Hepsinin bir “ona”sı vardır. Ama Rübâb’ın kısacık sütunları onları birer birer saymaya müsait değildir.

Ancak size şunu haber vereyim ki bu kuklaların imâlâthânesi hükûmet-i Osmaniye'nin râh-i terakkîye girmek için açtığı mekteplerdir. Boyacıları ise -zîrâ bunlar gayet parlak renklerle boyalıdırlar da- hiç olmazsa iki üç hafta gazete müdürü olmak lezzet ve şerefi yolunda babasından aldığı gündeliği evkât-ı tahsîliyesinden çaldığı saatleri İstanbul’un bilmem hangi köşesindeki sakat âlâtlı, râtib, loş matbaalara saçan bey-zâdedir.

Biliyorum, kari’lerim arasında bütün bu sözlerimi üstüne alıp kızanlar olacak. Fakat onlara yalvarırım ki bana gücenmesinler, sözlerimin yarısını şakaya, yarısını da bende meçhûl sebeplerin tevlîd ettiği hûsuzluğa atfetsinler. Fi’l-vâki’ ben dimâğiyle yazan kimselerden değilim. Asâb bende birinci rolü oynayan bir kuvvettir ve edebiyatın kadr ü kıymetini tenzîl eden her nev’i hâdiseye karşı körce, çılgınca feverân eden bir kuvvettir. Ne yaparsınız herkesin mutaassıp olduğu bir cihet vardır, benim edebiyatta niçin olmasın ve bu taassubu meşru addettikten sonra niçin bana biraz haksız, biraz huysuz olmak hakkı verilmesin? Şimdi kendilerinden bahs ettiğim genç zevata rica ederim, beni mazur görsünler, şu birkaç satırı da okumak zahmetine katlansınlar.

Ey genç heveskârân-ı edep, biliniz ki edebiyat, mekteplerde size muallimlerimizin size öğrettiği şeylerden büsbütün başkadır. Edebiyat, riyâziyât gibi değildir, edebiyat, ulûm-i tabîiye; edebiyat, ulûm-ı mâliyyeye benzemez. Edebiyat, ulâm-ı hukukiyeden güçdür efendiler! Çünkü bunlar ulûm-ı müktesebden o ise (tabir ma’zûr görülsün) ulâm-ı vehbiyedendir. Hesap, cebir, hendese, müsellesât ilh... Muallimlerimizin taktirlerini ve siyah tahtalara çizdikleri hutûtu biraz dikkatle takip ediniz. Zihnimize tabîiyâtın pek eğlenceli bir şey olduğu kanaatini koyunuz. İktisatta Charles Gide denilen bir Fransız’ın eserlerini terceme edecek kadar Fransızcaya vâkıf olunuz. “Madde” denilen klişeleri dimağınızda hiç olmazsa birkaç sene zabt edecek kadar hâfızanızı zorlayınız. Ticarethanelerde muhasiplik, yollarda dolgun maaşla mühendislik ve Avrupa’ya bir senelik bir küçük seyahat mukabilinde elektrikçilik, rasathane müdürlüğü; vilâyetlerde mâliye müfettişliği, barolarda avukatlık, hep bunlar, hep bunlar sizin içindir. Görmediniz mi ki pedagoji kitaplarından dörder sütün makale telif etmekle müdürlüklerine geçenler ve yüz sahifelik ansiklopedi tertip eylemekle bilmem neler, âlimler olanlar var.

Gözünüzün önüne bu kadar medâri-ı imtisâl olacak nümûneler ve hayatta muvaffak olmak için pîş-i pâyınızda bu kadar sehlü’l-mürûr düz yollar dururken yazık değil midir ki en azîz vakitlerinizi edebiyat denilen bu muavvec, bu gayesiz yolda böyle fâilâtünlerle, “ona”larla, ipekle, kamerle geçireceksiniz!

Karaosmanzade Yakup Kadri
(Rübâb, C.1, S. 14, 19 Nisan 1328/1912, s. 143-145.)

TÜRKLÜK VE YENİ LİSAN⁵⁷

Yeni Lisan hakkında Servet-i Fünun'un geçenlerdeki nüshalarından birinde münderic makaleme, Selanik gençleri hadîd ve heyecanlı bir cevap verdiler. Bu cevabı, Yeni Lisan hakkındaki düşüncelerime bir mukabele olmaktan ziyade şahsıma ait bir hücum şeklinde telakki ediyorum; çünkü cerh edilmek istenen mütalaalarımın birçoğları unutulduğu halde, şahsiyat ciheti asla ihmal edilmemiş. Kâzım Nami Bey Yeni Lisan hakkındaki makalemi biraz daha itidal-i demle okusalardı, verdikleri cevabı o kadar mâlâmal tenâkız bulundurmaktan ve kendi ifadeleri vechiyle “Don Kişot gibi rüzgarlara mücadele” vaziyetinde kalmaktan kurtulurlardı. Ne yazık ki karşılarında gene hasta bir mantık izafesi lütfunda bulunanlar, kendi mantıklarının derece-i selamı hakkında pek yanlış bir zan besliyorlar.

Lisan meselesine girişimizden evvel, şahsıma ait hücumlara zarurî bir mukabelede bulunmak isterim. Şahsi hususlara karşı daima hissettiğim nefret, -fakat şimdilik- bu ciheti biraz muhtasar geçmeme sebep verecek. Marazım, makalesinin bazı tahrifata uğradığını bizzat bana itiraf ettiği için, kendilerini meşgul bir mevkide bırakmamak arzusu şahsiyatı adeta meskût geçmek hususundaki niyetime bir kat daha takviye etti.

Yeni Lisan aleyhindeki mantıksız hücumlardan dolayı artık bana “âlim” denemezmiş! Ne tuhaf bir iddia! “Hayât-ı Fikriye” muharriri, ne ehemmiyetsiz bir tecrübe-i kalemiyeden ibaret olan bu eseriyle, ne de asâr-ı sairesiyle “âlim” sanatına iddiayı istihkakta bulunmaya hiçbir zaman cüret etmemiştir. Silsile-i makalâtına “Tehessüsât-ı Sanat” unvan mütevazı'ını verecek kadar âlimlik iddiasından müberra bir adamı, mağrur ve hudpesent, âlimlik müddeisi zannetmek, ancak hasta bir mantığın mahsulüdür. Memleketimizde kendilerini alim zannedenlerin mahiyet-i hakikiyesini pek iyi bilen, onların –akıllarınca- câlis oldukları erîke-i haşmetin bal mumundan ayaklar üzerine istinat ettiğini pekâlâ gören ve icabı takdirinde göstermeye de muktedir olan bir adam, Selanik'te bir buçuk sene içinde ilm-i lisan mütehasısları yetişmesine hiç hayret etmez...

Yeni Lisan taraftarlarından ilm-i lisan hakkındaki mütalaalarını pek o kadar şâyân-ı itimâd görmemekle beraber, kendimi haiz-i salahiyet addetmediğim bu husus hakkında bir şey söylemek istemem; yalnız ilk makalemde dermeyân ettiğim halde Kâzım Nami Bey'in kim bilir nedense meskût geçtiği bazı mesâili, ve Yeni Lisancıları bana garip görünen bazı tenakuzlarını izah ile iktifâ eyleyeceğim:

“Meşrutiyet”in ilanından sonra siyasi ve ictimâî ihtiyaçlar lisanın sadeleştirilmesi keyfiyetini te'kit etti... Herkesin ruhunda müphem bir surette “Lisanda müsavat” fikri uyanmaya başladı. “Millî Hakimiyet”in kabulü, bütün vatandaşların bu hakimiyeti güzel ifâ edecek bir irfan seviyesine getirilmesini icap eder. Bununda yegâne vasıtası “umumî ve müşterek bir lisan” olabilir. Osmanlılar “demokratik” bir idareyi kabul ettikleri gün “idare ki yalnız yazanlara münhasır, aristokrat bir lisan”

⁵⁷ Ayata, a.g.e., s.352-357.

tegallüp mevkiinde kalamazdı. Nitekim bütün imtiyazlı tabakalar ki o da kalmadı, düştü... Şu bir iki sene zarfında meydana çıkan eserler o kof terkiplerden, eğri büğrü cemlerden sıyrılmaya başladı; genç ediplerimizin pek çoğu bu ictimâî cereyana kapıldılar; lüzumsuz tantanaları attılar”*

Zahiren bir celâ-yı ilmî ile müzeyyen olduğu halde, esasât-ı ictimâîyeye vakıf bir nazarla tedkik olununca bütün zafiyet ve hakikatiyle tezâhür eden bu mütalâa dūr u dıraz şayan-ı münakaşadır. Osmanlılar “demokratik” bir idare kabul ettikleri gün, “aristokrat” bir lisan tagallüp mevkiinde kalamamış ve kalmamış, nitekim bütün imtiyazlı tabakalar gibi o da düşmüş...Evvela meşrutiyetin sihr-i feyyazıya imtiyazlı tabakaların derhal düşmüş olması garip ve gülünçtür. Biz de inkılabın nasıl bir mahiyete malik olduğu düşünülürse, bu hakikat vâzihen tayin eder. Bu mütalâanın birkaç satır yukarısında “vatandaşlar henüz hakimiyet-i millîyeyi ifa edecek bir seviyede değildirler” itirafına tesadüf edilmesi yukarı ki ufak parçada ne tuhaf bir tezat mevcut olduğunu garip bir surette gösteriyor. Yeni Lisanı sırf içtimai ve ilmi bir nokta-i nazardan vaz’ı ve tesise kalkışanların, içtimaiyatın en bedihi kaidelerinden bu kadar tegafül göstermelerine hayretteyim. Daha Şinasi zamanından beri sadeleşen lisanın avamil-i tahfilâtını bu nokta-i nazardan tedkik etmek her halde garip ve yanlıştır.

Mamafih tezat bu kadarla kalmıyor: nokta-i nazar yerine nazar noktası, eser-i sanat yerine sanat eseri demekle ve izafetler sayesinde yaşayan Arabî ve Farişî kelimeleri kaldırmakla lisanın demokratlaştırıldığını, “idari yalnız yazanlara münhasır kalmadığını” teslim etsek bile, bunun bugün iddia olunan şekil mutlakıyetiyle kabul olup olmadığı meselesi kalır ki pek çok şayan-ı tefekkür ve mütalâadır. Mesela Ahmet Haşim “Kenâr-ı âba dizilmiş, sükûn ile bekler” mısraını yazdıkça Yeni Lisancılar ne kadar gürültü ederlerse etsinler, bu kelime kâmus-ı beyanımıza dahil demektir. Ne vakit bu kelime büyük şairler tarafından terk edilirse, o zaman bizzarure kâmus-ı beyanımızın haricine çıkar. “sebu” ve bilhassa “tehcir” gibi lüzum terkine şiddetle taraftar olduğum kelimât içinde böyledir; onlar yarın lisandan belki büsbütün çıkar; fakat bugün Cenap Şahabettin isti’ mâl ettikçe zinde ve zi-hayattırlar.

Yeni Lisan taraftarlarının “Remy Dö Gourmount”dan ve onun “Fransız Lisanının Bediâti” unvanlı eserinden daima bahs u istişâd eylemelerini, itiraf edemem ki çok garip buluyorum. Cidden büyük sanatkâr olan “Remy Dö Gourmount” hayran bir kari’i olmakla beraber, mesâil-i ilmiyede ona istinâdı muvaffak-ı akıl ve ciddiyet görenlerden değilim. Selanik gençleri bunun aksini iddia ederlerse, kendileriyle bu hususta uzun uzadıya müdâvele-i efkâr edebiliriz. Ondan başka, Remy Dö Gourmount Fransız lisânı hakkındaki beyanatını bizim lisanımıza da tatbik kalkışmalarını, eski bir itiyâda atf etmekte muztar kalıyorum: “İngiltere’de böyle imiş, biz de öyle yapalım” nakarat kadimesini hatırlatan bu yanlış ve muzır telakkiye, hakâyık-ı ilmiyeyi rehber hareket ittihâz eden Selanik gençlerinde tesadüf etmek istemezdim. Her memleketin beniyeye-i içtimaiyesi bir yerde tatbik nasıl muhal ise, lisanla ve bilhassa Türkçe ile Fransızca arasında da böyle bir fark esası bulunduğu muhakkaktır. İlm-i lisana iddiayı vukuf eden Yeni Lisancılar, bu hakikati elbet benden daha iyi bilirler. Mamafih onların mesâil-i ilmiyedeki bütün istinatgâhları “Remy Dö Gourmount” gibi zaman mütalâalarını ciddi telakki edemeyecek mi şimdiden söyleyeyim.

* “Yeni Lisan ve İstimzac” risalesi, sahife 8.

Kâzım Nami Bey, Arabî ve Farisî terkiplerin hiçbir güzelliği olmadığını, ve eserde dolu boşluklar husule getirmekten başka bir hizmet etmediğini iddia ederek, Halit Ziya ile Cenap'ın eserlerindeki füsûn-ı sanatın terkiplerden ziyade onların şahsiyetinden münbais olduğunu söylüyor. Terkip-i isti'mâl edenlerin iyi ve terkipsiz yazarların fena eserler meydana koyduklarını tabi'î hiç kimse iddia etmekte ve edemez; Cenap ile Halit Ziya'nın meziyetleri, terkiplerde değil şahsiyetlerindedir. Fakat ellerindeki vesâitin buna tesiri olmadığını iddia etmek, sırf terkiplere isnad-ı kıymet derecesinde bir ifrat değil midir? Meselâ Cenap:

Ederek terk-i nabezar hûn

Sahîl-i sâf bahre indim ben

mısralarında kullandığı “nây-zâr-ı hüzn” terkip-i ahenktârı yerine, “yanı kıymet-i musikîyeye haiz nasıl bir kelime kullanabilirdi?.. Kâzım Nami Bey'in “ileride belki Yeni Lisân'ı kabul edecekleri” ümidini izhâr ettiği büyük sanatkarlarımız, mesela Tevfik Fikret, mesela Cenap Şahabettin, mesela Süleyman Nazif hatta istihfâfkâr bir lisanla bizzat bana temin ettiler ki “hattı zatında” yerine “zât-ı haddinde” demekten başka bir mahiyeti olmayan Yeni Lisan manasız bir hevesten, neticesiz bir teşebbüsten ibarettir. Eski neslin bu en büyük simalarıyla, yeni neslin Ahmet Haşim, Yakup Kadri gibi en mümtaz sanatkarları tarafından şiddetle dûçâr-ı hücum olan “Yeni Lisan” cereyanı, öyle zannediyorum ki bugün saha-i sanatta katiyen adem-i muvaffakiyetle neticelenecektir. Lisanlar bir mahsul-i ictimâî olmakla beraber, madem ki ona mecra-i tekamülünü çizenler o lisan ile yazan büyük sanatkarlardır, bu nokta-i nazardan Yeni Lisan'ın atisine herhalde emniyetle nigarân olamamakta haklıyız.

Yeni Lisan'ın eski lisan derecesinde asar-ı nefise meydana getiremediğini sâlikleri de itiraf etmekle beraber, bunu yeniliğine atfediyorlar. Halbuki terkipleri daire-i isti'mallerinden tard etmekle, kendilerini müfit ve kıymettar birçok vesaitten mahrum ettiklerini düşünmüyorlar. Bu hal bazen, Ömer Seyfettin Bey'in birtakım hikayeleri gibi cidden nefis ve kıymettar eserler vücuda gelmesini tamamiyle men etmiyorsa da, her halde yazı yazarlara pek çok müşkilât veriyor. Mesela Mehmet Ali Tevfik Bey'in “İntikam Şiirleri”nde Yeni Lisan kavaidine riayet için fazla tasannu gösterdiği ve hatta o kavaidi çiğnemeğe mecburiyet gördüğü o kadar nazara çarpıyor ki... Bu nokta-i nazardan, Yeni Lisan'la şiir yazmak isteyenlerin –müşkilât çekmemek için- hece vezinlerine müracaatları gayet mantikidir; aksi takdirde, efkâr ve ihtisasâtan pek çok şey feda etmek zaruri olur.

Kâzım Nami Bey, lisanın eskiden beri sadeliğe temayül ettiğini ve Yeni Lisancılardan bunu inkâr eylemediklerini söylüyor. Sadeliği usulü bir surette tervic eden Yeni Lisancılar inkılap edebiyatında “kavmî iştiyaklar” görülmesi lüzumunu ve lisanın demokratlaştırılması ihtiyacını anlayarak böyle bir hareket vücuda getirmişler... Çok alâ! Fakat onlar mantiki addettikleri bu hareketin bugün, şekl-i hazır mütalakatıyla nakabîl-i tatbik ve binaenaleyh gayrı mantiki olduğunu unutuyorlar.

Memlekete yüksek bir edebiyatın, ulvi bir sanatın lüzumu olmadığını iddia eden müfrit tasfiyeciler, bir avam lisanı vücuda getirmek istiyorlar, ve bunun için bu güzelliği katiyen feda ediyorlardı. Onların nokta-i nazarınca mantiki olan bu harekette –tabi ki Yeni Lisancılardan gibi- nakabîl-i tatbik ve binaenaleyh gayrı mantiki idi. Avam lisanına atlamak ve demokratlık nokta-i nazarından, tasfiyecilerin bu hareketini

Yeni Lisan'dan daha makbul görmekte musırım. Kâzım Nami Bey'in birtakım misaller iradıyla, Yeni Lisan'ın bugün kabil-i tatbik olduğunu ispata kalkışmak isterse, tasfiyeciler de kendisine karşı o yolda yazılmış bazı eserler arasına –yani, eğer bu bir tarz-ı isbat ise fikirlerinin kabil-i tatbik olduğunu bu suretle ispata- pek ala muktedir olurlar.

Eski aristokrat lisanı demokratlaştırarak “usulü bir surette avam lisanına yaklaştırmak” * lüzumunu söyleyen Yeni Lisancılar, Şinasi'nin pek tabi olarak “bir cümlede Nergisî lisanından avam lisanına atlayamadığını” ** ve halbuki kendilerinin bunu usulü bir surette yaptıklarını itiraf ederlerken, Kâzım Nami Bey –kim bilir ne için- bir avam lisanı yaratmak istemediklerini iddia ediyor. Bu garip tezada karşı hayretten başka bir şeyle mukabele edilemez.

Yeni Lisan taraftarları bütün bunlardan başka diğer bir eser-i tezat daha gösterdiler ve gösteriyorlar: Neşr ettikleri programlarında “Türk Derneğinin veya sair tasfiyecilerin yaptıkları gibi Çağataycaya, Türkmenceye, yahut yalnız Anadolu Rumeli lehçelerine mensup kelimeler kullanmayacaklarını, ve İstanbul'da tekellüm edilip edebi lisanın istifasıyla nezih ve necip bir mevki kazanana üslup ve kelimâtı İstanbul şivesindeki bedaete göre istimal edeceklerini” söyleyen bu gençler, Genç Kalemler'de mütemadiyen neşr ettikleri Altun Destanlar'da bunun tamamen zıddına hareket, ve hatta –bunu biliyor gibi- onların nihayetlerine birer lügatçe ilave ediyorlar. Bunun garabetini ve manasızlığını izah zannedersem zaidir.

Lisanımız, mecra-i tabiisini takiben daima sadeliğe doğru ilerlerken, ona şimdiden mürit bir şekil vermek, iyi veya fena her ne olursa olsun altı yüz senelik bir mahsul-i ictimâiyeye birkaç kişinin keyf ve hayaline göre tebdil-i mahiyet ettirmek, bence mahz-ı hayaldir. İstikbalin lisanı Çağatayca, Türkmence kelimelerden ari olduğu kadar bilüzum ve faide elfâz-ı ecnebiyeden de muarra olacaktır. Lisanımızın parlak bir istikbale namzet olduğuna, ve o tekamül-i tabiiyi hiçbir şeyin ihlal edemeyeceğine mutekidim. “Yeni Lisan” cereyanı, sadeliğe doğru mütemadiyen ilerleyen lisanımızın bu husustaki hatvelerini biraz tesriden başka hiçbir netice husule getiremeyecek zannediyorum; ve işte bu nokta-i nazardan, bu yeni cereyanın vücuda gelmiş olmasını maruz, fakat samimi bir nazar-ı takdir ile temaşa etmekteyim.

Genç Kalemler'in nüsha-i mümtazasında, tıp fakültesinden bazı efendiler benim Yeni Lisan hakkındaki mütalaatıma açık bir mektup ile cevap veriyorlar. Selanik gençlerinin, mümtaz bir sınıfa “fikri bir aristokrat sınıfına” hitap eden terkipsiz marazi neşideleri, hikayeleri sayesinde Türklüğün uyanabileceğini iddia eden bu efendiler şunu bilmelidirler ki, Mehmet Fuat bütün vicdanıyla, bütün mevcudiyetiyle merbut olduğu Türklüğün naçiz, fakat samimi ve fedakar bir hadimidir. Mensup olduğu aile itibariyle, Türklüğün, Osmanlılığının müfâhir ve an'anatına doğrudan doğruya merbut olan bir adamın vatan ve milletine derece-i nispeti pek çoklarından daha fazladır. Ecdadı, bu vatanın yalnız topraklarında medfun değil, şehname-i müfâhirinde de zihayat olan bir adamın sözüne bu efendiler emin olsunlar; ve bilsinler ki, bu satırları istemeyerek yazmaya mecbur olan bu adam, sırf Türklüğün tealisi emeliyle, her şeye hatta iftiralara bile kemal-i metanet ve fedakarıyla katlanılır. Yalnız, vatanın gençleri

* Yeni Lisan ve Bir İstimzac, sahife 4

** Yeni Lisan ve Bir İstimzac, sahife 5

büyük ve ulvi Türklük cereyanını ufak bir “Yeni Lisan” cereyanından ibaret addedecek derecede küçük mahdut düşünmesinler!

Köprülüzade

(Servet-i Fünun, S. 1091, 19 Nisan 1328/ 2 Mayıs 1912, s.579-582.)

MÜEBBED MESELE ETRAFINDA⁵⁸

Öyle zannediyorum ki karilerim hemen neden bahs edeceğimi anladılar. Çünkü edebiyatımızda müebbed sıfatı kendisine pek yakışan yegâne mesele şüphesiz ki lisan meselesidir. Zaman zaman meydana çıkıp biraz ortalığı karıştırdıktan sonra yine esrarlı yuvasına çıkılıp saklanan bu şûrişçi, garip cin yine bu günlerde gözüksü. Galiba edebiyatımızın güneşi yine akrep bir hande-i tılsımlı nahs ü şeâmet saati çaldı. Bu fena cin meydana çıktı. Herkesi çarpıyor. Ve asıl fenası herkesi birbirine çarpıyor. Tarihin mukaddes ve efsanevi kısmının meşhur Babil Kulesi hikâyesi en kat’i hakikat oldu. Edebiyatın yalnız sakinlerine yüksek, semaya mümas görünen, muazzam kulesinde tantanalı sesler var. Herkes bağıyor. Bütün sesiyle haykırıyor. Ve bu sayhalar hemen hemen aynı manaları ifade ettiği halde kimse yanındakinin feryadını anlamıyor. Genç edebiyatın genç ve muazzaz rükünleri yakın zamana kadar dünkülere batırmaktan zevk aldıkları iğnelerini sınırlarıyla bilemişler, birbirlerine havale ediyorlar. Ve en kuvvetle batıran kendisini en çok muvaffakiyete yaklaşmış addediyor. Bu iğnelerin zehirli uçlarında her şey var; nahvet, istihzâ, tezyif, tahkir, her şey...Herkes silahını “nefsimi ve maksadımı müdaafa eden mukaddes alet” diye methediyor; kendini, edilen hücumları, tezyifleri, istihzâları redde mecbur kalan bir mu’tezir mevkiinde gösteriyor. Fakat bitaraf bir nazarla uzaktan bakılırsa pekâlâ fark olunuyor ki herkes biraz mütecâviz, herkes biraz müzeyyif, biraz müstehzi. Halbuki medeniyetin terakkisi sayesinde başımızın üstündeki havaya tecavüz bile bir imkân-ı şekli alan, güneşin bile lekeleri olduğunu fennen sabit olan, göklerle bile eğlenilen bu asırda bundan daha kolay ne var? Bütün bunları az veya çok zarif tarzda yapmaya gelince bu da bir fer’, bir nev âlet meselesi; nükte ve zarafet hususunda herkesin dimağına sahvet gösteren, mavi semasında daima ilham perileri uçuşan şark diyarında bu da o kadar mühim değil.

Lakin işte asıl teessüf edilecek cihet şu ki bu ferî meselelerin kalabalığında asıl maksat, herkesin etrafında hemen hemen aynı samimi arzu ile toplandığı maksat gaip oluyor. Bir ağacın çiçekleri kadar birbirine benzeyen fikirler bu müşabehetlerini inkâr etmek garabetini gösteriyorlar; aynı edebi nesle mensup olmak itibarıyla bir aile fertleri gibi birbirine mütenâsır olacak taze dimağlar karşı karşıya feveran ediyorlar; sanatın muazzam ve dirahşan güneşi etrafında sıralanarak nevvâr bir manzume teşkil edecek yerde birbirlerini kat’ eden muharrikleri takip ederek edebiyat eflâkında müsademeler hazırlıyorlar. Niçin? Genç edebiyat bunadı mı acaba?

Müebbed mesele, lisan meselesi...Ben onun yalnız etrafında dolaşacağım. Lisan hakkındaki gaye-i hayalimi eski bir mübâhese esnasında Servet-i Fünun’da intişar eden “Lisanımız” isimli makalelerimde izah etmişim. Kendisinden daha yaşlı

⁵⁸ Gamzenur Mortepe, (2019). Hak Gazetesi (14 Mart-10 Ağustos 1912) Üzerine Bir İnceleme. Yüksek Lisans Tezi, Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Giresun, s.979-982.

olan bu nokta-i nazarla “Yeni Lisan”ın esasî hatları arasında o kadar mühim bir fark yok. Yalnız biraz tedric ve teenni ile şitab ve mesaret hassaları onları ayırıyor. Yeni Lisan biraz daha müferrit ve acûl, işte bu kadar. Zaten fikrimce bu lisan meselesinde herkesi birbirinden ayıran nokta bu. Çünkü –edebi kıymetlerini her zaman taktir etmekle beraber itiraf etmeye mecburum ki- fikirleriyle değil, fakat üsluplarıyla edebiyatta recmi bir hareket yapan birkaç zat ile bazı yaldızlı baloncular istisna edilirse herkes lisanın sadeleşmesi taraftarı, çünkü edebiyatımızın tarihi devreleri tedkik olunursa her birinin kendisinden evvelkine nazaran daha mümtaz olduğu kısımların ancak daha çok sadeliğe yaklaşılma ile husule geldiği vuzuh ve serahetle görülür; aynı amanda her devrin en büyük ediplerinin seleflerinin lisanı en çok lafz-ı tumturak nokta-i nazardan tenkit ve tahtie ettiği göze çarpar. Lisanın sadeleşmesi, işte edebiyatımızın terakkisini isteyenler için umumi ve müşterek gaye.

Fakat gariptir ki niyetleriyle ve yazılarıyla bu gayeye teveccüh eden ekseriyet ayrı ayrı yollar takip ediyor; birbirini tanımıyor, anlamıyor ve itham ediyor. Bunun misallerini uzaklarda aramaya hacet yok. Pek yakından bahsedelim: “Türk Derneği” teşkil edip lisana ait düşüncelere başlayınca evvela gençleri sade lisana rağbet ettikleri için muvâheze ediyordu. Aynı gençler bir taraftan sade Türkçeye mu’teriz olmakla beraber diğer taraftan şüphesiz üsluplarında dünkü edebiyata nispetle pek fark olunacak surette fazla bir sadelik, kelimelerinde Türkçe kelimelere, terkiplerden, manayı boğan alayışlardan azade cümlelere bir muhabbet aşikâr oluyordu. Daha garibi “Genç Kalemler” intişâre başlayıp lisanı fazla yüklerden kurtarmak için kat’i kanunlar vaz’ etmek cesaretini gösterirken bundan başka bir maksadı olmayan “Türk Derneği” müteşebbislerini lisanı Çağatayca yapmak istemekle ithâm ediyordu. Ve tesadüfün ne tuhaf bir istihzâsıdır ki hikayelerinde sadeliğe pek yaklaşarak kalemını herkese sevdiyen Yakup Kadri Bey bu bahse dair yazılan şeylerin en mudhiki olmak şerefini ebediyen muhafaza etmesi temenni ettiğim Yeni Lisan’a pek yakın bir üslupla yazılmış son “Netayıç” isimli makalesindeki “Biz Osmanlıyız ve bu Osmanlı lisanıdır. İstiyorlar ki biz Çağatay olalım ve Çağatayca söyleyelim. Hayır, bu kabul olmayacaktır.” cümlesiyle Yeni Lisan müteşebbislerine aynı isnatta bulunuyor. Makalelerinin birinde evvelce Yeni Lisan müteşebbislerinin Çağatayca taraftarlığıyla itham ettiği ve kendisinin tasfiyeciler takip eylediği kimseleri hareketlerinde Yeni Lisancılardan daha makul gören Köprülüzâde Mehmet Fuat Bey bu bahse dair “Servet-i Fünun”da neşr olunan son makalesinde “Lisanımız mecra-yı tabi’îyesini takiben daima sadeliğe doğru ilerlerken ona şimdiden müfrit bir şekil vermek, iyi veya fena her ne olursa olsun altı yüz senelik bir mahsul-i ictimâîye birkaç kişinin keyif ve hayaline göre tebdil-i mahiyet ettirmek bence mahz-ı hayaldir. İstikbalin lisanı - Çağatayca, Türkmence kelimelerden arî olduğu kadar bî-lüzum ve faide elfâz-ı ictimâîyeden de muarrâ olacaktır.”- diye biraz da zevkime muvaffak surette gelecekte haberler verdikten sonra “lisanımızın parlak bir istikbale namzet olduğuna ve o tekâmül-i tabi’îyeyi hiçbir şeyin ihlâl edemeyeceğine mu’tekidim. Yeni Lisan cereyanı sadeliğe doğru mütemadiyen ilerleyen lisanımızın bu husustaki hatvelerini biraz tesri’den başka hiçbir netice husule getirmeyecek zannediyorum ve işte bu nokta-i nazardan, bu yeni cereyanın vücuda gelmiş olmasını muârız, fakat samimi bir nazar-ı takdir ile temaşa etmekteyim.” diye hiçbir zaman şüphe etmediğim bir hakikati lisanın -velev ki tedrici surette- sadeleşmesi taraftarı olduğunu ilan ediyor.

Bütün bunlardan anlıyoruz ki herkes lisanın sadeleşmesi arzusundadır. Ve her nokta-i nazardan terakkimizin anahtarı budur. Bu hakikatte genç edebiyatın, son

makalesinde o kadar hislerine mağlup olan Yakup Kadri Bey de dahil olduğu halde bütün muazzez rüknleri birleştiği gibi lisanın ve milletin terakkisini isteyen herkes de onlarla beraberdir. O halde bu kadar gürültü ne? Zannediyorum ki bunun sebeplerinden en mühimi herkesin meseleye başka noktalardan bakmasıdır. Akl ü hikmet ilâhesi “Palas Atina”nın bir tarafı altın, bir tarafı gümüş kalkanına, muhalif taraflardan bakıp “altındır, gümüştür.” diye birbirleriyle inat ve nihayet mübareze eden eski zaman kahramanları varmış; bu meselede mübâhisler biraz onları andırıyor. Bütün bu velveleler

Kadd-ı cananana kimi ar’ar dedi, kimi elif!

Cümlenin maksûdu bir amâ rivâyet muhtelif!

Beytinin medhûlunca müşterek emel olan sadelikte ilerlemek için efrât ve isti’câl ile tedric ve te’enniden hangisinin münasip olduğu münakaşadan ibaret bir fer’ ihtilâfi uğrunda yapılıyor. İtiraf etmeli ki bunun için Selanik’teki gençlerle Fuat Bey’in yaptıkları gibi lüzumundan ziyade cedîd ve şedîd davranmaya ihtiyaç yoktur. Hele Karaosmanzade Yakup Kadri Bey’in Türk lisanının sade ve müstakil olması meselesinde bu kadar fevri ederek vaktiyle irtikâ, terakkî ve daha birçok esâmeli gazetelerde Edebiyat-ı Cedide eserlerine yapılan tenkitleri tanzîr etmesi ve az zaman evvel Fecr-i Ati azâsı saffetiyle muhatap olmakta bize iştirak ettiği tezyiflerin şimdi biraz daha hafiflerinin mütekellimi olması her şeyden evvel hayreti caliptir.

Benim fikrimce umumî maksatta iştirâk edenlere şimdi tertip eden vazife birbirleriyle uğraşmaktan ziyade hiçbir zaman kendileri gibi düşünmeye yaklaşmayan, mesleklerinin -yani yegâne necât ve selâmet mesleğinin- hakiki muhaliflerini arayıp bulmaktır!

25 Nisan 1328

Celal Sâhir

(Hak Haftalık İlave S. 2, 26 Nisan 1328/ 9 Mayıs 1912, s.1-2 / HTU: 139-140.)

TETEBBU KARŞISINDA MEHMET FUAT BEY⁵⁹

Muharriri: Celâl Sakıb

Berlin, 25 Nisan 1912

Dün felsefeden İngilizlerin, Almanların, Fransızların ismi, yeni filozoflarından sonra ictimâiyattan ve nihayet edebiyattan, bu vâsi sahanın uzak yakın her ufkundan bahseden Köprülüzade Mehmet Fuat Bey muhtelif tercümeleriyle beraber bize ara sıra nermin şiirler de yazarak mesleğin vüs’âti hakkında hayret vermiştir.

Henüz 22, 23 yaşında olduğu söylenen bu gencin, Fransızca’yı elde ettiği şu bir iki sene zarfında bu kadar geniş bir vukufa malikiyeti tedkik içindir ki, bugün elime geçen Hayât-ı Fikriye’sinden işe başlayacağım.

⁵⁹ GKD, s.446-448.

Hayât-ı Fikriye'sinin başında mündericatı yazıyor. Bu meyanında bilhassa Feuillet nazara çarpmamak kabil olamıyor. Feuillet! "Psychologie des idées forces"ın bu muazzam sahibi hakkında 23 yaşında bir gencin makale yazması. "Lâkin bu bir harika!" dedim; çünkü bir zatı tedkik onun bütün eserlerini okumaya vâbestedir. Hâlbuki Feuillet'nin bütün eserlerini okuyabilmek için Fuat Bey'in 1 yaşından tettebbua başlaması icabediyordu!. Kitabı araştırdım. Mevud makaleyi bulamadım. Anladım ki sonra yazacak... ve Roberto Ardigo gibi çetin felsefe bahislerini, Georg Brandes gibi bizi epeyce uzaklara götürecek pek muhtasar edebî tetkikleri atlayarak kitabın hemen üçte ikisini işgal eden Catulle Mendes ve Parnas Şairleri kısmına geldim. Bu epeyce uzun bir makale olduğu için şüphesiz Fuat Bey en ziyade bunu tetkik etmiş bulunuyordu. Okumaya başladım. Lâkin bu sahifelerde verilen tafsilât bana o kadar yabancı gelmiyordu ki: "Nerede diyordum, ben bunları nerede okudum? Hem aynen gibi!"

Düşünüyordum. Nihayet buldum memleketimizin fikrî ve hissî hareketlerini oldukça gösterdiği için şu ecebî memleketinde bile yanımdan ayırmadığım Servet-i Fünun'un eski ciltlerini araştırdım. 546. numarasından itibaren Cahit'in "Parnas Şairleri" makalelerini buldum. Okumağa başladım; meselâ Fuat Bey diyordu ki:

"Maamafih Filomelâ yalnız ufak, zarif ve esîrî neşaid-i garâm ve hulyâla memlû değildir. Mendes Yous'un, muhteşem mevzuları da tebliğe çalışmış ve hatta kısmen muvaffak olmuştur. Meselâ "Pantelia" ismindeki uzun bir manzumesinde bu ismi verdiği bir mahlûk-ı muhayyelde hüsn-i ebedîyi temsil ve ira'e ederek hüsn-i mücerred fikrini yaşatmak, mahsus bir hâle getirmek istemiştir."

Cahit de demişti ki: "Filomelâ yalnız bu nevi şiirlerle dolu değildir. Catulle Mendes daha yüksek mevzulara da hahiş göstermiştir. "Pantelia" namındaki uzun bir manzumesinde, bu ismi verdiği bir mahlûk-ı muhayyelde hüsn-i ebedîyi yaşatmak, bu ebedî güzellik fikrini kabil-i his bir hâle getirmek istemiştir."

Ve artık gözlerim karardı. Aklıma Genç Kalemler'in mümtaz nüshasında Kâzım Namî Bey kardeşimizin şu sözleri geldi: "Bir kere tarassut ve tecrübe asrı olan yirminci asrı, bir kere de her meselede yalnız birsamalarıyla mücadele eden zavallı Mehmet Fuat Beyi ve nihayet onun hiçbir fennî esasa istinat etmek şanından olmayan davul kadar gürültülü, fakat boş sözlerini düşününce biz de ilmî meselelere karışmak için kimlerin meydanda dolaştığını anlamamak ve bu hâle ağlamamak kabil değildir. "Ve işte ben de tekrar ediyorum, bu hâle ağlamamak kabil değildir. Bizzat Fuat Bey'in "Bir nesl-i mütefekkir olmalıdır!" dediği bugünkü neslin gazetelerde en çok imzasına tesadüf ettiğimiz bir siması bu kadar zavallı mı olacakt?..."

Facia bunlarla bitmiyor. Cahit'in 547 numaralı Servet-i Fünun'un 7. sahifesinde:

Villiers de l'Isle-Adam "Nîm-dahilerdendir. Her memleketin hayat-ı edebiyesinde böyle nîm-dahilere tesadüf olunur. Onlara sanatın küçük ehemmiyetsiz kısımları hafif gelir. Daima en ulvî cihetlerine hasr-ı emel ve iştigal ederler. Fakat melekât-ı dimağiyelerinde müvazenet, sanihalarında mebzuliyet ve imtidad yoktur. Onun için evc-i ulvî-i sanatta pervaz ettikleri bir anda, birden en adî bir mevkie sukut ediveriyorlar. Zaman zaman bir Victor Hugo'ya, bir Shakespeare'e, bir Milton'a, bir Dante'ye benzerler; fakat bu müşabehet devamlı değildir. Kendilerinde noksan, gayr-ı tamam bir şey vardır. Bu sebeple, asıl ciddî sanatkârlar tarafından perestîş edilecek

bir mevki-i ulvîye çıkamazlar. Fakat avam-ı halkın seveceği bir seviyede de kalamazlar. Ne semalarda pervaz eden bir mahlûk olabilirler, ne rûy-ı arzda sürünen bir mahlûk.”

Şimdi Fuat Bey’i dinleyelim; o kitabının 190. sahifesinde: “Bütün Parnasyenler, içlerinde şule-i dehaya ancak Vilier de lile Adams’ın malik olduğunu tasdik ederler. Filhakika Axel muharrerinde bazen parlayan, yüksek bir şahikaya doğru yükselen bir şule; garip bir şule-i deha vardır. Melekât-ı dimağiyenin adem-i tevazününden, ilham ve sanihatın aynı kuvvetle devam edememesinden neş’et eden bu nîm-deha sahipleri - bence!-bedbahttırlar. Bazen bir feveran am ile bir Shakespeare’e, bir Dante’ye, bir Hugo’ya, bir Goethe’ye benzeyecek kadar yüksek bir şahika-i sanata yükseldikleri hâlde, yine birden, bir sukût-ı nâgehânî ile adiliğe kadar inerler. Her memleket edebiyatında böyle cenîn-i sakit hâlinde kalmış zavallı dahilere tesadüf olunur ki işte Vilier de lile Adams bunlardandır.”

Bu fecî, müthiş bir manzara teşkil ediyor. Çünkü Cahit’in, “işte Vilier de lile Adams hakkında umumiyetle bu fikir kabul olunuyor” diye yazdıklarının sırf kendi fikir mahsulü olmadığını samimiyetle itirafına karşı Fuat Bey, “bence! diyerek Cahit’in sözlerini tekrar ediyor. 15 sene evvel İkdâm’ın Paris muhabininin intihallerini insafsızcasına yüzüne çarpan Hayât-ı Muhayyel sahibi 15 sene sonra ikinci ve daha acemi bir Ali Kemal’in yetişeceğini bilseydi, son neslin şerefini muhafaza için yazılarının Fuat Bey tarafından harfiyen alınmasına razı olmaz, yani belki hiç yazmazdı!...

Fuat Bey’in yalnız bir hareketini meşru ve muvafık buldum. O da tedkik ettiğini zannettirdiği şairler hakkında bir fikir verebilmek için vaktiyle yine Cahit’in tercüme ettiği manzumeleri -velev ki tasrih etmeden olsun- aynen almasıdır. Eğer böyle yapmayıp da kendisi başka manzumeler tercüme etseydi, mutadî üzere pek büyük hatalar yapacak, ve belki Rûhu’l Cemâât hakkında olduğu gibi bir zat çıkararak o hataları gösterecek, zavallı gencimizi fena hâlde sarsacaktı...

Fuat Bey’in Servet-i Fünun’da “İlm-i Cemiyet” ser-levhalı makaleleri var. Eski ictimâiyat nazariyelerine ancak bir sabun köpüğü hiffetiyle temas eden bu makalelerin ne kadar hiç olduğunu münasip bir zamanda izah edeceğim. Şimdilik yalnız şunu söyleyeyim ki Palant’ın fikirlerini isim tasrih etmeksizin iktibas edenleri tahtie eden Fuat Bey bugün acaba kendisi için ne düşünüyor?..

Ne yapmalıyız?.. Daha geçen gün “Maraz-ı Tenkid” makalesiyle gençlere akıl öğretmek isteyen Fuat Bey’in nasıl bir mütetebbi’ olduğunu şu birkaç sahife kâfi derecede anlatmıştır, zannedirim. O hâlde tekrar soruyorum:

Ne yapmalıyız?, Her şeyden evvel yapacağımız iki hareket var:

Merhum Şuayp tarafından açılan akîm çığırı bırakmak “-integral- her şeyci” olmamak; Esmâr-ı Matbûât sahibinin yaptığı gibi iktisadiyattan, felsefeden ve sonra edebiyattan, hukuktan, siyasiyattan, ihsaiyattan, hulâsa her şeyden bahse kalkışmamak; meslek olarak bir şeyi kabul ve yalnız onunla iştigal etmek; sabır, uzun bir sabır sahibi olmak...

Ferdî gururu bırakmak; henüz kendisini âlî bir mektebin bilmem kaç senedir, birinci veyahut ikinci senesinde iken yüksekte, çok yüksekte, Himalaya dağları kadar yüksekte bağırarak:” Ey henüz âlî bir tahsili ikmâl etmeyen gençler tenkit hastalığına duçar olmayın; zira hiçbir vukufunuz yok.. Onu bana, yalnız bana bırakın!” demek gibi gülünç hâllerden sarf-ı nazar etmek; ve böyle diyenlerin cezasını Kâzım Namî Bey’in dediği gibi “bir şey bilmediği hâlde her şeyden dem vuran ilimsiz âlimleri hiç insaf etmeden yıkacak büyük ve pek yakın istikbale” bırakmayarak muhiti kör zanneden bütün bu cüretkârların bütün irtikâplarını yüzlerine çarpmak, iflas ettirmek lâzımdır.

Bakî kalan bu kubbede bir hoş sada imiş!

Celal Sakıp

(Genç Kalemler, S.20, 27 Nisan 1328/ 10 Mayıs 1912, s. 191-194.)

KIL Ü KÂL KÂZIM NAMÎ BEY’E

Kâzımcığim,

Fuat Bey Servet-i Fünun’da makalenin bazı cihetleri tebeddül ettiğinden bahsettiğini söylüyor. Bugün Selanik’te tahrir heyetimizden Mehmet Ali Tevfik Bey’le benden başka kimse bulunmadığı gibi matbaa işlerine de yalnız ben nezaret ettiğimden bizi tuhaf mevkiden kurtarmanı ve eğer mülâkat esnasında makalendeki bazı şedit cihetlerden dolayı nezaketten böyle bir şey söylemişsen, yazılacak pek çok hakikatlerin artık zamanı gelmiş olmakla hakikat namına biraz nezaketten feda etmeni bilhassa istirham ederiz.

Ali Canip

(Genç Kalemler, S.20, 27 Nisan 1328/ 10 Mayıs 1912, s. 199.)

PESPÂYE BİR HİCVE CİDDÎ BİR CEVAP⁶⁰

Yakup Kadri Bey’in “Netâyic” unvanıyla yazdığı hicvi okuduk. Bu kadar muazzam bir hezeyan önünde mebhut kaldığımızı ve “novelci” Yakup Kadri Bey nezdinde bir de “hezelci”lik bulmak gibi yeni bir keşfe vasıl olmaktan büyük bir meserret hissettiğimizi itiraf ederiz. Ara sıra böyle tuhafıklar karşısında eğlenmek, ciddî yaşayanlar için bile bir ihtiyaç hâlini alıyor. Ne çare ki bu hicviyenin, o kadar olsun kudreti yok. Yalnız bir şey var ki “Karaosmanzade” olduğunu itiraf eden bir gencin, imzasının üstünden bu Türk unvanını silmeden mukaddes bir mefkûrenin doğurduğu Yeni Lisan’a saldırması ve bütün bir gençliği tahkir etmesidir. Paul Bourget’in Dreyfus meselesindeki hareketi şenîdi. Lâkin Karaosmanoğlu’nunki eşna’dır.

⁶⁰ GKD, s.452-453.

Bu pespâye hicve cevap vermeye gelince: Muarızlara karşı esaslarımızı müdafaa etmek hususundaki hüsn-i niyetimiz ne kadar pâyânsız ve mücerreb olursa olsun böyle bir iftira kitlesi önünde istihfaf ve istihkardan başka bir şey hissedemiyoruz. Aya karşı yumruk sıkın Don Kişot'un hareketi Yakup Kadri Bey'in mezbuhane hücumlarından elbette daha neciptir. Yalnız iki' hareket arasında müşterek bir nokta vardır ki her ikisinin de kakhaha ile güldürmekte aynı kudreti, aynı hasiyeti haiz olmasıdır.

Yakup Kadri Bey'i çıldırtan sebeplere gelince: Bunlar pek basittir; bir tarafta beyzade, irad-hâr, mirasyedi, sefihane hayata âşık, insaniyetin en mübeccel esaslarına tamamen bîgâne, müstehzi, sahte bir aristokrasi ile süslenmiş, bir kelime ile levanten şahsiyetler, diğer tarafında enamîyet, yani demokrasinin fakir, mütevazı çocukları var. Birincileri "eneci" yani hodnümâ, ötekileri "buduncu", yani vatan hizmetkârı diye tavsif de kabildir. Birincilerin ihtirası her şeye rağmen kendi şahsiyetlerine zevk ve mahzuziyetlerden bir saray yapmak, ikincilerin mefkûresi, içinden nebean ettikleri ve üstüne dayandıkları enamiyetle beraber yükselmektir. Velhasıl birinciler menfaatçi, ikinciler de mefkûrecidir. İşte Yakup Kadri Bey'in hücumuna sebep budur; mübareze şimdi başladı; bunun ne kadar muannidâne olacağını keşf ve tahmin kehanete muhtaç değildir. Filhakika mefkûrecilerin ilk zaferlerini görerek çıldıranlar kolay kolay silâhlarını bırakmayacaklardır. Biz muzafferiyetin teveccüh edeceği taraf hakkında hiçbir şüphe beslemediğimizden hakkın haksızlığa, nurun zulmete mukavemeti gibi amansız bir müdafaa ile mühacimleri kahretmeye karar verdik.

"Yeni Lisan", derin ve müzmin bir ihtiyaçtan doğdu; müfterilerinin yazdıklarına rağmen "Yeni Lisan" fennen doğru, bedi'an güzel olduğu gibi selim zevke mugayir ifratlardan tamamen berî ve masumdur. Her kat'î zarurete tekabül eden bir makul müessese gibi Yeni Lisan da daima müteâlî bir pervaz ile ilerleyecek, müfteri ve muarızları onun bu mukavemet kabul etmeyen itilâsı önünde makhur ve münhezim yere serilecektir.

Genç Kalemler Tahrir Heyeti
(Genç Kalemler, S.20, 27 Nisan 1328/ 10 Mayıs 1912, s. 200.)

GENÇ KALEMLER TAHRİR HEYETİNE

Teessüf ederim ki Genç Kalemler Tahrir Heyeti'nde ümit ettiğim ciddiyeti bulamadım.. Yakup Kadri'ye verdikleri cevapta bir manzume-i zerâfet ve metânet ararken -kelimeyi söyleyeceğim- bir tulumbacı lisanı buldum. Müsâadeleriyle cevaplarının serlevhasını değiştireceğim, "Sanatkâr Bir Hezele Pes-mâye Bir Cevap." diyeceğim.. Emin olsunlar, aralarından bir kalem çıksaydı da bu satırları yazmış olsaydı, ben bu külfet-i tahriri yüklenmez, pek ziyade sevdiğim arkadaşımı müdafaa ihtiyacı hissetmezdim. Çünkü itikâdat ve nazariyât için tahaddüs eden mücadelât ve münakaşât da bilirim ki... Hasımı büyük sözlerin kalb-i ahâlîde başlayan ateşiyle yakabilmek meşru' bir maharettir. Hâlbuki heyetin bu gibi adi, pes-mâye vesilelere şitâb etmesi gülünç ki inkisâr-ı hayaliyi bâis oluyor. Nazar bir vakar, bir ciddiyet arıyor, bulamayınca nevmidiye düşüyor.

Ben hayatımda makul görebildiğim her tecdidi, velev ki zararına olsun, alkışladım. "Yeni Lisan"da terakki edeceğine emin olduğum bu teşebbüsât ve

teceddüdâtta biriydi. Müteşebbislerine hürmet-i mahsusam vardı. Fakat şimdi maksat ve gayenin ulviyetine; onu idare eden heyetin de hiffetine kaniim.. Ne yapayım bu hissi emsalleriyle bende kendileri tevellüt ettiler.

Şahabettin Süleyman
(Rübâb, S. 17, 1 Mayıs 1328/14 Mayıs 1912, s. 8)

YENİ LİSAN ETRAFINDA⁶¹

Geçen Hafta “Türk Yurdu”, “Servet-i Fünun” ve “Rübâb” gibi üç mecmuada da Yeni Lisan’a dair meahasler vardı: “Türk Yurdu”nun muhterem oğullarından, Ahmet Hikmet Bey “Atina”da teşekkül eden “müsteşrikler” kongresine gitmiş idi. Kongreye “Türk Dili ve Edebiyatı” hakkında Fransızca olarak tebliğ ettiği mütalaalar: “Bu hareket-i edebiye, el-yevm” İstanbul’da “Türk Derneği” ve “Türk Yurdu”, Selanik’te “Genç Kalemler”, Manastır’da “Genç Fikirler” mecmualarıyla İzmir’de “Köylü” ceridesi gibi vasıtalara mâlik oldu ve bu sayede on dördüncü asr-ı hicrî, Türkler için bir asr-ı millî oldu.” sözleriyle nihayet buluyor. “Genç Kalemler” Yeni Lisan’ın mürevvici ve Yeni Lisancılarının fikirlerinin naşiri olduğu için Müsteşrikler Kongresinde zikredilmesi bizce fevkalade ehemmiyetli ve kıymetlidir. Bu hareket gösteriyor ki “Yeni Lisan” muarızlarının zannetmek istediği gibi, zevâle mahkûm değildir; belki gün geçtikçe, daha ziyade salâbet ve kuvvet alıyor.

“Servet-i Fünun”da Mehmet Fuat Bey’in bana verdiği cevap bulunuyor. Fuat Bey, bu defa, münâzırı gayet nezih bir mecraya sevk etti: “Bize de, istifadeyi mucip bir nezahet dersi verdi. Muarızlarımızın bu türlü hücumlarına, itiraf ederim, muhtacız, çünkü, o vakit, maksat ve mevzu’, boş ve mütecâviz kelime ve kelimadan âri olarak tayin eder, ve tabî bir cereyan olan “Yeni Lisan”da bazılarımızın yaptıkları soğukluklar ve çirkinlikler anlaşılır ve onlardan sakınılır. Biz, bu noktada Mehmet Fuat Bey’e teşekkür ederiz; zira lisanın tabiat ve bedâate yakışmayan ifratları tefritleri görüp tashih etmemize hizmet ediyor.

Mehmet Fuat Bey cevabının sonlarında: “Yeni Lisan” cereyanı, sadeliğe doğru mütemadiyen ilerleyen lisanımızın bu husustaki biraz tesrîden başka hiçbir netice husûle getiremeyecek zannediyorum; ve işte bu nokta-i nazardan, bu yeni cereyanın vücuda gelmiş olmasını muarız, fakat samimi bir nazar-ı takdir ile temaşa etmekteyim.” diyor bütün muarızlarımızdan böyle sözler işitmek isteriz. Bununla beraber bu sözler, bizim hareketimizi tabii bir ıstıfâyı tâcil etmekten ibaret olduğunu pek güzel tasdik ediyor. “Yeni Lisan” ictimâî bir cereyan olduğu için, cemiyet hayatında âmil olmak isteyenlerin, bu cereyana karşı muhalif veya muvâfık bir vaziyet almalarını tabî görmüş idik. Bununla muhaliflerin eğri içtihatlarına hürmet ettiğimizi anlatmak istemiştik. Yalnız muhalefetin nezih bir lisanla vukuunu, tezyiften ve bizde bulunmayan kanaatleri bize isnat ederek ediplerimizden bazısını bizden tenkire çalışmaktan vazgeçilmesini rica etmiş idik. İşte Fuat Bey, naklettiğimiz sözleriyle “Yeni Lisan” meselesinin selim bir mecrada cereyan etmesini temin ediyor.

⁶¹ Mortepe, a.g.e., s.989-995.

Mehmet Fuat Bey'e cevap vermezden evvel "Rûbab" mecmuasında Yakup Kadri Bey'in "Yeni Lisan"a dair olan makalesini de hatırlatmak icap ediyor. Biz, Mehmet Fuat Bey'den aldığımız nezahet dersinden, Yakup Kadri Bey'e karşı da istifade etmeye çalışacağız ve yalnız tezyif ve tezlil maksadıyla yazılan bu sözlerin başka hiçbir ilm-i kıymeti bulunmadığını söyleyeceğiz.

Yakup Kadri Bey, "Yeni Lisan"ın reddettiği şeyleri bize isnad ediyor. Biz hiçbir vakit "dilinizi ırsî, kesbî" gibi bütün itiyâdlarından tecrit edeceksiniz, yeni lehçeniz olacak." demedik. Biz dilimizi tabii olmayan cereyanlardan kurtarmak istiyoruz. Lisanda kökleştirmek istenilen faidesiz bid'atleri söküp atmak, lisanı asıl millî itiyatlarıyla, tabii lehçesiyle kullanmak emelindeyiz. "Budun" gibi kelimeleri kullanmak Yeni Lisan'ın esaslarından değildir. Bu kelimeyi lisana sokan başka bir cereyandır. Bir yeni ictimâî cereyan daha var ki "Türkçülük"tür. Türklüğün menşinden, esâtirinden, tarihinden, itiyâd ve anelerinden bahs ederken böyle yeni kelimeler zuhûr edecektir. Çünkü mefhumlar için yeni kelimeler bulunmak zaruridir. Bu maziye dönmek, Karakurum vadilerine gitmek değildir.

İlmî ıslahlar, hukukî tabirlerini yeni kabul edildikçe lisana girmiyor mu? "Budun" gibi kelimelerde aynı yoldan geliyorlar. Fransızcadan tercüme yapanlar da bizde mukabillerini bulamadıkları kelimeler yerine, o lisanın kelimesini kabulleniyorlar.

Eski lisan ile yazarların icat ettikleri kelimelere karşı da bu itiraz vâridir. Fikret, Cenap Beylerin yazılarında öyle menûs olmayan, garip kelimelere tesadüf edilir ki onları gülünç bulmamak kabil olamaz. Lisana böyle kelime ve terkipler ithal etmek elbette bizim de istemeyeceğimiz bir şeydir.

İşte Yakup Kadri Bey'in bütün itirazlarının esas bu suretle çürüyor. Hatta dikkate şayandır ki Yakup Kadri Bey "Yeni Lisan"ın aleyhinde bulunuyordu. Yazılarını Yeni Lisanda yazdığının farkında olmuyor. Bu farkında olmamak, Manastır'da intişar eden "Yeni Fikir"i Selanik'te zannetmesiyle de teyit ediyor.

Biz "Yeni Lisan"cular, aynı zamanda "Türkçe"de olduğumuzdan, tarihimizi tedkik ve tetebbu ederken Altın Dağlarına, Karakurum vadilerine, Turan illerine kadar nazarımızı geriye medd ederiz. Büyük neslimizin bütün faziletlerini, ictimâî mefkurelerini ararız. Bu tedkik sırasında yeni bir kelime doğar. Yahut pek eski bir kelime hayat bulursa bundan Yeni Lisan ne kaybeder?

Bizi lisanda maziye ric'at etmekle itham ediyorlar! Bu, tetkiksiz bir esasa isnad edilmeksizin verilmiş bir hükümdür. Biz "lisan kendi cezirlerinden değil, tasarruflardan teşekkül eder." diyoruz. O halde Çağataycadan, Uygurcadan, bilmem niceden kelime alıp kullanmak "Yeni Lisan"da bir usûl değildir; hatta bir fer' de değildir. Yukarıda dediğimiz "Türkçülük"ün meydana çıkardığı ve çıkaracağı kelimelerden Yeni Lisan mesul tutulmamalıdır.

Yeni Lisan, "haddizatında" yerine "zat haddında"yı da kabul ediyor. Çünkü esaslarından biri, klişe terkipleri tercüme şeklinde kullanmamaktır. Fakat, "nazar-ı dikkate alsın." diyecek yerde "dikkat etsin" demeyi tercih ediyor.

“Yeni Lisan” ile yazarlar içinde “Yeni Lisan”a muhalif şeyler yapanlar, muarızların muâhezeleri, istihzaları ile doğru yolu bulmaya çalışıyorlar. Ve bundan yine Yeni Lisan kazanıyor. Mehmet Fuat Bey’in bu yeni tezyif lisanıyla Yeni Lisan’a her vakit itiraz etsin, çirkinlikleri gösterebilir kendisine müteşekkik kalırız.

Şurasını da ilave edelim ki bizim “Yeni Lisan”a dair olan tetebbümüz bitmemiştir. Daha yapılacak çok şeylerimiz var. Lisan ilmine ait öyle tahkiklerimiz var ki ifâsı seneler ister.

Mehmet Fuat Bey bizim “Remy de Gormon [Remy de Gourmont]”dan ve onun “Fransız Lisanı’nın Bedayeti” ünvanlı eserinden bahs ve istişhâd eylememizi garip buluyor. Bir hakikatin tabîyeti sadedinde bir Fransız âliminden istişhâd etmekte biz garabet görmüyoruz. Türk lisanının bünyesine yabancı olan terkipler, Fransız lisanının bünyesine yabancı olan terkipler gibi, lisanın bedâyetini ihlal eder.

O da itiraf ediyor ki Cenap ile Halit Ziya’nın meziyetleri, terkiplerde değil, şahsiyetlerdedir. Yalnız vücuda getirdikleri muhalled eserlere terkiplerin de tesiri olduğunu söylemekten kendini alamıyor ve Cenap’ın:

Ederek terk-i nayzar hazin

Sahil-i sâf bahre indim ben

mısralarıyla iddiasını isbat etmeğe çalışıyor, belki zevksizliğime hükmolunur, fakat itiraf ederim ki ben “Terk-i nayzâr-ı hazîn”e “sahil-i saf bahr” terkiplerinde Türk lisanına has bir ahenk görmüyorum ve bu terkipleri tabiata muhalif bularak beğenmiyorum. İddia ediyorum ki bugün bu türlü terkipler kullanılmıyor; ve bunları bir vakit hoş bulanlar bile şimdi zevkli bulmuyorlar.

Eski lisanın ortaya koyduğu eserler gün geçtikçe sükutunu ilan ediyor. Bize son zamanlarda eski lisana yazılmış şaheserler gösterilemez. Vakıa Yeni Lisanda böyle şaheserler vücuda getiremedi. Fakat gelen her gün onun kuvvetine bir şey zam ediyor, bedâetini arttırıyor. Az zaman sonra “Yeni Lisan”ın Türklüğün büyük eserlerini ibda’ edeceğine itminânımız vardır.

Eski lisanın terkipleri aruz vezniyle şiirler yazmaya pek müsaittir. Terkipler bu hususta şâkire büyük bir suhûlet veriyor. Fakat Yeni Lisanla aruz vezninde şiir yazmak pek güç ise, sanat elbette kolaylıkta değildir. Kolaylık başka sanat başkadır. Siyasetin, insanî ve samimiyyetin kolaylıkla feda edilmesi şüphesiz sanat telakki edilemez. Mevhibeli olan samimi şairler Yeni Lisanla aruz vezninde de muvaffak oluyorlar.

Mehmet Fuat Bey “demokrat lisan”ı avam lisanı telakki ediyor. Ve burada ki avam kelimesini de nâsın aşağı tabakasıyla tefsir etmek istiyor. Halbuki demokrat demek, Fuat Bey’in zannettikleri manada avam demek değildir; burada ki avam enâmıdır. “Demokrat Lisan” demekle “enâm-i lisan”ı murat etmiş idik. Kelimelerin çok defa yanlış tesirlere meydan açtığını bildiğimiz için burada avam ve enâm kelimelerine dair bir izah da bulunayım:

İnsanlar mertebeye birbirinden farklı zümreler teşekkül ederler ki “ilm-i ictimâî”de bunlara sınıf derler. Sınıfları ortadan kaldırarak ictimâî bir seviye yapmak isteyen mesleğe “enâmiyet Democratie” denilir. “siyasî enâmiyet Democratie

politique” hukuki sınıfların “İctimai enâmîyet democratie sociale” zihnî sınıfların, “İktisadî enâmîyet Democratie economique”de iktisadi sınıfların aralarındaki farkları kaldırmaya çalışır.

Avamcılık bu üç türlü enâmîyetten başkadır. O, avamın havasa tefevvukunu istediği halde “enâmîyet” sınıflar arasında sebk kabul ediyor. Vakıa ictimâî ve iktisadî enâmîyet tamamiyle mümkün bir şey değildir, fakat siyasi enâmîyet mümkündür. Ve bugün bizde mevcuttur. Siyasi enâmîyet diğer bütün enâmîyetlerin esasıdır. Bugün fakir bir adam, çalışarak yarın servet sahibi oluyor; milyonlarla oynuyor; mümtaz bir mevki ediniyor. Böyle birtakım sebeplerle mertebeden mertebeye inip binmek, siyasi enâmîyetin mucip olduğu bir nimettir.

İşte bizim “demokrat” kelimesinden muradımız budur; şu halde demokrat bir lisan olmak ancak Yeni Lisan’a müyesser olacaktır; onun bekâ bulacağında ve terakki edeceğinde iştibâh edilmemelidir.

“Genç Kalemler”de neşr edilen “Altun Destan”ı muhterem sahibi ictimâî bir maksatla yazmıştır; o kendisini sanatkâr addetmiyor ve zannederim Fuat Bey’de bunun böyle olduğuna emindir.

Fuat Bey cevabının yukarılarında “evvela Meşrutiyetin sihr-i feyyazıyla imtiyazlı tabakaların derhal düşmüş olması garip ve gülünçtür” diyorlar. Neden bu hakikati kendisi görmek istemiyor da garip ve gülünç buluyor. Biz de mesela İngiltere’de olduğu gibi asalet sahibi imtiyazlı bir tabaka var mıdır? Abdülhamit zamanında imtiyazlı tabaka yalnız onun bendegânından ibaret idi. Onun hükümeti zâdegân hükümeti değil, bendegân hükümeti, yahut nedîmler hükümeti idi. Ve bunda bir nevi favoritisme câri idi. Bu imtiyazlı sınıf Abdülhamit idaresiyle beraber sükût etti.

Nergisî lisanı imtiyazlı bir lisan idi. Şinasi bu imtiyazı kırmaya çalıştı. Ve o günden beri lisan-ı enâmîyet kesb etmeye başladı. Abdülhamit idaresinin ilgâsı nasıl siyasi enâmîyetin vücuda gelmesini mucip olduysa lisanda henüz mevcut olan imtiyazların ortadan kalkmasını ve lisanın enâmîyet kesb etmesini icap etti.

Avam ve havas lisanının bünyesi bir olmalıdır: İşte lisandaki enâmîyetten murat budur. Havasın kullandığı kelimeler fazla olur; fakat lisanın bünyesi, yani lisaniyatı değişmez.

Bütün şu yazdıklarımızdan istidlâl olunabilir ki Yeni Lisan, lisandaki yeniliğe şuuru ve irâdî bir hâle koymayı istiyor. Kendisine isnâd olunan bütün çirkinlik ve tabîyetsizliklerden çekiniyor. Yeni Lisancılardan bazılarının ifrât ve tefrit etmeleri Yeni Lisan için bir kusur olamaz.

Yeni Lisan’ın büsbütün yeni bir cereyan olmadığını söylemiş, Şemsettin Sami Bey merhumun Genç Kalemler’in son nüshasında neşr edilen makalesiyle istişhâd etmiş idik.

İzmir’i Yeni Lisan’ın vatani gibi telaki etmeliyiz. En celî Yeni Lisan temayülleri ilk evvel oradan çıktı. Orada Yemi Lisan’ın unutulmaz imaları vardır; Mehmet Necip ve Tefvik Nevzat’ı zikrederiz. Mehmet Necip sağ olmuş olsa idi de, Meşrutiyet’ten

sonraya yetiŒe idi, Œüphesiz ilk mucidi olurdu. Bu Œerefi ihrâz eden, Ömer Seyfettin de ilk feyzini İzmir’de almıŒtır. Baha Tevfik İzmirlidir.

Muarızlarımız “Yeni Lisan” tabirini mağrurca buluyorlar ise ondan daha iddialı olan “Fecr-i Ati” tabirini nasıl kabul ediyorlar? Bugün Fecr-i Ati’nin sükût etmiŒ olduğu muhakkaktır. Bu sükuta aslî sebepte içinden Yeni Hayat çıkmasıdır. Eğer “Fecr-i Ati” Yeni Hayat’a ve Yeni Lisan’a mümâŒât etmiŒ olsa idi, böyle elîm bir sükûta uğramazdı Yeni Hayat hakkında demek istediklerimiz Refik Halit Bey’in “Giranbaha Bir Tâc-ı Elem” serlevhasıyla Servet-i Fünun (1086) numaralı nüshasında yazdığı satırlar arasında bulunuyor:

“Bu Œairle onun matemini isterim ki henüz daha ekserîsinin ihtirâz bataklığında çok gizlenmediği gençler okusun, o gençler ki tesirlerinde, matemlerinde çok samimi olmalıdırlar ve maatteessüf o gençler ki bizde en az samimi ve pek çok zayıftır. Zaten edebiyatımızda ekseriye câlî ve mahrum samimiyettir. Eserlerimizde ne aşklar, asıl aşklarımıza benzer, ne kişiler, ne dudaklar... Frenkler gibi seviŒen, onlar gibi hisseden kadın varken simalarıyla türlü hikayelerimizde aşklar demeden terennüm edilmiŒ, sevmeden yaŒatılmıŒ, ıstıraplar, kederler hepsi ruhumuzda iz bırakmadan çizilmiŒtir.”

“Kitabın ikinci meziyeti de tamamiyle mahalli olmasında. Bize bizden bir Türk gibi bahsetmesinde, İstanbul ve civarını olduğu gibi, Osmanlı gözüyle görüp tarif etmesindedir.”

“Bize dar kanallardan, durgun göllerden bahseden arkadaşlarımla kudret-i Œairânelerine itimâd etmek isterim, hepsi de, bîŒüphe, hassas ve Œairdirler. Elbette harap sahillerinde köy minarelerinin beyaz akisleri uzayan çınarlarla gölgelenmiŒ Boğaziçi köylerinden, yıkık yalıların kuytu kayıkhanelerinde duran yosun gibi durgun, yeŒil merkez sularından; camlarında güneŒin kızılılığı parlarken kandillerinden bir ikisi henüz yanmıŒ büyük cami akŒamlarından müteessir, mütehassis olmuŒlardır. Elbette bu tesirler çok samimi, çok mahalli ve hakikidir. Halbuki niçin ben onların yazılarını okurken bunlardan ziyade ve belki münhasıran gidip bizzat gördüğüm Belçika’yı, sularından kara gölgeler dolu dar Belçika caddelerini hatırlıyorum, niçin?”

“Kitaptaki ahenk iŒte tabiatunkileri kadar tabii ve Versay kadar millî, mahallidir.”

“... ‘Ten’ baŒta aleme ve hükemâi saire birer birer hatta mensurelere kadar girdi, mevzu’ itibariyle birçok mütâlaat-ı ilmiyeye caygir olabilecek bu esere sadece samimi, zati fikirlerle dolu. Œair nasıl duydu ve düşündü ise öyle yazıyor ve başkalarının dedikleriyle, iddiaları ve ispatlarıyla meŒgul olmuyor.”

“İnsan yalnız vatanın dağlarını, derelerini, madenlerini değil, meŒahirini, muazzâmat-ı asarını da sever; vatan bunların heyet-i umumiyesidir ve “Nijad Ekrem”de bence eczayı vatan teŒkil eden o azim eserlerden biridir.

Memleketin izmihlali korkusuyla titrerken bütün ufûl eden ve edecek nefâis ve mehâsin arasında insan edebiyatını, edebiyat denince de iŒte bu ‘ayâr eserleri yad eder.”

Recaizâde Ekrem Bey'in "Nijad Ekrem"i hakkında yazılan iki yüz otuza yakın büyük satır içinde ekserisi kemâl-i nefret, sanat mimarı gibi klişe olmak üzere ancak otuz kadar terkip bulunan makalenin şu yukarı ki fıkralarını aynen derc etmekle yeni hayat için düşündüklerimize gençlerimizden bir misal bulunmuş ve aynı zamanda bir kıymet biçicilik etmiş oluyoruz.

"Yeni Lisan"ın muhterem muarızlarından şunu da rica ederiz ki şüphesiz kendileri kadar bu vatanın evladı olan gençleri "Selanik Gençleri" diye ayrı bir ırka ve cemiyete mensup fertler gibi telakki etmesinler. Türk gençliği, İstanbul'da da, Selanik'te de, vatanın her yerinde de Türk gençliğidir. Gençler birbirlerine böyle yabancı ve müzeyyif nazarlar atf etmemeli, büyük mefkurelerinde bütün kalpleriyle birleşmelidirler.

29 Nisan 1328: Beşiktaş

Kâzım Nami

(Hak Haftalık İlave, S.3, 3 Mayıs 1328/16 Mayıs 1912, s.1-3)

EDEBİYATTA YENİLİK⁶²

O, emin olunuz... Ben de o meşhur Yeni Lisan meselesinden bahsetmeyeceğim? Hemen şuracıkta itiraf ediyorum ki, ben bu meseleyi meşgul olmak için pek manalı bulmuyorum.

Ben, lisanımızda peydâ olandan değil, bilhassa son zamanlarda edebiyatımızdaki yenilik merakından bahsetmek istiyorum.

Fakat ne kadar bedbahtım ki, işte buracıkta, başlamadan, tevakkufa mecbur kalıyorum; çünkü, ben de lisandan bahse mecbur olacağımı görüyorum; ve çünkü, görüyorum ki, bu bedbaht memlekette hâlâ, hâlâ edebiyatın ne olduğu anlatılmadı ve anlaşılamadı. Bu kadar sahifeler dolusu tedkikâttan ve mütalaattan sonra, hala Naci devrinden bir hatve atamadık, hala o karcık ilerleyemedik mi Ya rabbim Allah? Hâlâ terakkîyi yalnız lisanda, hala edebiyatta kıymeti birkaç terkipte, birkaç kelimedede mi zannediyoruz; hâlâ zannediyor muyuz ki edebiyat yalnız lisandan ibarettir?

Evet, yüz binlerce teessüf ki evet, bu hâlâ, hâlâ böyle... Hâlâ bir eserin kıymet hâvi olduğu parlak terkiplerde, yeni kelimelerde aranıyor, o senelerden beri makale makale mevzubahis olmuş ve mükerreren tarif ve teşrih edilmiş olan esas edebiyat, daha kimsenin, hatta bugün nâ-mahdud bir kemiyete irtikâ eden genç muharrirlerin bile aklına girememiş olacak ki, edebiyatı hâlâ bir lisan meselesi zannediyorlar; ve bir sahifede güzel bir terkip, yeni bir kelime bulunmazsa makbul addolunmuyor.

Elbette, ben de kabul ederim; evet, yenilik bir ihtiyaçtır, ve bir edebiyat için, yenilik büyük bir nüsğ-i hayat ve kuvvettir; bir edebiyat terakkî etmek için yeniliğe muhtaçtır; fakat Ya rabbim, bunu kime ve nasıl anlatmalı ki, bu yenilik şitabına yahut tiringâ gidip beş on mecidiye mukabilinde değiştirilen bir elbise gibi her an yapılacak,

⁶² Mortepe, a.g.e., s.955-957.

ihtiyarî, garizî, ani bir şey değildir, olamaz, olabilemez... Bu yenilik kendi kendine, hatta bilinmeyerek, farkına varılmayarak, hâsıl olur bir mahsûl-ı zaman, bir mevlid-i tekâmülden ibarettir; ve bir lisan istenildikçe bu tekâmülden geçemez; her şey gibi, bunun da şerâiti, avarızı, avâmili vardır; bir yeniliğin zuhûru, intişârı, hazmı, kemali olur; ve senelerden beri hissedilmekte olan bu ihtiyaç, onu ebda edecek ateşin ruhların dalaletiyle zuhûr eder; yoksa, böyle, yediveren güller gibi, her mevsimde bir edebiyat teceddüd edemez...

Uzanıp, imrenip, şımarıkça yenilik göstermek için, dava-yı tıflâne ile parlak terkipler, yeni kelimeler uydurmakla değil... Çünkü, bir eser-i edebînin kıymeti, yalnız bunlarda değildir.

Edebiyat, her şeyden evvel, bir safha-i hayat demektir; ve büyük edebiyatları ile eden eserler, içinde yeni terkipler, parlak kelimeler olduğu için değil, hayat-ı kuvvet ve kudretle ,nüfuz-ı nazarla tasvir olunduğu için muteber ve makbuldür.; meselâ , Flaubert romancılığı tecdit etmiştir, fakat eserindeki yeni kelimelerle değil, hayatı tarz-ı tasvir ve tahlil-i itibariyle ihyâ edebilmiştir; bir Madam Bovary, bir Sapho, bir Renee Mauperin, bir Jack, böyle çocukluklarla yazılamaz; onları yazmak bir kere romancılık sanatına ihatâlı bir vukûfa, sonra da tasvîr-i hayat ve tahlil-i ruh için metin bir iktidara mütevakıftır...

Gençlere bilhassa bu noktayı anlatmak, ve onlara büyük ediplerin eserlerine bu nokta-i nazardan okumalarını tavsiye etmek isterim; mesela, bir küçük şiir, bir sone kıymetini güzel bir terkibe medyun olan bilsin, ve yalnız sözlerin güzelliği ona bir kıymet verebilsin-diyelim; fakat büyük bir manzume, yahut bir roman yazmak için kâinat hakkında büyük bir nüfûz-ı nazar, derin bir muhakeme-i hayat, vâsi bir kuvvet-i hayal ister; işte bunun için yeni kelimeler, parlak terkipler aramakla zâyî edilen o zavallı vakitleri, asar-ı nefîseyi bu nokta-i nazardan tedkik ederek, hayatı görüp anlayabilmek için sarf etmek daha müfit olur.

Bugün, nesl-i cedîdin pek az farkla kullandığı Edebiyat-ı Cedîde lisanı bu batının her ihtiyacını eda, her hissini tebliğ edecek bir dereceye gelmiştir; on beş sene evvel, biraz ince bir his, yenice bir fikri ifade etmek için, bu lisan ne kadar mütehaccir, câmid idi! Bugün, bir kadın için pekâlâ kullandığımız “nefis” kelimesini evvela ben bir hikâyemde kullanmıştım da zamana göre pek müterakkî bir dostum bile bu kelimeyi yalnız yiyecek şeylere münhasır ad ettiğinden “Hacı Bekir’in Lokumları gibi, değil mi?” diye istihzâ etmişti.

Üdebâ-yı cedîde senelerce uğraşarak, birçok mücadelâttan sonra, bugün oldukça müsteid, oldukça ince bir lisan hazırladılar, bence, bugün, gençlere düşen vazife, bu lisanla, hatta, eğer muktedir olurlarsa, onu tecdit ve ihyâ ederek, derin, manalı eserler yazmaya çalışmaktır; yoksa, böyle mahrum olduğu istidadı parlak görünen iddialarla kapamak için bî-mana teceddüd-perestliklere kalkılırsa, hiçbir iz bırakmadan, beş on safdili muvakkit olarak, aldatarak kariîn zevâl olurlar... İşte bu olur!

(Hak gazetesi Haftalık İlave S. 4, 11 Mayıs 1328/24 Mayıs 1912, s. 1-2)

**YENİ LİSAN
VE
MUARIZLARINDAN BİR NÜMUNE⁶³**

Bütün müddeası lisanîyat -linguistique-'ın "her lisana yalnız kendi sarfi hâkim olmalıdır. "nazariyesiyle hulâsa edilebilen Genç Kalemler'in Yeni Lisan'ı müdafaaya başlaması hemen hemen bir buçuk sene oluyor. Birkaç tuhaf gencin zu'mu gibi teferrüt daiyesinde olmadığımız için *Yeni Lisan ve Bir İstimzac* unvanlı küçük bir kitap kaleme aldık, bir sene evvel bütün Osmanlı muharrirlerine yolladık. Gönderdiğimiz mektuplara Hamdullah Suphi, Şehabettin Süleyman, Raif Necdet Beylerden başka kimse cevap vermedi. Bu gençlerimizin gönderdikleri cevap "dedikleriniz doğrudur." cümlesiyle hulâsa olunabilir. İstinat ettiğimiz lisanîyat kaideleri boş ve çürükse muarız bulunanlar yıkabilirdi. Zaman geçti. Yeni Lisan pek çok taraftar kazandı. Dikkate şayandır ki bu taraftarların çoğu genç ve muktedir zatlardı. Bulgaristan'da münteşir *Mir* gazetesinin çok doğru tedkik ettiği gibi Yeni Lisan cereyanının terakki meftunlarıyla itiyat esirleri arasında bir mücadele husule getireceği anlaşılıyordu... Nihayet bu da oldu: 1082 numaralı *Servet-i Fünun*'da Köprülüzade Mehmet Fuat Bey "Yeni Lisan" unvanlı makalesiyle işe başladı. Fakat nasıl; onu şimdi tahlil edeceğiz:

Arzın yuvarlaklığı henüz şayi bir hakikat değilken bir zat bu yeni hakikati izah zımında dünyayı portakala benzetmiş. Kendi dimağı gibi üstünde yaşadığı yerin de dümdüz olmasını isteyenlerden biri "madem ki dünya sizin nazarınızda portakala benziyor, öyle ise bir kabuğunun mevcudiyeti ve bu kabuk soyulmasıyla portakalın içi kadar bir lezzetin husulü elzemdir. Mademki bunlar yoktur, O hâlde bir dünya portakala benzemez, mademki dünya portakala benzemez, yuvarlak da olmaz!..." diye bir mantık çardağı kurmuş. İşte Fuat Bey de kendi itirafıyla musaddak* olarak ilmî bir esasa istinat etmediği hâlde salıklarince her zaman hallâl-i müşkilât olan şu köhne mantık çardağını -fakat yirminci asrın orta yerinde!-kurdu. Ve: "İşte dedi, attık susunuz!. Mademki ben Yeni Lisan için olmaz diye iddia ediyorum, binaenaleyh olmaz!..."

Buna 17-18 numaralı Genç Kalemler'de cevap verildi. Denildi ki: "İlme İstinaden serd edilen müddealarımız yine ilme istinaden yıkılabilir, Fuat Bey böyle bir şey yapabilmeye kadar ne söylerse koftur, boştur..."

1091 numaralı *Servet-i Fünun*'da Fuat Bey yine eski çardağını kurmakla iktifa ediyor, esasa girişmiyor, meselâ demiyor ki: "Siz her lisan cezirlerinden değil tasarruflarından mürekkeptir. "diyorsunuz; hâlbuki yanılıyorsunuz; çünkü..." evet böyle demiyor, belki "zahiren bir cilâ-yı ilmî ile müzeyyen olduğu hâlde esâsât-ı ictimâîyeye vâkıf bir nazarla** tedkik olununca bütün zafiyet ve hiffetiyle tezahür "ettiğini söylüyor; fakat "nasıl ve niçin?" diye bekleyenleri yine ikna edemiyor.

Yalnız, Hayât-ı Fikriye'sinden itibaren el çabukluğuyla muvaffakiyeti sanat ittihaz eden muarızımız bu mebhaste de ona tevessül etmiş ve ağız kalabalığıyla "şahsî hususlara karşı daima hissettiği nefret"le mütehassis olduğunu her şeyden evvel yazmıştır.

⁶³ *GKD*, s. 455-458.

* İlm-i elsineye iddiâ-yı vukuf etmediğim için Yeni Lisancıların bu husustaki birtakım müddelarına karşı muhafazâ-i sükût edeceğim.. *Servet-i Fünun*, No: 1082, sahife: 366, Köprülüzâde Fuat.

** Biz Diyojen gibi bu nazarı aramakla meşgulüz. Her halde Fuat Bey'in mâlik olmadığını anladık.

Genç Kalemler şahsî hususları karıştırmak istememiştir. Fuat Bey'in pek müzmin bir hastalığı olan “ferdî gurur”la şahsiyattan bahsetmesinin neticesi olarak cevaba mecbur kalmıştır. Fakat biz portakal mantıklı sahibinin varisi olmadığımız için bu müddeamızı da -iddia değil! İspat edeceğiz. İşte:

1082 numaralı Servet-i Fünun'un 365. sahifesindeki “Yeni Lisan” makalesinin başında şu ibare vardır.

“Bu Yeni Lisan tabirini ilk işittiğim zaman, ondaki garabet beni hiç de mütehayyir etmemiştir. Belki demiştim, nüfûz-ı fikrîlerini bütün âlem-i meskûn üzerinde tesis etmek isteyen Selanik gençleri Volapük gibi, Esperanto gibi bir lisan-ı umumî vücuda getirmek fikrindedirler.”

Şu, acı bir iftira ile karışık istihza “şahsiyat” değil, yalnız böyle bir saçma savurduğu için Cahit'ten arşın arşın sahifeler naklettiği görülerek bir hafta sonra “ilimsiz âlim” demek şahsiyat!..

Genç Kalemler' in “millî edebiyat” ihtiyacına dair dermeyeran ettiği fikirleri, anlamadığı hâlde 1041 numaralı Servet-i Fünun'un 5. sahifesinde “nişâne-i belâhet “telâkkî etmek ve “bence bu gibilerin en büyük kabahati, ancak yirminci asırda dünyaya gelmelerindedir. “demek, yine şahsiyat değil, fakat 1087 numaralı Servet-i Fünun'daki “Maraz-ı Tenkit” makalesinde:

“Hiç alâkadar olmadıkları mevzular üzerinde kemâl-i cüret ve ihtisarla gezen kalemler, okumadıkları kitaplar hakkında sütunlarla mütalâa yürüten münekkitler* hiç bilmedikleri bir edebiyata mecra-yı tekâmül açan muharrirler, Yeni Lisanlar vaz'ına kalkışan âlimler... hulâsa bu gibi birçok erbâb-ı tesallüf aramızda mebzûlen mevcuttur.”

Demek şahsiyyattan sayılmaz, yalnız yine 1087 numaralı Servet-i Fünun'da merhum Karakuş gibi:

“Terbiye-i fikriye denilen şeyin daha mahiyet ve lüzumunu idrak etmeden, tenkidin, sanatın, edebiyatın dikenli ve uçurumlu yollarına atılan zeki ve genç dimağların istikbale talik-i âmâl etmelerine ve tam iktisab-ı kuvvet ve malûmat edebilecekleri bir zamanda kuvâ-yı mevcûde ve müterakimelerini bî-lüzum bir surette israftan çekinmelerine şiddetle taraftarım.”

Nasihata karşı:

“Henüz kendisi âlî bir mektebin bilmem kaç senedir birinci veya ikinci sınıfında iken başkalarına..” demek şahsiyattır.

İşte biz böyle he iddiamızı ispata hazırız! Bu babda daha fazla söz söylemek istemeyiz. Ve gerek Fuat Bey ve gerekse başka bir zat mecbur etmezse, şahsa değil, fikre muarız bulunursa hürmetle selâmlar, cevaplarımızı da ona göre veririz. Yalnız şunu ilâve edelim:

* Bu mütesallif münekkitleri pek yakında teşrih edeceğiz.

“Yeni Lisan aleyhindeki mantıksız hücumlardan dolayı artık bana âlim denemezmiş! Ne tuhaf iddia! Hayât-ı Fikriye muharriri ne ehemmiyetsiz bir tecrübe-i kalemiye* den ibaret olan bu eseriyle ne de âsâr-ı süresiyle âlim sıfatına iddiâyı istihkakta bulunmağa hiçbir zaman cüret etmemiştir.” dedikten sonra: “Calis oldukları erîke-i haşmetin bal mumundan ayaklar üzerine istinat ettiğini pek âlâ gören ve icabı takdirinde göstermeye de muktedir olan bir adam “diye kendini takdim etmek, doğrusu ya “ben bu memleketin âteşin bir ilim sahibiyim!” demekten birkaç karış eksiktir!

Fuat Bey bilsin ki “âlim” değilse, evvelce vukuf iddia etmediği “lisaniyat” ilmine bugün de vukuf peyda etmeğe çalışmıyorsa Yeni Lisanı ne kadar hırpalamak isterse istesin, arzın yuvarlağına karşı mantık çardağı kuran adamdan farkı olmaz ve bu suretle şüphesiz pek çok yükseklerden atarak birçok şeyler söyleyecektir. Fakat emin olsun biz yalnız işitmeden dinleyeceğiz!.. Yok, böyle yapmayarak ciddî bir mübaheseye girişmek istiyorsa biz esaslarımızı aşağıdaki sualler tarzında kendisine takdim ediyoruz. Dogmatik değiliz. Aksini ispat ederse şimdiki kadarki kanaatlerimizi kendi ellerimizle kahr edeceğiz. Fakat ispat edemediği takdirde yine ısrar ederse kendi zekâsı ve gençliği namına buradaki gençler matem tutacaklardır:

1) Lisaniyat diyor ki: “Her lisan cezirlerinden değil, tasarruflarından mürekkep olduğu için başka lisanlardan ihtiyacı olduğu kadar kelime alabilir; bu meşrudur, fakat kaide alamaz.’ İlim, bu noktadan Türkçeyi tabii bulmuyor ve lisanlar birer ictimâî uzviyet olduğu için her uzuv gibi marazî bir şekilde beka bulamayacağını iddia ediyor. İşte Yeni Lisan bu fennî esasa istinat etmektedir, Fuat Bey bu hususta -mantık şiddetle müstesna!- hangi esasa istinat ediyorsa yazsın...

-Stylistique- selîkiyat “denilen yeni bir ilme nazaran da her lisanın içinde bir “müşterek lisan” vardır. Ve bu öyle bir lisanıdır ki haiz olduğu kelimeler mensup olduğu kavmin yalnız bir kısmını hatırlatmaz; umumuna şamil olur. Meselâ Türkçede “keder” kelimesi müşterek lisana dahildir; çünkü bu kelime sarf edilince bize âlim, yahut cahil; kadın, yahut erkek.. hulâsa bir kısım halkı hatırlatmıyor. Fakat meselâ “kaygu” kelimesi derhal aklımıza bir sınıfı getiriyor, taşra halkının bazıları.. Sonra yine aynı manaya “tasa”, “gussa” kelimeleri de böyledir; bu kelimedden birincisi kadınları, ikincisi eski adamları hatırlatır. İşte biz “Yeni Lisan” yüz milyonluk koca bir Türk neslinin istikbal lisanı olarak tanıdığımız için Fuat Bey’in, hareketlerini pek makûl ve mantikî bulduğu tasfiyecilerden ayrıldık; bir avam lisanı husulüne çalışmadık. Meselâ “tahrir heyeti yerine “yazı heyeti” demek, bu esasa muhalif olduğu için bir kısmın değil, bütün bir kavmin lisanı olacak olan Yeni Lisanca kabul edilmedi ve edilmeyecektir. Çünkü “tahrir” mukabili Arapça “hat” manasına kullanıldığı takdirde bir kısmı hatırlatmayan “yazı” olarak kullanılırsa şiddetle bir sınıfı, avamın en bir şey bilmez sınıfını düşündürür. Yine meselâ sırf bu sebepten dolayıdır ki “numara” mukabili olarak “sayı” kelimesini kabul etmiyoruz Şurada bir istitrat yapmak mecburiyetini hissediyoruz. Kelimeler, fikirlerin şekilleşmesinden başka bir şey olmadığından, eğer bir kısmı hatırlatmak matlup ise o zaman bu nevi kelimelerin kullanılmasına hiç diyecek kalmaz; çünkü bir fikir, o fikri en güzel ifade edecek kelimeye muhtaçtır. Sırf bundan mütevellittir ki yeni veya eski lisanlardan hiçbirine misal olarak yazılmayan Gökalp’in destanları eski Türk lâfızlarıyla doludur. O büyük ve muhterem refikimiz bu kelimeleri ihya için değil, o muhteşem maziye ihtar için yazmıştır.

* Bu tecrübe-i kalemiyeye Şuayb’la Cahit’in makaleleri keşke cevelan sahası olmasaydı!

Görülüyor ki bu müddeamızı da selikîyat ile izah ediyoruz. Fuat Bey, balmumundan farz ettiği esaslarımızı yıkmak için kendi kendine hararetlenmesin. Hele artık dinlemekten tamamen bıktığımızı itiraf mecburiyetinde kaldığımız mantıklarını yürütmekle iktifa etmesin: ilmî kanaatlerle mukabele etsin!..

3) İctimâfiyat ilminin son nazariyeleri ispat ediyor ki nasıl “müvellidü’l-mâ” ile “müvellidü’l-humûza”nın imtizacından hassaları hiç de onlara benzemeyen bir “su” vücuda geliyorsa fertlerin birleşmesinden de tıpkı böyle büsbütün başka mahiyeti haiz bir ictimâî vicdan hasıl oluyor. Ve bu ictimâî vicdanın husule getirdiği ictimâî hadiselerde fertlerin keyf ve arzularına tebaiyetten münezzehtirler. Bu nevi hadiseler de fertlerin vazifeleri ictimâî vicdandaki şuursuz temayüllere şuurlu bir cereyan vermektir. Tard’ın sakim usulünü “ilm-i cemiyet” unvanlı birkaç makalesinde zikreden Fuat Bey bugünkü içtimaiyat ilmine istiklâlini kazandıran büyük Durkheim’in şu yukarıda hulâsa ettiğimiz iddialarına bî-gâne değilse “Yeni Lisan” meselesinde bizim tamamen bu kanaate göre hareket ettiğimizi görmüştür. Biz lisanımızın tekâmül safhalarını tedkik ve bir taraftan onun, diğer taraftan lisanîyatın teminlerine iktifa ederek Fuat Bey’in de itiraf ettiği gibi bu tekâmülî tesriden başka bir şey yapmadık. Bu itiraf ile beraber yine kendisinin pek makul ve mantikî bulunduğu tasfiyecilerin arkasına katılmadık. Ve bu harekette hata etmediğimizi de -itiyad esirleri müstesna!- Yeni Lisanın kazandığı taraftarlarla anladık. Sahifelerle izaha muhtaç olan bu hususun tafsilini sonraki makalelerimize terk ederek sorarız ki Yeni Lisan cereyanının doğru olduğunu bize içtimaiyat ilmi de temin ediyor; kendisinden rica ederiz, lütfen ve muvakkaten tevazu ibraz etsin, bize ispat etsin ki bu noktadan da hatalıyız. İkna ettiği dakikada derhal kendisiyle beraber olacağımızı şimdiden beyan ederiz.

4) Saf ve tarihî ırkların mevcudiyetine kail değiliz; yalnız kail olduğumuz bir şey varsa lisanlara istinat eden kavmiyetlerdir. Yirminci asırdaki bütün mücadeleleri bunlar yapıyor. Türk kavmini tedkik ediyoruz. En feci ictimâî bir maraz olarak şimdiye kadar benliğini tanımamasını görüyoruz Tarihimizi yazan Leon Cahun’un pek açık teşrih ettiği bu hastalık bize unutulmaz yaralar açmıştır.

Türkler, benliğini tanımayarak iptidaî -original- bir medeniyet kurmadıkları, diğer kavimlerin ilmî, bediî abidelerini olduğu hâlde kabul ettikleri gibi içlerinden yetişen âlimler, şairler de yine benliğini tanımayarak şu veya bu kılığa girmişlerdir. Büyük Larousse’u açıp esasen Türk olan koca dimağları ne olarak gösterdiğini okumak kâfidir. İşte şu müthiş esaret hastalığımdan kurtulmak için biz, lisanımızın istiklalinden işe başlamak istiyoruz. Ve bütün vatanını sevenler de bizimle beraber böyle düşünüyor; bu hususta Fuat Bey ne düşünüyorsa yazsın? İşte münakaşayı, şahsiyattan çok uzak olan şu vadiye irca ettik; günah bizden büsbütün gitti; fakat yine evvelki gibi “belâhet”ten, “tasallüf”ten dem vurursa nâçâr kendisini istediğimiz kadar hırpalamak mecburiyetinde kalacağız!

Genç Kalemler Tahrir Heyeti
(Genç Kalemler, S.21, 16 Mayıs 1328/29 Mayıs 1912, s. 202-207.)

YENİ LİSAN İSTİLÂSİ KARŞISINDA⁶⁴

Muharriri: M. Nermi*

Paris: 13 Mayıs 1912

Yeni Lisan fikri ortaya atıldığı zamanlarda, ben öyle zannediyordum ki: Muarızlar, hep maziye ait tahassüsler taşıyan, eskiliğe zâviyeli ihtiramlar gönderen mahiyetlerden ibaret kalacak. Bugün acı ıstıraplarla anlıyoruz, durgun ve gölgeli mazilerin sadık yavruları -zannettiğimiz gibi- az değilmiş; onlar, bütün kuvvetlerini “lisanî mazî” mize hücumu hazırlanan faaliyeti kırmak, öldürmek için saklıyorlarmış.

Acaba, neden?..Oo, bu o kadar kolay ki.. Yeniliğe isyan etmek, yenilik kuvvetsiz iken onu devinmek sonra “pek büyük kahramanlık ifade etmeyen bu zafer”den ölmez, sönmez duygular toplamak.

Yeni Lisan muarızları - itirazlarının arkasında gördükleri “zaferli rüyalar”ın hakikî sahipleri midir? Kendilerinin büyük ve heybetli ifadeleri, edebiyatın kulağı dibinde korkutucu gürültülerle kaynaşan siyah redingotlu, beyaz boyun bağlı terkipleri, Yeni Lisanın tekellüfsüz beyanım, sade terkiplerini; yıkabilecek mi? Üç dört kişi büyük bir kavmin dilini, duygularını dünya yüzünden kaldıracabilecek mi? Eski lisan, lisan herkölleri yetiştirecek mi?

Ben kendi hesabıma söylüyorum, kimsenin gücenmeye hakkı yoktur, ben biraz hatta doğrusunu isterseniz fazlaca şüpheliyim. Agamenon’a harp menkıbelerini anlatan cisimli rüyalarla görüşmedim ki:

-Yeni Lisan, şu şu tarzda hâkim olacak, kaidesi şudur. Diye iddia edeyim.

Yalnız bir şey benim zihnimi ikide birde uğraştırıyor:

Acaba eski lisan kalacak mı?

Eski lisan, Allah toprağım nura gark etsim Cevdet Paşaya göre üç adet lisandan tereküp eder, isterseniz size bir daha sayayım: Arapça, Acemce, Türkçe..”Lisân-ı Azbü’l Beyân-ı Osmânî”nin Türkçe ile hemen de alâkası yok gibi.. Çünkü, sayıda bile Türkçe en sonra geliyor, ihtimal ki muarızlar diyecekler.

-Türkçe mütevazıdır da ondan.

Belki.. Fakat ben lisanların bu kadar alçakgönüllü olmasına - kim bilir, neden? Razı da değilim? Belki de karilerim soracaksınız:

-Hâlâ Cevdet Paşanın meşhur nazariyesini çıldırasıya sevenler var mıdır? Diyeceksiniz. Oh, bilmem ki: Ne söyleyeyim:

-Var, evet var, ama korkmayın, o kadar çok değil.

⁶⁴ GKD, s. 471-489.

* M. Nermi Bey bu makalesine “Alp Arslan” imzasını atmıştı. Şöhret arzusuyla bu bunalmayan adamlar, ara sıra müstear nam da kullanırlar. Fakat bunu korkaklığa hamletmek garabetini gösterenler olduğu için kıymetli arkadaşımızın iznini almaksızın asıl ismini yazdık.

Bereket versin ki: Bu “şarkı, garbı vecde düşüren “meşhur - size nasıl anlatayım - pek meşhur nazariye her nedense temelli bir surette tatbik edilememiş, edilemiyor. Buna tabî çok teşekkür ediyorum. Çünkü’ -Ya Rabbi sen koru!.-tatbik edilseydi, “çocuklar, su içiniz. “diyecek yerde:

“Peserân su veşrebû.”

diyecektik. Şimdi: Bu nazariyeye göre: (Çocuklar su içiniz!), cümlesi Türkçe, lâ tabî kaba ve çirkin? Öteki Osmanlıca, ki şüphe mi var ya? Lâtif ve ahenkli...Fakat karilerim siz buna. Bu acayip lisanî lehçeye kızar ve itiraz edebilir misiniz, acaba?. Hayır... Çünkü: Minareyi çalan kılıfını da hazırlamıştır. O vakit size.

-Sanat, sanat içindir derler, faide aranmaz. Madem Güzellik, (hüsn) temin ediyor, bunu değiştirmeye çalışmak, hatta akla getirmek ne büyük cinayettir. Ey (Eimme-i edebiyat)!. Kalkınız, edebiyatta içtihat kapısının, Servet-i Fünun idaresi kapısı gibi, bazen kapalı. bazen de açık olduğunu yüksek sesle söyleyiniz, diyecekler de olacaktı, elbette.

Niçin?. Bu bahsi madem ki: Ben açtım. O hâlde söyleyeyim: Bir edibe; küçük bir çocuğun farkında olmayarak kaçırıldığı beyaz bir kelebeğin kanadından, mini mini kanadı altında uyuyan sessiz gölgelerden, küçük ayaklarının şarktan, garba; cenuptan şimale doğru hareketlerinde kafiyeler avlayan, bir santimetrelilik kelebekten bir metre uzunluğunda şiirler çıkararak bir şaire, bir hikâyeciye sorunuz, hepsi bir ağzıdan

-Lisanda hüsn, şarttır kaide değil.. Zira: Sanat, sanat içindir. Derler.

Meselâ. “çiftlikiyet” kelimesi yanlış.. Türkçe içinde bu kelime pek yabancı. Ahali de bundan bir şey anlamıyor... Amma meselâ: Şair, hikâyeci bunun ruhunu dinlemiş, onda incelik bulmuş ise kullanabilecek, demek... Bu suretle şairlerimiz, hikâyecilerimiz birbirinin zevkenden Babil Kulesi’nin lisanlar hususundaki tesirine muadil bir şey çıkaracaklar. Var olsunlar. Fakat sanatın bu kadar inceliklerine? Nüfuz etmiş? Şairler memleketimizde -yazık ki?- Pek az...

Evet biliyoruz, günde üç yüz on beş kere gözlerini aşklı bir surette süzerek:

“Sanat, sanat içindir”, cümlesini tekrar eden sanatkâr şairlerimiz var. Yine biliyoruz ki: bu mini mini ibareyi “Rabbi yessir ve lâ-tüassir” gibi her edebî makaleyi yazmadan evvel okuyan muharrirler az değildir. Bunlar makalelerini “temmet” ile “zâviyeli mmm”lerle bitirmezler, vakıa... Fakat son cümleler hepsinde hemen de aynıdır. Gençlikten şikâyet, maziye, istibdada isyan, edebî, ilmî, ictimâî nasihatler... Az kala unutuluyordum, insaniyet fikirleri... Ve nazariyeleri ben size daha zengin misallerle izah etmek isterdim, karilerim.. Fakat burada pek lüzumlu görmüyorum.

Biraz sonra “Sanat, sanat içindir”cilerin ateşli müdafilerinden Karaosmanzade Yakup Kadri Bey gelir, cidden yaman bir gençtir. O, o kadar “hüsn” e meftundur ki: “mücerred hüsn” bile arar. Zanneder ki bedâet -esthetique- (tefahhus edilmeden evvel) Telaüç’e nin mucizeli azizleri gibi “bir tecellî sahası”na muhtaçtı. Acaba bu zavallı “bedâet”in tecellî sahası Osmanlıca mı, yani üç lisan halitası mı? Demek ki şimdiki lisanı, semavî bir tesadüf üç lisanın müstakil kaidelerinden çıkarmış ve bedâete (mi’yar) olsun diye bırakmış, öyle mi?

Bu nüfuzlu nazariyeler, Yakup Kadri Bey'in mukavemetsiz kalemini Rübab'ın on dördüncü numarasına kadar götürüyor, orada isyanlı sahifeler yazdırıyor, yeniliğe hicivler fıskırtıyor. Yakup Kadri Bey bu tesir ile -şaka değil- iki buçuk sahife yazı yazmış oluyor. Genç hikâyecimiz, makalesinin bir yerinde -bizi unutmamak büyüklüğünü göstererek- diyor ki:

“Yeni Fikir, Yeni Hayat, Yeni Lisan.. Başımıza ipek püsküllü, kalıplı yepyeni fesinizi giyince nasıl memnun olursanız yeni fikir size bu memnuniyetin daha büyüğünü, daha manevîsini verecektir?”

Yeni Fikir... Evet, ne kadar garip.. Gençlerde yeni fikir niçin uyanmalı? Yeni fikre çalışanlar, niçin -yerden mantar biter gibi- birdenbire Yakup Kadri Bey kadar fikirli olmasın? Eski fikir, tıpkı eski ve yağlı bir setre gibi, taşınacak, daha birkaç sene vücudumuzu örtecek bir hâlde iken değiştirmeyi düşünmek delilik değil mi? Hem buna niçin Yakup Kadri Bey'den, Köprülüzade Mehmet Fuat Bey'den başkası çalışsın?

İşte itiraz biçiminde gençlere söylenilmek istenen sözler, verilen nasihatler... Zaten herkes biliyor. Zavallı yenilik her vakit yeni girdiği manzumede yaşayan eski kurttan mukabele görmüştür. Biz esasen bunu pek tabî görüyoruz. Bizim gördüğümüz mukavemet bize hiçbir vakit yeis vermedi, vermiyor, vermeyecek. Lâkin istiyoruz ki: Bize yapılacak mukavemette ilim Olsun, mantık bulunsun. Lâkin ne kadar yazık ki: Muarızlarımızdan yalnız derin bir asabîlik, nihayetsiz bir ihtiyarlık sızıyor. Onlar, bağıyorlar, söylüyorlar: Gençlik çalışmıyormuş, istikbal karanlıkmiş. Çetin kayalara bile işittirmek istiyorlar. Gençlik çalıştı mı, çalışmak arzusunu gösterdi mi, her taraftan tufanlar kopuyor, volkanlar açılıyor, istihzalar akıyor.

Yakup Kadri Bey, arkadaşlarıyla birlikte istediği kadar eğlensin, gençliği incitsin, gençlik temitokles metanetiyle ilerleyecek, Türkiye'nin feyizli âtilerine koşacaktır. Ben gençliği Yakup Kadri Bey kadar kanaatli görmek istemem, ondan susturucu makaleler, susturucu fikirler ümit ederim. Çünkü: Her şeyden ziyade burada bir memleket hayatı var ki: Mehmet Fuatlar. Yakup Kadri'ler gözünü doldurmuyor.

Ben öyle zannediyorum ki: Her memlekette gördüğümüz varlıklarda mücerret kıymetler yoktur. Her müessese; harikalar, mucizeler sızan ellerin anî temasıyla olmamış. Eğer Yakup Kadri Bey böyle bir şey istiyorsa gençlikte aramasın. Mazi geniştir, onun boşlukları içinde mucizeli şahsiyetler vardır. Selanik gençliği, tekâmül haricinde hiçbir şey iddia etmedi. Selanik gençliği herkesten iyi bilir ki: Yeni Lisan gibi, Yeni Fikir de, Yeni Hayat da muhitin ihtisaslarına ihtiyaçlarına, bünyesine müracaat etmek mecburiyetindedir. İşte Yakup Kadri Bey'in alay ettiği gençlik bunu düşünüyor, düşünüyor ki: Bu müracaat nasıl olabilecek?... Bunu Yakup Kadri Bey gösterirse, ilmî bir surette anlatırsa biz insaflıyız, birden kabul ederiz.

Yakup Kadri Bey: “Yeni Lisan... Yeni Lisan.. diyor. Sizin için kullanılması pek güç bir ziyet olacaktır. Dilinizi irsî, kesbî bütün itiyatlarından tecrit edeceksiniz. Yeni lehçeniz olacak Meselâ “millet” kelimesi yerine bilmem nasıl bir istihale neticesinde buduna inkılâp edecek. “Yaşasın millet” diyemeyeceksiniz. “Yaşasın budun”, diyeceksiniz Boğazımız uzun bir müddet Uygur, turgur, gurgur. ilh... misillü kelimelerin dikenleriyle yırtılacak. Fil-vaki onlar size diyecekler ki: Her gülün bir dikenini vardır; fakat aldanmayınız. Efendiler! İş bu kadarla kalsa yine iyi... Fakat icabında dikenleri tersine de çevireceksiniz: “Nazar-ı dikkat” yerine “dikkat gözü”

“nefha-i ümmid” yerine “ümit üftirüğü”, “sadr-ı azam” yerine “azam sadr” ilh... demeye mecbur olacaksınız. ilh...”

Ben burada birkaç yerde Yakup Kadri Bey’e bütün kalbimle iştirak ederim. Meselâ: Dillerin irsî ve kesbî itiyatları aleyhinde hazırlanacak cereyanların müthiş bir düşmanıyım. Ve eski lisanı işte bunun için sevmiyorum. Yeni ilsan ise büsbütün aksine... “İrsî ve kesbî itiyatları “şiddetli bir taassupla muhafaza etmek, kavmin edebî şuurundan ıstıfalar çıkarmak istiyor. Şimdi Yakup Kadri Bey’in “irsî ve kesbî itiyatlar”dan ne mana murat ettiğini anlayalım. Eğer müsaade ederseniz karilerim, ben anladıklarımı elimden geldiği kadar izah edeyim:

İtiyat muhit ile ve hattın mütekebil münasebetlerinden doğan “istikrarlı ıstıfalar” manasını ifade eder. Bu itiyatlar, dahilî bir vasatı -Milien interieur- tesis edebilirse irsî olabilir; fakat hayatî irtibat -Solidarite biologique- ile ruhî -psychologique- teselsül ve irtibatlar arasında çok büyük farklar vardır.

Lisanlarda da günah başlangıcı -Peche originel- aramak artık doğru değildir.

Yakup Kadri Bey’in müdafaa ettiği esas en ziyade “irsî ve kesbî itiyatlara” istinat ediyor. Canlı ferdin bünyesinden tekevün eden “istikrarî ıstıfalar” muarızımızın zannettiği gibi - bazı şartlar tesiri altında irsî olsa bile “itiyat” manasını ifade etmez.

Daha doğrusu itiyat irsîleşince manası değişir, itiyat herhâlde şuurlu -conscient- ferdin “hariciyyet”den topladığı ıstıfa silsilesinden ibarettir. Lisan, itiyat vücuda getirebilir mi? Biz bunu iyice tedkik edebilmek için evvelâ lisana taallûk eden itiyadın kaç safhada tezahür edebileceğini tedkik edelim:

Madem ki: Her lisanın hususî ahenkleri vardır. Kelimelerini ifade eden seslerin mahreçleri muhtelifdir. O hâlde seslerden cihaz” müteessir olur. Meselâ: Medsiz bir lisan muhitinde yaşamış bir çocuktan dört elif miktarı uzunluğunda bir kelimeyi okurken, tabîî, bir lisan günahı yapar. Uzatmaz, onu itiyadı serbest bırakmaz.

L ‘adülte est lefruit de L ‘education antant que de I ‘heredite. Foullee

Meselâ: bir Annamlı, pek güzel Annamca konuşur. Çünkü ses cihazını ona göre düzeltmişdir. Fakat Fransızca’yı güzelce söyleyemez. Onun çocuğunu Fransa’ya götürmeli Annamcadan bir kelime bilmeden evvel Fransızca başlatmalı. Çocuk, babasının birçok vasıflarına sahip olacak, herkes onun Annamlı olduğunu bilecek, fakat ırkını temyiz edecek bir ses uzvu bulunmayacak. İşte bir terbiye neticesi ki: İrsî değil.. “(Keza sf. 84)

Bundan mâ’ada fert, kelimelerle dimağ arasında doğan, büyüyen itiyatlar sahibi olur. Meselâ ilk dimağî itiyatlarında mütemmimin evvel, isminin sonra gelmesine alışan bir çocuk; bu iki cüz’ün yerlerini değiştirmesinden -karanlıktan aydınlığa, aydınlıktan karanlığa giren şuurlu bir fert gibi - müteessir olur. İlk dimağ itiyatları ona “Nisan yağmurları” yerine “bârân-ı Nisan” terkiibinin manevî kıymetlerini pek muğlâk gösterir.

Biz “yağmur” kelimesinin zihnî kıymetiyle münasebette bulunduğumuz vakit dimağımız onun tesirlerinde hiçbir yabancılık bulmaz; derhal tahlil eder. Hâlbuki:

Baran kelimesi menşurdan geçmeyince renkleri tahlil edilemeyen ziyalara benzer; bizim lisanî menşurumuzdan geçer, tercüme ederiz. Sonra anlatırız.

İtiyat, öyle bir mana ifade eder ki: Kendisinden sızan tezahürler, hemen de ihtiyar haricindedir. İtiyat tekellüflü hadiseler yaratmaz. Hâlbuki: “Bârân-ı Nîsân” terkibi dimağda evvelâ tekellüflü bir hadise hâlinde doğar bu terkinin muttarit tesiri altında olan fert biraz sonra buna da alışır. Çünkü: Tekerrür, tesirsizlik demektir. (Alexandre Bayen corps et esprit)

İrsî ve kesbî itiyat, bu mu?

Lisan, bir de zevkî daha doğrusu bedâî -esthetique- itiyatlar tesis eder. Herkes kozmopolit olmamak şartıyla! kendi dilinin çıplak ve sade olsun, bütün kelimelerinde nihayetsiz bir samimîlik bulur. Kendisinin en hakikî duygularını yalnız o kelimeler susturur. Yalnız o kelimeler, kendisine ezelf aşinalıklar gönderir.

Yukarıda yazdığımız satırlardan şu üç netice çıkar:

1. Lisan, garizî -Physiologique- itiyatlar yapar.

2. Lisan, ruhî itiyatların anasıdır.

3. Bedâî bir itiyat temin eder.

Şimdi Yakup Kadri Bey bu üç şekilden hangisine itiraz ediyor? Birincisine ise eski lisan henüz o itiyadı vücuda getirmemiştir ki: Yeni Lisan onu bozuyor diye feryat edilsin. Çünkü: Yukarıda dediğimiz gibi- Yeni Lisan, itiyadın bütün kuvvetiyle taraftarıdır.

Kelimeleri, ilk hecesi nasıl başlarsa öyle bitirmek lisanî bir itiyattır. Lisanın ahengidir. Bu lisanî mevcudiyet; bizde “ihtiyarsız hadiseler” hâlinde faal olmaya başladığı vakit itiyada sahip olmuş oluruz. Ve bu hiçbir vakit boğaz yırtmaz. Meselâ: “Güneş” kelimesi lisanî itiyadın bütün şartlarını havidir. Bunun yerine “âfitâb”, “hûrşîd” terkinini alırsak girintili çıkıntılı bir ses manzumesi -systeme- içinde boğulmuş oluruz.

Lisanın husule getirdiği ruhî itiyada gelince, bunu yukarıda söylemiştik. Eski lisan temin etmemişti, zaten. Çünkü: Ruhî itiyatta ilk “ana intibaları”nın dimağ üzerinde hakikî ve müessir tesirleri şuursuz -inconscient- bir hâlde “âmil”dir. Meselâ “I lasan kırmızı gülü kopardı. “diyoruz, değil mi? Burada “kırmızı gül” terkibi bize şuursuz bir hâlde hulûl eder. Çünkü: İtiyadın bütün hadiseleri bizim haberimiz olmaksızın hâcis -spontane- bir tarzda doğar. Hemen de hakikî bir teheccüs -automatisme hâlinde faaliyetine devam eder. Hâlbuki:

P.Janet’ye göre değil M. Nermi geçen nüshamızda bu gibi kelimelerin ne maksatla kullanıldığını izah etmiştik. Tahrir Heyeti.

“Kırmızı gül” yerine “gül-i ahmer” dersek bu, dimağ üzerine yumruk şiddetiyle iner; çünkü: Yabancı bir intiba vücuda getirecektir. Yeni Lisan, ilk intibalardan tekevvün eden “İtiyatlar”ın şiddetli taraftarıdır. O kat’ iyen istemez ki: İtiyat hilafında

bir tabir, bir terkip kullanılsın. Yine o istemez ki: İtiyada kat'iyen uygun düşmeyen “ebhâr-ı bî-nihaye” terkibi “nihayetsiz denizler”e tercih edilsin.

Gelelim bedâî itiyada... Tabî “zevk” için ben bir “miyar” tavsiye etmeyeceğim. Çünkü: Bunun imkânsızlığını pek güzel biliyorum. O kadar da insafsız değilim ki: Yakup Kadri Bey gibi “zevk”imin diğerlerine de “mikyas” olmasını isteyeyim.

Şu kadar var ki: Kelimelerin lisanî zevkinden bahsedildiği vakit o lisanın dairesi, ahengi haricinde bir şey anlaşılmaz. Meselâ: Yanılmıyorsam, Fransızcada “ahenkli kelimeler” kendi lisanî heyet -representation-’i dahilindedir. Bir kelimenin lisan zevkine malik olması, lisanın müteessir olduğu tekâmüllere, istifalara muvafık ve muntabık bulunması demektir. Başka bir lisana göre güzel ve ahenkli olan kelimeler, yeni girdiği lisanın vasıflarını haiz olmadıkça çirkindir; zevke muvafık değildir.

Meselâ: Pek iyi görüyoruz ki: Yakup Kadri Bey, itiyadına uygun düşmediği için, “budun” kelimesinden ürüyor. Hem “budun” kelimesinde lisanî ahenk var. Lâkin eski lisan ediplerinin dediği gibi diyeceğim, mehcûrû’l-istimâl... acaba Türkçe -kelimeler itibariyle değil (atf-ı lihâza), (seng-i meksûr), (şîr-i feyyâz), (tâc-l hürriyyet), (tûtî-i sebz-minkâr) ilh... Terkiplerine nasıl bir itiyat ile bağlıdır? Ben kendi hesabıma, tekrar iddia ediyorum, böyle bir itiyat yoktur. Bu terkipleri -herkes gibi Yakup Kadri Bey de - sonradan öğrenmiştir, buna eminim. Acaba neden? Zevki (yürümek) kelimesinin salim tevдилerinden hoşlanırken sonraları (kâdime-cünbân) manasızlığında daha derin bir munislik, ince kalın heceler ahengimizden pek uzak mahlûtlarında daha fazla (şîir) aradı? Yakup Kadri Bey ihtimal ki: Bunun farkında değildir. Lâkin bu hatalı yolu, kuru ve kayalı uçurlara çıkan bu yolun saf yolcularını tenvir etmek, daha emin bulundurmak için Yeni Lisan’dan başka bir çare olmadığını pek iyi bilen gençler vardır. Yeni Lisan’ın Esperanto gibi icat edilmiş bir lisan olduğunu iddia edenler, en adi iftiracılar. Yeni Lisan maşerin ruhî ihtiyacından doğmuş ictimâî bir hasıl - produit-dır. Vicdanlı bir muarız Yeni Lisan’ın müstakil Türkçeden başka bir şey olmadığını pek güzel bilir.

Lisanî bir hakikattir ki: Başka bir dil bilenler, hususiyle şairler, edipler çok defa kendi dillerinin kelimelerinde istedikleri ahengi, inceliği, mana genişliğini, kuvveti bulamazlar; neden acaba? Çünkü: Ana dilindeki kelimelerin manası kat’îdir, pek vuzuhlu bir tarzda intiba eder. Hiçbir müphemiyet vücuda getirmez. Hâlbuki: Duygularının nihayetsiz coşkunklukları içinde çırpınan şair; bu genişlikleri kaplayacak kelimeler bulmak mecburiyetindedir. Şairin keskin gözleri bu kelimeleri nerede arar?

Ecnebî bir lisan tahsil edenler, bilirler tabî. Yeni tahsil edilen lisan, sesli, sessiz heceleriyle dimağ ve hassasiyet üzerinde ilk tesirlerini fena veya iyi bir tarzda ifa eder. Çok defa ecnebî, tahsil ettiği lisanın kelimelerinde genişlikler, ihata edilmez ahenkler bulur. Çünkü: Ecnebî bu kelimelerin manasını tamamiyle anlayamamıştır. Ona göre her kelime bütün bir şümül ifade eder. Ballı diyor ki: “Dillerin bedâ’î ahenkleri, musikîlikleri hakkındaki fikirleri tedkik etmek pek faidelidir. Bu fikirler; ana diliyle, ecnebî dili arasındaki mukayeseden, o dilleri söyleyen kavimler hakkındaki -prejuges-lerden, an’anelerin kavimlere izafe ettiği hatalardan, meziyetlerden müteessir olur. Meselâ: Almanca, Fransızlarda ahenksiz bir lisan telâkki edilmiş. Hâlbuki: Büsbütün başka bir telâkki kazanan İspanyolcada Almancadan daha sert kelimeler vardır.

Demek oluyor ki: Bir lisanı ciddî tetkikleri yapılırken evvelâ o dilin müteessir olduğu cereyanları, ilmî bir tarzda münakaşa etmek icap eder. Şimdi biz (doğrudan doğruya intiba etmeyen) ecnebî kelimelerin müphemliğinden ne derecede istifade edebiliriz? Kendi kelimelerimizle yapabileceğimiz timsal-symbole-leri Arapçanın, Acemcenin milyonlarca kelimeleriyle mi temin edebileceğiz? Hatalarımızı acaba ecnebî kelimeler örtecek mi?.. Hayır, karilerim, bizim ahenkli ve çok manalı bulduğumuz ecnebî kelimeler - Ballı'nın dediği gibi yalnız bizde o tesiri yaşatabilir. Yoksa o kelimeler kendi "lisaniyyet"inde, ancak tercümeleri kadar bir tesir ve ifadeye maliktir. Meselâ: "leyl-i râkid" terkiibini tercüme edelim:

"Durgun gece.."

Bana sorarsanız "durgun" kelimesi pek ahenklidir, "gece" kelimesi de "leyl"den güzeldir. Bu kelimelerin yalnız bir kabahati? vardır. Dimağımızla münasebette bulunduğu vakit bizi yormaz. Dimağımızı müphemiyetler içinde çalkalandırmaz. Hâlbuki: "leyi" öyle değil "leyi", ikinci bir intibadır. Dimağımızla münasebette bulunduğu vakit bize geniş müphemlikler yaşatır: "Gece", bize neler veriyorsa, çağlayanlar karanlıklarla nasıl yıkaniyorsa, gecenin boşluklarına gizli fısıltılar nasıl sürünüyorsa "leyi" bunların üstünde bir timsal hediye ediyor; fakat leyl kelimesi bütün bu incelikleri kucaklayacak kadar geniş midir? O kadar güzel midir? Bir Arap, "leyi" kelimesinden böyle incelikler toplayabiliyor mu? Hayır, hayır, hayır..."leyl"i "leyi" yapan Türk ruhudur. "leyi"e bu ince tahassüsleri tevdi eden, onu geniş müphemliklerle dolduran benim, sizsiniz. "Leyl"i bu kadar yükselten bir ruh, "gece"yi niçin yerlerde süründürsün?

Ben "leyl-i râkid" terkiibini misal olsun diye yazdım, "Leyl-i râkid" terkiibi belki de benim çıkardığım manalardan az veya çok şeyler ifade eder, orasını bilmem. Yalnız böyle bir ruhî araz mevcut ya.. o kâfi.

İşte Yakup Kadri Bey bunlara itiyat diyor. Hâlbuki: Pek âlâ görüyoruz ki: Bu terkiplerin biri Fikret Bey'in hoşuna gidiyorsa, mutlaka Halit Ziya Bey onu daha ruhsuz buluyor, Mehmet Fuat Bey, Ahmet Haşim Bey daha başka türlü, tabii... lâtife etmiyorum, her eski lisan şairi Ferheng-i Şuûrî'de, Ahterî'de, Lügat-i Naci'de en mehur kelimelerin kulağından tutuyor, inlete inlete edebiyat sahasına getiriyor. Bunlar itiyadı hiç bozmuyorlar, değil mi? Meselâ: "Rencîde-i rükûn" terkiibi. rükûn" kelimesiyle, "budun" kelimesi arasında ne fark var? "rükûn"un alınmasına müsaade eden bir şair, "bir hikâyeci vicdan"ı, "budun"un kullanılmasına niçin müsaade etmesin? Yoksa bizim zevkî mi'yarımız Yakup Bey midir, Fuat Bey midir? Yeni Lisancılar, "istimzac"larında lisanı nasıl bir hareket tutacaklarını, eski Türkçe kelimeleriyle ne derecede münasebette bulunacaklarını yazmışlardı; "Yeni Lisan"ın bedâeti hakkında birkaç söz söylemişlerdi.

Yakup Kadri Bey, bizim bin kere izah ettiğimiz şeyleri tenkit edecek yerde, haberi yokmuş gibi kalemini oynatıyor, genç karilerini gürültülerle şaşırtmak istiyor; onun için etek etek yanlış deliller getiriyor. Hâlbuki: Asıl boğazı, itiyadı yırtan lisan şimdiki Osmanlıcadır. Yakup Kadri Bey - farkına varmadan - boğazının yırtılmasına razı... Fakat ne demek istediğini o da bilmiyor. Fikir-timsal -pensee symbole- yapıyor. Şimdi muarızlarımızın ne demek istediklerini anlatayım:

Türkçede şairin, hikâyecinin hislerini uyutan terkipler, daha birtakım şeyler yokmuş, Yeni Lisan ahenksizmiş, eski lisanın semalar kadar yüksek vazifesini yapamıyormuş. Bu her şeyi kısa bir intihaiyet -finalite- altında görenlere göre pek doğru.. Ben de kat'î bir hakikate isyanla şöhret kazanmak isteyenlerin ruhiyetini taşısam böyle düşünmeye mecbur olurdum. Yeni Lisan ahenksiz midir, acaba?. Hayır!..

Arap ve Acem kelimelerinin edebî an'anelerimizdeki çirkin tesiri* bizim ecnebî ruhiyetimizi müthiş surette boğmuştur.

Kavmî ve edebî an'anelerimiz bize gösteriyor ki: Arapça, Acemce lisanların hemen de en güzeli telâkki edilmiştir. Ve bu telâkkî bütün kuvvetiyle amil olmuştur. Bunun içindir ki:

“Farisî ve Arabî'den iki Şehbal ister,

Tâ ki pervâz-ı bülemlend eyleye ankâ-yı sühan.”

beytini bugün bile okuyan, okudukça vecdlere, cezbelere düşen gençler mevcuttur. Evet, şairle ben de biraz aynı fikirdeyim. (Sühan, anka gibi pervâz-ı bülemlend eylemek İsterse mutlaka Farisî'den, Arabî'den) iki (şehbâl-i cesîm) almalıdır. Ve o vakit edebiyat, ne parnaslar, ne timsalciler ilh... görür, dehşetli bir “ankacılık” içinde çalkınır, durur.

Ecnebî kelimelerde bulduğumuz “aheng”in “şümûl”ün nakıs “intiba”lardan doğduğunu anladıktan sonra bu “dimağî galat” a aldanarak istihzacı bir kalemler meydan okumaktaki büyük ve kuvvetli manasızlığa gülmek elden gelmez. İnsafli karilerim, eğer Yeni Lisan cereyanını iyice takip etmişlerse hatırlar ki:

Yeni Lisan bu (dimağî galatı -bazı şartlar dahilinde- tahdit etmemiştir. (Terkiplerin şümûlü, müphemliği) altında şöhret avlayanları gücendirecek bir hudut çizmekle iktifa etmiştir; fakat Yeni Lisan, hiçbir vakit Servet-i Fünun gençlerinin bağırdukları gibi - tabîî cereyanı bozmamış; bizi ne Şiraz'a, ne Camiü'l-Ezher'e ne de sevgili Karakurum'a götürmemiştir. Karakurum'u sevmeyenler, onun bize hediye ettiği dili kaba, çirkin bulanlar, istihzadan kendilerini alamıyorsa bir Yunanlı kadar lisanî mazilerine samimiyetle mütehassis olmak da ellerinden gelmiyor mu.

Lisan, madem ki: İctimâî bir iştir. Ballı'nın dediği gibi, “şimdi” esastır. Her lisanıda görüyoruz, fen, “şimdi”nin dışarısına çıkmıştır. Lâkin edebiyat öyle mi? Edebiyat bir şaftıyla lisanın “beyan?” hududunu geçer.: Lisanda; bünyesini bozan iğrenç araziyetler tekâsüf ettirmez, Yeni Lisan bunu istiyor:

-Lisanımızın bünyesini bozmayalım.. diyor.

Bu fennî, mantıkî iddiayı, “düşünceler, arzular “yıkamaz.

Lisan, madem ki: Sesleriyle, heceleriyle cemaatte, kavimde, millette bir hususî “şuur” vücuda getiriyor. Bunu bir iki kişinin -çocuk oynacağı gibi- yapamayacakları,

* Arapça güzel bir lisanıdır. Fakat her lisanın hususiyetleri vardır ki: diğerine benzemez. Arap lisanının hususiyeti Türkçemizi istilâ ettiği vakit bizde yabacı, çirkin bir tesir bırakmıştı. M.N.

bozamayacakları tabiidir. Onu cemiyette hâkim zevk tadil ve ıslah edecektir. Hatta lisan, Ballı'nın dediği gibi, kavaidcilerin sert ve bunaltıcı hücumlarına, itirazlarına rağmen cereyanına devam eder. Bu, madem ki: Doğrudur. O kadar korkmaya, telâş etmeye hiçbir hakikî sebep yok demektir.

Yeni Lisancılar, neşrettikleri “istimzac”da mehcurluk -archaisme -u kabul etmişlerdi. Yeni Lisancılar, bununla lisan hususunda “istihâleci” olduklarını pek güzel gösteriyorlardı. Yeni Lisancılar, tekâmülcüdür. Müthiş bir inat ile “şimdi” nin kalacağına iman etmezler. Ve bu itikatları onları asırların karanlıkları içinde boğulan kelimeleri diriltmekten men eder. Yeni Lisancılar bunu birçok kereler söylediler. Yakup Kadri Bey azıcık insafılı ise hatırlar. Biz biliyoruz ki: “olmağın, itmegin, bulmağın, olısar, gelübdür. Yapaşız, oldukda, hatta bir dereceye kadar olduğundan “fiillerini yaşatmak imkânsızdır. Çünkü: Lisanî mülkiyet -domain-in haricine çıkmıştır. Yeni Lisancılar, biliyorlar ki selikamız, birçok ıstıfaların mahsulüdür. İstıfa, lisanın her cüz’ü üzerinde tesirini göstermiştir. Meselâ: “Ben, sen, o, biz, siz, onlar “zamirlerini bugün pek mebzul bir surette kullanmıyoruz. Çünkü: İstıfa; onların bolca kullanılmasını lüzumsuz saymıştır. Dikkat ediyor musunuz, Yeni Lisancılar, bu fikrin müdafî olmakla hata etmiyorlar, doğru bir yola gidiyorlar. Yakup Kadri Bey, ciddî münakaşa etmek istiyorsa onu kimse men etmiyor, istihzâlı üslûplar, hiçbir vakit pek büyük manalar ifade etmez istihza, aczin, yesin, doğurduğu çocuklardır ki: Derin tereddütlerle, üzücü korkularla dolaşır. Onda yıkacak kuvvet yoktur, emin olmalı. Acz, yerlerde sürünür.

“Yeni Lisan fenadır” dememeli. Neresi fena ise, neresi fennî, mantıkî değilse orası izah edilmelidir. Biz, “yel değirmeni mücahitleri” ne mahsus vakarlarla savrulan tenkitleri, felsefesini Morphee'nin yorgun kanatları altında gölgelendiren tarikat müntesibi Filozof Rıza Tevfik'ten işittik. Biz Yakup Kadri Bey'e tekrar söylemek isteriz ki: Yeni Lisancılar şiveye, selikaya yıkıcı yumruklar indirmeyecekler, yalnız lisanımızdaki yabancı şiveleri, yabancı beyanları şiddetle öldürmeye çalışacaklar,

Pek iyi biliyorsunuz ki karilerim, yabancı şiveler; yabancı kelimeler manasını ifade etmez. Yabancı şiveler öz kelimelerin yabancı hisleri ifade edecek surette öz ve yabancı kaideler altında terekübünden tahassul eder. Şivelerin hükmü -arbitre-, kullanılan lisanıdır. Meselâ: “nihâl-i ümmîd, geştî-i hayât, dârû-yı tesellî, besâtîn-i fikr ü marifet, meşîme-i şeb, nân-ı azîz samanı kesmek, güzel dişli olmak ilh... “terkiplerini, ifadelerini dilimizde yaşatmak şivesizliktir. “şamam kesmek”ten - Fransızca bilmiyor farz ediniz - “gücenmek” manasını çıkaracak çok kişi bulabilir misiniz? “Güzel dişli olmak”, “iştihali olmak” manasına geliyor. Bu fiilden bir Türk böyle bir mana çıkarabilir mi? Biz bu fiilleri bu manada kullansak doğru mu olur, şivemize uyar mı. Hayır. Acaba terkipler?

Terkipler esasen üstü kalın ve çetin kelimelerle örtülmüş şivesizliklerden başka bir şey değildir. Meselâ: “Ümidim kalmadı, ümidim söndü. “ibarelerinden anlıyoruz ki: Lisaniyetimiz ümidi dallı, budaklı ağaç gibi kabul etmemiştir. Lisaniyet, ümidi kaçıcı, sönmü bir “ziya” gibi görmüştür, ötekiler de bunun gibi... Esasen bu terkipler Türkçeye tercüme edilince şivemizle ne kadar münasebetli olduğu meydana çıkıyor. Şunu da söylemek icap ediyor ki bu terkipler bir Acem'in de, bir Arap'ın da hoşuna gitmez. Çünkü: Terkipler Acem, Arap kaidesiyle yapıldığı hâlde -son zamanlarda-şairin büsbütün zevkî içtihadına ait bir şey gibi kalmış. Biz şairlerin zatî zevklerine,

hiçbir şey diyemeyiz. Fakat bu terkiplerde bir “Esperantoluk” var. Türk zevkine, Arap zevkine, Acem zevkine uymuyor. O hâlde ne acaba! Kim bilir! ..

Yeni Lisancılar buna itiraz ediyorlar.

Letourneur “edebiyatın tekâmülü” nü izah ederken diyor ki: “ilk aşiretlerin sıkı irtibatı; bedâeti müşterek bir hâle koymuştu. Zâtî terennümler, ibtidâilere hemen de yabancı... Yalnız fuegiens’te zâtî terennümler var. Bunun da en büyük sebebi, irtibat bulunmamasıdır, anarşidir. Bu terennümler chant bir kelime mot, hatta tek bir heceden ibaretti. Müterennim onu tekrar ederdi. Cemiyet hayatı; dili ve iptidaî şiiri yarattı. Edebiyatın sahasını tedkik ederken, iyice görüyoruz ki: Edebî bedâet, edebiyat; kavimlerin, cemiyetlerin siyasî müesseseleriyle irtibatını kesmemiştir. Acaba sanatkârlar -medenî cemiyetlerde bile- nasıl olur da ictimâî ve siyasî muhitten büsbütün tecerrüt edebilirler. Nasıl tecerrüt edebilir ki: Fikirleri, taazzufları onun havasını teneffüs etmiştir. Edebiyat, büsbütün şahsî oluyor. Bunu görüyoruz; fakat şair, edim muasırlarının zevkenden, âdetlerinden... ıstıfalar topluyor. Edebiyat, muhit ile büsbütün yabancı kalmıyor. (Charles Letourneur, E. Liltcraire sf. 22, meâlen tercüme).

Bedâet ve onu hariçlendiren şeyler madem ki: Muhite müracaat ediyor; madem ki. Kıymetin tefekkürü için hususî vasatlarla müteessir şahsiyetlere muhtaçtır, o hâlde Yakup Kadri Bey sıkılmasın, Yeni Lisancılar, bu münasebetleri zaten kıramazlar. Edebiyat, ictimâî ve siyasî müesseselere nasıl yabancı olamazsa onu terennüm eden, onu yaşatan dil de tıpkı öyle kavmin ruhu, duygusu haricinde dolaşamaz. Yeni Lisancılar, Türkçeyi “anarşi” hâlinde görmek istemiyorlar ki: Dilin bütün kavmî rabitalarını bozsunlar. Her şairin zevkine, keyfine göre bir dilin -üslûp değil- yaşamasını muvafık bulsunlar. Hiç nasıl tasavvur olunabilir ki: Türkçe teneffüs eden bir edebiyat, onun tesirinden hariç yaşamaya çalışsın? Edebiyatın teneffüs ettiği diller kavmî midir, acaba? Dillerin “sosyalist”i “beyne’l-milelci” si var mı? Bunu lisanla pek az uğraşmışlar bile itiraf eder, her dil, kavmîdir.

Fakat Yakup Kadri Bey’e soruyorum, kavmî rabitalarından, kavmî istiklâlinden mahrum bırakmak istediğiniz bir dil, nasıl oluyor da kavmî oluyor? Nasıl oluyor da Türkçe başka bir bayrak altında yaşarken “müstakil ve hâkim” olabiliyor? Kendi istiklâline delâlet edecek nesi var, zaten... Bulgarlar “mükâtebe” kelimesini Fransızcadan almışlar. Fransızcada mükâtebeye correspondance inofficielle -derler. Bulgarcada sıfat evvel, mevsuf sonra getirilerek inofitsielna koresiondanu tarzında her iki kelime lisanın kavmî ahengine uydurulmuştur. Bulgarlar, bu terkibi Fransızcada olduğu gibi kullanamazlar mıydı? Bulgarlara göre o Fransızca terkipte o canım incelikler yok muydu? Fakat Bulgarlar niçin “mektup” kelimesinin ıstikaklarını kullanmamışlar? Çünkü asıl İslâvca kelime bir dereceye kadar mehur olmaya başlamıştır. Onu yaşatmak, diriltmek fenne, mantıka, lisanın tabiî tekâmülüne muvafık değildir. Yeni Lisancılar bu fikirdedir, tekrar ediyorum, istihaleyi kabul etmişlerdir.

Lisan, tabiî tekâmülünü takip ederken, duygularını tercüme ettiği kavmin ruhiyetiyle mütenasip ıstıfalara uğrar; en münasebette bulunduğu edebiyatın nüfuzu, bünyesine şiddetle hücum eder, kelimelerinden bir kısmını mazide bırakır, bir kısmını başka manalarla süslendirir. Bir kısmını diğer lisanlardan alır; onları çok defa kavmî münasebetlerinden, manalarından ayırır. Lisan, tekâmülünde devam ederken,

mazisinde bir yığın kelime toplanır ki: Buna mehcurluk -archaisme- derler. Lisanda mehcurluk üç safhada tedkik olunabilir:

1. Kelime mehcurlukları,
- 2.Şive, beyan mehcurlukları,
- 3.Sarfve nahv mehcurlukları,

Bütün bu üç safha için size güzel bir misal: Türk Yurdu'nun birkaç zaman evvelki bir nüshasında Çestanî İl Beği'nin hikâyesini okuyunuz. Ne kadar yazık ki: Her kavim lisanının tekâmülüne ait izleri muntazam gösterebilirken biz misal bulamıyoruz, çünkü: itiraf edelim dilimiz yok ki..

Fuzûlî'nin Hadîkatü's-Süeda'sında, mesalâ: Biz bir şey göremiyoruz ki: Söyleyelim. Kelimeler, zaten mehcür. Hatta ihtimal ki Araplarca, Acemlerce bile mehcür.. Şiveye, beyana gelince ah o da öyle... Sarf ve nahv zaten yok ki.... Bunların hiçbir safhası kavmî lisana azıcık temas etmemiş bile... Çünkü: Bunu anlamak güç değil.. Fuzûlî nesirlerinde ne kadar azaplı bir üslûp sahibi ise şiirinde o kadar başka... Demek ki: Bu sabih ve mütemevvic lisan, bize takip ettiği cereyan hakkında hiçbir fikir veremeyecektir. Daha sonralara gelelim.. Lisan. müthiş surette kesafet peyda ediyor, onu kaybediyor. Nihayetsiz bir karmakarışıklık zavallıyı ikide birde kucaklıyor, bu hal “üdeba-yı cedîde” ye kadar geliyor, Asıl felâket burada zaten. Fikret'i görüyoruz. Meselâ: “edîm-i arz “terkibini kullanıyor, “yakar bazan güneş fevka's-semâ bir şem'a-i beyzî” gibi mısraların şairi oluyor. Lisan biraz müstakil oluyor, takip edeceği tekâmül yolu taayyün etmeye başlıyor. Lisan, müstakil oluyor, cümlesinden pek büyük şeyler anlamamanım rica ederim, karilerim. Yalnız garbı emmeye başlayan edebiyata Fuzûlî ve Kânî lisanı kâfi gelmiyordu. Edebiyât-ı Cedîde Türk sarfına, Türk nahvine küçük bir muhtariyet verdi, bu muhtariyet, hiçbir vakit istiklâl manasını ifade edemezdi; çünkü: Lisanda hâlâ Arapça, Acemce müthiş birer hâkimdi. Her ikisinin kaideleri, şiveleri yaşıyordu. Demek oluyor ki: Türkçe her lisanın takip ettiği tekâmülden başka bir yola doğru gitmişti. Kelime; şive, beyan ;sarf ve nahiv mehcurlukları ne Türkçenin ne Arapçanın, ne de Acemcenin arzusuna muvafık değildi. Üdebâ-yı cedîde, yalnız sarf ve nahvin “muhtariyet”ini temin edebildi. İşte o kadar...Ara sıra Türkçe terkipler, Türkçe edatlarda geçiyordu. Yeni Lisancılar bütün bu kapitülasyonların lügavî zamanı gelmiş olduğunu anlamışlardı. Bu çetin ve manasız lisana karşı fennî ve mantıkî bir isyan hazırladılar. Ve eski lisandan ayrıldılar. Lisanın istiklâlini ilân ettiler. Acaba Türkçe “müstakil” yaşayabilir mi? Bütün lisanlar; kendi kaideleriyle müstakil yaşarlarken Türkçeye bu hakkı vermemek müthiş bir insafsızlıktır. Bu salâhiyyet Yakup Kadri Bey'in Mehmet Fuat Bey'in ilh. ellerinde değildir.

Bugün Yeni Lisancılar, olabilir ki: Pek çok şeyler isterler, bir ok fikirler ileriye sürerler; fakat bütün bu iddialarına, emellerine, nail olabilirler mi? Orası da şüpheli... Çünkü: bu fikirleri muhitin edebî şuuru muhakeme edecektir. Fazla emelleri, ifratlı arzuları “nesl”i takip eden ıstıfalar “tadil edilmiş” bir hâle koyacaktır. O hâlde -tekrar ediyorum- Yakup Kadri Bey'in o tuhaf telâşları pek beyhude... Yeni Lisan galip geliyorsa muhit hazırlanmış demektir. Bunu öldürmek kimsenin elinde değildir. Pek iyi görüyoruz ki: Türkiye, korkunç mazisini tedfin ederken evvelâ dilinin zavallılığıyla müteessir oluyor. Birçok muharrirler, edipler, şairler lisanımızdan, harflerimizden

şikâyet etmeye başlıyor. Bütün bu şikâyetler, hakikî bir ihtiyacın mahsus olduğunu gösteriyordu. Demek ki: Muhit bu ihtiyacı takdir etmişti. Biliyordu ki: Böyle alîl bir lisan, ona hiçbir şey hediye etmez, edemez.

Bundan birkaç ay evveldi, Paris “Şark Dilleri Mektebi” Türkçe muallimi Mösyö Jean Deny ile görüşmüştüm. Kendisine edebiyatımız, dilimiz hakkında birçok şeyler sordum. Tabîî böyle bir muallimin lisanımız hakkındaki tetkikleri bence pek faydeliydi. Mösyö Jean Deny pek nazik bir zat olduğu için ediplerimiz, şairlerimiz hakkında azıcık lütuflu bulundu:

-Fakat dedi, sizin pek büyük bir şairiniz var: Mehmet Emin Bey. O güzel yazıyor ve ben yalnız o üslûbu beğeniyorum. Arapça, Acemce terkiplerle lisanınız pek garip oluyor.

Ve ben Yeni Lisan cereyanlarını kendisine uzun uzadıya anlattım. Birkaç saat güzelce görüştük. Mösyö Jean Deny pek iyi Türkçe biliyor, en muğlak şiirleri hiç zahmet çekmeksizin anlıyor. Demek istiyorum ki: Jean Deny anlaşılması kolay olduğu için Mehmet Emin Beyi takdir etmiyor. Bilâkis onda bir büyüklük buluyor, dilin sadeliği değil, dilin istiklâli, Arap, Acem boyunduruğundan kurtulmasını temin ediyor. Artık bugün kat’iyen anlaşılmış bir hakikattir ki:

Bugünkü Osmanlıca -şartları aranılmış olsa- esasen lisan olmaktan pek çok uzaktır. Yeni Lisancılar, istiyorlar ki: Müstakil Türklüğün esir lisanı olmasın.

Lisanı esaretten kurtarmak demek onu rahatsız eden cüz’lerin, terkiplerin yerlerini değiştirmek değildir. Sadr-ı azam diyecek yerde azam sadr gibi... Yeni Lisancılar pek iyi hatırımdadır, istimzaclarında: Sadr-ı azam, bab-ı âlf.. gibi kelimeleri tasrih etmişlerdi. Yeni Lisancıları kabul ettikleri kelimeleri, “kabul etmiyorsunuz...” diye şaşırtmaya çalışmak pek âlimce bir hareket olamaz. Lisaniyetin mülkiyetine giren terkipleri biz atamayacağız. Meselâ:

Arz-ı hâl kelimesini kaldıramayacağız. Fakat nefha-i ümmîde ve arkadaşlarına gelince var kuvvetimizi sarf edeceğiz.

Yeni Lisancılar, mevzu ile mütenasip düşmek şartıyla bazı mehcür kelimelerin İstimalini tavsiye ederler. Meselâ: Timur Han’ın Semerkant’ta topladığı “şura” yerine “kurultay” mehcürünü kullanmakta bir beis yoktur. Rayhştağ, subraniye, dragon kelimeleri de bundan başka bir şey değildir. Lâkin teessüf ki: Dilimizde bizi mazimizin mahsulleriyle ara sıra zevkler içinde bırakacak bir şeyimiz yok, fakat şurasını söylemek isterim ki: Yeni Lisancılar, terkipleri hiçbir vakit “mehcurluk” kelimesinin delâlet ettiği lisanı mana ile tavsif edemez; çünkü: Mehcurluk lisanın öz bünyesiyle alâkalıdır. Lisanın bünyesine katılan yabancı ve zararlı maddelerin terk edilmesi: Unutulması; tekâmül tesiri altında bırakılması demek değildir.

Muarızlarımız ihtimal ki: Diyecekler:

-Dilimizde birçok ince Arapça, Acemce terkipler var, onları kaldırsak, onların temin ettikleri incelikleri ne ile ifade edeceğiz? Ve bu edebiyatımız için bir noksan olmayacak mı? Çünkü: Lisanımızda onların mukabilleri yok...

Evet, pek doğru... Lâkin meseleyi iyice tedkik edersek bizim lehimizde birçok deliller bulmak mümkündür. Arapça, Acemce terkiplerin incelikleri “nakıs intibalar” dan ileri geliyor, bunu söyledik. İşte onları kaldırırsak edebiyatımızdan o terkipler kalkmış olur ki: Cümlelerde bir daha terkip görülmez. Tabîdir ki: Terkipler cümlelerde olmazsa lisan binlerce terkinin yükü altından kurtulur. Ve bu belki bir noksan? Olur. Lisan yalnız bunları kaybedecek, edebiyat bu muğlak terkiplerin boşlukları altında saklanamayacak, emin bir “melce”den mahrum kalacak. Bunların mukabilleri olmaması cihetine gelince -itiraf etmek mecburiyetindeyim- yoktur, ve olamazdı zaten. Çünkü: Bugün terkiplerle; kavimlerin şiveleri, hassasiyetleri arasında bir münasebet vardır. Meselâ: İranlılar güneşe “Tâvûs-ı zerrîn-per” demişlerse Araplar “necmü’n-nehâr” terkiplerini daha münasip bulmuşlar. Bir Arap, “tâvûs-ı zerrîn-per” den; bir Acem “necmü’n-nehâr”dan hoşlanmaz.

Birçok terkiplerin mukabilleri olmaması şivemizle tevafuk ve tetabuk etmemesinden ileri gelir. Meselâ: Biz Fransızcadan bir tercüme yaparken bunu pek güzel anlarız: Birçok ibarelerin terkiplerin mukabillerini bulamayız. Lisana isyan ederiz. Hâlbuki: Pek tabîî. Şiveler, lisanların “hariç” le teessür dereceleri müthiş bir surette tehalüf ettikçe mukabillerini bulmak da o kadar güçleşir. Bizim dilimizdeki birçok “beyan”ların ne Arapçada, ne Acemcede, ne de Fransızcada mukabilleri yoktur. Her lisanı böyledir. Buna itiraz etmek lisanî cereyanları iyice tedkik etmemiş bulunmaktan ileri gelir.

Meselâ arkadaşları arasında lisana ehemmiyet verdiği pek meşhur ve mütevatir olan bir şairimizin şu parçalarındaki terkiplerde şivemizin hükm olabileceği “beyanlar” var mıdır:

Kavurmuş “âteş-i seyyâl-i girye” dâdesini;

Döküp zamân zamân “ecfân-ı hûn-çekân”ından

Uzak ufuklara bir “iştiyâk-ı pür-halecân”

Okur “neşîde-i derd-i herem-resîde”sin

Başka bir parça:

Düşen her “dem’a-i mevhûme” “ecfân-ı sefid”inden

İnerken pür-harâret “ârız-ı sengîn”i titrerdi.

Güzâr eylerdi bir sis “cephe-i sevdâ-bedîd”inden

Bu mermer sanki: Bir “zî-rûh” idi. “zî-rûh-ı muğber”di.

-Nedir san ‘at ki taşlar canlanır “sihr-i temâs” ıyla

Nasıl “berk-i dehâet”dir ki lemh-i “inikas” ıyla

“Hayât- engîz” olur, bir “kitle-i câmid” de? hayretler!

Başkası

Münevver (nergis-i çeşman) ı (handan-ı tarâvet) tir
Muattar (sünbül-i giysfi) su (talan-ı şetarettir) ..
Müzehher (sîne - i üryan) ı (lerzan-ı muhabbet)tir,
Mayıs bir köylü kız, bir (şûh-ı fettan-ı tabîat)tır.

Bir başkası

Bazen (sürûd-ı bûse) kadar tatlı bir sadâ,
Bir şâirane (zemzeme-i saf-ı selsebîl),
Tekrîr ederdi (sem-i hayâlimde), (bî-mesîl)
“Bir aks-i cân-ruba,
Bazen (zılâl) içinde, (sükût-ı şebâne) den
Sâkit (bir ittîrâd-ı teneffüs) ki, dembedem
İhsâs eder gönüllere bir (raş-e-i adem)
Zâhirdi lânedem
Ben (âşık-ı sükûn) ı idim âşiyânımın
Ekser bu (hâl-i samt) ma eylerdim intizâr;
Bir gün o kuşlar uçtu, o (ezhâr) ı eyledi
Bir (dest-i nâzeninde) ki yelpâze târ ü mâr...
Artık sükûnu yok (dil-i sevdâ-nişânımın)

Sîret Bey’in “Sükûnet-i Şebâne”sinden:

Kamer (sehâib-i sad-çâk) içinde (hülyâ-çîn
Deniz (perend-i müzerkeşle) (câ, be câ) mestûr;
Gunûde arz u semâ, bir (teneffüs-i nermîn)
Bütün tabîatı yelpazeler.) (Zebûn-ı fütûr)
(Nücûm), (çehre-i âfâk-ı pür-tahayyülde)
(Sirişk-i hasret)e benzer ki katre katre ıyân,
Bir ince (burka-i şeffâf) içinde tâbende,
Bakınca İncinerek dîdeden olur pinhân.

Parıl parıl denizin (safha-i mücellâsı),

Sükûn içinde durur bâdbândan âzâde;

Duyulmuyor, gecenin (zemzemât-ı hülyâsı).

Bir Türk genci bu şiirleri okurken üç renkli bir edebiyatın gürültülü karanlık semasından başka bir şey göremez, o boşluklardan bir şeyler çıkarmak ister. Oh ne kadar yazık. Bütün bu yorgunluklar ona hiçbir şey vaat etmez ki... O zanneder ki her kavmin böyle sekiz on türlü dili var, şiir için, nesir için, hususî, resmî illi... şeyler için birer dil, birer şekli üslûp icat etmek mecburîdir. Bu zavallı feci düşüncelerinden kim bilir, ne kadar müteessir olur, her gün anî İntibalarının büsbütün aksine bir edebiyat derinliği içinde boğulur, kalır. Hele bazen öyle şiirlere tesadüfeder ki: (olur, bulur, dan, a, da, idi, ilh..) lara tesadüf etmemiş olsa Türkçe mi, Arapça mı, Acemce mi olduğunu anlamakta pek büyük müşkillere uğrar. Meselâ: Tevfik Fikret Bey'in şu şiiri pek güzel bir misâl olabilir:

.....

(Nümûde) her köşesinden (ukûs-ı gûnâgûn)

“Zilâl-i rengârenk”

(Hevâ-yı rây ihadâr) ında (lerze-bahş-ı derûn)

(remide) bir âhcnk.

Bu câmc-hâb-ı rebî'îde bir (ten-i şirin),

(ten-i hayât-ârâ)

(Bürehne sine vü sâ'id, bürehne Sâk u sürîn

-Bürehne ser tâ-pâ-)

(verir nişâne) benim rûh-ı saf-ı şî'rimden

(Ki neşve-dâr-ı şebâb)

(Sevâd-ı leyle-i elfâz) içinde (lem'a-fiken)

(nümûne-i mehtâb)

Şimdi bu şiiri insafla, Tevfik Fikret Bey'in iri ve heybetli edebî nüfuzundan âzâde okuyanlar, kat'iyen eminim ki:

-Ay bu da Türkçe şiir mi? diyeceklerdir. Yukarıdaki mısralarda “den”ler, filanlar var, ne ise biraz anlaşılıyor gibi... ya “Bürehne sine vü sâ'id, bürehne Sâk u sürîn, bürehne ser-tâpâ.” mısraları... Ah, bunlar bütün bir Acem şairinin “ruhundan kopan” terennümlerden başka bir şey midir? Ben kendi hesabıma böyle şiirler doğuran bir dili -fait social- saymam. Çünkü. Cemiyetin lisanî metrûkesiyle en küçük bir alâkası bile yok.

Lisan, tıpkı diğer ictimâî hadiseler gibi müstebit edebiyatçıların, yabancı kaidelerin haksız tahakkümünden kurtulduktan sonra cereyanını muntazam bir surette takip edecek ve temsil edemeyeceği şivelere mukabil ayrı bir beyan, ayrı bir şive silsilesi vücuda getirecektir, Demek oluyor ki: Atılmaması ile lisanımızın nakıs kalacağını zannettiğimiz manasız şivelere de “teadül nazariyesi -La theorie de equivalents-” / Alfred Feuillet La liberte et determinisme) tesirini şiddetle yapacak; büyük ve ehemmiyetli miktarda daha yeni, daha samimî, daha feyizli beyanlar meydana çıkacak, edebiyatımız hiçbir şey kaybetmeyerek kendi istiklâlini kazanacaktır. Bunu lisanların uğradıkları tekâmüller gösteriyor. İşte Yeni Lisancılar, bunun için muvaffak olacaklarına şüphe etmiyorlar.

Biraz da Yakup Kadri Bey’in muhakemesini dinleyelim. O, diyor ki:

“Şaka bir taraf. Fakat bütün bunlar doğru mu acaba? Hakikaten etrafımızda öyleleri var mı ki: Kendilerinde lisanları bir kundura gibi eskitip atacak, Yeni Lisancılar icat ve ihtira edecek kadar garabet ve cesaret bulsun. Var mıdır etrafımızda öyle dalgınlar ki: Lisanlarıyla kunduralarını bir tutsunlar. Ve ilm-i elsineyi eskicilik denilen zanaatla karıştırsınlar. Eğer bu gibi kimselerin sesi her taraftan işitilecek kadar yükseliyorsa emin olalım ki: Bir tehlike-i ictimâîye önündeyiz. Lisanımızın hususiyetleri gidiyor, yani ruhumuzun hususiyetlerini kaybediyoruz. Efendiler, gülmeyiniz. Göreceksiniz ki: Bir gün halk bu yeniliği kabul ediverecektir. Zira: Halk denilen kuvve-i meçhule her zaman her yerde hamakatin âşıkı, hamakatin müdafî, hamakat denilen çirkin ve canavar başlı nev-zâdın murziasıdır. O, bilmez ki: Bir milletin lisanı demek ruhu demektir. Her kelimenin a’mâk-ı mevcûdiyetimizde nâ-kabil-i istisâl kökleri vardır. Ve lisanların aldığı tarz ve eşkâl bizim hâlet-i hissiye ve fikriyemizin çizdiği hutût-ı tabîye ve esasiyeye tâbi ve mutabıktır. Lisanımızın tebeddülü için lâzım değil mi ki: Biz değişelim. Senelerin, asırların bizde hasıl ettiği tarz-ı tahassüs ve tefekkür değişsin, Biz Osmanlıyız. Ve bu Osmanlı lisanıdır. İstiyorlar ki: Biz Çağatay olalım, Çağatayca söyleyelim. Hayır.. Bu kabil olamayacaktır. Hayır.. Zavallı yenilik.. Zavallı bayramlık elbiselere benzeyen garip yenilik...”

Yakup Kadri Bey gençliğin verdiği manasız bir gurur tesiriyle “şaka ediyor” birçok dalgınlar varmış, onlara çıkışıyor. Ah, bilmem ki: Yakup Kadri Bey gibi edebiyatta, dünyada yalnız kendisini beğenmiş ediplerin, çalışan gençlere karşı istihzalı vaziyetler alması neden ileri geliyor? Zavallı Yakup Kadri Bey Mösyö Chevalet’nin Fransız Dilinin Menşe ve Teşekkülü’nü okusaydı, büyük ansiklopedinin, dillerin tekâmülüne ait sütunlarına lütfedip de bir göz gezdirseydi hiç şüphe yok ki: Bugünkü “ilm”inin esaslarını öyle müthiş bir aşkla müdafaa etmeyecekti. Ben Yakup Kadri Bey’e cevap verirken sıkılıyorum billâhi... Yeni Lisancılar “ilm-i elsine”yi eskicilik denilen zanaatla karıştırıyorlarmış. Ne kadar yazık!.. Biz Yakup Kadri Bey’den böyle tenkitler mi bekliyorduk! Muarızımız “ilm-i elsine” terkibi ile anlatmak istediği şeyi hakikaten biliyorsa, ondan doğru neticeler çıkaracak mahiyette ise yazılarını niçin ona göre yazmıyor? Yazılarında niçin darbeler indirici bir mantık yaşatamıyor? Yakup Kadri Bey emin olabilir ki: Yeni Lisan, böyle manasız tenkitlerle kuvvet, hayat buluyor, ve bu tenkitler, Yeni Lisancıları ümitsizlikten kurtarıyor; çünkü: Görüyorlar ki: Bir mahiyet vermek istedikleri muarızlar muazzam birer “şekil”den ibaretmiş. Lisan, milletin ruhu imiş. Lisanın tebeddülü için biz de değişmeli imişiz. Hâlbuki bu olmayacmış. Pekâlâ...

Yeni Lisancılar iddia etmediler ki: Lisan, milletin ruhu değildir. Yeni Lisancıların değiştirmek istedikleri bir lisan var mı acaba? Yeni Lisancılar Yakup Kadri Bey'e "su" yerine "nü" "diyeceksiniz, dediler mi? Hayır, hayır... Bunların hepsi iftira, şiddetli ve müthiş iftira... Muarızımız, iftira ile değil mantık ile, ilim ile kazanmaya çalışmalıdır.

Hadiseler bize gösteriyor ki: Lisanlar tekâmül kanunundan hariç kalamıyorlar. Bunun için lisanın "şimdi"si değişmeye mahkûmdur, bunu en kuvvetli ısrarlarla iddia ediyoruz ve dilimizin takip ettiği cereyandan biliyoruz ki: Yeni Lisan yani Türkçe galip ve muzaffer olacaktır ve bu o kadar kat'îdir ki...

Biz teşekkür ederiz ki: Muarızlarımız gibi bir koyu mâ-ba'de'l-lisâniyyât - metalinguistique- içinde yüzmüyoruz.

Bugün birçok lisanlar vardır ki: Mazilerine doğru çıkılırsa büsbütün başka araziyetlere tesadüf olunur ve bu pek tabîîdir; çünkü: Lisan, ağır tekâmüllerin mahsulüdür. Çünkü: Tekâmül, böyle bir mana ifade eder. Meselâ: Bugünkü Yunanca ile eskisi bir midir? Her hâlde yerine nasıl bir selika kaim olursa olsun bugünkü Ali Canip, Ömer Seyfettin, Mehmet Ali Tevfik, Yakup Kadri ilh.. lisanı yarın kalmayacaktır; fakat Yakup Kadri Bey'e rica ederim bu "lisan" kelimesinden pek şümûllü bir mana çıkarmasın. O vakit büyük bir insafsızlık etmiş olur. Lisanın bu tekâmülü cereyanını durdurmak mümkün müdür? Bana sorarsanız "imkânsızlığı" tasdik ederim. Çünkü: Edebiyat, mademki hassasiyet terennüm ediyor, "hassasiyet kanunu"ndan müteessir olması lâzım gelir. Hâlbuki hassasiyet, tahavvül ve tebeddülünden başka bir şey ifade etmez ki...

Fechener'e göre tahassüs -sensation-, tahrik -Excitation- logaritması ile mütenasipdir.

Meselâ bizi müteessir eden "haricî tesir yektinü" ne (s) diyelim: Bu takdirde tahassüs, âfideki düstura müsavi olur:

Iğs = Tahassüs

"tahassüs"ü de ayrı bir harfle, meselâ: (a) ile gösterirsek tahassüs düsturu şöyle olmuş olur:

a = Iğs

Her lisan, bedîî duygulardan, tahassüslerden nasıl ıstıfalar toplamışsa sevgili Türkçemiz de öyle ıstıfalara saha olacaktır. Yeni Lisancılar bunu iddia ediyorlar. Yoksa "lisan icat ve ihtira" etmiyorlar.

Lisan, madem ki: Maşer ile fert arasında bir tefehhüm vasıtasıdır; yukarıda söylediğim gibi ictimâî bir hadisedir. Bir hadisenin "ictimâîyet" i; "ictimâîyet" ile nispet ve alâkası demektir. Yeni Lisancılar, herkesten iyi bilirler ki: İctimâî hadiseler icat edilmez. (Durkheim: Leş regles de la möthode sociologique) ve bunun için "Osmanlıca" "ictimâî" değildir. Çünkü: Pek az kişiye tabiat hilafında hitap ediyor. Çünkü: Onun pek hususî bir maşeri var, fakat burada bana ihtimal ki: itiraz edeceksiniz. Osmanlıcanın hitap ettiği muhitin daha geniş olduğunu söyleyeceksiniz. Belki... evet, eski lisan hitap eder, öyle bir hatibe benzer ki: Karşısındaki muhataplar,

yabancı bir lisanı muhitin tesirlerini yaşarlar. Birçok mektep kitapları üzerinde görüyorum. Muharrir, “herkesin anlayabileceği bir lisan” ile yazdığını söylüyor, bu acı itirafa ne hacet... Demek ki: Herkesin anlayamayacağı lisanlar da varmış...

Bir lisan, “kapalı, açık” diye şekli iki üç illi... üslûp sahibi olmaz a... Fakat bizim dilimiz müstesna.. Bizim dilimiz istediği vakit koyulaştırılır, istediği vakit de koyuluğu azaltılır.. Ne garip elâstikilik.. Hâlbuki: Başka lisanlarda biz bunun aksini görüyoruz. Üslûplar şeklîlikten kurtuluyor; yalnız fikir, his âmîl oluyor.

Lisan ilmi, pek güzel gösteriyor ki: Lisanların bünyesinde böyle “şeklî elâstikilikler” yoktur. Yakup Kadri Bey’e soruyorum: Bu elâstikilik, “istikrarlı bir seviye”ye nail olamayacak mı? Edebiyatı yaşatan lisanî sahanın mahiyeti nedir? Ferhenk, Ahterî bu sahada ne kadar nafizdir? Bunlara verilecek cevabı biliyorum. Bunu zevk tayin eder, değil mi?

Yakup Kadri Bey madem ki lisanların “hazır”ına bu kadar sadıktır. Niçin Fuzûlî devrinin beyanını takip etmiyor. Niçin ondan sonrakilerin beyanıyla uzlaşmıyor? O üslûplar müvacehesinde bugünkü sade ifadeyi kullanmak “istato”yu bozmuyor mu? O kadar uzağa gitmeyelim. Kemal lisanı, Halit Ziya lisanı, Cenap lisanı Yakup Kadri Bey’in neden “meşk” i olmuyor? Onlardan daha kesafetsiz yazılar yazıyor. Başka şiveler icat ediyor. Bu bir isyan değil mi? Yakup Kadri Bey üslûbunu hangi tekâmül arşını ile ölçüyor. Fakat yine rica edeceğim, üslûpta tekâmül kaidesi aradığımı zanneden olmasın. Ben, kesafetli ve şeklî üslûptaki “insicam”ı kast ediyorum. Acaba Yakup Kadri Bey, bu manasız, mantıksız tenkitlerle ne demek istiyor? Ben şunu anlıyorum:

-Bırakınız diyor, lisan bize aittir. Bizim kullanacağımız dili siz aynıyle kabul edin.

Biz elbette bu haksızlığa tahammül edemeyiz. Çünkü: Bu dil, benim dilimdir. Her Türk’ün dilidir. Her Türk onun felâketinden nasıl müteessir olursa ben de müteessir olurum. Müşterek bir felâketten korkmak, onu kaldırmaya çalışmak -Yakup Kadri Bey de bilir- istihza edilecek bir şey değildir. Lisan, maddî ve menkul bir vedia mıdır ki: Yakup Kadri Bey onu elleri arasında sıkmak istiyor. O bir “tehlike-i ictimâîye” görüyormuş. Biz bunu daha evvel anlamıştık. Fakat başka bir tarzda.. Zavallı Türkçe uçurumlara doğru koşuyordu. Bir kavim, bir cemiyet için dilini kaybetmekten müthiş ictimâî tehlike olabilir mi? Bunun için hepimizin bağırmasına hakkı var. Herkes dilini nasıl anlamışsa ona göre müdafaa etmekte serbesttir. Fakat Yakup Kadri Bey bir muarız gibi çıkmadı, çıkamadı. Kim bilir, neden ilmî bir iş göremeyeceğini anladı, galiba. İstihzaya müthiş bir kuvvet verdi. Hâlbuki bütün bu istihzalar çalışan ve kendisini seven bir gençliğe teveccüh ediyordu. Ah etmeseydi.... Yakup Kadri Bey bunu bilerek yaptıysa, itiraf ederim, büyük bir insafsızlık etti, demektir. Yeni Lisancılar, bütün gençlere:

-Birlikte çalışalım. Diyorlardı. Büyük ve necip duygularla titreyen kalplerinde hiçbir genci gücendirecek emeller yoktu ve yaşayamazdı. Gençlik için çalışanlar; gençlik için düşman olmaz. Biz, bu hakikatleri ne vakit anlayacağız? Bizim “içtihadımız” fennin, mantığın içtihadı eski lisanı bir tehlike gösteriyordu. Biz bu tehlikeden korktuk “İstimzac”ımızı neşrettik. Hakkımız yok muydu? Kabahatli

miydik? Biz Türk iken dilimize dair münakaşalarda, ciddî ve namuslu münakaşalarda bulunmazsak bir Alman mı bu vazifeyi yapacak? Yazık!.. İşte dalgınlığın büyüğü...

Yakup Kadri Bey gençliği iyice tahkir ettikten sonra, avallı masum halka geçiyor. Sanki: “tarz-1 tahassüsler”i değiştiren halk denilen “kuvve-i mechûle” imiş! Yakup Kadri Bey “halk”tan, yani Türk ruhiyetinden bahsederken tahammül edilmeyecek tahkirlerine kuvvet veriyor. Halk, nerede bir budalalık varsa ona âşık olurmuş. Yanından ayrılmazmış, onu büyütürmüş, ilh.. Yakup Kadri Bey belki İtalyanca kelimelerde incelikler bulur. Fakat halk, onlardan hoşlanmaz. Halkın ruhu böyledir. Artık bu doğru olunca “halkı lisan hususunda muatep tutmak” ne kadar büyük insafsızlıktır. Yakup Kadri Bey halkı da tahkir etsin; kendi muhitini sefil, hamakat âşığı görsün Bunlar pek büyük şeyler kazandırmazlar. Yalnız Yakup Kadri Bey “müthiş tegafüller” göstermiş olur!

Biz, pek iyi görüyoruz ki: Edebiyatımın halk, hiç karışmamıştır “Enderun edebiyatı”nın halkın hamakate âşıklığı yapmadı. Onun hesabım züppe şairlerden sormalı. Hatta daha ileriye giderek diyebilirim ki: Halk, edebiyatım görmedi, bilmedi ki: “nüfuz” yapabilirsin! Doğrusunu söylemek lâzım gelirse bu ayrı ayrı tekellüm edilen dillerle yazılı şiir mecmuaları, tarihler kütüphanelerde kaldı.

“Senelerin, asırların bizde uyandırdığı tarz-ı tahassüs ve tefekkür” ne demektir? bu değişmezmiş.

Gustave Le Bon diyor ki:

“Lecehagement la condition de la sensation. Nous ne percevons pas des etats countinus, mats des differencâs entre ees etats simultanes ou successifs” (Les Opinieons et les coroyances, s.30)

“Tarz-ı tahassüs” değişmez demek, “tahassüs” yoktur, demekür. Tahassüs olmazsa değişmezlik olun Şu takdirde her nerede tahassüs varsa tebeddül mutlaka vardır. Bunu Yeni Lisancılar değiştirmiyor, tabiatın sarsılmaz kanunları değiştiriyor.

Her tahassüs kendisinden evvel mutlaka bir “mm” ister. Manin mukaddemiyetinden mahrum hiçbir “tahassüs” yoktur. Her tahassüs, kendisinden sonra gelen ruhî fiillerin mazisidir; ve bu nihayetsizliğe gider. Şimdi biz “tahassüs” e takaddüm eden “ânîlikle?”e “menfi tahassüsler” ondan sonra gelenlere “müspet tahassüsler” diyeceğiz. “Tahassüs” sabit olum şu netice çıkar:

Menfi tahassüsler=Müspet tahassüsler= Sıfır

Yakup Kadri Bey’in bizi bu meselede herhâlde tenvir edeceğini bütün kalbî kanaatimle ümit ediyorum “Tahassüs”te “tebeddül ve tahavvül”ün esas ve şart olduğunu anladıktan sonra diyebilirim ki:

-Biz, “tarz-ı tahassüs”ü değiştirmek istemeyiz, çünkü’ Olmayacağım pek iyi biliyoruz. Biz olmayacak şeye “âmin” diyenlerden değiliz. Herkes sahip olduğu fikre ait kanaatlerle mücehhezdir Acaba Yakup Kadri Bey hangi kanaatlere istinat ediyor? Bunu mutlaka öğrenmek İsteriz. Lisanımız “Osmanlı dili” imiş. Herhangi Osmanlıca olmak felâketine uğrarsa mutlaka üç lisandan, üç lisanın müstakil kaidelerinden mi

teşekkül edecek; bu mecburî midir? Ve bu hangi lisan ilminin, hangi düsturuna uyuyor?

Sonra Yakup Kadri Bey bağırıyor:

“Biz Osmanlıyız, bizi Çağatay yapmak istiyorlar, biz Osmanlı kalacağız!”

Kavimler, tarihî hadiseler tesiriyle bir araya gelirler. Millet tahassul eder, Osmanlılık gibi. Lâkin kavmî diller bir araya gelerek millî bir dili teessüs edemezler, Osmanlıca gibi; fakat her milletin bir dili vardır, ki hareketlerini onunla ifade eder, o dil, kendisini terkip eden kavimlerden birine aittir; kavmîdir. Türkçenin Osmanlı milletine resmî dil olması gibi. Biz yalnız böyle bir Osmanlıca tanırız. Yakup Kadri Bey madem ki: Osmanlı kalmak istiyor, kalsın buna bir diyeceğimiz yok ki... Biz de Osmanlıyız. Kimseye demedik ki Çağatay olsun. Ben Yakup Kadri Bey gibi kibar terbiyesi görmüş bir gencin Çağatay değil hatta Türk bile olmaya tenezzül etmeyeceğini pek iyi bilirim. Çünkü: Büyük Türk milletini, o da (Boşo) Efendi gibi, belki daha şiddetlice “hamakati alkışlayan, hamakate âşık ilh..” vasıflarıyla tavsif ediyor. Yakup Kadri Bey, Yeni Lisancılara kızdıysa onlara hücum etsin. Bütün bir millete “ahmak, budala ilh... demek insafı bir münekkit için kuvvetli bir ayıptır. Biz hiç zannetmezdik ki:

-Kabul etmeyiz... dediğimiz şeylerle bizi ilzam etmeye kalkışanlar arasında Yakup Kadri Bey gibi zeki bir genç çehresi bulunsun, işte biz en ziyade buna müteessif olmalıyız: Lâkin Yakup Kadri Bey makalesinin bir yerinde bütün bu saikleri itiraf ediyor:

“Biliyorum, diyor, karilerim arasında bütün bu sözlerimi üstüne alıp kızanlar olacak; fakat onlara yalvarırım ki: Bana gücenmesinler. Sözümün yarısını şakaya, yarısını da bende meçhul sebeplerin tevlit ettiği huysuzluğa atf eylesinler. Filvaki ben dimağıyla yazan kimselerden değilim. Asab, bende birinci rolü oynayan bir kuvvettir. Ve edebiyatın kadr ü kıymetini tenzil eden her hadiseye karşı körce, çılgınca feveran eden bir kuvvettir. Ne yaparsınız. Herkesin mutaassıp olduğu bir cihet vardır. Benim edebiyatta niçin olmasın? Bu taassubu meşru addettikten sonra niçin bana biraz haksız, biraz huysuz olmak hakkı verilmesin? ilh... “Yakup Kadri bu satırlarla edebiyatçı gençleri tenkit ediyor, güya... Ne ise, bu tenkitle birçok hakikatler de itiraf etmiş bulunuyor. Meselâ: Sözlerinin yarısını meçhul sebepler altında yazdığını söylüyor, bu kâfi.. Demek oluyor ki: Makalesini niçin yazmış, onu kendisi de bilmiyor. Zaten meçhul sebeplerle yazıldığı için olacak, bu makaleden biz de bir şey anlamamıştık. Yalnız görüyorduk ki: İyi bir Sünbülzade Vehbîlik var. Lâkin, yanlış düşünüyor, belki ben öyle zannediyordum ki: Ciddî bir cereyana karşı yapılmak istenilen hücumlarda meçhul sebepler hâkim olmamalıdır. Muarız, meçhul sebeplerle hareket ederse neyi tenkit ettiğini bilmez, azıcık gülünç bir mevkide kalmış olur. Meselâ Yakup Kadri Bey’e:

-Siz buna niçin itiraz ediyorsunuz? diye sorsam:

-Ben de bilmem vallahi, meçhul sebepler icbar ediyor mu diyecek? Ve böyle bir cevap bir cahil için mazur görülse bile edebiyatla uğraştığını pek yüksekte söyleyen, çalışan gençliği zehirli istihzalarla kuvvetsiz bırakmak isteyen bir genç için nasıl diyeyim, pek tuhaftır. Yakup Kadri Bey dimağıyla yazı yazanlardan değilmiş;

dimağıyla yazı yazanlardan değilse bile dimağıyla yazı yazmak isteyenleri ayıplayacak kadar insafsız mıdır? Asab kendisinde en büyük rolü oynuyormuş. Bunu bütün kalbimle itiraf ederim. Rûbab'daki makale pek güzel gösteriyor ki: "Eski lisandaki tabiriyle söyleyeceğim" mebzul bir "cûşîş-i a'sâb" içinde yazılmıştır; fakat bu itizar muarızımızı hiçbir vakit haklı gösteremez. Çünkü: Kendisi de pek iyi bilir ki: "Sinirlilik" hiçbir vakit haklı olmayı icap eden şartlardan biri değildir. Evet bu - kendisinin itiraf ettiği gibi bir "taassup" olabilir; lâkin herkes gibi kendisi de bilir ki: "Taassup" doğruluk manasını tazammun etmez. Eğer taassup; doğruluk manasını tazammun ediyorsa Yakup Kadri Bey'in "herkesin mutaassıp olduğu bir cihet var. "tabirinden ne demek istediğini anlamak biraz güç olur. Ben, pek iyi anlıyorum. Yakup Kadri Bey demek istiyor ki: Herkesin -şimdinin tayin ettiği mantık haricinde - "doğru" diye ısrar ettiği bir şey varmış. Bu manzumeyî düstur kendisini mazur gösterebilirmiş. Belki!., Evvelâ herkesin mutaassıp olduğu bir cihet var mıdır? Ve bu bir kanun mudur? Evet, herkesin müteveccih olduğu bir "cihet" vardır ki: metruke -conceptionleriyle alâkalıdır, tabii ben Yakup Kadri Bey için söylüyorum. Çünkü: Kendisinin vaz' etmek istediği düsturu gençlik için pek fena görüyorum. Ah, Yakup Kadri Bey bilmiyor mu ki. Mücerret bir taassup yoktur. Mücerret bir taassup farz edilse bile İstinat ettiği hariç bir hulûl vardır. Biz istiyoruz ki: Bu hulûl, muarızımızda ne tarzda ise bize izah edilsin. Ve zannediyoruz ki: Muarızımız bizi bu lütuftan mahrum bırakmayacaktır.

Hulâsa: Yeni Lisan, lisanında tabiiyet istiyor, lisanımızın bütün yabancı araziyetlerine düşmandır. Yeni Lisan şiveyi değiştirmiyor, şivenin en müthiş müdafaacısıdır. Yeni Lisan ölmüş kelimeleri diriltmeyecek, onları yukarıda söylediğim muvafık yerlerde kullanabilecektir. Lisanın tasarrufuna geçen bütün yabancı kelimelerin hayatına dokunmayacaktır. Yeni Lisancılar -tekrar ediyorum- insaflıdır, çalıştıkları büyük ve mukaddes gayeye bütün gençlerin iştirakini isterler ve bu tabiidir ki: Tenkitlerle olabilir. Yalnız şunu rica etmek isterim: Bu tenkitler "istihza" manasını ifade eden bayağı mahiyetlerden ibaret olmasın. Çünkü: Gençlik feyizli bir kuvvettir, istihzalara tenezzül etmez. İstihza; o zaten güç bir şey değildir; onu yapmak, pek büyük tettebbua ihtiyaç messetmez; bunu herkes bilir. Biz gençliğe yakışan asil ve vakur bir mantık isteriz. Gençlik ancak böyle yükselir.

Son

(Genç Kalemler, S. 22, 16 Mayıs 1328/29 Mayıs 1912, s. 226-251.)

BİR MUDHİKE-İ EDEBİYYE⁶⁵

Memleketin ihtiyacatını müdrük bazı zevat tarafından sarf-ı millî vatanparverâne bir gaye gözetilerek tesis edilen "Genç Kalemler" hele şu son nüshasıyla zavallı gayesine yaklaşmaktan ne kadar bâid olduğum ispat etti. Bu mülevves, ne derin kin ve garaz girdaplarında yüzmekte oldukları neşriyat-ı ahîreleriyle parlak bir surette meydana çıkmışken, artık bu sahte, palyaço tavırlı efendilerin "ah vatan!" feryatlarında soğuk bir şemme-i ca'liyetten başka bir şey duyamayacağım muhakkaktır. Mevcudiyet-i milliyenizin şu en vahim, en tehlikeli zamanlarında, heyet-i ictimâiyemizde "sefalet-i ahlakiye"nin ne derin kökler salmış olduğunu, zeki ve

⁶⁵ Ayata, a.g.e., 364-365.

fedakar geçinen gençlerin bile kin ve hasetten mürekkebe bir ruha malik bulduklarım bana daha iyi öğrettiği için, Selanik'teki o genç efendilere bu hizmetlerinden dolayı cidden minnettirim.

Fikr-i mücadelelerine karşı hissettiğim meftuniyet kadar şahsiyattan da müteneffirim. Fakat bu zavallı memlekette hükümler olan fikr-i efkâr münasebetiyle, insan burada daima şahsî ve zelil hücumlar karşısında bedbahtlığına dâcâr oluyor. “Genç Kalemler”in son nüshasında kalmak hakkında yazılan her satırdan mâl-a-mâl ridâlet-i sefil hislerin mevcudiyeti istismam olunan iki sahifelik şetm-alûd makaleyi okuyup bitirdiğim zaman, yaptığı şeyin maskaralığını anladığından dolayı imza-yı hakikisini bile izhardan çekinen korkak veya şayan-ı terahhüm bir kimse karşısında bulunduğumu pek iyi anladım. Efkâr ve hissiyat hakikimi sahte nikaplar arasında gizlemekten hiçbir vakit hoşlanmadığım cihetle, bana hücum eden zat kendisini görmekten korkmayacak kadar cüretli, mert, namuskâr görmek isterdim... Sahtelikleri herkesçe malum olduğu halde, Türklük ve vatanperverlik iddia edenler, Türkün her şeyden evvel mert, namuskâr olduğumu düşünmelidirler!..

Geçen sene bu esnada neşrettiğim “Edebiyat-ı Millîye” makalelerinin ilk ân-ı intişârından beri şahsına hücum fırsatını kaçırmayan Selanik gençleri, ne tuhaftır ki bu hücumların hiç birisinde nam-ı hakikîlerini izhar edecek derecede cüret ve mertlik gösteremediler. Ben o hücumların ne maksatla ve kimler tarafından yazıldığını pek iyi anladığım halde, fikr-i efkâr parlak birer misal teşkil eden o tıflâne makalelere gülmekten başka bir cevap i'tâsını abes görmüştüm. Bu son hücumda gelince, pek mashara bir mahiyeti haiz olan bu garîbanerin, ara sıra “Celal Sakıp” namın kullanan zat tarafından yazılmayıp, i'lab-ı ihtimal, Kâzım Nami Bey'in makalesini tahrif eden eller tarafından yapıldığını, pek namuskâr ve mutemet bazı dostlarım bana suret-i katiyede temin ettiler. Hüseyin Cahit Bey'in Fransız şairleri hakkında yazdığı makalattaki bir iki cümlemin üç sene evvel neşrettiğim “Hayât-ı Fikriye”deki bir iki cümleye müşâbih olduğundan başka bir şeyi ihtiva etmeyen bu makalenin, ancak şu bir seneden beri ilim ve sanattan yalan yanlış bahsetmeğe başlayan mütesallifler tarafından yazıldığı tarz-ı tahririnden pekâlâ anlaşılıyordu...

Bana vaki olan bu hücumların ne maksatla yapıldığını ve onu yapanların ilim ve sanat hususunda ne kadar cahil ve şayan-ı terahhüm kimseler olduğunu gerek eserleriyle gerek sair vesaik ile dâr u dıraz izah ve teşrihe muktedir olduğumu her vakit iddia ederim. Vaktiyle beni müdafaa için yevmî, haftalık gazetelerde uzun uzadıya makaleler neşr eden, “Genç Kalemler”in ilk ân-ı intişârında muavenet-i kalemiyede bulunmam şiddetle rica ve iltizam eden, “Edebiyat-ı Millîye” hakkındaki makâlâtına evvela hücum etmekle beraber muahheren o makalatın tesiriyle “millî edebiyat”ı, “ibtidâî edebiyat”a tahvil etmeğe mecburiyet gören kimseler, şahsiyat vadisinde daha ilerleyecek olurlarsa, şimdiden kendilerine ihtar edememeğe beni de o menfur vadiye sürüklemeye mecbur ederler; ve bunun neticesinde yalnız kendileri değil, bu zavallı vatanda epey zarar-dâde olur. Çünkü hususât-ı ânifenin teşrihi, “atî-i millet” zannedilen kitle-i şebâbın ne elim imrâz-i ahlakîye ile malul olduğunu vazıhan meydana koyacaktır.

“Hayât-ı Fikriye”nin iki cümlesiyle Hüseyin Cahit Bey'in iki cümlesi arasında müşabehe olduğunu söyleyen efendi, gerek Cahit Bey'in gerek benim “Pelisyeye” ile “Catulle Mendes” den yine aynı menbalardan iktibas ettiğimizi bilse idi, tabii bu kadar basit bir şeyi bir makaleye mevzu ittihaz etmekten utanıp sıkılırdı. Bir eser telfik ve

iktibas olan “Hayât-1 Fikriye”nin büyük bir kıymet ve ehemmiyeti haiz olduğunu hiçbir vakit iddia etmedim, ve etmem. Fakat aynı zamanda şunu da söylerim ki “Hayât-1 Fikriye” yazılıp neşr olunduğu esnada, bugün iki cümle müşahebetiyle bana itiraza kalkışanlar, oradaki bazı mebahisi değil yazmak hatta anlamaktan bile baîd bulunuyorlardı. Bî-delil ve bî-esas hücumlarda bulunmak sefalet-i ahlakîyesini irtikaba hiçbir vakit tenezzül etmeyeceğim cihetle, muhacimlerim arzu ettikleri takdirde bu iddiamı delail-i kafiye ile ispat edeceğim.

İşte, hakikat-i halde bir facia-i ahlakiye olmakla beraber, zahiren, pek tuhaf edebi bir mudhike!.

Köprülüzâde Mehmet Fuat
(Servet-i Fünun, S. 1095, 17 Mayıs 1328/ 30 Mayıs 1912, s.51.)

“EDEBİYATTA YENİLİK” MAKALESİ HAKKINDA⁶⁶

Mehmet Rauf Bey geçen hafta mühim bir meseleyi -velev ki yalnız ismini söylemek suretiyle- ortaya attı: Edebiyatta Yenilik. Yalnız ismini söylemek suretiyle, diyorum; çünkü hakikaten bahis olunan şeye dair birkaç satırla onların omzuna yüklenmiş kendilerinden büyük bir mukaddimeden terkip eden bu küçük makale hâvi olduğu bazı hakikatlere rağmen meseleyi hal ve fasıl etmekten çok uzaktır.

Rauf Bey makalesine Yeni Lisan’ı meşgul olacak kadar manalı bir şeyi bulmadığını ve lisandan değil edebiyattan bahsedeceğini söyleyerek başladıktan sonra fikrini tebdil ederek yine lisandan bahsediyor, daha doğrusu etmeye mecbur oluyor. Çünkü görüyor ki “bu bedbaht memlekette hâlâ, hâlâ edebiyatın ne olduğu anlatılamamış ve anlaşılammış.” Bunun için kendisi pek çok müteessiftir. Esas edebiyatın “Bugün nâ-mahdut bir kemiyete irtikâ eden genç muharrirlerin bile akilâne” girememesine, onların “edebiyatı hâlâ bir lisan meselesi zan” etmelerine, “bir sahifede güzel bir terkip yeni bir kelime bulunmazsa makbul ad” olunmamasına hayrettedir. Yeniliğin bir ihtiyaç, edebiyat için büyük bir hayat ve kuvvet nesgi olduğunu o da kabul ediyor. Fakat bu yenilik “her an yapılacak ihtiyarî, garîzî, ani bir şey değildir. Olamaz, olabilemez (!)...” Bu yenilik “bir mahsul-i zaman, bir mevlid-i tekâmülden ibarettir.” Böylece devam ederek edebiyatın her şeyden evvel bir safha-i hayat olduğunu, büyük muharrirlerin isimlerini irat eyleyerek büyük eserlerini çocukluklarla yazmadıklarını söylüyor, gençlerin bu eserleri onların “tasvir-i hayat ve tahlil-i ruh” için malik oldukları metin iktidarını tedkik nokta-i nazarından okumalarını tavsiye ediyor. Ve burada yine yeni kelimelere, yeni terkiplere intikal ederek “bugün nesl-i cedidin pek az farkla kullandığı Edebiyat-ı Cedide lisanı bu Batının her ihtiyacını eda, her hissini tebliğ edecek bir dereceye” geldiğini, on beş sene evvel ise “biraz ince bir hissi, yenice bir fikri ifade etmek için bu lisanın ne kadar mütehaccir, câmid” olduğunu beyân ve işte bu terakkîye kendisinin hizmetlerinden biri olmak üzere vaktiyle evvela bir hikâyesinde kullandığı halde müterakkî bir dostunun

⁶⁶ Mortepe, a.g.e., 950-954.

beğenmediği “nefis bir kadın” tabirindeki nefis sıfatının bugün pekâlâ bu makamda isti’ mâl edildiğini ilave eyliyor.

Sonunda Rauf Bey’in gençlere bir nasihati var; onlara düşen vazifeyi ihtar eden bir nasihat: “Bu lisanla, hatta eğer muktedir olurlarsa, onu tecdüt ve ihyâ ederek derin, manalı eserler yazmaya çalışmak.”

İtiraf ederim ki Rauf Bey’in bu makalesini okuduğum zaman bende hâsıl olan hislerin en birincisi hayrettir. Ve bu hayretin sebepleri bir taneden pek çoktur. “Edebiyatta Yenilik” ismini taşıyan bir makale görünce onda böyle usûl-ı tahrir kitaplarının mütâlaa hakkındaki umumî tavsiyelerinden daha fazla bir şey ve bilhassa bugünkü genç muharrirlerin hepsi kelime ve terkip budalılığıyla itham edildiğine nazârân hiç olmazsa bu davayı eserlerden numunelerle ispata özenen birkaç satır okuyacağımı, sonra edebiyatı hâlâ lisan meselesi zanneden, bir sahifede güzel bir terkip, yeni bir kelime bulunmazsa makbul addetmeyen, esas edebiyatı aklına sokamayan nâ-mahdûd bir kemiyette genç muharrirlerin kimler olduklarını tayinde aciz kalan bizim gibi gafilleri ikaz etmek üzere onların bu telakkîlerini gösterir tenkitlerinden birkaç misal bulacağımı zannetmişim. Yanılmışım. Çünkü makale bütün bu iddialarını ispata bile tenezzül etmeyecek kadar vakur, edebiyatın ne olduğunu iki kelime ile söylemeyip geçecek kadar vecizdir.

Bunları anlamak hususunda makalenin muavenetinden ümidini kesince kendi kendime düşünmeye karar verdim. Ve bir muammayı, daha doğrusu bir muamma silsilesini birebir halle uğraşmak mecburiyetinde kalan bir adam dikkat ve itinasıyla ta baştan başladım. Evvela Rauf Bey niçin Yeni Lisan’ı meşgul olacak kadar manalı bulmuyor, diye tereddüt ettim. Fakat burada pek fazla gecikmedim. Zira bu ancak iğneli bir lâtife olabilirdi. Sonra nâ-mahdûd kemiyete irtikâ eden genç muharrirler diye kimleri kastettiğini düşündüm. Bunlar kimlerdi ki esas edebiyat akıllarına giremediği, edebiyatı hâlâ bir lisan meselesi zannettikleri, bir sahifede güzel bir terkip, yeni bir kelime bulunmazsa makbul addettikleri hâlde bugünkü edebiyatın genç müntesipleri sıfatıyla Rauf Bey’e muhatap oluyorlardı? Fikrimce edebiyatta dört seneden beri inkişaf eden imzalar içinde ancak bazıları mümtaz bir hüviyet gösterebilmiştir ki âdetleri nâ-mahdut değil pek mahduttur. Vaktiyle Edebiyat-ı Cedide zümresi “bir avuç gayr-i turan”dan ibaret olduğu gibi bugünkü genç edebiyatta varlığını bu beş on simada tecellî ettirir. Makalenin bunlara hitap etmediğini zannettim. Çünkü nâ-mahdût sıfatı buna yardım ettiği kadar hitabın tarzındaki mutaazzım ve biraz da müstehif edada bunu temin ediyordu. Filhakîka on beş senedir yaşayan Edebiyat-ı Cedide ile üç dört yaşındaki genç edebiyat eserleri itibariyle mukayese edilirse birincinin ikinciye bu kadar yüksekten bakmasına istiğrab edilmemek kâbil olamazdı. Bunların hâricinde kalanlar ise henüz nümüvv devresinin ilk senelerini yaşayan heveskârlarla edebiyata istidâdî muhabbetleri derecesinde olmadığı için ebediyen temeyyüz etmemeye mahkûm olanlardı ki her memleketin edebiyatında ve her edebî teceddüd esnasında eşleri görülen bu iki nev’inin birincisini zamana terk etmek, ikincisini de sükût ve lâkaydiye maruz bırakmak lâzım gelirdi. Nihayet hükmettim ki Rauf Bey gençler deyince ayırmıyor, on beş sene evvel yetişip de Edebiyat-ı Cedide’nin bir avuç gayri turanî arasına iltihak edemeyenlerin hepsini bir münzilede görüyordu. Bu çorak sanat ikliminde yalnız Edebiyat-ı Cedide yetişmişti. Ondan sonra gelenler okudukları büyük eserlerin muvaffakiyet şartlarını idrakten aciz kelime ve terkipile muvaffakiyet kazanılacağına kâni, yazı yazarken çocukluklar yapan birtakım zavallılardı ki onlara esas edebiyatın ne olduğunu, büyük muharrirlerin şöhretlerine bâis olan eserlerin nasıl

okunması iktizâ ettiğini hiç olmazsa böyle iki kelime ile öğretmek lazımdı. Hatta bu da kâfi değildi, onlara Rauf Bey'in yaptığı gibi nasıl muvaffakiyetle yeni kelime bulunacağını, faraza öteden beri güzel bir kadın görülüp de ona karşı yalnız adalelerden bir takdir doğunca maddî şeylerle teşbihi bir münasebet-i tesis ederek “enfes” demek mütad iken bunu “nefis” şekline sokarak edebî eserlerde istimâl edilince yenilik ibraz edilmiş olacağını takarrub olunamaz muvaffakiyetler tarzında göstermek, “muktedir olurlarsa” kaydıyla bu işteki müşkülâtı ifham etmekle beraber aynı zamanda manalı eserler yazmaya gayret etmelerini de ilave eylemek iktizâ ederdi.

Rauf Bey'in nokta-i nazarlarından pek çok ayrılıyorum. Bizce Yeni Lisan cereyanı, ismi ne olursa olsun lisanın sadeliği meselesi meşgul olunmak icap edecek kadar mühim olmakla kalmaz. Onun ehemmiyeti bunun çok fevkindedir. Ve mesele aynı zamanda edebiyatla da alâkadardır. Çünkü lisanın bugünkü sahte, soğuk ve muzır hâlini edebiyatta Rauf Bey'in de şikâyet ettiği ve yalnız şimdi değil öteden beri mevcut olan his, fikir, hayâl kıtlığı tevhit ettiği gibi bilmukâbele lisanın bu hâli de edebiyatı uçuruma sevk etmiştir. Lafzî sanatlar iptilasını, yeni kelime ve terkip merakını, diğer edebiyatları taklit, işte bizi hemen de edebiyatsız bırakan sebepler. Ve bu gençlerde hâsıl olmuş bir şey değil, bir eslaf mirası, Edebiyat-ı Cedide zümresi de dâhil olduğu hâlde bütün ülkelerin mukaddes mirası. Tabii her edebî devrenin birkaç mümtaz siması birkaç müstesna eserinde bundan kurtulmuş ve tabii her devre kendisinden evvel gelenden daha az buna mağlup olmuş. Fakat hepsinde var. Edebiyat-ı Cedide ve biraz onun meydana gelmesini kolaylaştıran Şinasi devresi Türklüğün Şark'tan Garba göz çevirdiği zamana tesadüf ettiği için edebiyatta yenilik sühûletle vücûda gelmiş. Fakat membaini kısmen hârice medyun olan bu yenilikten genç edebiyatın husûle getirmesi temenni olunan yenilik elbette daha güç olacaktır. Bunlardan bahsederken birazda bugünkülerin edebiyatını Edebiyat-ı Cedide'nin bir devamından ibaret addedenlere - ki, zannederim, Rauf Bey de onlardandır- söz söylemek isterdim. Lakin bu, bahsi pek ziyade tevsi edeceği gibi zaten buna dair vaktiyle pek çok fikirlerde beyân olunmuştur. Yalnız gençleri bütün bir kitle addedip ona nasihatler verilmesine mukabil şunu söylemek isterim ki genç edebiyatın kıymettâr rükunleri arasında meselâ şiire his ve hayâl bedîalarını daha iyi tespit etmekle beraber ahenk ve mûsikî nokta-i nazarından pek zengin ve sâmia-nüvâz olan yeni, güzîde bir üslûp kazandıranlar bulunduğu gibi Eylül ve Hâlit Ziya'nın bir iki romanı ile bazı küçük hikâyeleri istisna edilince roman ve hikâye zemininde de pek mütevessî olmayan Edebiyat-ı Cedide'ye mukabil az zaman zarfında pek muvaffak olmuş birkaç roman ve daha çok millî benliğimizi gösteren küçük hikâyeler ve temâşâ kısmında birincinin hiçliğine karşı oldukça iyi birkaç eser vücûda getirenler de vardır. Sonra “muktedir olurlarsa” lisanı tecdit ve ihyâ etmeleri tavsiye olunan gençler bu husustaki iktidarlarını daha evvel eserleriyle ispat etmişlerdir. Hâsılı, yukarıda söylediğim gibi, zaman kaydı asla unutulmamak şartıyla eserin mukayesesi Edebiyat-ı Cedide için kazançlı bir netice vermez zannederim. Lakin bütün bunlar bahsetmek istemediğim şeylerdir. Ben Edebiyat-ı Cedide ve gençleri ayrı ayrı birer edebî mektep diye telakkî etmeyip bilâkis her iki nesil içinde mesleken pek muhtelif, hatta muhalif şahsiyetler gördüğüm için aralarında bundan münbais bir ayrılığa kâil olamayınca her vesile ile tezahür eden ayrılığın sebebi başkadır. Buna mütelehhiyim. Ekseriya gençleri de birbirinden ayıran bu sebep kendini ve başkalarını aynı aynada temâşâ etmemek hastalığıdır.

Maatteessüf Rauf Bey'in makalesi de edebiyatta yenilik bahsini şamil bir tarzda münâkaşa edecek yerde, genç muharrirleri hatta mütâlâa kudretinden bî-nasip ve Yeni

Lisan meselesini meşgul olunmayacak kadar bî-mana bulmak suretiyle aynı hastalığın arzlarını gösteriyor bana sükûtu ihlâl ettiren de budur. Çünkü gençlerin seleflerine karşı irâe ettikleri nâ-şinas vaz'ı, onları zamansız öldürmelerine nasıl müteessir oluyorsam gençler istihfaf edildiği vakit de bu tesiri, hem de daha şiddetle, hissediyorum.

14 Mayıs 1328

Celal Sahir

(Hak gazetesi S.89 Haftalık ilave S. 5, 18 Mayıs 1328/1 Haziran 1912, s. 1-3)

KÂZIM NÂMÎ BEY'E

-Bir Vesika –

Üç numaralı ilavede “Yeni Lisan’a” musahabe-i edebiyenizi okurken nihayetlerine doğru bir fikra ve o fikrada birkaç söz nazar-ı dikkatimi celb etti. Bu da, bir yanlışlık olmasındandır. Bakınız, nasıl:

İzmir’i Yeni Lisan’ın vatani gibi telakkî lüzumu sert edildikten sonra diyorsunuz ki “ En celî lisan temâyülleri ilk evvel orada çıktı, orada Yeni Lisan’ın unutulmaz simaları vardır, Muhammet Necip ve Tefik Nevzat’ı zikr ederiz. Muhammet Necip sağ olmuş olsaydı da meşrutiyetten sonra yetişseydi, şüphesiz ilk mucidi olurdu. Bu şerefi ihraz eden Ömer Seyfettin de ilk feyzini İzmir’de almıştı.”

Yanlışlık, Muhammet Necip’in vefatındadır; lisanın zihnî, ictimâî, örfî hizmet ve mahiyetlerini, ilmi bir usul altında ispata kalkışan ve Türkçeyi bizde ilk defa olarak lisanî ve felsefî bir noktadan tedkik-i hâvi makaleler yazan ve İzmir’de bir tahrir-i mesleki açmış olan Muhammet Necip elan bir hayattır. Vefat eden Muhammet Necip’in açtığı çığırda daha birçok mütenevvirler gibi yürümeğe tehâlük gösteren ve bu çığır kendisine “Hizmet” gazetesinde meslek ittihaz eyleyen Tefik Nevzat Bey’dir. Merhum Nevzat’ın başlıca hizmeti, üslubunu, tarz-ı tahririni bırakıp Muhammet Necip’in lisan hususundaki kanaat ve efkârını kabul ve tatbik suretiyle bu büyük Yeni Lisan’ın tesisine çalışması olmuştur.

Hülasa, Türkçeye hayli hizmeti geçen ve layık olduğu ehemmiyetle, zamanın müsaadesi tespitinde tedkik ve tettebbuya muvaffak olan Muhammet Necip elan yaşayıp durduğu gibi hatta lisan-ı mübâhisini, işinin çokluğuna rağmen, dikkatle takip etmektedir.

(İzmir, 7 Mayıs 1328)

(Hak gazetesi S.89 Haftalık İlave S. 5, 18 Mayıs 1328/1 Haziran 1912, s. 7-8)

Bir Cevap

SAHİR BEY'İN MUSÂHABESİ HAKKINDA⁶⁷

Yazılarım hakkında beyan edilen efkâra cevap vermek hiç sevmediğim bir şey olduğu halde, bu sefer Celal Sahir Bey'in şerefine, bu kaidemi ilk ve belki de son defa olarak ihlâl edeceğim.

Evvelki hafta "Hak"ın ilavesine yazdığım musâhabe-i edebiyeme Sahir Bey bu hafta cevap veriyorlar; Sahir Bey'in bu cevabı benim için gayr-i mamûl bir şeref olduğunu gizleyemem; kendisi gibi, hezar-ı meziyet bir şair-i müdekkikin makalemi bu kadar şâyân-ı dikkat bulması, beni pek memnun etti.

Halbuki, ben yazarken, itirâf ederim ki, böyle ümide düşmek hiç aklıma gelmemişti; yanlış yola gittiklerini gördüğüm bazı genç muharrirlere birkaç zararsız tavsiyede bulunmak arzusuyla, naciz bir hizmet emeliyle yazmışım. Sahir Bey, bu naçiz makaleye mâlik olmadığı, tasavvur etmediği ehemmiyetler, manalar vererek tahammülden fazla şâmil ve umumî maksatlar isnat ediyor ve bu sebeple, birtakım su-i tefehhümlerin zuhûruna sebep olmak üzere bulunuyor; bunlar ise, bence, lâkaydâne ihmâl edilecek şeyler değildir; onun için şu satırları yazmağa mecbur oldum.

Ben makalemde, bugün genç muharrirlerin ekserisi için, bir eserde yeni bir terkip, parlak bir kelime bulunmazsa makbul tutulmadığından bahsederek bunlara edebiyatın her şeyden evvel bir safha-i hayat olduğunu, ve bir eserin kıymeti hâvî olduğunu yeni kelimeler, parlak terkiplerden ziyade, hayati tarz-ı tasvîri ve kudret-i tahlili ile tahakkuk edeceğini söylemiş ve misal olarak bazı Avrupa ediplerinden bahsetmiş idim.

Sahir Bey bu hafta, cevabında, benim halledemeksizin gayet mühim bir meseleyi ortaya atmış olduğumu söylemekten başlayarak, verdiğim bu dersin, umum genç muharrirlere ait olduğunu, ve bilmem ne münasebetle, benim bu memlekette yalnız Edebiyat-ı Cedide'ye yetişmiş ve üdebâ-yı cedideden başka bütün muharrirlerin bir eserin kıymeti hakkında fikirden mahrum, kelime oyunculuğu ile meşgul buldukları fikrinde olduğunu söylüyor.. Daha, daha... Makalemde değil; aklımda, hayalimde bile gayr-i mevcûd, isnâdât ile bana adeta hücum ediyor.

Sahir Bey'in makalesini okuduğum, hatta okumadan evvel, gördüğüm vakit, ben de tıpkı kendisi gibi, evvela hayretler içinde kaldım: Evvela, makalemi şâyân-ı mukâbele görüp böyle bir cevap yazışına, sonra, bu kadar masum bir makaleye böyle suiniyetler isnât edişine, daha sonra, bu isnâtlar sebebiyle bir takım netayic-i sakîme istihracından çekinmeyişine ve bilhassa, bu esnada, bana müteaddid iğne darbeleri havale lüzum görüşüne...

Malumdur ki Sahir Bey, her şeyden evvel, son derece bir yenilik meftûnudur. On beş sene evvel Edebiyat-ı Cedide yeni olduğu için nasıl şefkatle şitâb etti ise, sonra Fecr-i Âti'ye, sonra Türk Derneği'ne, daha sonra Yeni Lisan ve Yeni Hayat taraftarlarına, en sonra, bugün genç muharrirler müdâfiliğine aynı şevk ve tehâlûkle intisâb etti.

⁶⁷ Ayata, a.g.e, 256-259.

Sevâbıkı bırakalım, yalnız bizi meşgul eden bugünkü meseleye gelelim; bugün, genç muharrirleri kazanmak için gösterdiği bu hararet arasında, bazı hakâyıkı unutmaya, daha doğrusu, tahrîf etmese, bu sürat-i temâyül, kendine aid bir haslet-i mümtâze olduğu için, müsamaha olunabilir; fakat öyle hakâyık var ki, bunlar meydanda olduğu için, ne ihfâ olunabilir, ne de tahrif...

Bunların birincisi, makalemdeki tavsiyelerin, birçok uzun ve kısa mülâhazalardan sonra, bugünkü edebiyatın mümtaz bir hüviyet-i izhâr edebilenlerine tevcih olduğunu iddia etmesi... Herkes bilir ki, ben bugünkü edebiyatın mümtâz simalarını, herkesten ve bilhassa Sahir Bey'den evvel, makalelerimde isimleriyle, eserleriyle mealiftihâr ilân etmişim, ve zannetmem ki makaleme bunlardan birisi Sahir Bey'in verdiği manayı vermek çocukluğunda bulunmuş olsun. Böyle imâları üzerine almak için, insan kuvvetinden şübhe etmelidir; halbuki o muharrirler bugün, herkesten gördükleri takdir sayesinde, kendilerinden emindirler.

İkincisi ise, ben, bir çorak sanat ikliminde yalnız Edebiyat-ı Cedide bitmiş iddiasında bulunan müteazzım, iddiakâr bir adam imişim; Sahir Bey benim ne kadar mahviyetperver, azimete, istihfâfa asla cesaret edemeyecek bir adam olduğumu herkesten çok iyi bilmek lazım gelir; herkese gelince, edebiyatımızda tecellî eden iktidarları herkesten evvel benim şevk ve tehalükle alkışladığımı unutmuş olmalıdırlar. Burada sırası gelmişken, ilân edeyim ki, bence dünkü bugünkü edebiyat değil, yalnız edebiyat vardır; ve edebiyat kimin kaleminden çıkarsa çıksın sâni'ine perestiş ederim

Bu hakikatler, umumca, ve bilhassa Sahir Bey'ce malum olmak lazım gelirken ve makalemdeki maksadın masumiyeti gayet aşikâr iken, kendisini bu tahrifâta, bu isnadâta sevk edecek kadar asabi eden sebep ne olabilirdi?

Sahir Bey bu sebebi, gençler istihfaf edildiği vakit duyduğu teessüre haml ediyor; ve kendisini gençlerin müdâfi'i olmak üzere gösteriyor; halbuki gençler hakkında kimde daha çok hiss-i sıyânet bulunduğunu makalelerin ikisini de okuyanlar görüp, kolayca takdir edebilirler.

Bir kere mümtaz simaları takdir ettiğimi, onları böyle tavsiyelere muhtaç görmediğim muhakkak; bunlardan başka mevcut olan genç muharrirleri Sahir Bey iki kısma ayırmıyor: Bunların birincileri, nümüvv devresinin ilk senelerini yaşayan heveskârlar, diğerleri ise edebiyata istidâdları muhabbetleri derecesinde olmayanlar ki Sahir Bey birincileri zamana terk ediyor, ikincileri ise, ebediyen temeyyüz etmemeğe mahrûm bırakıyor...

Ben ise, gerek birincilere, gerek ikincilere hitabederek, kendilerini gafletlerinden pîdâr edecek kadar şeditçe bir makale ile masûm bir tavsiyede bulunuyorum. Ve diyorum ki edebiyat sizin düşündüğünüz gibi kelime oyunculuğu gibi değildir, şudur, şudur, ve şudur... Keşke Sahir Bey de birincileri zamanın dest-i ikâmetine, ikincileri mevte terk ederek, sonra, gayr-i muhakkak isnadât ile onları güyâ müdâfaa ediyor görüneceğine, bu kadcılık olsun müfid bir tavsiyede bulunsaydı...

Haydi, büyük bir insaf ile, bunları da kabul edeyim, diyeyim ki, gençleri istihfaf edilmiş gördüğü için, onları müdâfaa ihtiyacını hissetmiş olsun; fakat bu ihtiyacı, temâyülâtına, niyetine emin olduğu eski bir dostuna mekâsid-i sa'ye isnad etmeğe

kadar ilerleterek, onu lüzumlu lüzumsuz iğne darbeleriyle rencîde etmeğe çalışmasını, bunu neye hamletmeli?

İşte halledemediğim ve son derece teesüf ettiğim yegâne mesele...

Mehmet Rauf

(Servet-i Fünun, S. 1096, 24 Mayıs 1328/6 Haziran 1912, s. 75-76)

HAREKET-İ EDEBÎYE⁶⁸

Edebiyatı kendilerine zemin-i tetkîk-i ittihâz edenler pekâlâ görüyorlar ki memleketi birer ceffe-i âtiye ile tehviz eden inkılâb-ı siyasî; saha-i edebiyatta da iki mevzu'-ı mücadele ihdas etti: Bunlardan biri “edebiyatımızı millileştirmek” diğeri “lisanı ıslah eylemek”tir. Şüphesiz ki her fikir teceddüd mahaline masruf ve kâbil icra bulunduğu müddetçe şâyân-ı tebcil ve tahsin bir teşebbüstür. Lakin; bir tesirât-ı ibtidâiyeye kapılmakla bir şeyi arız ve amîk ihâta ve mülâhaza ederek onun kemale ermiş bir meyve halinde iktitâf imaretine çalışmak beynindeki fark-ı azîm ne kadar zâhirdir! İşte bu yukarıda beyan ettiğimiz iki mevzu'-ı mücadelede de ittihâz olunan tarz-ı acûlâne böyle bir ifrat ve tefrit vadisine dökülerek hakikat ortadan kaybolmak raddesinde münakaşa ve müşâtemeler baş göstermekte tehir etmedi.

Kendilerine bu fikr-i teceddüdün pişvâsı nazarıyla bakmak isteyenlere vaktiyle hususî bir mektup göndererek onları biraz efrattan vikâyeye gayret etmek safdilliğinde bulunduğumuz zaman mektubu gazetelerine derc etmeden mazmunundan mühmel bir parçayı aleniyete vurarak tabca bir tarize uğramıştım.⁶⁹ Bittabi bu kâbil-i infial halet-i ruhîyede bulduğum zevatın er geç davalarını kaybederek kendilerinin de bihakkın dûçâr-ı tariz olacaklarını düşünmüş ve zaten elimde o zaman onlara cevap vermeye müsait bir gazete bulunmadığından sükûta mecbur olmuştur. Yalnız Servet-i Fünun'da kendilerine bitarafâne verilen bir cevap gönlüme biraz su serpmiş bana bir şemme-i teselliyet bahş etmişti.

Edebiyatımızı millileştirelim diyenler, kâbil-i inkâr olmayan bir hiss-i necibânenin ilkâat-ı vakurânesinden mülhem olduklarına asla şüphe edilemez. Lakin bu mesele-i azimenin halli masasına oturulduğu zaman onun öyle her türlü kuyuttan âzâde bir şey olmadığını kolaylıkla anlarlar. Siz artık ona ister millî ve ister ebdâi deyiniz; edebiyatta lisan gibi, kendi kendine büyür, kendi kendine millileşir. Zira zeminin bütün alâyıkıyla münasebettar olan bir milletin tekâmül-i edebîyesini mücerret bir şey zannetmek hata ender hatadır. Zaten biz şimdiye kadar; tercümeden başka yazılan eserlerde gayrı millî bir şey görmedik ki. Hâmid'e hangi lisan cesaret edip gayrı millî bir şair diyebilir; Eşberler ve Târikler başka bir kavme ait vuku'at ve menâkıbı ihya etmekle Hâmid'in kalbini gayr-ı millileştirir mi! Ve sonra onlar bir Türk şairinin serapâ ibdâları değil midir. Anatol Frans “Tais” yazmakla Fransız edebiyatını gayrı millileştirmiş mi acaba? Yoksa Fransız milliyetinin kabiliyet-i ibdâiyesini arttıran fevkalade nefis bir şeyler mi yaymıştır. Ve sonra edebiyatımızı millileştirelim demek mevzularımızı ait olduğumuz milletin sinesinde alalım demekse ...

⁶⁸ Bu makale ilk defa bu çalışma ile Latin harflerine aktarılmıştır.

⁶⁹ Bekir Fahri'nin bahsettiği bu yazı için bkz. s. 145-151.

ihrâmlarının bana ilkâ ettiği fikr-i ebediyeti tasvir etmeyi gayrı millîdir diye reddetmek akla nasıl sığar, zaten gayrı şahsî yazı olamadığı gibi gayrı millî edebiyat da olamaz. Bir Türk ne yazsa mutlaka onu bidayeten millî bir ruhla yazar. Zaten o ruhun haricinde bir şey duyamaz. Bu adeta ayaklarımızı tahrik eden otar (tendon) gibidir.

Nihayet edebiyatın kendine mahsus edvâr ve sefahâti vardır ki, halkın haletiruhiyesine temas ile beraber, onların hüküm ve şümûlünden asla kurtulamaz. Fransa'nın klasikleri bu yolda yetiştiği gibi bizdeki Nef'îler, Fuzulîler; Hâmitler ve Kemaller müdehherât-ı edebiyemize bu yolda zengin ilaveler bırakmışlardır. Acaba onların elleri kalem tuttuğu zamanlarda şu yolda ve şu mevzuda yazılar yazacaksınız denilseydi bu onlarca kâbil-i icra bulunur muydu?

Biz bugünkü semeresiz iddialarımızla adeta yolunu şaşırılmışlara benziyoruz. Benziyoruz ki mazi ile irtibatımızı bütün bütün kat' etmek fikr-i hamile idi nâsa şâyân-ı tebcil bir eser koyamıyoruz. Bulduğumuz devr-i edebî nedir; ruhumuz ne tarafa insiyâk ediyor; bunu bir türlü kestiremiyoruz da başkalarının ruhlarına ve tahassüsâtlarına da hükmetmeye kalkışıyoruz. Lakin bu bir istibdâttir. İstibdâttir; çünkü şair, edip ancak kendi meyelân-ı ruhiyesine tâbi' bir sanatkârdır. O yapacağı ibdâ edeceği eserin makbul-ı amme olup olmayacağı endişesinden başka bir şeyle mukayyed olamaz. Hatta bazen onun bile muvâcehesine gidecek kadar dik başlı bedâiperestler vardır. Acaba "Mevlîd"i yazan Çelebi halk eserimi beğensin diye mi yazmış. Hiç inanamıyoruz; zira o cihân-matâf bir Ka'be aşkının verdiği ilhamdan başka bir şeyin mahsul-ı rakiki değildir.

Edebiyatımızı millîleştirilim demekten maksat milletimizi sevelim demek ve onun itilâ-ı şânına yarar asâr-ı edebiye ihdâs edelim demekse bunun evvelki şikkını lazım ve fakat diğerini huşû addetmekte ma'zûr addolunmalıyız. Zira asâr-ı edebiye sevâikını nerede bulursa oradan alır. İşte pek vâzih surette görülüyor ki "edebiyatımızı millîleştirilim" demekte bir fikr-i ifrât olmasa bile nâ-be-hengamlık var; bu adeta tecridî bir düşüncedir. Biz her şeyden evvel zamana yakışır iktidar-ı edebîyi iktisâb edelim; sonra ruh-ı millîyi tehzîz edecek asârı yetiştirmeyi pek güzel biliriz. Mevzu'lar hayal ve fikretimizde kendi kendine raks etmeye başlarlar. Şimdilik bizce yapılcak şey vücudunu ihsas eden hareket-i edebiyeye tâbi' olup yürümektir: Biri hamasî şiir yazar; diğeri sevdaî mazmunlar arar; bir öteki kaside yazar. Bunların hiçbirisine sen şu mevzû'da yazacaksın gibi ısmarlama bir şeyi teklif edemeyiz. Yazılan eserlerin istifâsı zaman ile efkâr-ı umumiyeye tâbi' bir keyfiyettir.

Gariptir ki "edebiyatımızı millîleştirmek" hususundaki azm-i aculâne aynıyla lisan hususunda da görülüyor. Bizce bu da merdûttur. Bu da lisanın kendi kendine tâbi' olarak yürüdüğü kavânin-i tekâmül çarhları arasına bir cism-i ârizî koyarak icrâ-yı tesir eden hareket-i mes'ûdeyi ihlâl etmektir. Kimse inkâr edemez ki bu yazdığımız lisanın kendine mahsus şirinlikleri, güzellikleri vardır. Onları fedâ etmeyince başka bir şey yapamayız. Halbuki bir güzellik bir diğere daha güzeliyle tebdil olunmak ve bu ise kisveleri idare eden mevdâ-ı kanunları gibi derece derece istifâlarla vâki' olmak lazım gelirken bugün bütün efkâr-ı muharririni muayyen bir kalıpta ifâde-i merama davet etmek adeta pantolonu çakşırla değiştirmek demek olmasa bile ham bir teklif sayılır. Zira lisanın kendi kendine güzelleşse vuzûhlaşsa ilerliyor. Bunun en kestirme yolu ziyade işlenmiş yazılmış olmasıdır. Şüphesiz ki Yeni Lisan diye yazı yazarların bugünkü eserleri kemale gelmek üzere bulunan bir şeyin cebr olunmuşudur. Buna ise bir lüzum-ı mübrem yoktur. Ve sonra öyle terkipler vardır ki kalb olundukları zaman hem renk

ve tarâvetlerinden kaybediyor ve hem de efkârımızın mûnis ve emin tekâmülü önünde na-kabil hazm bir mevki alıyorlar. Doğrusu kim ne derse desin; bu Yeni Lisan'da henüz işlenmemiş, lüzûmu kadar pişirilmemiş bir şeyler var. Eğer bu bir fikr-i ibtidâî diye telakkî olunarak âtîsinin emin olduğu iddia olunacaksa “sanatkâr bir fikr-i ibtidâîyeden hareket eder; fakat müstakil ve mücerred olmayan bir lisana istenilen bir mecrayı vermek mümkün değildir” demekten başka şimdilik ilave edilecek bir söz bulamayız.

Bekir Fahri
(Terbiye ve Oyun, S. 21, 24 Mayıs 1328 / 6 Haziran 1912, s.362-364)

OĞLUMA İKİNCİ MEKTUP

Oğlum, arının işi reçelcilik, örümceğin mesleği mutfaklık, malası belinde gezen kunduzun sanatı duvarcılıktır. İnsan bunlar gibi değil, bir hırfet-i tabîyyesi yok; hiçbir şey yapmak için yaratılmamış her şeyi yapmaya çabılıyor... Âlem-i mâişette sen ne yapabileceksin? İşte bugün bunu halle çalışacağım.

Âheng-i ictimâî îcab eder ki her millette her âletin sâzendesi olsun. Fakat efrâd bu îcaba kulak asmaz; herkes çok vâridâtı temin eden kolay vazifeye atılır. Bu hikmete binâen her Türk'ün beşiği yanında: “Oğlum, paşa olur inşallah!” nakaratını işitiriz. İctimâî orkestranın müdürü menfaattir.

İnsaniyete hizmet nâmına meslek intihabından bahsedenler eğer başkalarını aldatmak istemiyorlarsa bî-şüphe kendilerini aldatıyorlar. Kalburla tuz, rüzgâr veya su taşımak: İnsaniyete nispetle mesâlik-i muhtelif arasında ki fark işte budur.

Maamâfih her fert için sanat intihabının ehemmiyetini teslim ederim; bunda adem-i isabet mûcib-i felâketimiz olabilir. Şuna dikkat el ki her meslek bir öksedir: Bir kere tutuldun mu, ayaklarını bir daha kurtaramazsın. Bu böyle olmasa bile girdiğin tarlada sebat etmelisin ki ektiğini biçmekten ümitvar olasın. Bir üzengiye ayak basar basmaz at değiştirmek isteyen süvari tabîidir ki pek uzun bir mesafe kat'edemez.

Binâenaleyh kayd-ı hayât şartıyla ittihaz edeceğin mesleği kararlaştırmak için turuk-i mühimme-i mâişeti dikkat-i münâsibe ile teftiş edelim.

Mebusluğu tavsiye etmem: Ona intihâbat sandığı kadar yürek ister.

Ticaret var: Fena değil, seni Meclis-i Mebûsân'a da sokabilir: Bahçekapısı'ndan, Yağcızade Şefik Bey gibi...Ne çare ki meslek-i ticarete mâlû'r-re'sten ziyade re'sü'l-mâl lâzım; bu da maa't-teessüf bizde yok.

Felsefe hatırıma geliyor: Fakat çok düşünmek ister; çok düşünmek de marsik gibi başa vuruyor. Hem de mücâhidîn-i zekâ için henüz ma'bed-i ihtiramımızda yer yoktur.

Askerlik şanlı, şerefli bir meslek: Ne çare ki ellerini barut kokutur; kükürt ile kömür arasında bir râyiha ki her tab'a mülayim gelmez.

Hekimlik de şâyân-ı istihkâr bir sanat değil amma iyi hekim olabilmek için hem pek çok çalışmalı, hem de hasta kokusundan, irinden, balgamdan, bütün iğrenilecek şeylerden iğrenmemeli; ve illâ hekim değil ancak bir baytar-ı beşer olursun... Benim gibi!

Medâr-ı i'tiyâş olmak itibariyle fûnûn-ı sâire hakkında da pek nîk-endîş değilim! Esrâr-ı kâinatı herkes kendi fikrinden sorar, hariçten cevap alınca ber-mu'tad kızar. Fûnûnun sevildiği yerler pek azdır. İngiltere'de Hérve'nin evini yaktılar; Christophe Colomb İspanya zindana attı; Fransızlar Lavoisier'nin kafasını kestiler. İnsanların elinde hata ve hakikat mütesâviyen âlet-i menfaattir. "Arz dönüyor!" diyen bir hey'et-şinasa "Arz duruyor, güneş dönüyor!" diyerek ekmek kazanan papazlar ne işkenceler, neler ettiler!

Gelelim edebiyata: Hımmm... Biliyorum ki bu sanat sana hiç de nâ-hoş görünmüyor. Lâkin düşün ki bu meslekte hiddetlendikçe yazacaksın, sevindikçe yazacaksın, hani ya her teessüründe mürekkep kusan bir biçimsiz balık vardır, işte edebiyata intisap az çok o balığa benzemektir: Miden kuvvetli ise giriş... Harp gibi, zelzele gibi büyük musibetler evvel-be-evvel edebiyat musluklarını açar; başkalarının gözyaşlarına kendi mürekkeplerini karıştırmak üdebâca bir vazifedir. Bak, Çırçır, Aksaray, İshak Paşa harîkları münasebetiyle ortalığı nesre boğanlar birer hokka dolusu su götürseydiler o yangınları değil, güneşi bile söndürmek mümkün olurdu... Edebiyalla temîn-i muvallakiyet için yalnız inlemek yahut dîvâr-ı hakikati örtecek boyalı ve yıldızlı cümleler yetiştirmek kifâyet etmez: Meslektaşların hüçûm-ı şütûmuna da dayanmalı. Sen üdebâyı bilir misin? Bir vâv-ı âtıfa için adamın yedi göbek ecdadına kantarlıyı atarlar!.. İlm-i hesapta okumuşsundur ki ancak bir cinsten olan şeyler cem' edilebilir. Âlem-i edebiyatta kara cümlenin kâidesi bütün bütün başkadır: Esnâ-yi münâkaşatta senin tebessümün, iskarpinin, perukarın, liyakat-i edebiyen, pederinin cehli, ecdadının kabayih-u nekâyısı, hepsi aynı yekûna dahil olur... Hangi devre yetişmiş olsan edebiyatta bir (eskiler-yeniler) mücadelesine tesadüf edeceksin; hangi tarafa meyl etsen gûyâ ötekilere i'lân-ı husûmet etmiş olursun. Şayet bî-teraf kalsan hepsi hasmın olur. Herhalde meslek-i edebe girmeye karar verirsen şelâ'im-i zarife ile mücehhez bulun... Ve mâdem ki her ne yapsan hırlaşmaktan kurtuluş yok; bari hiç taklit etme, hep îcal et; hiç olmazsa sanatın esîri değil emiri ol: Etrafında kopacak âsife-i i'tirâz bir şiddetli rüzgârın yerden kaldırdığı tozu hatırlatsın... Edebiyatın en büyük mahzuru kıymeti modaya tâbi olmasıdır, bu sene takdir ve hayretle okunan şeylerin hemen kâffesi gelecek sene tebessümle, iki sene sonra kahkaha ile okunur, daha sonra... Hiç okunmaz! Bir taraftan sen yazarsın, diğer taraftan zamanın kocaman eli siler: Pek bereketsiz bir sa'y... Bak, bu yakınlarda Selanik'te bir "Yeni Lisan" çıktı, ahd-i kalîbde -külli âlin karîbün- kâide-i Arabiyye ve Fârisiyye üzere yapılmış izâfetler isti'mâli bir alâmet-i irticâ olacak... Bugün elime kalemi alınca "terakki-i edebiyât" mı, yoksa "edebiyatın terakkisi" mi yazayım, kestiremiyorum. Hasbe'l-i'tiyad birinci terkibe meylederken kulağıma "Beyaz Kule"den bir ses geliyor: "Efendi, vatan sağır kaf istiyor!"... O zaman lerzelerle kalem elimden düşüyor! Görüyorsun ya, oğlum, mesâlik-i meşhûrede hiçbiri tamamıyla mahzurdan sâlim değil... Ah, yeni sanat ihdas etmek kâbil olsaydı! Devr-i sâbıkta Baba Tâhir nişan yapıp bâ-berât salmayı icat etmişti: Ucunda hapis cezası olmasa, bak, fenâ bir iş değil... Nişan tağşîşi hiç şüphe yok ki süte su veya una tebeşir katmaktan daha şeni' değildir; ve hattâ biraz daha ileriye giderek diyeceğim ki sahte nişan alışverişinden mutazarrır olacak bir kimse görmüyorum. Para ile nişan almağa

teşebbüs eden hayvan himaye-i kânuna lâıyk olamaz. Bence sahte nişan değil hattâ eski bilardo çuhâsından taze fasulye taklidi kesmek, meselâ; Chamberlaine gibi harp zamanı mühimmâl-i harbiye fabrikatörleriyle akd-i şirket etmekten daha kirli bir hareket değildir. Ne fayda ki böyle nâdide menâbi'-i kesb ü kâr keşfetmek fevkalâde bir zekâyâ tevakkuf eder; sende onu göremiyorum.

Bak, bir inhisar işi becerebilirsen o da fenâ olmaz. Bizim memleket esasen diyâr-ı inhisardır. Kimi tütünü, kimi zekâyı, kimi irfânı, kimi hamiyeti taht-ı inhisara almış, geçip gidiyor. Eğer sen de münhal bir fazîlet ele geçirebilirsen...

İnhisardan aklıma geldi: Memuriyet yok mu ya? Niçin memuriyeti düşünmedin? Memuriyet eşref-i mesâlik değilse de eshel-i mesâlik olduğunda şüphe var mı? Memuriyet aleyhinde bağırana pek çok kulak asma: Onların hemen kâffesi ya bilfiil veya bil kuvve memurdur. Hazîne-i mâliye ile alışverişi olmayanların memuriyet hakkında fenâ bir şey söylediklerini işitmedim. Öğlenden sonra evrâk-i resmîye gölgesinde rü'yâ-yı terfi' ile hazım uykusu kestirmek, dört hafta defter-i kuyûda karşı gerinmiş ve esnemiş olduğuna mükâfâten ayın son günü para çantayı doldurmak: Sanıyorum ki bunlar pek şâyân-ı ictinâb şeyler olmasa gerek!... Memuriyetin en tatlı tarafı şudur ki duhuliye bileti muhtelif diplomalardır. Bu vesile ile geçen mektubumdaki tavsiyeyi te'kid edeceğim: Şehadetnâmeleri istihkâr etme. Onlar "mâlûmât"ın âdetâ mahfazasıdır; onları erbâb-ı zekâ üzerlerinde "Bizim sâhibimiz mâlumatlı bir zâttır!" yazılı yaftalara benzetirler. Ben öyle diplomalar gördüm ki yalnız mâlûmâta değil, zekâyâ, maharete ve hatta... hüsn-i ahlâka şahadet ediyordu. O zamandan beri kâğdın kudret ü kerâmetine tamamıyla kâilim... Oğlum, ne kadar âlim olsan şehadetnâmen yoksa bir para etmez: "Mâlûmâtı ne mâlum?" derler! Halbuki ilminin hucceti resmîyesi elinde olursa ne haddine bir kişi seni techil edebilsin: Diplomanı çıkarır, münkir-i mülecâsirin kafasına vurursun... Diploma meslek-i resmîyede en kavî nokta-i istinattır, iltimastan sonra!... İltimasın ve diploman var mı? Korkma, sâlnâmeye bir köşesinden iliş, istikbâlin taht-ı emniyettedir!... Hayatta mâdem ki istediğimizi olamıyoruz, olabileceğimizi istemeliyiz... Bâki, oğlum paşa olursun inşallah.

Cenap Şahabettin

(Hak, S.89, 28 Mayıs 1328/ 10 Haziran 1912, s.1.)

YENİ LİSAN VE MEHMET NECİP BEY⁷⁰

Mehmet Necip Bey memleketimizin en mühim bir lisan mütehasısıdır. Hak gazetesinde nasılsa vefat ettiği yazılmış ve bu fıkra bütün dostlarının mucîb-i esefi olmuştu. Hâlbuki Necip Bey daha bu memlekete hizmet edecek kıymetli bir gençtir ve tebşir ederiz ki kendisi sağdır. Bu hususa dair almış olduğumuz mektubu aynen neşrediyoruz:

Azizim Baha;

⁷⁰ Erhan Kaya, (2008). Yirminci Asırda Zekâ Dergisi (1328-1330/ 1912-1914): İnceleme ve Seçilmiş Metinler, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, s.578-580.

Sen Hak gazetesinin üç numaralı ilavesindeki (Musahabe-i Edebiye)yi okuduysan -Orada bir Mehmet Necip'in vefatından bahsedildiğini meşrutiyet devresine yetişemediğini de görmüşsündür! Bu adda burada bir başkasını tanıyamadığım için, o yazıya göre ölmüş olan kendim olduğunu -garip bir itiraf-vaveyla olması lazım geldiğini kabul etmek zarurî görülüyor. Filhakika bu ölüş de biraz doğru! Matbuat sert, şedit, insafsız bir sansüre tabi sıralarda dilimiz için İzmir'de o kadar sürekli bir gürültü koparan birisi matbuat hürriyete nail olduktan, ortalığı bol bol lisan münakaşaları kapladıktan sonra sükûta dalar ise o adam ölmüş ve öyle telakkiye hak kazanmış demektir. Mânâda ölmüş olmakla beraber birçok insanlar gibi ben de yaşayıp gidiyorum. Bu hususta (Musahabe-i Edebiye) muharriri anlaşıldığına göre yanlış malûmat almış, hatta bu yanlışlık İzmir hareket-i lisaniyesi hakkındaki malûmata da şamil görünüyor. Nakıs ve yanlış malûmat sebebiyle Tevfik Nevzat ölmüş diyecek yerde Mehmet Necip ölmüş diye gösteriyor. Olabilir ki Tevfik Nevzat denilecekti de kalem kayarak Mehmet Necip dendi; bu cevap şayan-ı kabuldür. Ancak, vefatın tashihiyle bir başka nevi hataya düşülmüş oluyor... Yani Nevzat merhum hakikaten meşrutiyet devrine yetişeydi, mevcut olabilecek miydi? Eğer bu gibi mebâhis ve mesâilde insanın mevcut olması lazım gelse bile, Tevfik Nevzat mevcut olamazdı.. İlk önce o vakitler bile öyle zannedenler bulunmuş. Nitekim şimdiki Selanik valisi Hasan Kâzım Beyefendi, o zamanlar lisan meselesine daha doğrusu Türkçe hakkında merhum Nevzat'a hitaben (Hizmet) gazetesine gönderdiği açık bir mektupta merhumu yeni bir meslek-i tahrir icat etmiş gibi telakki ile o yolda muaheze ve tenkit de bulunmuş idi. Bunun üzerine gerek mücahitîn-i hürriyetten Salahattin Bey, gerek bizzat Nevzat müşarünileyhin bu zehabını tashih etmişlerdir. Demek oluyor ki bir şey sıcağı sıcağına iken yanlış telakki ve takdire mazhar olursa aradan böyle uzun seneler geçince ne kadar hatalara düşülmüş olacak kıyas olunsun. İşin hakikati: (Dilimiz Türkçe) ser-levhasıyla yazdığım sıra makalelerinin üçüncüsünden sonra Tevfik Nevzat lisan hakkındaki telakki ve efkârımı olduğu gibi kabul etmiş, onlara tevfikan makaleler yazılar yazmaya başlamıştı.

Netice: Mehmet Necip'in vefat etmiş olması hususunu tashih nasıl lazım ise Nevzat'ın müessis-i meslek, yahut Kâzım Nami Beyefendinin kavlince (Yeni Lisan) taraftarlığında mevcut olması da o kadar muhtâc-ı tashihtir. Musahabeden asıl öğrendiğim diğer bir şey daha var ise o da bizim Ömer Seyfettin'in Selanik'te (Yeni Lisan)ı ortaya koymuş olması ve buna çalışmasıdır: Bunu da, Kâzım Nami Bey'in, bu şerefî (mevcutluk şerefînin) mumaileyhe raci olduğunu söylemesinden anladım; öyle ise ve bu (Yeni Lisan) gibi vaz'ındaki hikmet ve illeti anlayıp beğenmediğim unvan altında yazı ve tahrirde, Türkçeye ve Türkçe kaidelerinin tesisine Selanik muhitinde çalışmak ve bu yolda ön ayak olması itibariyle Seyfeddin cidden takdire şayandır; malûm ya Selanik bu meselede uyanmak hususunda geri kalmıştır. Hele ben öyle biliyorum, Meşrutiyetten evvel orada bulunan (Çocuklar Bahçesi) adındaki risalede lisana dair biraz münakaşa cereyan etmiş ise de, bunlarda lisan daha ziyade edebî bir noktadan göz önüne alınmış olmakla bence o kadar değer ve kıymetleri yoktur. Asıl lisanın ıslah fikri Meşrutiyetten sonra orada doğuyor veya uyanıyor. Bundan işte tahminen bir sene kadar bir zaman evveli (Yeni Lisan) namı altında lisanın ıslahına dair binnisbe mazbut bazı beyanat ortaya konuyor. Bu da yazı dilinde kısmen ecnebi kaidelerinin tasfiyesinden ibarettir diyebilirim; yani: Bizim bildiğimiz mahut sadelik, kavaide münhasır kalarak (Yeni Lisan) unvanıyla zemin ve zamana münasip bir tadile uğramış oluyor. Herhâlde diyebilirim ki, Selanik oldukça geç uyanıyor ama lüzumundan fazla (pretansiyon)lar kaale alınmamak şartıyla, iyi uyanıyor, ve eserlerini

de gösteriyor. Binaenaleyh Ömer Seyfeddin gibi, muhterem yüksek düşünceli arkadaşları da Türkçenin tesisine şu suretle gayretlerinden, himmetlerinden dolayı tebhil ve tebrike layıktırlar; aramızda mevcut olduğunu, geçen mektubumda anlatır gibi olduğum fikir ve nazar ihtilafı ise ve münasip bir zamanda – vaktimin olmadığını evvelce söylemişim – arz ve izah edeceğim; her hâlde, mümkünse ve ehemmiyeti varsa sen de henüz yaşayıp durduğumu bildiklere anlat; baki ihtiramat.. (Yakında Mehmet Necip Bey’in lisan tedkikatına ait makalelerini derce başlayacağız.)

İmzasız

(Baha Tevfik, *Yirminci Asırda Zekâ*, C.1, S.8, 11 Haziran 1328/24 Haziran 1912, s.132)

YENİ LİSAN HAKKINDA BİR HASBİHAL⁷¹

Siyasi hakimiyetten sonra, Türk gençlerinin dimağlarında tenemmüye başlayan lisan istiklâli arzusu daha az tatlı olmasa gerek. Tarihin bildiği günlerden beri kendini her hususta âmir ve hâkim tanıtan bir ırkın gençleri, yalnız lisanlarının birkaç yüz seneye varan esaret bağlarını kırmak, parçalamak için elbette bir gün çalışacaklardı. Ben, çoktan beri intizar edilen, bu ümit güneşinin artık tulûuna kanmam. Muhtelif tarihlerde ve muhtelif beldelerde mevcudiyetini hissettirmiş olan istiklal cereyanlarına Selanik’te muntazam bir mecra açıldı, sakin ve kalbi temennilerle, faal ve cesur arzular orada yapılan muayyen bir yer ve garam etrafında toplandı; ve nihayet, bu pek şerefli dava ortaya atılarak, hasımlara meydan okundu.

Fakat unutmayalım, bu mücâhedenin bir değil, birçok Abdülhamitleri vardır. Tabiiyet değiştirmek isteyen muharrirlerden, kalemlerini kırıp gömmek arzusunu duyan şairlerden tutunuz da, ellerindeki meş’âl-i sevdalarıyla başlarındaki kase-i ezvâkı doldurmak için nehirlere “şitâb edenlere ve el’an hâk-i pâ-yı kerem-sîmâ-yı bende-perverîlere arz-ı tazîm rukyet ve ubudiyet arzu-yı abidanesini” duyanlara varıncaya kadar davaları başka, kıraatları muhtelif eski lisanın köhne sarayında yerleşmiş bir çok mabeynciler vardır ki bunlar bir ordu teşkil ederek son danelerine kadar atacaklar: ve ihtimal diplomatlara bile müracaat ederek lisanda dahi mâkânın muhafazasını talep edeceklerdir.

Nitekim yeniler nesrinin gururu Yakup Kadri Bey, Rübâb sütunlarında, istiklâl taraftarlarına karşı birkaç kuru sıkı patlattı. Riyâziyenin ceyb ve teceyyübünden, tabîyenin kilüs [keylus] ve kimüsundan [keymus] kanûniyenin bilmem nesinden bıkarak mektep denilen binaları zindandan farksız görmeğe başlayan tembel bir talebe ruhu gibi, medeniyetin elektrik lambalarını söndürmek, telefonlarını sağırlandırmak, teyyarelerini parçalamak isteyen bu on sekizinci asırdan itibaren Yeni Lisan aleyhindeki makalelerinin aynı serlevha altında intişârı ona, düşmanları tarafından, lehte olarak serd edilmiş birinci delil addedilebilir. Çünkü avare şâkirtleri memnun etmek için mektepleri kapamak, beyaz kirpiklerin hatırı için elektrikleri, güneşleri söndürmek lazımsa, itiraf ederiz ki, kelimeleri tehzilden kurtarmak için de Yeni Lisan’a düşman olmalıdır.

⁷¹ Mortepe, a.g.e., s. 996-998.

Şimdiye kadar kılıçlarımızla açtığımız ülkelerin hiçbirine kalemlerimiz için girmek, teessüf olunur, nasip olmadı. Her gördüğüne yüzlerce ad takan, ve her kelimesine bilmem ne kadar destûr sıralayan bir ırkın definelere köru köruüne aşırılan lüzumsuz birçok kaide kitapları, şişkin kamuslarla koltuklarımızı dolmuş gören bir millet, Türkçe ismini takınan bu heyûladan bu ömür törpüsünden elbette tevahhuş eder.

Yeni Lisan muarızları bilsinler ki yazıları, fikirleri Türklük muhitinin bir milimetre ilerisine bile geçmiyor. Onun için iktiza ederd ki lisanlarında ve duygularında bir asalet; Türklük asaleti bulunsun. Yine pekâlâ takdir etmeli edilir ki Türklükte başka ırkların hayalleri, mübalağaları, cümbüşleri ne kadar zehebî olursa olsun mevcut değıldir. Halbuki bu günkü lisanlarının en ziyade kolaylıkla ifade ettiği şeyler bunlar oluyor.

Ölü mezarları önünde huzû' ve huşû' ile eğilen, harbin tehlikeli meydanlarında telaşsız atlar oynatan, en büyük birkaç milleti mahvedecek kadar cesîm felakete cesur ve mütehammil göğüs gererek büyük Türklüğü şimdiye kadar, kısmen olsun, niçin ifade edemediler? Niçin neslimizin bu büyük seciyeleri kalemlerinden bir türlü akmak istemiyor? Tegannisikle milleti harekete getirecek şarkılar nerede? Cenk meydanlarına, düğüne gider gibi, şen ve beşûş koşan erlere şimdiye kadar hangi türküleri terfîk edebildiler? Edemediler, çünkü yazıları bizim ruhumuzu, Türklük hislerimizi okşamıyor, lisanlarını samimi bulmuyoruz.

Bu kusurları Yeni Lisan'ın yavaş yavaş izâleye muvaffak olacağını zannediyorum. Zira lisanımızda birçok kelimeler mevcuttur ki ya yalnız terkip halinde istimâl edile edile kendilerinde münferiden yazılarımıza karışabilmek kabiliyeti uyanmıştır. Şu hâlde tard edilen terkipler yanları sıra bu kelimeleri de sürükleyip götürecek demektir, ve bu hiç şüphe yok ki, başlanan tasfiyenin birinci safhası. İkinci safhada, kim bilir, tard keyfiyeti hangi yabancı kaidelerin kafalarında patlar. Bunlar da, tabi ki terkipler gibi, kendilerine bağlı kelimelerle birlikte çekilip gideceklerdir. Bu kovulan kelimelerin boşluğunu başka lisanlardan yeni yeni kelimeler almak ve icad etmek suretiyle imlâ edeceğiz.

Lakin bunlar hiçbir vakit diğerleri gibi âsi ve serkeş değıl, bilakis dilimizin her kaidesine hürmet eder, sîgalarına itaat gösterir ve her kalıbımıza hamur gibi geçer bu yön eğer yumuşak ve mülayim kelimeler olacaktır. Bu ameliye devam ede ede nihayet öyle düşünüyorum, mesut bir neticeye varabileceğiz: müstakil lisan.

İhtimal ki lisanın, ifhâm ve tefhime vasıta olması hayatiyetiyle, en ince ve en hurde fikirleri ifade etmesi lazım gelmez mi diyenler bulunur; ve bu, pek doğru bir iddiadır. Evet o zaman tenebbî ve taabüdlere, tulû ve tezâhüflere, eskisi gibi, her perdeden ifade, zannederim, mümkün olmayacak; fakat bu bir zarar olmak şöyle dursun, bilakis, milletimizin ruh ve tabiiyeti düşünülecek olursa, ahlaki bir faidedir de.

Lisan teşkil edilmez, teşekkül eder diyenler de var; ve bu düşüncede yanlış değıl lakin ortada öyle bir iddia yok ki böyle bir itiraza mahal bulunsun. O, seyrinde devam ediyor, bugünkü lisan hiç yarım asır evvelkine benziyor mu? Yalnız o seyri tesri', tekâmülü tecil maksadıyla ortadaki engelleri toplamak için bugün birçok eller görünüyor; bu da, teslim etmelidir ki o lisanın gençlerine ait en büyük bir vazifedir.

Ben temenni ediyorum ki Yeni Lisan hemen zafer gerdunesine binsin, ve süratini artırarak bir gün evvel istiklal tacını giysin. Ooh...işte o zaman bihakkın şöyle bir iddia ve tefâhurda bulunabiliriz: Lisan Türk Lisanı, kaidelerde o, duygular da.

5 Haziran Sene 328- İzmir

Mehmet Şükrü

(Hak Gazetesi, S. 107, 15 Haziran 1328 / 29 Haziran 1912, s.5-6./ HTU: 169)

MUSÂHABE-İ EDEBİYE BİR MESELE-İ MÜEBBEDE⁷²

Şark mesele-i zâlimesinin bizde bir havahir-i masumu vardır: Lisanı meselesi.

Bu müzmin halden hâd-i şekle intikâl ederken, onun gibi haris siyasetlerin cinayetkâr tertibât ve tekellüfâtına muhtaç değildir. Şark meselesi kıvrandığı zaman kişverlerden hûn ü âteş selleri, lisan meselesi uyandığı günlerde ise yalnız sahife sahife mürekkep tufanları cereyan eder.

Küçük bir sebep bizde lisan meselesinin uyanmasına ve sinirlenmesine kâfidir. Zaten bunun uyanık ve hayır-çîn bulunmadığı bir zamanı ben fark yoktur senelik müddet-i hayatımda tahattur edemiyorum.

Bir kere sınırları tuttu mu bin şekil ve sûrete temsil etmesine hiçbir şey mâni olamaz.

O bazen -meselâ- bir El-hâc İbrahim Efendi'dir. Bilumum mümâres-i kadîmenin gubâr ve iğbirârini Bâb-ı Ali caddesindeki matbua ve kütüphanelerden çar-ı aktar-ı cihana savurarak kâfiye ve şâfiyede yeri olmayan hiçbir kelimenin i'rab-ı Osmânî'de mahalli bulunmadığını isbat maksadına gözlerinin son ferini feda ederken, yanibaşında Cevdet Paşa merhum, tasdiklen lil-makal başını sallar.

Bazen Şinasi merhumun sarîr-i hâme-i tettebbuâtıyla Namık Kemal Bey'in şemâtet-i dehası, Mahmut Ekrem Bey'in vakar-ı serzenişkârıyla Abdülhak Hâmid Bey'in teevvühât-ı müzîfânesi, Said Bey'in temeshurât-ı gûnâ-gûnu ile Ebüzziya Tevfik Bey'in tazîbât-ı kalemiyesi, Abdurrahman Süreyya Efendi'nin ta'likât-ı tîşedariyle Hayret Efendi'nin güftügûy-ı müzâmin medarı. Ahmet Mithat Efendi'nin umman-ı itnâbıyla muallim Naci Efendi'nin seyûl-i şetûmı, hasılı bin savt-ı muhtelifle bin şekl-i muzâd bu meselenin pîrâhen-i mütehayyirinde yükselir. Ve mübâhase-i müşûtimeye müşûtime-i Arabîyeye, Arap'ta da bir nev-i ma'nevi mukâteleye munkalib olur:

⁷²İbrahim Ay (2016). Süleyman Nazif'in Dergi ve Gazetelerdeki Sanat ve Edebiyat Yazıları (1869-1927 Arası). Yüksek Lisans Tezi, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aksaray, s.257-260.

İltizam-ı sükût edenler denvabi ilmen kaybetmiş olanlar zannolunmasın. Buralar muktezâyât-ı haysiyyeti zevk-i galebeye tercih edenlerdir. Çünkü biraz daha devam edilecek olursa Türk'ün Arab'ın, Acem'in, Frenk'in müdevven, nâmüdevven ne kadar lehçe-i şetm ve tahkîri varsa hepsi bir anda zavallı matbuat-ı Osmaniye sahifelerinde haşır ve neşir olmak muhakkaktır.

Maa'ş-şükran itiraf ederim ki zaman bu hususta da vazîfe-i ıslahı îfa etti. Şimdi bir lisanı meselesi mevzu bahis ve intikâd olurken; mebâhisler, hiç olmazsa, haysiyet-i zâtiyelerinin dûçâr-ı taarruz olmayacağına emindirler. Ve bu emniyettir ki hâtırat ve muhâtırat ile meşhûn olan o vadiye ara sıra acâle-i kalem etmek cüreti tevîd ediyor.

Bizde lisan meselesinin şekli-âhiri iktisâb edeceğini kimse tahmin edemezdi. Bununla beraber bu şekli aldığına kimse teaccüb de etmez. El-hac İbrahim Efendi merhumun tefritini şimdiki ifratın takib etmesi pek tabiidir. Çünkü istibdattan yalnız anarşi doğar.

Edebiyat-ı garbiye ile tezeyyüd-i muârefe ettikçe, lisanımızın yeni elfaz ve terâkibe taalluk eden ihtiyacı müştedi olacağını tasdik edenler tekessür eder, zannediorduk. Hele Osmanlı Türkçesini dünyanın en güzel ve mükemmel lisanları meyanına isâd için her biri müzeyyen bir kademe-i i'tila olan vasf-ı terakiblere böyle nagihânî surette ilan-ı harp edileceği kimsenin hatırına gelmezdi. Acem'in kabiliyat-i ifadesini bir âheng-i rûh-nevaz ile Türk'ün kamus-ı beyânına ifaza eden bu terakib-i mübârekeyi -Bab-ı Ali'nin İtalya teba-i seffilesi hakkında bile reva görmediği- bir şiddet ve taassupla hudûd-ı beyân haricine atmak günahattan daha na-makbul ve daha na-makul bir harekettir. İşte efrâd-ı ümmetin hatırına gelmeyen şey, lisanın başına gelmek istiyor.

İnsanı hayvanât-ı sairesinden nutk ile mümtaz yaratan Cenab-ı Hâlik levh-i kalem, Osmanlı Türkçesini felaket-i müstahza-radan hikâye edecektir. Yalnız arada hebâen menşur olan mesâiye masdar olamazlar mı acaba?

Lisan-ı edebî avamın derke-i beyanına tenzil etmek istiyorlar; diyorlar ki bir tacirin defteriyle bir şâirin mecmua-i eşârı arasında bir karabet, bir ayniyet olmalıdır; diyorlar ki niçin Selanikli bir âlimin hissiyat-ı rakîkasıyla efkâr-ı dakikasına Diyarbekirli bir cahil bîgana kalsın? diyorlar ki her biri bir has ve hâr olan o eğri büğrü ve dikenli terkipler lisanın gülzar-ı beyânından tardolunursa, memâlik-i Osmaniye bir behişt-i edep ve refah olur. Evet, Eflatun'un medine-i muhayyilesini niçin memleketimizde bina etmemeli? Birkaç sarf ve nahiv mutaassıbı yalnız edebiyata değil, insaniyete de zarar ediyor. Pek yazık!..

Ah!... Ben bu sözleri işittikçe maneviyatımı Asya-yı Vusta'nın rîkistanlarında uyuyan, kurûn-ı vustanın leyâl-i muzlîmesime doğru sürüklüyorlar zann ediyorum. Dünyada hangi memleket görülmüştür ki avamı ile havası arasında ancak uzun senelerin ve asırların doldurabileceği bir hıfre-i iftrak mevcut olmasın. Avamı, havası derecesine isâd edemeyenler havassı avam derkesine isâd etmek isterlerse bir zulm-i sarîh ve kabîh olur.

Avamın havasta anlamadığı şeyi elfaz değil, ibaret değil, terâkib değil, efkârdır. Lisan ne kadar tasfiye edilirse edilsin ufk-ı idrâkî tarlasının hudûd-ı mescelesini geçemeyen bir köylü malûmat sahibi bir şehriyi anlayamaz. Dûşîze-i irfanı herkesin

harîm-i âşinâyîsine idhal etmek isteyen, niyât-ı müstahsine ashabı, marifetin eşkâl-i tecellisini küçültmekle değil, iz'ânın daire-i istiâbını büyültmemle ve yalnız buna çalışmakla temin-i maksat etmelidirler.

“Yeni Lisanı” denilen tarzda yazılmış manzumelerden Mehmet Ali Tevfik Bey’in “İntikam Şiirleri”ni lezzetle okudum. Bundaki muvaffakiyeti temin eden, şâirin tarz-ı muhtarı değil, fevkalade olan iktidarındır. Mehmet Ali Tevfik, eski, daha doğrusu lisanın mehâsin ve muhsinasından; istiâne etmeksizin de ibraz-ı kudret edebileceğini göstermek istemiş, ve göstermiş.

Fakat o kadar sevdiği esâtize-i edebînin tavr-ı beyanını iltizam etseydi daha ziyade muvaffak olamaz mıydı?... -Bu suale-şâirin vicdanı da dahil olduğu halde- cevâb-ı nefî verecek kimse yoktur- sanırım.

Lisanımızı âhengînin feyz-i vicdan-hâkiminden niçin mahrum etmeli?.. Kelimelerde yalnız lafız ile mânânın delaletini aramış olanı ulemâ-yı mantık, bir şeyi ve en lüzumlu şeyi unutmuşlardır ki o da âhengînin delaleti ilham rehberidir.

Geçen gün mûsikîşinas bir dostum söylüyordu: Wagner,” şiiirin bittiği yerde mûsikî başlar” demiş. Ne kadar doğru’... Kelimelerim delalet-i sûriyesi hissi ifade etmekten, yorulduğu ve âciz kaldığı zamanlar, ahenk, yani musikî-i elfâza yükselmek isteyen. idrâk-i vicdâna ki izhar-ı cenah etmeye çalışır. Kelimelerle terkiplerin olduğu gibi mısraların da birer âhenk-i mütekellimi vardır.. Bir mısra dahiline sıkışmış dört, beş kelime bazen bir manzume ve bir beste kadar hâmil-i mana olur.

Bu sırada lisan-ı Osmanîyi tehdid eden belalardan biri de aruz aleyhindeki temayülât-ı acîbedir. Efâil ve tefâile muvafık bir mısra yazmaya muvaffak olamayanların sözlerini - vezn-i hecâî” ünân-ı cedidiyle paye-i asalet ihraz etmeye çalışan- parmak hesabına uydurmalarını mazur görürüm. Fakat şâir-i hakîm Abdullah Cevdet’le hakîm şâir-i hakîm Rıza Tevfik’in ara sıra bu vadide söylenmeleri mazeret kabul etmeyen zünûb-ı edebîyedendir. Bu teessüflerimin bir kısmı mühimmini de âmîliğin bir müddetten beri müdafî-i gayri teşârî kesilmiş olan Abdullah Suphi Bey’e ifraz ve ithaf ederim. Vezn-i hecâide kudret-i dahiyane göstermiş olan üstâd Abdülhak Hâmid Bey bile keşke Nesteren gibi Bâladan Bir Ses gibi meşhur ve meşkur olan birkaç nefise-i muhalledeyi aruzu kıskandıracak evzan ve eşkâl ile ibda etmeseydi!...

Lisanı yeni terkiplerin âheng-i manî -tabından mahrum etmek kadar muzır ve muhlik bir şey olamaz. Şefiklerin elvam-ı mutahharasiyle, gülşenlerin revayic-i müzehheresi, kuşların asvat-ı şâikasıyla şâhikaların meyah-ı velvele-sazı bir lisanın harim-i samimiyetine şitâb ederken menfezlerini kapamak günahdır. Hava-yic-i maddiye kadar ihtiyacât-ı manevîyeyi de tatmin etmeye müekkel olan bir tuhfe-i bülend hüdâyî, tarlaların mütâibzâr mesaisinde yıprandırmak ve tüccar defterlerinin sahaîf-i haşînesi arasında boğmak isteyenleri hilkat-i beşere mevûd ve hatta hakim olan ihtiyâc-ı tekemmül takbîh eder.

Geçenlerde okuduğum bir varakâ-i faniyede Yeni Lisan müdafaa olunurken “bu lisan teessüs edecek; çünkü Selanik böyle istiyor.” deniliyordu. Muhterem Selanik’in her istediği makul olmak iktiza etse idi bu talebin oradan neşet etmemesi icab ederdi.

“Selanik istese bile Cenap Şababettin’in yed-i hakimiyetindeki kilik-i Galip, Sultan Abdülhamid’in dest-i tahakkümündeki asâ-yı tagallüb değildir; kolay kolay iskat edilemez. Genç fikirlere ve Genç Kalemler’e iddiâ-yı temellük eden efendiler bilmelidirler ki bu diyarın Fuzûlî gibi, Nedîm gibi, Abdülhak Hâmid gibi erkân-ı azîmüşşânı bulunan bir saltanat-ı edebîyesi vardır. Ve lisanımızın, şekl-i hazırı altı yüz senelik sa’y-i belâğın eser-i ikmâl ve kemâlidir. Bu lisan tahrip edilirse o saltanatın yerinde “Vardar” yeli eser!..”

Midilli 17 Mayıs
Süleyman Nazif

(Şehbâl, C. 3, S. 55, 15 Haziran 1328/28 Haziran 1912, s. 122-3)

YENİ LİSAN⁷³

Genç Kalemler’in Muhterem Tahrir Heyetine

İstimzac risalesini birçok vakit evvel almıştım. Cevabı geciktirdiğimden dolayı evvelâ sizlerden af dilerim.

“Yeni Lisan” hakkında naçiz mütalâalarımın müracaatı muhabbet ve samimiyetlerinin bir tezahürü olarak kabul ettim. Bu hususta vukufu ve kıymetli fikirler serdedemeyeceğimden kısa satırlarla iktifa eylemek istiyorum:

Kabul edilmiş bir hakikattir ki her kavim kendine faik gördüğü, temasta bulunduğu milletlerden fikir alır, lügat alır. Bu da bir lüzum üzerine olur; lâkin bizimki asla böyle olmamıştır. Kendimizde olan sevimli, basit lügatlerin yerlerine -bilgiçlik - pedantisme -ve milliyetsizlik, şahsiyetsizlik eseri olmak üzere -lisanımızın yapılışına uymayan, şivemize aykırı gelen birçok Arap ve Acem lügati almışız. Kendi lügatlerimizi hor görerek elimizle zavallı dili yabancı lügatlerin dehşetli ve ezici istilâsına uğratmışız. Bu debdebeli davetliler kendi kıyafetlerini, kendi kanun ve kaidelerini muhafaza etmek müsaadesine nail olmuşlar, tahakküme başlamışlar. Biz bu “imtiyaz”lara ses çıkartmamış, onu mukaddes bir hak diye kabul etmişiz. Bu suretle muzır bir misafirperverlikte bulunmuşuz. Şu hareketimizden “yapma” bir lisan doğmuş. Bu üç çatal, istiklâlsiz ucube daima havassa, kibar takımına hitap etmiş. Asla avama kendini tanıtamamış, tekemmül edecek yerde günden güne kuvvetini kaybetmeye başlamış.

Rica ederim, buna lisan denilir mi? Bunun bir misli daha hangi millette görülmüştür? Bendeniz Türkçe denen şu karmakarışık şeye tek lisan diyemeyeceğim. Üç lisandan çıkan “halita” namını vereceğim.

Böyle bir dili tekellüm edenler efkâr karışıklığından, ictimâiyat tesevvüsünden nasıl kurtulabilirler? Böyle bir millet nasıl ileri gider, maarifi nasıl taammüm eder?

⁷³ GKD, s. 493-494

Diyorlar ki lisan yapılmaz, ona istenilen şekil verilemez. O tekâmüle ait cereyanına kendiliğinden devam eder.

Evet doğru... Çok doğru bir fikir! Fakat bilmem ki bu nasıl anlaşılıyor. Acaba lügatler, kaideler kitapların sahifeleri üzerinde zaman zaman geçtikçe kendi kendine değişecek, tekemmüle doğru yol alacak mı sanılıyor? İnsanlar bu tagayyüre, istifaya âlet olmayacaklar mı?

Öyle ise bazı mütemedden milletler şimdiki lisanları üzerinde nasıl olup da ıslah ve tasfiye namına tesir icra etmişlerdir.

Fikrimce vaktiyle lisanımız tabî olmayan bir şekle sokulmak istenilmiş. Ağır, tumturaklı kelimeler muttasıl üzerine yükletilmişti. Zaten bu bidatleri büyük bir ekseriyet anlamıyordu da. Bu arızî, sun'î sıkletlere şüphesiz lisan tahammül etmeyecekti. Tedricen bu “yapma” şekilden kurtulmaya çalışarak tabî cereyanına devam edecekti. Buna binaen lisan zaman zaman üzerinden ağırlıkları atıyor... Sade çehresini, sevimli Türklük yüzünü gösteriyordu.

Edebiyatımızın tarihine bir göz gezdirenler dilimizin daima sadeliğe doğru gittiğine ve görüşme lisanına tehalükle yaklaşmak istediğine derhal kani olurlar.

“Yeni Lisan” in son mühim hareketi “eski lisan”ın hadis zincirlerinin kırılmasından ve tekâmül semtine yeni adımlar atmasından başka bir şey değildir.

Türkçeye müstakilen Türkçenin kaideleri hâkim olmalıdır.

Bedâete uygun Türkçe kelimeler yabancılara tercih olunmalıdır.

Düsturları kadar -bence-tabî bir söz olamaz. Buna, hayır diyenleri zaman susturacaktır.

“Yeni Lisan”ın ifade için kabiliyetine dair olan mütalâama gelince: Bununla pek mükemmel surette meramı tasvirin mümkün olduğu hakkındaki kanaatim iyice eskidir. “Yeni Lisan”ı vaktiyle İzmir’de tasarlayanlardan Tevfik Nevzat’a 318 senesinde bir felâket uçurumunda kavuştuğumdan itibaren Yeni Lisan’ın perestiş eden bir taraftarı olmuşum. Zalim el bizi İstanbul’dan Adana’ya fırlattığı vakit orada da Yeni Lisana dair ne tasavvurlarda bulunmamıştık. Nevzat’ın pek sevdiği hürriyete kavuşmadan gözlerimin önünde feci bir surette vefatı o tasavvurlarımızı bir hûlya yapmıştı. Sonra... Temmuz 326’da Eskişehir gazetesinde neşr olunan “Sadeliğe Doğru!” makalesi ile Yeni Lisan’ın lüzumuna dair bulunan fikrimi izaha çalışmışım.

Bendeniz her istediğimi bu yeni tarzı yazmakta müşkilât çekmemekle beraber duygularımıza uygun Turan kelimelerinin ve Türkçe kaidelerin istimalinde bir tabîlik, bir samimiyet zevki buluyorum. Bu zevkten mahrum olanlar eski itikatlarının esaretinden kurtulamayanlardır fikrindeyim. Olabilir a, herkesin kendine göre bir kanaati, bir fikri vardır.

15 Mayıs 1328

İzzet Ulvi

(GK, C.3, S.23, 19 Haziran 1328/2 Temmuz 1912 s. 258-259.)

NE VAKİT DOĞRU YAZACAĞIZ?⁷⁴

Daha doğrusu ne vakit doğru yazdığımızdan emin olacağız. Zira bugün -Türkçe neşr edilen gazetelerin miktarı yüze bâliğ olduğuna ve her gazetede ale'l-vasat beş muharrir bulunduğuna göre- mevcut zannettiğim beş yüz kadar erbâb-ı kalemimizin her biri doğru yazdığını tahmin ediyor, fakat öyle sanırım ki hiçbiri mutmain değildir ve olmamak lazım gelir. Nasıl olabilsinler ki bir taraftan imlâ gayr-ı mazbut, lehçe gayr-ı mazbut, kavaîd-i sarf u nahiv gayr-ı mazbut, ahkâm-ı üslup gayr-ı mazbut. Diğer taraftan lisan da -Selanik'te çıkan "Yeni Lisan"dan nâşi- çatalanıyor. Bu kargaşalıkta doğru yazdığını iddia edebilen Muallim Naci'ye sad-hezâr hayret!... Yok, itiraf edelim ki lisanımızı kurtarmak içinde bize birkaç envâr, birkaç mücâhid-i fesahât lazım. Ah, otuz sene evvel bir Muallim Naci yerine bir Muallim Münci gelseydi!

Kırk sene evveline gelinceye kadar bizde mazbut bir imlâ varmış; son yarım asırda hasbe'l-terakkî hercümerç olmuş. Filhakika asâr-ı eslâfa göz gezdirmekle anlarınız ki Fuzulî'den Şinasi'ye kadar Türk kelimeleri eşkâl-i hatfesini muhafaza edebilmişler. Aynı elfazı Divân-ı Bakî'de ne resimde görüyorsak Divân ve Asâf'ta da öyle buluyoruz. Şinasi'den sonra kelimelerimizde inhirâfât-ı şekliye başladı ve merhum Nabizâde Nazım'ın himmet-i teceddüd-pesendânesiyle kavanîn-i imlâiye külliye ilga edilerek kelimelere hürriyet-i mutlaka bahş olundu. Artık herkes her kelimeyi istediği gibi yazabilecekti, yan şart ki kelime Türkçe olsun. Zavallı Türklerin hukûk-ı elfâzı bile mahfuz değildir!... Vakıa devr-i Hamidî'de bir aralık bir zâbite-i imlâiye teşekkül eder gibi olduysa da buna ilk itiraz eden ben olmuş ve hatırımdadır: "Bırakınız, rica ederim, hiç olmazsa imlâda serbest olalım!" demiştim. Bugün her yazı yazanın hususî bir imlâsı var: Ne kadar muharrir, o kadar imlâ!.. Hatta benim gibi savruk kâtipler de var ki aynı kelimeyi aynı makalede üç dört şekilde resmediyorlar. Ittirrattan canı sıkılanlar için bizim menâzır-ı imlâiyemizden daha eğlenceli bir mesire yoktur. Hiç olmazsa kelimât-ı Arabî'ye ve Farisî'ye ait kavaid-i imlâ mazbut olsaydı! Maatteessüf o da yok: mesele, heyet, tehyiat, ilh yazarlar var; mesele, heyet, nihayet yazarlar var. Bir zat داود ، طاوس ، جرأت ، بدء ، yazıyor; diğeri داوود ، طاووس ، جرأت ، بدأ ، yazıyor: doğrusunu bilenler beş on kişiden ibaret...

Diğer cihetten lehçemizde gayrı mazbût: herkes kendi bilmediği lügate: "Gayrı me'nus!" diyor. Asr-ı sâbika gelinceye kadar bizim bir "kamus"umuz yokmuş. Beş altı asır lügatnamesiz yaşamışız; "Burhân-ı Kat'ı", "Ferheng-i Şuûri", "Kamûs-ı Kebîr" bize kifayet etmiş: sabır ve kanaatin bundan daha parlak bir misâline tarihte tesadüf etmedim. İlk Kamûs-ı Osmanîyi Vakâ-yı Hayrîye'den sonra "Redhauz [Redhouse]" isminde bir İngiliz vücuda getirmiş; bereket versin ki lisanımızı yalnız kelimât-ı Arabiye ve Farisî'yeden mürekkep zannederek Türkçe elfâzı unutmuş. Bu gafletten de azâde olsaydı Mister Redhauz bütün ulemâ-yı Osmanîye'ye ebedî bir mahcubiyet tahammül etmiş olacaktı... Redhauz'dan sonra ilk himmet Ahmet Vefik Paşa merhumdan sadr oluyor; daha sonra yapılan şeyler az çok mahsûl-ı istinsahtır. Bugün: "İşte Lisan-ı Osmanîye'de caizü'l-isti'mâl kelimeler şunlardır!" diye hiç kimse bir mecmua-i elfâz gösteremez. Her millet-i medeniyenin bir kâmus-ı lisanı vardır: orada, münderiç kelimelerin haricindeki elfâza "lügât-ı Arabiye" denir. Bizde lisanda fesahat: "beyn'el-üdebâ isti'mâli şâyi olmayan kelimeler"i gayrı me'nûs addederek

⁷⁴ Bu makale ilk defa bu çalışma ile Latin harflerine aktarılmıştır.

isti'mâlini men ediyor. Halbuki eslâf-ı şu'ârada öyle lügatlar vardır ki bugün hiçbirimiz me'nûsiyetini iddia edemeyiz. Velhasıl imlâmızdaki teştit lügatımızda da maezziyade mevcut.

Bundan başka kavaid-i sarf u nahvimiz de gayr-ı mazbut: Bizde asırlarca sarf u nahiv-i Arabîyenin en mufassalları tetebbu edildiği halde Türkçenin taht-ı inzibâta alınması lüzumunu hisseden bir kimse çıkmamış. İlk Kavâid-i Osmanîye kitabı vücuda gelmek için asr-ı sâbıkın nısf-ı ahîrine kadar bekledi. Bu ilk kitap Türkçeden ziyade istidâd-ı lisân-ı Arabîye muvafıktı. Bilâhire asâr-ı sarf u nahviye eğerçi taaddüt etti. Fakat hiçbirisi Türk lisanının istidâd-ı tabi'îyesine tevfiken tedvin edilmiş değildir. Müellifler ya Arap veya Fransız sarf u nahvini esas ittihâz ettiler. Ermeni vatandaşlarımızdan biri bu günlerde "Servet-i Fünun"da bir sarf tahlili neşr ediyor; zannederim ki ilk ciddi tensike lisanımız orada uğrayacak; müellif-i muhteremine hakikaten minnettâr olmalıyız... Mamafih henüz kavâid-i lisanımız mevzu ve müdevvendir, diyemem.

Biz de ahkâm-ı üslup da henüz ta'yin etmemiş. Eğerçi, anladık, üslûb-ı beyân aynıyle insan imiş. Fakat kavâid-i sarf u nahiv gibi kavâid-i üslup da vardır. Biz yalnız tanıdığımız lügâtı menus addettiğimiz gibi ancak hoşumuza giden üsluba nefis, diyoruz. Beğendiğimiz bir üslubun ne meziyetini ta'dât edebiliriz, ne melâhati isbat... Bütün dilimiz şu olur: Güzel, çünkü ben güzel buldum... Kavâd-i üslûbun vaz' u tesisi pek de kolaydır: Çünkü o, kavâid bedî' gibi lisandan ziyade fikre ait olmak hasebiyle, her millette hemen hemen birdir. Mahazâ henüz elimizde bir kitab-ı üslup yok.

Bütün bu yoksullukların ikâ ettiği şûriş kifâyet etmiyormuş gibi Selanik'te bir "Yeni Lisan" çıkardı. "Genç Kalemler mecmuası bu lisan-ı cedidin râyet-zî dirayetidir. Ben "Vagner" ile hemzebân olarak sanat aleminde yeni, yine yeni daima yeni!" diyenlerdenim. Eğer Hâmid'in, Fikret'in, Nazif'in lisanı, temin-i medeniyetimiz için, yıkılmak ve çiğnenmek icap eden mania ise ilk yumruk ve ilk tepme benden! Fakat evvel be evvel anlamalıyım ki bu Yeni Lisan ciddi bir şey mi, yoksa bir bâzîçe-i şebab mı? Bir nişane-i buhran mı, yoksa bir serhad-ı tekâmül mü? Namık Kemal'den Yakup Kadri'ye kadar üdebâ-yı mümtâzenin bârika-i belâgati gözleri yordu da bunun için mi daha rahîm olunur bir mihr-i üslup istiyoruz yoksa gençliğe mahsus bir sevdâ-yı teceddüdle herçibâdâbad bir re-narafete ihtiyâr etmiş olacağız? "Genç Kalemler" bahusus şu üç şeyi taşıyor: vâsf-ı terkibîler, sıfatını solunda taşıyan mevsuflar, sağır kefini unutan izâfetler... Mevsûfların sıfatlar biraz metresi olduğuna nazaren solunda veya sağında taşımalarının bence büyük bir ehemmiyeti yoktur, sağır kef de pek sûret-i husûsiyede nefret ettiğim bir harf değildir. Binaenaleyh "Yeni Lisan" bana pek "yeni" gelmedi. O kadar ki ilk numunelerini gördüğüm zaman: "adına Yeni Lisan demeksizin Halide Hanım bu yazıyordu." demiştim ve öyle zannetmiştim ki "mehd-i hürriyet" gençleri bunu anlatmak için çıkardılar.. Bugün bakıyorum ki iş eğlence nispetini pek çok aştı. "Yeni Lisan" denilen şeyin ezcümle Abdullah Cevdet ve Celal Sahir Bey'ler gibi ağır başlı üdebâdan taraftarları var. Bu belki yarın erbâb-ı tahriri ve daha bir gün sonra bütün Türkleri ikiye ayıracak.. Sanırım ki aramızdaki esbâb-ı hâzire-i nifâk kafidir, buna bir de münâferet-i lisan ilave etmeyelim.

Âlâm ve ezvâkını bir Türk öteki Türke hangi vasıta ile anlatacak? Bunu artık muteber bir cumhur-ı fuhûl tayin etsin. Mütéhassısın-ı fesâhatin verecekleri karar ile hudûd-ı lisan çizilmiş olur. Bunun haricinde her kelime gayr-ı menûs, her lisan bir lisan-ı ecnebî, her teşebbüs tağyir ve tebdil berzûz-ı kiltir.. Fakat böyle erbâbı elinden

çıkılmış bir çerçeve dahiline alınmadıkça dilimizin hayat-ı intizâmını kim temin edecek?

Bugün -iki elimizi yüzümüze kapayarak itiraf etmeliyiz- bütün Türkiye’de belki bir kişi yok ki lisanımızda mütedâvil kelimatın kaffesini doğru telaffuz edebilsin! En iyi bilirim, zannettiğiniz kelimenin bir gün anlıyorsunuz ki hareket ve sükunatında yirmi, otuz seneden beri hata etmekte imişsiniz. Meselâ her gün dilimizde dolaşan lügatlardan “tecrübe”nin kesr-ra ile, “tehlike”nin zam lâm ile, “tesyar”ın kath ta ile “ferâset”in kesr fâ ile telaffuz edilmesi muvaffak-ı fesahat olduğunu haber alınca ne kadar müteaccip oluyoruz. Hele bazı galatane o kadar alışmışız ki tashihinden adeta sıkılıyoruz. Mesela şiddetle iltizâm-ı fesahat ederek içimizden biri kesr cim ile “cisr-i cedit” diyecek olsa hiç şüphe yok ki gülünç olur. Sevaptan utanmak!.. Düşününüz, lisanımızla iştigal edilmemiş olması ne hazin neticeler veriyor.

Fikrin mevtını lisandır; lisan tespit edilmedikçe fikir bi’z-zarure bir serseri halinde kalır. Falan kelime lügat olduğuna göre falan ve ıstılah olduğuna göre falan fehvâyı ifade edeceği tekrar etmediği için lisanımızda yazılan fennî veya hususî, felsefî şeyleri erbabı bile anlamıyor. Mesela iki gün evvelki “Hak”ta Salahadin Asım Bey’in bir makalesi vardı. Münderecâtından çok bir şey anlayamamış olduğuma nazren pek âlimâne olması lazım gelen o makale-i mutebereden size bir iki cümle takdim edeyim:

“ - Çünkü, bir cemiyetin seciyeviyeti, ırkiyet ve milliyeti kendi kadınlığıyla tev’emdir...

“- İrsiyetle tekâmül ve istihalelerinin intikaliyle mevcudiyetini temin edebilen medeniyetten, atavizm ve ... yine de maddeten ve manen, uzviyeten ve dimağen en ziyade medhaldar olan kadını hariç tutmak bedâ’ate medeniyeti tahrip etmektir.”

Zannedirim ki bunlardan siz de büyük bir şey anlamadınız. Çünkü okurken: “Acaba seciyeviyet ne demek oluyor?” diyoruz. Kelimeyi elimizdeki kamuslarda da bulamayınca alıklaşıp kalıyoruz. Bermûtaad böyle yüksek cümleleri bendeniz zihnen Fransızcaya tercüme ettikten sonra anlarım. Ya rabbi, kendi lisanını anlamak için evvelce bir lisan-ı ecnebiye tercüme mecbur olmak, ne sefalet!.. Mamafih Selahattin Bey’in cümlesindeki [ırkiyet ve seciyeviyet] lügatları gibi şeylere tesadüf edince Fransızca, tercüme çaresinden de mahrum kaldığımız olur.

Her milletin lisanı kendi hayat-ı vicdaniyesinin ayinesi, manzara-i efkâr ve hayatıdır. Her kavimde en büyük âmil dâhil-i efkâr ve hissiyat olduğuna ve bunların lisandan başka vasıta teâtisi olmadığına nazaren mesâil-i elfâz ve ibârenin tarih-i tekâmülde pek şayeste-i itina bir makamı olmak lazım gelmez mi? Osmanlı zekasını tasvir eden en baliğ levha Lisan-ı Osmanî olduğu halde bilmem niçin hükümet altı yüz seneden beri bir meseleyi sarf u nahvin mevcudiyetinden bile tegâfül edegelmiş? Denebilir ki bir hayat-ı müteşekkile içinde beynelefrâd temin-i irtibat eden müessiratın en ciddisi lisandır. Halbuki biz Türkler alenen yekdiğerimizi tamamiyle anlayamıyoruz. İşte ben Selahattin Bey’in yukarıya naklettiğim cümlelerine layıkıyla intikal edemediğimi itiraf ettim. Anladığım cümlelerin de kemal-i fesahatinden emin değilim. O kadar doğru bildiğim şeyler yanlış çıktı ki... Birisi geldi:

-Tesniye bünyesi tenvin kabul etmez, binaenaleyh “seyyanen” tabiri yanlışır, “mütesaviyen” demelisin dedi.

Öteki geldi:

-“olduğuna mebni” bi-manidir, “olduğuna binaen” demelisin, dedi. Bir üçüncüsü çıktı:

-“ibtinâ” lazım değil müteaddîdir, “azlâm” bilakis müteaddî değil, lazımdır; yazdığını ona göre tashih et, dedi.

Bir dördüncüsü çıktı:

- Fail ... faal olan kelimelerin te'nisi caiz değildir, binaenaleyh hasta kadına da “marîz” diyeceksek, dedi.

Artık Şimdi bana öyle geliyor ki hep yanlış yazıyorum. Ne vakit doğru yazacağız? İşte bu müzahabeyle sual irâd ederek cevabını gelecek haftaya saklayacağım.

Cenap Şahabettin
(Hak, S.111, 19 Haziran 1328/2 Temmuz 1912, s.1.)

TÜRKLÜK İÇİN⁷⁵

Türklerin insanlığa yapmış oldukları hizmetleri, Türklerin büyüklüklerini eski devirde bize anlatmaya çalışanlar arasında üç nam temeyyüz eder. Veled Çelebi, Necib Asım, Mehmet Tahir.

O vakit ki matbuat âleminin dedikodularını pek büyük bir merakla takip ederdik; genç ve masum dimağlarımıza heyecan veren bu dedikodular ne kadar tatlı idi. Lamelif, klasik, imlâ meseleleri uzun uzun münakaşaları mûcib olur, hiçbiri müspet bir netice vermezdi. Bütün bu gürültüler arasında yukarıda zikrettiğim üç mümtaz sima, sakin ve faal, Türklük için tettebbu sahaları açmaya uğraşıyorlardı. İtiraf ederim ki, o vakit ki gençlik bu sükûnlu sa'yden bir Şey anlamıyor, Türklerin hizmetlerine, Türklüğe karşı hissiz duruyordu. Benimle ve benden sonraki gençler, bu büyük mefkûreden ne kadar uzaktık. Arkadaşlarım içinde Türklük namına ciddi ve heyecanlı bir duygu taşıyan yok idi. Herhalde bu his pek mümtaz vicdanlarda mahfuz bulunuyordu. Öyle zannediyorum ki o vakit Türklüğu yüksekten görmek ve gösterebilmek pek güç değildi. Yunan Harbi gibi millî hislerin uyandığı, millî duyguların terennüm edilebildiği bir zamanda bile yalnız Mehmet Emin Bey:

Ben bir Türküm dinim, cinsim uludur.

diyebilmiş idi. Başka hiç kimse bu büyük hisle bu kadar bâriz bir surette mütehassis olmamıştı. Türklük bizde bu kadar derin bir uykuya dalmış iken Necib Asım Bey'in “Türk Tarihi” Mehmet Tahir Bey'in “Türklerin Ulûm ve Fünûna Hizmeti”, Şüphe etmiyorum, yüz binde bir Türk tarafından okunmuyordu. Biz Türkler,

⁷⁵ Mortepe, a.g.e., s. 1029-1032.

her şeydeki cehaletimiz gibi, ateşli Türklük duygusuna da yabancı idik; yoksa bu duygunun bütün şaşaaıyla zuhûr etmeyişi sabık idarenin bu hususta mümaneattan bulunmasından ileri gelmiyordu. O vakit ki gençlik hürriyete teşne idi; cins ve mezhep tefrik etmeksizin, bütün Osmanlıların müsâvî bir surette hürriyetlerine sahip olmalarına çalışıyordu. Bunun neticesi idi ki meşrutiyet ilan edildiği vakit gençlerin büyük bir kısmı zevebâncı oldu; fakat pek az sonra zuhûr eden hadiseler bu zevebâncılık hayalini acı bir surette sükûta uğrattı.

Bunun üzerine Türk gençliği kendine geldi; Türklüğünü, Türklüğün ictimâî faziletlerini anlamaya başladı. Kalbinde yeni mefkûreler uyandı; bu hareket yine Selanik'ten “Yeni Lisan” şeklinde zuhûr etti. Vâkıa ilkin İstanbul'da bir “Türk Derneği” vücûda getirildi? Fakat bekâ bulamadı; zaten derneğin çıkarmakta olduğu mecmua masrafını bile kapatamayacak kadar az satılıyordu. Celal Sahir Bey gibi genç Türkçüler, derneği uyandırmak istediler; muvaffak olamadılar.

Derneği “Türk Yurdu” takip etti; iftiharlarla ilan etmeli ki teşebbüsünde her şeyden ziyade muvaffak ve bahtiyar olan bu yurttur. “Türk Derneği”nin çıkardığı risale masrafını koruyamıyordu; “Türk Yurdu”nun mecmuası müteşebbislerine, muharrirlerine kazanç bile temin etti. Bu muvaffakiyet birinci günden başladı; mütezâid bir surette devam ediyor. Bunun birkaç sebebi var: Evvela kavmiyet hissi Türklerde az zamanda büyük bir terakkî gösterdi; daha sonra da müteşebbisler arasında yeni ve iktidarlı isimler görüldü. İşte “Türk Yurdu”nun bütün muvaffakiyet sihri bundadır.

Ne olursa olsun, bizi Türklüğün ve Osmanlılığın istikbalinden ziyadesiyle ümitlendiren kavî bir cereyan başlamıştır. Bu millî cereyana uzaktan yakından hizmet eden zatları, eserleri ihmal etmek o cereyanın mürevviçleri için bir hatadır. Onun için burada bilhassa “ve Türk Derneği” namına ikinci defa tab' olunan “Türklerin Ulûm ve Fünûna Hizmetleri” kitabını gözden geçirmek istiyorum. Bu küçük kitap, bize uzun sözlerden ziyade pek kısa ifadelerle büyük hakikatleri arz ediyor. Türklerin yetiştirdikleri büyük adamların miktarına, ifâ ettikleri hizmetin nihayetsizliğine nispetle denizden bir katredir; fakat bir katredir ki bütün denizin ruhunu gösteriyor. Bizde ilk Türk bibliyografı olan Mehmet Tahir Bey, bu kitabında biyografi noktasından mücmel malûmat veriyor, ve diyor ki “Türklerin muhtasarca tarihlerini öğrenmek için (Türk), (Türkistan), (Buhara), (Hive), (Harezmi), (Horasan) gibi kelime'nin tarifâtına, daha ziyade malûmat almak için dahi mufassal ve bî-garez-i tarih ve coğrafya kitaplarına müracaat lazım gelir.” Teessüf olunur ki Türkçe yazılmış eserler içinde Türklüğe dair etraflı malûmat veren kitaplar pek azdır. Türkologlar, Türkler içinden değil, yine Garplılar içinden çıkmıştır. Bunun sebebi de Türklerin İslamı kabulden sonra kavmiyetlerini düşünmemeleri, bütün eserlerini Arapça veya Acemce yazmalarındır. Biz bu Garp âlimlerine müteşekkik olmalıyız, ve büyük teşekkürlerimizi de bize ciddi ve derin tedkikleri ile Türklüğe dair eserler yazacak Türk Türkologlarına saklamalıyız.

Tahir Bey “Lakin maksâd-ı acîzi mufassal Türk tarihi yazmak değil, belki bu kavimden yetişip ulûm ve fünün şubelerinden kıymetli eserler bırakan ulûm ve maarif erbabının fihris kılıklı, fakat muhtasar surette ahvâl-i tarihiyelerini yazarak Türkleri yalnız akıncı mukâvelesi kaba bir kahraman zanneden bir alay-ı gazezkâranın efkâr-ı vahiyelerini ret ve cerh etmektir...” diyor. Görüyoruz ki maksat, zahirde basit olduğu kadar hakikatte büyük ve kutsîdir. Biz bu maksadı tebcil ederiz, ve muhterem

muharririn bu vadide vaka olacak her hizmetini, Türklüğe büyük bir iyilik telakkî eyleriz. İşte senelerden beri tertip ve tanzime çalıştığı “Osmanlı erbab-ı kemal ve maarifi” böyle âlî bir hizmettir. Bu mecellede, öyle zannediyorum, Osmanlı kemal ve maarif erbabından bir fert bile hariç kalmamıştır; üç veya dört büyük cilt teşkil edecek olan bu kitabı her millete nasip olmayan adette fazilet ve irfan erbabının “Tercüme-i hal-i Biographie”i doldurmuştur.

Türkler, büyük ve pek eski bir budundur; bu kavmin ictimâî faziletleri diğer kavimlere gıpta verecek derecededir. Bunu anlamak için Bizanslaşmış şehirlerimizin, ahlakı bozulmuş kasabalarımızın değil, hicrî köylerimizin, göçebe aşiretlerimizin hayatını tedkik etmek iktizâ eder. Bununla beraber, hiçbir vakit bu nesilde tefessüh-i Degeneressence husule gelmemiştir. Tahir Bey Türklerin kavmî faziletlerinden pek meşhuruna, konukçuluğuna bir misal getiriyor: (İstahri), (Sugd) nevâhisinde bir hane kapısının yüz seneden beri kapanmamak üzere mıhlı bulunduğunu hikâye ediyor. (Fuzunî) Maverâünnehir’de yabancı bir adamın misafir bulunduğu hanede kendisini adeta kendi hanesinde zannettiğini yazıyor ki bu hal elan meydandadır.”

Ve sonra Tahir Bey Türklerin yetiştirdiği âriflerden, şeyhlerden, müfessirlerden, muhaddislerden, mütekellim ve fakihlerden, edip ve şairlerden, hekim ve tabiplerden, nücûm-ı heyet ve riyaziye, tarih ve coğrafya âlimlerinden bir haylisinin muhtasar tercüme-i hallerini, isimlerini eserlerini zikrediyor. Ve o vakit görülüyor ki Türkler, ictimâî faziletlerinden, dünyaca meşhur olan kahramanlıklarından başka ilim ve fenne olan hizmetleriyle de pek büyük bir kavmiyet vücûda getiriyorlar. Sonra bu müşaşa ve müteâlî devir ile Osmanlı Türklüğünün bugünkü zavallı halini karşılaştırınca insan tesirden kendini alamıyor. Meyûsiyete yaklaşıyor; fakat o vakit yeni gençlikten doğan bir nur, Türklüğün istikbalini parlatıyor ve orada ebedî yükselen ve büyüyen bir Türklük gösteriyor.

Kâzım NAMÎ
11 Haziran 1328

Hâmiş:

Geçende “Yeni Lisan Etrafında” unvanıyla yazdığım makalede İzmir’deki Yeni Lisancılardan bahs ederken Mehmet Necip Bey’i yanlışlıkla vefat etmiş göstermiştim. Bu yanlışlık İzmir’den Filibeli Âdil imzasıyla vârid olan bir varakada tashih edildi. Bu yanlışlığım karşı burada açıktan açığa teessüfler beyân ederim. Ve İzmir’e azimetimde tanımakla müşerref olduğum Necip Bey’in uzun ömürlü ve mesut olmasına dua eylerim.

K. N.

(Hak gazetesi S. 114, Haftalık ilave S. 10, 22 Haziran 1328/5 Temmuz 1912, s. 1-2)

YENİ LİSANA DAİR⁷⁶

Şimdiye kadar Yeni Lisan'a birçok itirazlar edildi. Bunların hepsini tetkik ettim. İçlerinde ilmî ve fennî mahiyeti haiz bir tane bulamadım. Bir gün Şehbal'in son nüshasını okuyordum. Büyük ve muhterem edip Süleyman Nazif Bey'in lisanı dair bir musahabesini görünce:

- İşte mazi ve alışkanlık saikasıyla kabul edemeyeceği bir şeyin hakikatini, doğruluğunu söyleyecek bir zekâ...

dedim. Sanırdım ki genç ve muhafazakâr edibimiz Şahabettin Süleyman Bey gibi o da duyduğunu saklamayacak, ilmî vicdanının samimî itirafını yazacaktı.

Yeni Lisan için yapılan istimzaca ferdî ve boş gurura kapılmayarak kuvvetli ve asil bir Türk gibi serbestçe cevap vermiş, “Yaptığınız doğrudur. Üç lisandan mürekkep bir lisan olamaz. Her lisan müstakil bir lisanıdır. Ve lisanın tabiî tekâmülü süratlendirilir. Hem bu vatanî bir vazifedir. Ama ben hislerine tâbi bir adam olduğum için eskiyi bırakamam ve sizi takdir ederim.” demişti. Şahap kendisinin kabul etmediği, edemediği, edemeyeceği bir şeyin doğruluğunu, hakkını söylemekle ilmin, fennin, gençlik ruhunun faziletini gösteriyordu. Süleyman Nazif Bey gibi hakkın ve hakikatin kıymetini bilen bir edipten de böyle samimî, ilmî bir itiraf bekliyordum. Fakat makaleyi bitirince yanıldığımı anladım. Ve dikkat ettim ki eski lisanın bu meşhur nesircisi Yeni Lisan'ın esaslarına asla dokunamıyor. Ecnebî kaidelerle yapılmış birçok terkipler... Uzun ve ihtiyar ahenkli cümleler... Hâsılı yalnız iddia ve hüküm...

Eski lisanı müdafaa edenler evvelâ şunları ispat etmeye mecburdurlar:

1. Üç lisandan mürekkep bir lisan olur. Ve bu tabiîdir.
2. Bir lisan diğer yabancı ve uzak lisanlardan kelimeler aldığı gibi kaideler de alabilir.
3. İçtimaî uzviyetlerde tabiata muhalif şekiller de yaşar.
4. Lisanların tabiî tekâmülleri tesrî edilemez.

Süleyman Nazif Bey bunları ispat ederse eski lisanın ömrünü uzatır. Yoksa:

“Lisanı yeni tertiplerin (aheng-i mânâ-tâbindan) mahrum etmek kadar muzır ve mühlik bir şey olamaz. Şafakların (elvan-ı mutahhara) sıyyla gülşenlerin (revâyah-i müzehhere)si, kuşların (esvât-ı şâika)sıyyla şahikaların (miyâh-ı velvele-sâzı) bir lisanın (harîm-i samimiyetine) şitap ederken menfezleri kapamak günahdır.” gibi ecnebi ve ihtiyar süslerle değil.

Dünyada her şey değişir. Bu bir kanundur. Bir lisan da mütemadî bir değişme içinde yuvarlanır. Tekâmüle doğru giden bir lisan sadeliğe doğru gidiyor demektir. Eski lisanın anası olan “milliyetsizlik” öldükçe, kendisi de şüphesiz ölecektir. Eski

⁷⁶ Nazım H. Polat, (2018). Ömer Seyfettin Bütün Eserleri. Ankara: TDK Yayınları, s.293-296.

lisan milletin ruhunda yer tutmamıştır. Bunu anlamak mı istiyorsunuz? Biraz dikkat ediniz. Konuşurken:

1. Arapça, Acemce kaidelerle yapılmış terkipler,
2. Tasarruf olunamamış ecnebi kelimeler,
3. Ecnebi kaidelerle yapılmış cemler, asla kullanılamaz. Tabîî ıstılahlar falan müstesna...

Fakat yazarken iş değişir, “Enderun edebiyatı” haberimiz olmadan bizi pençesine alır... Neler yazmayız: Güft ü gû-yı mazâmin-medar, feyz-i vicdân-ı hâkim, temeshurât-ı gûn-a-gûn, ta’likât-ı tîşe-dâr ve ilh.

Konuşurken kullandığımız hakikî lisanı kâğıdın üzerinde niçin kaybediyoruz? Fikret Lyre Brisee’yi tercüme ederken niçin “Kırık Rübap” demiyor da Rübap-ı Şikeste diyor. Milliyetsiz, kavmiyetsiz, kozmopolit, çanak yalayıcı, dalkavuk Enderun edebiyatı ruhumuza derin izler bırakmış. Meş’um tesirinden kurtulamıyoruz. Şikeste ile kırık arasında mânâca, ânâtça hiçbir fark yok. Birisi Türkçe... Şair Türkçeyi sevmiyor. Kırık yerine “şikeste”yi kullanıyor.

Enderun edebiyatı nasıl ve ne gibi âmiller tesiriyle teşekkül etmiş? Bu, bütün gençlerce tedkike şayan bir meseledir. Enderun edebiyatının milliyetsizliği, tabiata muhalifliği, sunîliği anlaşılınca Yeni Lisan’ın hakikati daha bariz bir tarzda meydana çıkacaktır.

Süleyman Nazif Bey Yeni Lisan’la yazılan manzumelerden intikam şiirlerini beğeniyor. Ve gördüğü güzelliği zorla Yeni Lisan’dan kaparak, şaire veriyo^t.

Yeni Lisan’la daha birçok şiirler yazılmıştır. Acaba bunları görmediler mi? Yeni Lisan’ın son bir şiirini müsaadeleriyle buraya naklediyorum. Şarkın ezelî felâketini bu kadar vâsi, bu kadar tabîî, bu kadar bedi bir tarzda haykırmış ikinci bir şair gösterebilirler mi?

ŞARKIN UFUKLARI

Daldım gözünde vehm uyuyan susmuş ufkuna

Ey şark, kanmadın mı asırlarca uykuna?

Hâlâ huşûa kubbeler en hisli bir penah,

Hâlâ minarelerde tevekkül diyen bir âli,

Hâlâ saçaklarında güler baykuş evlerin,

Hâlâ köpek enînleri serper sokakta kin,

Hâlâ hurafeler yaşatır her çürük kafes,

Hâlâ beşik gıcırtısı, hâlâ o tozlu ses...

Yükselmeyen tazarruun ey Şark bitmiyor,
“Hayye ale-l-felâh”ını gökler işitmiyor...
Sönsün fezalarında sükût işleyen seher;
Dönsün zeminlerinde de isyana secdeler,
Diz çökmesin sağır göğe öksüz duaların,
Yaksın bütün ufukları artık belâların!
Her zulmü, kahrı boğmağa bir parça kan yeter;
Ey Şark uyan, yeter, yeter... Ey Şark uyan, yeter!
Ey Şark uyan, yeter, yeter... Ey Şark uyan, yeter!

Eski lisanda bu kuvvette, bu ruhta bir “Chef d’oeuvre” var mıdır? Varsa yalnız ismini lütuf buyursunlar, okuyalım. Gösterecekleri şiirle bu şiiri bütün sanatkârların önüne koyalım. Bakalım hangisini beğenecekler?...

Eski lisanın hataları; Fuzûlî, Nef’î ve Nedim’den vazgeçelim, Abdülhak Hâmit’te, Tevfik Fikret’te az mıdır? Hâmit’i de bırakalım, hatta Tevfik Fikret’te imale, zihaf, îkâ hataları yok mudur?

Yeni Lisan’la yazılan şiirlerin bir kısmında, hususıyla Yeni Lisan’ın ilk şairi Ali Canip’in manzumelerinde, arayınız, bakınız, hiçbir kusur bulabileceğiniz misiniz? Bu kusursuzluk Yeni Lisan’ın tabîliğinden, kolaylığından, güzelliğinden çıkıyor. Fakat siz reddeder ve bunu Canip’in kudretine atfederseniz iddianızı asla ispat edemeyeceksiniz.

Siz, eski lisanın en muktedir nesircisi, geçen gün bir terkip yanlış yaptınız. Ekrem Bey ihtar etti. Teşekkür ettiniz. Düşününüz ki o hata sizin değil, eski lisanın idi. “Enderun argosu”nun manası dimağınıza intiba etmeyen ecnebi kelimelerini yanlış kullanmak sizin hatanız değil, tabiatın bir adaleti, âdil bir tezahürü idi.

Ama siz kırk bu kadar senelik itiyatlarınızı değiştiremezsiniz, bu mümkün değildir. Ve bu imkânsızlık kadar tabîî bir şey tasavvur olunamaz Ah, lâkin o gençlere ne diyelim ki en ufak bir tedkik ve tecrübe zahmetine girmeyerek körü körüne, idraksiz, maziye uyar, Enderun argosuyla terennüm ederek millete, milletinin ruhuna, milletinin samimî lisanına, anasının diline yabancı kalır ve bilmez ki “Her millet kendi lisaniyla yaşar.”

Perviz (Ömer Seyfettin)
Kadıköy

(Yirminci Asırda Zekâ, S. 9, 25 Haziran 1328/8 Temmuz 1912, s. 143-144.)

İNKILÂB-I LİSAN⁷⁷

Lisanımızın lüzum-ı zabt u rabtına herkesi o kadar kâni tahmin ediyorum ki bu lüzumu te'kid için yazdığım makale-i saikayı bir muhtıra olmak üzere telakki ederim. Evet, lisan nedir, bilen her fert Türkçenin vücûb-ı tensikını teslimde tereddüt etmez. Ancak çare-i ıslah mevzuubahis olununca ârâ-yı mütehasıssın teştit ve hatta tesâdüm eder. Mesela “Haristan ve Gülistan” muharriri Ahmet Hikmet Bey diyecek ki:

-İşe muamele-i tasfiye ile başlamalı. Aynı fikri ifade için en aşağı üç lügatımız var: Ay, mah, kamer gibi. Bazen böyle hem-mana kelimelerin adedi sekize, ona baliğ olur: Güneş, şems, mihr, hurşit, afitab, ilâ âhire eğer bu elfaz arasında manaca ne kadar cüz’i olursa olsun bir fark olsaydı ibkalarında ye’s görmeyebilirdim. Fakat jale ile şebnem, yahut peyman ile piyale tamamıyla aynı şeyi ifade ettikleri halde niçin yalnız biri ile iktifa etmeyelim? Çocukların hafızasını beyhude yormakta niçin devam ediyoruz?... Diğer cihetten biz Türk’üz, lehçe-i ecdâdımızda mevcut kelimeleri bırakıp da Arabî ve Farişî’den istiare etmeyelim: Sabahleyin yaprakların terlemesinden husule gelen su habbelerini ifade için ana dilimizde “çi” kelimesi varken bize ne Arapça “neda” kelimesinin ne Acemce “şebnem” veya “jale”nin lüzumu var... Evvel bavul lehçemizi temizleyelim, bade dünyanın en basit kavaid-i sarf u nahvi ile işin içinden çıkarız: Türkçe o kadar güzel, o kadar sade ve o kadar zengindir ki...

“Genç Kalemler” iddia edecek ki:

-Kelimât-ı Arabîye ve Farişîyeyi tufeyliyat kabilinden telakki edemeyiz. Onlar lisanımızın cuzûr-ı iğtidasıdır. Arabî ve Farişî ile kat’-ı alâka edince dilimiz menâbi-i tenemmîden mahrum kalır: Kökü kesilmiş nebatat gibi sararır, solar. Biraz fennî veya felsefî düşünmek isteyince Türkçemizin adem-i kifâyesini görüyoruz; ıstılahatın karşılığını az çok o iki lisanda ve bhusus Arapçada bulacaksınız... Hayır, İran’dan ve Ceziret’ül-Arap’tan kelime alalım, fakat kavaid-i lisan almayalım; onları Türkçemizin sarf u nahvine tabi tutalım.. Mesela “şükûfe”, “anber” ve “bûy” kelimelerini alalım, fakat onları kendi kavâid-i lisaniyle tasarruf eder; biz de öyle yapmalıyız... “Âlim”in cemi “ulemâ” olmasın, “alimler” olsun; “tabipler” diyelim, “etibbâ” demeyelim.

İtiraf etmeli ki bütün bu davalarda az çok şâyân-ı münakaşat bir hisse-i muhiyyet vardır. Fakat hiç kimse bu hisse ile kanaat etme istemez; her birimiz bütün hakikati, kendi kart dövizimiz gibi, yan cebimizde hissederiz. Ve işte bunun için birimizin mesaisini diğerimizin ikdamâtı takîm ediyor; hepimiz hiçbir şeyi ezmeyen yel değirmeni halinde bi-faide kıvıldıyoruz: Genç ve ihtiyar kalemlerimizin muttarit cızırtısı caba!

İctihâdatı ne kadar muvafık nefsü’l-emr olsa lisanı bir kişi, beş kişi yapamaz: alem’el-sine üstâd-ı meşhuru, [Şitanital]ın dediği veçhile lisan bir cem’ gafirin mesai-i müşterekesiyle vücuda gelen duvar gibi, bir heyet-i müctemianın asâr-ı sana’idir.

Mesele-i lisan bir mesele-i riyaziye değildir ki her şek ve tereddüdü izale edecek bir surette hal edilebilsin. Bundan hak ve hakikat ancak nisbî olabilir.

⁷⁷ Bu makale ilk defa bu çalışma ile Latin harflerine aktarılmıştır.

Mesela kendisini tamamıyla muhik zanneden Ahmet Hikmet Bey'e birisi şöyle bir cevap verebilir:

-Bilir misiniz, Hikmet Beyefendi, ki tabakât-ı medeniyette en ziyade irtika eden İngilizlerin lisanında yüzde doksan lügatın –aslen biri Latin, diğeri Sakson olmak üzere- en aşağı iki karşılığı vardır ve aralarında hiçbir fark olmamak şartıyla... Hatta bazı kelimatin yedi sekiz mukabili bulunur! Bu kalabalık İngilizcenin arz üzerinde her lisandan ziyade intişarına mani olamamış.. Bugün en zengin, en mükemmel, en ziyade vuzuha müsait lisan İngilizcedir. Görüyorsunuz, Hikmet Bey, lisanımızın kusurunu başka cihette aramalıyız.

“Genç Kalemler”e de aynı lisanı göstererek diyebilir ki:

-Siz: “Âlim kelimesinin cem'i ulemâ olmasın, âlimler olsun.” diyorsunuz ve lisanımızın başlıca mahzurunu Arabî ve Farisî'den kelime ile birlikte kavaid almakta olmamıza isnat ediyorsunuz. Halbuki bir dereceye kadar işte İngilizler de böyle yapar. Mesela Yunancadan aldıkları Phenomenon ve Miasma kelimelerini tabiki Yunanlılar gibi Phenomena ve Miasmata suretinde cem'ler, yine mesela Latince'den aldıkları apex ve genus kelimelerini Latinler gibi apices ve genera şeklinde cem'ler; daha tuhaf bir misal olmak şunları göstereyim: Fransızlardan aldıkları monsieur ve bean kelimelerinin cemi Fransızcada olduğu gibi messieurs ve beaux şeklinde kabul etmişlerdir. Hatta İbraniceden aldıkları kelimeleri İbranîler gibi cem' ve mesela eherub kelimesini ceminde eherubim suretine vaz ederler ki bunların İngiliz lisanının istidadına muhalefeti -Arapça cem-i mükesserlerin Türkçenin tab'ına münaferetinden pek çok şiddetli olduğu muhtaç-ı isbat değildir. Mamafih İngilizler bunları kabul edivermişler, bu da temeddün ve terakkîlerine hiç mani olmamış..

Ve böyle münakaşat ancak israf-ı midâdı intaç eder.

Def-i ivicacât ile takvim-i lisan için yegâne çare salahiyetlere ekseriyet-i azimece musaddak zatlardan mürekkep bir heyete Maarif Nezareti tarafından resmen tevdi'kârdır. Maarif Nezareti bütün teşebbüsât-ı saireye tercihen tensîk-ı lisana tevessül etmezse hemen kaffe-i hamimâtı mahkum-ı ikamet kalır. Dili düzgün olmayan milletin maarifi olamaz. Bugün her imla hocası Türkçe kelimeleri beğendiği şekilde resmettiriyor; her edebiyat muallimi kendi nazariyatını telkin ediyor. Hatırımdadır: Ahmet Hikmet Bey Mekteb-i Sultanî'de edebiyat gösterirken Mekteb-i Mülkiye'de aynı vazifeyi ben ifâ ediyordum. Müştereken Maarif Nezaretinin zîr-i idaresinde bulunan iki Mekteb-i Âli şakirdânı belki de taban tabana zıt nazariyat-ı lisaniye ve bedîyenin sâmiini oldular. Daha garibi şu ki Mekteb-i Sultanî edebiyat hocalığında Ahmet Hikmet Bey'e istihlâf eden Tevfik Fikret olmuştu:

İki muallimin efkâr-ı edebîyesi pek mutâriz olduğuna nazaren verdikleri derslerde bizzarure mütebâyin olacaktı; biçare talebenin ahvâl-i dimağını düşününüz... Bütün bu seyyiatın mesuliyet-i maneviyesi herkesten evvel bîşüphe Maarif Nezaretine tertip eder. Hakimiyet-i matlube ile tezebzübât-ı lisaniyemizi bertaraf edebilecek selahiyetdar heyeti yalnız o teşkil edebilirdi, şimdiye kadar etmedi. Eğerçi Emrullah Efendi Hazretleri “Muhî'tül- Maarif”ini ihya için her meslekten bazı zevat-ı mümtazeyi halka-i mesaisene kabul etti; fakat bir taraftan bedbaht şube-i lisan binnisbe pek ziyade ihmal edilmişti. Diğer taraftan “Muhî'tül-Maarif”in ikmalini müşahede bu gidişle belki ahfâd'ül-ahfâdemize müyessir olacaktır. Bu cihetle

“Muhî’tül-Maarif” cemiyet-i muhteremesinin hamimât teni perveranesiyle iktifâ biraz kahta kanaat gibi oluyor. Daha acil ve müyessir esbâb-ı ıslahiyeye tevessül etmeliyiz. Yeni bir heyet teşkil olunmalı ve bunu benim gibi bütün mahareti biraz düzgün yazı çıkarmaktan ibaret adamlarla doldurmamalı. Bizde ciddi mesâil-i lisanîye ile meşgul olan zatlar vardır ki âlem-i edebiyatta şöhretleri hiç yok gibidir. Ezcümle Adliye Müsteşar-ı Sâbık-ı Saadettin Bey’i, Duyûn-ı Umumîye Tahrirat Müdürü Vahit Bey’i, Darü’l-muallimîn Edebiyat Muallimi Ali Nusret’i irâe edebilirim. Recaizâde Ekrem yahut Tevfik Fikret Beyefendilerden birinin riyaseti altında Arabîyûndan mesela Zihni Efendi, Halis Efendi, İsmail Hakkı Efendi, Naim Bey’i; Farisîyûndan Hüseyin Dâniş Bey’i, Veled Çelebi Efendi’yi; Türkiyûndan Ahmet Hikmet Bey’i, Enver Paşa’yı, Necip Asım Bey’i, üdebâ ve muallimin-i edebiyattan beş on kişiyi toplayıp Vahit ve Saadettin Beyler gibi mesâil-i lisan ile müştâgil zevâtı ilave edecek olursa, sanırım ki Maarif Nezareti mazhâr-ı emniyet bir heyet teşkil etmiş olur. İcap ederse böyle bir heyete “akademya” yahut “encümen-i dâniş” unvanı da verilebilir. Biz de akademya teşkili fikrine karşı tebessüme hazırlananların hatırlarına getirmek isterim ki geçenlerde Kahire ve İskenderiye erbâb-ı irfanından mürekkep bir komite Mısır reis-i nezaretine müracaatla memleketlerinde bir akademya tesisini talep ettiler ve Mehmet Sait Paşa’dan vaat-i muvafakat aldılar, demek ki Kahire’de karîben bir encümen-i dâniş göreceğiz. Arapçanın ne kadar müdevven, müesses, mükemmel bir lisan olduğu teemmül olunur ve binnisbe ıslah-ı lisan derece-i ihtiyacımız tasvir edilirse akademyanın Mısır’dan evvel bizde açılması lazım geleceğini tasdik etmeyecek akıllı bir adam bulunmaz sanırım. Bahusus ki iğtişâat-ı mevcude-i lisanîyemize başka bir vasıta ile nihayet verebilmek ihtimali pek baiddir.

Bakınız, geçen gün “Hak”ın ilave-i edebiyesinde Kâzım Nami Bey’in bir makalesini okuyordum. Orada iki kelimeye tesadüf ettim ki ne okuyabildim ne anlayabildim. Zevebâncılık, budun kelimeleri... Muharrer makale gençlerin ferda-yı inkılapta zevebâncılık ettiklerinden şikâyet ediyor ve biraz aşağıda Türklerin büyük bir budun olduklarını söylüyordu. Cereyan vezninde mi duman vezninde mi yoksa çoban vezninde midir? Zevebân nasıl telaffuz edilecek, manası nedir, bilmem! Sonra düşününüz ki bu kelime Türkçe ve ben de memleketin erbab-ı kalemindenim... Bu ayıp değil mi? Lisan bu halde bırakılabilir mi? Lisanını bu halde bırakacak millete hiçbir feyz ciddi mev’ûd olabilir mi?

Kaviyyen ümitvarım ki Maarif Nazırı Fazlı artık muhtâc-ı tanzim bir lisan-ı Osmanî, bir edebiyat-ı Osmanîye bulunduğunu bilmemezlikten gelmeyecektir.

Adı akademya olsun, encümen-i dâniş olsun yahut sadece lisan komisyonu olsun tensîk-i lisanımızı deruhte edecek cemiyet bir uzun program muvacehesinde bulunacaktır:

Evvela tahdîd-i lehçe şüphe yok ki elzemdir. Bugün en küçük Osmanlı lügatnamesini açsanız binlerle bî-lüzum kelimeye tesadüf edeceksiniz. İtikadımca bunların hepsini tayy etmeliyiz. Mesela “sahra” varken “beydâ” kelimesinin ne lüzumu var? “Rutubet” kelimesi durup dururken tamamiyle aynı fikri ifade eden “nedâvet” lafzı vâcib’ül-tard değil midir? Bu gibi ahvalde ittifak-ı aza gayet kolay olacaktır. Fakat mesela: “ayağ, cam, peyman, piyale, kadeh” lügatleri muvacehesinde bulununca ne yapacaklar? Şayet birini ikâ ile diğerlerini terke razı olsalar hangisini tercih edecekler?

Saniyen tayin-i hüviyet ve tercih-i hareke. Bu da tahmin olunacağı kadar kolay bir iş değil. Birtakım kelimeler var ki pasaportu kaybolmuş, bugün Türk mü, Arap mı, Acem midir, anlaşılamıyor: Meselâ telaş kelimesi... Muallim Naci lügatinde Arapçadır diyor ve ta tefâül babına kadar götürüyor; Şemsettin Sami Türkçedir diyor, aslını talaşaya kadar çıkarıyor; “Burhan-ı Kat’ı”a göre Farisîdir ve müteaddid ebyat-ı Farisîye ile bu iddiaya istihsat olunabilir. Haydi katip olun da işin içinden çıkın, bakalım... Diğer cihetten birtakım kelimeler de var ki hudut üzerinde duruyor, kah bir lisana, kah diğerine kaçıyor: kader, yakın, küçük, çarşenbe, pençşenbe, alev, ilh gibi... Mesela bunlardan birini pençşenbe yazarsanız kelime Farisî oluyor, perşembe yazarsanız Türkçe oluyor: Bu meshirelik değil de nedir?..

Kelimelerin tahriki meselesi de haiz-i ehemmiyettir: pek çok kelimeleri telaffuzda yanlış tahrik ediyoruz; bu malum ve tashihi kolay... Güç olan şu ki bazı kelimat iki hareke ile ve bazıları üç hareke ile lügat-ı fasihedir. Mesela “rüşvet” kelimesi ra’nın harekat-ı selasesiyle lügattır, halbuki biz alışverişte hep zamm-ı ra ile talaffuz ederiz ve halbuki ercah olan kesr ra ile telaffuz etmiş: üç türlü sevap kabulüne her fikirde istidat yoktur, bunun için cemiyet-i ıslahiye üç harekeden tercih edecek: Hangisini ve niçin?..

Salisen irâe-i fûrûk-ı elfaz edecekler. Bugün mesela gam, gussa, enduh, elem, keder, ıztırap, iktirab, ilaahire gibi manaca aralarında karabet hissettiğimiz kelimeleri gelişi güzel kullanıyoruz; en ziyade dikkat eden üdebâ ancak nazımda icab-i vezni, nesirde mukteza-yı ahengi kollar!.. Halbuki böyle kelimat müteradif arasında alelekser derecat ve anât vardır, fakat bunlar taayyün etmediği için ihtiyaç hissettikçe bir torbadan ceviz çıkarır gibi, birini alıp istihdam ediyoruz. Ekserimiz mesela, rviére, fleuve, ruisseau kelimeleri arasındaki farkı rana bilirizde dere, çay, ırmak kelimeleri arasındaki farktan bi-haberiz! Encümen bu noksanı elbette telafi etmek isteyecektir.

Rabien tensîk-i kavaide kavaid-i Arabîye ve Farisîye’ye ne dereceye kadar riayet edeceğiz? Erkân-ı Araba hürmete mecbur mu değil miyiz? Mesela bir kadından bahs ederken zat’ül-zevc ve zü’l-hayat desek birincisini doğru ikincisi yanlış mı addolunacak? Nisvân-ı adîdeden bahs ederken “müşarünileyhin” mi diyeceğiz?.. Diğer cihetten “taazzî” yerine “taazzû” demek gibi sarf hataları var, bunlara karşı ne yapacağız?.. Elhasıl Arapçadan bize intikal ederken manası tenezzüh, tesrir, iftihâm gibi kelimeler var: Bunları manâ-yı aslîyelerine ircâ’ mı edeceğiz, yoksa galât-ı asâr dide-yi lügat fasiheye müreccah mı göreceğiz. Bittabi bu sırada “tasrif-i Osmanî” hakkı mevzu bahis olunacak: Bu hakkın hududu nedir? Her Osmanlı bundan istifadeye mezun mudur? Yoksa bu hak ancak bir sınıf-ı muayene bahş edilebilecek bir imtiyaz mıdır?

Rabien vaz’-ı ıstılahat ve ikmâl-i lehçe işleri var. Bugün ıstılahat-ı fenniyemiz az çok mevcuttur, denebilir. Fakat siyaset, felsefe ve snai-i nefise hususlarında ebkem gibiyiz. Mesela elyevm lisanımızda état ile gouvernement kelimelerinin mukabilleri olmadığından aralarındaki farkı pekâlâ bildiğimiz halde ikisini de “hükümet” kelimesiyle tercüme ediyoruz. Yine mesela objet ile sujet ve voix ile son ve mélodie ile harmonie kelimelerinin karşılıklarını bulamadığımız için her çifti bir tek kelime ile tercüme mecbur oluyoruz ve bundan dolayı kah zaaf-ı telif ve kah takid hasl oluyor. Bunlardan başka bin fikir vardır ki elsine-i ecnebiye ile iştigalimiz hasebiyle bize intikal etmiş ve henüz lisanımızda mütercim lafziyesi bulunamamıştır. Bütün bu noksanlar def olunmalı ki kamusumuz tarik-i tekemmüle dahil olsun.

Hamisen imla ve kavaid-i üslup vaz edecektir. Bu iş cemiyet-i tensîkiyenin menkib-i himmetine tahtim edecek mesaiyenin en hafifi kalır.

Faal ve muktedir bir heyet bütün bu işleri üç dört sene zarfında kamilen başa çıkarabilir ve o zaman demeye mezun oluruz ki falan doğru falan yanlış yazıyor, falanın üslubu falaninkine müreccahtır!

Arabayı kıvıldatmaktadır güçlük; yürütmek binnisbe kolaydır: Ah bir kere tensîk başlasa!

Cenap Şahabettin
(Hak, S. 111, 26 Haziran 1328/9Temmuz 1912, s.1)

CENAB ŞAHABETTİN BEY'E...⁷⁸

Aziz Üstâd,

“Lâkaydiyyun”da olduğunuzu evvelce itiraf buyurmamış olsaydınız, bendenizde “cevap vereyim mi vermeyeyim mi?” diye iki noktadan tereddüt hâsıl olacaktı. Bunlardan biri: Son zamanlarda pek şuhlaşan, pek mizâhiyle şen kaleminizin, “Yeni Lisan” a ait satırlarında hissettiğim -nasıl tabir edeyim?- Hımm ben Evrak-ı Leyal şairiyim!” diyen bir vaaz; öteki bugünkü Türklüğün vicdanından doğan “Yeni Lisan”ı yalnız bize nispet ederek tahmin buyurduğunuz kıymetsizliğidir.. Fakat mademki Lâkaydiyyundansınız, şüphesiz “sebû-yı sema”nızın Yeni Lisanca “sema testisi” olduğuna belki biraz cesametlenerek “küp”e tahavvülü için pek az zaman kaldığına bakılırsa mensûb olduğunuz yahut te’sis buyurduğunuz “Lâkaydiyyun” mesleğiyle “Diyojen” in mesleği arasında pek çok mesafe olmadığına hükmedilir, bu itibarla mademki her şey nihayet bir handeye lâyıktır, tahkir ediniz efendim, “Yeni Lisan”ı, “Yeni Lisan”ın mürevviçlerini, hayır böyle de değil, artık yaşamağa ve bunun te’mini için evvelâ lisanini mahkûmiyetten kurtarmağa ahd etmiş olan bütün gençliğini...

Lâkin aziz üstâd, bendenizi üçüncü bir noktadan da irşat buyurdunuz, bundan dolayı, İstanbul’da olsaydım okumak isteyenleri “tekfir” vezninde mi, “incîr” vezninde mi diyecek mahirane bir tereddüde düşüren “nahcîr”i yazan muhterem ellerinizden öpecektim, ben, diyorsunuz ve ağız ile hem-zeban olarak san’at âleminde: “Yeni, yeni, yeni, daima yeni! diyenlerdenim; eğer Hamîd’in, Fikret’in -burada kendi isminizi yazmamak nezaketini ibraz buyuruyorsunuz- Nazîf’in, lisanını te’min-i medeniyetimiz için yıkmak ve çiğnemek îcâb eden mânia ise ilk yumruk ve ilk tekme benden!”.

Ona şüphe mi var? Siz daima yenisiniz, sizin üslûbunuz dünyalar durdukça baki kalacaktır, sizi eskitecek hiçbir vak’a olmayacak... Hulâsa siz “hatemü’l-üdeba” sınız aziz üstâd!..

⁷⁸ Ali Canip Yöntem’in Yeni Türk Edebiyatı Üzerine Makaleleri (2005). (Haz. Ahmet Sevgi-Mustafa Özcan). Konya: Tablet Kitabevi, s.631-633.

Buna kanaat getirdikten sonra on iki numaralı Aşiyân'daki "Tahrîb-i Lisan"⁷⁹ makalenizin "Fakat mukteza-yı beşeriyet budur. Hakk-ı tecdid elimizden çıkar çıkmaz teceddüdgiriz oluruz!" fikrasına "Ben müstesna" kaydını ilâve etmek istiyorum müsaade buyuracağınızı ümit ederim.

Yeni Lisan... Siz bunu arzu buyurduğunuz nev'iden baştan aşağı yeni bir şey mi zannettiniz? Hayır efendim, asla öyle değil... "Yeni Lisan"ın menbai "hadsî" Türklüğün asla "kozmpolit" olmayan yalnız Türk kalan vicdanıdır; bu, "şuursuz bir hâlde idi; lâkin "Enderun argosu"nun en yüksek, iki heykeli olan Veysî ve Nergisî'nin bütün hayatına rağmen Fernand Gregh'in tabirine göre insanî birer şahsiyete malik olan edîbler bundan çok uzaklaşmadılar. Nihayet Şemseddin Sâmî Bey, galiba otuz seneden ziyade var "Üç lisandan mürekkep bir lisan olmayacağını" ilk defa olarak söyledi... Sonra bundan on beş sene evvel de Cahit Bey "lisanîyat"ı daha esaslı bir tarzda tedkik edince "muhtelit lisan olamaz; Osmanlıca bugün Türkçedir ve ne kadar ecnebi kelimât karışacak olursa olsun yine Türkçedir, Türkçeden, Acemceden, Arapçadan alınmış birtakım kelimâtın ihtilâtından meydana gelme musanna bir lisan, zî-hayat olamaz" demiş, "teessüf olunur ki lisanımıza Arabî ve Fârisî kelimelerle beraber Arabî ve Fârisî kaideler de almışız" diye teessürünü göstermiştir...

Görüyorsunuz ki "her lisan cezirlerinden değil, tasarruflarından mürekkeptir." hakikatini iddia eden Yeni Lisan istediğini yeniliklerden değil, eski, pek eski, Türklük kadar eski, hiç "fem-i mahrur-i numîdân-ı hayata bir cur'a-i sahbâ-yı terahhum" dökecek kadar yenilik ibraz eden kaleminiz bunu, bu eksikliği kabul eder mi? Hâşâ!..

Buyuruyorsunuz ki: "İlk numunelerini gördüğüm zaman adına "Yeni Lisan" demeksizin Halide Hanım bunu yazıyordu, demiştim."

Ah evet, Halide Hanım bunu yazıyordu; Halide Hanım'dan asırlarca evvel Sinan Paşa, Koçu Bey, daha sonra Âkif Paşa, Şinasi, Cahit buna pek yakın yazıyorlardı. Hele yüzlerce sene evvel Mercimek Ahmet, on beş seneden beri de Emin Bey gibi, hadsî Türklükten asla alâkasını kesmeyenler tamamıyla "Yeni Lisan"la yazdılar: "Sağır kef" sahipleri bütün bunları iki senedir gösteriyordu; görmeyenler de varmış!..

Namık Kemal'den Yakup Kadri'ye kadar üdeba-yı mümtazenin barikâ-i belâgatı gözleri yordu mu yormadı mı bilmem; yalnız bugün "Yeni Lisan"ın sinirli bir muarızı olan yine o Yakup Kadri Bey'in meş'um bir mutavaatla daima zalim nüfuzlarına esir kaldığımız, Arabî ve Fârisî terkiplerin tard u ilgasıyla, hislerimizin zindegî ve taravetine mukabil daima ulu ve barid olan cümlelerin donmuş damarlarında birdenbire nasıl mu'cize-kâr bir hararet husule geldiğini itiraf ettiği henüz iki sene olmadı!..

Yeni Lisan için buyuruyorsunuz ki: "Bütün Türkleri ikiye ayıracak." Bana kalırsa, aziz üstâd, şimdiye kadar ikiye ayrılmış olan Türklüğü bir yapacak... Ve artık kamus deryalarına dalarak "minare"ye benzeyen "inâre"leri, "hîçdi" sisteminde "zişti"leri meydana çıkaran Harunü'r-Reşid'in huzurunda bir iğnenin gözünden bilmem kaç tane iğne geçiren adamın mahâretine pek benzeyen tuhafliklarıyla zavallı lisanımızın sâfiyetini bulandıran edîbler kalmayacak, bugün Fransa'da "İnsan olalım!"

⁷⁹ Cenap Şahabettin, "Tahrîb-i Lisan", Âşiyân, S. 12, 20 Teşrinisani 1324/3 Aralık 1908, s.374-380. (Özbek, 2016: 790)

diye bağırın, yazık ki sesini işittiremediği hâlde edebiyatın kendi istediği şekle girdiğini gören “Açık pencere sahibiyle beraber iddia ediyoruz ki yalancı süsleri atan yirminci asırda Türkçe yazarlar her şeyden evvel” insan olduklarını düşünecektir. Bu iddiamızı lisanımızın tekâmül safhalarını tedkik ederek ispata her zaman hazırım...

Lâkin nelerden bahsettim, aziz üstâd, siz ki “Ne vakit doğru yazacağız?” diye ortaya mühim bir mes’ele atıyorsunuz, “tehlike” deki “lâm”ın “esre” sini “ötre” yaparak işe başlıyorsunuz; bu şimdiye kadar işitilmemiş bir yeniliktir; unvanından başka hiç bir tarafı yeni olmayan “Yeni Lisan”la uğraşmağa elbette tenezzül etmeyeceksiniz... Düşününüz, açtığınız çığır yarın genişlerse ne yenilikler görünmeyecek... Bütün fesahat meftunlarından teşekkül edecek peyrevleriniz artık Türkçeleştiği için şüphesiz eski görünen “merdiven”i “nerdüban”, “makara” yı “bekere” yazacak; fakat her mesleğin sâlikleri arasında görüldüğü gibi ihtimal ki hataya düşenler de olacak; o zaman “maydanoz”, “mide-nevaz” şekline girerse bu müfrit yenilikten mes’ul sayılmamanızı şimdiden temenni ederim. Bütün hürmetlerim, aziz üstâd...

(Selanik, 23 Haziran 1328)

(Hak Gazetesi, S. 121, 29 Haziran 1328/12 Temmuz 1912, s. 3.)

İNKILÂB-I LİSAN⁸⁰

Cenap Şahabettin Bey’in lisan bahsinde iki defa “Hak” gazetesiyle neşr ettikleri makaleleri büyük bir dikkat ile okudum. Meselenin vüs’ati ve ehemmiyeti çoktan beri beni düşündürüyordu. Cenap Bey “Hak”ta münteşir iki makalede lisân-ı hazır-i Osmanîye’nin muayyeb ve nekâisini teşrih etmek suretiyle parmağı yaranın üstüne koymuş ve tarîk-i ıslahını göstererek memleketin erbâb-ı fazl u kemâline ve bilhassa Maarif Nezaretine pek nümayan bir hizmette bulunmuştur. Muharrer-i kemterde, öteden beri bu lisan mebâhisi içinde yuvarlanmış ve birçok teferruatıyla iştilgal etmiş olduğum için bu hususta bir iki söz söylemek isterim:

Evvela – “Türk Derneği” ve “Türk Yurdu” gibi müessesât-ı tahrîriyenin istihsaline çalıştıkları gayeyi, yani lisân-ı Osmanî’yi şimdiye kadar yüzlerce edip ve münşi ve şair-i Osmaniye’nin istimâl etmiş oldukları edebî ve fennî kelimât-ı Arabîye ve Farisîyeden tecrit etmek hususundaki sa’ylerinin, sarf-ı Türkçede ma’ânî-i fenniyeyi yahut efkâr u ihtisasat-ı dakika ve mütenevvi’a-yı edebiyeyi eda ve iğfaya kafi lügat mürâdefe bulunmadıkça ve şimdiye kadar vücuda gelen şâh-kârân-ı âsâr-ı dühât üdebâ-yı nes-i müstakbele mukteda oldukça yani lisân-ı edebî ve ilm-i Osmanî rabitasını tamamıyla maziden kat’ etmedikçe tamamıyla gayr-ı müsmir ve heba olacağı itikadındayım. Bu madenin “teceddüd” ve “te’hir”le katiyen münasebeti yoktur. Çünkü, elfazının “nevzuhûr” olmasıyla bir millet terakki etmez. Bir milleti ileriye götüren onun kavâid-i lisanîyesinin mazbutiyeti, saha-i teşebbüsteki faaliyeti, efkarının sedat ve metanet ve ulviyeti, bir fikr-i mücerrette saplanıp kalmayarak güzel bir üslub-ı sehl ve ameliyi her nerede bulursa ahz u temellük gibi evsâf-ı güzidesidir.

⁸⁰ Bu makale ilk defa bu çalışma ile Latin harflerine aktarılmıştır.

Efkâr-ı âliye ve idrâkat-ı necîbe tezahür etmek için daima yeni kavâlib ve esâlîbe müftekir değildir. Otuz, kırk seneden beri şiir-i Osmanîyenin mertebe-i mertebe-i ulyâsında ihraz ettiği mevki-yı mübecceli bugün hala muhafaza eden ve belki yarın da edecek olan “Şiir-i Hâmit” natik olduğu o bülent, o melekûtî ma’âniye bugünkü gençlerin istimalden sâkit addettikleri Nedimler ve Fuzulîler lügat ve lisanını vasitâ-yı beyan edilmiştir. Zaten kavâid-i lisan her zaman ve her yerde azm-i üdebâ ve fuhûl muharririnin asârından istîshâd tarikiyle tensik ve tasnif oluna gelmiştir. Bundan başka bir tarîk-i necât yoktur. Fakat yaşadığımız ve ihtiyâcatı maddiyesi günden günden bir şiddet ruz-efzun ile artan şu buhar ve elektrik asrında senelerce Arabî ve Fârisî lügatın zabtı, edebiyât-ı Arabîye ve Fârisîye’nin tedkiki ile uğraşmaya kaç kişi kadiridir? Denecek olur ise, onlara cevaben deriz ki -vâ esefâ ki ki bu böyledir. Hâmit, Recâizade Ekrem, Tevfik Fikret, ilh gibi ashâb-ı kalem edebiyât-ı Arabîye ve Fârisîye ile iştilal etmiş, hem o edebiyatın inceliklerini tedkik eylemişlerdir.

Onların bu tarz ve libasta beyan ettikleri efkâr ve hissiyat-ı bedî’iye tabi ve mizâc-ı Osmaniye muvaffak gelmiş ve yazdıkları şeyler ümmehât-ı asârı edebîyeden addolunmuştur. Buna da itirazın, bir lisan daima bir şekil ve sistemde kalacak olur ise mahkûm-ı tedennîdir. Değişmelidir, terakki etmelidir... denecek olur ise, ona da cevaben deriz ki, zaten elli altmış seneden beri lisân-ı Osmanî’de pek bariz bir terakki olduğu bedihîdir. Bugün “Nergisî” lisanı mensuh ve hatta “Kemal” lisanı bile tedricen metruktur. Bu gibi ıslahatı takip edvâr ve eşhâs ile lisan kendiliğinden icra etmiş ve etmektedir.

Zaten her şeyde, hatta lisân-ı edebîyede sarf-ı Türkçe isti’ mâli nazariyesi, bu ana kadar kullanılmış olan kelimelerin mürâdiflerini velev Uygurca, Çağatayca ve Tatarcada bulup da onları fen ve edebde bugüne kadar zeban-zed kelimatın yerlerine ikame bile edecek olur ise, acaba bugünkü edebî Türkçede meşhut olan letafet ve nefasetten ortada bilmem bir şey kalır mı?

Saniyen – Cenap Bey Türkçeye Arapçadan me’hûz cem-i müzekker ve müennes-i sâlimleri ve cem-i mükesserleri gibi cem’lerin Avrupa lisanlarında da mevcut olduğunu ve mesela İngilizcede pheuomeuou ve miasma kelimelerinin Latince olan miasmala ve phenomeua şekillerini muhafaza etmiş olduklarını söylüyorlar. Bunda yalnız bu fark vardır ki İngilizceye Latince ve Yunancadan binlerce kelime alınmış olduğu halde onların cümlesi İngilizleştirilmiş ve cem’leri İngilizce cem kaidesine tabi tutulmuş da yalnız yukarıda zikredilenler gibi birkaçının lisân-ı asliyelerindeki cem şekli şaz u müstesna kabilinden olmak üzere saklanılmıştır. Bir de İngilizcede mesela bir “talib” kelimesinin “taleb” ve “talebe” ve “talebin” ve “talebün” ve “talebeler” ve Fârisî olarak “taliban” gibi altı muhtelif cem şekli yoktur.

Salisen -Aynı mana ifade eden elfâz-ı mürâdefe-i kesîrenin bir lisanında kullanılması o lisanın vüsat ve küşayişine yardım edeceği ve kavalib u edavatı tezyit etmiş olacağı için nafi’dir. Zaten, hiçbir lisanında yekdiğeriyle tam “müradif” iki sıfat bulunamaz. O sıfatlar mutlaka bir şeyin nirenklerinden yani ânâtından ayrı arı halleri göstermek için vaz olunmuşlardır ve bir ihtiyacın mahsulüdürler.

Şiirde veya nesirde ale’l-ekser bir kelimenin tekrarı müstelzim sıklet ve mugayir ve fesahat olup da aynı manayı ifade eder ikinci bir kelimenin lüzumu his olunduğu da yok mudur? İşte, bu esbaba binaen derim ki bugün Türkçede müstamel kelimat mürafede-i Arabîye ve Fârisîye’nin pek çoğu böyle bir lüzumdan tevellüd etmiştir ve

lisân-ı mürûr zamanla daha “müştebik” bir hale geldikçe daha birçok böyle kelimatın ihdâs ce kabulüne de lüzum görülecektir. Fakat her gün istediği kadar ve istediği gibi kelime forger etmek salahiyeti de herkese verilmemiştir.

Rabien – Türkçenin yani sarf-ı Türkçe kelimelerin bugün mazbut ve sabit bir imlası yoktur. Bu defa lazım olan en mübrem bir ihtiyaçtır. Cenap Bey’in dedikleri gibi bir heyet teşkil edip bir “lügatname” vücuda getirir, o eseri Maarif Nezareti tasdik eder ve imlâ-yı Osmanî bu suretle tekerrür etmiş olur. Bu lügatnameye kelimat-ı Arabîye ve Farisîye’den derç ve ilhak veya ondan tard u ihraç lazım gelenleri de şimdiki elsine-i kâmile-i medeniyeden birinin “Dictiaoniré”i esas itihaz olunarak yapılır. O zaman Türkçede mevcut ezdâd ile müradiflerin her fikir ve manayı ve izahen ve kâmilen ifadeye kâfi olup olmadığı anlaşılır da zevâidi tayy ve nevâkısı ikmal olunur.

Hamisen – “Telaş”ı “telaşı” kelime-i Arabîyesinden müştak kılmış gibi hatalar yapılmadıkça Arabî’den alınıp Türkçede mehîl-i isti’mâlleri değıştiren “icab” “iktiham” “tahkim”, ilh gibi kelimelerin Türkçede mutad olan tarz-ı isti’mâlleri tağyir olunmaksızın yalnız Arap lisanında nasıl ve nerelerde kullanıldıkları gösterilerek aynen yapılacak “Lügatname-i Osmanî” ye geçirilmelerinde bir mahzur yoktur, zannederim.

Yukarıdan beri karaladığım satırların bir hûlasası olmak üzere -gerek Türk Yurdu’ndan ve gerek Genç Kalemler’den belki hedef olacağımı bildiğim itirazata rağmen- lisân-ı Osmanîye’nin salahiyettar bir heyet tarafından tensîki lüzumunu itiraf etmekle beraber şunu söylerim: Gençlerimiz Arap ve Fars lisanlarının ve edebiyatının müşkülâtından korkmayarak, Avrupa’da çalışan ecnebi müsteşriklerin yarısı kadar olsun, bu iki lisanı tamik için sarfı lazım olan mesaiye katlanacak olurlar ise, bugün okumakta ve yazmakta dûcâr oldukları hatîatın birçoğundan vareste kalırlar. Bu mülâhazam yalnız lisanın üslûb-ı tahrîrine racidir. Yoksa, Garp ve asâr-ı Garp cümlemiz ve her zaman için bir kenz-i bî-zevâl tefeyyüz ve tekamüldür.

Hüseyin Daniş

(Hak, S.123, 1 Temmuz 1328/14 Temmuz 1912, s.3.)

TÜRKÇENİN SADELEŞTİRİLMESİ⁸¹

İctimâî hadiselerimiz içinde en mühimini şüphesiz, Yeni Lisan teşkil eder. Biz az çok bütün düşünen ve yazarlarımızı Yeni Lisana ya muvaffak ya muâriz gördükçe memnun oluruz; bizi korkutan yalnız kayıtsızlıktır ki böyle en mühim bir ictimâî mesâilede endişesiz olmak demektir. “Yeni Lisan” tabiri ortaya atıldığı vakit, bunun nasıl bir hareket olduğunu tamamıyla anlamaksızın omuz silkenler yahut müstehzî bir tebessümle dudak bükenler, şimdi rüşeymi cereyanı müspet, yahut menfî bir kıymet vermekten kendilerini alamıyorlar. “Yeni Lisan” bu zeki ve yüksekte gelen nazarlar önünde nasıl hayali bir istikbale doğru koşmakta olduğunu anlıyor. Onun ifrat ve

⁸¹ Mortepe, a.g.e., s. 983-988.

tefritini tadil eden cereyanlarında her günkü muvaffakiyetine büyük yardımları dokunuyor. Bugün gençlik gayet bariz bir kuvvet ve heyecanla lisanı sadelik istiyor. Sadelik için çalışan üç muhtelif kuvvet var ki tasfiyeciler, tekâmülcüler ve Yeni Lisancılar. Bunların hâricinde kalanlar, tarafıları günden güne azalan ağlakılardır.

Tasfiyecilere bakıyoruz: İlan ettikleri esaslara tamamen uyamıyorlar; Türkçenin bütün yabancı kelimelerden silkinip kurtulmasını istedikleri halde yazılarında bunu tatbik edemiyorlar. Kurmak istedikleri esaslar, mazbut ve katı düsturlar haline giremeyerek bir temâyül halinde kalıyor. şu hâlde bu temâyül yüzünden tasfiyecilerle aramızda büyük bir fark kalmıyor. Biz Arabi, Farişi terkipleri, cem'leri aşınca, o yollarla girmiş olan yabancı kelimelerden birçoğu da ortadan kalkıyor; bize lazım olan yeni kelimelerde, mümkün olduğu kadar, kendi dilimizden seçip almaya çalışıyoruz. Bu doğrudan doğruya ilan edilmiş bir tasfiye değildir; lisanın esas tabiatı; şivesi böyle istediği için bu yolda hareket edilmek mecburiyeti görülmüştür. şimdi tasfiyecilerin temâyül halinde kalan kanunlarıyla bizim esaslarımız birleşmiş oluyor; ve aramızda birbirimize murakabe etmekten başka murıza kalmıyor.

Tekmlclere gelince: Onlar lisanı şivenin muhafazasını istiyorlar. Bir lisanın şivesi, sarf ve nahiv kitaplarındaki mezbut kideleri değildir; belki lisanın temâyül halindeki mühim cereyanlarının yeknudur. Bu cereyanlardan bazısı kâide halinde mazbut olur; o vakit temâyül şeklinden çıkar, katiyet kesbeder. şiveyse bu katı kâidelerin nisbiyetini her an canlı mesillerle ispat eden lisanın yaratıcı tekmldr.

Tekmlde tahavvül voriation, ya n-mahsus insensible olur, yahut fevernı bruspe olur. N-mahsus tahavvül insensible norition İngiltere gibi tedrici bir surette tekâmül eden bir milletin hususiyesidir. Hâlbuki ictimi hadiselerde, maddi hadiselerde olduğu gibi, riyazi bir katiyet yoktur; hayat evvelce hazırlanan kanatlar içinde cereyan etmez; o her an kendisine yeni mecralar açarak serbestçe seyeln eder. İngiltere'de n-mahsus tahavvllerle husule gelen meşrutiyet, diğer memleketlerde fevernı tahavvüller suretinde tesis etmiştir. Çünkü n-mahsus tahavvüller birike birike, onu bir infilak halinde zuhûr eder ki işte bu, fevernı tahavvül voriation brusque'dir.

Görüyoruz ki İngiltere'de meşrutiyet, ictimi hadiseleri tabii bir seyranı neticesidir; orada meşrutiyet birdenbire zuhûr etmemiştir. Fakat kâide her bir için aynı suretle husule gelmemiştir. Başka memleketlerde birdenbire feverân edivermiştir. Bizde de öyle olmadı mı? Meşrutiyet hiç beklenilmeyen bir zamanda birdenbire ilan ediliyordu; çünkü gizli tahavvllerin terkkm bu fevernı hazırlamıştı; hadiselerin tabii bir seyir ile meşrutiyete müncer olması bizim için mümkün değildi; çünkü biz kanunlarımızı hayatımızdan istilham etmemiş, hariçten iktibas etmiş idik. Hayatımızla kanunlarımız arasında bu yabancılık, kanunlarımızın hayatımıza beraber tahavvül etmesine bir mniydi.

İşte "Yeni Lisan" sarf-ı sahasında bulunan bir fevernı tahavvül mahiyetini gösteriyor; hâlbuki lgat sahasında n-mahsus tahavvüller suretinde tecellî ediyor. "Yeni Lisan" sarfında inkılâpçı, lügatte tekâmülcüdür. Siyasette inkılâpçı, itimiytta tekâmülcü olan bir milletin lisanında böyle bir meselin takip etmesi gayet tabiidir.

şu halde biz, şive mesilesinde hiçbir vakit tekmlclerden ayrılmıyoruz; yalnız onlar n-mahsus olmasını istedikleri tahavvülü biz, Arabi ve Farişi kideler

hakkında fevarânî bir halde yapmaya çalışıyoruz. Demek tekâmülcülerle de aramızda esasa müteallik bir fark yoktur.

Tasfiyecilik ile tekâmülcülük “Yeni Lisan” için iki taraftan tutturulmuş iki licamdır. “Yeni Lisan” ya sadeliğe veya şiveye mugayir bir adım atarsa bu iki licam onu doğru yola getirecek, seyrini düzeltecektir. Bizce her ikisinin faydası münekker değildir. Burada tekrar etmek mecburiyetinde bulunuyorum ki Yeni Lisanla yazanların yaptıkları garipliklerden “Yeni Lisan” mesul olamaz. Mademki biz, lisanı uknumlarımızda sadeliğe ve şiveye riayeti esas ittihaz etmiş bulunuyoruz; o halde Yeni Lisanla yazan bir zatın faraza “seciyeviyet” gibi lügatler icat etmesinden mesul olabiliriz? İctimâî hadiseler, bazı fertlerin ictimâî vicdana uymayan mütezilâne içtihatlarından vücûda gelmez.

Tasfiyecilerle tekâmülcüler, Yeni Lisancıların muavinleridir, musahhahlarıdır. Gençliğin bu üç safhası aynı gayeye münatıftır. Ağlakçılırsa, eskiliği müdafaa etmekten, eskiliğe kasten bağlı kalmaktan başka bir şey yapmıyorlar.

Ağlakçılar içinde, geçmiş günlerin hoş hatıralarını ihyâ eden üç uknum gibi eski lisanın bir sanat abidesi olan Ebu Ziya Tevfik, Süleyman Nazif ve Cenap Şahabettin Beyler, yazmakta devam ettikçe, o sihirli üsluplarıyla bizi teshir edeceklerdir. Onlar, bir müzenin camekânları içinde haleflerinin nazarını kamaştırır birer elmas parçası gibi parlayacaklardır; fakat daima kıymetli antika gibi...

Cenap Şahabettin Bey yine bu sahifelerde “Ne vakit doğru yazacağız?” diyor. O makalesinin bilhassa sonlarına doğru anlıyoruz ki Cenap Şahabettin Bey için doğruluk, lisanımıza giren yabancı kelimelerin geldikleri lisandaki usulleri gibi okunmasıdır. Bakınız ne diyor: “Bütün Türkiye’de bir kişi yok ki lisanımızda mütedavil-i kelimâtın kâffesini doğru telaffuz edebilsin! En iyi bilirim, zannettiğimiz kelimenin bir gün anlıyorsunuz ki harekât ve sekenâtında yirmi, otuz sene hata etmekte imişsiniz. Mesela her gün dilimizde dolaşan lügatlerden ‘tecrübe’ nin kesr ra ile, ‘tehlike’ nin zım lam ile ‘tesyar’ ın feth tar ile, ‘ferâset’ in kesr fa ile ‘ telaffuz edilmesi muvaffak fesâhat olduğunu haber alınca ne kadar müteaccip oluyor.”

Hâlbuki hangi lisan olursa olsun, hariçten aldığı bütün kelimeleri kendi şivesine uydurur, kendi malı eder. Bütün “nazik” kelimesini za’nın kesriyle kullanıyoruz, za’nın zammıyla acemice bir kelime olması bizce ne ehemmiyeti hâizdir! “Tedârik” kelimesini de ra’nın kesriyle telaffuz ediyoruz, “ferâset” kelimesini fa’nın fethiyle söylüyoruz. Bizce müteber olan budur; Arap’ın veya Acem’in kullandığı şekiller değildir. Şivemize mugâyir olmasın da, geldiği lisanda nasıl kullanılırsa kullanılsın, bizce fesâhat bundadır. Hiçbir lisan yoktur ki hariçten fesâhat almış olsun. Kâide gibi fesâhatinde anası şivedir. Bizim kendi şivemize uydururarak aldığımız, kullandığımız bütün kelimeler doğru ve fasihtir. “Tecrübe, tehlike, tesyar” kelimelerine gelince şivemize vakıf olanlar bunları zaten usullerine muvaffak surette telaffuz ediyorlar.

Dünkü tahrir-i lisanımız Fikret’e, Halit Ziya’ya ve başkalarına ait olmaktan ziyade Cenap Şahabettin Bey’e mensuptur; bu lisan, onun lisanıdır. Fakat lisan günden güne sadelik tarafına yürüdüğü halde, Cenap Bey ağlak cihetini iltizam ediyor. Bu şart ile lisan nerelere varır? Cenap Bey’in eski yazılarından değil, pek yeni bedîâlarından bir misal: “Kalemi iğne gibi mahirâne kullanarak lâl-i sünûhatı öyle öyle dizdiler, tar u putu kendi ruhları kadar bârik ve hafif öyle dîbâ-yı nefâis doğdular ki...” şu cümlede

“seciyeviyet” gibi lügat kitaplarında aranıp bulunamayacak bir kelime yoksa da eski lisanın yeni edipleri arasında bile kullanılmayan “tar u put” gibi, “bârik” gibi “dîbâ” gibi Nergisî’ye has olan kelimeler var.

Cenap Şahabettin Bey “örfiyet, seciyyeviyet” gibi lügatlere tesadüf edince bundaki garâbeti anlıyor, ve o vakit gayet sade ve basit yazıyor. “Ne Vakit Doğru Yazacağız?” makalesi Cenap Bey’in en sade yazılarından birini teşkil eder.

“Nasir-i bî-nazır” Süleyman Nazif Bey bu hususta Cenap Bey’den daha ileriye gidiyor; her istidattaki kârîlerin mütâalasından geçen yazılarında bile “nâ- heday heda nâ-şinas” gibi terkipler bulunur. Hangi bir makalesi okunsa, orada her eli kalem tutanın âleminde pek harç kelimeler, terkiplere tesadüf olunuyor. Birkaç misal : “...Refik-i aziz Abdullah Cevdet Bey’in bir azim-i inkılap-sâzâneyle tesis etmiş olduğu...” “...Abdurrahman Süreyya Efendi’nin talikât-ı nişadırıyla Hayret Efendi’nin guft u gû-yı mezâmin medarı...” “... maneviyâtını Asya-yı Vustâ’nın rikistanlarında uyuyan...”, “lisanı yeni tertiplerin ahenk-i mâni teebünden mahrum etmek...” “...tarlaların mina-ibraz mesâisinde yıpranmak...”

Hâlbuki bu iki zat, Osmanlı edebiyatının müftechir olduğu bedîacı iki kalem sahibidir; güzel, pek güzel yazıyorlar. Ancak muvaffakiyetleri lisanlarında değil, sanatlarındadır; yukarıda dediğim gibi bir antika cevherdirler ki yazdıkları müddetçe parlayacaklardır. Daha az muğlâk yazıp da, çok daha az sanatlı ve bedîa eserler vücûda getirenleri de görüyor ve biliyoruz. Bunları lisanları sade ve anlayışlıysa da, sanatları dün, zevkleri az, zekâları mahduddur. İşte Cenap ve Nazif Beylerdeki sanat, lisanın tabiiyetine ait noksanları göstermeyecek, affettirecek kadar yüksek ve ziynetlidir.

Genç ediplerimizden Yeni Lisan aleyhinde bulunan Köprülüzâde Mehmet Fuat ve Yakup Kadri Beyler itikadımca, tekâmülcüler zümresine mensup olduklarından sadelik bahsinde bizimle beraberdirler. Yazıları, bunun en adil bir şahididir: Pek az terkip, pek az Arapça ve Acemce kelimeler kullanıyorlar. Onlar da lisanın şivesini muhafaza hususunda büyük bir ihtiyâta lüzum gördükleri içindir ki Yeni Lisana maraz vaziyetini alıyorlar. Biz bu gibi marazların vücûduna ihtiyaç gördüğümüz için mücahitlerini tebci ederiz.

Vâkıa Yeni Lisancılar arasında “nazar noktası”, “vakit gözü” gibi terkipler kullananlar bulundu, fakat Yeni Lisan bu şive hatalarını kabul etmeyerek derhal itiraz etti. “Bergson”un dediği gibi herhangi bir yeniliğin iptida bir (nefy) edanıyla tecellî eder. Yeni Lisan Arapça ve Acemce terkiplere “Hayır!” dedi. Sonra bu terkipler arasında klişe haline gelenleri bile Türkçe terkipler suretinde tercüme edilmeye başlandı. Yeni Lisan bu harekete karşı da “Olmaz!” diyerek muhalefet etti. Yeni Lisan müspet temâyülleri gösterinceye kadar lisanı itiyâtlardan ve hatta teceddüdlerden hangilerini selikasına mugayir görürse reddedecektir. Yeni Lisanı, Yeni Lisancıların makalelerinden değil, lisanımızın şivesinde, tekâmül hayatında aramalıdır.

İşte görülüyor ki “Yeni Lisan”cılar kamusta tekâmülcü oldukları halde sarfta tasfiyecidirler. Kelimelerin tasfiyesi hususunda tedricî bir tekâmülü, kâidelerin tasfiyesi meselesinde feverânî bir inkılâbı düstur ittihaz etmişlerdir. Onun için Cenap Şahabettin Bey’in:

“Bütün bu yoksulların ikâ ettiği şûriş-i kifâyet etmiyormuş gibi Selanik’te bir ‘Yeni Lisan’ çıkardı.’ ‘Genç Kalemler’ mecmuası bulunan cedîdin râyet-zî dirayetidir. Ben ‘...’ ile hem-zeban olarak sanat âleminde ‘yeni, yenici, daima yeni’ diyebilenlerdenim. Eğer Hamit’in, Fikret’in, Nazif’in lisanı, temin-i medeniyetimiz için, yıkılmak ve çekinmek icap eden mana ise ilk yumruk ve ilk tepme benden! Fakat evvel emirde anlamalıyım ki bu Yeni Lisan ciddi bir şey mi, yoksa bir bâzîçe-şebab mı? Bir nişâne-i buhranı mı, yoksa bir ser-haz-ı tekâmül mü?” sözlerinden mülhem olarak bütün tasfiyecilere, tekâmülcülere ve ağlakçılara teklif ediyoruz: Her kısımdan onar zat hususî bir yerde içtima etsin; orada lisanımızın mazisi, hali, istikbali, ilmî ve usulü bir surette tedkik olunsun. O vakit herhalde lisanımız için bir fayda, büyük ve zevâl bulmaz bir fayda husule gelir. “Hak” gazetesinin bu mühim meselede müteşebbis ve pişvâ olmasını rica ediyorum.

Kâzım Nami

(Hak, S. 128, 5 Temmuz 1328/19 Temmuz 1912, s. 3)

CENAB ŞAHABETTİN BEY’E...⁸²

Aziz Üstâd,

Bugün ikinci makalenize cevap veriyorum; fakat yine hain bir tereddüt, bendenizi şaşalattı. Gerçi bu “abuk subuk” veznindeki “sabah”unuzun kuvvetini haiz değildi; fakat herhâlde kurtulmalıyım: Bu makalenize ciddî diyeceğim geliyor; çünkü kim bilir ne kadar yorgunluk neticesinde İngilizlerin Yunancadan, Latineden müfretlerini cem’lerini aynen kabul ettikleri dört buçuk kelimeyi bulmuşsunuz. Bu, “arabayı kıımıldatmak” husûsunda ibraz buyurduğunuz himmet kadar ciddî... Ne çare ki biraz sonra lisanımızın tensîkine ait meselenin “komisyon”lara havalesini tensip buyuruyorsunuz; buna lâtifeden başka bir şey diyemem. Çünkü sıfatın mevsufuna nazaran sağda veya solda olmasını size müsavi telâkki ettiren mesleğinizin genişliğine rağmen -zannederim- istemezsiniz ki Napoleon’un meşhur sözü lisanımıza dair bahislerde yer bulsun! Ah evet, bunu istemezsiniz değil mi aziz üstat? İstemezsiniz ki bize bir Cenap yetiştiren bu vatanın lisanında o zeki çocuğu gibi lâkaydî içinde hâlâ “elfâz-i felâket bile mestur-i tebessüm” görünsün. İşte bütün bu mülâhazalarla son makalenizi yine lâtife telâkkî ettim. Cevabımda aynı usûlü takip edemedimse af buyurunuz...

Pembe bir balon kadar şuh, beyaz bir sabun köpüğü kadar zarif sözleriniz içinde öyle hakikatler gizlenmiş ki, şu dakikada “sağır kef” sahiplerinden Ali Canip tekrar eğiliyor:

- Hürmetler, hayretler aziz üstat...

Evet ne diyorum, sözlerinizde hakikatler var: “Her birimiz, buyuruyorsunuz, bütün hakikati kendi kartvizitimiz gibi yan cebimizde hissederiz.” Galiba bu kaziyenin sıdkını ispat için olmalı ki tam yirmi buçuk satır sonra:

⁸² Sevgi ve Özcan, a.g.e., s. 634-638.

“Siz âlim kelimesinin cem’i ulema olmasın, âlimler olsun diyorsunuz ve lisanımızın başlıca mahzurunun Arabî ve Fârisî’den kelime ile birlikte kavaid almakta olmamıza isnat ediyorsunuz. Hâlbuki bir dereceye kadar işte İngilizler de böyle yapar ilh..” satırlarını yazıyorsunuz. Ah, keşke “lisaniyat” ilminin karşısında rakîk buz parçaları gibi eriyip giden şu sözlerinize Hüseyin Dâniş Bey acısalardı, acısalardı da:

Cenap Bey, Türkçeye, Arapçadan mehûz cem’-i müzekker ve müennes salimleri ve cem’-i mükesserleri gibi cem’lerin Avrupa lisanlarında mevcut olduğunu ve meselâ İngilizcede miasma, phenomenon kelimelerinin Lâtince olan “miasta phenomena” şekillerini muhafaza etmiş olduklarını söylüyorlar. Bunda yalnız bu fark vardır ki İngilizceye, Lâtince ve Yunancadan binlerce kelime alınmış olduğu hâlde onların cümlesi İngilizleştirilmiş ve cem’leri İngilizce cem’ kaidesine tâbi tutulmuş da yalnız yukarıda zikredilenler gibi birkaçının lisan-i aslîlerindeki cem’ şekli şaz ü müstesna kabîlinden olmak üzere saklanmıştı. Bir de İngilizcede meselâ bir “talib” kelimesinin “tullâb” ve “talebe” ve “talibin” ve “talibiyyun” ve “talipler” ve Fârisî olarak “taliban” gibi altı muhtelif cem’ şekli yoktur...” demeselerdi. Ne çare ki demiş bulundular. Esasen Dâniş Bey bir noktada tegâfûl buyuruyor: “İngilizler böyle yapıyor” diyorlar: Bundan ancak “Türkler için de böyle yapmak bir haktır.” neticesi çıkar; hâlbuki unutupuyorlar, siz “lâkaydiyyun”dansınız; şüphe yok, tıpkı sıfatın sağda, yahut solda olması gibi bu da nazarınızda ehemmiyetsizdir.

Yine Dâniş Bey sizin “tabakât-ı medeniyette en ziyade irtifa eden İngilizlerin lisanında yüzde doksan lügatin -aslen biri Lâtin, diğeri Sakson olmak üzere- en aşağı iki karşılığı vardır; ve aralarında hiç bir fark olmamak şartıyla... hatta bazı kelimatın yedi sekiz mukabili bulunur.” buyuruşunuza karşı:

“Hiçbir lisanda yekdiğeriyle tam ‘müteradif’ iki sıfat bulunamaz. O sıfatlar mutlaka bir şeyin nirenglerinden, yani ânâtından ayrı ayrı hâlleri göstermek için vaz’ olmuşlardır. Ve bir ihtiyacın mahsulüdür.” diyor; Dâniş Bey’in burada da haksızlık ettikleri cihet var: Kendileri, “Bir ihtiyacın mahsulüdür.” diye kelimelerin şekilleşmiş ruhî hâdiseler olduğuna kanaat ediyorlar ki bizce de böyledir; halbuki siz “lâkaydî fikrinin nihayetsizliğe ircâ edilmiş zerreleridir” diye telâkki buyuruyorsunuz. Mademki “kendi kartımız gibi yan cebimizde zannettiğimiz hakîkat “afyon ruhu kadar uçucu bir şeydir, ispatsız bile olsa iddianızda kaybetmemiş oluyorsunuz aziz üstat...

Eğer böyle olmasaydı 21 numaralı Genç Kalemler’deki naciz “Yeni Lisan” makalesinin şu satırlarını size takdim edecektim:

“Stylistique: selikiyat” denilen bir ilme nazaran her lisanın içinde bir “müşterek lisan” vardır. Bu böyle bir lisandır ki haiz olduğu kelimeler mensâb olduğu kavmin yalnız bir kısmını hatırlatmaz, umumuna şamil olur. Meselâ Türkçede “keder” kelimesi müşterek lisana dahildir; çünkü bu kelime sarf edilince bize âlim yahut cahil; kadın yahut erkek... Hulâsa bir kısım halkı hatırlatmıyor; ama meselâ “kaygu” kelimesi derhal aklımıza bir sınıfı getiriyor, taşra halkının bazılarını... Sonra yine aynı manâya “tasa, gussa” kelimeleri de böyledir; bu kelimelerden birincisi kadınları, ikincisi eski adamları hatırlatır. İşte biz “Yeni Lisan”ı, koca Türk neslinin istikbal lisanı olarak tanıdığımız için tasfiyecilerden ayrıldık, bir avâm lisanı husulüne çalışmadık; meselâ “Tahrir Heyeti” yerine “Yazı Heyeti” demek bu esasa muhalif olduğu için bir kısmının değil, bütün bir kavmin lisanı olacak olan Yeni Lisanca kabul edilmedi; edilmeyecektir. Çünkü “hat” manâsına kullanıldığı takdirde bir kısmı hatırlatmayan

“yazı”, “tahrir” mukabili olarak kullanılırsa şiddetli bir sınıfa, avamın en bir şey bilmez sınıfını hatırlatır...

Buraya birkaç söz daha ilâve etmek istiyorum. Bugün her nasılsa asabî, hassas bir muarızımız olan Yakup Kadri Bey bizi mehcûr kelimeleri ihyaya çalışmakla itham etmişti. Hakkı vardı; çünkü siz de tanısanız memleketimizde pek nadir tesadüf edilecek derecede vasi irfanına çok hürmet edeceğiniz bir arkadaşımız, yazdığı “Altın Destan” da bu kabîl lâfızları kullanmıştı; lâkin bu destan eski veya Yeni Lisanlardan hiçbirine misal olarak yazılmamıştır...” Vatan büyük ve müebbet bir ülkedir: Turan!” diyen zat o kelimeleri sırf muhteşem maziyi “hatırlatmak” iştiyâkıyla yazmıştır.

Meselâ geçenlerde Kâzım Nami'nin kullandığından şikâyet ettiğiniz “budun” gibi... “Budun” eski Türkçede “millet” demek. Korkmayınız, “Türkler” kıskançtır, “budun”larını yabancılara teşmil etmezler; “millet” kelimesi yine “millet” kalacak; “Sartlar”ın, daima “Sart” kaldıkları gibi...

Bu “hatırlatmak” keyfiyetine her vakit ihtiyaç görünür; meselâ eski zamana ait bir hikâye yazsanız kahramanınıza:

- Gussam var, dedirtebileceğiniz gibi, bir kadına da- Tasalandım! diye bir şey söyletirsiniz; nitekim: “Mon beg malheurim.” tarzında bir söz işitse, “Hımm, deriz, galiba âlemşümullerden!” Sadede gelelim:

Burada küçük bir istirdat yapmama müsaade buyurunuz: Makalenizde “çiçek” varken “şükûfe”nin “koku” varken “bûy”un kalacağına bizim inandığımızı söylüyorsunuz. Siz fikirlerinizde herkesten fazla serbestsiniz; bu muhakkak; fakat böyle bir şey düşünmediğimizi arza müsaade buyurunuz, siz müsaade buyurmazsanız bile tedkik etmekte olduğumuz “selikiyat” “olmaz!” diyor. Size gelince: Siz “çiy” varken Acemce “şebnem”i, “jale” yi, Arapça “neda” yı değil, istediğiniz lisanın bu manâdaki lâfzını kabul edebilirsiniz: Çünkü söylemişiniz ki “kaide-şikenan” dansınız. Münasebet gelmişken arz edeyim: Eğer manâca vüs’ati haiz kelimeler ararsanız Patagonya cihetlerinde mevcut olduğunu “Müller” söylüyor; Amerika yerlilerinden ekserisinin lâfızları gayet şümulü imiş... Meselâ “yemek” denildi mi erkek mi yiyor, kadın mı yiyor, ayakta mı yiyor, oturarak mı yiyor, bütün bunları tayin ediyormuş...

Bu küçük istirdadımı müteakip bir de ricada bulunacağım: Zarif üslûbunuz karilerinizi ne kadar sermest ederse etsin, vuku’u derkâr tezatların birbirine pek yakın olmaması kabil değil mi acaba aziz üstat?..

Şair Şehrî’yi: “Ol bülbül-i büstân-ı Kemal ve ol gül-i sad-berg-i gülistân-ı hayâlin nâm-ı nâm-î ve ism-i sâmilî Ali olup şimşâd-ı kâmet-âzâde ve zât-ı hünerâmâdeleri hadîka-ı zurafâ-yı kemâlde bağçivân-zâde demekle ma’rûf ve şöhet-şi’âr-ı dervîş-i dil-rîş-i maarif iktidar olup...” diye anlatan tezkire sahibi Salim Efendinin ruhunu şad eden müdafaalarını unutarak:

“Evvelâ” buyuruyorsunuz, “tahdid-i lisan şüphe yok ki elzemdir. Bugün en küçük Osmanlı lügatnamesini açsanız binlerce bî-lüzum kelimeye tesadüf edeceksiniz. İtikadımca bunların hepsini tay etmeliyiz.” Hangi “an”daki itikadınızca diyeceğim; yalnız destî varken “sebu”, “av” varken “nahcir” gibi mi diye soracağım...

Aziz üstat, bütün yazdıklarınız nihayet birer lâtife olmasaydı, derdim ki: Lisanımızdaki kapitülasyonları atmadan, Arapçadan, Acemceden aldığımız kelimelerin Türkçeleşmesine yegâne birer mânia olan ecnebi kaidelerini tard etmeden sırf o kapitülasyonlar sayesinde Türk lisaniyatı içinde daima ecnebi olarak yaşayan kelimelerin lüzumsuzlarını atmağa ne mecalimiz vardır, ne de hakkımız... Çünkü henüz esiriz demektir... Hiçbir esir de hürriyetini kazanmadan mecal ü hak olur mu?..

Aziz üstat, son asır “insan esirliği”ni kaldırdı. Siz yazık ki Türkçeye:

- Senin nasibin esir ve mahkûm yaşamaktır diyorsunuz... Ah ben bunu sizden ve husûsiyle “Lâkaydiyyun”dan olmadığına katiyen emin olduğum Süleyman Nazîf’ten işitmemeli idim...

Çok yazdım, ihtimal başınızı ağrıttım. Yine bütün hürmetlerin, aziz üstat...

Selanik, 2 Temmuz 1318

Birkaç söz daha: Birinci makalede Yeni Lisan’dan “Evvelâ şaka sandım, sonra sahilheştigini gördüm...” diye korkuyorsunuz. Ah korkmayınız efendim, en büyük garp mütefekkirleri sizi te’min ediyor, onlar diyorlar ki: Lisanlar içtimai vicdanların mahsulüdür. Onların “tazyik”i olmadıkça “fert” lisanlar üzerinde hiçbir rol oynayamaz. Eğer bu tazyik yoksa, sizin havale edeceğiniz komisyonların da yapamayacağı gibi; fakat ki “mevlidülma” “mevlidü’l-humuza”ya nazaran “su” gibi “ferdî vicdanlar”a karşı büsbütün başka bir mahiyeti haiz olan “ictimâî vicdan” “âmir”dir; işte o zaman korkunuz. Böyle olduktan sonra yalnız haricî bir cilâ olan yetmiş beş senelik “Tanzimat” itikadının yıkıldığını, onun yerine dahilî bir şu’le olan “inkılâp” mefkûresinin doğduğunu görmüyorsanız, yani “Türklük” hâlâ “benliğini” duymuyorsa emin olunuz, hadsî Türklüğün ruhuna tercüman olan “Yeni Lisan” henüz hakikatleşmemiş bir hayâldir; “Enderun” argosu da Ordu köşkü misafiri gibi hâlâ yaşayan bir mevcuttur, bir hakikattir, eğer milleti düşünmeyerek, onun her türlü ruhî hâletlerine yabancı kalarak yıllarca saltanat sürmek hatta yaşamaksa... A.C

Ali Canip

(Hak, S. 131, 9 Temmuz 1328/22 Temmuz 1912, s.3.)

YENİ LİSAN VE ÇİRKİN TAARRUZLAR⁸³

Muharriri: Perviz

İlme, fenne -hatta merhum Şemsettin Sami Bey’in tabirince- “âdât-ı ilâhîye ve tabiata” mugayir olan o üç lisandan mürekkep, iki yabancı lisanın kaideleri altında muvazenesini, ahengini, Türklüğünü kaybeden eski lisanın son zamanlarda hayli

⁸³ Polat, a.g.e., s.297-307.

gayretli müdafileri meydana çıktı. Ben, bunları beklemiyor değildim... Çünkü ezeli tekerrürden ibaret olan tarih bana “Bu olacak!” diyordu...

Bizim memleketimizde eskiden beri birçok adamlar muvakkat galebeleriyle her yeni hareketin karşısına çıkarlar ve basarlar küfrü... Maksatları, kuşkulandıkları yeni hareketi söndürmektir. Muvaffakiyetleri sürekli midir? Bunu anlamak için ezeli bir tekerrürden ibaret olan tarihin bize ait son on beş senesini çabucacık hatırlayalım:

Ne görüyoruz?

Edebiyatta yeni bir tarz vücuda getirmek isteyenler ne kadar hakarete uğruyorlar? Adî, milliyetsiz, ecnebi simsarı mahut Baba Tahir’in Malûmat’ı öyle bir gürültü yapıyor ki herkes zavallı mücedditlere fena gözle bakmağa başlıyor. Eski mebus Mustafa Sabri Hoca ağır ve korkunç bir Volkan bayrağı kaldırıyor, artık bugünkü matbuat ve edebiyat hayatında yaşamayanlar, Müstecabîzade İsmetler ve emsali fişkırıyorlar. Mehmet Celal küfürleriyle, alaylarıyla, soğuk ve tatsız arsızlıklarıyla hincını alamıyor. Sözde müteessir, ağlar gibi :

Sen nerdesin ey debdebeli, şanlı Fuzûlî,

Kaldır başımı, aç yüzünü bak neler oldu?

Şi’rin -ne tuhaf!- kalmadı bir zevki, usûlü,

Halkın kimi Verlaine, kimi Âşık Ömer oldu!

Sen nerdesin ey hazret-i Rûhî-i suhen-ver.

Âsâr-ı garîbâne-i rûhun unutuldu.

Vardır sebebi hep dekadandan oldu edîban.

Jean Jacque Rousseau’nun tarzı bize münkeşif oldu.

Sen nerdesin? ilh ilh...

diye bağıyor. Eğlenmek için asla ilim, fen, hakikat ve edebiyat aramayan birçok adamlar, küftür, rezalet, alay, istihza görünce kapışıyorlar. Malûmatçı, muhitine göre âdeta milyoner oluyor. Mücedditlere takılan ve bilmem kaç yaşında eşek manasına getirilmek istenilen “dekadan” lâkabı o kadar yayılıyor ki aftık kavga edenler birbirini tahkir için bu kelimeyi kullanmayı kâfi görüyorlar.

-Fakat netice?... Bütün bu müteârizlar eskiyi, eskiliği yaşatabiliyorlar mı? Gazeller, kasideler, seciler, bilmem daha neler kalıyor mu?

-Hayır...

Bugün gazel yapan, seci düzen görmüyoruz. Dört sene evvel Muallim unvanlı bir risale çıkarılarak “Edebiyat-ı atîka” müdafaasına çalışıldı. Bu, bir son nefesti. Kimse duymadı!...

Siyasî inkılâp ile uyanan gençlik ruhunu değiştirdi. İctimâî sefaletimizin farkına vardı. Elimizde lisan ve edebiyat yoktu. Bu hastalığı tedavi için birçokları “lisaniyat” ve “selikîyat” ile uğraşmaya başladılar. Vukufaları arttıkça gördüler ki şimdiye kadar pek yanlış bir yola, pek derin bir uçuruma, pek koyu bir karanlığa gidilmiş!...

Vakıa bu ictimâî serseriliğimiz evvelce bazılarımız tarafından da sezilmişti; lâkin nasıl tedavi edileceğini kimse bilmiyordu. O vakitkiler fenne, ilme, bugünkü kadar temas edememişlerdi. “Lisan kendi cezirlerinden değil, kendi tasarruflarından mürekkeptir.” hakikatini anlamıyorlar ve “tasfiyecilik”le uğraşıyorlardı.

Siyasî inkılâpla beraber, belki daha evvel uyanan, varlığını duyan, var olmaya niyet eden gençlik, dünyanın en güzel ve ahenkli lisanı olan Türkçeyi yalnız avam ve kadınlara, yalnız tekellüm lisanına bırakıp yine eski lisanla, yani “Enderun argosu” ile, milletine yabancı ve faydasız kalamazdı. Nitekim kalmadı. İsyân etti. Türkçeyi boğan “ânât-nuance”sız ve bir manâda birçok kelimeleri üşüştüren, fenne, ilme, tabiata taban tabana zıt bulunan kapitülasyonları atmaya ve koparmaya kalktı. Bu kapitülasyonlar basit, sade ve mükemmel Türkçe sarfinin* üzerine hücum etmiş, onu pençesine almış ejderhalardı. Türkçenin saf lügatlerini emiyorlar, yerlerine ağır ve şivemize muhalif kelimeler bırakıyorlardı. Ecnebi terkip kaidelerinden ve edatlarından başka bir şey olmayan bu kapitülasyonlar Türkçeyi devirip enkazı üzerinde yükseliyor, milletin ruhunu kendine duyurmuyordu. İşte bugünkü uyanan gençlik yaşamak isteyen milletini ve onun ruhunu kurtarmak istiyor:

-Ne yapacak!

-Pek basit...

Bu uyanan gençlik kanidir ki: “Söylediğimiz gibi yazacak ve o şive ve kaide dâhilinde ıslah ve terakkisine çalışacak olursak lisanın güzelliği ile mütenasip mükemmel bir edebiyata malik olacağımıza şüphesiz yoktur.*

Nasıl söylüyoruz? Bunu herkes bilir, herkes tecrübe edebilir. Konuşunuz, nasıl söylediğimizi anlayacaksınız. Konuşurken:

1. Arapça, Acemce tasarruf olunmamış kelimeleri asla kullanmayız.
2. İstılahlardan başka Arapça, Acemce kaidelerle yapılmış terkipler ve yabancı edatlar kullanmayız.
3. Arapçadan, Acemceden gelen kelimeleri tasarruf ederek, yani kendi “lisaniyat”imize uydurarak kullanırız. Meselâ (Mehmet-Memet, Mahmud-Mahmoud, münir-munur, hayal-hahal, hayat-hayat) gibi.

Konuşurken, haberimiz olmadan tabiatın yaptığı şeyleri yazarken de ihmal etmemek...İşte Yeni Lisan’ın başka bir tarifi...

* Bu basitlik, sadelik ve mükemmellik iddiası bizim değildir. Büyük Larousse Ansiklopedisi’ni açmak zahmetini ihtiyar edenler görür.

* Merhum şemsettin Sami Bey.

Yazarken tasarruf olunmamış kelimeleri, ıstılahlardan başka Arapça, Acemce kaideleriyle yapılmış yabancı terkipleri, cemleri kullanmamak; nazımda, nesirde, ahenk ve kafiye için, kendi şivemizi mikeyas tanımak. **

Yeni Lisan'ın esaslarına itiraz edecek, bunların “makul ve mantıkî” ve “kabil-i tatbik” olmadığını ilmî delillerle ispat edecek var mı?

Ben “Yeni Lisan” hakkında ettiğim ilmî itminanı daha geniş ve parlak göstermek için karşımda ciddî bir muarız arıyorum. Fakat teessüf ederim ki bulamıyorum. Kütür, acizden ileri gelir. Acizler susmaya tahammül edemezlerse basarlar küfrü... Misal: Karaosmanzade Yakup Kadri Bey. Onun boş sözlerinin hezel tarafını bırakarak iddiaya benzeyen birkaç satırına bakınız:

“Fakat Yeni Lisan... Yeni Lisan sizin için muhakkak kullanılması pek güç bir ziyet olacak. Meselâ, ‘millet’ kelimesi bilmem nasıl bir istihale ile ‘budun’a inkılâp edecek.

Karaosmanzade Yakup Kadri Bey biraz elini başına koysun. Dimagıyla düşünsün, sinirlerine yine kendi cevap versin:

- Kelimeler, anlatacakları fikirlere göre intihap edilir. Sırf eski Türklüğe ait bir iki manzumede yazılan “budun”, “millet”in yerine kaim olmayacaktır. Fakat eğer, yine böyle eski Türklüğü hatırlatmak icap ederse şüphesiz pervasızca yazılır; Yeni Lisancılar hareketlerini ilme ve mantığa uyduruyorlar. Lâkin Yakup Kadri Bey, ilme, mantığa uymayan birçok münasebetsiz hareketlere niçin isyan etmiyor? Misal: Alın, cebîn, nâsiye kelimeleri yetişmemiş gibi Fikret'in “pîşânî” kelimesini kullanması...” Yine o diyor ki:

“Boğazınız uzun müddet Uygur, turgur ilh.. misilli kelimelerin dikenleri ile yırtılacak.”

“Turgur”, “gurgur” diye eğlenmek istediği “Uygur” kelimesi Lâtin, Cermen, İslav gibi her lisanda aynı kullanılan bir şeydir. Bunun Arapçası, Acemcesi yok ki söyleyelim. Eğer kelimenin içindeki “g” rahatsızlık veriyorsa alınız size Türkçe olmayanları: gayr, guyur, gavr, gara... “Uygur” bunlardan da mı tatsız?...

Sonra Yeni Lisan'a, Yeni Lisan'ın esaslarına dair yazılmış yazıların hiçbirini okumamış gibi bakın ne diyor:

“Onlar size diyecekler ki, her gülün bir dikenini vardır. Fakat aldanmayınız efendiler. Bu, gül değil, bu kâmilin dikendir. İş bu kadarla kalsa iyi. Fakat icabında dilinizi tersine çevireceksiniz. Nazar-ı dikkat yerine dikkat gözü, nefha-i ümid yerine ümit üfürüğü, sadr-ı azam yerine azam sadır... İlh. demeğe mecbur olacaksınız.”

Yeni Lisancılar bağırıyorlar, haykırdılar:

** Konuşurken ecnebi lisaniyatına riayet edenler büsbütün yok değildir, “paşa'yı “hâşâ” vezninde Okuyan ve Türkiye'de yegâne imtiyazlı tabaka teşkil eden Abdülhamit “bendegân”ı bu cümledendir.

“Vakıa eski klişeler bozulacak, lâkin tercüme edilmeyecek. Dinî, siyasî istilahlar hep duracak. Sadrazam, şeyhülislâm, Kur ‘an-ı Kerim, ayet-i kerime gibi... Çünkü artık bunlar terkiplikten çıkmış, bir kelime olmuş, tekellüm lisanına düşmüş, tamamıyla tasarruf edilmiştir.”

Kinini, garazını meydana çıkarmak için Yeni Lisan’ın en mühim esaslarını unutan Karaosmanzade Yakup Kadri Bey milliyetini, varlığını idrak ile edebiyatı inhisar altına alan vatansız ve milletsiz mahut “Enderun argosu”na isyan eden uyanık gençliğin vücudunu ictimâî hayatımız için bir tehlike sayıyor.

Hayır, azizim Karaosmanzade Yakup Kadri Bey! Kavmî iştiyaklarla uyanan, lisanlarını düzeltmek isteyenlerin sesleri işitilirse değil, “İntikam Şiirleri”ni okunmaz bir angarya bilen duygusuz bir gençlik varsa, bu duygusuz gençliğin sesi hâlâ işitiliyorsa, biz işte asıl o vakit ictimâî bir tehlike karşısındayız. Öyle, kendi şairleri D’Annunzio’yu alkışlayan vahşî ve medeniyetsiz İtalyan gençliğinden daha adî ve miskin bir gençlik varsa ve bundan siz emin iseniz, uğraşmayınız. Yazmayınız. Boş yere üzülmeyiniz. Buralardan hemen kaçınız; çünkü Rumeli’yi Cermen, Anadolu’yu İslav askerlerinin çizmeleri yakında çiğneyeceğine şüpheniz kalmasın; çünkü, çünkü Türklük sönmüş, bitmiş demektir.

Fakat hayır, azizim Yakup Kadri Bey! Uyanmaya başlayan büyük Türklük, milliyeti, hâkimiyeti, istikbali ve mazisiyle beraber lisanını da milliyetsizlerin elinden kurtaracak. Ölüp ölüp de yine asla ölmeyen, bu kuvveti dışarıdaki sayısız düşmanları gibi içindeki vefasız evlâtları tabiatını, Türklüğünü kaybetmiş cahil şartlar da deviremeyecektir.

Gören gözlerle etrafınıza bir parça bakarsanız buna inanırsınız.

Bazen de gayet tuhaf bir söz işitiyoruz; muarızlarımızdan bir kısmı diyorlar ki: “Bugünkü lisanımız Türkçe değil, Osmanlıcadır.”

Bunlara karşı da deriz ki:

Siyasî Osmanlılığın resmî lisanı Türkçedir (Osmanlıca değil!). Bu, “Kanûn-ı Esasî” ile temin edilmiştir. Bununla beraber, “Osmanlıca!” namında bir lisan yoktur ve olamaz.

Bu neviden muarızlarımız isterlerse esersiz ve fikirsiz meşhur filozofumuzun Türklere “Sağlamdır!” tavsiyesiyle takdim ettiği “Boşo Efendi” kadar yahut “Bank-ı Osmanî” derecesinde mükemmel “Osmanlı” olsunlar; fakat her hâlde lisanları “Türkçe” olacaktır.

“Osmanlıca” namı altında bir lisan olamayacağını ben söylemiyorum. “Lisaniyat” ilmi söylüyor. Hatta lisanı dair hemen kendi hacmine müsavi eserler yazan merhum lisaniyatçı Şemsettin Sami Bey kendi zamanına gelinceye kadar Kamus-ı Osmanî, Lügat-i Osmaniye unvanı verilen kitapların sahiplerine isyan ederek diyor ki: “Lisan-ı Osmanî üç lisandan, yani Arabî, Farisî ve Türkçe lisanlavından mürekkeptir demek âdet olmuştur. Adât-ı ilâhiyeye ve tabiata mugayir olan şu tabir ekser kavaid ve inşa kitaplarında ve buna mümasil kitaplarda zikir ve tekrar olunuyor. Ne kadar yanlış! Ne büyük hata! Üç lisandan mürekkep bir lisan! Dünyada görülmemiş şey!

Hayır hiç de öyle değildir. Her lisan bir lisandır. Söylediğiniz lisan, “elsine-i Turaniye” zümresine mensup Türk lisandır.’

Fakat hâlâ “Osmanlıcadır!” diye tepinen nev’e mensup muarızlarımız buna da itimat etmeyebilirler; olabilir a! Lisaniyat ilmi boş ve Şemsettin Sami de Yeni Lisancılar gibi belki bir budaladır! ... Evet, herkes budala ve ahmak... Yalnız kendileri zeki ve akıllı...

Onlar ne kadar zeki ve akıllı olursa olsunlar, Normandiya’da, Franche Comte’ta, Gaskonya’da, Belçika’da, İsviçre’de, Felemenk’te... konuşulan Fransızcaya nasıl Normandca, Gaskonca, Belçikaca... ilh illi... denmeyip hep “Fransızca” denirse Asya’dan Avrupa’ya kadar her tarafta konuşulan lisanın bütün şubelerine de “Türkçe” derler... Bunun aksini hâlâ iddia edenler varsa iddiasını -ancak- ispatlarla kuvvetlendirmelidir!

Bundan bir buçuk sene evvel “Yeni Lisan Tahrir Heyeti” lisanımıza ait bir “İstimzac” kaleme aldılar, bütün muharrirlerimize gönderdiler. Birkaç gençten başka kimse cevap vermedi. Acaba niye sustular! Yoksa tenezzül mü etmediler, kendilerini ilmî bir suale -lütfen- kısacık bir cevap vermeye tenezzül ettirmeyecek fâikiyetleri ne idi?

Bizim arkadaşlarımızın bazıları Gustave Le Bon, Alfred Fouillâe gibi büyük kafalı adamlara bazı meselelere dair mektup yazdılar. Hemen cevaplarını aldılar. Hatta pek sevdiğim bir arkadaşım hakikî âlimlerin kendisine karşı bu tevazu ve tenezzüllerine şaşmıştı; refikim haklıydı. Çünkü bizim düzme ve yalancı âlimlerimiz o kadar mutaazzım ve mütekebbir idiler ki... onların tavırlarına aldanan zavallı bizler her sene cilt cilt ilmî ve ibtidaî eserler neşreden Garp âlimlerinin Türk gençlerine cevap vereceklerini asla ummuyorduk. Fakat sonra anladık ki sorulan suale cevap vermemek bizdeki sahte âlimlere ve ediplere mahsus bir kibir ve gurur hastalığıdır: Başka bir şey değil! Biz o zaman “istimzac” ile beraber matbu bir de mektup göndermiştik. O mektup birkaç sualden mürekkepti ki -aynen hatırlayamadığım için- mealen şuraya yazıyorum:

1. Mücedditlerin, lisanların tabiî cereyanlarını çabuklaştırmaya, kolaylaştırmaya salâhiyetleri var mıdır?

2. Bir lisan başka lisanlardan ihtiyacı olduğu kelimeleri alabilir; fakat kaide alabilir mi?

3. Üç lisanın kaidelerinden müteşekkil bir lisan olabilir mi? Ve bu itibarla Türkçeye Osmanlıca denebilir mi? Olamaz ve denemezse lisanımızı bu hastalıktan kurtarmak bizim için bir vazife değil midir?

4. Türkçeyi sadeleştirmek için şimdiye kadarki tasfiyecilerin yaptıkları gibi lisanımızda menus Arapça, Acemce kelimeleri atarak Çağataycadan, Türkmenceden kelimeler almak lisanların tabiî tekâmülüne muvafık bir hareket midir?

5. Lisanın sadeleştirilmesinde ve yenileşmesinde Arapça ve Acemce terkiplerin, cümlelerin, edatların kullanılmasını esas ittihaz etmek lisanın tabiî tekâmülü için en muvafık bir usul değil midir?

6. Sadrazam, şeyhülislâm gibi terkiplikten çıkarak klişe olmuş şeyleri, olduğu gibi bırakmak; menekşe, karga, kalabalık gibi Türkçeleşmiş Arabî ve Farişî kelimeleri Türkçe söylendiği gibi yazmak ve onları tamamen benimsemek doğru değil midir?

Arzu edenler yukarıdaki Yeni Lisan'ın esaslarına dair olan sualleri Avrupa' da meşhur "lisaniyat" âlimlerine yazabilirler. Temin ederiz; mutlaka cevap alacaklardır. Çünkü şahsî gurur yalnız budalalara ve cahillere mahsustur.

Meselâ, şu zahmeti ilmî hakikatlerle uğraşmaya yükseldikleri mevkileri mâni Olan muarızlarımız da ihtiyar ederek Garp "lisaniyat"çılarına müracaat edebilirler. Fakat alacakları cevaplara inanmamaları, o hakikî âlimlere de budalalar, ahmaklar demeleri varittir. O zaman biz onlara deriz ki:

- Haydi, ecnebi kaideleriyle yapılmış sunî ve tabiata muhalif terkiplerimize, Nergisî'nin, Abdurrahman Şeref Bey'in, Süleyman Nazif Bey'in, hatta Ahmet Haşim Bey'in lisanına dönünüz. Yazılarınızı daima "Enderun argosu" ile yazınız. Lâkin, yalnız yazarken sınırlarınızdan ziyade dimağınızı kullanınız; çünkü karşınızda sınırlarıyla değil, dimağıyla okuyan, düşünen, takdir eden kuvvetli ve uyanık bir Türk gençliği var.

Son günlerde muarızlarımız arasında iki mühim çehre göründü: Cenap Şahabettin, Süleyman Nazif...

Ben hesabıma Cenap ve Nazif Beylerin hareketlerinden daha zarurî ve tabiî hiçbir hareket göremiyorum ve kendilerine asla darılmıyorum; çünkü bizzat onlardan birinin dediği gibi: Dünün teceddüperverleri bugünün muhakkak teceddügirizleridir.

Fakat Yeni Lisan'a ait itirazları cevapsız bırakmamaya ve edilen itirazlara yine kendi sistemlerinde cevap vermeye kat'iyen karar vermiş olduğumuz için bu iki büyük çehre ile de uğraşacağımız katîdir. Nitekim Cenap'a Canip Hak'ta, Nazif Bey'e Zekâ'da ben, birinci cevaplarımızı geçen gün takdim ettik. Yalnız şunu isterim ki:

Dünün teceddüperverleri bugünün teceddügirizleri olsunlar, çünkü bu zarurîdir; fakat hiçbir zamanın müfterileri olmasınlar.

Meselâ Süleyman Nazif Bey Şehbal'deki makalelerinin bir yerinde diyorlar ki: - Yeni Lisancılar, "Mademki biz istiyoruz, binaenaleyh lisan bizim istediğimiz şekle girecektir." iddiasında imişler. Kendileri bunu bir "risale-i faniye"de mütalâa buyurmuşlar... Biz böyle bir küstahlıkta bulunmadığımız gibi Türk oğlu Türk olan Süleyman Nazif Bey de bizim bu küstahlıkta bulunmayacağımızı ümit etmelidirler.

Biz diyoruz ki:

- Lisaniyat şu iddiadadır, lisanımızın tekâmül safhaları da bu iddiamızı teyit ediyor. "Biz" mukavele ile ortaya Cenap Bey'in kabul edeceğini vaat buyurdukları neviden büsbütün yeni bir lisan çıkarmıyoruz; çünkü çıkaramayız ve bizimle beraber hiç kimsenin çıkaramayacağına da eminiz. İctimâî hadiselerle fertlerin vazifesi ictimâî vicdanın temayüllerini çabuklaştırmaktır. İşte "biz" yalnız bunu yapmak istiyoruz.

Nazif Bey'den zehaplarını tashih buyurmalarını rica ederim.

Yeni Lisan'ın her hissi ifadeye kabiliyetini, kendilerinin şimdiye kadar yazdıkları çok kusurlu manzumeleriyle* tecrübe etmeye tenezzül etmezlerse geçen gün Zekâ'da yazdığım manzume ile edebilirler...

Buraya yine Ali Canip'ten bir misal alıyorum:

O

Yayılırken geceler süslü, açık mâvi göğe

O geçer, işte o meçhul, o görünmez gölge...

Ve uçar, tozlu, karanlık yolun üstünde erir.

Kim bilir, belki de ondan geceler şüphelenir:

Arkasından bakarım, hisli, sönük bir rüzgâr

Koşarak geçtiği yerlerde hazin bir şey arar.

Şimdi yorgun, uyuyan gizli saatler uyanır,

Şimdi her m' şeyi bir parça onun kalbi sanır.

Söyle akşamlara gözyaşları serpen rüzgâr.

Söyle ondan sana tevdî edilen bir sır var,

Söyle rûhun niçin incinmiş onun rûhu gibi,

Söyle her çırpınışın böyle niçin pek asabî?

Kim o? Rüzgâr, uyuşur, söylemez, akşam bilmez;

Gözlerimden bu dumanlar fakat aslâ silmez:

Yayılırken geceler süslü, açık mâvi göğe

O geçer, işte o meçhul, o görünmez gölge...

Rica ederim Nazif Beyefendi, Cenap Bey'in "barikâ-i belâgat"ine pek meftun olduğu Karaosmanzade Yakup Kadri Bey gibi değil, dimağınızla tedkik buyurunuz... Bu şiir, lisanımızın son zamanlarda ne kadar işlendiğine güzel bir misal değil midir?... Ve Yeni Lisan "kelimelerden daha çok mânâlar doğuran ahengi" temin etmiyor mu? ... Sizden yalnız bu noktaya -fakat insaf ile- cevap bekliyorum, "enderin argosu"nu müthiş bir iflâsa duçar edecek olan Yeni Lisan'ı kabul için değil, şüphesiz...

* Bu kusurları arzu buyurlarsa hemen teşrih ederim.

*

**

Hamiş

Bugün eski lisanın artık azalmaya başlayan mürevviçleri son bir intikam hırsıyla Türkçenin şivesine hiç riayet etmiyorlar. Türkçesi olan kelimeler yerine tasarruf olunmamış lüzumsuz ecnebi kelimeler kullanıyorlar. İnsan onların eserlerini okurken mutlaka Türkçe bilmediklerine hükmeder. Son ve yeni bir misal getireyim. Ahmet Haşim Bey'in "Ses" unvanlı bir şiirini okuyunuz. Vakıa bu şiirinde bu sefer oldukça Türkçe kelimeler kullanmaya gayret etmiş. Lâkin Türkçe kelimelerin nasıl okunacağını bilmiyor. Bakınız:

Sihri eb'ad içinde, şimdi gümüş

Bir sehâb andıran miyâh uyumuş...

Gümüş (much), uyumuş (mouch) [-muş] kelimelerini kafiye yapıyor. On beş sene evvel eskiliğin müdafii Mehmet Celal "bu" ile "piyano"yu kafiye yapıyordu. O vakit bu hatayı Hüseyin Cahit, onun Fransızca bilmemesine, "piyano"yu "nou" doğru okuyamamasına veriyordu. Ahmet Haşim Bey'in bugün "gümüş" ile "uyumuş"u kafiye yapmasına ne diyecek? Yoksa: "Bunda Ahmet Haşim Bey Türkçe bilmemenin insanı sevk ettiği hatalara kurban olarak şüphesiz ki 'uyumuş' u (much) [müş] suretinde telâffuz edilir zannetmiş..." mi diyecek?

Yine "Ses" şiirine dikkat ediniz:

Sanki hummâ-yı vasla müstağrak

Leyli bir itr-ı hisle doldurarak

Dolaşan gölgeden kadınlardı.

Sanki bir savt-ı gaip ü mühteş

"Kalbe bir hüsn-i bî-bekâ yetmez,

Aşkta ta'mîme sa'y edin" derdi.

Burada "Türkçe" bilmemekten başka hiçbir şeye affolunamayacak bir kafiye yanlışı var. "Kadın"ın son hecesi ağır olduğundan cem edatı "lar" okunur: Kadınlar...

"Kadınlardı..." ile hafif "demek" mastarından "derdi"yi de kafiye yapıyor. Bu kafiye yanlısını düzeltmek için ya "kadınlardı"yı "kadinlerdi" yahut da "derdi"yi "dardı" okumak lâzım.

Yine bu küçük şiirde "andırmak" ve "imtizaç etmek" fiilleri yanlış kullanılmış:

Ovanın sâyedâr-ı müphemine

İmtizâç eylemiş nücûm u bahar.

Doğru söylenmesi lâzım gelse: "Yıldızlar ve bahar ovanın müphem gölgesi"

(ile) imtizaç eylemiş...”

.....şimdi gümüş

Bir sehâb andıran miyâh uyumuş!

Doğrusu:

“Gümüş bir bulut(u) andıran sular uyumuş...”

“İmtizac etmek”i Türkçe diye kullanırsak mutlaka bir “ile” edatı ister. Misal:

“Siz arkadaşlarınızla imtizaç ediyor musunuz? Mısır’ın havası ile imtizaç edeceksiniz.”

Bir kere şu misallerde ve daha kendi kendinize “romanlarda, kimya kitaplarında” bulacağınız misallerde “imtizaç etmek” mastarını Ahmet Haşım Bey gibi yanlış kullanınız, bakınız, ne gülünç olacak. Şiirdeki yanlış, manzum olduğu için o kadar açık duyulmuyor.

Zaten zavallı kariler, Enderun argosu ile yazılan muammalarda mana aramamaya o kadar alışmışlardır ki artık yanlışlığın çirkinliği bile onların gözüne çarpmıyor.

Ey Türk muharrirleri! Yazmadan evvel Türkçe konuşmasını, ana dilimizin şivesini, ahengini, tabiatını, tecvidini öğrenmeye; ondaki gizli, derin, vâsi güzelliklerin farkına varmaya gayret ediniz. Ve unutmayınız ki karalama değil, eser yazıyorsunuz...

Perviz (Ömer Seyfettin)

(GK, C. 4, sayı: 24-25, 10 Temmuz 1328 /23 Temmuz 1912, s. 39-50.)

YENİ LİSAN HAKKINDA⁸⁴

Şimdilik Bir Esas

Düzcesi “Doğru Lisan” olan bu “Yeni Lisan” hakkında evvel emirde bende de fikirlerimi, mütalaalarımı yazmak arzusu uyanmıştı; o zaman bu, yeni bir menba’adan teb’ân ediyor, yeni bir mecra arıyordu: Onun için...

Sonra şiddetle vazgeçtim: Menba’ına öteden beriden öte beri, kenarından bucağından eski püskü atıldığı; yosunlu, meylsemeli ve çok baş ağrıtıcı bir bunak ve eski mecraya cebren çevrilmek istenildiği için..

Evvelki arzumun teşrih etmeğe sarf-ı nazar ederim. İctinâbımın esasını izaha çalışayım.

⁸⁴ Bu makale ilk defa bu çalışma ile Latin harflerine aktarılmıştır.

İlk cümlesinde, her ne olursa olsun bir “yenilik”i ihtiva eden bu mefkûreye de hücum ve muhalefet edileceğini bilirdim. Lakin hakaret ve taarruza dūçâr olacağını - ama hiç- ümit etmezdim. Ve görüyordum ki, her tek taraftarı bile dudaklarını velev bir defa olsun kımıldatır kımıldatmaz, hemen o taşlara hedef oluyordu. Biraz haşin olduğumdan mıdır, nedir? (hakarete tahammülde aciz) bulunduğumdan bilahare tamamı tamamına iade-i külfet ve meşguliyetinden azade kalmak için sükût ve ictinâbı nefsü’l-emre muvaffak görmüştüm.

Bir de sakındığım haller olmasa bile na-mevcutları “vücut” kılmak gibi birer kelama alet olmak ihtimali vardı, halbuki veresiye şöhretlerin çingırağı olmak hiç işime gelmez.. Fakat “Genç Kalemler” bilmeyerek onun sapından salladı.

Bundan maada partiye kalemlerinde şöhret bayrağı temevvüç eden lebib-hoş edâ üdebâ ve şuarâda sıra numarasıyla dahil olmaya başlıyordu. Memleketimizde bu meşhurlar o kadar çok ki. Burada hangisini zikredebilemem..

Dahası var.. Fakat uzatmak istemiyorum.

Ferd sıfatıyla nefsimde ait olan bu düşünceleri -gıyabi veya mübâhî- refakat ve uhuvvet saikasıyla arkadaşlarıma, Genç Kalemcilere de biraz teşmil etmek istiyorum. Evet, onların da bu noktalara dikkat etmelerini hakkımdaki müveddet ve teveccühlerinin idamesi kadar arzu ederim: Kanaatimin bu hususiyetini bir “menfaat-i umumîye” şekline koymak emeliyle..

Arkadaşlarım, şimdiye kadar bu esasları takip edemediler. Lakin şimdiden sonrası için yalvarırım. O kadar çok reklam tahtası oldular. Yeniden meşhur tanınmış olmayı birçok gözle bekleyenlere münhal yer kalmadı.

Bu hususta ne yapmalıdır?

Kendilerinin de bildiği bir cevabı vereceğim: Sükût ile faal.

Merkezi bir az fazlaca münevver bir muhit çizdiler; bu, menba’dır. Nısf-ı katreleri mecralarını teşkil ediyorlar. Demek zemin ve vasıta hazır. Artık sükût gerek.. Bu yeni zemin velvele istemez: Fikrî, mantıkî, vicdanî ve hissîdir.

Sükût, dimağa selamet ve kuvvetbahş edeceği için “faal” başlar. Ve bu da selamet ve kuvvetle vücut bulur.

O halde faal.

Yeni Lisancılar ve muhipleri artık çingırakçı mevzusundan “sükût” istihkâmına geçerek orada “faal” ile uğraşmalıdır. Bu kelimeden muradım: “eser”dir. Artık bu “Doğru Lisan” vicdan ve fikri susamış bir cemaate kıymetli eserler takdim etmeye başlamalıdır. O zaman müessirin mahiyeti için dalaşmaya lüzum kalmaz:

-İşte çağrımız ve işte eseri. Bu mübarek mefkûrenin teşmil ve tevsiane bundan başka çare yoktur: Bu kadar reji kavalcısı karşısında..

Evet “edebiyat-ı atîka-i Osmaniye anonim şirket inhisariyesi” memurlarına etiketi üzerinde, bandrollü mallar ister ki. Adamı yolundan çevirip izâc etmesinler.

Ve bunlar mutlaka birinci nev'iden olmalı yani: [REDACTED]

Alelâde eserler hiçbir tesir kıymetini haiz olamazlar. Bu büyük mefkûrenin büyük eserlere ihtiyacı vardır ki muhit ve şamil olsun. Bu hususta iddia ederim. Yeni Lisan ilk günlerinde bir yağ mumu kadar ışık veriyordu. Fakat, Ömer Seyfettin'in "Bahar ve Kelebekler"i intişâr eder etmez, ilk defa bir petrol şulesi oldu. Ve çıra pervanelerinin gözleri kamaştı: "Nazar-ı dikkatlerini celbetti." demek diledim.

Bugün doğru lisan hakkındaki fikirlerim arasından yalnız bunu aldım ve anlatmak istedim: Bence mutlaka "eser" şaheser ihtiyacını tatmin etmelidir. Bahar ve Kelebekler. Bu mübah ad, Türk Çocuğu, Yıldırım, Şarkın Ufukları.. Hep buna birer şahittir ki, ictimâî vicdanın hangi mahkemesinde olsa. Şirket-i inhisârîye kavaslari davayı kaybeder. Nasıl etmesin? Biri "ib'âd salise"yi havî deliller ibraz ediyor, diğeri de taklit..

Her edebî devir, ibraz edebildiği eser derecesinde hüviyetini ispat, hükümdarlığını tasdik ettirmiştir. Bunun haricindekiler ödenmiş din senedi gibidirler. Üzerinde kıymeti var fakat muteber değil..

Sırası geldikçe prensip bahisleri de teşrih olunur. Buna bir şey diyen yok. Fakat şimdi?

Tekrar edeyim:

Sükut.. sonra faal.. Sonra da eser. Çok güzel eser..

Aka Gündüz

(İnkılâb-ı Edebî, S.1, 10 Temmuz 1328 /23 Temmuz 1912, s. 3-4)

EDEBİYATTA MAHÛF DAKİKALAR!⁸⁵

Şinasi, Abdülhak Hâmit, Halit Ziya edebiyatıyla maziden ayrılan edebiyatımız: Ruh ve hissimizin ihtiyacını temine kâfi addedilecek bir mevkı'-i bülent ve ihtişâmda şu'le nisâr olurken; Cenap Şahabettin, Süleyman Nazif, Tefik Fikret, Mehmet Rauf, Hüseyin Suad edebiyatı zuhûra gelerek kat'î bir hatve-i tekâmül etti. Semalara kadar yükselmiş muhteşem, muazzam, süslü, renkli üsluplarıyla edebiyatımızı mükemmel addedilebilecek bir derece-i fevkalâdeye is'âd etti.

Artık her şeyi bitmiş, girilmesi lazım gelen şehrahlara küşâd edilmiş, her şeyi tayin etmişti.

Gençlik bu tarîk-i tekâmülde ilerleyecek, ruhunu, muhabbetini, hayat-ı ictimâîyesini, duygusunu, her şeyini bu tarz-ı beyan ile terennüm edecekti. Fakat edemedi: Bu edememek, edebiyat için bir noksan, millet için bir inhitât, gençlik için bir felâket oldu.

⁸⁵ Bu makale ilk defa bu çalışma ile Latin harflerine aktarılmıştır.

Artık kat'iyen anlaşıldı ki Şimdiye kadar teessüs etmiş de yükselmiş edebiyatımız sine-i millette feyezân eden samimi bir lisanın: hakiki bir tarz-ı beyânı değil belki havâsa münhâsır, milyonda bir şahsa ait, şahsî mümtâz, hususî edebiyatlardır ki: Bu türlü edebiyat bir milletin değil belki bir veya birkaç şahsın edebiyatıdır.

Bunun içindir ki Abdülhak Hâmit edebiyatı, Tevfik Fikret edebiyatı, Cenap Şahabettin edebiyatı gibi isnatlar sahîh oluyor.

Eğer bu edebiyatların millete ait olması lazım gelseydi onu bütün efrâd-ı millet anlar, anlatır. O zeminde yüzlerce, binlerce üdebâ eser neşr eder, umumîleşir, bütün millete ait; millî bir edebiyat olmak üzere kabul edilirdi. Fakat maatteessüf ki bugün milletin yüz binde belki milyonda biri ancak o dilleri anlıyor. Kuş dili gibi ecnebi, dili gibi o dil hepimize, hepimize bigâne kalıyor.

Bu lisan-ı edebiyatı himaye için bazıları ne yapalım. Kusur bunlarda değil. Bunlar büyüktür bunları buldukları mevkide bırakalım. Milleti o mertebeye is'âde çalışalım. Ne kadar boş, vâhî bir fikir. Koskoca bir milleti birkaç şahsın keyfine kurban etmekten birkaç şahsı bir milletin keyfine kurban etmesek daha akîlâne hareket etmiş olmaz mıyız? Elbette pek iyi bir şey yapmış oluruz. Bu müstesna simaları buldukları mevkî'i-i bülend ve ihtişamda “terk edelim eserlerini müzhanelerin en mutenâ yerlerinde hıfz edelim. Hatta kıymettar hatıralarına kıymettar bir hatıra olmak üzere namlarına birer de ayda rekz edelim.

Fakat bir dakika evvel, bir an evvel milletin ruhunu, hissini terennüm edecek millî bir edebiyat için çığırklar küşadına çalışalım.

Genç Kalemler, Türk Yurdu bu hususta epeyce hatırı sayılacak adımlar attılar. Fakat bu; henüz deryadan bir katre mesabesinde bu büyük işi ancak büyük teşebbüsler, bitmez tükenmez gayretler başa çıkaracak. Yoksa yine eski hamam eski tas. Dilsiz, ruhsuz; hissiz yaşayacağız. Bu türlü yaşayış bilmem yirminci asırda mümkün mü?

Edebiyatımız şimdi mahûf dakikalar geçiyor...

Temelinden sarsılan eski lisan bütün edebiyatıyla beraber muhtazır; sendeliyor. Yeni Lisan ise takip edilebilecek bir cadde küşâd edemedi. İki cami' arasında kalmış bi-namaz gibi edebiyatımız mütereddît, muhteriz kaldı.

Artık bu tereddüt ve ihtirâza kat'i bir nihayet vermek zamanı geldi. Yeni Lisan'ın hutût-ı esasiyesini tayin ederek o zeminde yürümek lüzumu tahakkuk etti. Bu mahûf dakikalara! Artık bir nihayet verelim..

Bu mahiyette yegâne bir terakki şu'lesi olan “Şihâb” bugünden itibaren Yeni Lisan mesleğinde yazı yazmaz, o gayeyi takip edecek! Vesâite teşebbüs etmezse bu risaleyi de eski edebiyatın mürûcu olanlar meyanına ithal edecek ve maatteessüf kalemi artık sükûna davet edeceğim..

M(mim) H(ha)
Şihâb

Bu husustaki mütalâamız gelecek nüshamızda derç edilecektir.

(Şihâb, S. 5-6, 10 Temmuz 1328 / 23 Temmuz 1912, s. 50-51 / HTU: 35.)

LİSAN İNKILABI⁸⁶

Cenap Şahabettin Beyefendi lisan bahsine ikinci bir makale neşrettiler. Süleyman Nazif Beyefendi de “Şehbal”in elli beşinci nüshasında “Yeni Lisan”dan bahs ediyorlar. Eski lisanın bu mühim ve bedîacı iki rüknü tarafından “Yeni Lisan”a ve reybi ve mütehekkim, atfedilen nazarları teveccühlerle selamlarız. Süleyman Nazif Beyefendi’nin makaleleri hiçbir ilmî esasa istinat etmiyor. Hatta mantikî delillere bile müracaata tenezzül edilmemiş. Yalnız eskiliğin yeniliğe karşı beslediği istihfafi gösteren acı hisler izhar olunmuş, bunu makalenin son fıkralarında anlıyoruz. Arkadaşlarına “yurt” gibi garip kelimelerin kullanılmamasını tavsiye ve rica eden bir dâiden, elbette “Yeni Lisan”dan maksut olan mefkureye mülayim bir fikir bekleyemeyiz. Bütün sihirlerini eski lisanın mu’vec terkiplerinden istiane edenler için “Yeni Lisan” bir muvaffakiyet tacı hazırlamayan sefil teşebbüslerdir!

Cenap Şahabettin Beyefendi “Lisanımızın lüzum-ı zabt u rabtına herkes kani’ tahmin ediyor” ve “Türkçenin vücûb-ı tensîki”ndan bahs buyuruyorlar. Bu tensîki lisan kâmûsunda mı, yoksa sarfında mı yapmak istiyorlar? Bize Ahmet Hikmet Bey’in ağızlarından söyledikleri kadar Genç Kalemler’in ağızından da söylüyorlar ve burada görüyoruz ki Cenap Şahabettin Bey “Yeni Lisan”ı iyice anlayamamışlar. Bugün 23’üncü numarası intişar eden Genç Kalemler’in, iki sene kadar evvel çıkan birinci numarasından başlayan “Yeni Lisan” makalelerini, Genç Kalemler tarafından neşr edilen “Bir İstimzac”ı sırasıyla okumuş olsalar idi, “Yeni Lisan”ı şüphesiz daha iyi anarlardı. Bununla beraber biz, Cenap Şahabettin Bey’e, bu kadar anlamak için ihtiyar ettiği zahmetten dolayı teşekkür etmeyi de bir vazife addediyoruz.

Biz ilmî olmayan esasa istinat edecek hiçbir iddiada bulunmuyoruz. Lisan âlimlerinin tedkiklerine, ictimâiyatın son nazariyelerine dayanıyoruz. Ve diyoruz ki:

Evvelen bir lisan cezirlerinden değil, tasarruflarından terkip eder.

Saniyen: siyasîyatta inkılapçı, ictimâiyatta tekâmülcü olan bir millet, lisan hususunda da harfte inkılâpçı, lügatte tekâmülcüdür.

Bu iki esası tevcih edince, “Yeni Lisan” cereyanını uyandıran ve takip edenlerin ilmî maksatlarına intikal ediyoruz. Biz bu sa’yımızla Hiç kimseye ferdî bir his ile hitap etmiyor, hiçbir kimse hakkında bir gazez beslemiyoruz. Bir Kozmoliyet yapan âlimler arasında en büyük nüfuzu haiz olan lisan olduğu için, bunda yapacağımız inkılap ve tekamülü açıktan açığa yapmaya çalışıyoruz. Bu sırada bazen kalpleri rencide edecek kadar haşin oluyorsak, bunu sırf kavmî bir mefkurenin tesirleriyle yapıyoruz.

Hayır, lisan meselesi Cenap Şahabettin Bey’in zarif kalemleriyle tasrih ettikleri kadar bir edibin, bir kalem sahibinin mahcubiyetini tevlit ettiği için, tensik ve ıslaha muhtaç görünen meselelerden değildir ve buna Maarif Nezareti’nin çare bulmasını temenni etmek bir istihza değilse, faidesiz bir müracaattır. Lisani tensik etmek için

⁸⁶ Bu makale ilk defa bu çalışma ile Latin harflerine aktarılmıştır.

değil, belki asıl lisanın cereyan ettiği kanaatleri tayin ve takrir etmek için bir heyete lüzum vardır.

Bizim Türkçemiz Arap ve Acem lisanı gibi, fikir ve his için başka başka lehçeleri ihtiva eden tensik olunmuş dillerden değildir. Arapça asumanı, Acemce'yi dehâî kuvvet tensik ve tespit etmiştir. Fakat Türkçemizde ne “Kuran-ı azim’üş-şan” gibi ilahî bir kelam cümlesi ne de “Şehname” gibi bir deha nişanesi bulunmuyor. Arapların ve Acemlerin fikri lisanları sabit ve değişmez olduğu halde hissî lisanları mütebeddil ve müterekkîdir. Acemler içinde öyledir. Bizim Türkçemizde ise, hissî ve fikrî, daima tekemmül ve terakki etmek hassası vardır, bizde fikrî lisanı tespit edecek ne semaî ne de dehâî bir eserin mevcut olmaması, lisanımız için bir nimettir; çünkü tekâmül tevakkuf etmiyor. O halde bugün bir tensikî değil, lisanın tekâmül ve terakki yolunu tayin ve takrir lüzumu kendini gösteriyor. Cenap Şahabettin Bey’in buyurdıkları gibi bir akademya, lisanı tensik etmez; belki lisanın kendine has olan kaidelerini tarif edebilir; çünkü tekâmül halinde bulunan bir lisan tespit edilemez.

Bizde de bir gün Şekspirler [Shakespeare]; Rasin [Racine] ve Korneylar [Corneille], Şiller [Schiller] ve Göteler [Goethe] gibi klasikler zuhur ederek lisanı tespit edecek muhallet eserler vücuda getirdikleri vakit, lisan tensik edilmiş olur. Lisanda artık böyle bir istidat husule geldiğini anlayacak olan dâhiler ancak muhallet eserler ile lisanı tespit edeceklerdir. Bununla beraber bu tespitite nisbîdir; Arap ve Acem’in fikir lisanı gibi bir kemal noktasında kalmayacaktır. Görüyoruz ki tahrir lisanımız bayağı kaideler altında ve o kaidelere giren lâ-yuad, ağır, bayağı kelimelerin tazyiki altında pek garip bir şekil almıştır. Halbuki söylenen lisan, her türlü yabancılıklardan azade saf ve samimi bir Türk dilidir. Ali Canip’in dediği “Enderun argosu”nun, o ancak birkaç bin kişi tarafından ancak söylenen lisanın yüz milyon Türk’ün lisanıyla ne münasebeti vardır?

Yeni Lisan, terkiplerin aleyhinde bulunuyor: Ali Canip buna, Yeni Lisan’la acı ve müstehzi cenkleşen Yakup Kadri’den bile misal getiriyor. Demek muarızları da, Yeni Lisan gibi, terkiplerin düşmanıdır ve bunda yeni adımlarımızın büyük bir ekseriyeti müttefiktir; yalnız bizim “Kuranı tahvil” şeklinde yapmak istediğimiz tekamülü onlar, “na-mahsus tahviller” suretinde yapmak isteniyorlar.

Yeni Lisan Arapça, Acemce cem’leri reddediyor: Cenap Şahabettin Bey buna şu suretle cevap veriyor: “Halbuki bir dereceye kadar İngilizler de böyle yapar. Mesela Yunancadan aldıkları phénomenon ve miasma kelimerini Yunanlılar gibi Phenomona ve miasmmain suretinde cemler” diyor ve Latince, Fransızcadan, hatta İbraniceden misaller zikr eyliyor. Buna ben, bu lisan meselesine kesbî bir selahiyetle karışan Hüseyin Daniş Bey’in cevaplarıyla mukabele edeceğim, Hüseyin Daniş diyor ki: “Cenap Bey Türkçeye Arapçadan me’huz cem-i müzekker ve müennes sâlimleri ve cem-i mükesserleri gibi cem’lerin Avrupa lisanlarında da mevcut olduğunu ve mesela İngilizcede pheuomeuou ve miasma kelimelerinin Latince olan miasmala ve phenomeua şekillerini muhafaza etmiş olduklarını söylüyorlar. Bunda yalnız bu fark vardır ki İngilizceye Latince ve Yunancadan binlerce kelime alınmış olduğu halde onların cümlesi İngilizleştirilmiş ve cem’leri İngilizce cem kaidesine tabi tutulmuş da yalnız yukarıda zikredilenler gibi birkaçının lisân-ı asliyelerindeki cem şekli şaz u müstesna kabilinden olmak üzere saklanılmıştır. Bir de İngilizcede mesela bir “talib” kelimesinin “taleb” ve “talebe” ve “talebin” ve “talebün” ve “talebeler” ve Farisî

olarak “taliban” gibi altı muhtelif cem şekli yoktur.” Bu sözleri ben “Şâz, kaide olamaz.” cümlesini ilave ederim.

Cenap Şahabettin Bey bir akademya teşkil için bazı mütalaalarla temennilerde bulunduktan sonra benim Türklüğe ait bir makalemde kullandığım iki kelimeyi anlamadıklarını söylüyorlar. Halbuki o iki kelimedenden birincisi, yani “zeveban” Cenap Bey’in pek çok bildiği, kimya ve hikmet kitaplarında pek çok tesadüf ettiği bir kelimedir. İzabe, mezab gibi kelimelerden başka “hâl-i zevebân” gibi terkipler de kullanılmış olduklarına şüphe yoktur. Fransızca mukabili “fusion”dur. Fennî bir tabir olduğu kadar ilmîdir de. “Budun kelimesine gelince, bazı mezâhib-i gençlerin dedikleri gibi, ‘odun’ vaz’ındadır. Bu kelimeyi Yeni Lisan icat etmemiştir. Geçenlerde de söylediğim veçhile, biz yeni bir ilmî cereyanın da karşısında bulunuyoruz ki “Türkîlik”tir. Her ilmin kendine mahsus ıstılahları olduğu gibi “Türkîlik” de böyle yeni kelimeler vücuda getirecektir. “Budun” bugün kullandığımız “bütün” kelimesinin pek eski şeklidir; şark, garp, şimal, cenup ve merkez Türklerinin mecmuuna “budun” denilir. Bu halde Yakup Kadri Bey’in zannı gibi “budun” millet mukabilde değil; ictimâî manasıyla kavim kelimesinden de şümullüdür.

Malumdur ki kelimeler, ulu orta icat edilmez, bir ihtiyaç neticesi doğar; muhiti kendisine müsait bulursa yaşar “Budun” kelimesini “odun”a benzediği için fesahate muhalif görenler, sade tasannu ihtiyacıyla Arap’tan, Acem’den bol bol kelime alan büyük tanınmış şairlerimizi mazur görüyorlar; halbuki “budun”a göre belki yüz binde bir derecede fasih olmayan fakat bir üstadın kaleminden çıktığı için yine mazur görülen nice kelimeler var. Bununla beraber böyle kelimeler, o şairin yazıları arasında müebbed bir surette kalmaya mahkumdur. İctimaî vicdan onu kabul etmez; o halde o kelimeler bir üstat tarafından kullanılmıştır, diye lügate dahil olamaz.

Biz öyle zan ve iddia ediyoruz ki lügatleri tespit etmek için değil fakat lisanın şuuru conscience bir hale gelmiş olan bütün hadiselerini tayin etmek için bir heyete lüzum vardır. Bunun ismi Cenap Bey’in de dedikleri gibi, ister “Encümen-i Daniş” olsun, ister “Akademya” olsun, yahut terkiplerden birine daha münasip olarak kendi ana dilimizden bulacağı bir kelime olsun; her halde resmî bir surette in’ikat etmelidir. Resmî teşebbüsler ekseriye gecikir ve aynı resmî teşebbüslerin muvaffakiyeti onlarda bulunmaz. Bunu zaman pek güzel isbat etmiştir.

Cenap Şahabettin Bey’in “tahdîd-i lehçe” dedikleri şey bugün için imkânı olmayan bir şeydir. Çünkü lehçeyi tahdit edecek birkaç kişilik bir heyet değil, bir müşterek vicdandır. Lisanın henüz en had bir tekamülü devresinde lügatler tahdit edilemez.

“Tayin-i hüviyet ve tercih-i hareke”ye gelince, evvelce söylemiş olduğumuz veçhile kelimelerin Arapça veya Acemcede olduğu gibi okunması hiç lazım gelmez, bizim, içimize girmiş olan bir yabancı kelimeye giydirmiş olduğumuz bir şive libası vardır ki o kelimeyi yabancılıktan çıkarır; bizim malımız yapar. Birçok kelimeler bu libası giyinmiştir. Telaş kelimesinin Arabî veya Farisî olması bizce ne kadar ehemmiyetsiz ise, rüşvet kelimesinin de “ra’nın herakat-ı salisesiyle” değil, bizden söylenen şekliyle, yani ra’nın zammıyla lügat olması o kadar doğrudur. Üç türlü harekeden ercâhını ictimâî vicdan tayin etmiş; bize bu kafi ve lazımdır.

“Gussa, gam, elem, keder, ıztırıp” kelimeleri bizim malımız olmuş, “enduh, iktirab” bazı mani eserlerde, bilhassa eski yazılarda ve şimdiki lügat kitaplarımızda kalmıştır: Çünkü “gussa, gam, elem, keder, ıztırıp” kelimeleri arasında aşık farklar, anamlar nuances vardır. Dere, çay, ırmak, nehrin aralarında fark bulamayanlar bunları görmeyenlerdir, coğrafyaya dair hiçbir şey okuyamayanlardır. Halbuki taşralılar nehirden mâadâ senin ne demek olduklarını pek güzel anlar.

“Tensîk-i kavaid”e gelince, Cenap Şahabettin Bey’de itiraf ediyor ki lisanımıza sokulmuş olan Arabî ve Farişî kaideler pek güzel neticeler verebilecekti. Biz böyle tabîî olmayan bir şeyi, yani Arabî ve Farişî kaidelerinin Türkçede yaşamasını kabul etmiyoruz. Bunda ne kadar haklı olduğumuzu Cenap Şahabettin Bey’de samimi bir surette itiraf etmiş oluyorlar. “ileyh” altı sîgasıyla kullanılan muamma ve ... müşâr kelimelerinden şimdiye kadar lisan ne faide gördü? Merkulmar, mezkurlar, mezburlar, hatta mersumların lüzumunu biz hiç anlamıyoruz. Bunların vücudunu lisanın bir ihtiyacı halinde telakki ve ispat edecekler, öyle zannediyoruz ki, pek azdır. “galât-ı asâr dide-yi lügat fasiheye müreccah” görmek zaten mecbur eder. Fesahat, ammenin kullandığındadır kelimenin geldiği lisandaki aslında değildir.

Cenap Şahabettin Bey’in dördüncü olarak kaydettikleri “vaz’-ı ıstılâhat” meselesi, pek mühimdir. Lisanımız, ilmî ve fennî meclislerde pek zavallıdır. Bu husustaki teşekkül edecek heyetin vüs’atlı bir hizmeti olabilir. Fakat bu da kolay değildir. Nezarette ilmî ve fennî kitaplar tercüme edecek bir heyet bu işte haylice muvaffakiyet gösterebilir.

Burada, tekrar ederiz ki Yeni Lisan kamusta tekamülcüdür. Bundaki sebepleri de yukarıdan beri sırasıyla saydık.

İmla meselesi de ictimâî bir hadisedir. Harfte Yeni Lisan’ın istediği inkılap husûle gelirse, -bunda katiyen iştibah etmiyoruz- zaten tabîî kanaatler i içinde mütekmil bir surette sayılan eden imla meselesi de muayyen gayesine suhuletle vasıl olur. Bir kere lisanımızı yabancı kaidelerin tahakkümünden kurtaralım, sonra kelime ve imlaya taalluk eden tekamülün seyrini tecil edebilmek de imkân dairesine girer.

Bütün bu meseleleri karşılıklı mütalaa ve tedkik etmek üzere geçen makalemde teklif ettiğim hususî heyetin Hak idaresince davetine teşebbüs edilmesini tekrar rica ediyorum.

Kâzım Namî

(Hak, S.137, 16 Temmuz 1328/29 Temmuz 1912 s.3.)

NE VAKİT DOĞRU YAZACAĞIZ?⁸⁷

İşte ben cevap veriyorum:

Ne vakit söylediğimiz gibi yazarsak...

⁸⁷ Nazım H. Polat (2020). “Ömer Seyfettin – Ne Vakıt Doğru Yazacağız?”. Türk Dili, S.824, s. 36-42.

Hayatımızın büyük bir kısmını konuşmakla geçiriyoruz. Konuşurken hangimiz bir hata yapıyor? Çünkü Türkçe konuşuyoruz. Tabii ve millî harflerimizi kullanıyoruz.

Geliniz, konuştuğumuz bu tabii ve mütekâmil lisanın, bu tatlı ve ahenkli lisanın mizacını, bünyesini tedkik edelim. “Osmanlı Edebiyatı” diye Türkçeden uzaklaşarak vücuda getirilmiş eski lisanla, bu yalnız kâğıt üzerinde kullanılan Enderun argosuyla, konuşulan tabii lisan arasında ne farklar var? Bunları arayalım. Bir parça dikkat ediniz. Konuşurken asla

Arapça ve Acemce kaidelerle yapılmış terkipler ve cemler... (ıstılahlar manasına) Türkçeleşmemiş edatlar...

Tasarruf olunmamış kelimeler... kullanmayız.

Ve yine dikkat ediniz, Arapçadan ve Acemceden aldığımız kelimeleri selikamıza uydurarak kullanırız. Esre ile başlayan Arapça kelimelerin çoğunu üstün ile okumaya başlarız. Türk kelimeler ağır başlarsa ağır, hafif başlarsa hafif bittiğinden tasarruf ettiğimiz yabancı kelimeleri de ahenkçe Türkçeleştirir, kendi tecvidimize uydururuz. Birkaç misal hatırlayalım:

Haste – Hasta

Faide – Fayda

Iyân – Ayân

Düşmen – Düşman

Memut – Mamut

Münir – Münür

Yare – Yara

Böyle daha birçok misal bulunabilir. Selikamızın Türkçeleştirdiği böyle tasarruf olunmuş kelimelere eski lisan yine eski kavmiyetlerini verir. Şimdi konuşuyorsunuz:

Hastalara ilaç vermeli. Umut vermek faydasızdır.

Umut her yarayı sarar. Ye’sin düşmanıdır. - Fakat vermeyince Mabut ne yapsın Mahmut... Şimdi okuyorsunuz:

“Haste-i hicrânın yâre-i kalbine fâide-bahş-ı sükûn ve huzur olacak düşmen ümid-i vuslat-ı zulmetler, o leyâl-i tenha-i mukassi midir? Yoksa bir afitâb-ı rüyâ-âmiz mi?”

Görüyorsunuz, tasarruf ettiğimiz kendi tecvidimize uydurduğumuz kelimeler bile yabancı kaidelerin bu haksız kapitülasyonların yardımıyla eski kavmiyetlerine dönüyorlar ve asla Türk olmuyorlar.

Mademki hakikatte en doğru Türkçe, muhit ve cemiyetin zevk ve selikasından doğan ve konuşulan lisanıdır, artık onun gayrı bir lisan aramamalı.

Doğru yazmak için doğru ve tabii lisanı yazmalı.

Doğru lisan bizim ruhumuzdan çıkan analarımızın kardeşlerimizin tabiattan öğrendikleri tekellüm lisanıdır. Millî sarf, Türkçe sarfı hadsî Türklüğün kalbinde dimağında yazılıdır. Ona Arapça, Acemce kaideler ilave olunamaz. Enderun edebiyatına, Nergisî ve Veysî lisanına hakiki Türklük tamamıyla yabancı kalmıştır. Nergisî ve Veysî lisanının şekli değiştirilmiş enkazıyla devam eden Edebiyat-ı Cedide'ye, yani eski lisana Türklük yine yabancı kalmıştır ve hep yabancı kalacaktır.

Küçük Bulgaristan'da muharrirler, edipler bizimkilerden çok para kazanırlar. Niçin? Çünkü kendi kavimlerinin konuştuğu (ve konuştukları için şüphesiz anladıkları) tabii lisanla yazarlar. Mesela Aleko Kostantinof isminde bir muharrir *Bay Gayno* unvanıyla bir kitap yazmıştır.

Bu romancık o kadar şöhret kazanmıştır ki rüştiye tahsilini bitiren, hatta bitirmeyen, hâsılı okuyup yazabilen her Bulgar bu kitabı okumuştur. Üç dört milyonluk Bulgar milleti bu kitabı o kadar arıyor ki Aleko'nun varisleri hâlâ bu kitabı basıp basıp para kazanıyorlar. Hatta bu kitap son derece iptidai bir tarzda yazıldığından Fransızcaya da tercüme olunmuştur. Üç dört milyonluk kavminin ruhuna tercüman olabilen muharrir mükâfatını görüyor. Şimdi bizim muharrirlere, bizim ediplere gelelim. Otuz otuz beş milyon Osmanlıdan bahsedip onları müşkül bir mevkide bırakmamalı. Türk olmayan Osmanlıların yani Rumların, Ermenilerin, Bulgarların, Sırpın, Yahudilerin, Ulahların, Arapların ve Arnavutların kendilerine mahsus mükemmel ve mazbut lisanları, mükemmel ve millî edebiyatları vardır. Bu Osmanlılar, Türkçeye muhtaç değildirler. Türkçeye muhtaç olan edebiyatsız ve esersiz Türkler, lisanları yalnız ağızlarında kalan edipsiz ve muharrirsiz on dört milyon Osmanlı Türk'üdür.

Bu zavallı Osmanlı Türklüğü yalnız ağızlarında ve kalbinde kalan lisanını satırlara aksettirecek kalemler bekliyor...

Enderun argosuyla, eski lisanla yazılan edebî kitaplardan ancak bin tane satılıyor. Para ve hayat vermediği için edebiyat kıymetten düşüyor. Muharrirler ve edipler kendi kavimlerinin lisanını hor görüyorlar. Kavimlerinin anlayamayacağı acayip, sun'î, eski, garip bir lisanla yazıyorlar. Türklüğünü sevmeyen, Türk lisanını sevmeyen muharrirler Türklüğe yabancı kalıyorlar. Hâlbuki Türk ruhu onlarsız uyanamıyor, uyanamayacak. Edipleri, şairleri, muharrirleri duyuncaya kadar Türk ruhu öksüzdür. Bu Türk ruhunu duyacak, lisanını kalbine uyduracak kaleminin sedasını dinleyerek yazacak ve söyleyecek olan ancak gençlerdir. İhtiyarların belki mahsus yapmadıkları şeyi onlar yapacaklar. Onlar yalnız fesleriyle değil kalpleri ve kalemleriyle Türk olacaklardır.

Türklerin eski şairleri, eski edipleri -birkaçı müstesna- hep Türklüğü tahkir etmişlerdir. Avrupa'dan toplanma çocukların vücuda getirdikleri beynelmilel Enderun edebiyatı saf Türkçeyi ezmiş, bitirmiş, satırlardan kovmuş, fakat teşekkür olunur ki kendi de sadrlara girememiştir. Hep yanlış anladığımız şu zavallı "hürriyet" in bânisi, bütün duvarlarımızda resmi takılı olan Namık Kemal bile mabetlere mahsus

mefkûreler arkasında koşarak kavmiyeti tahkir etmiş, Türklüğe en büyük Türk'e birçok küfürler basmıştır.

Ey Türk gençleri, biz de bu faydasız zekâlar gibi kavmimize görünmeden, kavmimizin haberi olmadan gelip geçecek miyiz?...

Evet, doğru yazmak için, doğru Türkçeyi yazmalıdır. Türkçeden başka sun'î bir lisan yazmak endişesidir ki bizi hatalara düşürüyor. Doğru lisan, konuştuğumuz dil, yalnız Türkçe harfinin hâkim olduğu Yeni Lisan'dır.

Eski lisan, Enderun lisanı bütün bir ucubeden başka bir şey değildir. Dünyanın hiçbir lisanında diğer bir lisanın kaideleri yoktur ve olamaz.

Enderun argosunun muhterem müdafii Cenap Şehabettin Bey -bilmem nasıl bir cesaretle- bunun aksini iddia etti. Demek istedi ki: İngilizcede de ecnebi kelimeler kendi kaideleriyle cemlenirler. Bu yalnız bizim lisanımızda değildir.

Fakat Hüseyin Dâniş Bey, hak ve hakikat muhabbetiyle, aziz üstadın bu oyununu bozdu. İngilizcede misal diye gösterdiği eski üç kelimedenden başka böyle ecnebi kaidelerle cemlenen kelimeler bulunmadığını ve bunların şâz olduğunu, İngilizlerin de ecnebilere aldıkları kelimeleri kendi harflerine, kendi selikalarına uydurarak temsil ettiklerini söyledi.

Ve Yeni Lisan'ın ilmî esasları yine taarruzdan masun kaldı!

Cenap Şehabettin ve Hüseyin Dâniş Beylerin fikirleri bir yerde birleşiyor. Bir akademi, bir encümen, bir komisyon yapılacak. Oraya kavmin ve gençliğin tanımadığı, eserlerini görmediği, fikirlerini duymadığı meçhul âlimler toplanacak. Cenap Şehabettin Bey hatta bu muhterem zâtlardan birkaçının ismini de söylüyordu. Bunlar lisanın kaidelerini, kamusunu zapt edecekler ve bize:

- Buyrunuz, işte size bir lisan!

diyecekler. Lisanın içtimai bir ukubet olduğuna şüphesiz inanan aziz üstat böyle bir fikirde bulunmamalıydı... Bir lisan nasıl inkılabı uğrar? İnkılap ve ihtilal biraz birden değişmek demektir. Vakıa inkılabın ruhu yavaş yavaş uyanır fakat görünüşü anidir, birdendir.

Lisanları da değiştiren kavmi, enamî iştiyaklar, için için tutuşan içtimai inkılap ateşleridir. Görüyorsunuz ki Türklük artık uyanıyor. Görüyorsunuz ki Türkler artık:

- Biz, Türk'üz... demek istiyorlar, babalarının, dedelerinin, tarihlerinin şanlarına kayıtsız kalmıyorlar.

Tarihlerine kayıtsız kalamayan Türkler lisanlarına kayıtsız kalırlar ve onu bir akademinin, bir encümenin, bir komisyonun keyfine, içtihadına, temayülüne tâbi bırakırlar mı?..

Düşününüz, aziz üstat, böyle bir akademi teşkil olundu. Siz de azasınız. Etrafınıza bakınız. Kimleri görüyorsunuz?

Eserleri, isimleri, fikirleri bizce meçhul âlimler... Muhîtü'l-maarif muharriri, Meclis-i Kebir-i Maarif azaları... Kır sakallar, beyaz sarıklar, siyah cübbeler... Söyleyiniz etrafınızda gördüğünüz bu muhterem heyulalar Türklüğün inkılabını, görünmeden büyüyen, genişleyen, adeta bütün Türk dünyasını kaplamak istidadını gösteren büyük ve içtimai inkılabı duymuşlar mıdır? Acaba böyle bir hareketten haberleri var mıdır?

Büyük ve kavmî mefkûreyi onların dimağları istiab edebilir, artık cereyanı yavaşlayan sakin kanları bu âli hareketin şiddetine dayanabilir mi?

Türkçeyi Türklüğü uyandıran âmiller düzelecek ona ahengini, güzelliğini necâbetini verecektir. Kavmî iştiyaplardan, millî duygulardan, âli mefkûreden uzak yaşayan eski âlimlerin ve ediplerin akademisi lisanı tanzime kalkınca ilk işleri:

- Türk kelimesini “vavsız” yazacaksınız!

demek olacak, ilk gayretleri büyük ve faziletli kavmimizin doğru ismini bozmak, bu ismin imlasını bile Araplaştırmak olacaktır.

Türkçeyi, Türklüğünü duyanlar düzeltecek.

Lisan meselesi bir kavmiyet meselesidir. Bu meseleye kavmiyetsizlerin karışmaya hakları yoktur.

Ne vakit doğru yazacağız?

İşte ben bu suale tekrar cevap veriyorum:

Ne vakit söylediğimiz gibi yazarsak...

Çünkü söylediğimiz lisandan daha doğru, daha tabii, daha mütekâmil bir Türkçe icat olunamaz.

Ömer Seyfettin
(Tanin, S. 1405, 16 Temmuz 1328 / 29 Temmuz 1912 s. 3.)

CEVAPNAME⁸⁸

-Ali Canip Bey'e-

Aziz yavrum, cihandîde bir zat demişti ki:

Üdebâ, aslahahümü'l-lâhü ecmaîn, kurtlara benzerler: En körpesi en sivri dişli olur!

⁸⁸ Bu makale ilk defa bu çalışma ile Latin harflerine aktarılmıştır.

Bu sözün isabetini bir kere de zât-ı ferzendâneniz ispat etmiş oldunuz Bizim gibi kırılacak postu kalmayan kûsfendân-ı kalem o kadar şiddet-ı sibâ`âne ile hırpalanır mı? “Yeni Lisan”ı müdâfaa kasd-ı zâhiriyesiyle neşrettiğiniz iki makalede başlıca üç fikir görüyorum: Birincisi ben Diyojen imişin, ikincisi ben hatemü’l-üdebâ olmak iddiasında imişim, üçüncüsü ben güzel yazmaz imişim..

Pekâla, oğlum, bunların üçü de muvafık-ı nefsü’l emr olduğu tahakkuk etse “Yeni Lisan”ın kabul-i ammeye liyakati sabit olur mu? Siz böyle mevzu’-ı bahsimiz haricinde taharri-i şetâime teşebbüs etmekle nâ-refte bir tarîk-i münazara intihâb etmiş olmadınız: Zira bahse çıkışamayacağımı anlayınca bahsin şahsına hücum etmek bizde alelhusûs beyne’l üdebâ pek câri bir kaide idi. Bu cihetle bütün edebî münazaralar akîm kalmıştır. Şimdi velev ki öyle netice arasında bir tevâzün göremeyince derhal hükmederdim ki bir mesâile-i kalemiyeden bahs olunuyor..

Binaenaleyh, eğer muhalif-i nezaket olmasaydı, mektuplarınıza hiç cevap vermezdim. Aziz evladım, evvela benim artık Diyojen olduğumu haber veriyorsun: Ooh ne âlâ!.. Ben ise hayatta hiçbir şey olmadığımdan dolayı meyus idim. Diyojen itirâf ederim ki, sevmediğim bir zat değildir, bir neşidemde onun senâ-kârı bile olmuşum. Diyojen gibi kizbin, riyânın, isâetin hâci-i kakhaha-sâzı olmak hoşuma gider; “Yalılar”dan da gelse “blöf”ü teşhir ederim; maskeleri gülerek, ıslık çalarak - aslan pençesine laşe atar gibi- istihkâr-ı umumi önüne fırlatmak isterim, bir yumrukla hepsini ezmeğe gücüm yetmediği için!

Bundan başka mizaha meylim de zat-ı hafidâneniz memnun etmiyor. Ne yapayım, gönlüm arzu ediyor ki alemde her şey ve bahusus ciddiyet...elimden gelse bütün ducret-i beşeriyeyi bir hande-i gül-fâm ile örterdim. Hem de modaya, cereyana karşı gitmek mûsikî-i itirazâtı dinlemek bana pek tatlı gelir: Zevk bu ya!.. Bence bir fikir -eğer kuvve-i hayatiyesi varsa- kakhahaya bürünmüş olduğundan dolayı akîm kalmaz: Yaşamaya müstaid olduğu halde bir tohm-ı dimağı karikatürler arasında da büyük bir meşcere-i enzâr olabilir. Baktım ki etrafında herkes çatık kaşla yazıyor, kendime: “haydi ben de tatlı dil, güler yüz yolunu tutayım!” dedim. Bu ancak riya içinde küflenmiş ve kizb içinde tartüflenmiş ruhlara nahoş gelebilir!

Hatemü’l üdebâ olmak iddiasına gelince: Böyle bir dava benim ne rüyama girmiş, ne de hayalimden çıkmıştır. Bunu bana hazine-i semâhatinizden çıkarıp siz isnâd ediyor, sonra yine siz ithâm ediyorsunuz. Biz sizin yaşınızda iken böyle meâyib münazaraya Hacı İbrahim Efendiler, Hayret Efendiler falanlar tenezzül ederdi de bütün gençlerin tezyif ve istihkârına hedef olurlardı. Ya rabbi, benim için ne felaket ki şübbân-ı üdebâ-yı hâzıradan velev bir tanesini olsun o tarîk-i menfûr münakaşaya sâlik görüyoruz! Ali Canib Bey oğlumuz, bakınız ben otuz seneye karîb bir zamandan beri, iyi kötü, yazı neşrediyorum; bütün asârım arasında bir satır gösteremezsiniz ki bana isnâd ediverdiğiniz duaya yakından veya uzaktan bir işaret olsun....Diğer cihetten malumunuz olsun ki, ben [Darwin] den bir satır okumaksızın tekâmülünden bahseden adamlardan değilim: Melekât-ı zekaya ait şeylerden hiç birinin hitâmı olamayacağını ve binaenaleyh hiç kimsenin hatemü’l- üdebâ olmayacağını bilirim.

Kalıyor fena yazdığım ve cahili olduğum meseleleri... Onları da, size hoş görünmek için halle çalışacağım: Evvela üsluba dair mübâheseler alakok yumurtayı başından mı, yoksa kışından mı yemek münasip olacağı hakkındaki münazaraya benzer: Ben canımın istediği gibi yazarım, beğenen okusun! Her muharrir fikrini bir

tarzda söyler: Benim yazdığım esnetmeksizin okunursa maksadım hâsıl olmuştur. Bence kim ne isterse yazar ve ne yolda isterse yazar, iyi, kötü, temiz, kirli... Bahusus kötü ve kirli yazılara hiç aldırmmam: Alem-i edebîyatın tanzifât mâmuru değilim a ... Bir de korkarım ki netice-i himmetim süprüntüyü dört tarafa dağıtmak olmasın! Mamafih zamanın muharrirâtı hakkında verilmiş kararlarım vardır, fakat bunları kendime saklarım. Bir şeyden bahs etmemek başka, o şeyin hüsn ü kubhuna kail olmak başkadır: Bakınız, devr-i sâbıkta ne hürriyet lafzı, ne istibdâd kelimesi telaffuz olunabilirdi, fakat bu sükût tıfl-ı Meşrutiyetin tevellüdüne mani olmadı... Siz benim yazdığımı beğenmeyebilirsiniz, bununla asârımın fenalığı tezâhür etmez. Ezvâk için mizân-ı selâmet yoktur, elvân hakkında mikyâs-ı melâhat olmadığı gibi... Mesâil-i sanatta hakikat biraz ufka teşbih olunabilir: Her gün sanır ki oraya vasıl olacaktır. Bahusus edebîyat da sabahleyin inkâr edilen ahvâlin akşam üstü tasdik edilmesi alelekser vaki' olur. Yalnız benim pürüzlü ve çapraşık tarz-ı beyânımı değil, Hâmid'in, Fikret'in, Nazif'in üsluplarını bile beğenmeyenler vardır: Mehâsin-i tabiyye gibi melâhat-i şiiiriyede ancak onu görebilecek gözlere vaad buyruldu!... Tohum toprağa, insan cemiyet-i beşeriye içine atıldığı gibi asâr-ı kalemiye de dimağlar arasına çıkar; Muhît-i müsait içine düşmüş ise beğenilir, güzel sıfatını alır... Hakâyık-ı edebîye-i mahsûsâta dahil olmayan ve binaenaleyh tecrübe ve müşahede ile teftiş edilemeyen ahvaldendir; akaid-i vicdaiyeye benzer: Herkesin nazariyatı kendisine göre doğru olabilir...Bizim yazdıklarımızın üzerine "Enderun argosu" yaftasını ta'lik etmekle hiçbir şey isbât etmiş olmazsınız, eğer "Benim yazdığım gibi yazmayan fena yazmış olur!" demek istemiyorsanız... Yook, öyle demek istiyorsanız onun mühim bir manası vardır!... Beyefendi oğlum, lisan bir alet, heykeltraş için mermer parçası gibi bir şeydir; üdebâ o alete değil, sanata ehemmiyet verecek, lisanı değil, bedi'yâtı gözetecek... Enderun argosu ile de, Veysî ifâdesi ile de, üslub-ı mizâc ile de, her hamîr-i elfâz ile ibdâ'-ı nefâis mümkündür: Elverir ki siz bir sanatkâr-ı çîre-dest olasınız.

Saniyen felsefe-i elsine dolayısıyla cehlimden bahsedişiniz bir külfet-i zaidedir. Yanlış bilmek mi müreccahdır, hiç bilmemek mi? Bu mesele hallonuncaya kadar ben hiçbir şey bilmek iddiasında bulunmayacağım. Paskal'a göre insanda asıl olan cehil, Niçe'ye göre belahettir: Bana cehl ve belahetim yeter. Hamûle-i irfânı sizin taze ve tüvânâ menkib-i zekanıza bırakırım. Şimdilik bütün ilm ve irfân olarak ben kendimi hiçbir şeyden müteaccip olmamağa alıştırdım; en inanılmayacak hadiselerle karşı bile benim vird-i zebânım: "Olabilir ya" cümlesidir; bu sayede dimağımı şaşkınlıktan kurtarıyorum. "Yalılar"da [Yeni Lisan] çıkmış, dedikleri zaman yemin ederim ki hiç hayret etmedim. "Yeni Lisan vefat etmiş!" haberini aldığım gün de şaşacak değilim!

Siz ise o yevm-i vefâtta alıklaşacaksınız, zira his olunuyor, Yeni Lisan dediğiniz mahluku tûl-ı hayata namzet görüyorsunuz. Bu münasetle hatırıma gelen fikracığı hikaye edeyim: Maslûb Cevher Ağa otuz bir mart hadisesinden birkaç hafta evvel bir rüya görmüş, tabir ettirmiş; muabbir demiş ki:

- Ömür gözün sonunda yüksek bir makamda bulunacaksınız!

İşte, zâlim olsam, sizin hülyanızı da böyle tefsir ederdim!... Aziz yavrum, bilirsiniz ki her desîse muzırdır. Fakat bilmiş olunuz ki desîselerin en muzırını kendi nefsimizi iğfaldır. Şöhret-i sehle saydı için ortaya çıkardığınız "Yeni Lisan" elbette ancak şöhret-i sehle kadar yaşar. "Genç Kalemler" risalesi olmasa "Lisan-ı nev" çoktan matmûre-i nisyana göçmüştü bile; o mecmua-i mevkûtenin ilancılığı

sayesinde ki bugün hâlâ biraz nefes alabiliyor. Kırmızı Horoz, Tring, Karlman ve emsali bütün İstanbul duvarlarında ve her ceridenin son sütunlarında davul çalarak temdî-i hayat ettikleri gibi..

Enderun argosuna nisbetle lisan-ı cedidinizin dehâ-yı tabî olduğunu iddia ediyorsunuz. Bu iddianızdan haberdar olalı dikkat ediyorum: Fi'lhakika tramvaylarda, pazar yerlerinde filan hep “Yalılar argosu” konuşuluyor: Daha dün Selanik’te gözünü açan bir esperanto için işte ümidin fevkinde bir sürât-ı intişâr!...Fakat benim bildiğime göre üdebâ herkese güzel söylemeyi öğretecekti, “Genç Kalemler” istiyor ki herkes gelişi güzel söylemeyi öğrensin. Bu arzu biraz garip görünse de bais yok ; Bacon demişti ya:

- Güzellik yoktur ki biraz garabeti olmasın...

“Yeni Lisan” taraftarları arasında Kâzım Nami ve Ömer Seyfettin Beyler gibi ciddi, samimi ve maksatları te'min-i iştihâr olmayıp bir fikre hizmet olan zatlar var; bunlara söz bulmak devr-i hürriyette birbirimize hürriyeti haram etmek gibi bir hareket olur. Doğru, yanlış bir fikre sarılanları, kendi hesabıma, daima takdir eder, daima şayân-ı hürmet bulurum. İtikadımca hiçbir nazariye tamamıyla akîm değildir; en umulmayan zamanda bir ufk-ı tefekkür açabilir.

Fakat maatteessüf Yalılar argosunun hamileri arasında Vardar yelinden büyük ikramiye umanlarla dün Rusya’dan gelmiş mini mini bir saksı içinde bir avuç Osmanlı toprağına bir damla su vermemiş iken bugün bize hamiyet-i Osmaniye dersi verenler var; isteyen dinlesin, benden: “Paso!..” Bâki bahsi bırakıp şahıs ile meşgul olursanız size de diyeceğim budur: Paso!

Cenap Şahabettin

(Hak, S. 131, 17 Temmuz 1328/30 Temmuz 1912, s.1.)

CENAB ŞAHABEDDİN BEY'E...⁸⁹

Aziz Üstâd,

“Lâkaydiyyun” mesleğinin piri hangi zat ise vasiyetnamesine galiba şu satırları da yazmış:

“Ey peyrevlerim, canınızın istediğine sağır, kör, riyakâr, yalancı, şöret budalası ilh... diye küfretmek sizin için geniş bir haktır; fakat düşünmeden söyleyen, istemediğini işiteceği için şayet bunlara maruz kalanlardan birisi redde ictisâr ederse derhal masumiyet kisvesine bürününüz; bu hususta ellerini havaya açmak! “Yarabbi, bizim için ne felâket ki şübbân-ı üdebâ-yı hazırâdan velev bir tanesini olsun o tarîk-ı menfur münakaşaya salık görüyoruz. demek kâfidir. Fakat bahsi bırakıp şahıs ile uğraşmak sermayemizin esası olmakla maatteessüf ‘Yalılar argosunun hamileri arasında Vardar elinden büyük ikramiye umanlarla dün Rusya’dan gelmiş mini mini

⁸⁹ Sevgi ve Özcan, a.g.e., s. 639-640.

bir saksı içinde bir avuç Osmanlı toprağına bir damla su vermemiş iken bugün bize hamiyet-i Osmaniye dersi verenler var.’ kaydını ilâve etmeden yazılarınıza hatime çekmek ruhumu şad etmez.”

Lâkin aziz üstâd, “bahse çıkışamayacağını anlayınca bâhisin şahsına hücum etmek bizde alelhusûs beyn’el-üdeba, pek cari bir kaide idi.” buyuran siz değil misiniz? Şüphesiz “idi”yi “dır”a tahvil etmeme müsaade edersiniz. Esasen ne beis var, “lisaniyat” ve “selikiyat” ilimlerinin müddealarını bir tarafa bırakarak bütün günahı ancak onlara istinattan ibaret olan Ali Canip’e hücum edenler arasında varsın “Tâmât” şâiri de olsun...

Aziz üstâd, bozuk bir havada kin ve gayz saçan fırtınaların önüne katılarak gâh yükselen, gâh alçalan şuh bir tayyare gibi seyredenleri manzaranın dehşetine rağmen meftun eden üslûbunuz, ah ne olurdu, şu haksızlığı beraber sürüklemeseydi, ben mi size güzel yazamıyor demişim, ben mi? On beş sene evvel teessüs eden “Edebiyat-ı Cedide”yi hatırlar hatırlamaz sizi yâd etmemek, sizin meftununuz olmamak, sizi sevmemek nankörlüktür. Daha dün Hak idarehanesinde Süleyman Nazif Beyefendi “Cenab Bey’le görüşmediniz mi, işim olmasaydı şimdi giderdik” dedikleri zaman hayâlen sizin zeki nazarlarınızı görüyordum. Boileau ile tanıştıktan sonra sanat perisinin yılanı bile zarifleştireceğine kani oldum, “lisan bir alet, heykeltıraş için mermer parçası gibi bir şeydir.” demek ki yok hacet; pek malûm. Fakat şunu beyana lüzum var ki ictimâî birer müessese olan lisanlar mensup oldukları kavimlerin yaşayışlarındaki tarzlara tâbidir; bendeniz bu on gün zarfında Rumeli’de, Anadolu’da bir lâmelif çevirdim; hâkim iken mahkûm yaşayan, masum iken zalim denilen zavallı Türklüğün omuzlarını çökerten gaflet yumruklarından kurtulamadığı bir anda, emin olunuz lisanî kapitülasyonlardan kurtulmak imkânı yoktur; fakat biliniz ki “Yeni Lisan”, Genç Kalemler’de değil, kavminin kutsiyetini tanımağa başlayan gençliğin ruhunda yaşıyor. Bunun tezahürlerini görmek arzusunda iseniz sizi de yetiştiren Tıp Fakültesi’nin, Darülfünûn’un bugünkü genç nâsiyelerine bakınız!..

Lâkin nelerden bahsediyorum, aziz üstâd memleket felâket uçurumlarına her dakika biraz daha yaklaşıyor ve her tarafta “lâkaydi” den başka bir şey görünmüyorken, evet bunlar oluyorken... Sizinle mübahase etmek, hak kazanmak kabil mi?..

Hürmetlerim, aziz üstâd...

Ali Canip
(Hak, S. 141, 20 Temmuz 1328/2 Ağustos 1912, s. 3.)

YENİ LİSAN⁹⁰

(Aşağıdaki makale İzmir Paket Gümrüğü Baş Kâtibi Necip Bey tarafından gönderilmiştir; bu münasebetle M. Nermi Beyle Necip Bey arasında ilmî bir mübahase başlayacağı tabî olmakla karilerimizin ehemmiyetle okumalarını tavsiye ederiz.)

⁹⁰ GKD, s. 543-545.

-M. Nermi Bey'e "Yeni Lisan İstilâsı Karşısında" unvanlı Genç Kalemler'in baştan başa kaplayan makalenizi, daha doğrusu, Yeni Lisan aleyhtarlarına karşı müdafaaamenizi zevk ve dikkatle okudum. Öteden beri lisana, hele dilimize dair ilmî esaslara istinaden yazılan makaleleri, istifade ettiğim için, hakikî bir merak ile takip ederim. Okumasından zevk duyduğum ve müstefit olduğum makalenizde Türkçeyi, Türkçe terkipleri, bilmünasebe Türkçe kelimeleri, aleyhtarlara karşı ilmî deliller dermeyanıyla müdafaa edişinizi, bu husustaki mütalâa ve fikirlerinizi takdirden başka yapacak bir şeyim yok ise de, yalnız Yeni Lisanın umdesini teşkil etmesi lâzım gelen terkip bahsinde birkaç noktada fikrim saplanmış olmakla sizden bu noktalar hakkında izahat istemeye ihtiyaç hissettim. Bana biraz karanlık, çarpık, yerinde değil gibi geldiler. İşte izahı cevabınızla bu noktalar aydınlanmış olur ki bu da gerek benim ve gerek herkes için istifadeyi muciptir. Ben meseleyi pek dalandırmamak için mezkûr noktalardan hassaten lisana taallûk edenler hakkında, neden ibaret oldukları görüleceği veçhile, tenvirde bulunmanızı istemekle iktifa edeceğim; şimdi evvelâ iliştiğim noktaları aynen geçireyim:

Genç Kalemler' in 232. sahifesinde "lisanın husule getirdiği ruhî itiyada gelince bunu yukarıda söylemiştik, eski lisan temin etmemişti, zaten. Çünkü ruhî itiyatta "ilk ana intibaları"nın dimağ üzerinde hakikî ve müessir tesirleri şuursuz -inconsient-bir hâlde amildir. Meselâ "Hasan kırmızı gülü kopardı "diyoruz değil mi? Burada "kırmızı gül" terkihi bize şuursuz bir hâlde hulûl eder. Çünkü itiyadın bütün hadiseleri bizim haberimiz olmaksızın hacis -spontane bir tarzda doğar. Hemen de hakikî bir teheccüs-automatisme psychologique-hâlinde faaliyetine devam eder. Hâlbuki "kırmızı gül" yerine" gül-i ahmer" der isek bu dimağ üzerine yumruk şiddetiyle iner.

Çünkü yabancı bir intiba vücuda getirecektir. Yeni Lisan ilk intibalardan tekevvün eden itiyatların şiddetli taraftarıdır..." diyorsunuz, bir az yukarıca söylemiştim; Türkçe terkiplerin kullanılmasında bir fikirdeyiz. Fakat terkiplerin kullanılması lehinde, ileri sürdüğünüz, olduğu gibi buraya geçirdiğim, fikir ve mütalâanız bana ne o kadar yerinde ve ne de yolunda görünüyor, belki pek yeni bir nazariyedir! Bununla beraber bunun (niçin)ini müsaadeleriyle, arz ve teşrih edeyim:

Buyuruluyor ki lisan insanda ruhî itiyat temin ediyor. Pekâlâ; eğer böyle ise eski lisanda bunu temin edecek istidat olmadığına göre biz bugün hakikaten böyle bir itiyattan mahrum mu sayılacağız ve mahrum muyuz? Az ve çok her kavimde bu itiyat husule gelmiş de, bizde mi husule gelmedi! Buna inanmam. Çünkü bir lisan-tabiriniz vechile-ruhî itiyat husûle getirdiğine konuştuğumuz dil de, bütün manasıyla hakikî ve diğer diller gibi bir dil olduğuna göre bizim de 'uhî itiyadımız temin edilmiş olmak lâzım gelir. Eski lisanı, bu itiyadı temin edememiş olmak itibarıyla, Yeni Lisan aleyhtarlarının gözünden düşürmek isterseniz, eski lisanın taraftarı olmadığım hâlde derim ki, bu delil ve nazariye ile olamaz. Görülüyor ki biz bu bahsettiğiniz ruhî itiyada lüzumu derecesinde malikiz. Eğer ruhî itiyadı husule getiren (tahrir lisanı veya yazı dili) olduğu gibi bir kanaate malik iseniz bu suretle konuşulan dilin daha önce vaki olan İntibalarımı göz önüne almamanız iktiza eder ki bunu yapamayacağımız, makalenizin muhtelif yerlerindeki mütalâa ve fikirlerinizden anlaşılır. Binaenaleyh ruhî idiyadı husule getirecek olan birinci derecede konuşulan dil olmak lâzım geldiğine ve yazı dili bizde umumiyete nazaran ikinci derecede bir ehemmiyeti haiz olmasına göre (eski lisan dediğiniz) yazı dilinin mutlak ve şamil bir surette ruhî itiyadı husule getirmemiş olduğundan bahsetmeniz, bence siz de teslim edersiniz ki o kadar musib ve mantikî değildir. Bir yazı dilinin kendisine has ruhî itiyatlar temin etmesi mühim

bir mebbas teşkil ederse de, makalenizde bu cihetin de göz önünde bulundurulmuş olduğuna hükmetmeye imkân yok, ben böyle görüyor ve düşünüyorum!

Sonra “Hasan kırmızı gülü kopardı” cümlesindeki “kırmızı gül” terkihi için bize şuursuz bir hâlde hulûl eder” buyuruyorsunuz. Bu hükmünüz beni hayli düşündürdü. Evvelâ terkihin şuursuz bir hâlde hulûlü onu biz söylediğimiz veya söylemek istediğimiz zaman mı, yoksa biz deyip de bir başkası işittiği zaman mı vaki oluyor. Bu terkihin kaili olmak ile samii olmak arasında bir fark olmak gerek! Bir cümleyi söyleyecek olduğum zaman, bana o terkipsiz olarak mı hulûl ediyor? Veyahut onu okuduğum veya işittiğim zaman mı vaki oluyor: Meselenin “ruhî” bir noktadan ehemmiyetine mebni yanlış anlaşmalara mahal kalmamak için bir iyi sözle tayin ve tahsis etmek lâzım gelirdi. Bundan başka bir şuursuzluk (Bunun yerine bilinemez dense de olur ya) bütün terkibe mi yoksa ayrıca ve bittazmîn hadlerine mi raci? Hadler yani “kırmızı” ile “gül”, mukaddimimizdeki nazariyeye göre ilk intiba ve binaenaleyh şuursuz amel olmaları haysiyetiyle şuursuzluk hadlere, ifadenizin sarahatine göre aslen terkibe raci olduğu anlaşılıyor. Şimdi şu kat’iyet karşısında artık âsârımızın bütün kelime ve terkipleri de şuursuz olarak âmil olunduğunu ve bunlara şuur lâhik olamayacağını kabul etmek iktiza ediyor. Öyle ki ben misalinizi alarak “Hasan” isminde birinin bir bahçeden bir kırmızı gül kopardığını alâkadar bir kimseye söyleyecek olursam bu terkip şuurdan mahrum veya şuurumun haricinde olarak hulûl edecek? Bu gibi ahvalde şuur işe karışmayacak, meram ve dikkat bir tarafa mı çekilecek? Biz ana dilimizle konuşurken “sâir fi’l-menâm” hâlinde mi veya ona yakın bir hâlde miyiz? Binaenaleyh hangi ruhî hadiseler şuurun şümulü çevresinde kalıyor? Şu terkihi ve emsalini söylemek isteyen ile bunlar şuurulluk zemininde telâkki olunmaya lâyük olmuyorlar mı? Böyle olmazsa bütün kelimelerin şuursuzluğun karanlığı, boşluğu içinde gömülerek ancak otomatik bir faaliyetle iş görmeye mahkûm olduklarını kabul etmek gibi bir mecburiyet karşısında bulunmuş oluruz. Acaba bu alelittlak böyle mi? Yahut bu babda takayütler, meseleler var mı: Hassaten “şuur” ve “şuursuzluk” neden ibarettir?

Bahsedilen “intiba”a gelince: Bu nasıl, ne mahiyette bir intibadır. Biz bununla meselâ “kırmızı” sözünü ilk işittiğimiz zaman zihnimize basılıvermiş olduğunu mu anlayacağız? Bu intiba da biraz zamana mı muhtaç? Bu sadece bir lâfza musavvit bir lâfız gibi mi, yoksa mahsûsat meşhudat diyeceğimiz birtakım tecrübeler, hâller ile müterafik bir surette mi vaki oluyor? O hâlde şuursuzluk, hakikat-i hâlde bu intibaların lâfzına mı, yahut bu lâfızların müteakabil olmaları, uyandırmaları lâzım geldiği suret ve fikirlere mi raci? Fikir ile lâfız arasında münasebet ve derecesi hakkında izaha girişmeye lüzum görmeyerek diyebilirim ki: Bence pek diri olan “kırmızı” lâfzının delâlet ve ifade ettiği rengin bende şüphesiz bir sureti var, fakat bendeki -inconsient-”bilinmez”in alt katlarında birikmiş öyle çeşitleri bulunabilir ki bunlar “bilinmez” unvaniyle yad olunabilirler; Bunlar “kırmızı” sözüne göre “bilinmez zemininde sayılamazlar mı? Biz misaliniz olan kırmızı ile medlûlünü veya onun delâlet ettiği bir sürü şahsî vicdanı veya şuursuz “bilinmez” hâlleri iki had itibar edersek burada şuursuzluk lâfzının kendisinden ziyade medlûl ve manasının hissesine isabet eder derdim!. Bu noktada kendimce daha ileri varmayı münasip görmeyerek fikir ve mütalâanızı anlamak isterim.

Bir de terkihin hulûlü meselesi var, bu nereden hulûl ediyor, inconsient’ten conscient e mi, yoksa aksine mi? İnsan bu cümle karşısında, müphemiyetinden dolayı duraklamıyor? Tasrih ve tavzihe pek lâyük bir fikir!

“Gül-i ahmer” terkinin dimağ üzerine yumruk şiddetiyle inmesinden bahsolunuyor. Eğer buna cidden kail iseniz, bu yabancı terekükplerin şimdiye kadar nasıl oluyor da dikiş tutturabildiklerine benim gibi taaccüp etmelisiniz! Hâlbuki hakikat ve tecrübe aksini gösteriyor. Çünkü bir çoğumuza yumruk şiddetiyle inen zavallı “kırmızı gül” gibi Türkçe terkipler olacak ki onları kullanmak cihetine yanaşmıyoruz. Dediğimiz gibi olsaydı, bu terkipler için bu zamanda mücahedelere mi lüzum kalırdı; bu nispetle bu kadar iptidaî ve müsellemlerle mi uğraşılacaktı? Demek oluyor ki biz o yumrukları duymuyoruz; ve duymayacağız. Niçin ve neden? Zira: Biz kelimeleri çocukluktan beri ezberliyor, belleyiyoruz. Mensup oldukları lisanlara göre ne tarz ve ne yolda birleşeceklerini de öğreniyoruz;

Bizde manası bilinmeyen elfazı öğrenmek için bir alışma var. Bu itiyat bize hayli yardımda bulunuyor. Meselâ âfitâb dediğimiz zaman “cihântâb”, “otomatik” bir tarzda kalemimize dolaşır; böyle binlerce kelime ve binlerce terkip var. Bunları papağan gibi kullanırız, yazarız. Bunlar iddianız ve vehile yumruk şiddetiyle inmez; bunları söyleriz, yazarız, okuruz, hem bol bol... Bunların vazifeleri bir fikir uyandırmak, insanı pek aranırca düşünmeye, mülâhazaya sevk etmek değildir ki anlaşılmaşıları biçimsiz bir yolda bir araya gelişleri bizi müteessir etsin. Bunlar daha ziyade bedî bir hüviyete maliktir. Şekil ve şemali ehemmiyetlidir. Zararları da o kadar büyüktür. İşte bunların vücuda getirdikleri yumruk indirmeyişlerinin psikolojik veya bedî sebebi bu, keşke indirdikleri yumrukları duya idik... Bunların ikinci intiba olmaları noktasından böyle yapmaları da mûcib-i münâkaşa ve tedkiktir. Bir çok yabancı kelime var ki: Bunların intiba yolu göz olduğu için bu babda ayrıca davranmak, düşünmek gerektir! Her hâlde bu cihette, halli kolay bir ihtilafımız var...

Şimdi şuraya kadar yazdığımı hulâsa ederek derim ki: Yeni Lisan ve Türkçenin ilk intibalarından tekevvün eden itiyadın şiddetle taraftarı olması ve bu babda ortaya sürülen delil ve mütalâa, burada ecnebî kelimeler veya terkipler aleyhinde cidden ne bir şey ifade ve ne de ispat etmiş oluyorlar; veyahut bana öyle geldi. “Şuursuzluk” ve “otomatizm” ve “itiyad”ın lisanla olan münasebeti meselesini ortaya atmakta ön ayak olduğunuz için de takdire şayansınız herhâlde beyan ve tayin ettiğim nikat hakkında usul altında ait olduğu ilim ve ilimler zemininde cevap verir, izahta bulunursanız memnun ve müstefit olurum.

İzmir, 5 Temmuz 1328

Mehmet Necip

(GK, S. 26, 24 Temmuz 1328/6 Eylül 1912 s.58-62.)

YENİ LİSAN⁹¹

-Üstat Muhterem Hayrettin Efendi'ye-

Şihâbın geçenki nüshasında “Edebiyatta Mahûf Dakikalar” unvanıyla ve bu defa eser-i hâme-i fazılâneleri olan “Tarih-i Edebiyat Dersleri”nin başında “Edebiyat-ı Cedide” aleyhinde ve “Yeni Lisan” lehinde iki makale-i üstâdâneleri manzûr-ı çeşm-i

⁹¹ Bu makale ilk defa bu çalışma ile Latin harflerine aktarılmıştır.

istifadem oldu; bununla beraber her iki makalenin de birçok noktaları “hakikat”e, hakâyık-ı tecribiye, fennîye ve ictimâfiyeye karşı zıt ve muhalif bir vaziyette buluyor.

Evvel emirde şunu söyleyeyim ki: Edebiyat başka, lisan-ı avam başkadır. Hissiyât-ı üdebâ başka, hissiyât-ı avam yine başkadır. Felsefe-i mütefekkirin başka, hikmetü'l-avam yine başkadır.

Hasılı miktarı pek mahdût olan erbâb-ı tefekkür ile bir cemiyetin, bir kavmin en çok kısmını teşkil eden avam beyninde vâsı' ve gayr-ı kabil-i takrîb beraber bir berzâh-ı efkâr ve ihtisas vardır. Bugün mektepler açmakla, tiyatrolarla kitaplar, gazetelerle bir halkın fikrin terfi' ve tenvire, hissiyatını ilâ ve tasfiyeye, ahlakını tezhibe çalışmak; ne kadar boş, gülünç saçma bir hareket ve binaenaleyh ne kadar ikamete, neticesizliğe mahkûm bir sa'y-ı batıl ise Yeni Lisan ile yani lisanı Türkçeleştirmek, sadeleştirmekle avamın, ekseriyet halkın seviye-i fikriye ve hissiyesinin ilâ ve irkâ edilebileceği zannında bulunmak; işte öyle tecrübeden, tarassuttan baîd bir mütalâ'a mahsulüdür. Çünkü bugün tarih-i tabiî, fizyoloji, psikoloji, antropoloji, tıp ve sosyoloji ile “eksperimantalizm”e muvafık olarak yazılmış olan romanlar; bize gösteriyor ki bir insanın elleri, ayakları, kalbi, ciğerleri, midesi gibi, ahlakı, hissiyatı, iradesi, tefekkürü, hasılı manevi addedilen her şeyi de uzvîdir, muâmelât-ı arziye ile uzviyette amîk bir tebdil ve tahvil husûle getirmek mümkün olmadığı gibi tezâhürât-ı uzviyeden başka bir şey olmayan ahlak ve hissiyâtın ani bir surette tahvil ve tağyiri de kat'a mümkün değildir. “Lisan”ın da bunlardan farkı yoktur. Evvelden beri lisanımızda Arabî'den, Farisî'den, ecnebîden birtakım kelimeler varsa bu kelimeleri birtakım üdebâ kendi keyiflerine tabi olarak ithal etmiş olmayıp belki bu kelimeler; bir mihânikîyet ve bir mübremiyet ihtiyaç ile lisana tedrici bir surette dahil olmuşlardır.

Evet: Bir vakitler; Türklerde ulûm ve fûnûn namına bir şey yokmuş, böyle bir yokluk o zamanki lisana Arabî'den, Farisî'den müsta'mil, gayrı müsta'mil birçok lûgatlar, ıstılahlar, tabirler doldurmuş, sınaî'-i lafziyye denilen oyuncakları revaçlandırmış ve bu sebeple Veysîlerin, Nergisîlerin edebiyatı husûle gelmiş görülüyor a! Bu adamların mel'abe-i elfâz ile iştigalleri; manasız, sebepsiz bir şey değildir; bunda icra-yı tesir ve cebriyet eden bir kuvvet vardır; o da o zaman ulûm ve fûnûnun mefkûdiyettir.

Şinasi ve Kemal devrinde memleketimiz; füyûzât-ı garbiyeden bir dereceye kadar istifadeye başlamasıyla bu devr-i elfâz-perestî kapanmış ve onun yerine his, fikir ve elfâzdan mahlût bir üslup kaim olmuştur. Naci mesleği ise evvelkinin şamil olduğu his ve elfâz unsurlarını biraz sadeleştirmek istemiştir. Yoksa Şahabettin Süleyman'a itbâen buyurduğunuz gibi bir “fitrat-ı edebiye” değildir.

Ondan sonra Edebiyat-ı Cedide zuhûr etti. Edebiyat-ı Cedide Fransa'da yeni zuhûr etmiş olan [realizm] ve [parnas] mesleklerinden ahz-ı feyz ettiğinden gerek his, gerek fikir ve gerek elfâz cihetinden şâyân-ı hayret bir feyz ve bereket, bir mebzuliyet ve tatlı bir yenilik gösterdi. Artık lisan-ı edebiyat, gerek ulûm ve fûnûna, gerek efkâr ve hissiyata pek güzel; pek belîğ bir tercüman oldu. Yalnız Edebiyat-ı Cedide müntesiplerinden bazılarının, ez cümle vefatıyla “Edebiyat- Cedide” mensubundan iken sonra “Fecr-i Atî”ci, daha sonra Yeni Lisancı olan Celal Sahir'in elfâz ve hissiyatta müfrit bir yenilik göstermek istemesi; Edebiyat-ı Cedide için bir şaibe olmuştur. Zât-ı âlinizin beyan buyurduğunuz veçhile Edebiyat-ı Cedide [kuş dili gibi, acemi dili gibi hepimize, hepimize bigâne kalacak] derecede garip, dehşet-engîz bir

muğlakiyet ile asla muttasıf olmamıştır, belki hissiyatın en nazik, en derin, en muavvec ihtizâzlarını hayatın en mudhik veya en feci tecelliyat ve tezahürat günagûnü tasvirde onun kadar muvaffakiyet gösteren hiçbir meslek gelmediğinden daima iftihâra hakkı vardır.

Siz arzu ediyorsunuz ki ne kadar asâr-ı edebiye vücuda getirirsek bunu milletin kâffe-i efradı ve kâffe-i sınıfı anlasın! Memurlar, tüccarlar sanatkârlar, çiftçiler, bakkallar, hamallara ilh bu eserlerin münderecâtını anlamakta düçâr-ı müşkilât olmasın! İşte bu mümkün değildir. Bizim gördüğümüz, bildiğimiz, kanunlarını anladığımız tabiat dahilinde böyle garip bir arzunun imkân-ı tatminine katiyen ihtimal yoktur. Evet; zat-ı âlinizin tasavvur ve ümit ettiğiniz veçhile bütün millete ait bir edebiyat olamaz. Bütün millete ait olursa ona edebiyat denmez. Lisan-ı avam denir ve yahut (Kongo) vadilerinde, Avustralya içerilerinde benim bu hükmümü tekzip edecek akvâm olabilir! İnsanlar yanında bu kadar sanat, bu kadar meslek bu kadar ilim vardır, bunların hiçbiri de bütün efrâd-ı millete şamil değildir, her birinin kendine mahsus, mahdût ve muayyen birtakım efrâd-ı ashâbı vardır; mesela: Tebabet bir ilimdir, niçin herkese şamil değildir? Saatçilik bir sanattır niçin herkes saatçi değildir? Ressamlık bir sanattır, niçin herkes resimle iştigâl etmez? İşte edebiyat da bunlar gibi bir fen veya bir sanat yahut bir meslektir; onun da kendine mahsus adımları, müştagilleri vardır; evet, bütün millete ait bir edebiyat; hiçbir kavimde yoktur eğer öyle olsaydı dünyada herkesin edip, herkesin şair olması lazım gelirdi! Bilakis üdebânın miktarı sayılıdır. Ve yahut böyle bir umumiyet var ise o da edebiyattan, ulûmdan, sınıyî'-i nefiseden mahrum olan akvam ve haşiyededir. Fransa'da, İngiltere'de, Almanya'da, Rusya'da üdebânın bütün eserlerini avamın okuyup anlamakta olduğu ve bu da milel mezkûrenin sâdeğî-i lisanından ileri geldiği hakkındaki sözleri, katiyen safsata ve mügalatadır. Olur a! Belki onlarda [ümme]lerin miktarı azalmıştır; bizim ekseri cahil hükümet memurlarımızın bir makale-i edebîye veya fennîyeyi asla anlamadan "anladım" diyerek okuyup gitmeleri kabilinden olarak onlarda da asar-ı üdebâyı okuyan bulunabilir, fakat anlayan? Asla! Ben karşıma çıkacak olan bütün safsataları sepeleyerek iddia ediyorum ki: Medenî milletlerin herhangisinde olursa olsun miktar-ı havas; kemiyet-i avamın yüzde biri nisbetinde bile bâliğ olamamış ve olamayacaktır. Bu iki unsur-ı ictimâîyenin tefekkürleri, tahassüsleri, meşguliyetleri başka olduğu gibi binnetice lisan ve tarz-ı ifadeleri de başkadır ve başka olmak lazım gelir. Çünkü tahayyül olunan vahdet-i lisanîyenin husûle gelmesine ihtiyacât-ı hayatiye ihtiyacât-ı ruhiye müsait değildir.

Buyuruyorsunuz ki: "Koskoca bir milleti birkaç şahsın keyfine kurban etmekten birkaç şahsı bir haletin keyfine kurban etsek daha âkılâne hareket etmiş olmaz mıyız?" Hayır! Koskoca bir milleti birkaç şahsın keyfine kurban etmeye yani manâ-yı maksuduyla o birkaç şahsın mertebe-i edebîyesine is'âde bir lüzum ve mübremiyet olmadığı gibi o birkaç şahsı da bir milletin keyfine kurban etmekte bir mana, bir sebeb-i makûl yoktur; çünkü ne milletin edebiyat öğrenmeye, hissiyat ve tefekkürât aleminde yaşamaya bir ihtiyaç ve arzusu vardır! Ne de üdebanın tamîm-i edebiyata mecburiyetleri! Edebiyata intisap etmek isteyen fert; ciddi, hakiki hiçbir manaya tesadüf etmeksizin ihrâz-ı muvaffakiyet eder, yoksa çalışmadan, uğraşmadan şöyle durup dururken, yazılan her eserin kendi seviye idrakine müzâyak olmasını talebe milletin asla hakkı yoktur. Siz milleti, umumî bu kadar ufak tefek ve hayatın en lüzumsuz teferruatına ait noktalarda düşünüp durduğunuz, ismini dilinizden

düşürmediğiniz halde o, sizin bu telaş ve endişenize, bu faidesiz ıstıraplarınıza karşı tamamen lakayt, tamamen camit, tamamen bi-haberdir.

Hülasa: Gençler ve zât-ı fâzılâneleri isterseniz bir “Yeni Lisan” vücuda getirebilirsiniz ve hiçbir kimse de bu hususta size mûmâna’at etmez. Fakat bununla gittikçe tekâmül ve tevsî’ etmekte olan Edebiyat-ı Cedide lisanı; cereyân-ı umumiye-i tabiatından, tarik-i müstakîm ve mukaveleden inhirâf ile dar, münhat, karanlık, kifayetsiz ve aynı zamanda soğuk ve tatsız bir vadiye giremez, girmek istese de sığmak mümkün olamaz. Lisanın cereyân-ı tabîi ve serbestini tevkif etmek isteyenlerin sa’y-ı gayr-ı mantikiyesini o müthiş seylâbe-i tekâmül; pâmâl edecek, yıkıp devirecektir. Lisan; kendi hayatına, uzviyetine -hatta pek naçiz olsun- lüzum ve iktizasî olan kelimeleri; başkalarının tasfiye-i arziye ve sathiyesiyle terk edivermeyeceği gibi kendi hayat ve uzviyetine lüzumu olmayan veya nizâm ve ahenk taazzuvuna tevafuk ve tetabuk edemeyen kelimeleri de yine tazyik ve icbâr harici ile asla ahzûkabl edemez. Yani bütün lisanlarda da “uzviyet”lerde olduğu gibi bir “istifâ-yı tabîi” vardır. Bir insanın gıdası meyanına tesmim edebilecek mevâd-ı ecnebiye ithal edileceğinde nasıl bağırsaklar, karaciğer, böbrekler, guded-i irkiyye ve guded-i luâbiyye onları bir an ikdâm-ı tard-ı ifrâğa çalışırsa uzviyet-i lisaniyede muhal sarf ve isti’ mâli bulunamayan faidesiz lûgat ve ta’birâtı öylece tard eder.

Yine bir insanın gıdası içinden vücudu elzem birtakım mevâdî çıkarmakla onun hayatı nasıl tehlikeye ilkâya edilmiş olur ve bundan dolayı o adam muhafaza-i hayatı için bir sevk tabîi yardımıyla mevâd-ı mezkûreyi ahz için nasıl kıvranırsa işte uzviyet-i lisaniyede hayatı için muktezi kelimelerin, terkiplerin -lisanı sadeleştirmek, tasfiye etmek bahanesiyle- kat’ ve ihrâcına karşı asla müsade etmez. Zira müsaade edecek olsa o vakit kendi hayatından eser kalmaz.

Hasılı lisan kendisinin devam-ı hayatını, mecra-ı teâlî ve tekâmülünü bizden daha iyi bilir, bizden daha iyi tayin eder.

Baki: Olunca samimiyet vicdanımla ihtirâmat-ı faikâmı takdime müsâraat eylerim efendim.

Naci Fikret
(Şihâb Dergisi, nr.7, tarihsiz, s.73-76 /HTU: 48-50)

MESLEĞİMİZ VE YENİ LİSAN...⁹²

Bugün memleketimizin şübbân-ı münevverü’l-efkârı tarafından Fikret–Halit Ziya terakki ve tekâmül devresinin nevvar, kamaştırıcı şû’lelerini söndürmek, boğmak üzere sedîr-i sanat-ı kelâma oturarak dört seneden beri Osmanlı edebiyatını, meziyeti bihakkın idrâk edilmemiş o sanat-ı fûsun– râzi mağrur bir takallüsle bükülmüş sönük, lekedâr avuçları arasında bir mel’abe-i şöhrat şekline koyan “Fecr-i Âti” aleyhinde kabaran tufân-ı hücum ve itirâzı biz de haklı buluyoruz. Hakikaten öyledir memleketimizin ilk neşve-i meşrutiyetle mest olduğu bir zamanda derhal teşekkül

⁹² Bu makale ilk defa bu çalışma ile Latin harflerine aktarılmıştır.

eden “Fecr-i Âti”den yalnız bir şey bekleniyor, yalnız bir şey ümit ediliyordu: Memlekette edebî, ictimâî bir inkılâp yapmak.

Pek mu’lim bir surette sukût eden “Fecr-i Âti” kitlesinin dört senelik hayat-ı edebîyesi zamanında böyle bir inkılâbı yapıp yapamadığını başka bir makalenin lafzı mesâidesine bırakarak “Fecr-i Âti’ye” karşı ilk râyet isyanı kaldıran “Genç Kalemler, ve Türk Yurdu” ve daha doğrusu “Yeni Lisan” ideâlinden bir nebze edeceğiz:

Tarih-i edebiyat-ı Osmanîye tedkik edilecek olursa görülür ki her nesil kendinden evvel gelen nesil lisanının daha sadeleşmiş sûretini isti’âm etmiştir. Nevmet bugün Nef’î’nin bir gazeliyle Cenab’ın “Yakazât-ı Leyliyye”si kıyas edilsin görülür ki zaman edebiyat üzerinde de hatırı sayılır tahviller husûle getirmiştir. Edebiyat-ı Cedide’yi istihlâf eden “Fecri Âti” Edebiyat-ı Cedide cereyanını sade bir mecraya dökerek iken heyhat ki pek muğlak, meçhul bir yola saptırttı, Fransa’dan, meflûc, çirkin Avrupayen bu meflûc, çirkin muhitinden isti’âne etti kurnaz bir intihalcilikle bize Belçika’yı okudu... İşte Yeni Lisan “Fecri Âti”nin sanatı uçuruma götüren siyah cereyanının önüne siyah bir sed çekmek istiyor ve çekti “Yeni Lisan” Türk lisanını tabî’î bulunmayan faidesiz bid’atlardan, çirkin cereyanlardan kurtarmak istiyor, lisanımızı terkip belîyesinden sıyırmak, millî bir cereyana susmak arzu ediyor... Bunu, bu ulvî maksadı memleketimizin hayat-ı istikbâli namına atılmış bir hatve-i ta’âlî ve tekâmülû sayar ve müteşebbislerini şâyan-ı takdir görmekle beraber bademâ bizde bu kutsî emelin, refika-i gayreti altında çırpıntılar içinde bulunacağımızı ümit ederiz.

Evet “Şihâb’ın” bundan sonra “Yeni Lisan” mesleğini terviç ve yalnız o büyük gayeyi takip edeceği ve Yeni Lisan’ın maksat ve gayesini ileride bu sütunlarda birer birer izâh edeceğimizi beyan eder ve bundan dolayı bademâ Şihâb’a gönderilecek eş’âr ve makalâtın “Yeni Lisan” tarzında yazılmış olmasını talep eyleriz.

Şihâb

(Şihâb,tarihsiz. S.7, s.79-80 /HTU: 51-52)

AÇIK MEKTUPLAR⁹³

Ali Canip Bey’e

Sizinle münazara hoşuma gidiyor. Zira görüyorum ki mübâhesede istihzâdan başka bir şeye ehemmiyet vermiyorsunuz. Demek ki evvela zeki bir gençsiniz; saniyen bizde münâkaşat-ı edebîyenin sizce kıymeti malumdur. Rub’ asırdan mütecâviz bir zamandan beri takip ettiğim mücâdelât-ı kalemiyemizde hassa-i fekâheden başka şâyân-ı kayd bir netice görmedim. Bizde iki bedbaht bir fikir ve lisan faslını karıştırmaya karar verdi mi, evvel be evvel sazlar küfür perdesinden akorde edilir; badehu iki mübâhis-i mütekâbilen biri diğesinde niyyât-ı hüsmeden bir zerre bulunmadığına iman edecektir. Mevzû-ı münazara her ne olursa olsun programın ruhu şu olacak: İstihkâr-ı muhatap!... Muarıza devam ettiği müddetçe vazife 1:5 sütunluk

⁹³ Bu makale ilk defa bu çalışma ile Latin harflerine aktarılmıştır.

tezyifnameler ihzar etmektir. Muterizimizi fikren ve ahlaken ne kadar küçük gösterebilirsek o kadar izhâr-ı fazl ve kemâl etmiş oluruz. Tabî'îdir ki istihkar istihkarı davet eder ve iki taraf pertev-sûzla yekdiğerinin teherri-i şevâib ve muayyebine başlar. Artık mubahese ikinci devrine girmiştir. Bâdezin bütün maharetimizi iki manalı ve sehlü'l-te'vîl cümlelerle hasmımızı sûzan altına düşürmeye ve biçarenin şan ve şöhreti şükûfe-i şüpheden daima tayeran eden büy-ı müstekrehle taffün etmeye sarf ederiz. Öyle cümleler ararız ki her biri velûd bir fâhişe-i tezvîrat olsun. Karîlere feyyaz bir maraz-ı iftira telkih edebilecek kutrât-ı ibhâma ihtiyacımız vardır; can kulağıyla meşâcirimizi dinleyen ashâb-ı zevk-i leim sebû-yı tecessüsünü doldurmak azmiyle her çirkabe el atacağız: münakaşaları, bahusus edebî münakaşaları avam onun için sever ki tarafının mevcut süprüntülerini ortaya döker, mevcut olmayanlarının da ricasını işmam eder. Mübâhese bu tabakaya su'ud edince tarafın artık birer bedmest midâd olur: Atarlar küfrü, atarlar küfrü!.. Artık münazırların reyince mantık Aristalis'in [Aristoteles] öptürdüğü bir şarlatanlıktır; kıyasatın artık kin ve tehevürden başka nikât-ı istinâdı kalmaz. Bereket versin ki arefe-i memnuniyet hulûl etmiş bulunur. Filhakika bir iki gün sonra hükümetin müdahale-i tanzifiyesiyle müşâtemeye nihayet verilir. Bir sınıf karîyyenin emel ve intizarı hilâfına olarak...

Esnâ-yı münazarada mevzu öyle değışir, öyle değışir ki mesela cevâbü'l-cevâbı okuyan, eğer iki evvelki makaleden bîhaberse, neye dair mübahese edildiğini anlayamaz. Farz edelim ki virgül üzerine bir mübahese açıldı. -“virgül üzerine mübâhese açılır mı?” demeyiniz. Bizde virgülün aylarca mübâheseye tahammülü vardır. Ya rabbi, ne tahammül!- Üçüncü veya dördüncü makalenizde artık virgülün bir kerecik olsun zikri bile sebk etmez. Zavallı, bir yığın kül altında kalmış kıvılcım gibi alelterdîc-i nazardan nihan olur ve bir gün hissedersiniz ki kül bile buz kadar soğumuştur. Dikkat ettim, mübahese alelekser genç ruhları terviç ediyor; sebebi şu olacak: üdebâ-yı Osmaniyece mutekadâtandır ki kendi abide-i şanına en metin temel ancak bir başkasının enkaz şerefinden istihzar olunabilir. Yine dikkat ettim, münazara bizde bir setre-i ikamettir: Ancak en zürriyetsiz, en çürük, en kof meslektaşlarımızın iktidarı bir şekli-i itirâz alarak sık sık meydan-ı matbuatı kokutuyor.

Bütün bu izahatı verdikten sonra artık bir âşık-ı münâzara olmadığını tasrihe lüzum görmem. Maa'haza sizinle şakalaşmakta, eğer arzu ederseniz devam edeceğim. Maşallah, hiçbir latifeyi cevapsız bırakmıyorsunuz, hem de ağırlığınızdan hiçbir şey feda etmeyerek... Benim müvâcehe-i tebessümümde siz yine bir şehriyâr-ı ciddiyet olmakta ısrar edebilirsiniz. Muhassala gelince, sanıyorum ki hiffetim sût-terbiyemden ziyade cehlinden mütevellittir. Malûm-ı irfânenezdir ki cahil biraz ağzı açık ve sırtkan olur. Semaya mavidir diye, yaprağa yeşildir diye hiddetlenmek caiz olmadığı gibi cahile de gülüyor diye kızılmaz. Bahusus böyle münasebetlerle mesâil-i devlet ve milletten bahse azla mehil yoktur. Bendenizin lakaytlığımı, hiffet-i telakkiyatımı filanı yad ve ta'dât ederken memleketin tehlikede olduğunu niçin ihtara lüzum hissettiniz, bir türlü anlayamadım.

Aziz evladım bizim gibi fukâra-yı dimağ ağlasa devlete ne faide, gülse millete ne zarar? Benim gibilerin hayatta başlıca çare-i tesliyeti bir nebze alaydı. Zatınız benim cehlîmle, lakaytlığımla eğlenirken ne olur ben de sizin ilm ü takayyüdünüze tebessüm edivereyim!... Neyleyim, azizim, ben gözüm semaya münatif oldukça az çok şair ve mütefekkirim; fakat zemine iade-i nigâh eder etmez göğsümde muânid bir feyezân-ı kahkaha duyarım ve öyle sanıyorum ki eğer gülmesem arzı anlamamış olacağım! Düşününüz, birer birer hepimizi bel'edecek bu nankör ve meş'ûm toprağa

kahkaha-i istihfaftan başka ne lâyıktır? Birakınız, rica ederim. Birkaç hande ile muhîti ruhum biraz süslensin... Birimiz teokrit, diğërimiz demokrit olalım: Hayatın can sıkıcı ittîrâdını kırmış oluruz. Hep beraber somurtalım da vatani bir büyük matem haneye mi çevirelim?... Biri ağlar, biri güler: İşte insaniyetin manzara-i tabî'yesi... İttifakı pekâlâ anlarım, fakat birlikte suratı asmak için değıl! Hamdullah Suphi Bey torunumuz da -Cenabı Hak her kuluna bir şey lütfeder, bana da bereket-i ahfâd ihsan buyurmuş!- Gülünmemek lazım gelen şeylere güldüğüm için memnun olmuyor. Halbuki biraz derin düşünse beni takdir etmesi lazım gelir; değıl mi ya alelade gülünecek şeye herkes güler: bunda ne maharet var? Marifet bermutâd gülünmeyen şeylerde yeni yeni gülünecek cihetler keşfetmekte değıl midir?..

Nûr-ı aynım Canip Bey, siz Hamdullah Suphi Bey'e bakmayınız; inanınız ki her şeye gülünebilir, şu kadar var ki ölçüsüz gülmemeli... Tebessüm, hande, kahkaha, bunları iyi veznetmek şartıyla istediğiniz hedefe savurabilirsiniz. Gülmek hıfzıssıhhaya ve binaenaleyh esas-ı ahlâka muvafıktır. Dahhâk bittabi olmayanlara ve ez an cümle Hamdullah Suphi Bey'e sözüm yok. Fakat bendeniz, pek ciddi arz ediyorum, mudhikat olmasa çoktan beri can sıkıntısından helâk olmuş olurdum!... İtikadımca insan bir hayvan-ı dâhik ve mudhiktir. Ben emr-i istihzaya kendimle eğlenerek başladım. Ah, bunu herkes yapabilse.. İnsan hayalen biraz yukarıya çekilip de aşağıda bıraktığı hüviyetine bakınca ne müstesna ahdâf-ı istihza keşfeder. Fakat bu her babayığidin kârı değıldir. Diğëer cihetten: "Lakaydiyûndanım!" deyişim de zât-ı zekâvet-mendânenizi tedhiş etmesin. Takayyüdü istemeyişim umûr-ı fikriyede isabet ve hakikat henüz takarrür etmediğini anladığım içindir. Hak hangi şeyhtedir, bilmiyorum ki bir dergâha intisap edeyim. Görüyorum ki mezheb-i nisâiyyun bir hata, meslek-i ricâliyyun diğëer hata: ikisine de birer tepme atıp geçiyorum. Yine mesela "Bergson"u dinlerken: "Herif doğru söylüyor!" diyorum; "Buhner"i okurken: "Herifin dedikleri doğru!" diyorum: Halbuki birinin beyaz dediğine ötekinin siyah dediğı aklıma gelince hiçbirinin müridi olmamaya karar veriyorum. İşte benim kayıtsızlıklarım...

Bir de iki fiske arasında "Tâmât"ı ihtar buyuruyorsunuz. Çocukluğumda doldurduğum bu defter bîmanayı zaten unutmamıştım ki... Bu mecmuayı tabî' ve neşrettirdiğimden dolayı nadim de değılim. Zira bir gün bir "müntehabât-ı türrehât" neşr olunursa oraya girmek için işime ancak "Tâmât" yarayacaktır! Şimdi biraz da lisan bahsine dair konuşalım: Bizim üslubumuz ki "Enderun argosu" diyorsunuz, döne dolaşa muhalif-i hamiyet bile oldu. Öyle mi? Gerek sizin ve gerek meslektaşlarınızın makalelerinde ima edildi ki "Yeni Lisan"ın bâ'is-i tevellüdü büyük bir mefkûre-i millîye imiş... Azizim. Memleketimizi ben de severim. Fakat icabât-ı siyasiyeye göre lisanımızı çirkinletmeye aklım ermez. Zira bilirim ki Osmanlılığın herhangi bir cüzünden nez'-i melâhatle kazanılacak şey bir muzafferiyet-i hakikiye değıldir.

Düşman içecek korkusuyla nehirlerimizi zehirlemek yahut dost güzergâhıdır diyerek evlerimizi yıkmak, bunlar hep bir kapıya çıkan ayvaz kasap hesaplarıdır ki Türkistan Çin'i de anlaşılın kastıyla dilimizi cascavlak bırakmayı da o hesapta ithâle mecburum.

Taşkent ve Semerkant'taki Türklerle yeni bir rabıta akdetmek yahut rişte-i mevcudu kuvvetlendirmek mi istiyoruz? Aramızda alâik-i ticariye tesisine çalışalım. Türkiye ile Türkistan arasında bir cereyan-ı nukût ve mahsulat hasıl olsun... Sadâ-yı münâfi' -muğlak, vâzıh, Arabî, İrani, Enderun argosu- her ne getirirse getirsin, daima

ahenkât ve dîlnüvâzdır. Ve her yerde anlaşılır... Kaşgar ile İstanbul arasında yollanacak kerbanlar, işte ancak bu zî-ruh ve müteharrik-i tarik-i menfaat üzerinde teşyit-i uhuvvet mümkün olur. Biz lisanımızı istediğimiz kadar başkalarının anlayacağı şekle koyalım, eğer içerisinde dişe dokunacak bir şey olmazsa nesr-i harâbemize hiç kimse iltifat etmez. Emin olunuz, bugün Türkçe bilen Avrupalılar arasında bir Muallim Vamberi mukabil hiç olmazsa yüz ticaret komisyoncusu göreceksiniz. Bu istatistik Kırım'a da Buhara'ya da Azerbaycan'a da tatbik olunabilir. Lisan bir memleketten ötekine, hatta bir kardeşten diğerine yalnız güzel edebiyat ve müşfik hissiyat taşımış, yalnız böyle şeylerin vasıta-i nakliyesi olmuş olsaydı çoktan beri kelimat kurumu, lakırdı katarı tatil-i hareket etmişti! Dillerin vazife-i hissiye ve edebîyesi ancak pek izafi olabilir; ecdâd-ı ibtidâiyemizin yek-hicâ eninleri gibi bugünkü lehçelerde bahusus bir vasıta-i ahz ve itâdır.

Tecrübesi kolay: Kaşgar'a birer mektup gönderelim. Siz "Yeni Lisan" ile Türklerin uhuvvet azliyesinden mesâil-i ırk ve demden, mefkûre-i millîyeden filandan bahs ediniz; nem mahûd Enderun argosuyla mühimce bir çay siparişi yapayım.. Bakalım, oradaki kardeşlerimiz hangimizi daha iyi anlayacak!

Dudak hareketi veya kalem sariri işime yararsa dinlerim, herkes de az çok böyledir. Aksini ummayınız. Afrika'ya, kabail-i vahşîyye nezdine giden misyonerleri düşününüz; el sine-i zenciyyeden bir kelime bilmedikleri halde pantomima ile zavallı siyahların ruhlarını, imanlarını, mabûdlarını değiştiriyorlar; çünkü her işmizânın bir avuç boncuk, bir demet tüy yahut bir kutu şeker gibi bir müfessir-i beligi var! Papas Efendi dilindeki elfâz ile değil, çantasındaki tuhaf ve tarâifle çelipayı anbos göğüslere asıyor.. Eşek bile bolca arpa ile beraber verilince Hamse-i Nergisi'yi biraz anlamağa başlar!

Aziz yavrum, evhama kapılıp da dilimizin tenkis-i melahati cihetine gitmeyiniz: Bugün bu ricayı ben ediyorum. Afâk-ı istikbal çocuklarımızın kulaklarında aks ve tekrar edecek...

Bütün ef'al-i beşeriyye kanun-i menafie tâbidir, lehv ü lu'be zühd ü ibadete varıncaya kadar... Ucunda vaad-i firdevs olmasa kim nafîle namazı kılardı!

İşte bu günlük bu kadar... Siz de söyleyin. Yine cevapsız kalmazsınız. Bu ihtilâf-ı efkâr ve hissiyat, itikadımca mahz-ı nimettir, banen şart ki ifade edilirken kaşlar çatılmasın!

Cenap Şahabettin
(Şehbâl, C4. S. 61, S.242-243, 15 Eylül 1328/28 Eylül 1912, s. 2-3)

CENAP ŞAHABEDDİN BEY'E...⁹⁴

Aziz Üstâd,

Şehbal'in son numarasındaki makalenizi okudum, bendenizi yeniden münazaraya davet buyuruyorsunuz, peki efendim:

⁹⁴ GKD, s. 559-562.

Sizi temin ederim, katiyen kaşlarımı çatmayacağım; çünkü irşat ettiniz. Epeyce marifet sahibi olduğumu anladım: Makalenizde öyle gülünecek yerler keşfettim ki... Hiç tereddüt buyurmayınız, mevzuunu, “tebessüm, hande, kakhaha” diye hulâsa ettiğiniz yeni ilminizin nükteli prensiplerinden biri de şu satırlarınız olsun:

“Marifet bermutad gülünmeyecek şeylerde yeni yeni gülünecek cihetler keşfetmektir!..”. Korkmayınız, Diran Kelekyan Efendi, “Cenap Bey bana rakip oldu...” diye endişeye düşmez...

Fakat pek ziyade meşgulsünüz aziz üstâd... Bir taraftan “insan bir hayvan-ı dâhik ü mudhiktir” diyerek yeni isagohunuzu tespit ederken, demek öte taraftan da “müntehabat-ı türrehat” tertibiyle uğraşıyorsunuz; bir de Yeni Lisan’a dair makalelerinizi toplamak arzusuna düşerseniz âdeta yorulacaksınız efendim. Zaten “Hak hangi şeyhtedir, bilmiyorum ki bir dergâha intisap edeyim” buyuruşunuza bakılırsa henüz pirinizi aramakla meşgul olduğunuz anlaşılıyor; tıpkı Diyojen’in fenerle insan araması gibi.. Allah yolunuzu açık etsin, inşallah bize benzemezsiniz, “Ruhî-i Bağdadî”nin ruhaniyeti ile pirinizi bulursunuz, biz iki senedir, esastan ayrılmaz bir Yeni Lisan muarızı aradık, bulamadık. Son günlerde zatiâlinizle müşerref olduk, arkadaşlarımı bilmem, bendeniz boş kalabildiğim dakikaların bir kısmını makalelerinize tahsis ediyorum.

Buyuruyorsunuz ki, “tebessüm, hande, kakhaha, bunları iyi vezn etmek şartıyla istediğiniz hedefe savurabilirsiniz.” Yakup Kadri Bey oğlunuz bir, bir buçuk sene evvelki müddealarına kendi kalemiyle kara bir çizgi çekerken bir arkadaş Genç Kalemler’de cevap veriyordu, bendeniz yalnız tebessüm ettim. Sonra Şahabettin Süleyman Bey, onun “hamakat” isnat ettiği Yeni Lisan mürevviçleri arasına kendisinin de dahil olduğunu fark edemedi, bilâkis bize darıldı, bu sefer hepimiz hande ile mukabele ettik. Nihayet muhtelif meslek sahipleri görüldü: nisaiyyun, ricaliyyun ilh... Bir gün işittim ki bu zümreye bir de sulhiyyun katılmış. Muhitimize mevsimsiz çiçekler hediye eden Mehmet Rauf Bey’in Yeni Lisan’ı istihfaf edişini ne kadar tabii buldum ise bunları da öyle telâkki ettim. Bilmem nasıl oldu, sulhiyyundan birinin - tıpkı eski esnaf kâhyaları gibi!- zorbalıkla lisan bahislerini kendi keyfine tâbi tutmak istediğini duydum. İşte yalnız burada “Ayol lisaniyat meseleleri yeşil masa başında hal edilmez!” diyen arkadaşımın kakhahalarına iştirak etmedim. “Cinî”nin maceralarını dinliyor gibi dudak büktüm... Bilmem hareketim yanlış mı? Çünkü aziz üstâd, o zatın tarizleri pek somurtkandı; sizi bir noktada ikaz etmek isterim, “Dahhak’ı bi’t-tab” olmayanları gösteren ihσαιyat cetvelinizden lütfen Hamdullah Suphi Bey’in ismini siliniz, kendisiyle tanışırız, zarif ve şen bir gençtir, o cetvele “Revafizü’l-Edeb” muharririni kayd buyurunuz ki Fuzûlî tehevürleriyle sanat ve edebiyat meydanını toz duman etti.

Hamdullah Suphi Bey dedim de aklıma geldi, geçenlerde kendisinden bir mektup aldım, biraz size de taallûku olmak münasebetiyle bazı yerlerini şuraya geçiriyorum:

“...Servet-i Fünûn’da son zamanlarda ‘İstanbul Akşamı’ diye bir manzume neşretmiştim. Bu manzumeyi iltizam ederek sizin şartlarınız dahilinde yazdım, hatta onu heyetinize tuhfe etmiştim. Fakat Servet-i Fünûn size ait olan satırı çıkarmakta bir fâide görmüş: Bu vesile ile size düşündürecek bir iki şey arz edeceğim... O manzumeyi aleyhinizde olan arkadaşlarım pek beğenmiş ve benim Arabî ve Farisî edat, terkip ve

cem kullanmamağa ihtimam ettiğimi asla anlamamışlardı. Okuyanlardan hiçbiri bunda bir başkalık hissetmediler. Ben zatî tecrübemle biliyorum ki istediklerinizin yapılması lisana güzelliğinden bir şey kaybettirmeyecek, bunun tamamıyla zıddı olarak şeffaflık ve vuzuh bahşedecektir. Halide Hanım'ın nesirlerinde bulduğumuz cıyadet ve sabah tazeliği ancak eski itiyatları üzerinde sıcak bir yastıkta uyur gibi gafil duranların noksanıyla bizi tedhiş ettikleri şeyin yokluğundan hâsıl olma bir husûsiyet, bir güzelliştir. Yakup Kadri Bey, “Harâb Mâbedler” hakkında benimle vâki olan bir mükâlemesinde aynı şeyi müşahede etmiş ve bunu ehemmiyetle bana söylemişti. Benim buna dair söylemek istediğim küçük bir mütalâa var:

Cenap Şahabettin bir gün “haddizatında” yerine “zatının haddinde” demek pek garip olduğunu söylüyor ve gülüyordu. Buna dikkat ediniz. Pek me'nus olduğumuz bir tabiri değiştirmek fena bir tesir hâsıl ediyor. Bu cümleden olarak “nazarıdikkat” yerine “dikkat nazarı” demek mutlaka takip edilen maksat için bir fenalık teşkil eder. Meselâ Cenap Bey'e verdiğim cevapta “haddizatında” yerine “aslında” demek mümkün olacağını söyledim. “Dikkat nazarı” yerine “dikkatinize arz ederim” demek müreccahtır. Ben bu fikirle diyorum ki Arabî ve Fârisî terkiple cemler yerine daima lisanımızda menus olan mukabillerini bulmak tercih edilmeli. “Tafsilât vereceğim” demek icap ettiği vakit “Tafsiller vereceğim” demek zevksizlik, kabalıktır. Bunun yerine “Tafsil edeceğim” demek daha iyi olmaz mı?

Yanınızda size zahir olarak Yeni Lisancıların en büyüğü zaman var. O size her gün biraz daha hak verecek, eski kaideleri müdafaa edenler, kendi şöhretlerini, kendi sanatlarını müdafaa ediyorlar. Düşünceleri bundan ibarettir...

Aziz üstâd, bir taraftan “umûr-ı fikriyede isabet ve hakikat henüz takarrur etmediğini” söylerken öte taraftan “evhama kapılıp da dilimizin tenkis-i melâhati cihetine gitmeyiniz” diye emir buyurarak tezada düşmeyiniz! Görüyorsunuz ki sizden pek başka türlü düşünenler var. Devr-i kehâyimin iddiasına bakılırsa fert hatta fikirlerinde bile serbest değildir, ben buna Süleyman Nazif Beyefendi ile bu sefer görüşürken kani oldum. Bize pek çok zekâlar yetiştiren Diyarbakır'ın bu Türk ve mefkûreci evlâdı dediler ki “Canip, hayatımdan daha mukaddes bildiğim vasf-ı terkiplerime bugünden itibaren veda ediyorum. Fakat bunu sizin tesiriniz altında yaptığımıza kail olmayınız...” Biz zaten buna kail olamazdık. Nitekim biz de lisanımızdaki kapitülasyonları hiç kimsenin tesiri altında atmamak istemedik. Rübâb-ı Şikeste şairinin asla hoşlanmadığı bombalar Türklüğün kalbinde cerihalar açtıkça, Makedonya ovaları kızıl kana boyandıkça, Türk hâkimliğini yıkmak isteyen kulların her gün yeni bir cinayetini gördükçe milliyetçiliğimizin kuvvetlendiğini hissettik... O zaman karşımıza bir Türk güneşi doğdu... Bu güneşin artık her tarafta tutmağa başlayan Türk ocaklarını aydınlatan ışıkları velev ki muvakkaten olsun, zeki nazarlarımıza isabet etse -ah bu kabil olsa!- emin olunuz Yeni Lisan'dan bu kadar ürkmeyiniz zavallı üstâd...

Ne diyorsunuz, “Kaşgar'a bir mektup gönderelim, siz Yeni Lisan ile Türklerin uhuvvet-i ezeliyesinden, mesaîl-i ırk ü demden, mefkûre-i milliyeden, filândan bahsediniz, ben mahud Enderun argosuyla mühimce bir çay siparişi yapayım. Bakalım aralarındaki kardeşlerimiz daha iyi anlayacak.” mı buyuruyorsunuz, şüphesiz ne istesenez derhal yollarlar: Çay, afyon, her şey... Fakat bilseler ki siz “Nordau”n teşrih ettiği Avrupa'da tahsil eden ve bugün vatandaşlarına “bütün ef'al-i beşeriye kanun-i

menafie tâbidir.” diye eskimez bir nasihat veren mütefekkirsiniz, uzun kollu hırkalarının yenlerine birkaç damla gözyaşı gizlerler...

Bilemezler; çünkü henüz cahildirler, henüz idrak edemezler ki zatiâliniz “Epicuros”ün sadık bir müridisiniz... Fakat hiç olmazsa siz biliniz ki orada ve Hint’ten uzak kalmış on sekiz milyon Türk, Çin’in bugünkü emanetçi idaresine ateşler saçmak için yalnız küçük bir kıvılcım istiyor...

Büyük Hamîd’imiz birkaç ay evvel Süleyman Nazîf Beyefendi’ye gönderdikleri bir mektupta “Yeni Lisan”ı soruyorlardı. Kendileriyle müşerref olmuş olsaydım diyecektim ki Yeni Lisan’ın izleri sizin “Makber”inizdedir. Sizden biraz sonra gelenler “Albalat”nın nasihatlarını yanlış telâkki ettiler. Enderun argosunu Fransız lisanı gibi tabî bir ictimâî müessese sandılar. Nergisî’ye, Veysi’ye bizim klâsiklerimiz dediler, üslûplarına kuvvetli bir mecra vermek için işe onlardan başlamak istediler; o zaman bütün sizin yıktığımız abur cubur şeyler, cinaslar, kalpler daha birçok lâfız şaklabanlıkları meydan aldı. Yeni Lisancılar bu müthiş irtica’ya tahammül edemediler, Türk lisanının selikasını -zamanla biraz daha düzelterek- sizin açtığınız mecradan akıtmak istiyorlar, bütün gayretleri bu noktadadır.”

Mübahesemiz yine ciddî bir şekle girecek ve şüphesiz bundan hoşlanmayacaksınız, arzusundan dışarı çıkmayayım:

Siz tipik Gabriel Seailles gibi dehanın bir mevhibe olmadığına fâiksiniz. Evet edebiyat tarihimizi tedkik etim, bir Nedîm, bir de siz bu itikattasınız, şüphesiz onu benden iyi tanırırsınız. Görüldüğü kadar hassas değildir, fakat zekidir, işte zeki olmasıdır ki “tebessüme renk”, “taze dem-bestelik” verir, sanattaki güzelliğin mühim bir unsurunu yeniliğe bahşettiği hareket sayesinde şairleşir. Siz de böylesiniz. Zekânızın kuvveti sayesinde “handeler”i, “birer pembe buse”ye tebdil ederek “leb-i mahabbete karşı rica” etti. Fakat ne olur aziz üstâd, yine Seailles gibi “fikirlerin hayatı takip ettiği”ne biraz inansanız, yirminci asrın orta yerinde hiç olmazsa ilk padişahlarımızın ateş-i muzafferiyetindeki şiddettir ki henüz Franklin Timur’la habs-ı saikayı düşünmeden evvel -Yıldırım’ın Timur elinde esaretini ve milletin ta’âb içinde nehafetini intac etti.” kabilinden tuhafılıklara nihayet vermiş olursunuz. Azıcık “hayatın güzelliği”ni takdir eden “Gregh”le beraber “İnsan olalım!” diye bağırsak, Enderun argosu, elimize bir daha geçmemek üzere gider ama zekânızın bereketli mahsullerinden bilmem zarar eder misiniz? Onun dediklerinde de -velev ki sizin nazarınızda pek uçucu kaçıcı olsun- bir hakikat var: Gerek parnasiyenlerin, gerek simbolistlerin en büyük noksanı sanatı insanlıktan ayrı bir şey telâkki etmeleri değil midir? Her edip nihayet bir baba, bir oğul, bir âşık, bir bilmem ne, hulâsa bir adamdan başka bir şey midir? Ruhumuzun tamamiyetini tahlil etmeden zekâmızı kelimelerin sathında dolaştırırsak belki Sünbülzâde’nin ruhu şad olur, fakat sizin Bergson’un izah ettiği “intuition: hads” ten hiçbir şeyi tecelli ettiremeyiz. Ben eskiden bir Cenap tanırdım ki büyük bir akşamı yalnız bir mısra ile anlatırdı:

Her şey sükût ile bakar ufkun likasına!

Bugün yine bir Cenap var; fakat şimdiki Cenap sade “safsatayı ezhar-ı belâgatle süsleyerek uyun-ı umumiyeyi kamaştırmak o kadar kolaydır ki benim bile elimden gelir” diyor. “Benim bile demek zait; çünkü bu, onun elinden gelmeyip de kimin elinden gelecek?”

Evet, Greg'h'den bahsediyordum, aziz üstâd... Onun dediği gibi “güzellik için güzellik” diyen kanaat tamamen düşmüştür; bugünün bedîyat ilmi “hayat için güzellik” müdafaa ediyor. Süleyman Nazîf Beyefendi'nin: nâ-huda-yı huda nâ-şinas terkibi şöyle dursun, hatta Rodenbach'ın:

Heureux ceux qui n'ont aimé que les lamps

gibi mübhematına, sizin tavsiye ettiğiniz kısa bir tebessümü bile çok görenler var! Böyle olmakla beraber siz şa'şaalı terkipler vücuda getiren kaleminize “nay-i ruh-ı riyaz” diyebileceğiniz gibi, o dul kadının doğurduğu nükteler altında gizlenmiş lâfız oyuncaklarını da “kalb-i raz-ı hıyaz” telâkki buyurabilirsiniz; bendenize gelince, “zaman nankördür, onları işlemek için sarf ettiğiniz saatlere merhamet etmeyecek, bizden sonra gelenleri onlarla meşgul etmek şöyle dursun, hatta hatırlatmayacak...” vehmiyle mustaribim; fakat bir çare bulur gibiyim: Edison'la dost olsam, terkiplerinizi billurlaştırmasını söylesem, o da buna muvaffak olsa... Şimdiden temin ederim ki hepsini alacalı şişelere istif eder, küçükken deniz kenarından topladığım zarif çakıl taşlarını hâlâ nasıl saklıyorsam öyle saklarım... “Eskiye rağbet olsa..” demeyiniz, dünya bu, bir gün gelir, ancak gülmek sayesinde ifakat kesb edecek bir hastanın eline geçer, hayır dua almış olursunuz, aziz üstâd...

(Yahılar, 25 Eylül 1328)

(GK, Cilt: 4, S. 7, 2 Teşrinievvel 328/15 Ekim 1912, s. 2-86.)

MUSAHABE!⁹⁵

Şihâb'ın geçen haftaki nüshasında bir makale gördüm. Yeni Lisan'a aitti... Okudum. Birkaç satır, birkaç fikir.. Hemen bu kadar.. Ne kadar boş, ne kadar beyhude!!.

Muharrir söze şöyle başlamış “şunu söyleyeyim ki: Edebiyat başka, lisan-ı avam başkadır. Hissiyât-ı üdebâ başka, hissiyât-ı avam yine başkadır. ... ilh.”

Her şeyden evvel muharririn şunu bilmesi lazımdır ki edebiyat ne kavâid-i edebîyenin heyet-i mecmuası; ne de asâr-ı edebîyenin!!.. Belki edebiyat: hissiyât ve muhayyilenin muâveneti, elfâz ve kelimâtın vasıtasıyla heyecân-ı bed'i temin edebilen her eserdir.

Şu tarife göre lisanla edebiyatın büyük bir rabıtası olması lazım gelir. Lisan avam için ayrı kibâr için ayrı ise o mesele başka tarifteki elfâz ve kelimâtan maksat Türkçe kelimeler Türkçe elfâz değilse, ya Arapça ve yahut Fransızcadır. Bunları Türk edebiyatı diye kabul edeceksek belki!

Edebiyat lisanın felsefesidir, derler. Ben buna kani'im lisandan edebiyat haliyle meydana gelir. Fakat lisansız edebiyat olmaz.. Heyecân-ı bed'i'ye gelince bunun için Arabî, Farisî, Fransız lügatler kullanmaya hâcet yoktur zannederim. Sarf-ı Türkçe yarıp bizi meclûb sanatı eden birçok üdebâmız vardır. Bununla edebiyatla lisanın

⁹⁵ Bu makale ilk defa bu çalışma ile Latin harflerine aktarılmıştır.

birleşmesi taraftarı olduğum anlaşılmasın. O fikirdeyim ki lisanla edebiyat arasında bir samimiyet, kat'î bir rabıta vardır..

Öyle ise Türkçe eserler, bize Türklüğümüze daha büyük tesir edebileceği cihetle heyecân-ı bedî'iyi -ki edebiyatın gayesidir- bizde daha âlâ uyandırabilecektir.. Muharrir “Hissiyât-ı üdebâ başka, hissiyât-ı avam yine başkadır.” diyor.

Acıklı bir vak'a karşısında bulunan bir edip ile bir çiğçinin hisleri, tesirleri ayrı mıdır. Edip izâh, ifade, incelik cihetiyle ayrılırsa çiğçi de his, tesir yok mu demelidir. Sonra da diyorlar ki: “Bugün mektepler açmakla, tiyatrolar, kitaplar, gazetelerle bir halkın fikrini terfî' ve tenvire, hissiyâtını îlâ ve tasfîyeye, ahlakını tehzibe çalışmak ne kadar boşsa.. ilh” Peki muharrir bey!

Siz sevgili kitaplarınızı, sermayelerinizi görmeseydiniz yine bu halde mi bulunacaktınız -yoksa ümmi misiniz? Hakikat böyle ise siz cemiyet-i beşeriyeden büyükseniz- size fizyoloji, psikoloji, antropoloji ilh gibi ezberleme isimleri söylettiren nedir?

Siz bunları Baha Tevfik, Ahmet Nebil, Abdullah Cevdet Bey'lere medyûn değil misiniz?... Şüphe yok!.

Şu makale okununca doğrusu sözlerinize inanılacak!.

“...Tıp ve sosyoloji, eksperimentalizm”e muvaffak olarak yazılmış olan romanlar bize gösteriyor ki: bir insanın elleri, ayakları, kalbi ciğerleri.. gibi hissiyât-ı tefekkürâtı manevi addedilen her şeyi de uzvidir. “muamelât-ı arziyye.. ilh” diyorsunuz. Bu Avrupa hükemâsının hemen bazılarının fikridir diğerleri buna cevap vermiştir. Fransızcaya çalışınız da bunların nasıl cerh edildiğini öğreniniz birkaç tercüme kitaptan bunlar anlaşılabilir..

Anlaşılmaz da ... jî... talizm gibi aslımı bilmediği şeylere sapıtır..

“Lisanımızda Arabî'den, Farişî'den, ecnebîden birtakım kelimeler varsa bu kelimeleri birtakım üdebâ kendi keyiflerine tabi' olarak ithâl etmiş olmayıp belki bu kelimeler, bir mihânikiyet” ilh. diyorsunuz. Eğer öyle olmamış olsaydı; eski üdebanın takip ve tesis ettiği mesleği, meslek-i edebîyi şerh ettiğiniz üzere Şinasi Bey niçin yıkmaya çalıştı? Bugün vekaye ettiğiniz Edebiyat-ı Cedide niye tesis etti demek ki bunları yıkmak, yapmak onların kendi elinde imiş. Geçmişlerimizin lisan üzerinde yapmış olduğu tesir ve inkılâbı kabul ettikten sonra bizlerin yapacağını kabul etmemek bilmem nasıl doğru olur. Haydi hepsinde unutulmada öyle buyurduğunuz gibi farz edelim bize kim söylediği lisanımıza ne kadar Arabî, Farişî, ecnebî kelimeler varsa çıkaralım?. Hayır!..

O makale ben onu değil aldığımız kelimelerin Türkçede karşılığı yoksa kalsın sonra bu kelimelerde Fransızca, İngilizcede olduğu gibi Türkçeleşsin, kaidemizle kullanılsın.

Necdet Niyazi

(Şihâb, S.9, 5 Kanunuevvel 1328/18 Aralık 1912, s.90-91 / HTU 61)

NECDET NİYAZI'YE –CEVAP-⁹⁶

Şihâb'ın geçenki nüshasında Necdet Niyazi imzasıyla bir iki sütunluk bir yazı vardı. Baştan bir iki satır okuyunca benim evvelce Yeni Lisan hakkında yazmış olduğum makaleye cevap olduğunu anladım. Hayrettin Efendi'ye takdim olunan bir makalenin cevabını deruhte eden bu muâzırzın mahiyetini, seciyesini, derece-i fikir ve malûmatını anlamak için zahmet çekmedim. Daha bedâyet-i makâlindeki tavr-ı ifade, onun simâ-yı fikrisinin pek vâzih olarak gösteriyordu, bu şakrak, şuh; fıkırdak çocuklardan biriydi. Bununla ben yine müthiş bir tenkidin pîş u istintâkında bulunduğuma ihtimal vererek endişe ediyordum. Fakat tamamıyla okuduktan sonra, bütün arzusuzluğuma rağmen kakhaha ile gülmekten kendimi alamadım, lakin aynı zamanda yazı sahibi hakkında da derin bir hiss-i merhamet ile mütehassis oldum, zavallı çocuk; cevap verdim diye sevineceği yerde halk nazarında ne kadar mahcup, ne kadar maskara olacaktır! Akabinde bu hissim de değişti: Acaba bu çocuk mahcup olacak takımdan mıydı? Böyle bir yazıya cevap vermek benim için cidden büyük bir tenezzül olacağını bildiğim halde, bunu şu günlerde muhtaç ... gelinceye adderek mûmâileyh çocuk efendi ile biraz şakalaşmak istedim, şimdi bizi baş başa bırakın! “Okudum, birkaç satır, birkaç fikir, hemen yoktur, ne kadar boş, ne kadar beyhude!” Artık şu sözler görülür de hiç tedhiş edilir mi? Bu kadar şuh, fırlak, fııldak fıkırdak sözler; kuşlarınki gibi sevimli ve minyon bir dimağdan çıkmaz da nereden çıkar?! “Her şeyden evvel muharririn şunu bilmesi lazımdır ki...” gördünüz mü mini mini muâzırzım bana benim her şeyden evvel bilmekliğim lazım olan şeyi öğretiyor, ohh! Ne kadar ummadığım bir iltifât! Böyle sevgili münekkitlere, muallimlere şakirt olurum, canım kurban olsun! Şimdi onun burada yazdığı sözlerin; müdâfa'a ve vekâletini ifâ ettiği edebiyat muallimi Hayrettin Efendi'nin not kabilinden yazdırdığı defterden kemâl-i dikkatle ve manasını ne demek istenildiğini anlamadan körü körüne kopya edilmiş şeylerden ibaret olduğunu yüzüne vurursam büyük bir nezaketsizlikte, küstahlıkta bulunmuş olurum, hiç öyle çocukların gönülleri kırılır mı? Onun için her ne söylerlerse “Amanın ne kadar sevimli mülâhaza vay ne kadar cici fikir!” gibi nevâzişlerde bulunmalı “elfâz ve kelimâtın vasıtasıyla heyecan-ı bedî'i temin edebilen” diyor.

Mâba'dı var:

Naci Fikret
(Şihâb, S. 10, 21 Kanunuevvel 1328/3 Ocak 1913, s. 103)

YENİ LİSAN VE TEKAMÜLÜ⁹⁷

Lisan nedir?

Lisan, milletin terbiyesiyle şayân-ı ehemmiyet bir alakayı haizdir. Zaman altındır denilen şu asırda okumak, öğrenmek, yazmak müddetinin mümkün mertebe tenkisi için her kavim çalışıyor. Kadim ve mütekevvin bir edebiyata malik olan

⁹⁶ Bu makale ilk defa bu çalışma ile Latin harflerine aktarılmıştır.

⁹⁷ Bu makale ilk defa bu çalışma ile Latin harflerine aktarılmıştır.

Yunanlar ile Fransızlar bile lisanın sadeleşmesi için cehd ediyorlar. Hatta bundan birkaç sene evvel lisan meselesi için Yunanistan’da büyük ve sarî bir mezârîbe ve ihtilâl de olmuştu.

Yazıları, eserleri bir havas heyetine değil, umuma yazmak millet için faidelidir. Her memlekette halkın maariften hisseyâb olanının umumiyetini ibtidâî tahsili görenler teşkil eder. Bizim umum kitaplarımız, eserlerimiz ağır ve ibtidâî tahsili görenlerin anlayabilmeyeceği bir haldedir. Lisan hep o halinde kaldığı, onu düşünecek zihinleri bulmadığı için ibtidâî tahsilinin bizde ehemmiyeti, iddia edeceğim ki, hiçten ibaret kaldı. Üç sene ibtidâîde okuyan çocuklar heceleyle, meceleyle, tabir-i mahsusuyla, ibare söküyorlar; bazı ibtidâîlerde ise gürül gürül okuyabiliyorlar. Fakat ne faidesi var? Yalnız “okumak” bir meziyet, bir faide olmuş olsaydı bundan bir sâlim netice beklerdik. Anlamadan, hissetmeden hayat-ı mübâreze için kendine lazım olan vasıtaları elde edemeden, edemeyerek okumak sonra faide olmayan bir işigaldir.

Lisanın sadeleşmesi hem tahsil müddetini azaltarak “altın zamanlar” kazandıracak ve hem kavaidi, lisan kanunlarını tahdit ederek tabi’î haline, millî kıyafetine sokup Türklüğe yüce hizmetler ifâ eleyecektir. Yeni Lisan dahiline harflerimizin ıslahını, imlâlarımızın harf hareketleriyle ikmâlini de katmak vaciptir.

Şu hâlde “Yeni Lisan” terbiye ve terakkîmizin sürati namına atılmış adımdır; anlamayanların, anlamak istemeyenlerin, inatçıların zan ve tahmin ettikleri gibi sînâî bir hareket olmayıp bilakis millî ve tabi’î bir cereyandır.

Yeni Lisan’ın Tekâmülü

“Sade Lisan” sözü öteden beri vardır. Hatta bazı eserlerin ilanında “Herkesin anlayabileceği sade bir tarzda yazılmıştır.” ibaresine pek eski zamandan beri tesadüf edilir. Halkın sade lisana rağbetine muhabbetine şu reklam bir delil olduğu halde sade lisanın günahı, esası için sâbık devirde büyük mikyasta, avamın kulağına işittirecek mertebeye çalışılmadı.

323’te İzmir’de tesis edilen “Osmanlı Ziraat ve Ticaret gazetesinin” serlevha-i mesleğinden birincisi sade ve tabi’î lisanla yazmaktı. Mezkûr gazetenin ticarî ve iktisadî kısmında yazmak üzere heyet-i tahririyesine dahil olduğum zaman sade ve görüşme lisanıyla yazmakta hiç müşkilat olmadığını anlamıştım. Ziraat gazetesinin o seneki nüshaları karıştırılacak olursa bizde ilk sade lisan ile çıkan yazılar elde edilir. Ziraat gazetesi fennî tabirler ve ıstılahlar için bile mukâbil buluyordu. Mesela o vakite kadar “pülvarizatör”ün Türkçesi yoktu; mezkûr mecmua bağcılığa dair yazdığı bir makalede buna “püskürgeç” dedi. Farisî izafî ve tavsifî terkipler lağv edilerek Türkçe kaidesine kalb olunuyordu. Çıfıtçılar, köylü dayılar Ziraat gazetesini çok seviyorlar, yazılarına seviniyorlardı. Köyde imam veya molla gazeteyi okurken köylü bütün merakıyla, fakat anlayarak dinlerdi. Bir vilayet merkezinde fennî bir gazetenin bu kadar revaca müzehher olduğu görülmemişti; bu mükafata sade lisanı, Yeni Lisanı sayesinde nail oldu. “Osmanlı Ziraat ve Ticaret gazetesi”nin bu adımı unutulmamalıdır.

İnkılaptan evvel Türklüğe çalışan muhterem ve maruf simalar vardı. Bu zevât-ı muhtereme bilhassa lisan için de o sıkı zamanda sa’y ve gayretlerini sarf etmekten geri kalmadılar. Bunlar inkılâbın ilk helecanlı neşveleri geçip çalışma devri hulûl edince

Türk Derneğini teşkil eylediler. İlk sene Türk Derneğinde Necip Asım, Yusuf Akçura, Veled Çelebi ve saire gibi Türkçüler yalnızken ikinci senede bazı genç edipler ve hususuyla Celal Sahir Bey de derneğe dahil oldu. Dernek neşrelediği mecmualarla maksadına doğru yürüyordu. Dernek hem lisan ve hem Türklük meselesiyle uğraştı. Türk Derneğinden sonra aynı maksada hâdim Türk Yurdu tesis eyledi. Türk Yurdu, mecmuasıyla efkârını neşretti. Türk Yurdu Türklük aleminde mühim bir rol oynadı. Rumeli ve Anadolu vilayetinde ve memâlik-i ecnebîyede, hususuyla İsviçre’de Türk Yurdları açıldı; Türk Yurdundan sonra aynı yola müteveccih Türk Ocakları tesis etti. Türk Yurtları, Türk Ocakları neşrettikleri eserler, mecmualar, risalecikler ile mektup zabıtname ve istidâlarını hep sade Türkçe ile, Yeni Lisanla yazdılar, yazıyorlar...

Selanik’te de Türklük ve Yeni Lisan için mühim bir cereyan vardı. Selanik Yeni Lisancıları (Genç Kalemler)de toplandılar. Genç Kalemler’in Yeni Lisancıları bütün gençlik, azim, şecâ’at ve asabiyetleriyle lâyenkatı çalıştılar, çabaladılar. (?) imzasıyla baş makalelerini Yeni Lisan’a hasreden (Genç Kalemler) muarızlarıyla çok güleştirdi, uğraştı, kendine pek çok taraftar celbetti.

Genç Kalemler büyük bir ittihat, büyük bir terakkî azmi ile gençliğe layık bir surette iştigal ederek müdafaa ettikleri Yeni Lisan’la birçok eserler yetiştirdiler. Genç Kalemler’in Yeni Lisan’ı kavaid ve asârıyla Rumeli’nin her tarafında tesir yaptıktan başka Anadolu’ya da geçti; İzmir’de sırf Yeni Lisan müdâfi’i olmak üzere Akil Koyuncu Bey’in riyaseti altında bir haftalık mecmua çıktı. İzmir’de Köylü gazetesi de Yeni Lisan’la, daha doğrusu bizim Ziraat gazetesinin ağzıyla yazıyordu. Yeni Lisan Anadolu’nun birçok gazeteleri tarafından kabul ve takdire mazhar oldu. İstanbul gündelik gazetelerinden “Tercümân-ı Hakikat”te Yeni Lisan’ı kabul eylediğini yazmıştı.

Geçen sene kânun-ı evveli ortasında Manastır’da çıkan “Yeni Fikir” Yeni Lisan’ı kabul eylemişti. Yeni Lisan mecmualardan mekteplere sirayet etti. Selanik’te büyük mektepler ile Rumeli vilayetinin bazı mekteplerinde Yeni Lisan hüküm sürmeye başladı. “Kıraat Okuyorum” isimindeki idadîlere kadar silsileli kıraat kitabı ekseri mekteplere girdi. Manastır’a Darü’l-muallimîn’i de Yeni Lisan’ı kabul eylemiş idi, burada muallim çıkan elli muallim ibtidâî ve köy mekteplerinde Yeni Lisan’ı esasta tutuyorlar ve öyle tedaris ediyorlardı.

Geçen sene Atina’daki Şark’a ait bir kongrede pek muhterem Edip Ahmet Hikmet Beyefendi Yeni Lisan cereyanlarını pek güzel izah buyurdular; İstanbul’da Türk Yurdu, Selanik’te Genç Kalemler, Manastır’da Yeni Fikirler millî edebiyatın zuhûruna çalışan azimkâr organlardır dediler.

“Altın Ordu” muhterem muharririnin kongreye izah ettikleri gibi Yeni Lisan Türk “Millî Edebiyat’ını” doğurmuştur. Millî Edebiyat, şaşa’alar, nurlu ziyalar ile yükselmesi pek melhûz olan millî terbiyenin, millî vicdanın zuhûr ve temerküzüne alet olacaktır. Yeni Lisan yalnız lisanı sadeleştirmek, kolaylaştırmak, tedris müddetini azaltmaktan ibaret bir hizmet ifâ etmedi; bize benliğimizi, Türklüğümüzü duyurdu; bize cihanda bir kıymet, bir kıymetli hüviyet kazanan milyonlarca arkadaşımıza yüz milyon Türk’e yaklaşmak, ruhen ve aslen birleşmek için bir duygu kazandırdı.

İki Sene Evvel Dediklerim

İki sene evvel lisana dair Manastır'da münteşir Neyyir-i Hakikat gazetesine bir makale yazarak Türk Dernekçileri ile Yeni Lisancılardan birleşmesini tavsiyeye cesaret etmiş ve hulasâten şöyle demiştim:

“Türkçeler içinde en müteammim Osmanlı Türkçesidir. En çok kitap Osmanlı Türkçesi ile neşr olunur. Zaten gerek edeben ve gerek hoşluğu hasebiyle Osmanlı Türkçesi her tarafta kabule mazhar olmak mevki'indedir. Fakat ıslahat ve lisanın kavaid ve imlâsını sadeleştirmek ve tahdit eylemek lazım gelir. Türklüğe ve Türk sevimli lisanına çalışan bu iki Osmanlı fikir kuvveti birleşmeli, olanca kudretiyle çalışmalıdır. Avrupa'nın cenubunda ve Şark'ta, küçük Asya'da, Irak'ta, Vasat-ı Asya'da, cenubî Asya'nın bazı taraflarıyla Çin ve Sibiryada hemen bir kitle halinde birleşen Türklerin Osmanlı Türkçesi cereyanına kapılmak için fevkalâde istidatları vardır, tedkikatım bana gösteriyor ki Türklüğün birçok yerlerinde Osmanlı Türkçesi kabul ediliyor, mahallî Türkçe Osmanlı Türkçesine münkalıb oluyor. Bundan beş altı sene evvel Kırım'daki tercüman ile Orenburg'daki vakit arkadaşlarımızı mütalaa eder. Bazı yerlerini anlayamazdım; bugün ise tercüman ile vakit mütalaa ederken İstanbul gazetesi okuyorum zannederim.

“Biz Osmanlı Türkçesine elbirliğiyle düzen verirsek umum Türklük âlemine hizmet edeceğiz: Tab' edilen bir kitap, bir gazete, bir risale yirmi, otuz milyon Osmanlı için değil, yüz milyon Türk'ün istifadesi için yazılacak. Eserler rağbete göre temsil olunurlar. Büyük eserleri küçük kavimler neşr edemezler; çünkü o esere rağbet edecek milyonların yüzde biri olsa kârdır; milyonlar ne kadar çoğalsa kitaplar da o kadar çoğalır, büyür, mühimleşir. Şimal Türklerinden bir muharrir, Osmanlı Türklerinden bir edip, Azerbaycan'dan bir müverrih lisanını, avazını dünyanın bütün Türklük âlemine işittirir.”

Neyyir-i Hakikat'ın bu makalesi görülmediğindendir ki hiç nazar-ı dikkate alınmadı dedim. Tatilim münasebetiyle Selanik'e gelmiş ve bir gün rıhtım üzerindeki gazinolardan birinde bazı muhterem zevâta takdim edilirken Genç Kalem mümessillerinden bir kıymetli muharrir bana Neyyir-i Hakikat'teki mezkûr makaleminden dolayı teşekkür ettikten sonra, “maatteessüf bizim sa'yımız ile dernekçilerin sa'yi arasında çok fark vardır. Onlar bizim büsbütün unuttuğumuz Türkçe kelimelerle ifade etmek, Çağatayca'dan kelime almak istiyorlar, bizimki ise malumunuz.” dedi.

Bu sözlere kâni' olamamakla beraber hiç itiraz etmemiştim. Biliyorum ki bu ittihadı pek yakın bir istikbal yapacak... İşte bugün yapmıştır; Yurtçular, Dernekçiler, Yeni Lisancılar hep beraber çalışıyor. Türk Yurdu'nun geçen sayısında “Kızıl Elma” makalesiyle Selanik'in Yeni Lisancıları arasında temayüz eden “Gökalp” Türk Yurdu'na karışıyor.

Âtî mütefekkirlerden, Türkçülerden çok şeyler bekliyor. Anadolu, zavallı Anadolu cahilden helak olmak üzere. Teennî ve intizar ile çalışılacak zamanda değiliz. Bir taraftan bütün Türklük âlimlerinden bu işe ehil olanları cem ve yavuz bir düşünce ile yazımıza düzen vermeliyiz; diğer taraftan köylülere, en aşağı tahsil görenlere Yeni Lisan'la benliğini insanlığını, İslamlığını Türklüğünü anlatacak ufak ufak ve meccanen tevzi' edilmek üzere kitaplar yetiştirmeliyiz.

Bütün Türklük dünyasının Yeni Lisan etrafında ictimâ' edeceklerine ve umumî bir Türk lehçesi bu veçhile pek yakında husûl bulacağına eminim. Ulu hak tevfikini ihsan etsin.

Ethem Nejat
(Yeni Fikir, S. 8, Şubat 328/1913, s.234- 239 / HTU – 142-144.)

ÖZGEÇMİŞ

Ayhan Erbaş, 2005 yılında başladığı Kocaeli Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümü lisans öğrenimini 2009 yılında tamamladı. 2009 yılından bu yana Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni olarak görev yapmaktadır. 2019 yılında Kocaeli Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans Programında başladığı lisansüstü eğitimi devam etmektedir.

